

İKİNCİ MEŞRUTİYET'TEN MİLLİ MÜCADELEYE

Mehmet Akif

1

Yayına Hazırlayan
Necmettin TURİNAY

100

İSTİKLAL MARŞI'NIN
KABULÜNÜN YÜZÜNCÜ YILI

İSTİKLÂL MARŞI'NIN KABULÜNÜN
YÜZÜNCÜ YILINA ARMAĞAN

ARKAMDA SERİLMİŞ YERE BİR MAZİ

İKİNCİ MEŞRUTİYET'TEN MİLLÎ MÜCADELEYE

MEHMET AKİF

(1908-1920)

1

Yayına Hazırlayan
Necmettin TURINAY

**ARKAMDA SERİLMİŞ YERE BİR MAZİ
MEŞRUTİYET'TEN CUMHURİYET'E
MEHMET AKİF (1908-1920)**

YAYIN SAHİBİ

Prof. Dr. Mustafa ŞENTOP
Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı

YAYINA HAZIRLAYAN

Necmettin TURİNAY

YAYIN KOORDİNATÖRÜ

Mehmet Ali KUMBUZOĞLU
Genel Sekreter

YAYIN YÖNETMENİ

Dr. Necati SUNGUR
Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanı

EDİTÖR

Selçuk KARAKILIÇ

GRAFİK TASARIM BİRİM SORUMLUSU

Müjgan ÜNSAL

GRAFİK TASARIM

Yeşim SEL

BASKI

Aralık 2021

ISBN

978-605-2089-59-0 (1.c)

BASKI ADEDİ

1000

Bu kitap, bir TBMM yayını olup
tüm hakları TBMM'ye aittir.
© Eserdeki yazı, fotoğraf ve
resimlerin tamamı veya
bir bölümü izin alınmadan optik,
elektronik veya mekanik
yolla basılamaz,
çoğaltılamaz.

وزیر امور خارجه

Halim
HELVAN

محمد مصدق

وزیر امور خارجه

MEHMET AKİF ERSOY

(20 Aralık 1873-27 Aralık 1936)

Yirminci yüzyıl Türk şiirinin önde gelen temsilcilerinden. Türk milleti için milli mutabakat metni niteliği taşıyan *İstiklal Marşımızın* yazarı. Edebiyat ve düşünce hayatımızın önemli dergilerinden *Sıratı Müstakim* (27 ağustos 1908-mart 1912) ile *Sebilürreşat*'ın (8 mart 1912-5 mart 1926) başyazarı ve bir anlamda da asıl kurucusu. Düşünce hayatımızın etkili isimlerinden biri. İstanbul Üniversitesi/ Darülfünun (11 kasım 1908 - 11 mayıs 1913) ile, Mısır'da Câmîâtü'l Mısriyye'de (1929-1936) Türk Dili ve Edebiyatı öğretim üyesi. Türk edebiyatında en çok baskı yapan eserlerin başında gelen *Safahat*, Akif'in şiirlerinin bir araya getirildiği eser olarak çok tanındı. Aslında birbirinden bağımsız ve ayrı tarihlerde yayınlanmış eserler olmakla birlikte, *Safahat*'ı teşkil eden eserlerden her birinin müstakil hüviyetleri bulunduğu çoğu zaman göz ardı edildi. Bunlar sırası ile *Safahat* (1911), *Süleymaniye Kürsüsünde* (1912), *Hakkın Sesleri* (1913), *Fatih Kürsüsünde* (1914), *Hatıralar* (1917), *Asım* (1924) ve *Gölgeler* (1933) adlı eserlerdir. *Gölgeler* hariç diğer altı eseri, kendisi Mısır'da bulunduğu bir sırada ve harf devriminden hemen önce (1928) eski harflerle tek cilt halinde toplandı. Bu toplu yayında ilk defa olarak *Safahat* adı kullanıldı.

Sayırsız şiirleri ezberlerde dolaşan ve bestelenmiş olan Mehmet Akif'in öğrencilik yıllarında başladığı şiir hayatı, ömrünün sonuna kadar devam etti. Gençlik yıllarında Mevlâna'yı, Hafız'ı ve Sadi'yi iyi okuyan Akif, Batılı romantikleri, realistleri ve naturalistleri de aynı şekilde inceledi ve okudu. Onun şiirinde, imparatorluğun yıkım yıllarından kuvvet alan toplumcu bir taraf ile Mevlâna'yı ve Fuzulî'yi çağrıştıran vecidli, istikrarlı bir söyleyiş hep yan yana seyretti. Ya da insanî-toplumsal sorunlardan yola çıktığı şiirlerinde bile, ani sıçramalarla cezbeli bir söyleyişe erdi. Dolayısıyla Akif şiirinin asıl merkez noktası burada aransa yeridir.

İstanbul Fatih'te, bugünkü Vatan Caddesi civarında Sarıgül Mahallesi'nde dünyaya gelen Akif (aralık 1873) gene doğduğu ay içinde, 63 yaşında vefat etti (27 aralık 1936). Babası Tahir Efendi, Fatih Medresesi müderrislerindendir (1826-1888) ve İkinci Mahmut döneminde Balkanlar'dan (Kosova) İstanbul'a hicret etmiş bir ailenin çocuğudur. Annesi Şerife Hanım ise (1836-1926) Orta Asya'dan (Özbekistan/Buhara) önce Tokat'a, oradan İstanbul'a gelip yerleşen bir başka ailenin kızıdır. Dolayısıyla Akif'in ailesi Türk-İslam âleminin uzak doğusunun ve batısının kesiştiği bir noktada teşekkül etmişti. Akif'in Balkanlar/Rumeli sorunlarına yönelik ilgisi ile Orta Asyalı ve Rusyalı fikir ve politika öncülerine gösterdiği alâkanın temelinde bu aile yapısı yatmaktadır.

Dört yaşında mahalle mektebine başlayan Akif (1877), yedi yaşında Emir Buhari İlkokuluna (1879), dokuz yaşında Rüştiyeye (1882), on iki yaşında Mektebi Mülkiye'nin lise kısmına (1885), on dört yaşında aynı okulun yüksek bölümüne kaydoldu (1887). Bir yıl sonra babasının vefatı (1888) ve ailesinin içine düştüğü fukaralık yüzünden, yenice açılmış Veteriner Fakültesine geçiş yaptı. Bu okuldan yirmi yaşında mezun oldu (22 aralık 1893). Mezuniyetini müteakip "mübarek belde" olarak nitelediği Edirne'de göreve başladı (26 aralık 1894). Akif'i 1896 yazından itibaren Halep, Şam ve Adana taraflarında görüyoruz. 1905'te Ziraat Orman ve Madenler Bakanlığında müfettiş muavinliği ve Hal-

kalı Ziraat Lisesinde kompozisyon hocalığı (1906) yaptı. Edirne’de bulunduğu sırada bütün Balkanlar’ı, Şam ve Adana’da iken de bazı Ortadoğu şehirlerini dolaştı. Vazifesi dolayısıyla doğrudan insan ve toplumla yüz yüze oldu. İnsanı ve toplumsal her sorun onu ilgilendirdi. “Adam aldırma da geç git” diyemeyen bir sorumluluk şuuruna erdi. “Kanayan bir yara gördüm mü, yanar ta ciğerim” diyen bir şuura.

İttihat ve Terakki iktidarı ile yakın ilişki içinde bulunan Akif, Meşrutiyet’in ilânının (24 temmuz 1908) ardından Darülfünun’a edebiyat müderrisi olarak atandı. 11 mayıs 1913’te bu görevi bırakması üzerine yerine Ferit Kam tayin edildi. Basın ve sanat hayatındaki iş yoğunluğu ve savaş içindeki vazifeleri dolayısıyla bir daha resmi görev almayan Akif’i, son olarak Darül Hikmetil İslamiye adını taşıyan bir akademide genel sekreter ve üye olarak görüyoruz.

İttihatçılar tarafından 13 ağustos 1918’de teşkil edilen akademi, Akif gibi bazı üyelerin Milli Mücadele’ye destek vermesi ve Ankara’ya geçişleri sebebiyle bir süre sonra feshedildi (1922). Evrensel bir tasfiye niteliği taşıyan savaş ortasında İngiliz, Fransız ve Rusların zorla savaşa soktuğu, fakat sonunda Almanlara esir düşen Hintli, Endonezyalı, Afrikalı, Orta Asyalı ve Sibiryalı müslüman askerlerle temas etmek ve onlara İngiltere’nin sömürgeci politikalarını anlatmak üzere Almanya’ya gitti (1914). Buradan Berlin Hatıraları adlı eseri doğdu. Bu dönemde ayrıca İngilizlerin ayaklandığı Arap kabilelerini yatıştırmak amacıyla Arabistan’a gitti (1915) En büyük korkusu, Hicaz’ın (Mekke-Medine) İngilizler tarafından işgali idi. *Necid Çöllerinden Medine’ye* adlı şaheseri de bu topraklarda doğdu.

Mehmet Akif, İstanbul’un işgal edilip koca bir İmparatorluğun tasfiye edildiği yıllarda, işgali göğüsleyen en ruhlu eserleri kaleme alan iki isimden biridir. Bu öncü ve yürekli isimlerden biri Mehmet Akif ise, diğeri de Süleyman Nazif’tir. Süleyman Nazif, *Batarya ile Ateş* (1917), *Firak-ı Irak* (1918), *Asitan-ı Tarih* (1919), *Hitabe* (1920) ve *Malta Geceleri* (1924) gibi eserlerinde ve *Daussıla*, *Dicle* ve *Ben* gibi şiirlerinde hep bu acıyı dile getirdi. Aynı şekilde Akif de *Şark*, *Hüsran*, *Umar mıydın* ve *Yeis Yok* gibi şiirlerini bu yıllarda yazdı. Mehmet Akif ve Süleyman Nazif’in başlatıcısı olduğu işgal karşıtı edebiyata bilâhare Falih Rifki, Yahya Kemal, Abdülhak Şinasi Hisar, Hamdullah Suphi, Yakup Kadri ve Ruşen Eşref gibi isimler katıldı.

Mütareke karanlığında birer yıldız gibi parlayan ve dillerde dolaşan şiirler yazan Akif, işgal karşıtı tutumu dolayısıyla Ankara’ya özellikle davet edildi. Milleti toplu bir ideal etrafında birleştirmek ve Milli Mücadele’yi ruh cephesinden kuvvetlendirmek amacıyla açılan *İstiklâl Marşı* yarışmasında onun eseri birinci oldu. Bu eserini, *Safahat*’ına dahil etmedi ve onu milletine armağan etti. Böylece adı da eseri de ebedileşmiş oldu. Bu arada Burdur milletvekilliğinde bulundu (1920-1923). Bilahare Mısır’a gitti ve oraya yerleşti (kasım 1926-1936). 1936’da hasta ve bitkin bir surette yurda döndü ve 27 aralık 1936’da vefat etti.

Mehmet Akif’in *Safahat* dışında *Edebi Makaleler*’i ve Ferit Vecdi, Muhammed Abduh, Sait Halim Paşa ve Abdülaziz Çaviş’ten bazı tercümeleleri bulunmaktadır.

İçindekiler

- 1 • MUSTAFA ŞENTOP / Takdim
- 9 • NECMETTİN TURUNAY - İkinci Meşrutiyet'ten Milli Mücadeleye Mehmet Akif
- 39 • **Sıratı Müstakim**
- 47 • Darülfünun Edebiyat-I Osmaniye Hocalığına Mehmet Akif'in Tayini
- 49 • **Safahat-ı Hayattan: Bebek Yahut Hakk-ı Karar**
- 55 • Darülfünun Edebiyat Şubesi Osmanlı Edebiyatı Hocalığı
- 57 • **Edebiyat-ı Hâzıra**
- 61 • Tercüme-i Halimden
- 63 • **Tercüme-i Halimden**
- 67 • Terceme-i Halimden
- 69 • **Kıta**
- 71 • Memuriyet Sicil Dosyasına Göre Mehmet Akif
- 75 • **Görölmeyenler**
- 77 • Dârülfûnûn Edebiyat Hocalığında
- 85 • **En Büyük Üstat**
- 87 • Şair Mehmet Akif
- 91 • **Mehmet Akif Muallim**
- 95 • Dârülhilâfeti'l-Âliyye'de Sıratı Müstakim Ceride-i İslâmiyesi Heyet-i Tahririyesi Tarafından Bilumum Müslümanlara

101 • Tanin'de Safahat

103 • Resimli Kitap Dergisinde Safahat'ın Çıkış Haberi

105 • Sabah Gazetesinde Safahat'ın Çıkış Haberi

107 • Sabah Gazetesinde Musahabe-i Edebiye

115 • Âsâr-ı Münteşire Safahat

117 • Akif Ve Safahat

129 • Örfî İdare Tarafından Sıratı Müstakim'in 1911 Yılında Kapatılmasının Hikâyesi

133 • Sıratı Mustakim'i Açıyorum

135 • Safahat Hakkında

139 • Safahat Dolayısıyla [Raif Necdet'ten Mithat Cemal'e]

141 • Safahat Hakkında Notlar/ 1 Fatih Camii Tevhid Mezarlık

143 • Safahat Hakkında Notlar/2 Fatih Cami

149 • Safahat Hakkında Notlar/ 3

157 • Safahat Hakkında Notlar/4 Tevhid

165 • Safahat

183 • Safahat Hakkında Notlar/5 Mezarlık

189 • Safahat Hakkında

207 • Safahat Hakkında Notlar/6 Meyhane

213 • Safahat Dolayısıyla [Mithat Cemal'den Celâl Sahir'e]

215 • Safahat Dolayısıyla [Celâl Sahir'den Mithat Cemal'e]

217 • Safahat Dolayısıyla [Mithat Cemal'den Raif Necdet'e Cevap]

221 • Safahat Dolayısıyla [Raif Necdet'ten İsmail Suphi'ye]

223 • Safahat Dolayısıyla [A. Hikmet'ten Mithat Cemal'e]

225 • Safahat Hakkında

233 • Safahat Dolayısıyla [Celâl Sahir Beye Hem Sual Hem Cevap]

241 • Müşâfehât-ı Kalemiyye [Mithat Cemal'den A. Hikmet Beye]

243 • Safahat Hakkında

257 • A. Hikmet Beye Yazdığınız O Vakur Cevab-Name [Süleyman Necip'ten Mithat Cemal'e]

259 • İşi Kalmamış Bir Adam Gibi Çekilip Gitmek [Hamdullah Suphi'den Celâl Sahir'e]

261 • O Risalenin Hata ve Sevap Cetveli Oldunuz [Mithat Cemal'den Hamdullah Suphi'ye]

- 263 • **Sâl-i Edebî**
- 271 • Süleymaniye Kürsüsünde
- 273 • **Süleymaniye Kürsüsünde**
- 275 • Sabah Gazetesinin Duyurusu: Süleymaniye Kürsüsünden
- 277 • **Süleymaniye Kürsüsünden**
- 283 • Hareket-i Edebiye
- 289 • **Âsâr-ı Münteşire: Süleymaniye Kürsüsünde**
- 291 • Safahat Şairine I
- 297 • **Safahat Şairine II**
- 303 • Safahat Şairine III
- 307 • **Akif Bey'in Safahat'ı Münasebetiyle Unsur-u İslam ve Üç Cereyan I**
- 311 • Akif Bey'in Safahat'ı Münasebetiyle Unsur-u İslâm ve Üç Cereyân II
- 315 • **Bizden Olmayanlara Değil**
- 319 • Konya Safahât-ı Hayatından: Alaaddin Tepesinde
- 323 • **Ne Yaptın?**
- 327 • Rûbap'ta Hareket-i Edebiye
- 331 • **Rûbap'ta Hafta-i Edebiyat Atiyi Karanlık Görerek**
- 333 • Hindistan Muhâbir-i Mahsusumuzdan Sebilürreşat'a
- 335 • **Hareket-i Edebiye Sebilürreşat**
- 337 • Mehmet Akif'in Veteriner/Baytar Müdür Yardımcılığından İstifası
- 339 • **Âsâr-ı Münteşire Hakkın Sesleri**
- 341 • Hemen Feyyâz Kalemine İstedîği Cevelânı Ver [Ferit Kam'dan Mehmet Akif'e]
- 345 • **Âsâr-ı Münteşire Hakkın Sesleri**
- 347 • İntikad Ve Takriz: Zulmetten Nura
- 351 • **Hareket-i Edebiye**
- 353 • Âlem-i İslâm'a
- 357 • **Kütüphâne-i Millîde Zenginlik Hakkın Sesleri**
- 361 • Hareket-i Edebiye
- 363 • **Sahaif-i Tenkid Mehmet Akif**
- 367 • Sahaif-i Tenkid Hakkın Sesleri I

373 • Sahaif-i Tenkid Hakın Sesleri II

383 • Sahaif-i Tenkid Safahat/ Selma I

389 • Sahaif-i Tenkid Safahat/Selma II

395 • Sahaif-i Tenkid Safahat/ Hasta I

403 • Sahaif-i Tenkid Safahat/ Hasta II

411 • Sahaif-i Tenkid Meyhane I

421 • Sahaif-i Tenkid Meyhane II

425 • Sahaif-i Tenkid Seyfi Baba I

433 • Sahaif-i Tenkid Seyfi Baba II

439 • Mehmet Akif Bey'in Mısır ve Medine'ye Seyahati

441 • Mehmet Akif Bey

443 • Reçete

447 • Balkan Dâstân-i Fecâyii: Fatih Kürsüsünde

449 • Fatih Kürsüsünde

451 • Babanzade Ahmet Naim Bey'e Cevap Büyük İslâmda Dâva-yı Milliyet I

461 • Babanzade Ahmet Naim Bey'e Cevap Büyük İslâmda Dava-yı Milliyet II

471 • Tarih-i Kadim'e Zeyl

475 • Ahmet Avni Konuk'tan Tevfik Fikret'e Tarih-i Kadim Zeyl'ine Cevap

487 • İndeks

Prof. Dr. Mustafa ŞENTOP
Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı

TAKDİM

2021 yılı, İstiklâl Marşı'mızın kabulünün 100'üncü yılı olması sebebiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda temsil edilen bütün partilerin ortak kararıyla "İstiklâl Marşı Yılı" olarak kabul edilmiştir. Farklı siyasi görüşten ve gelenekten gelen bütün siyasi partilerimizin ittifakla aldıkları bu karar göstermektedir ki, İstiklâl Marşı'mız kabul edilışinin üzerinden bir asır geçmiş olmasına rağmen milletimizin birliğini, dirliğini ve ortak yaşam arzusunun ifade etmeye devam etmektedir. İstiklâl Marşı'mız sadece bir şiir metni değil bu milletin deruni ruhu ve ortak mutabakatıdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesini temellendiren İstiklâl Marşı'mızı yazmasının yanı sıra birinci dönem milletvekillerinden olması hasebiyle de merhum Mehmet Âkif'e karşı mesuliyeti olan kurumların başında Türkiye Büyük Millet Meclisi gelmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 2021 yılını İstiklâl Marşı Yılı olarak ilan etmesine binaen aziz milletimizin ahde vefasının bir gereği olarak Milli Şairimiz Mehmet Âkif Ersoy'u her yönüyle gelecek nesillere tanıtacak ve onu eserleriyle yaşatacak bir külliyyatı hazırlamayı vazife addettik. İstiklâl Marşı'mızın kabul edilışinin 100'üncü yılında hazırlanan bu külliyyat; Milli Şairin, Türk milletinin gönlünde hak ettiği mutena yeri göstermesi, milletimizin ona şükran duygularını ifade etmesi ve ahde vefasının nişanesi olması arzusuyla oluşturulmuştur. Elinizde tuttuğunuz bu eser, çok tafsilatlı bir araştırma ve incelemenin neticesinde vücuda getirilmiş ve Mehmet Âkif Ersoy'a dair her türlü bilgi ve belgeye yer verilmeye çalışılmıştır.

Mehmet Âkif Ersoy'un hayatını, kişilik özelliklerini ve elbette İstiklâl Marşı'mızın yazıldığı dönemin şartlarını her Türk gencinin çok iyi tahlil etmesi ve anlaması gerektiğine inanıyorum. Milli Şairimizin hayatı ve eserleri özelinde, aslında aziz milletimizin sahip olduğu yüksek hasletlerine ve yokluk içinde verdiği ölüm kalım mücadelesine hep birlikte şahitlik edeceğiz. Mehmet Âkif Ersoy'un akla gelen ilk eseri elbette İstiklâl Marşı'mızdır. Millî Müca-

dele döneminin "Manevi Komutanı" olarak anılan Milli Şairimiz Mehmet Âkif Ersoy'un kahraman ordumuza ithaf ettiği bu marş, İstiklâl Harbi'mizin manifestosudur. Tek dişi kalmış Batı medeniyetinin sömürgeci düzenine bu mazlum milletin haklı isyanıdır. Hiç bitmeyen ve bitmeyecek milli mücadelemizin, dağılmaması gereken milli birlik ve beraberliğimizin âdeta sözle inşa edilmiş kalesidir. Milli Marşımız, varlık - yokluk davamızın her bir yorgun neferinin ruhunda yeniden ayağa kalkma, mücadeleye devam etme azminin uyanmasına vesile olan son derece güçlü bir şiir olmanın ötesinde Milli Mücadele döneminin tarihi vesikasıdır. Büyük şair ve vatan aşığı Mehmet Âkif, Mehmetçiğe hitaben İstiklâl Marşı'na "Korkma!" diye başlarken işgalcilere ve dünyaya meydan okuyan direnişin destanını yazıyordu. Bu abidevi marşın ortaya çıkması Anadolu insanının emsali görülmemiş vatan savunmasının kelimelelere dökülmüş hâliydi. Onun "Çanakkale Şehitlerine" şiiriyle milletimizin ruhunda yaktığı bağımsızlık ateşi, İstiklâl Marşı ile yangına dönüşmüş, bu yangın, aziz milletimizin bağımsızlığına kast eden herkesi yakıp küle çevirmiştir. "Allah bir daha bu millete İstiklâl Marşı yazdırmasın!" diyen Mehmet Âkif'in bu duası dahi Milli Mücadele döneminin vahim koşullarını ifade etmeye yetmektedir. 12 Mart'ta herkesin ayakta dinlediği İstiklâl Marşı'mızın resmen kabulü de Meclisimizde gerçekleşir.

İstiklâl Marşı'nın okunacağı gün arkadaşı Şefik Kolaylı'nın paltosunu ödünç alacak kadar ihtiyaç sahibi olan bu asil şahsiyet, verilen ödülü çocuklara ve kadınlara meslek öğretene Dâr'ül Mesâi adlı hayır kuruluşuna bağışlar. İstiklâl Marşı için "Bu marş milletin öz malıdır ve benden çıkmıştır ve şiir olarak bir kıymeti yoktur ancak tarihi değeri vardır" diyen şair, yedi eserden mürekkep şiir kitabı Safahat'a İstiklâl Marşı'nı dahil etmez. Mehmet Âkif ismi anıldığında herkesin aklına "İstiklâl Marşı" gelir. Ancak Âkif şair ve edip kimliğinin yanında öncelikle mesleğinde çok çalışkan ve başarılı bir veteriner hekim, toplumun sorunlarıyla ilgilenip dile getirmekten çekinmeyen cesur bir kalem ve sadece Anadolu'yla sınırlı kalmayan ünü Rumeli, Asya ve Orta Asya coğrafyalarına taşan saygın bir âlimdir. Arapça, Farsça ve Fransızcaya anadili ka-

dar hakimdir. Yorulmadan, usanmadan 45 yıl baytar hekim olarak Rumeli, Anadolu ve Arabistan'da bulaşıcı hastalıklar konusunda halkı aydınlatmak üzere dolaşmıştır. Baytar olarak görev yaptığı yıllarda Edirne merkezli olarak Rumeli'yi, Adana merkezli olarak Anadolu'yu, Şam ve civarını dolaşmış ve halkı yakinen tanıma fırsatı bulmuştur.

Devletin ve milletin güvenine mazhar olmuş bu yüksek şahsiyet, aynı zamanda savaş çıkınca hizmete koşan er gibi "Teşkilatı Mahsusa" emrine girmiş, Almanya'ya gitmiş orada İngilizlerle birlikte Osmanlıya karşı savaşırken Almanlara esir düşen Müslüman kamplarında incelemelerde bulunmuş, Fransız ve İngiliz sömür-gelerinden getirilip farkında olmadan Osmanlıya karşı savaşan Müslüman esirleri aydınlatmaya çalışmıştır.

Çok yönlü gerçek bir münevver olan Âkif'in eğitimci yönü belki de en önde vurgulanması gereken hasletidir. Veteriner hekim olarak pozitif bilim tahsili yapan Âkif, derdi millet olan ve kendinden çok milletin mutluluğunu kendisine gaye edinmiş bir aydın, mütefekkir, vaiz, hatip ve öğretmendir. Edebiyatı, milletine hizmet etmek ve onları eğitmek için bir vasıta olarak kullanır. İleri sürdüğü düşünceler, her devirde geçerliliğini koruyan rasyonel fikirlerdir. Minberden minbere koşarken oğlunu okula devam etmesi için kaydettirmesi ve sürekli okuldaki hocalarıyla görüşmesi onun için çok ehemmiyetlidir. Gerek aile, okul, çocuk eğitimi hakkında şiir ve nesirlerinde dile getirdiği görüşleriyle gerekse Millî Mücadele dönemindeki hutbe ve vaazlarıyla gerçek bir "halk eğitimcisi" olduğunu göstermiştir. Ona göre bu millet cehaleti yenerse, hatta tüm İslam toplumları cehaleti yenerse kurtuluş kendiliğinden gerçekleşecektir.

"Maarif, maarif!... Bizim için başka çare yok; eğer yaşamak istersek her şeyden evvel maarife sarılmamızdır. Dünya da maarifle, din de maarifle, ahiret de maarifle... Hepsi, her şey maarifle kaim. (...) Bizi kurtaracak yegâne çare, (...) maariftir; sağlam maariftir, hakiki maariftir. Memleketi buna sokarsak kurtuluruz, fakat maarif-i nâfia hâlâ memlekete girmedir. Avam kısmı hiç okumuyor, yazmıyor. Okuyup yazanlar ise ne dünyaya, ne ahirete yarar bir

yığın nazariyat ile uğraşıyorlar. Eğer el birliğiyle bu cehaletin izalesine çalışmazsak mahvımız muhakkaktır.” der.

Mehmet Âkif’in bütün eserlerinde aydınlanma ve kurtuluş reçetesi olarak eğitim ve eğitimciler gösterilir. Memleketin içinde bulunduğu çöküşün ancak marifet ve faziletle donanmış çalışkan, cesur ve fedakâr bireylerle aşılabileceğine inanır. Bu nesil, şiirlerinde idealize ettiği Âsım’ın neslidir. Gençleri önce kuvvetli bir bünyeye sahip olmaya sonra da kafalarını geliştirmeye teşvik ederdi. Kendisi de güreş yapar, Boğaz’ı yüzerek geçer ve daima yürürdü. Musikiyle ilgilenir, ney üflerdi.

Şiirlerinde, içinde yaşadığı halkın eğitim sorunlarına, toplumun yaşadığı maddi ve manevi sıkıntılara; zalim, serkeş erkeklerin elinde aç sefil kadınların ve çocukların kaderine; har vurup harman savuran müsriflere; haddini bilmeyen mirasyedilerin şımarıklıklarına; üretmeden tüketenlere ve en çok da aklını kullanmayanlara dikkat çeker. Hatta toplum problemlerini dile getirmekle kalmaz “Sözüm odun gibi olsun, hakikat olsun tek” diyerek, bu sorunların temellerine inerek çözümler üretmeye de çalışan hakiki bir dile ve kaleme sahip keskin bir ediptir.

15 Mayıs 1919’da İzmir’in Yunanlılar tarafından işgaliyle vatan sathında yer yer direniş cepheleri açılmaya ve milletimiz mahalli kongrelerle örgütlenmeye başlar. Mütareke süreci ve işgaller bazı aydınlarda “manda ve himaye” fikri oluşturunca Mehmet Âkif; “Türklerin yirmi beş asırdan beri istiklâllerini muhafaza etmiş bir millet oldukları, tarihi olarak müspet bir hakikattir. Türkler istiklâlsiz yaşayamaz!” diye haykırır. Milli egemenlikte öyle kararlıdır ki Milli Mücadele dönemi başlar başlamaz emperyalizme ve işgallere karşı harekete geçer. Akif, memleketin İngiliz, Fransız, İtalyan, Yunan ve diğer düşman devletler tarafından işgal edildiği yıllarda Anadolu’ya geçip, çok zor ve tehlikeli şartlarda Anadolu illerini dolaşarak gönüllerdeki din, vatan, millet ve hürriyet ateşini tutuşturmaya çalışır.

Ailesini geride bırakarak, 10 Nisan 1920’de Milli Mücadele’ye katılmak üzere gizlice Ankara’ya doğru yola çıkar. Bundan sonra vatan savunması daima ailesinden ve evlatlarından önce gele-

cektir. Bir gün sonra Sadrazam Damat Ferit hükümetinin şeyhülislamı Dürrizade Abdullah'ın Kuvayı Milliyecileri öldürmeyi caiz gören fetvası 11 nisan 1920 günü gazetelerde yayımlanır. 13 nisan'da Düzce'de başlayan isyan hemen Bolu Gerede yöresine yayılmıştır. Mehmet Âkif, tehlikelerle dolu bu isyan bölgelerinden geçerek Büyük Millet Meclisinin açılışının ertesi günü, 24 nisan 1920'de Mustafa Kemal Paşa'nın davetiyle yola çıktığı Ankara'ya ulaşır. Milli Mücadele saflarında, ülke müdafaasında Mustafa Kemal'in yanında yerini alır, artık Kuvayı Milliye Hareketi içindedir.

Mehmet Âkif, vatanın ve egemenliğin savunulmasını, ülkenin tam bağımsızlığını bir iman meselesi olarak ele alır. Minberden minbere koşarak vaazları, yazıları ve şiirleriyle 'ordu millet'in bu zaferi mutlaka kazanacağına olan inancını haykırarak cephede Mehmetçiğe, camide milletimize sürekli cesaret, ümit ve moral desteği sağlamaya gayret etmiştir. Birinci Dünya Savaşı ve sonrası Milli Mücadele yılları Türk milletinin ateş çemberinden geçtiği yıllarda aslında neredeyse tüm İslam memleketleri sömürge idareleri altında aciz, mazlum, yoksul ve perişan durumdadır. Mehmet Âkif 'İslâmî bakış açısı' ile milletimize, İslam ümmetini içinde bulunduğu hazin durumdan kurtarma sorumluluğunu yükler. Onun sahip olduğu bu 'İslami bakış açısı' Türk milleti ile yoğurulmuş tam bir insanîyetçiliktir. Mehmet Âkif'teki söz konusu Türk ve İslam terkiğini, Nurettin Topçu'nun "Türk'ün Müslümanlıktan, milliyetçiliğimizin İslam'dan ayrılmayacağını bize öğreten Akif oldu." ifadesiyle izah etmek de mümkündür.

Mehmet Âkif'in Türklük ve İslamiyet'i ele alış tarzı ve eserlerindeki şekillenen boyutu sadece Anadolu'da değil ortak değerleri ihtiva eden bütün coğrafyalarda takip edilmesine yol açmıştır. Mehmet Âkif hem Balkanlardaki hem de Rus coğrafyasındaki Türk dünyası ve edebiyatları bağlamında zengin münasebetleri olan daima ziyaret edilen bir rol modeldir. Tabiri caizse çağının Dede Korkut'u aksakallı Türk bilgesidir. Türk dünyasındaki tesiri Sıratı Müstakim'le artarak yayılmış ve Âkif'in etki alanı, geniş bir aksiyon adamına dönüşmesine sebep olmuştur. Aslında Âkif, Bu-

haralı Türk bir annenin ve Rumelili Arnavut bir babanın çocuğu olarak iki coğrafyanın da genetik ve kültürel mirasçısıdır.

Şair Sezai Karakoç onun için "Baba soyu Rumelili, ana soyu Buharalı, doğuş yeri Fatih. Yani tam bir Doğu İslamlığının, Batı İslamlığının ve merkez İslamlığının sentezi bir çocuk" diyecektir. Âkif'i anlatmak için önce yakın tarihi bilmek, sosyolojiden, ekonomi ve politikadan anlamak, siyasi gelişmeleri tahlil etmek, bedîî, edebî sanatlara vakıf olmak ve hepsinden önemlisi kültür ve inancımız konusunda donanımlı olmak gerekir. O sebeple Âkif'i anlatırken Âkif'e müracaat etmek en isabetli yöntemdir.

Biz de bu bakış açısıyla yola çıkarak; hayatı başlı başına bir eser niteliğinde olan Âkif'ten geriye kalan hatıralar başta olmak üzere, çeşitli gazete ve dergilerde hakkında yazılmış, yayınlanmış makaleleri, geniş bir hacim teşkil eden kendi yazılarını, yakınları ve dostlarına yazdığı mektupları ve özellikle Millî Mücadele sürecinde Türk milletini istiklâl ve hürriyet uğruna mücadele etmeye teşvik ve teşci etmek için yaptığı konuşmaları derledik. Bu külliyyatın neşredilmesiyle, onun şanına uygun bir görevi yerine getirdiğimize inanıyorum.

Aziz milletimizin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, Milli Şair'imize teveccühü, minneti, derin sevgisi ve saygısının nişanesi olarak oluşturulan bu külliyyatı hazırlayan Necmettin Turinay ve Selçuk Karakılıç'a aziz milletim ve gelecek nesiller adına teşekkür ediyorum. İstiklâl Marşımızın kabulünün 100'üncü yılında Mehmet Âkif gibi iman timsali bir ruhu, ömrü boyunca hemhâl olduğu ilmi bir çalışmayla ona yakışır şekilde ancak 'kitaplarla' yâd edebildik. Mekânı cennet, ruhu şâd olsun.

Prof. Dr. Mustafa ŞENTOP

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı

Mehmet Akif bahçede.
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

İKİNCİ MEŞRUTİYET'TEN MİLLİ MÜCADELEYE MEHMET AKİF

Necmettin TURİNAY

Mehmet Akif'in şiirine ve sanatına vakıf olanlar onun yerine göre bir haykırışı andıran, yerine göre gözyaşlarını içine akıtan bir yanı bulunduğunu iyi bilirler. Nitekim şairin Büyük Meclis için yayına hazırladığımız *Safahat'*ı bu tür şiirlerle doludur. O büyük eseri *Safahat'*ı teşkil eden yedi müstakil kitabında olsun, ilk cildi 1911 yılında yayınlanan *Safahat'*tan daha önce kaleme aldığı ve sayısı şimdiden 200'e varmış gençlik dönemi şiirlerinde olsun, onun bazan Fuzuli bazan da büyük vatan şairi Namık Kemal tarzında iki farklı dil ile yazdığı ve konuştuğu hepimizin malûmudur.

Büyük Şair-Büyük Nâsir Mehmet Akif İçin Yeni Bir Yol, Yeni Bir Dönem

Fakat şair Mehmet Akif'in şiirinin yanı sıra kuvvetli bir nesir yazarı olduğu gerçeği, nedense hep ihmal edilir. İhmal bir tarafa onun nesri ve nesirde takip ettiği usûl, yani nesir üslûbu hakkında şimdiye kadar tatmin edici bir değerlendirme yapılmış değildir. Ayrıca büyük şairin şimdiye kadar yayınlanmış ve yayınlanmamış nesirlerinin toplamına bakılırsa, onun şiiri kadar önem verdiği bir nesir tarafı bulunduğunu kavramak hiç de zor olmamaktadır. Fakat şairin nesir tarafı hakkında çalışanların azlığı, varsa bile onların da kayda değer sonuçlara ulaşamamaları yüzünden, Mehmet Akif'in nesir yazıcılığı ve üslûbu hakkında zihinlerde yer tutmuş herhangi bir algılamadan maalesef söz edilemez.

Kuşkusuz bu husustaki kanaat boşluğunun üzerinde durmak, ayrıca bunun altında yatan sebeplerin de ayrı ayrı izahı gerekir. Ne var ki burada ilk elde söylenmesi gereken, roman ve hikâye türleri dışında kalan metinlerin nasıl değerlendirileceği hususunda yaşanan bir tıkanmadır. Nitekim okuyucular da bu tür metinleri tematik olarak kavrar, onların nasıl yazıldığı ve inşa edildiği hususunda bir soru sormazlar. Daha doğrusu da ilgili yazıcının düşüncelerini oluştururken nasıl bir zihin sürecinden geçtiği ve buradan ne tür sonuçlara ulaştığı kolay kolay fark edilemez. Kal-

dı ki bunlar bile yetmez. Aynı dönemin diğer yazıcıları ile Akif'in nesrinin karşılaştırılması, varsa benzerlik ve farklılıkların izahı icap eder ki, biz ilgili yazıcının üslup ve ifadesi hakkında ancak o zaman bir fikir sahibi olabiliriz.

Fakat bunun için bile bazı yan desteklere ihtiyaç yok değildir. O da üzerinde durduğumuz yazıcının kendi nesri, nesir anlayışı hakkında yapmış olabileceği bazı açıklamalardır. Akif nesirden ne anlıyor, ne gibi bir nesir düşünüyor? Ya da dönemin hakim nesir ustaları hakkındaki kanaatleri gibi! İşte bu hususlarda şair ne düşünüyor, kendi nesrini nasıl yorumluyor gibi bazı açıklamalara ihtiyaç duyulur ki, maalesef Mehmet Akif'in bu yoldaki düşüncesinin ne olduğuna dair herhangi bir açıklamasına şahit olamıyoruz. Dolayısıyla büyük şair kendi nesri hakkında bize yardımcı olmadığı için, onun nesrini değerlendirmek ve iyi kötü sonuçlara ulaşmak, ister istemez onu sevenlere ve inceleyenlere düşen bir vazife olmaktadır. Ancak Akif'i seven ve tetkik eden çevrelerin, onun nesri hakkında fazla bir şey söylemedikleri de meydanda!

Bu hususa işaret ederken, şu noktanın da hatırdan çıkarılmaması icap eder. Edebiyatımızda kuvvetli ve büyük kabul edilen şairlerden her birinin, nesirleriyle de büyük birer sanatçı oldukları gerçeği!.. Kuşkusuz her büyük şair için geçerli olmayabilir bu tespitimiz. Fakat Namık Kemal'i, Cenap Şahabettin'i, Süleyman Nazif'i, Yahya Kemal'i, Ahmet Haşim'i ve Necip Fazıl'ı hatırladıkça, ister istemez böyle düşünmek durumunda kalıyoruz. Dolayısıyla biz Mehmet Akif'i nesri itibarıyla de büyük bir sanatkâr olarak değerlendirmek istiyoruz ki, o bunu rahatlıkla hak etmektedir.

Ne var ki bu bölümde yapacağımız değerlendirmeler Akif'in nesri ve nesir anlayışı istikametinde devam edip gitmeyecek. Burada yaptığımız sadece Akif'in nesrine bir vurgu ve bu nesirin üzerinde şimdiye kadar yeteri derecede çalışılmadığı gerçeğidir. Yani şiirinde olduğu gibi onun kuvvetli bir nesir sanatkârı olduğu hususu! Dediğimiz gibi Akif'in bu yanına işaretle yetineceğiz. Onun nesir tarafına dair asıl değerlendirmelerimizi ise, bundan sonra çıkacak olan ciltlere tehir edeceğiz. Çünkü o ciltlerde Mehmet Akif'in yazdığı bütün metinler topluca masaya yatırılacak, en geniş

şekilde ele alınmaya çalışılacaktır. Orada görülecektir ki Mehmet Akif, şiirlerinden aşağı düşmeyen büyük bir nesir ustasıdır. Fakat o noktada karşımıza çıkan, şiirlerinden daha farklı bir çizgide ilerleyen bir başka Mehmet Akif'tir. Nedir bu farklılık ve nereden ileri gelmektedir? İşte bu tür soruların köküne inmek isteyenlerin, ister istemez Mehmet Akif'in nesirlerini bir araya getirdiğimiz müteakip ciltleri gözden geçirmeleri faydadan hali değildir.

Yukarıdan beri söylediklerimizi toparlayacak olursak, büyük sanatkârın edebi verimleri olarak elimizin altında; koca bir divan teşkil eden şiirleri (*Safahat*); iki büyük cilt olarak yayına hazırladığımız *Mehmet Akif'in Mektuplar'ı* hacim olarak önemli bir yekûn tutan nesirleri; fikri ve tarihi bir değer ihtiva eden vaaz konferansları ve bütün bunlardan ayrı olarak, Doğu ve Batı edebiyatlarından yaptığı sayısız tercümeleri bulunmaktadır. Dolayısıyla Mehmet Akif şiiri dışında, bu yanları ile de ayrı ayrı değerlendirmeyi hak eden bir sanatkârdır. İşte Akif hakkında yapılan çalışmalar sanatkârın bu yanlarını da kapsamalı ki, onun Türk edebiyatında ve Türk düşünce tarihinde hayatında işgal ettiği yer iyice vuzuha kavuşturulabilsin!

Kendi Döneminde Farklı Farklı Akif Algılamaları

Fakat bütün bunlar bir tarafa, Mehmet Akif'in bir de kendi döneminde ürettiği zengin bir algılama mevcuttur ki o da, o kadar önemlidir. Kendi istikametinde dosdoğru ilerleyen bir hayat, bu hayata paralel seyreden bir şiir ve nesir, bunun altında da kesif bir düşünme faaliyeti!.. İşte Akif gerek kendisi ve sanatı, gerekse yöneticiliğini üstlendiği *Sıratı Müstakim* ve *Sebilürreşat* dergilerinde ürettiği fikirleri itibarıyla, öyle yakından takip edilen bir isimdir ki tahmin edemezsiniz. Dolayısıyla Akif bu yönüyle, İkinci Meşrutiyet'in dalgalı konjonktüründe farklı farklı algılamalara muhatap olmaktadır denilebilir. Kendi şahsi hayatında şahidi olduğumuz ahlâki tutarlılık bir yanda, sanat anlayışındaki tutarlılık öbür yanda!.. Bu hususta vuzûhlu bir durum söz konusu iken, buna rağmen de farklı farklı Akif algılamaları söz konusu. Buna bir de Akif'in temsilcisi olduğu "yeni İslâmcılık" düşüncesi ekle-

nirse bu algılamaların daha bir çeşitlenmesini ve farklılaşmasını tabii karşılamak gerekir?

İşte bu yüzdendir ki Akif'in dalgalı seyreden hayatı boyunca, kendisi ile ilgili yazı ve değerlendirmelerin ardı arkası kesilmemektedir. Mehmet Akif ne kadar susarsa sussun, isterse de yazılıp söylenenlere cevap vermek ihtiyacını duymasın!.. Onunla ilgili itirazlar, suçlamalar, bazan da şair düşünürün kendi gıyabında yapılan savunmaların ardı arkası gelmemektedir. Bu bakımdan şairin edebiyat ve sanat, bilim ve düşünce, İslâm ve milliyet, yerine göre de dönem politikalarına dair görüşlerinin sürekli takip edildiğini söylemek yanlış olmamalıdır.

Şunu ifade edelim ki elinizin altındaki ciltte yer alan metinler, sanatçının İstanbul'dan Ankara'ya geçtiği bir tarihe kadar devam etmektedir. Şairin Milli Mücadele'ye katılmak üzere gittiği Ankara dönemi ve arkasından gelen Mısır dönemine dair yazı, yorum ve haberler ise, çokluğu dolayısıyla ayrı ciltlere vücut verecek bir hacim teşkil etmektedir. Yani siz düşünün ki Mehmet Akif kendi yurduna sığmıyor, uzun yıllar vatanından ayrı kalarak Mısır'da yaşamak mecburiyetinde kalıyor. Fakat buna rağmen de hakkındaki değerlendirmelerin sonu gelmiyor. Dolayısıyla bu durum nasıl yorumlanmalı? Bunu takdirinize arz etmeyi, aynı hususun çeşitli bakış açıları ile tekrar tekrar yorumlanması gerektiğini hatırlatmak mecburiyetini hissediyoruz. Fakat şunu da ifadeden geri kalmamak icap eder. Mehmet Akif, sevenleri ve sevmeyenleri bir yana, o Türk milletinin maşeri vicdanında kendine mutena bir yer edinmiş, bu yönüyle de Mevlâna, Yunus Emre, Süleyman Çelebi ve Fuzûli ayarında büyük bir sanatçı olarak addedilmektedir. Daha doğrusu da o milletimizin hem şuur planında, hem de şuur altı düzleminde her an yeni dalgalanmalara yol açıp durmaktadır.

Dolayısıyla 1908 Meşrutiyeti ile 1920 nisanı arasında kaleme alınmış metinlerde olduğu gibi, bundan sonra gelecek ciltlerin her biri için de ayrı ayrı giriş bölümleri hazırladığımızı burada ifade etmiş olalım.

Bir de bu ciltlere ve yazılara bakarak, büyük şair ve ahlâk adamı Akif hakkında ne kadar çok yazı kaleme alındığını göreceğiz ve

buna şaşıracaksınız. Nitekim yıllardan beri tetkik ettiğimiz dergi ve gazetelerde gözümüze çarpanlar ancak bunlar oldu. Fakat bizim görmediğimiz, atladığımız yazı ve makalelerin bulunması ihtimali de oldukça yüksektir. Bu alandaki noksanlığımızı itiraf ile, ömrünü Akif'e adanmış nice gönül dostunun katkılarına şimdiden hazır olduğumuzu ifade etmemiz gerekiyor.

Fakat yıllardan beri ikmal edilmeye gayret edilen bu çalışma sırasında, şunun farkına vardık ki hiçbir Türk şairi, romancısı ve düşünürü hakkında bu kadar çok yazı yayınlanmış değildir. Ne Yahya Kemal ve Tanpınar, ne Necip Fazıl ve Peyami Safa, ne de son yıllarda popüler hale getirilmeye çalışılan Nazım Hikmet!.. Dolayısıyla Mehmet Akif bu yönüyle de emsalsiz bir sanatçı ve düşünür olarak karşımızda durmaktadır denilebilir.

Bu arada, hiç olmazsa elinizin altındaki ciltlerde yer alan bunca yazı ve yorumun, neden bu kadar fazla olduğunun da iyi kötü bir izahının yapılması gerekir diye düşünüyoruz. Bunun altında da kuşkusuz Mehmet Akif adının yavaş yavaş öne çıktığı dalgalı Meşrutiyet yıllarının, Balkan ve Birinci Dünya Savaşı şartlarının, daha ötede de uğursuz Mütareke karanlığının görünmez bazı tesirleri söz konusudur. Fakat bu şartlar, Akif'le aynı dönemde yaşayan nice şair ve düşünür için de geçerli değil midir? İşte Akif'in farkı da burada ortaya çıkıyor. Onun sanatı ve şiiri; yıkım yıllarının tarihi krizlerini, millet olarak içinden geçtiğimiz bâdireleri yansıtan bir ayna rolü oynuyor ve biz bütün bu acılı gelişmeleri, sanata dönüşmüş olarak onun şiirleri üzerinden okuma imkânı buluyoruz.

Akif'in Dergi Yöneticiliği ve Hocalığı

Bundan ayrı olarak Mehmet Akif'in, bir de kendi döneminde algılanma biçimi vardır ki bu hepsinden önemlidir. Nitekim Mehmet Akif İkinci Meşrutiyet'in ilânının hemen ardından bir grup arkadaşı ile birlikte *Sıratı Müstakim* dergisi ile nasıl bir intiba uyandırıyor? Orada birbiri peşi sıra yayınladığı şiirleri, edebi çevrelerce nasıl karşılanıyor? Bilindiği gibi dergiyi çıkarır ve yönetirken, Akif'in iki sıfatı birden öne çıkıyordu. Bunlardan biri, *Sıratı Müstakim*'in başyazarı oluşu! Fakat dikkat edilirse, bu başyazarlık

sıfatına rağmen Akif'in makaleleri, hiç olmazsa ilk sıralarda derginin ön sayfalarında yayınlanmazlar. Bunun sebebinin izahı o kadar uzun ve karmaşık bir meseledir ki, o hususa şimdilik girmeye imkân bulunmamaktadır. Aynı sıralarda onun öne çıkan diğer bir tarafı da Darülfünun'da Ahmet Mithat Efendi, Şehbenderzade Filibeli Hilmi, Tevfik Fikret, Hüseyin Cahit (Yalçın), Ali Ekrem (Bölçü), Ahmet Hikmet (Müftüoğlu), İzmirli İsmail Hakkı, Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Şevket ve Fehmi Beyler'le birlikte yürüttüğü öğretim üyeliği görevidir.

Dolayısıyla 1908 yılı ile şiirlerini topladığı *Safahat*'in yayını arasında (nisan 1911) Akif, gerek Darülfünun'daki hocalık görevi, gerekse *Sıratı Müstakim*'deki başyazarlığı ve dergi yöneticiliği sıfatı ile, dönemin ismi bilinen, tanınan, geniş bir çevrenin hakkında fikir sahibi olduğu bir isim durumundadır. Ayrıca *Sıratı Müstakim*'in, İkinci Meşrutiyet'in ilk yıllarında çok basılan, çok dağıtılan ve dolayısıyla ilgi ile takip edilen haftalık bir yayının organı olduğunun bilinmesi icap eder.

Nitekim *Sıratı Müstakim*'in ilgi ile takip edilmesinin altında yatan sebeplerden biri, onun kuşatıcı yayın politikası ile doğrudan bağlantılıdır. Derginin her sayısında, *Sıratı Müstakim* başlığının altına yerleştirilen "Din, Felsefe (yani düşünce), Edebiyat, Hukuk ve Ulûmdan bâhis Haftalık Risaledir" logosundan da bunu çıkarmak mümkündür. Hem dergiyi çıkaran Eşref Edip, Mardinizâde Ebulûlâ ile Mehmet Akif'in düşünüş biçimi, hem de Meşrutiyet'in ilânı yıllarında *Osmanlılık* dışında diğer fikir akımlarının henüz netleşmemesi dolayısıyla, *Sıratı Müstakim*'in İslâmi yayının anlayışının büyük bir dikkatle takip edilmesini normal karşılamak gerekir. Derginin bu dönem yayınlarında ve daha ileriki yıllarında, çağdaş İslâm düşüncesinin büyük temsilcileri Musa Kâzım Efendi, Manastırlı İsmail Hakkı, Halim Sabit, Bereketzade İsmail Hakkı, büyük İslâm tarihçisi ve Harbiye'de hoca Mahmut Esat Efendi, Baban-zade Ahmet Naim gibi isimler bilhassa dikkati çekmekte idiler. Mehmet Akif ise derginin bu ilk yıllarında, düşünce yazılarından ziyade şairliği ve tercümeleriyle öne çıkmış görüyor. Onun 1898'de *Resimli Gazete* döneminden

beri yazdığı, fakat yayınlama imkânı da bulamadığı yeni anlayışa dayalı şiirlerinin, *Sıratı Müstakim*'in bu döneminden itibaren parça parça neşredildiği bilinmektedir.

Akif'in diğer bir yanı olan mütercimliğine gelince, onun *Sıratı Müstakim*'in ilk sayılarından itibaren her sayıda mutlaka bir tercümesine yer verilmektedir. Bu tercümelerin ilki, Mısırlı bir Türk olan fakat Arapça yazan Ferit Vecdi'den *Müslüman Kadını* adlı eserdir. Sonra bunlara Akif, Muhammed Abduh ile Sait Halim Paşa'dan yaptığı tercümelerle devam eder. Burada şunu da unutmamak icap eder: Mehmet Akif, *Sıratı Müstakim*'in İstanbul dışında, çeşitli Doğu ve Batı ülkelerindeki fikir faaliyetlerini takip eden tek isim değildir. Fakat Akif gerek özel ilgisi, gerekse başyazarı (genel yayın yönetmeni) olması sebebiyle, bir yandan İslâm dünyasını, öbür yandan da Avrupa ülkelerindeki her türlü bilimsel ve İslâmi gelişmeleri takiple kendini vazifeli hissetmektedir. Dolayısıyla *Sıratı Müstakim*'in sayfalarına aksettirilen bu tür haber ve yorumların ekseriyetinin, imzalı veya imzasız doğrudan Akif'e ait olduklarının bilinmesi iktiza eder. Dolayısıyla *Sıratı Müstakim*'in düşünür kadrosunu teşkil eden bu büyük âlimler, derginin başyazarı Mehmet Akif de bunlara dâhil olmak üzere, çağdaş yeni bir İslâmi anlayışı merkez alan yayın gerçekleştirmekte idiler.

Ahmet Mithat Efendi ile *Sıratı Müstakim* Arasında Görünmez, Bilinmez Bazı İlişkiler

İkinci Meşrutiyet'ten Milli Mücadeleye Mehmet Akif adını verdiğimiz bu ciltte ilk makalenin Ahmet Mithat Efendi'ye ait olduğu dikkatinizi çekmiş olmalıdır. Nitekim Mithat Efendi *Sıratı Müstakim*'i önemsiyor ve hakkında da ilk yazıyı o yazıyor. Bildiğiniz gibi İkinci Meşrutiyet'in ilânının üzerinden daha bir ay bile geçmeden, *Sıratı Müstakim* dergi olarak ilk sayısını çıkarıyordu (27 ağustos 1908). İşte Ahmet Mithat Efendi sanki derginin çıkışını bekliyormuş gibi, aradan üç gün bile geçmeden sözünü ettiğimiz yazısını yayımlıyor. Dolayısıyla ilgili yazının *Sıratı Müstakim* hakkında ilk yazı olması, hem de Ahmet Mithat Efendi gibi büyük üstat tarafından kaleme alınması her bakımdan önem arz etmektedir.

Ahmet Mithat Efendi anladığımız kadarıyla, *Sıratı Müstakim* yazı kadrosuyla şöyle veya böyle ilişkili birisidir. Onları böyle bir dergi çıkardıkları için hem takdir ediyor, hem de *Sıratı Müstakim*'in uzun vadeli tesirlerinden söz ediyor. Elinizin altındaki çalışmada Ahmet Mithat'ın yazısına düştüğümüz bir dipnotta da izah ettiğimiz gibi, dergi muhtevasının oluşumunda Mithat Efendi'nin önemli bazı tesirleri söz konusu. Hem *Sıratı Müstakim*'in muhtevası, hem de dergi yazı kadrosunun Şimal Türklerine ve Orta Asya'ya dönük ilgilerinde olduğu gibi!

Çünkü onun romanları ve diğer bazı fikir eserleri Abdülhamit döneminden beri Kazan'da yayımlanır, Mithat Efendi adı da oralarda çok tanınır ve bilinirdi. Türk edebiyatını ve önemli bazı fikir mahsullerini oralara taşıyanların başında da Rızaeddin Fahrettin gelirdi. Sizin anlayacağınız Ahmet Mithat Efendi'nin, daha *Sıratı Müstakim* dergi olarak çıkmadan evvel o bölgelerle yoğun ilişkileri bulunuyordu. Ahmet Mithat'la *Sıratı Müstakim* arasındaki ilişkinin bir başka göstergesi de, gene o sıralarda kurulan Türk Derneği adlı ilmi bir enstitüdür (25 aralık 1908). İlgili enstitünün kurucuları arasında, başta Ahmet Mithat Efendi olmak üzere Necip Asım Bey, Ahmet Hikmet (Müftüoğlu), Bursalı Mehmet Tahir, Velet Çelebi ve Yusuf Akçura gibi isimler bulunuyordu. Mehmet Akif'in Darülfünun'a hoca olarak atamasının 9 aralık 1908'de yapıldığı hatırlanacak olursa, orada ilgili heyetle teşriki mesai-de bulunması çok tabiidir. Nitekim ilgili heyette yer alan Bursalı Mehmet Tahir Beyin, Velet Çelebi'nin, Yusuf Akçura'nın ve diğer bazılarının *Sıratı Müstakim* yazı kadrosunda bulunmaları, Türk Derneği ile olan ilişkileri açıklamaya yeter de artar bile.

İşte bu ilişkilerin sonucu olmalı, Türk Derneği'nin tüzüğü ilk olarak ve sadece *Sıratı Müstakim* dergisinde yayımlanıyor. Dahası bu ilişki biraz daha ileri boyutlara taşınır ve *Sıratı Müstakim*, ilgili bilimsel kuruluşun görüşlerinin yansıtıldığı bir yayın organ havası verir. Türk Derneği kurucuları bu hususta dergi yönetimine başvurmuş, onlar da bunu aralarında müzakere ederek uygun görmüşlerdir. Dolayısıyla Türk Derneği ile *Sıratı Müstakim* arasında kurulan ilişkilerde, Ahmet Mithat Efendi'nin katalizör bir rol

oynamış olabileceği rahatlıkla düşünülebilir. Haliyle uzaktan uzağa gibi görünen bu ilişkiler bilinmeden, Ahmet Mithat Efendi ile *Sıratı Müstakim* arasındaki yakınlığın derecesi hakkında herhangi bir fikir edinilemez.

Şimdiye kadar Mehmet Akif'in ve *Sıratı Müstakim*'in fikir kökleri hakkında herhangi bir araştırma yapılmadığı için, bu söylediklerimiz bazıları için şaşırtıcı gelebilir. Gene şaşırtıcı gelebilir, Akif'in şiir ve makalelerinde sık sık dile getirdiği "çalışmanın önemi", "iş bölümü", "mesailerin birleştirilmesi" gibi fikirlerin kaynağı da gene Ahmet Mithat Efendi ile ilgilidir. Yani bu düşünme biçiminin Akif'e, Ahmet Mithat'tan geçtiğinin farkında olmak gerekir. Dahası *Sıratı Müstakim*'in İslam ve Türk dünyalarına, ayrıca gelişmiş Batı'ya dönük yüzü de, ister istemez gene Ahmet Mithat'ı hatıra getiriyor. Dolayısıyla *Sıratı Müstakim* üzerindeki Ahmet Mithat tesirini, içe kapalı din anlayışından kademe kademe açılarak, ihâtalı ve evrensel bir İslam tefekkürüne yükselmek biçiminde özetleyebiliriz. Başlangıcı itibariyle Ahmet Mithat'tan, Akif'in hocası Musa Kâzım Efendi'ye ve Manastırlı İsmail Hakkı'ya, oradan da bizzat Mehmet Akif'e intikal eden bu yeni perspektif, büyük şairin Abdürreşit İbrahim'le veya Mısırlı düşünürlerle kurduğu ilişkilerin anahtarı mesabesinde. Nitekim Abdürreşit İbrahim'e *Âlem-i İslâm*'ı yazdıran Akif olduğu gibi, onun Orta Asya Türk dünyası ile ilgili tecrübelerini *Süleymaniye Kürsüsünde*'ye taşıyan da gene Akif'ten başkası değildir.

Bir başka husus da Mehmet Akif ile Mithat Efendi'nin, Darülfünun'da uzun yıllar birlikte hocalık yaptıkları gerçeğidir. İşte bu ikili arasındaki yakın dostluk bilinirse, büyük kelâmcı Musa Kâzım Efendi ile büyük müfessir Manastırlı İsmail Hakkı'nın, Abdülhamit döneminden beri Ahmet Mithat Efendi'nin haftalık sohbetlerinin müdavimi oldukları hatırlanırsa, üzerinde durduğumuz hususun daha iyi anlaşılacağı ümidindeyiz. Yoksa bu ilişkiler iyi bilinmez de, şimdiye kadar yapıldığı gibi *Sıratı Müstakim*, Eşref Edip ile Ebulûla adlı iki genç hukuk talebesinin omuzlarına yıkılırsa buradan bir yere varılamaz.

Kaldı ki Akif o iki gence göre hem daha iyi yetişmiş, hem de şiiri ile kendini kabul ettirmiş birisi olsa bile, Akif'in geride bıraktığı müktesebatı ile *Sıratı Müstakim*'in izahı gene de mümkün olamazdı. O bakımdan şiiri dışında Akif'in fikir muhtevası olarak, dergiye olan katkılarının biraz daha zamana ihtiyaç gösterdiğini, kendini yeterli hissettikten sonradır ki fikir yazılarına ancak o zaman başlayabildiğini bilmek ve kabul etmek gerekir.

Bütün bunları kuşkusuz hem Ahmet Mithat Efendi'nin *Sıratı Müstakim* başlıklı yazısına bir vurgu, hem de ilgili derginin "yerden mantar biter gibi" bitmediğini, onun kendinden önceye dayalı bazı fikir kökleri bulunduğunu ifade etmek için özellikle kaydediyoruz.

Bu Çalışma Neden Kronolojik Bir Yol İzlemektedir?

Elinizin altındaki cildi tetkik ederken göreceksiniz, oradaki yazı, makale ve belgeler kronolojik bir sıra takip etmektedir. Bunu özellikle tercih ettik ve yazı sahiplerine göre özel bir gruplandırmaya kalkışmadık. Aynı şekilde ilgili metinlerin muhtevalarına bakarak, onları tematik başlıklar altında da toplamadık. Böyle yapmamızın sebebi, Mehmet Akif'in ve yöneticiliğini yaptığı dergilerin dönemler halinde nasıl algılandığını olabildiğince netleştirmeye çalışmaktır. Yani Mehmet Akif çalışmalarında çoğu zaman ihmal edildiğini gördüğümüz kronolojik seyir fikrinden kopmamak, arada kalan boşlukların ve karanlık bazı noktaların fark edilmesine imkân sağlamak gibi bir arayış!

Fakat dikkat ederseniz ilk başlarda, ilgili prensibin dışına bizzat kendimiz çıkıyoruz. Neyzen Tefik'in 1919'da yayımladığı *Terceme-i Halim*'den alınmış bazı bölümleri, çalışmanın başlarında kullanıyoruz. Bunun sebebi, Neyzen Tefik'in Akif'e dair hatıralarının dönemi ve derinliğidir. O parçalar Akif'in hem Abdülhamit dönemine, hem de Meşrutiyet'in ilânı yıllarına dair önemli atıflar barındırmaktadır. Aynı uygulamaya Falih Rıfkı, Reşat Nuri ve Ruşen Eşref'in, Akif'in Darülfünun hocasına dair hatıralarında da başvuruyoruz. Nitekim ilgili yazarların hatıralarının talebelik dönemlerinde değil de, 1939 ve 1940 yıllarında kaleme alındıkları bilinen bir husustur. Buradaki amacımızın Akif'in Darülfünun'daki hocalık zamanlarına ışık tutmak ihtiyacından kaynaklandığının bilinmesi icap eder.

O bakımdan Akif'in ilgili dönemleri hakkında daha çok bilgiye, daha çok belge ve hatıraya ihtiyaç duyulduğunu hatırlatmak isteriz. Daha doğrusu da Akif'in 1908 ile 1911 arasına dair ciddi bir bilgi açlığı ile yüz yüze bulunduğumuz gerçeğidir. Fakat 1911'de sonrası öyle değil. Çünkü 1911 nisanında *Safahat*'in kitap olarak çıkışından sonradır ki, Akif de meydana çıkıyor! İlgili eser üzerine yapılan tartışmalar dolayısıyla ülke çapında tanınan bir isim haline geliyor. Nitekim bu ciltte, *Safahat* ve Mehmet Akif'in şiiri üzerine yapılan tartışmaların oldukça geniş bir bölüm teşkil ettiğini siz de göreceksiniz, farklı farklı Akif algılamalarının birbirine paralel bir seyir takip ettiğini siz de kavrayacaksınız.

Edebiyatımızda Esen Mehmet Akif ve Safahat Fırtınaları

Burada fırtına tabirini kullanmamız, *Safahat*'in sırf olumlu değerlendirildiği anlamına gelmemelidir. Çünkü eser üzerine olumlu yazılar yazıldığı gibi, onu eleştirenler de az değildir. Bir de bunlara *Safahat*'in çıkışı ile ilgili haber ve duyuruların çokluğunu ve çeşitliliğini eklerseniz, 1911 yılının edebiyatımızda *Safahat* ve Mehmet Akif tartışmaları ile dopdolu geçtiğine rahatlıkla hükmedilebilir.

Nitekim *Safahat*'in ilk çıkış haberleri bir yana bırakılsa bile, ilgili esere dair *Tanin* gazetesinde yayımlanan güzel bir değerlendirmeden başlayarak, *Safahat* şairi hakkındaki yorumlar artar da artar. O yılların önde gelen edebiyatçıları şöyle veya böyle, Akif'in şiiri ve *Safahat* hakkında bir şeyler söylemek, yazmak mecburiyetinde hissederler kendilerini. İşte *Safahat* ve Akif etrafında oluşan bu yaygın havaya bakarak, yukarıdaki fırtına tabirini özellikle kullanmaktayız. Size bir fikir vermek için, ilgili hususta yapılan yayınların yüz sayfayı çoktan aştığı rahatlıkla söylenebilir. Edebiyatımızda bu kadar sevilen, takdir edilen, ayrıca eleştirilen başka bir eserin varlığından haberdar değiliz bugün.

Nisan 1911'de *Safahat* ortaya çıktığında, onun hakkında kimlerin yazdığı ve neler yazdığı kuşkusuz önemlidir. Aynı şekilde Akif'in şiirini beğenen ve takdir edenler kadar, onu eleştiren ve kendi şiir anlayışına uygun bulmayanların kimler olduğu da önemlidir. Bunları merak edenlerin ilgili cildi gözden geçirirken dönemin şiir zevki, farklı farklı şiir anlayışları varlığı hakkında fikir edinmeleri imkânı yok değildir.

Hal böyle olmakla beraber gene de bazı *Safahat* değerlendirmelerinden ve onların yazıcılarından söz etmemek olmaz. Çünkü *Safahat* yorumları arasından öyleleri vardır ki onların mutlaka bilinmesi, edebiyat hayatımıza ve tenkit birikimimize katkısı dolayısıyla takdir edilmeleri gerekir. O tür yazılardan biri, *Tanin*'de yapılan *Safahat* kritiğidir. İlgili yazı imzasız yayınlansa bile, yazış tarzına ve üslubuna bakarak biz onun Hüseyin Cahit'e ait olduğu kanaatine ulaştık. Çünkü o metinde edebi eseri ruhu ile, bir bütün olarak kavrama kabiliyeti bulunduğunu gördük. Yani onu yazan kişi de, birikim sahibi bir tenkitçi yeteneği hemen kendini hissettirmektedir.

Hüseyin Cahit ve Âsâr-ı Münteşire'si

Hüseyin Cahit *Âsâr-ı Münteşire/Safahat* başlıklı değerlendirmesinde, *Safahat*'ta yer alan şiirlerin "ulvî, lâhûti, bazan da debdebesiz" hayat-ı hakikiye sahnelerinden müteşekkil olduğunu; fakat bu şiirin insana ürpertiler veren üryâni hisler de barındırdığına özellikle işaret eder. Onun Akif'te yakaladığı diğer bir husus da, *hudûd-u şiiri* genişletilmesi, şiirin *hudûd-u garâmiyatla* sınırlı olmadığını ortaya koymasıdır.

Bir de Hüseyin Cahit, Akif'in şiirini özellikle yerli ve milli bulmaktadır. *Servetî Fünun*'un şiir anlayışına vakıf olan Hüseyin Cahit'in, geldiği nokta doğrusu dikkat çekicidir. Nitekim bu hususta kendisi şöyle bir tespitte bulunmaktadır:

Her kavmin eş'ârı an'anât-ı milliye ile ruhlarda terâküm etmiş olan hazine-i hissiyâtta nebeân etmek itibariyle bir hususiyeti hâizdir. Bu cihetle her kavmin edebiyatı, mensup olduğu milletin ruhuna tercüman olur. *Safahat*'ta nazar-ı memnuniyeti celb eden mehâsinin bir kısmı da bu noktadır. Yani *Safahat* Türk ruhundan, Türk kalbinden nebeân etmiş bir Osmanlı şiiridir. Bu nefise-i sanatı müştâkin-i edebe tavsiye ederiz. (*Tanin*, 11 nisan 1911, s. 5)

Görüldüğü gibi Hüseyin Cahit *Safahat*'a, bugün moda olan görüşlere göre yaklaşmamaktadır. Sadece *Safahat*'ta sergilenen

dış hayat göstergelerine bakarak değerlendirmiyor eseri. Yani dış tezahürlere takılarak yüzeysel kalmıyor. Eserin derin magma-sına inmeye çalışıyor. Onda o kadar derin, üryâni hisler yakalıyor, Akif'in şiirine öyle yaklaşmaya çalışıyor. Dolayısıyla Hüseyin Cahit'te gördüğümüz edebi esere nüfuz kabiliyeti, kendindeki eleştirel derinliği de ortaya koymaktadır. Herkesin ama herkesin Akif'in şiirini *tahkiyeye* indirgediği bir dönemde, Hüseyin Cahit'in söyledikleri her bakımdan önemli gözükmetedir.

Aynı sıralarda *Safahat* hakkında, bu kalitede veya değil sayısız eleştiri yayınlanır: Onların arasında İkinci Meşrutiyet döneminin önemli eleştirmeni Raif Necdet, *Akif ve Sanat* yazısıyla Ispartalı Hakkı, Mithat Cemal'in sayısız Akif ve *Safahat* yazıları, o sıralarda Akif gibi Darülfünun'da hoca olan ve *Hikmet-i Bedâyi* dersleri veren Hamdullah Suphi'nin *Safahat* konulu *Musahabe-i Edebiye*'si vs.

Kuşkusuz bunların üzerinde geniş geniş durmak gerekir. Fakat onların arasında iki *Safahat* kritiği vardır ki, doğrusu üzerinde durulmayı hak ediyorlar. Onlardan ilki Raif Necdet'e ait olanıdır. Fakat Mithat Cemal, Raif Necdet'in *Musahabe-i Edebiyesi*'nden memnun olmuyor. Raif Necdet'in eleştirisi ön yargılı bir metin olmadığı halde, Akif sevgisi dolayısıyla Mithat Cemal, Raif Necdet'e yükleniyor da yükleniyor. Tahminlerin ötesinde müstehzi bir dil kullanıyor. Ayrıca Raif Necdet'in temsil ettiği edebiyat tutumunu kavrayamadığı da anlaşılıyor. Raif Necdet'e, dönemin Fecri Âtici'leri gibi bakıyor. Hâlbuki ileride görülebileceği gibi, Akif şiirinin asıl muhalifi Fecri Âtici'ler olduğu halde, o bunu fark edemiyor ve Akif'i savunayım derken Akif'e ters düşüyor. Bu yüzden de Raif Necdet'le Mithat Cemal arasında lüzumsuz tartışmalar cereyan ediyor. Yapılan tartışmalara bakarak, o noktada Raif Necdet'i daha olgun bulduğumuzu ifade etmek ihtiyacı duyuyoruz.

Diğer yazıya gelince, o da ileride Türk Ocakları başkanlığı yapacak olan Hamdullah Suphi'nin *Safahat* yorumudur. Neresinden bakarsanız bakın, Hamdullah Suphi'nin metni, şimdiye kadar *Safahat* hakkında yapılmış değerlendirmelerin en derini ve en güzelidir demek gerekiyor.

Hamdullah Suphi'nin Safahat'ta Bulduğu Yenilik

Hamdullah Suphi yazısında diyor ki, "Edebiyat-ı Milliye"nin gençler arasında en ziyade mevzû bahis olduğu bir zamanda *Safahat*'in intişarı gerçekleşmiş ve bu başlı başına mesut bir hadisedir." Yani İkinci Meşrutiyet'in ardından gelen yeni nesillerin duyduğu ihtiyacın farkında olarak konuşan Tanrıöver, *Safahat*'a bu yönden büyük bir değer biçmektedir. Bu öncülük vasfı dolayısıyla edebiyat çevrelerinin ona gerekli ilgiyi göstermeleri, hak ettiği "velvele-i sitâyîşi" ondan esirgememeleri gerekir diyor. Kendisi o sıralarda Fecri-î Âtici olarak bilinen Hamdullah Suphi'nin dönem edebiyatına dönük tespitinin ardından, sözü Akif'e ve sanatına getirerek, onun "eş'ârının başlıca meziyetinin tasannusuz ve çok samimi" oluşunda buluyor. Ayrıca Mehmet Akif'in kişiliği ile şiiri arasında büyük bir çakışmadan söz ediyor ve bunu bilhassa önemsiyor. Diğer dönem şairlerinde bu uyumu göremediğine işaretlerle de, sonradan sonraya takınılmış şair zırhlarının saçmalığına vurguluyor. Dahası Akif'in bazı şiirlerinden hareketle, sanatçının "kavmin sunûf-u fakr-u sefaleti de dahil olmak üzere, bütün bir kavmin muhibbi" olduğu sonucuna ulaşıyor.

Tanrıöver'i Akif'in en çok çarpan yanının onda bulduğu derin bir samimiyet olduğu anlaşılıyor. Gerek sanatkâr olarak kendinde, gerekse şiirine dahil ettiği toplumsal kesimleri yazarken!.. Kendi döneminin sanatında bu derin samimiyeti bulamayan Tanrıöver, çoğu sanatçıyı ve şiirlerini suni ve yapmacık buluyor. Hamdullah Suphi daha da ileri giderek, *Safahat* şairi için şunları söylemek durumunda kalıyor:

Safahat nâzımının en büyük kıymeti, mütehasir olduğumuz benliğimizi, bize parça parça göstermeye muvaffak olmasıdır. Onda İstanbul'un en eski, yani en Türk kısmı, Türklük ve İslâmlık ne ibâdi, ne sahih bir şekilde ahz-ı mevki etmiş duruyor.

Yazdığı cümlelere bakarak, 1909'dan Fecri Ati akımına mensup bildiğimiz ve bir ara başkanlığını da yapan Tanrıöver'in, ilgili edebi akımın yavaş yavaş dışına taşıdığı, yeni arayışların peşine düştüğü sonucuna ulaşılabılır. *Serveti Fünun*'un ve içinde bulun-

duğu Fecri Âti akımının insandan ve toplumdaki ziyade, nazariye ve kuramlardan yola çıkan anlayışına karşı derinden duyulan bir rahatsızlık denilebilir buna. İşte Hamdullah Suphi ihtiyacını duyduğu o yeni sanatın ilk mübeşşiri olarak görüyor Akif'i ve eseri *Safahat*'ı!.. Bir de bunun yanı sıra Akif'in ve eserinin edebiyatımızın geleceğinde, uzun vadeli tesirler meydana gelineceğini öngörüyor ki, bu hepsinden önemli gözükte bize.

Bilindiği gibi Hamdullah Suphi eleştirisini yayımladığı sırada, Darülfünun'da Akif gibi hocalık yapıyor ve *Hikmet-i Bedâyi* dersleri veriyordu. Halit Ziya'nın Sultan Reşat'ın özel kalem müdürlüğüne atanmasının ardından boşalan kadroya, gene Halit Ziya'nın tavsiyesiyle Hamdullah Suphi getirilmişti (1909). Fakat o, selevi Halit Ziya'nın verdiği *Hikmet-i Bedâyi* derslerinin muhtevasını değıştirmiş, dersi Eugen Veron'un *Estetik* kitabının dışına taşıyarak, ona Türk-İslâm rengi vermek başarısını göstermişti. İşte Hamdullah Suphi Darülfünun'da verdiği dersler sırasında, kademe kademe Fecri Ati'den uzaklaşarak kendine akacak yeni kanallar ararken, karşısına Mehmet Akif'in *Safahat*'ı çıkmıştı. Dolayısıyla ilgili *Safahat* değerlendirmesine, *Safahat*'ı fırsat bilen Hamdullah Suphi'nin bir tür patlaması nazarıyla bakılabilir gözükmektedir.

Bu söylediklerimize bakarak Hamdullah Suphi'nin metnini, sırf Fecri Ati muhalefetine bağladığımız sonucuna da ulaşılmalıdır. Çünkü o yazı *Safahat*'ı nasıl bir dikkatle okuduğu ve kavradığına dair özel bir nitelik arz ediyor. Ayrıca edebi eserin bir bütün olarak nasıl kavrandığı, ruhuna nasıl nüfuz edildiğinin başarılı bir örneği olduğu için üzerinde özellikle duruyoruz.

Nitekim böyle bir vukufu, dönemin *Safahat* eleştirmenleri olarak kabul etmemiz gereken Celal Sahir'de, Mithat Cemal'de, Akif'in kendine üstad kabul ettiği Ali Ekrem'de ve Fuat Köprülü'de dahi görmüyoruz. Onlar kocaman eserden veya bir şiirden bir lâfzı, bir terkibi veya tahayyülü cımbızla çekerek, onunla ileri-geri oynayıp duruyorlar. Onun üzerinden ilgili sanatçıyı veya eserini ya göklere çıkarıyor, ya da yerin dibine batırmaya çalışıyorlar. Daha doğrusu da onların edebi eseri, kendi içinde bütünlüğü haiz bir yapı olarak kavrayamadıkları anlaşılıyor.

Bütün bunları kaydederken insanın hatırına, Akif ile Hamdullah Suphi'nin Darülfünun'da, birbiri ile tanışıp tanışmadıkları geliyor. Kuşkusuz aynı kurumda beraber çalışmaları dolayısıyla, bu soru yersiz de kaçabilir. Fakat ilgili soru neresinden bakarsanız bakın önemli gözüküyor. Çünkü *İstiklal Marşı* yarışması sıralarında Tanrıöver'in hatırına birden bire Mehmet Akif'in gelmesi, böyle bir şiiri ancak Mehmet Akif'in yazabileceğini hatırlayarak, düşüncesini Hasan Basri Çantay'a ifadesi ziyadesiyle önemlidir. Ancak ne olursa olsun, Tanrıöver'in Darülfünun'da hocalık yaptığı bir sırada okuduğu *Safahat*'in kendi üzerinde bıraktığı uzun vadeli bir tesirin, Milli Mücadele yıllarında su yüzüne çıkması gibi bir durumla karşı karşıyayız. Kendisi Akif'in ve eserinin edebiyatımızda, uzun vadeli tesirleri olacağını öngörmemiş miydi zaten? İşte o uzun vadeli tesirlerden biri ile karşı karşıya kalmıştık *İstiklal Marşı* yıllarında.

Mehmet Akif'in Şiiri ve Fecri Âti

Bu arada Hamdullah Suphi'nin Musâhebe-i Edebiye'sinin kendi sınırları dâhilinde kalmadığını, edebiyatımızda ardı arkası kesilmeyecek *Safahat* tartışmalarının bu yazı ile başladığının da ifade edilmesi gerekir. Hamdullah Suphi gibi kendisi de Fecri Ati'ci olan Celâl Sahir (Erozan) sözünü ettiğimiz metne aşırı bir tepki gösterir ve Akif'in şiire soktuğu "kaba veya müstehcen" kelimeler dolayısıyla onu yerden yere vurmaya kalkışır. Tanrıöver'in Fecri Ati'den arkadaşı Celâl Sahir'e verdiği cevap ise daha entesandır: Sen Akif'te müstehcenlik arayacağın yerde, önce kendi şiirine bak! *Beyaz Gölgeler*'de, kadın bacaklarını şiire sokan sen değil miydin? Edebiyatımızın şimdiye kadar alışık olmadığı müstehcenliği şiire dahil eden ve sanat-edebiyat çevrelerinde böyle algılanan senden başkası mıdır? Bunu düşünmen gerekmez mi idi her şeyden önce?

Fakat Hamdullah Suphi ile Celâl Sahir arasında vuku bulan Akif ve *Safahat* tartışmalarına, biraz daha farklı bakmak da gerekebilir. Çünkü o tartışmalar ne kadar Akif ve *Safahat* üzerine olursa olsun, ikili arasında yaşanmış eski bir rövanşlaşmayı da hatıra getirmiyor değil. Dolayısıyla bu noktada Fecri Ati'ciler arasında

yaşanmış bazı anlaşmazlıkların, başkanlık yarışlarının, yerine göre de alttan alta devam eden eski hizipleşmelerin yattığı dahi düşünülebilir. Ama ne olursa olsun, bu tartışmalar arasında, Fecri Âti akımının dağılıp gittiğini unutmamak icap eder.

Dolayısıyla buradan şöyle bir sonuca ulaşmak mümkün gözükmemektedir. Akif'in *Safahat*'ı edebiyat tarihimizde, önemli bir kırılma anına tesadüf etmektedir. Bu eser milli ve islâmi edebiyatın ilk müjdecisi olmasının yanı sıra, dönemin yaygın şiir anlayışını temsil eden Fecri Âtici gruplar tarafından bayağı yadırganmış bir eserdir. Dolayısıyla, eserin doğduğu şartlarda olduğu gibi, ileriki yıllarda da sevenlerinin ve muhaliflerinin çok fazla oluşunu normal karşılamak gerekmektedir.

Ancak bunca tartışmalar arasında, *Safahat* şairi ne düşünmüş olabilir? *Safahat*'ı yerine göre tenkit eden, Akif şiirinin en özgün yanlarını keşfe çalışan onca yazının yanı sıra, bir de kendisine ve eserine haksız yere saldırılar yapıldığının kuşkusuz Akif de farkında olmalıdır. İşte o tür önyargılı eleştirilerin hareket noktası nedir? Ayrıca bunlar ortak bir paydada toplanabilir mi, diye düşünülmesi gerekmez mi? Yani bu soruları Akif adına soruyor, herhangi bir tepkisinin bulunup bulunmadığını yoklamak ihtiyacını duyuyoruz.

Şeb-i Rihlet Gibi Muzlim Görünen Fecri Âti

Fakat Akif'in ilgili eleştirilerin cereyan ettiği safhada, herhangi bir cevabına veya açıklamasına şahit olmasak bile, *Süleymaniye Kürsüsünde* adlı eseri *Sıratı Müstakim*'de tefrika edilirken, orada kullandığı bir beyit dikkati çekmekten geri kalmıyor. Sanki Akif o beyitinde bir yandan Fecri Âti'nin sanat anlayışını eleştirir gözükürken, öbür yandan da kendine yönelik sistematik eleştirilerin merkez noktası olarak Fecri Âti zeminlerine işaret eder gibidir. Ne var ki tefrika sırasında *Süleymaniye Kürsüsünde*'de yer alan o beytin, daha sonra eser kitaba dönüştürülürken çıkarıldığı, kitaba dahil edilmediği fark edilmektedir. Bu yüzdendir ki yapılan çıkarılmayı okuyucuların çoğu fark etmemiş, Mehmet Akif ve *Safahat* üzerine çalışanlar da Akif'in Fecri Âtinin sanat anlayışı hakkında ne düşünmüş olabileceğini kendi kendilerine sormamışlardır. Dolayısı

ile aşağıdaki beyitler, Mehmet Akif'in Fecri Âti hakkındaki düşüncelerine açıklık getirmesi bakımından manidar bulunmaktadır.

Yerin üstünde ne bulduysa devirsin, kırsın
Hakkı son sadme-i kahıryla bitirsin isyan
Yakasından tutarak ismet'i çeksın hüsrân
Fecri Âti denilip, millet-i merhûme için
Şeb-i rihlet gibi muzlim görünen bir neslin
Kalmasın, hâsılı, altüst olarak hissiyyât
Ne yüreklerde şehâmet, ne şehâmette hayat

Görüldüğü gibi Akif bu beyitlerinde, Fecri Âti'ye ağır eleştiriler yapıyor. Ölüm gecesi gibi, insanın üzerinde karanlık tesirler bırakan bir nesil!.. Bir de kendi kendine hareket kabiliyeti bile kalmamış *millet-i merhûme* için, sanki istiskal edermiş gibi Fecri Âti'den söz edilmektedir. Burada görüldüğü gibi Akif kuvvetli bir tezada başvuruyor. Çünkü Fecri Âti'nin toplum, millet nâmına hiçbir sözü ve düşüncesi bulunmuyordu. Tam tersine onlar milleti uyandırmak veya onun ruhunu kavramak yolunda bir sanat düşünmüyorlardı. Dolayısıyla Akif'in *millet-i merhume* olarak vasıflandırdığı o günkü topluma, Fecri Âti doğrultusunda bir sanat vaat etmek, onu ikinci bir ölüme daha sevk etmekten başka bir anlama gelemezdi.

Sıratı Müstakim'de Öne Çıkan Meşrutiyet Yorumları

Bu yeniliği birkaç başlık altında toplamak mümkündür. Bunların ilki yeni ilân edilmiş bulunan Meşrutiyet'in anlamı ve bunun din açısından yorumu etrafında toplanabilir. Daha açığı da Meşrutiyet hakkında, dinin ne dediği hususunun netleştirilmeye çalışılması! Onlara göre Meşrutiyet kavramı ve yönetimi orijini itibarıyla Batılı bile olsa, istişareyi (şûrayı) esas alması cihetiyle islâmidir. Onlar bu düşünceden hareketle saltanat yönetimi ile, parlamenter sistemin bir arada uygulanabileceğini savunurlar. Dolayısıyla parlamento ile takviye edilmemiş bir saltanat idaresini, imparatorluğun o günkü şartları ile kabili telif bulmamaktadırlar. Bu yüzden de basın yaygınlaştığı, iletişimin büyük mesafeler katettiği, olumlu veya olumsuz çeşitli kamuoylarının süratle te-

şekkül edebildiği, ticaretin ve her türlü mal mübadelesinin ülke ve dünya çapında hız kazandığı, kapalı ekonomi dönemlerinin çoktan sona erdiği, ayrıca eğitim seviyesinin bayağı yükseldiği ve bu yüzden de toplumun dünyadaki türlü gelişmelerden anında haberdar olabildiği bir çağda, merkezinde sultanın yer aldığı mutlakiyetçi yönetim biçimlerinin ülke için yeterli olamayacağını düşünürler. Dolayısıyla *Sıratı Müstakim* yazı kadrosu, doğrudan doğruya Meşrutiyet taraftarı ve onun sözcülüğünü üstlenmiş bir yayın gerçekleştirirler.

Diğer bir husus da onlara göre yönetim biçimlerinin, din açısından herhangi bir mutlaklığının söz konusu olmamasıdır. Yönetim tarzları, insanlığın sosyal ve kültürel tekâmülüne bağlı olarak çağdan çağa değişiklik gösterebilir. Yani eski yüzyılların Hanlık, Hakanlık, Krallık, Çarlık, Şahlık, Kayzerlik ya da Emeviler döneminde olduğu gibi tek adam yönetimine dayalı sistemler, ancak kendi dönemlerinin yankısı kabul edilebilirler. Burada asıl aranması gereken, eski veya yeni yönetim biçiminin şûraya veya istişareye dayanıp dayanmamasıdır. Dolayısıyla bu görüşleri ile *Sıratı Müstakim* yazı kadrosu, Tanzimat'tan beri Türk aydınlarının ruhunda bir ukde teşkil eden Batılı Meşrutiyet sistemine, İslâmi bir temel oluşturma gayreti içinde görünmektedirler. Bu yüzden de parlamentoyu ziyadesiyle önemsemekte, ilgili kuruma bir tür şûra, istişare organı nazarıyla bakmaktadırlar. Ayrıca icra kuvvetinin denetlenebilir olmasının da ancak bu yoldan mümkün olabileceği kanaatini taşımaktadırlar.

Ne var ki Akif'in ve *Sıratı Müstakim* yazı kadrosunun bu tür düşünceleri, sırf nazari planla da sınırlandırılmaz. Çünkü meşrutiyet meselesi o yıllarda herhangi bir fikir tercihi olmaktan çıkmış, imparatorluğu teşkil eden ve kendilerini fiili birer güce dönmüş azınlıkların devlete ve ülkeye bağlılığının muhafazası için zaruri bir hal almıştı. İkinci Abdülhamit yönetiminin son yıllarında, Balkanlarda vuku bulan Rum, Bulgar, Makedon ve Sırp isyanları, ayrıca 1878'den beri devam eden Ermeni ayaklanmaları ne yapılırsa yapılsın bastırılmıyor, imparatorluk günden güne kan kaybediyor ve parçalanmaya doğru hızla evriliyordu.

Dolayısıyla İkinci Meşrutiyet dönemi aydınları arasında, ilgili sisteme bu derecede ehemmiyet verilmesinin altında bu tür sebeplerin yattığını unutmamak gerekir. Gerekir fakat bundan umulan faydanın hâsıl olmadığı da meydandadır. Bu yüzden de kendi içinde müttehit bir merkez (ortak cephe) oluşturamayan İttihat Terakki kadroları her geçen gün dağılmaya, parçalanmaya ve farklı farklı siyasi partilere dönüşmeye doğru hızla ilerler. Buradan da büyük bir kaos doğar ve imparatorluğun muhafazası yolunda, Meşrutiyet'in sanıldığı gibi bir çare üretmediği sonucuna ulaşılır.

Peki geriye dönüş mümkün müdür? Hayır, o da mümkün değildir. İster önceki rejim yani İkinci Abdülhamit yönetimi, isterse büyük ümitlerle ilân edilen Meşrutiyet sistemi!.. Her ikisi de imparatorluğu tehdit eden azınlık isyanlarına maruzdu ve bu alanda büyük bir açmaz yaşıyordu. Dolayısıyla bu tür trajik durumların çözümü hususunda farklı rejimlere ve sistemlere, çağdaş siyasi modalara ümit bağlamak, problemin kendisi ile yüzleşmekten kaçınmak, o yıllardan beri sürüp gelen bir aydın ve siyaset hastalığımızdır.

Nitekim İkinci Meşrutiyet döneminde, İttihatçıların çıkardığı *Tanin* gazetesinin başyazarlığını yapan Hüseyin Cahit, sonradan kaleme aldığı hatıralarının bir yerinde, 1908 sonrasında fiili ve siyasi karmaşasına bakarak şunları söylemek durumunda kalmaktadır:

Açıkça görülüyordu ki ülkeyi kurtaracak biricik yol diye, yıllardan beri arkasından çıldırmış olduğumuz Meşrutiyet, memleket için önemli bir tehlike doğuruyordu (s. 41). İşte Meşrutiyet bu çözümsüz sorunla karşılaştı. (Azınlık ayaklanmalarını ve taleplerini kastediyor.) İşte İttihat Terakki bu kayaya çarparak parçalandı, yıkıldı. Meşrutiyet tarihi, bu tehlikeyi anlayan Türk'ün, unsurlar tufanı içinde boğulmamak için çırpınmasının tarihidir. *Siyasi Anılar*, İş Bankası yay., Ankara, 1976, s. 42

Dolayısıyla hem ülkenin bütünlüğü adına yüreği sızlayan Akif'i anlamak, hem de *Sıratı Müstakim* ve *Sebilürreşat* yazı kadrolarının tutumuna belirginlik kazandırmak, ayrıca da üzerinde

durduğumuz kaos ortamının biraz olsun aydınlığa kavuşturulması amacıyla bu izahların yapılmasına lüzum görüldü. Çünkü ilgili yıllarda, bir yandan azınlıkların ayrı ayrı baş çekmeleri, diğer yandan da İttihat Terakki'den kopmuş sayısız siyasi partinin doğurduğu kaos yüzünden ortam ziyadesiyle gerilmiş, 1908'den 1913'e kadar inip çıkan iktidarlardan geçilmez olmuştu. Ayrıca ülkenin maruz kaldığı bu duruma bakarak, 1908 ile 1913 arasında kalan yıllara, doğrudan doğruya *fetret yılları* adını vermek hiç de yanlış olmayacaktır. İşte bu noktada en çok ihtiyaç duyulan, ülkenin istikrara kavuşması ve mevcut sorunları göğüsleyebilecek istikrarlı hükümet yapılarına vücut verebilmektir.

31 Mart Ayaklanması ve Hürriyet ve İtilâf Partisi Karşısında Mehmet Akif

Elinizin altındaki ciltte, Mehmet Akif hakkında kaleme alınmış sayısız yazının altı kurcalandığında, hep bu siyasi karmaşanın ve bu noktada Akif ve arkadaşlarının geliştirdiği tercihlerin yattığı sonucuna ulaşmak zor olmamaktadır. Yani ilgili *fetret yılları*'nda *Sıratı Müstakim* belirli bir tutum sergilemekte ve siyasi anarşiye, kaosa, önyargılı İttihat Terakki muhalefetine prim vermemekte, bu yüzden de Akif'e ve arkadaşlarına karşı dış bileyen muhalif sınıflar oluşmakta idi.

Bu noktada hem ülke siyasi tarihi, hem de İttihat Terakki muhalefeti bakımından iki önemli gelişmenin üzerinde durulması icap eder. Bunlardan birincisi, Meşrutiyet yönetimine ve İttihat Terakkiye son vermek amacını güden, görünüşte de dinî bir nitelik arz eden 31 Mart ayaklanmasıdır. Nitekim Mehmet Akif'in yayın yönetmenliğini yaptığı *Sıratı Müstakim* dergisi, Kıbrıslı ve karanlık bir kişiliğe sahip Derviş Vahdeti'nin öncülüğünü yaptığı bu ayaklanmaya asla sıcak bakmadığı anlaşılmaktadır.

Bu büyük tarihi ayaklanma, Memduh Şevket Paşa komutasındaki Hareket Ordusu vasıtası ile bastırılabilir. Fakat bu arada İkinci Abdülhamit de tahttan indirilmiş, ülkenin yaşadığı kaos daha da derinleşmiştir. Bu arada Memduh Şevket'in kurduğu yeni kabinede, Akif'in fikir üstadı Sait Halim Paşa'nın önemli bir görev üstlendiğinin bilinmesi icap eder. Fakat 31 Mart ayaklanmasının

ardından bu sefer birbirini takip eden siyasi suikastlar dönemine girilir. Nitekim 31 Mart 1909 ayaklanması ve bastırılmasının üzerinden bir hafta bile geçmeden *Serbesti* gazetesi yazarı Hasan Fehmi, iki ay sonra da Rum Kozmidi'nin sahibi olduğu *Sada-yı Millet* gazetesinin başyazarı Ahmet Samim suikastla öldürülür (9 haziran 1910). Bu ölüm hadiseleri o yıllarda, İttihat Terakki iktidarının basın hürriyetine karşı tutumu ile izah edilse bile; her iki kalemin Arnavut orijinli oluşu nazarı dikkate alınarak, asıl maksadın yerli Arnavut nüfusları ve Balkanlar'da Osmanlıya halen bağlı bulunan Arnavutluk halkını harekete geçirmek, merkeze muhalefetini tahrik etmek, yerine göre de isyanlara sevk etmek olduğu kuşkusuz düşünülmelidir.

Bütün bu gelişmelerin ardından, daha yeni bir muhalefet hareketi ile karşılaşmaktadır. O da, muhalif nitelikteki üç beş partinin birleşmesi ile kurulan Hürriyet ve İtilâf Partisi'dir (21 kasım 1911). Nitekim bu siyasi parti Mütareke yıllarında hangi görüşleri savunuyorsa, dış politika çizgisi neyi gösteriyorsa, kurulduğu yıllardaki tutumu da bundan farklı değildir. İlgili partinin savunduğu ilkelere bakılarak da, muhalefet anlayışı hakkında iyi kötü bir fikir edinilebilir. Bunlardan ilki "ittihâd-ı anâsır" taraftarı olmaları, ikincisi de sınırsız bir hürriyet taraftarlığı ve ekonomi politikaları bakımından da *liberalizme* büyük önem vermeleridir. Daha enteresanı da, devletin geleceği adına İngiliz dostluğunu ve onlarla aynı doğrultuda bir dış politika takibini esas almaları, bunu bağıra çağıra ilân etmeleridir. Hürriyet ve İtilâf'ın dış politika tutumu ve azınlık gruplarının sözcülüğü rolünü üstlenmesi, onların muhalefet gerekçelerini tanımak bakımından önemli bir gösterge niteliğindedir.

Dolayısıyla o günlerin ortamında çoğu Ermeni, Rum ve yerine göre de sermayesi bakımından karanlık bazı gazeteler elbirliği etmişler gibi, Hürriyet ve İtilâf Partisinin destekçileri olup çıkmıştı. Temel tezleri de adı geçen gruplara, en geniş manasıyla özerklik hakkı tanımaktı. İlgili partinin kurucuları ve ileri gelenleri de Mütareke yıllarının meşhur sadrazamı Damat Ferit Paşa, Miralay Sadık, dönemin meşhur filozofu (!) Rıza Tevfik her devrin muhalifi Rıza Nur ve Lütfi Fikri (Düşünsel) ikilisi, ayrıca edebiyatçılardan

Ali Kemal ve Refik Halit gibi bazı isimler! İlgili grubun ileri gelenleri bilâhare partileri dağılsa veya kapatılsa bile, Birinci Dünya Savaşı yılları boyunca İngilizler ile dayanışmalarını sürdürürler. Savaş içinde de dahi lâik ve liberal tezlerin temsilciliğine devam ederler. Bu sıralarda Hürriyet ve İtilâfçıların en popüler isminin Rıza Tevfik olduğunun unutulmaması gerekir. Bu yüzden olmalı ki Hürriyet ve İtilâfçılar daha ilk yıllarında, Rıza Tevfik ile ilgili bir kitap bile yayınlamışlardı (1328).

Rıza Tevfik'in Tevfik Fikret ve Mehmet Akif Kampanyaları

Rıza Tevfik üzerinde duruşumuzun sebebi, gerek ilk Meşrutiyet yıllarında, gerekse Hürriyet ve İtilâf'ın 1911-1913 döneminde gerçekten çok cerbezeli ve etkili muhalefet dili sebebiyledir. Şiiri ve sanatı ile o kadar ince ve lirik bir sanatkâr olan Rıza Tevfik, fikirleri itibarıyla ise o kadar karmaşık ve bir o kadar da eklektik birisi idi. Yani kendine mahsus fikirlerini bir tez seviyesine yükseltmez, onun etrafında bir cazibe meydana getiremezdi. Kuşkusuz bilgili ve zeki idi Rıza Tevfik. Ancak bu yüksek zekâ, kendini muhalefet yollarında heba etti gitti. Öyle keskin, demagojik bir muhalefet dili vardı ki kelimelerle oynar, konuştuğu mekânları birer tuluat sahnesine çevirir, ama mutlaka etkili olurdu.

İşte o Rıza Tevfik, Babiâli Baskını'nın (23 ocak 1913) ardından Hürriyet ve İtilâf'ın kapatılması üzerine, siyasete ara verir gibi oldu. Daha doğrusu da ülkenin reel şartları dolayısıyla, siyasi ihtiraslarını içine gömmek mecburiyetinde kaldı. Fakat ne zamana kadar dersiniz? O da 19 ağustos 1915'te, Tevfik Fikret'in vefatına kadar!.. Daha doğrusu da şairin vefatının ardından Türk Ocağı'nda verdiği "Tevfik Fikret Konferansı"na kadar!.. Kuşkusuz Tevfik Fikret'in vefatı üzerine böyle bir tören düzenlenmesi çok tabii idi. Fakat ilgili konuşmasını Rıza Tevfik'in, Tevfik Fikret'le birlikte Mehmet Akif üzerine, ikili arasında cereyan eden karşılıklı çatışmalar üzerine bina etmesi ise her bakımdan önemlidir. Dahası yaptığı konuşmayı Tevfik Fikret'in *Tarih-i Kadim*'ini ve ardından yazdığı *Tarih-i Kadim Zeyli*'ni esas alarak, tahripkâr bir Mehmet Akif eleştirisine dönüştürmesidir. Yazık ki Rıza Tevfik'in o konuşması, tam metin olarak elimizin altında bulunmamaktadır. Çün-

kü o konferansın metnine, Rıza Tevfik'in konuşma yaptığı Türk Ocakları'nın yayın organı *Türk Yurdu* bile sayfalarında yer vermek istememiştir. Ne var ki o konuşmanın muhtevasına, sağda solda çıkmış bazı yazılar vasıtasıyla vakıf olma imkânı bulabiliriz.

Tevfik Fikret'in inanmış biri olduğu, Fikret'e karşılık Mehmet Akif'in ham yobaz kaba softa kaldığı, kuvvetli bir şair de sayılamayacağı yolunda sayısız isnatlar! O konuşmadan sonra yapılan her Tevfik Fikret anmasının, burada olduğu gibi, Mehmet Akif'in bilindik kişiliği ile oynamaya varıp dayandığı açıkça görülmektedir. Dolayısıyla Rıza Tevfik'in yol açıcılığı ile, 1915 yılında başlatılan Mehmet Akif yargılamalarının yıllar boyu devam edip gittiğini söylemek durumundayız. Nitekim elinizin altındaki ciltlerde bu tür metinleri, kronolojik bir sıra dâhilinde okuma imkânı bulacaksınız.

Fakat bu sıralarda Akif ne yapıyordu, bu acımasız saldırılar karşısında ne düşünüyordu dersiniz? *Sebilürreşat*'ın sayfalarını karıştırırken, Akif'in bu tür eleştirileri ciddiye almadığı ve herhangi bir cevap da vermediği görülüyor. Çünkü o, içinde bulunduğumuz Cihan Savaşı dolayısıyla, bir bakmışsınız Almanya'da müslüman esirlerle konuşmaya gitmiş, aynı anda da yüreğinin yarısı Çanakkale cephesinin tarihi kahramanları ile meşgul!.. Edebiyatımızda Cihan Savaşı'nın ve Çanakkale cephesinin en iyi anlatıldığı *Berlin Hatıraları*'nın yazımı ile uğraşılıyor, yazdığı bölümleri de peyderpey dergisinde yayınlıyor. Dahası o eser yazılırken, Almanya dönüşü ayağının tozu ile, kendisini Necid çöllerinde bulmamış mı? Gördüğünüz gibi Akif vatani ve milleti için, dini için oradan oraya koşuşturup duruyor.

Kuşkusuz Rıza Tevfik'in bu gelişmelerden haberdar olması gerekirdi. Çünkü ülke olarak kendimizi evrensel bir kapışmanın içinde bulmuştuk. Ayrıca o şartlarda Tevfik Fikret'in anılması o kadar tabii iken, ülkesi için Şark'ta Garp'ta koşuşturup duran, yüreği Çanakkale kahramanlarıyla beraber atan birisi için ne anlama geliyordu o konuşmalar, eleştiriler? Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, yaptığı muhalefet ve eleştirilerinde şartlara uygunluk bulunmuyordu Rıza Tevfik'in!

Tabii ki bu noktada Rıza Tevfik'in yalnız olmadığı da bir gerçektir. Birikmiş fakat açıktan açığa da, savaş şartlarında siyasal muhalefeti göze alamamış liberal ve pozitivist kesimler, Akif tarzı bir edebiyatı içlerine sindiremeyenler, 1915'ten itibaren aynı teraneyi Mütareke yıllarına kadar sürdürdü gittiler. O günkü savaş kabinesinin Başbakanının, *Sıratı Müstakim* ve *Sebilürreşat* ekolünün önemli temsilcilerinden Sait Halim Paşa olduğu, aynı kabinelerde Abbas Halim Paşa'nın bakanlık görevleri üstlendiği hatırlanır ve Mehmet Akif'in yönetimindeki dergilerin de ilgili kabineyi desteklediği, evrensel savaş karşısında yerli kamuoyunu moral olarak beslemeyi amaçladığı, bu yönde yayınlar yaptığı bilirse, Hürriyet ve İtilafçı Rıza Tevfik ile çevresinin bundan rahatsızlık duyması kadar tabii bir şey olamazdı.

Bu konuda söylediklerimizi toparlayacak olursak, şöyle bir sonuca ulaşmak mümkün gözüküyor. Büyük şair Tevfik Fikret'in yıldan yıla sürdürülen anma törenlerinin altında, kutuplaşmacı bir tutumun yattığı açıkça tesbit edilebilmektedir. Nitekim Harbi Umûmî'nin seyirinin değiştiği, müttefik kuvvetlerin zaferinin yaklaştığı, Osmanlı hükümetinin elinin ayağının birbirine karıştığı savaşın son yıllarında, bu kutuplaşmacı tutumun daha da artış kaydettiği bilinmektedir. Özellikle de Mütareke döneminde, Robert Kolej'de yapılan anma törenlerinde, Mehmet Akif'e açıktan açığa sataşılması bunun bir göstergesidir. Dolayısıyla Hürriyet ve İtilaf Partisi çevrelerinin, yaygın manasıyla İttihat ve Terakki muhalefetine yanı sıra, Mehmet Akif'in yayın yönetmenliğini yaptığı *Sebilürreşat* dergisinin takip ettiği politikalarından rahatsız olanların, ilgili kutuplaşmanın bir yanını teşkil ettiği rahatlıkla söylenebilir.

Mehmet Akif'in En Yalnız Zamanları

Dahası bu hava savaşının son yıllarına doğru öyle bir artış kaydetmişti ki, neredeyse Mehmet Akif'i savunmak zora girmişti. Elinizin altındaki cildi kronolojik sıra dâhilinde okuma imkânı bulursanız, bunu siz de kolayca fark edebilirsiniz Dikkat edin, Akif'in çıkmış kitapları, sanatı, doğrudan şiiri ile ilgili yazılarda nasıl bir azalma söz konusudur? Daha önemlisi de Akif'e bunca saldırılar yapılır, ileri-geri sataşılırken kimler cevap veriyor o yazılara? Rıza

Tevfik'le aynı görüşü serdedenlere karşı kimler ne diyor? Dolayısıyla o tür yazıları ve sataşmaları okurken, Akif'in ne kadar yalnız bırakıldığını düşünmeden yapamıyor insan! Bunları söylerken de, diğer bazı gazete ve dergileri değil, Akif'in yönettiği *Sebilürreşat*'ta yazı yayınlayanları kastediyoruz. Daha açığı da bizzat Mehmet Akif'in en yakın dostlarını!..

Akif'in kendini en yalnız hissettiği sıralarda onu savunmak, ileri sürülen iddialara ve iddia sahiplerine cevap vermek bu kadar güç mü olmalıydı? Burada dikkat ederseniz, herhangi bir isim vermemeye dikkat ediyoruz. İlgili dönemlerin dergi yazı kadrosuna ve yazdıkları metinlere bakarak bunu siz de kolayca tesbit edebilirsiniz.

Ne var ki bu söylediklerimizin bir istisnası da olmadı değil. O da Rıza Tevfik'in 1918 yılı anmalarında yaptığı Tevfik Fikret konuşmasına verilen bir cevaptır. Rıza Tevfik gene konuşuyor, Tevfik Fikret'in hasbi dindarlığından dem vuruyor. Yaptığı konuşmanın dinleyici çoğunluğu da Robert Kolej'den taşınmış kalabalıklar. Rıza Tevfik konuşmakla kalmıyor, *Sebilürreşat*'a ve yazı kadrosuna ulu orta sataşıyor, onların aleyhine öğrencilere sloganlar attırıyor.

İşte bu konuşmaya cevap veriyor Akif'in en yakın dostu, Ahmet Naim Efendi! Tevfik Fikret'in dindarlığı hususunda, Rıza Tevfik'i zora sokacak uzun uzun izahlar yapıyor. Ahmet Naim'in Rıza Tevfik'e verdiği mufassal cevabı *Sebilürreşat*, genişliğini de dikkate alarak derginin eki olarak sunuyor okuyucularına.

Tevfik Fikret'e Dair (Sebilürreşat Neşriyatı, 12 Eylül 1918) başlığını ilgili metni okuyup bitirdiğimizde ne görelim? Yazıda sadece Fikret var, Fikret'in din hakkındaki görüşlerinin eleştirisi var. Fakat Rıza Tevfik'in Mehmet Akif'e ve temsil ettiği düşünceye yönelik ulu orta suçlamalarına dair hiçbir atıf yok! Yani Akif'in bu en yakın dostu bile ilgili bu tartışmaya girmiyor, girmek istemiyor sizin anlayacağınız! Dolayısıyla nedir bu yılgınlık diye hayıflanıyor insan! Ayrıca Akif'in en yakın dostları arasında bile duyduğu yalnızlığının derecesini ve derinliğini fark ederek buna üzülüyoruz.

Yani Akif savaşın son yılında ve Mütareke döneminde hem bu sataşmalar, hem de Büyük Savaş'ın şimdiden belli olmaya başla-

mış acı sonuçları karşısında derin hüsrânlar içindedir. Artık “Hani sahipleri yurdun?” diye kendi kendine sorular soruyor, hiç çağlamadan inen gözyaşlarını kendi içine akıtıyordu. “Umar mıydın? Umar mıydın?” diye kendi kendine dövünüyor, Balkan Savaşı yıllarında yazdığı *Hakkın Sesleri*'nde olduğu gibi, zâde-i tab'ının icat ettiği “meçhul yolcu”lardan başka etrafında kimseler görünmüyordu. Dolayısıyla *Hakkın Sesleri* dönemi, karanlık mütareke yılları ve Mısır'da maruz kaldığı büyük ve derin yalnızlık girdabı!.. Unutmayalım ki asıl Akif, bu yalnızlık zamanlarında karşımıza çıkıyordu.

Akif'in Kara Gün Dostu: Süleyman Nazif!..

İşte o büyük ruha, o zor zamanlarında uzaklardan bir el uzandı. “Ey şair!.. Seni kimseler duymasa, anlamak istemese bile, seni ben duyuyor ve sana hak veriyorum” demek istedi. Savaşın başından itibaren başa kakılıp durulan Tevfik Fikret meselesi, inkâr edilen şiiri ve sanatı karşısında, ona hak veren tek isim Süleyman Nazif'ten başkası değildi. Dolayısıyla Süleyman Nazif'in *Serveti Fünun* mecmuasında periyodik olarak yayınlanan *Mehmet Akif Zâtı* ve *Âsârı* başlıklı yazıları her bakımdan önemlidir. Sanatın ağır başlı diliyle kaleme alınan ve lâzım gelen bir vukufu da desteklenen yazılarda, çok köklü Akif-Fikret mukayeselerine başvuruluyor, Rıza Tevfik'in mugalâtacı tutumuna asla tenezzül edilmiyordu. Mehmet Akif'in *Asım*'ı ile aynı yıl içinde kitap olarak yayınlanan (1924) metinler, şimdiye kadar maalesef hak ettiği bir tenkide muhatap olmamışlardır.

Bu arada Akif ve yakın çevresinin, dahası muhalif bazı çevrelerin Süleyman Nazif'in tahlillerini büyük bir dikkatle takip ettiklerinden elbette şüphe yoktur. Şüphe yoktur ki ilgili metnin, 31 temmuz ile 18 eylül 1919 tarihleri arasındaki yayınından sonra, Akif hakkındaki inkârcı tutumlara fazlaca tesadüf edilmektedir. Nitekim Süleyman Nazif'in doyurucu Akif tahlillerinin akisleri, yavaş yavaş meydana çıkmaya da başladı. Bunlardan ilki, büyük şair Cenap Şahabettin'in *Peyam-ı Edebi* gazetesinde çıkan *Mili Şairimiz* adlı değerlendirmesidir (21 ağustos 1919). Dolayısıyla Cenap Şahabettin'in yazısı *Safahat*'in ilk çıktığı sıralarda Hamdullah Suphi'nin yaptığı *Safahat* değerlendirmesinin

ardından bir yıldız gibi parlamaktadır. Burada şunu da hatırlatalım ki Cenap Şahabettin'in ilgili yazısını, tam metin olarak ilk defa bu kitapta okuma imkânı bulacaksınız.

Süleyman Nazif'in medeni cesaretini ortaya koyarak yaptığı, gerçekçi Akif tahlillerinin ardından gelen bir başka örnek de Mithat Cemal'e aittir. Akif hakkında çok yazan, fakat bu son yıllarda suskunluğa çekilmiş gördüğümüz Mithat Cemal'in yazısı bir makale değil, şiir olmaktadır: "*Mehmet Akif'e Hücum!*" İlgili şiirin bir özelliği de *Sebilürreşat*'ta değil, Süleyman Nazif'in Akif tahlillerinin yayınlandığı *Serveti Fünun*'da çıkmış olmasıdır. (27 ağustos 1919, nr. 1424, s.295)

Asıl meselemize gelirse, savaş sonunda Akif içine düştüğü hüsrânı çabucak atlatmış, toplumu ve aydınları uyarmaya tekrar hız vermiştir. Onun Mütareke yıllarında üzerinde en çok durduğu husus, toplumu ve aydınları birliğe ve bütünlüğe davet etmek, işgal şartlarından kurtuluş ihtiyacını öne çıkarmak ve geleceğimiz adına "alınları terletmek" vurgusudur. Şiirleri dışında, İslâm dünyasının ve ülkemizin geleceği hususunda düşünmek, düşündürmek, Ortadoğu ve genel İslâm dünyasına yönelik gelişmeler hakkında okuyucularını bilgi ve düşünce olarak beslemektir.

Akif'in üzerinde en çok durduğu hususlardan bir diğeri de şudur:

Mağlûp veya mağdur, Bekirağa Bölüğü'ne hapsedilmiş ya da Malta adasına sürgün edilmiş İttihatçılarla, Mütareke döneminde iktidara geçmiş Hürriyet ve İtilafçılar arasındaki çekişmelerle fazla vakit kaybetmemektir. Dolayısıyla önümüzdeki en önemli iş, işgalin nasıl sona erdirileceği ve ülkemizin geleceği meselesidir. O yüzden Akif ve dergisi, o sıralarda düzenlenen *Saltanat Şuraları*'na ve Sultan Ahmet'te ve diğer bazı merkezlerde düzenlenen tarihi mitinglere büyük bir önem atfeder, onları dergisinde aksettirir.

Bu bakımdan onun Mütareke yıllarında kaleme aldığı şiirleri ile aynı sıralarda Hürriyet ve İtilâf Partisi iktidarına karşı takındığı mesafeli yayıncılığın, Ankara cenahından dikkatle takip edildiği anlaşılmaktadır. 23 nisan 1920'de açılacağı duyurulan Büyük Millet Meclis'inin ilk içtımına katılması ricasıyla yapılan davete icabet eder ve Ankara'ya geçer.

Böylece Akif için yepyeni bir dönem başlamış olur.

SIRATI MÜSTAKİM*

Ahmet Mithat Efendi

Serlevhamıza nazaran işbu bend-i mahsûsu kaleme almaktan maksadımız *Sıratı Müstakim*'in zuhûrunu ilân ve tebşir etmektir zan olunmasın. *Sıratı Müstakim*'in zuhûru zaten mulen ve halkımız onunla çoktan mübeşşerdir. Müessis ve muharrirlerine olan hususiyetimizden dolayı, tebrik maksadıyla bu makaleyi yazdığımız dahi zan olunmasın. *Sıratı Müstakim* zaten mebrûk ve mütebariktir. Bu makaleyi yazmaktan maksat o risâle-i mübareke-i mevkutenin İslâmiyet âleminde ihrâz edeceği, hâiz olduğu mevki-i mahsus üzerine efkâr-ı nâsı biraz celb etmeye çalışmaktır.

- * Ahmet Mithat Efendi, *Tercüman-ı Hakikat*, 17 ağustos 1324/ 30 ağustos 1908, s. 1. Necmettin Turinay, "Mehmet Akif'ten Ahmet Mithat Efendi'ye/*Sıratı Müstakim*'in Arka Planı", *100. Yılında Ahmet Mithat Efendi Armağanı*, Beykoz Belediyesi Yayınları, İstanbul 2012, s. 113

Ahmet Mithat Efendi ile *Sıratı Müstakim* yazı kadrosu arasındaki yakınlığı ortaya koyan önemli bir makale. Ayrıca Ahmet Mithat Efendi'nin yazısının *Sıratı Müstakim*'den söz eden ilk makale olduğunun bilinmesi gerekir. Çünkü bu yazı *Sıratı Müstakim*'in birinci sayısının hemen ardından kaleme alınmıştı. Fakat daha önemlisi, makalenin Ahmet Mithat Efendi ile *Sıratı Müstakim* yazı kadrosu arasındaki yakınlığın derecesi hakkında bilgi vermesidir. Nitekim ilgili makalede, ileride şeyhülislâmlık görevine tayin olunacak Musa Kâzım Efendi ile Manastırlı İsmail Hakkı'ya yapılan atıflar bunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Mehmet Akif'in de hocası olan Musa Kâzım Efendi ile Manastırlı İsmail Hakkı, daha Meşrutiyet'in ilânı öncesinde Mithat Efendi'nin haftalık ev buluşmalarının müdavimlerindendi. Nitekim Manastırlı İsmail Hakkı Efendi'yi *Risâle-yi Hamidiye*'yi tercümeyle sevk eden kişi de Ahmet Mithat Efendi'den başkası değildir.

Dolayısıyla dönemin ihtiyacını duyduğu yeni dinî tefekkürün inşasında, Ahmet Mithat Efendi'nin öncü bir rolü bulunduğu anlaşılmaktadır. İlgili makalede derginin başyazarı Mehmet Akif'e doğrudan bir atıf yapılmasa bile, adı geçen ikilinin aynı yıllarda Darülfünun'da hoca oldukları ve oradan tanışıklıkları bulunduğunu kabul etmek gerekecektir. Bu yakınlık dolayısıyla ki Mehmet Akif, *Sıratı Müstakim*'in ilk döneminde Ahmet Mithat Efendi'nin *Rusyalı Türkler* konulu konferansına geniş yer ayıracak ve dergisini, Mithat Efendi'nin de kurucuları arasında bulunduğu *Türk Derveği*'nin nâşir-i efkârı haline getirecektir. Dolayısıyla Mehmet Akif'in dikkatini, Sibiryalı ve Orta Asyalı Türklere yönelen kişinin Ahmet Mithat Efendi olduğunun bilinmesi icap eder. Bunda kuşkusuz anne tarafından geçen bazı tesirler de yok değildir.

Devr-i sâbıkın seyyiâtından kütüb-i diniyenin dahi masûn kalmamış olduğu cümlelerin malûmudur. *Mülteka* gibi birçok kitaplarımız yahut onların hâvi oldukları mesâilden birçoğu memnûattan olup, yeniden tab'larına ruhsat verilmek şöyle dursun mevcutlarının bile madûm edilmelerine gayret olunur idi. Fakat asıl tahattur edilecek şey bu değildir. Zulmün binası payidar olmamak mine'l ezel muhakkak olmasıyla, o devr-i bîdâdın da seriyyü'z zeval olduğu muhakkakâtan idi. Zamanın serbestî-i fikr ü nazarı sayesinde tahattur edilecek ve halka dahi söylenecek başka cihetler vardır.

Hikmetü'l avâm olan durûb-u emsâldendir ki "müslüman dini aşikâredir" denilir. Lâkin tamamıyla doğru bir söz müdür ya? Vakia Kur'anen, şer'an islâmiyette her şey aşikâr olmak lâzım gelir. Ehli islâmdan gizli tutulacak hiçbir şey bulunmamak icap eder. Mahfiyyât usûl-i islâma nasıl dahil olabilir ki, zâhiriyyât bile şaibe-i taklitten azade olmak asıl imanın kemâlidir. Müslüman olan kudreti yettiği kadar ehli tahkikten olmak lüzumu elinden kurtulamaz. Her işittiğine inanmak caiz olmayıp, gerek imana gerek amele dair bilinecek şeyleri erbabından öğrenip tahkik etmek her müslüman için bir borçtur. Acaba ulemamız her bilinecek şeyleri ehli imana apaşikare söylüyorlar mı idi?

Sıratı Müstakim'in ilk nüshasında üstad-ı âlî-nihadımız Hoca Musa Kazım Efendi Hazretleri'nin *Hürriyet-Müsavat* ve Mardinîzade Ebulülâ Efendi Hazretleri'nin *Sure-i Şûra* ve Manastırlı İsmail Hakkı Efendi Hazretleri'nin *Mevâiz* ser-nameli makalât-ı nefiseleri, maksad-ı hürriyetin şeriat-ı İslâmiyeye muvafakat ve adem-i muvafakati şüphelerini li'l-ebed fasl u hasm edecek hücec-i şer'iyeden olup, bademâ cemaat-ı islâmiyeye vaaz u nasihatte bulunacak ulema-yı kiram için dahi birer bedraka-i talim ü telkin olacaklarından, âmâlin bu kısmı hâsıl olmuş bitmiş demektir.

Bir vakitler bunun aksi cihetini iltizam eden birkaç mutaassıp bütün âlem-i medeniyette İslâmiyetimiz aleyhinde pek fena bir fikir hasıl ederek, müslümanlığın medeniyet-i cedîde ile kâbil-i telif ü tevfiğ olmadığı ve usûlü meşveret ve Meşrutiyete din-i İslâmın mümânaat eylediği ve bu halde Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'nin sair düvel-i mütemeddine idâdına dahil olamayacağı fikr ü hük-

Ahmet Mithat Efendi

münü tesis eylemiş olduklarından, şimdi dinimizin bu bâbdaki ahkâm-ı sahîhası meydana çıkararak bu bühtanlar, bu iftiralar dahi izale olunacaklardır ki *Sıratı Müstakim*'in yalnız şu hizmeti bile bahâ takdirinden aciz kalınacak hidemât-ı mühimme-i diniyyedendir. Lâkin *Sıratı Müstakim*'in hizmeti yalnız bundan ibaret mi kalacaktır?

Hürriyet-i zamaniye sayesinde bilâ-havf u ihtiraz tahattur ve tezkâr edeceğiz ki, ezkiyâ-yı İslâm'dan ulûm-ı riyaziye ve tabiiye ve tarihiye ve saire ile iştigal edenler, ulema-yı zahireden öğrendikleri din-i İslâm'ın şu ulûm ile kâbil-i tevfiq olmadığına kanaat ederler idi. Bunlardan birisi dahi ben idim. Hele mekâtib-i âliye şakirdanı kâmilen bu halde idiler. Nasıl olmazlar ki o gayretli gençler tederûs ve teallüm ettikleri ulûmun delâletiyle *metafizik* cihetinden bir takım efkâr-ı âliyye doğru zihinlerine yol açtıkları halde, "ulûm-u diniye" dersi diye kendilerine okutturulan şeyler içinde mûcib-i mahcubiyet olacak birtakım mesâilden mâda onların asıl aradıkları mebâhisten, mebâhis-i siyasiyeden hep "Etî'û..." [itaat ediniz] mebhasi öne sürülüp, onun şeraitinden bir kelime bile söylenmez ve Lâ tâ'ate li'l-mahlûki'nde isyânî'l-Hâlik [Hâlik'a isyan olan yerde mahlûka itaat olmaz] hakâyıkı hatırlara bile getirilmez idi. *Metafizîğe* ait mebâhiste kütüb-i islâmiyenin mehzaları hükemâ-yı Yunaniye iken, bunlar sanki hükemâ-yı İslâmiyeden imişler de onların telâmîz-i muâsırîni olan Avrupa hükemâsı şâyeste-i ihtiraz kefereden imişler gibi bir hal ile, gençlerimiz felsefiyât-ı cedideden men olunurlar idi. Bu hal mehâfil-i âliyye bile işgal ederek, şakirdânın terbiye-i diniyeleri için bir çare bulunmak lâzım geleceği düşünül- düğü bir sırada, Hoca Musa Kâzım Efendi Hazretleri ihzâr olunarak, *Mekteb-i Sultani* akait muallimliğine tayin olundu. O zamana kadar bu derste tamamıyla bîkayt bulunan şakirdâna öyle bir şevk geldi ki, hazreti muallim dahi bundan teşevvuk ederek himmetini artırdı. Hatta şakirtlerine ilka ettiği efkâr-ı hikemiyeye bazı mutaasıplar tahammül edemeyerek, "Hoca Musa çocuklara talim-i küfr ediyor" diye jurnaller vermeye kadar kalkışanlar bulundu. Amma hazreti muallim yine gayretine fütur getirmeyerek, şu *hikmet-i islâmiye* çığırını tevsî ettikçe etmekten geri durmadı.

İslâmiyetin ulûm ve maarif-i cedideye mugayereti değil tamamiyle muvafakati, Draper'in *Nizâ-ı İlm ü Din* nam eserine yazdığı mukabele ile Osmanlı gençleri nazarında tahakkuk etmiş olduğu halde, artık erbab-ı taassubun aksini iddiada ısrarlarına efkâr-ı münevvere ashabı nezdinde hiçbir ehemmiyet verilemez ise de, İslâm'ın muhtaç olduğu hizmet birkaç Draperler, birkaç *Risâle-i Hamidiye*'ler ile de itmam edilmiş olamaz. Birçok mesâil-i diniye vardır ki adeta mehâmm-ı medeniyettir. Bunların beynennâs zahirde câri olan ahkâmı, *ahkâm-ı şer'*ie değil örf ve âdetten ibarettirler. Bazı adetler *muhkem* olmak derecesinin de öte tarafına geçerek, âdeta hükmü şeriat olmak mertebesinde yerleşmiş kalmıştır ki bunlara dair intikat yolunda bir söz söylenecek olsa, mâzallahu teâlâ söyleyenlerin küfürlerine kadar hüküm verilebilir. Halbuki bademâ millet-i islâmiye her şeyin hakâyıkını bilmeye muhtaçtır.

Kerîme-i mâneviyem Fatma Âliye ve Fatıma Nigâr Hanımefendiler hazerâtıyla nisvân-ı İslâmın hukuk ve salahiyet-i şer'iyelerine dair defaatle sebk etmiş olan musahabelerimizde, nisvân-ı İslâmın bütün milel-i mütemeddine nisvânından ziyade, amma pek çok ziyade hakka mâlik oldukları şer'an söz götürür ahvalden değil iken, bütün milel-i gayrı müslime hükeması nezdinde nisvân-ı islâmın adeta acınacak bir hal-i esaret ve mezellekte bulduklarının kat'iyen mutekat olmasına büyük büyük teessüfler etmiş idik. Avrupa nisvânı kendi servetlerine bile bihakkın mâlik olmadıkları ve bizim nisvânımız yalnız hukuk ve vezâif-i zevciyetten başka bir şey için ricalin taht-ı tahakküm ve tahkirinde bulunmadıkları halde, nisvân-ı gayrı müslimenin hür ve nisvân-ı müslimenin esir ad olunmalarına şaşılmaz mı, acınmaz mı? *Feminizm* namıyla hukuk-ı nisvânı istihsal ve muhafaza gayretinde bulunanlar Avrupa ve Amerika'da gittikçe çoğalmakta ve daire-i muvaffakiyetlerini tevsi ettikçe etmektedirler. Bütün cihan-ı medeniyet içinde ilk feminizm İslâmda görülmüş olması hakikat-ı uzmâsı bu derecelere kadar mahlûp olur ise, bu müslümanın değil a müslüman olmayan erbab-ı insafın bile bu hale acımaması kabil olamaz.

Yalnız hukuku nisvân değil, sair bir takım mesâil vardır ki hakikaten mehâmm-ı medeniyetten olup, bunların hükmü Kur'an mûcebince hall ü fasılları müteveffa Ernest Renan gibi pek çok hükema-yı cedidenin müslümanlık hakkında ne yaman hatalara duçar olmuş bulduklarını meydana koyacaktır. Evet meydana koyacaktır ki, müslümanlık medeniyet-i cedideye muhalif olmak şöyle dursun en güzel parlaklıkları, en parlak şaşaalrı ile medeniyet-i cedide adeta müslümanlıktan ibarettir. Lâkin ulemamız şimdiye kadar bildiklerini meydana koyamazlar idi. Bu hakikatleri esrâr-ı diniyeden addederek, bazı hususi musahabelerde bile müstait gördükleri bazı kimselere büyük ihtirazlar ile ifşa-yı esrara cesaret alabilirler idi. Hatta bundan sonra dahi, daha bir zamana kadar esrâr-ı mezkûre üzerindeki perdeyi kaldırıveremeyeceklerdir. Terbiye-i umûmiye-i islâmiyemizi bittedric itmam etmek ihtiyatını elden bırakmayacaklardır. Zira terbiye-i siyasiyemiz gibi terbiye-i diniyemizde dahi acele edilmek, halkın havsalasına birden bire sığamayacak olan şeyleri defaten talime kalkışmak, bilâhare bir takım müşkülâta yol açar ki o müşkülâtı bertaraf etmek hizmet-i asliyeden ziyade güç olur.

Sıratı Müstakim'de esâmî-i âliyesini gördüğümüz ulema-yı a'lâm hazerâtı, bu hakayıkı herkesten iyi bildiklerine şüphemiz yoktur. Şüphemiz olmadığı içindir ki *Sıratı Müstakim*'den terakkiyât-ı medeniyemiz için pek büyük hizmetler bekleriz. Hakkımız yok mu ya? Terakkiyât-ı medeniyemize mâni olan ne imiş? Müslümanlık değil mi? Ya o müslümanlık mâni değil, bilâkis mucip olduğu tahakkuk eder ise, artık husûl-i medeniyet için havf edecek ne kalır?

Sıratı Müstakim'in kendine düşen vazifeyi hüsn-ü ifa edeceğine, yalnız biz değil hiç bir kimse zerre kadar şüphe edemez. Fakat bu mecmua-i mübarekenin hıdemât-ı diniyesini tevsi için başkaca bir vazife daha terettüp ediyor ki, onun suret-i ifasını tayin şimdilik biraz müşkül görünüyor. O vazife ise, *Sıratı Müstakim*'in en ruhlu mündericatından Avrupa'yı da haberdar etmek vazifesidir. Makalâtın aynen tercümesi değil, hülâsa-yı ahkâmını olsun Fransızca kaleme alarak cihan-ı medeniyete arz eylemek vazifesi ki, bunun da netâyic-i hâsılası o cihan-ı medeniyetin hakkımız-

daki zünûn-u bâtılasını izale etmek meselesi olur. Denilmesin ki Avrupa, Amerika bizim nemize lâzım, biz kendi işimize bakalım. Hayır! Cihan-ı medeniyet bizim her şeyimize lâzımdır. Fakat bahsin bu ciheti bir mebhas-i müstakil olduğundan ona dair teatî-i efkârı vakt-i âhara talik edelim.

Tevfik Fikret, Aşiyân'da.
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

**Tevfik Fikret'in İstifası Sonucunda
DARÜLFÜNUN EDEBİYAT-I OSMANİYE HOCALIĞINA
MEHMET AKİF'İN TAYİNİ***

Maarif Nezareti Muhasebe Kaleminden

Tanin gazetesi sahib-i imtiyazı Tevfik Fikret Bey'in vukû-u istifasına mebnî Darülfünun Edebiyat Şubesi'nin birinci, ikinci, üçüncü seneler *Edebiyat-ı Osmaniye* derslerinden birinci senenin Mehmet Akif ikinci senenin Hüseyin Cahit ve üçüncü senenin Doktor [Ali] Rıza Tevfik beylere tefvizi Daire-i İlmiye'nin 8 teşrinsani sene 1324/21 kasım 1908 tarih ve dört yüz on bir numaralı kararıyla mucebince emr-i âlî-i cenâb-ı Nezâret-penâhîye iktiran eylemiş olmakla Sicil Şubesinde görüldükten sonra keyfiyetin Dâr-ı Mezkûr Müdüriyeti'ne tebliği zımında işbu müzekkere Mektubî Kalemî'ne tevdi kılındı.

Muhasebe-i Maarif-i Umumiye
Fî 26 teşrinsani 1324/ 9 aralık 1908

* BOA, MF.MKT, 1088/71-1, 9 aralık 1908

Mehmet Akif ve İstiklal Marşı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2021, s. 52-53

Mehmet Akif ile ilgili yapılan çalışmalarda Darülfünun'da hocalığa başlaması hakkında farklı farklı tarihler verildiği bilinmektedir. Dolayısıyla yukarıdaki kaynak bu tür spekülasyonların sonunu getirecek cinstendir. Fakat şunu hatırlatalım ki, bu tayin *Sıratı Müstakim* dergisinin çıkışından üç ay kadar sonra, Meclis-i Mebusân'ın yenice açıldığı bir sırada gerçekleşir. Tevfik Fikret'in aynı dersin hocalığından istifasının ardından gerçekleşen bu tayinin, değerli bir düşünür ve önemli bir ansiklopedist olan Emrullah Efendi'nin Maarif Nazırlığı dönemine tesadüf ettiği bilinmektedir. Bu arada ilgili tayin önce Daire-i İlmiye'de görüşülüp kararlaştırılmış (8 teşrinsani 1324/21 kasım 1908), bilâhère tayin 9 aralık 1908 ve 23 aralık 1908 aşamalarında gerçekleşmiştir.

Feride ve Suad'ın çocukluklarında alınmış fotoğrafları.
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

Safahat-ı Hayattan: BEBEK YAHUT HAKK-I KARAR*

Bizim Cemile, Feride'yle bir sabah gelerek,
"Unutma beybaba, akşam birer hotozlu bebek
Getir, kuzum..." dediler. Ben de kızların keyfi
Kırılmasın diye reddetmedim şu teklifi.
Kiraz dudaklı, üzüm gözlü, inci dişli, iki
Edalı yosma getirdim. Aman o akşamki,
Sevinme halini bir görmeliydi yavruların!
Durup oturmadılar hiç, dedim "Yatın da yarın,
Bütün gün oynayınız..." Nerde! Kim yatar? O gece,
Yemekte sızmaya me'lûf olan Feride'mce,
Kabul olunmayacak söz. olursa, yatmaktı.
Yatar mı hiç? O nasıl hisli bir yumurcaktı.
Feride'nin yaşı beş yok; Cemileninki yedi;
Şu var ki, abla hanım pek hanım tavırlı idi.
Büyük kız oynadı bir parça, sonradan yattı;
Küçük sabaha kadar hep bebeğini hoplattı.
Ne ninniden alıyormuş, ne öyle hoppaladan...

* Mehmet Akif, *Demet* (Celâl Sahir), 8 teşrinievvvel 1324/21 aralık 1908, nr. 4, s. 49-50
Sıratı Müstakim, 3 kanunuevvvel 1325/16 aralık 1909, c. 3, n. 67, s. 227-228

Mehmet Akif'in *Sıratı Müstakim*'i çıkardığı sıralarda yazdığı ve yayınladığı bir şiiri. İlgili şiire, Akif'in aile hayatını yansıması bakımından burada özellikle yer veriyoruz. Ayrıca Akif'in yeni şiir anlayışının ilk örneklerinden biri olan *Bebek yahut Hakk-ı Karar*, ilk önce Celâl Sahir'in çıkardığı *Demet* mecmuasında yayınlanmış, ardından da *Sıratı Müstakim*'de neşredilmiştir. Dahası ilgili şiiri Celâl Sahir'in derginin ilk sayfasına koyması, Akif'e gösterdiği itibarın delili niteliğindedir. Yani Celâl Sahir bu safhada, Akif'in şiirini dikkatle takip ve takdir eden birisi olarak görünürken bilâhare fikir değiştirecek, *Safahat* ve Akif hakkında eleştirel bir tutum takınacaktır. Bunun sebebi ileride izah edilecektir.

Dergide, şiirin yazıldığı tarih de verilmektedir: 29 mayıs 1324 (11 haziran 1908). Şiirde geçen Cemile ve Feride, Mehmet Akif'in iki kızıdır. Bunların dışında Akif'in Suad, İbrahim, Naim, Emin ve Tahir adlı çocukları da bulunmaktadır.

“Işıl ışıl bakıyor a! Bebek değil afacan!”
Sabaha kadar tükenmiş mecali yavrucuğun:
Mışıl mışıl uyuyor... Değmeyin aman uyusun.
Benim bulunmadığım bir zamanda kız uyanır;
Bebek uyutmak için evde üç saat kapanır.
— Aman da pek yaramaz, uyku sıçramış başına.
Bakın beşik de getirdim, bakın yatar mı şuna?
Yatar mısın seni maymun? Kapar mısın gözünü;
Acık da dinlesen olmaz mı annenin sözünü?
Kapandı işte gözün... Oh, şimdi artık yat!
Bebek ne yaptı bilinmez ki, sonradan, pat pat
Dayak sadâları akseylemiş öbür odaya.
Güzel güzel uyumuş olsa kız da dövmez ya.

*

Gelince akşama baktım Feride pek düşkün.
Durur mu ablası? Ben sormadan atıldı:

— Bugün

Ne yaptı, beybaba bilsen... Zavalıcık bebeğe?

— Ne yaptı?

— Dövdü bir âlâ, sonunda kırdı.

— Niye?

— Bilir miyim, ona sor... Kız, getir bebeğini hadi!

Feride kaçtı yanımdan, getirmek istemedi.

Çiçek çıkarmışa dönmüş, getirdiler ki yüzü;

Birer kafes gibi kalmış o kuş bakışlı gözü.

Başında saçtan eser yok, ayak topal, kollar

Omuzdan oynamıyor, kim bilir ne illeti var?

O kanlı canlı bebek şimdi işte bir kötürüm...

— Bu ölmüş artık ayol, göm götür de, hem ne ölüm!

*

Feride kaldı bebensiz, Cemile'ninki fakat

Güzel güzel duruyor; olmuyor ne kör, ne sakat.

Günün birinde beraberce oynuyorlarken,

Alıp Feride hazin bir niyaz tavrı hemen,

— Bebeğini ver, acıcık oynayayım, kuzum abla...

شماره: ۱ - جلد: ۱

۸ شمس اول، ۱۳۲۴ - چهارشنبه

عدد: ۴

هر آفتاب اوستی بوموقده بکرم ، تها ،
جنوردهن ، رومان لوندومه یازسدن
او حسنه پاشنه کوز لنگکه بلنقه بره نا
ورن ماکت مسمرده اماندن
بر بدینه یی حامل ترمن ، مهوب و باند
کایر .. ویا لکنز اوگز ... ویا لکه هیچ بر کون
اونیم غلب بالا ، او حسن بی مانند
اینوبده دوغره بقدر بودو ح بر حزنک
بر اوج عشق اولان آفاق انتظارنده .
أوت ، بویوله هر آفتاب .. وصوکره هر آجه بن
پاناقده آتشی حما اینده اینکریکی .
ملک قادن به پاکیز خیال محترمک
کایر ، سکوت ایله آغلار بوتون ملول وغبین .
امیدمک سرپایین انتظارنده .
بروسه - بروسه مات : مارس ۱۳۲۰

فانی عالی

صفحات حیاندن

بیک یاخود حق قرار

بزم جبه فریده به برسیاح کلرک
« اونوکه بیک بابا ، اقام بر حوتوزلی بیک
کثیر فوزوم .. دینلر . نده فیزلرک کین
فیرلاسون دینه رد ایندم شونکلی .
کرلز دونالی ، اوزوم کوزلی ، ایچین دینلی این
ادالی بوسه کینریم . آمان او انشامکی

استاسیونده

مصحف

هر آفتاب اوستی کایر ، بکرم بوموقده
پوانتظار غریبانه نیجه یانددر ،
خایر ، وظیفه وحقی بو برعبادتدر .
کشاده چشم خیالیم بر افاق امیده
کایر ، بنه ایدرم خط بوینده کولک لکی .
شو برسکوت اوومدن عکس ایدن صفرورود ،
اولور بلم ووحده برسرود درود .
او در خلقی بر موجه کرم بلکه

بولوندیقم بوکنار پر انتظاره آثار .
امید ایدر ، دوروروم ، بویله بکرم .. وترمن
کایر ، فقط نه کمان وار ، نه برخیر کتیرن .
ومشحمل قاییم برزمان ... کونشده بانار

امیدمک شو افقارده برمتالی کبی .
سازار مبادی دینور اوومیه کساری ،
وین ، بومشترک آلام هیراعصاری
اوموزلاش قره برطیف انصالی کبی .

جدارسابیل دینجوره چاربهق بودوروم .
آکار یازار ینه برکونده اکسبان عمرم
لیال ماته برنقده بیجه داها ،
سین حسرت برلیله ایجه داها .

۵۵

MILLI KÜTÜPHANE
ANKARA

Demez mi? Kız ne diyor?.. Galiba:

— İnyet ola!

Verir miyim sana ben hiç bebeğimi, yağma mı var?

— Hasislik etme kızım, ver!

— Alırsa sonra kırar.

— Nasıl kırar a canım? Etme oynasın, veri ver!

— Olur mu beybaba?

— Elbet olur.

— Kırarsa eğer?

— Yarın sabah, sana ben başka bir bebek alırım. Bizim müdahaleden sonra, "Oyna al bakalım..."

Deyip Feride'ye kerhen uzattı kız bebeği.

Feride'nin yüzü gülmüştü, baktım iyiden iyi.

Sevindi, oynadı, lâkin bu müstear sürûr

Süreksiz oldu...

— Ver artık!

— Acık daha, ne olur...

— Bakındı beybaba?

— Kız ver de, sonradan yine al,

Mal olmaz, insana, âdet değil emânet mal.

Tekerrür etti birazdan şu yolda aynı niyaz:

— Bebeğini ver yine olmaz, mı? Oynayım.

— Olmaz...

Ben iltiması diriğ etmedim ikinci sefer.

— Çok oldu beybaba, ya! Sonra her zaman ister!

— Demin de aldı hemen verdi, içlenir, yapma!

Sen ablasın ne kadar olsa...

— Başka vermem ama,

Çabuk verirsen eğer al da oyna kız, haydi...

Feride'nin bu sefer keyfi pek yolundaydı.

Epeyce dandiniler yaptı hayli hoplattı;
Bebek kolunda, hasırlarda bir zaman yattı.
Fakat ne çare! Gelip çattı vakt-i istirdâd.
Kızın nazarları beyhude etti istimdâd.
Cemile istedi ısrar edip emanetini,
Çocuk da verdi, fakat görmeliydi hiddetini!
Büyük kızın eziyordu gurûr-u masumu,
Bebek elinde gezerken, şu tıfl-ı mahrumu.
Ağır gelir ona elbette karşıdan bakmak.
Sokuldu bak yine, hiç şüphe yok ki yalvaracak,
"Bebeğini ver" diye, lâkin ben eylemem ibrâm.
Hayır, değil bu edâ, bir edâ-yı istirham:
"Bebeğimi ver!" demesin mi üçüncüsünde kıza?
Meğer hukuk da bilirmiş bakın şu saygısıza...

16 aralık 1909
Mehmet Akif

Darülfünun'da görev yaptığı sırada Mehmet Akif.
Önden ikinci sırada, sandalyede oturanlar arasında, sağdan beşinci kişi
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

**DARÜLFÜNUN EDEBİYAT ŞUBESİ
OSMANLI EDEBİYATI HOCALIĞI***

[Maarif Nezaretinden Darülfünun Müdür-ü Umûmîsi Vekâletine]

Birinci ve ikinci ve üçüncü seneler *Edebiyat-ı Osmaniye* dersleri muallimi Tevfik'in istifasına binaen mezkûr derslerden birinci senenin Mehmet Akif, ikinci senenin Hüseyin Cahit ve üçüncü senenin Doktor Ali Rıza Tevfik beyler uhdelerine tefvizi Daire-i İlmiye'nin fi 8 teşrinisani sene 1324/21 kasım 1908 tarihli mazbatası üzerine bit-tensip Muhasebe ile Sicill-i Ahval İdaresince muamele-i kaydiye icra edilmiş olmakla idare-i behiyyelerince de ifa-yı muktezâsı bâbında.

10 kanunuvvel 1324/ 23 aralık 1908

* BOA, MF.MKT, 1088/71-2, 23 aralık 1908

Mehmet Akif ve İstiklal Marşı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2021, s. 54-55

EDEBİYATI HÂZIRA*

Mithat Cemal

İnsaniyetin maşûka-i her dem taze vicdanı olan edebiyat ki sutûr-u siyah-gisû-yı seher-târ-ı perişanidir; her mürg-ü kalp onun üftade-i dâm-ı hüsnüdür. Edebiyat tabiatın mehâsin-i menâzır-ı gibidir. Onda, herkes kendi fikrine ait bir meal-i aşına, kendi kalbine müessir bir lisan-ı nâ-bigâne bulur. Semadan, güneşten, kamerden, yıldızlardan, çiçeklerden nur u nükhet şeklinde intişar eden meâl-i feza-nurdan herkes müstefit ve mütelezziz bir karidir. O halde herkes edebiyattan da bir şey anlamak lâzım gelir. Çünkü hiçbir üstad-ı mütekâmil-i edep yoktur ki, tabiat kadar muktedir, tabiat kadar çîre-destî-i icada malik olsun.

Zahirât-ı encüm, şems ü kamer, asumân u âfâk tabiatın edebiyat-ı zevi'l-eşkâlidir. Tabiat bazen ressam, bazen şair olan bir vücûd-u nâ-mer'idir. Tabiat hem artistlik, hem şairlik kemaliyle tecelli etmiştir. Demek ki tabiat en muktedir bir şair-i evvel, en şair bir ressam-ı kâinat-nüvîsttir. Onun müessir şiiri ise bir hüsn-ü vâzih, bir cemal-i ayândır ki, onun hutût-u nâsiye-i melâhatini -bir kitab-ı basîtin elfaz-ı sade meali gibi- herkes okur yahut hiç olmazsa heceler.

Tabiatın eş'ar-ı sâd-hezâr şekli herkes tarafından anlaşılınca, ne kadar muktedir olsa tabiat kadar nisab-ı kudreti olmayan, bir şairin eseri anlaşılmamak neden icap etsin? Vâkıa kamerin bir kürre-i münevvere-i burûc-ârâ olduğunu herkes bilmez. Vakıa şiirin de kendine has bir mahiyet-i aliyyesi, bir sanat-ı mümtazesi vardır ki onu herkes anlamaz. Fakat ayda, güneşte, hatta birer kürre-pare-i serâir olan yıldızlarda yine zıll-i siyah-ı ibhâm yoktur.

* Mithat Cemal, *Sıratı Müstakîm*, 22 teşrinievvel 1325/4 kasım 1909, c. 3, nr. 61, s. 135-136
Mithat Cemal, İkinci Meşrutiyet dönemi edebiyatı hakkında genel bir çerçeve çiziyor:

– نه قدر مقتدر اولسه طبیعت قدر نصاب قدرتی اولیان – بر شاعرک اثری اکلانداماق نهدن ایجاب ایتسون؟ واقعا فزک بر کره منوره بروج آرا اولدینی هرکس بیلمز؛ واقعا شعرلده کندیته خاص بر ماهیت عالیسی، بر صحت متنازسی واردکه اونی هرکس اکلانماز؛ فقط آیده، کونشده، حتی بر کره باره سرائر اولان بیله زلرده یته ظل سیاه اهام یوقدر. بنا علیه شعرلده تور کائنات – محیطلده سواد کشف مهیبت یوقدر، یوق اولوق لازم کلیر .

برمال شمرک درجه اهامی فیرطهلی بر هوای میت ایچنده سمانک خاک سحابه مدفون اولان نیش زین فزک بولوط آلتسندن درجه انعکاسی کیمه ملی .

بر مزارک طوبراغنده بر نیش معدومک ظل موجودتی نهان ومبهم فصل لرزنده و سرعی ایسه مبهم اولان شعرلرده مهیبت مالی سواد الفاظ ایچنده نهایت بودرجهتی آتاهملی .

رنگار پارلاق اولیه چقدر، دستوری قبول ایدلم؛ اوت، اولان بیان او مرتبه عیان اولسون دیهلم؛ فقط شبهه و اعتراض ایدلم که الوان بیانده انجیق بر قوس فزک ذات هر دم متلوننده کی رنگار رنگی نیم – عیانی اکید برده جق قدر مبهم اولمی .

اکر اکلانلیله جق شیر سولک شعر سولیش اولمسه قوملرک دارالفنون ادبی دارالشفای جنتک بر فاکولتهسی عد اتمک نهدن دوعرا و اولسون اکلانلیلیان شعرلر – امیرجانرسه – شعر اولیان شعرلر ومبهمات نویس شاعرلر – تعبیر آزاده اعتراض ایسه – شاعر اولیان شاعرلردر .

کندیسی حضور رحمت مولایه انتقال ایدنجه آتاری نظر مرحمت ادبایه عرض اقتضار ایدن مرحوم و مغفور ناجی اقدینک کندیسی کی مرحوم و مغفور اولان اثرلرندکی وضوح و سادگی دعوا مزارک دلیل بطلاقی اوله ماز . ناجی اقدی الفساط ساده ایله افکار ساده یازمش بر محرر شاعر – نادر . حضور مزارینه و بکون آتارینه بر فاحه احساس اتمک ملنک بودر جیدر . ناجی اقدینک و بیروان فجم – افکار و آتش – زبانتک، که بجز لری شعرلرندن زیاده کره آوردی، یازدقاری هر شمر – منظومه مرثیت و ماهیتک هر کلمهسی بوندن اوتوز سنه اولکی ناتوان یاخود نوتوان بر ادبیاتک بازوان شبان، منسوبیته کجیرلمش معنوی بر زنجیرک بوکون پاسلامش سهیمون زوال حلقه لریدر .

آتار عبدالحق حامدک اطلال اهامه قرین و بلکده غریق اولمی ادعای انجیق بر ادعا اولدینندن شعر مبهم اولمیدر کی بر ادعای دیکره دلیل اوله ماز. حامد بک آتاری مبهم دکل، افکارکی معالدر. علوی هرکس تمامیه اکلانلیله جق ایچون حامدی ده هرکس آکلانلیله میور .

بزم مفکره ناسوت – منزلتزه لاهوتلردن، بر جلدن، شاهقه لرندن قویوب دوشن خطبات عالیله بالطبع مبهم کلیر . دهانک قارشیننده ذکا عاجز و راجلدر . انکین دکترلرک امواج شواهی –

اما بعدقا این آدم ما اقصی قلبک وما اصلاه . وما اشق الحطیب وما انبه . يعطیک من الوعظ العجبه واعذبه . وتعطيه من الالهال فتوناً فی قون نسمه . یصبح فتشعر منک الجلود . ثم تنوی نثوب ولا نمود . ولكن اذا خلطت الالب ففضت اليهود . فهل مثلك فی الدنيا یكون . ان كنت لا تعتبر حتى تری . فانظر للإسلام وما یفتزی . وحسبك من سؤالاحوال ماجری . ولكن انت غافل او مفتون . قلب النظر من الشرق الى الغرب . وتأمل بالقل و بالقلب . تجد الإسلام فی اشدالكرب . لا انت ثوب ولا الحطیب یون . انت تخالف الشرع جهاراً ونظلمه . وعدو الإسلام یطمعه ولمکمه . فن این یجدالدين من یضمره اذا كنت انت والعدو علیه یحطون . هن قلبک هن المبتک الموبخ لیه یثأثر . قل له یا قلب الی متی عن العمل بالدين تتأخر . دع الدع اسفا علی الإسلام من عذیک یحدر . تمسک بالشرع وتحسن الحال لک مضنون . جربت المعصية فحرب الطاعة وکالمه . عملت للنار ومن العدل ان تعمل فاجهه . تمسکت دهرأ بالمعاصی فتمسک شهراً بالنسه . اسمع لیسبحی هذا دواؤک المکتون کفی کفی ایها المؤمن ما فانت . حسبک ما مضی من الیثبات . ارجع ارجع فتمسأ لهذه الحالات . انی الله یبالتقوی تقوی الحصون . قال رسول الله سل الله علیه وسلم الی انس : یا نجی ان قدرت ان تصیح وتسمى ولیس فی قلبک غش لاحدر فاعمل وذلك من سنتی ومن احب سنتی فقد احبنی ومن احبنی کان معی فی الجنة صدق رسول الله .

علی شیخ العرب

ادبیات حاضره

– ۱ –

اسانتیک معشوقه مردم تازه وجدانی اولان ادبیاتکه – سطور سیاه کیسوی سحر تاریریتایدیر؛ هر مرغ قلب اولک افتاده دام حسنیدر . ادبیات طبیعتک محاسن مناظر کییدر؛ اوندو هرکس کندی فکرینه عائد برمال آتیا، کندی قلبه مؤثر برلسان ناییکانه بولور . سیادن، کونشندن، قردن، بیله زلردن، بیچکلردن نورونکمت شکلنده انتشار ایدن مال فضا نوردک هرکس مستقید و متلذذ برقراریدر . احوالده هرکس ادبیاتدن برشی اکلانق لازم کلیر . چونکه هیچ بر استاد متکامل ادب یوقدرکه طبیعت قدر مقتدر، طبیعت قدر جیره دستی ایچاده مالک اولسون .

زاهرات انجم، شمس و قمر، آسمان و آفاق طبیعتک ادبیات ذوی الاشکالیدر . طبیعت بصدأ رسام، بصدأ شاعر اولان بروجود نامسیدر . طبیعتده هم آرتیستک، هم شاعرک کالیله تمجیل ایتشدر . دینک طبیعتک مقتدر بر شاعر اول، اک شاعر بر رسام کائنات – نویسدن . اولک مآثر شعری ایسه بر حسن واتح . بر جمال عیاندکره، اولک خطوط ناصبه ملاحظتی – بر کتاب بسیطک الفاظ ساده مالی کچی – هرکس او قور، یاخود هیچ اولمازسه هچار . طبیعتک اشعار صدهزار – شکلی هرکس طرفدن آکلانلیله ججه

Binaenaleyh şiirin de nûr-u kâinat-muhîtinde sevâd-ı kesif-i mübhemiyet yoktur, yok olmak lâzım gelir.

Bir meal-i şiirin derece-i ibhâmı fırtınalı bir hava-yı meys içinde semanın hak-i sehâibine medfûn olan naş-ı zerrîn-kamerin bulut altından derece-i inikasını geçmemeli.

Bir mezarın toprağında bir naş-ı madûmun zill-i mevcûdiyeti nihan ve müphem nasıl lerzende ve mer'î ise, müphem olan şiirlerin de müphemiyet-i meâli sevâd-ı elfaz içinde nihayet bu dereceyi aşmamalı.

Renkler parlak olmayacaktır düsturunu kabul edelim. Evet, elvân-ı beyan o mertebe ayân olmasın diyelim. Fakat şüphe ve itiraz edilmemeli ki elvân-ı beyan da ancak bir kavsi kuzâhın zerrât-ı her-dem-mütelevvinindeki rengârengî-i nîm-ayânı andıracak kadar müphem olmalı.

Eğer anlaşılmayacak şeyler söylemek şiir söylemiş olmaksızın, kavimlerin Darülfünûn-u edebini Darüşşifa-yı cinnetin bir fakültesi addetmek neden doğru olmasın! Anlaşılmayan şiirler tabir caizse şiir olmayan şiirler ve mübhemât-nüvîs şairler, tabir-i azade-i itiraz ise, şair olmayan şairlerdir.

Kendisi huzur-u rahmet-i Mevlâ'ya intikal edince, âsârı nazar-ı merhamet-i üdebâyâ arz-ı iftikar eden merhum ve mağfur Naci Efendi'nin kendisi gibi merhum ve mağfur olan eserlerindeki vuzûh ve sadegî, davâmızın delil-i butlânı olamaz. Naci Efendi elfâz-ı sade ile efkâr-ı sade yazmış bir muharrir-i şair-nümâdir. Huzûr-u mezarına ve yekûn-u âsârına bir Fatiha ithaf etmek milletin borcudur. Naci Efendi'nin ve peyrevân-ı fehm-efkâr u ateş-zebânının ki acizleri şiirlerinden ziyade girye-âverdi, yazdıkları her şiir -manzume- mersiyet ve mahiyetin her kelimesi, bundan otuz sene evvelki nâ-tüvân yahut nev-tüvân bir edebiyatın bâzuvân-ı şübbân-ı mensûbînine geçirilmiş manevi bir zincirin bugün paslanmış siyeh-nümûn-u zeval halkalarıdır.

Âsâr-ı Abdülhak Hamit'in izlâl-ı ibhâma karîn ve belki de garîk olması iddiası ancak bir iddia olduğundan, şiir müphem olmalıdır gibi bir iddia-yı diğere delil olamaz. Hamid Bey'in âsârı müphem değil, efkârı muallâdır. Ulviyeti herkes tamamıyla anlayamayacağı için, Hamid'i de herkes anlayamıyor.

Bizim müfekkire-i nasût-menziletimize lâhutlardan, burçlardan, şahikalardan kopup düşen hitabât-ı aliyye bittabi müphem gelir. Dehânın karşısında zeka aciz ve racildir. Engin denizlerin emvâc-ı şevâhik-tareyânını pâyânsız sahillerin leb-i zezeme-dâr vüsatinden ayırıp da, hıyâz-ı hadâyıkın daire-i dil-teng-i rakîdine nasıl isâl ve ithal edebiliriz? Hamid'in ibhâm-ı muazzamını bugün müsin birkaç çocuğun taklit etmeye çalışması, o kebg-i hıraman-ı şî'rin zag-âsâ bir musallid-i mudhiki olmak değil midir?

Bir de anlamak isterim ki bugün tesis, yarın tevsî edilmek istenilen nazm-ı mübhemle, bu memlekete ne hizmet edebiliriz? Osmanlıların kullandıkları siyah mürekkepler hâlâ edebiyatın siyeh-tâliligine makes olmuş gibi ağlayarak mı cereyan etsin? Artık bize bir dûşîze-i nihâl-endam ve gül-cemalin tarif-i hüsn ü ânî gerekmez.

Bir devr-i inkılâp kanlar, cerihalar, hirâs felâketlerle dolu bir kitab-ı zî-hayat, bir bina-yı pür-vekâyidir ki onu kılıçlar yazar ve yapar, lâkin o hayat-ârâ kitabın, o vekâyî-meşhûn binanın ölümüne, nisyana karşı sıyânet-kârı kalemler olur. Açık söyleyeyim inkılâbî kılıçlar tesis ederse kalemler tedvir eder. Müessis-i devr-i inkılâp olan kılıçlar, gubâr-alûd niyâm-ı intifâlarından çıkmalı epeyce oldu; fakat idame ve idare-i devr-i hürriyet etmesi lâzım gelen kalemler hâlâ hokka-i siyah-daire-i tereddütlerinden kıyâm-nümûn-u hurûç olmalıdır. Vakıa Namık Kemal'in muazzam oğlu Ali Ekrem, son asr-ı edebimizin müebbet evlâdı Mehmet Akif kalb-i şairiyetlerinin indifâât-ı bürkaniyye gibi ateşin olan sadırat-ı hamasetiyle şu devr-i hürriyetin ihtiyacat-ı edebiyesine mübeccel bir rûkn-ü hâdim, meşkûr bir kafil-i tatmin oldular. Fakat bu lâyemût erleri şebâb-ı hâzır takip ve taklit etmemeli mi idi?

Birtakım cinâyat-ı nefsanîyye ve fâciât-ı ahlâkiyyenin bî-ar musavvirleri, rezalet-şîâr sitâyîş-hânları olan bazı eslâfımız kâfi. Artık mecra ve mansabı germayeler olan o çirk ü levs deryalarında ellerindeki haşeb-pare-i aklâma istinad ederek bir de muâsırlarımız, ahlâtımız şînâverlik etmesinler ki cinayettir!

Emin olmalı ki vatanın münce mid ve mücessem bir sabah-ı âmâl olan kara toprağına bayrağıımızdan düşen her saye-i âl, en güzel çehrelerin tenevvât-ı humretinden güzeldir.

TERCÜME-İ HALİMDEN**

Hemdem olmuş neyle mey bezm-i ezelde iftirak
 Bir zaman çektirmedim ben bunlara hiç iştihak.
 Hayli gün minvâl-i meşrûh üzre oldum dem-güzar
 Sayesinde nây'imın az çok kazandım itibâr.
 Şeyh Vasfi, Mustafa Sabri'yle Hâce Asım'a
 İntisâb ettim, oturdum ders-i Mûsâ Kâzım'a.
 Dinlemişlerdir fakirin haylice taksimini,
 İltifata gördüler şâyân bu âciz Neyzen'i.
 Olmuş olsa bende ehliyet olurdu müstefid,
 Neyleyim ki bende âsâr-ı liyâkat nâ-bedîd.
 Bursalı Hafız Emin isminde bir ehl-i vefâ
 Vardı, İzmir'den tanırdım, burda çıktık âşinâ.
 Bence bu âdemdi mîzân-ı vefanın bir kefi,
 O tanıttı âcize şair Mehemed Akif'i.
 Hazreti Akif ki sâhib-fazl ü üstad-ı güzîn,
 Her cihetle hâl-i dervişâneme oldu muin.
 Birçok üstâdân-ı ilm-i mûsikîye intisâb
 Eylemiştim sâye-i lûtfunda ki nime'l meâb.
 Kendisi bizzat okutmuştur fakire *Bostan*,
 Hem Fransızca, Arapça, Farisî bir çok zaman.
 Mevkiimde başkası olsaydı bî-şek daima,
 Per açıp cevvi maârifte ederdi irtikâ.
 Âdem etmek-çün beni pek çok yorulmuştur bu zat,
 Kalmışım ruhumla minetdarı, mâdâmü'l hayat.

Neyzen Tevfik

* Neyzen Tevfik, *Hiç*, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1919, s. 44-45

Neyzen Tevfik'in Akif'ten de söz eden çok özel bir şiiri. Hem Mehmet Akif'in Şeyh Vasfi, Mustafa Sabri Efendi, Hâce Asım gibi eski dostlarından bahsediliyor şiirde, hem de Akif'in ve kendisinin hocaları olan Musa Kâzım Efendi'den! Nitekim her ikisi de Musa Kâzım Efendi'den Şeyh Bedrettin'in meşhur *Vâridat*'ı okumuşlardır. Bu arada Neyzen Tevfik, Bursalı Hafız Emin vasıtasıyla tanıdığı Akif'in kendisine Şirazi Sadi'nin *Bostan*'ını okuttuğunu, ondan ayrıca Arapça, Farsça ve Fransızca dersleri aldığını da ifade etmektedir.

Tevfik Kolaylı nam-ı diğer Neyzen Tevfik
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

TERCÜME-İ HALİM'DEN*

Geçdi üç beş sene bu tarz ile eyyâm-ı hayât,
Kaldı yüz üstüne tahsil-i maârif heyhat!
Himmet-i *Hazreti Akif* ile aklımda kalan,
Sekiz on beyt-i perişan, bir iki fıkra heman.
Kûşe-i medresede geçmiş olan ömr-i sefil,
Ruhûmu, kalbimi yoksuzluk ile etti alîl.
Pederin yolladığı ayda yetişmezdi heman,
Tutmaya başladı az çok ney elimden o zaman,
Ederek zâde-i tab'ım ile etrafa temas,
Oldu bâdi-i maişet nefehât-ü enfâs.
Tekyede medresede, evde, otelde, handa,
Çarşıda, mey-gedede mastaba-i rindanda,
Dağda, sahrada, gülistanda, reh-i gurbette,
Künc-i mahbesde, felâkette, dem-i mihnette,
Beni terkeylemiyen nây-ı vefâdârımdır,
Sâyimin mefhârı ser-deste-i âsârımdır.
Dest-i aczimdeki bu tuhfe-i Mevlâna'dır,
Tercümân-ı nîket-i elsine-i manâdır.
Tesliyetsâz-ı dilimdir dem-i zucrette benim,
Hemdem-i meclisim eyyâm-ı meserrette benim.
Neyzen'in nâmını ibkâya sebep olmuştur,
Ebedîdir sesi, bir hayli plak doldurmuştur.
İşte İstanbul'u ben böylece, bildim tanıdım,
Neyimin nağmesidir, varsa kolumla kanadım.
Sabredip medresede kalmış idim dört beş yıl,
Sonra bir handa oda tutmağa hükmetti akıl.
Nakledince hana, az çok döşemiştik odayı,
Yan gelib kaynatarak bolca semaverle çayı.

* *Neyzen* Tevfik, Hiç, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1919, s. 46-48
Neyzen Tevfik'in, Akif'le beraber geçirdikleri eski yıllarını hatıra suretinde anlattığı bir şiiri.

Postu serdik köşeye, sazları astık duvara;
Haydi tahsile gelen haytada sen mantık ara!
Musikiye burada hayli emek sarfettim,
Oldum erbabına kalbimle, canımla hâdim.
Toplanırdık bütün ihvan ile meşk-hâne gibi,
Geçilirdi orada parçaların müntehibi.
Nerede olsa çıkar erbâbı-ı dile bir engel,
İşte bir mısra-ı 'de bu hikmet mücmel:
"Genc ü mâr ü gül ü har ü güm ü şâdî behemend.
Burda da kahbe felek vurdu mesâimize bend.
Bu tecemmu saydırmış, olamazmış asla,
Görmesinlermiş o âdemleri hem bir daha ha!
Bu emir beynime bir ok gibi çarptı deldi,
Hancının vasıtasıyla karakoldan geldi.
Bir gece ser-komiser kendisi etti tenbih,
Pek ağır geldi benim ruhuma bu emr-i kerîh.
Bir taraftan vatanın hâl-i felâket-gîrî,
Bir taraftan rakının sâika-i te'sîri,
Etti gönlümde yanan şem'a-i sâyi itfâ,
Meslek-i Neyzen'in aynı bu hükümette kafa.
İstemem ki açayım safha-i istibdadı,
Üzmeyim hâtırasile dil-i gam mutadı;
Vardı tenbelliğe, avareliğe, çünkü heves
Neresinden kopacaksa orasından tut kes
Diyerek, vurdum o anda yine baştan karaya,
Çıkarıldı o mesâî o emekler daraya.
Başladık Sirkeci, Langa, Galata, Beyoğlu
Mezeler hoş, kafadar var, şişeler hepsi dolu.
— Haydi yahu içelim.
— Dur be birader!
— Garson!
— Amesos!
— Baksana, şurdan iki üç dane limon al da gel, bak iyi olsun.
— Meze yetmez mi?
— Yeter.
Maksadım başka efendim, elime taze lüfer,

Geçti de ızgara yapsın diye verdim büfeye.
— Ne kadar?
— Haylice var.
— Öyle ise İstafo'ya
Söyle de hepsini yaptırma, bayatlar sonra
Şimdi artık içelim, o gele dursun avara.
Duranı sevmezmiş kulları da, Allah da.

Neyzen Tevfik

TERCEME-İ HALİMDEN*

İzmir oldu vatana avdetin ilk iskelesi,
Sâz-ı hürriyetin ahengi bozukçaydı, sesi
Uymamıştı daha "kanun"a nizamât u usul,
Telleri karma karış hepsi de çangıl çungul.
Bu akordu yapacak ehl-i hüner, elbette
Bulunur sanmış idik daire-i millette...
Bir gün *Eşref* ile oturmakta idim,
Karşıdan görmüş idi Hazreti... Doktor Nâzım
Gülerek geldi oturdu, dedi ki *Eşref* ona:
Gelecek şimdi "*Prens*" baksana Kordonboyu'na!..
Bu kadar halk birikmiş, onu istikbale...
Bakın! İnsaf ederek ortadaki ahvale...
Yakışan şimdi size terk ile hırsı, kini
Alınız!.. Daire-i sâye *Sabahaddin*'i...
Dedi Nâzım:
— Bana bak! Bey baba... Sen bil ki şunu
Dediğin farz edelim olsa da bizlerce sonu,
Bir riyaziye-i kat'îye ile müsbettir
Ki "*Prens*, haşre kadar düşman-ı cemiyettir."
O vakit gördüm içinde vatanın hırs ile kini,
Bunu kim olsa ederdi, o zamandan tayin!
Atladım bir vapura ertesi gün İzmir'den
Çıktım İstanbul'a bir cuma günüydü erken.
Geçti eyyâm-ı belâ, geldi safanın sırası
Mahfel-i zümre-i yârândı, *Direklerarası*...
Ne kadar var ise, erbab-ı sühân ihvandan

* Neyzen Tevfik, Hiç, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1919, s. 55-56
Neyzen Tevfik'in, *Direklerarası*'nda Mehmet Akif'in de devam ettiği Çaycı Reşit'in
çayhanesinden, Şair Eşref'ten söz ettiği bir parçası. Parçanın önemi, İkinci
Meşrutiyet'in ilk yıllarındaki karmaşık havadan söz etmesinde toplanıyor.

Toplanıp sohbet ederlerdi gönülden, candan.
O muhabbet yine bâki diye, pür şevk-i visâl
Geldim ama!.. Hani ihvan, hani o feyz ü kemal?
Sahib-i fikret olanlarda taanüdle gurur,
Hepsi bir hiss-i tahakkümle safâ-yâb-ı sürûr.
Bezm-i yârânı güneşlendiren envâr-ı kulûb,
İhtirasât ile olmuştu tamamen mahcûb.
Şımarıklıkta eşeklik bütün etvârından
Sezilir, hiss olunur, hepsinin efkârından.
Yolda, *çayhanede* hayvancasına fiskoslar,
Arkasından bakarak herkesi tenkide dalar.
Hangi telkîn ile sâfiyyet-i vicdan değişir?
Nal, yular, bir de semer uğruna har olmaz a şîr!
Yâd-ı mazi ile az çok görüşürdük yine biz,
Oldu bir vaka sebep ayrılığa, dinleyiniz:
Ki, bir geceydi o günler. *Sabah-ı Hürriyet,*
*Ferah'*da oynanacakmış duyunca bir niyyet
Edip biletleri aldım, gelince vakt-i dühûl,
Tiyatronun kapısında polisle süngülü kol!
"Yasak!" demişti bir asker, sebep nedir sordum,
Bilen yok ortada, hayli zaman da ben durdum.
Dedim "Biletleri versek de parayı alsak,
Yakıştı doğrusu hürriyet aşkına bu yasak!"
Duyan kim? İşte o esnada koptu bir heyecan:
Yapış, bırak, şunu tut, dur, tokat, koşanla kaçan
Arar mısın? Karakollarda süngülü asker
Yetiştirdi ayrıca, oldu sokakta bir mahşer.
Nutuk, patırdı, rezalet, *sadâ-yı Hürriyet,*
Doğuş, münakaşa, dâva, ricâl-i Cemiyet!
Bu sürmüş altı saat, ben makama ermiştim,
O kanlı mâhbes-i maziye postu sermiştim.

Neyzen Tevfik

KITA*

Akif'in şi'ri bî-meâliyle
Hâme-i rû-siyâh-ı Neyzen'den
Zill-ı zail misal kalmıştır
Şu karaltı, gelüp geçenlerden

1900, Yuşa Tepesi-Boğaziçi

* Neyzen Tefik, *Tercüme-i Halim*, (Haz. Recep Usta), Biroy Yayınevi, İstanbul 1985, s. 299

Neyzen Tefik (1879-1953), Akif'in çok yakın dostlarından biri olarak, *Tercüme-i Halim*'inde böyle bir kıtaya yer veriyor. Fakat aynı kıtanın küçük bir farkla, Neyzen'in verdiği tarihten iki sene önce Mehmet Akif tarafından *Resimli Gazete*'de yayınlandığı bilinmektedir (14 temmuz 1889, nr. 82, s. 1075). Nitekim kıtanın oradaki şekli şöyledir:

Akif'in nazm-ı bî-meâliyle
Hâme-i rû-siyâh-ı Vasfî'den
Zill-ı zâil misal kalmıştır
Şu karaltı, gelip geçenlerden

İlgili kıtada adı geçen Vasfî ve şiirin niçin ve nasıl yazıldığına dair bilgi için, yayınladığımız Mehmet Akif'in *Şiir Külliyyatı Safahat*'ın *İlk Safahat* bölümüne bakılabilir.

Mehmet Akif
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

MEMURİYET SİCİL DOSYASINA GÖRE MEHMET AKİF*

Akif Efendi,

Fatih dersiamlarından İpekli müteveffa Tahir Efendi'nin mahdumudur. Bin iki yüz doksan sene-i hicriyesinde sene-i mâliye 1289/1873 Kal'a-i Sultaniye Sancağı'na mülhak Bayramiç kasa-basında tevellüt eylediği tezkere-i osmaniyesi sûret-i musadda-kasında muharrerdir.

Mukaddemât-ı ulûmu suret-i husûsiyede tahsil ettikten sonra Mülkiye İdadisi'ne girerek mülâzemet rü'ûs ve ba'dehu Mülkiye Baytar Mektebi'ne dâhil olarak dört sene tahsil ettikten sonra icazetname almıştır.

Türkçe ve fransızca tekellüm ve kitabet eylediği tercüme-i hâl varakasında muharrerdir. Bin üç yüz on beş senesi cemaziyelahi-resinin on yedisinde 14 kanunuevvel sene 1309/ 26 aralık 1893 yedi yüz elli kuruş maaşla Orman ve Maâdin ve Ziraat Nezareti Ziraat Beşinci Şube Baytar Müfettiş Muavinliğine tayin ve üç yüz on dört senesi şevvalinin dokuzunda (1 mart sene 1313/ 13 mart 1897) icra kılınan te'cîlâtında maaşı altı yüz yetmiş beşe tenzil.

* COA, DH. SAİD, 175/47, 30 mayıs 1910 tarihli Sicil Dosyası.

Mehmet Akif için 30 mayıs 1910 tarihinde düzenlenen sicil varakasında kendisi hakkında derli toplu ve önemli bilgilerin verildiği görülmektedir. Doğumu, tahsili, mezuniyet hayatı, terfileri ve maaş zamları, okuttuğu dersler ve Darülfünun'a öğretim üyesi olarak atanması gibi!

Bu arada Mehmet Akif'in Edebiyat-ı Osmaniye derslerini vermek üzere Darülfünun'a atamasının, dönemin Maarif Nazırı Emrullah Efendi tarafından yapıldığının hatırlanması gerekir. Mehmet Akif'in Darülfünun'a yapılan ataması öncesinde Ahmet Mithat Efendi, Ahmet Naim, İzmirli İsmail Hakkı, Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Hüseyin Daniş, Şehbender-zade Filibeli Ahmet gibi orada öğretim üyeliği görevini sürdürmekte idiler.

Üç yüz on beş senesi rebülahirinin yirmi ikisinde (8 eylül sene 1313/ 20 eylül 1897) iki yüz yirmi beş kuruş ve üç yüz yirmi bir senesi şevvalinin beşinde (12 kanunuevvel sene 1319/ 25 aralık 1903) yüz elli beş kuruş zammıyla bin elli beş kuruşa iblâğ edilmiştir.

Üç yüz yirmi dört senesi muharreminin on altısından (1 mart sene 1322/ 14 mart 1906) itibaren maaşı Orman ve Maadin bütçesinden bi't-tenzîl Ziraat sandığından tesviye edilmiştir.

Sene-i merkûme şabanının yirmi altısında (4 teşrinievvvel sene 1322/ 17 ekim 1906) ilâveten memuriyet olarak üç yüz kuruş ücretle Halkalı Ziraat Mektebi *Kitâbet-i Resmîye* muallimliğine tayin ve bin üç yüz yirmi altı senesi şabanının ikisinde (16 ağustos sene 1324/ 29 ağustos 1908) bin elli beş kuruş maaşına iki yüz doksan beş kuruş ve sene-i merkûme ramazanının on sekizinde (1 teşrinievvvel sene 1324/ 14 ekim 1908) dört yüz elli kuruş zamâyim vukûuyla bin sekiz yüz kuruşa iblâğ ve sene-i mezkûre şevvalinin yedisinde (23 teşrinievvvel sene 1324/ 5 kasım 1908) yedi yüz kuruş ücretle Mülkiye Baytar Mektebi *Harîta-i Sıhhiye ve Kitâbet-i Baytariye Hukûk-ı Ticarî ve Kânûn-ı Tıb* muallimliği uhdesine ihale edilmiş ise de târîh-i mezkûrda istifa etmiştir.

Sene-i merkûme zilkadesinin yirmi ikisinde 6 kânunuevvvel sene 1324/ 19 aralık 1908 Halkalı Mektebi'nde *Kitâbet-i resmîye* muallimliğinden dolayı almakta olduğu üç yüz kuruş ücrete yüz kuruş zam olarak dört yüz kuruşa iblâğ edilmiştir.

Mumaileyh sa'y ü gayret ve hüsn-i hâl ve sîret-i asumâniyeden olduğu Ziraat Heyet-i Fenniyesi Riyâseti'nden tasdik kılınmıştır. Mumaileyhin nüfûs tezkere-i osmaniyesi suretiyle Dersaadet Mekteb-i İdâdîsi'nden ahz eylediği 11 teşrinisani sene 1305/ 23 kasım 1889 tarihli mülâzemet rü'ûsu ve Mülkiye Baytar Mektebi'nden aldığı (12 eylül sene 1313/ 24 eylül 1897) tabâbet-i baytariye icazetnamesinin sûretleriyle, memûriyetine târîh-i tayînine ve mikdâr-ı maaşına dair Orman ve Maadin ve Ziraat Kısmı Muhasebelerinin (8 temmuz sene 1325/ 21 temmuz 1909) ve 2 ağustos sene 1325/ 15 ağustos 1909 tarihli derkenarları aslı- tercüme-i hâl varakasıyla beraber Orman ve Maadin ve Ziraat Nezareti Sicil Şubesi'nde mahfuzdur. Fî 18 cemaziyelevvel sene 1328 ve fî 17 mayıs sene 1326/ 30 mayıs 1910.

Mumaileyhin bin üç yüz yirmi altı senesi şevvalinin yirmi altısında 11 teşrinisani sene 1324/ 24 kasım 1908 ayrıca altı yüz kuruş maaşla *Darülfünun Edebiyat Şubesi* birinci sene *Edebiyat-ı Osmaniye* muallimliğine tayin edilip üç yüz yirmi yedi senesi şabanının yirmi birinde 25 ağustos sene 1325/ 7 eylül 1909 icra kılınan tensikatında iki bin kuruş maaşla Umûr-ı Baytariye Müdîr Muavinliğine terfî ve Halkalı Ziraat Mektebi *Kitabet muallimliği* maaşu sene-i merkûme zilkadesinin yirmi ikisinde (22 kanunuevvel sene 1325/ 4 ocak 1910) beş yüz kuruşa iblâğ edildiği Orman ve Maadin ve Ziraat Sicil Şubesi'nin 7 mart sene 1326/ 20 mart 1910 tarihli vukuat pusulasında gösterilmiştir.

GÖRÜLMİYENLER*

Muallim-i Muhteremim
Mehmet Akif Beyefendi'ye

Karda, yağmurda bî-mecal ü zebûn
Koşuyor arkasında, kendinden
Pek büyük bir küfeyle. Bîçare
Küfe, ümmid-i ömrüdür işte!
Bu sokaklarda haykıran çocuğun
Kimse farkında olmuyor, eyvah...
Hep çamurlar içinde kalb-i siyah:
Didinir, çarpınır, yürür, yorulur,
Tâ nihayette kimbilir ne bulur!

— Beyefendi!
— Defol, sokulma!
— Kuzum,

* Osman Fahri, *Dıraman*, 31 teşrinievvel 1325/13 kasım 1909
Arkadaş, 5 kanunusani 1325/10 ocak 1910, c. I, nr. 1, s. 8.
Zeynep Kerman, *Osman Fahri Hayatı ve Şiirleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları,
Ankara 1988, s. 57-58

İstanbul'da doğan Osman Fahri (1890-1920), Mehmet Akif'in Darülfünun'dan öğrencileri arasındadır. Osman Fahri'yi daha talebeliği sırasında keşfeden Mehmet Akif, çıkardığı *Sıratı Müstakim* dergisinde Osman Fahri'nin çeşitli şiir ve nesirlerine yer verirdi. Onun yazdığı şiir ve nesirlere *Sıratı Müstakim* indekslerinde göz gezdirilebilir. Cenap Şahabettin ve Ali Nusret'in kardeşi olan Osman Fahri aile geleneği içinde edebiyata yatkın biri olmasının yanında, Mehmet Akif'ten de önemli katkılar almış, burdan edindiği bir tesirle de hocası Akif yolunda şiirler yazmaya başlamıştır. Onun, hocası Mehmet Akif'e ithaf ettiği şiiri dikkat edilirse, ağabeyi Cenap Şahabettin'den ziyade Akif'e daha yakın durmaktadır. Mehmet Akif'in Küfe şiirinden hareket ettiği de kolayca anlaşılabilir. Bu arada Osman Fahri adına dönemin dergi ve gazetelerinde zaman zaman karşılaşılabilir. Nitekim Mehmet Rauf'un *Bir Zambağın Hikâyesi* adlı eserini dönemin Darülfünun öğrencileri bir bildiri ile protesto ederler, onların arasında da Osman Fahri bilhassa dikkat çekmektedir.

... Bütün eşyayı yükletin, taşıyım!
— İstemez; şimdi tekne...
— Ben hamalım!

Bu ricaya mukabeleydi şütûm!
Bir tek onluk; onun saadetidir;
Bir tek onluk: Yer içer, giyinir!
Bazı günler de ah, hiç bir şey!
Daima iğnesiyle peyderpey
Onu tasmîm eden, delip bitiren
Kar, güneş, ızdırab-ı meşy ü tâb
Bu ne takat-güdâzdır Yarab!

Ne geçenlerde nazra-i şefkat,
Ne gönüllerde şemme-i rikkat,
Her geçen bakmadan döner ve kaçar.
Yalnız âgûş-u hâb olan taşlar:
Ona bir me'men-i huzur oluyor,
Ser- nüvişt-i yetîm ile doluyor...

Kimsesiz kalmış arzın üstünde
Mihen-i ömrüne nihayet yok!
Onu ağlarken okşayıp öperek;
Ona: "oğlum!" deyip gülümseyecek
Bir dudak, bir leb-i muhabbet yok!
O zaman ihtizaza gönlünde,
Başlıyor bir teessürü mahzun
Bunu hiç duymamak için artık
Küfe sırtında, el ayak yırtık
Koşuyor şimdi bî-mecal ü zebûn...

Osman Fahri

DÂRÜLFÜNÜN EDEBİYAT HOCALIĞINDA*

Baha Kahyaoğlu

İlk ders

Kumkapı Orta Mektebi Müdürü Baha Kâhyaoğlu anlatıyor:

1326/1910 ders yılının birinci günü sabahı Zeynep Kâmil Konağı'nın büyük zili çalındı. Salondaki kalabalık, bir hercümerç içinde sınıflarına giriyorlardı. Başka başka memleketlerden, mekteplerden gelen bu gençler henüz tanışmamazlığın verdiği bir yadırgama ile boş sıralara oturdular. Ders zili çaldı, müderrislerin isimlerini bildiğimiz hâlde şahsen hiçbirini tanımıyorduk. Henüz program da asılmamıştı. Alaycı bir arkadaşı:

— Herhâlde Dolmabahçe Sarayı'ndan başkâtib-i Hazreti Şehriyârî Halit Ziya Uşaklıgil Beyefendi sabah sabah teşrif edecek, bize hoş geldiniz diyecek değil ya... dedi, gülüştük.

Tam bu sırada basit bir kıyafet içinde dolgun bünyeli, sakallı bir zat tekellüfsüz bir edâ ile -fakat biraz da sıkılarak- içeri girdi. Kürsüye çıkmadı, caddeye nazır pencereye doğru ilerledi, baktı, düşündü, yutkundu.

Biz birbirimize yavaşça, biraz da alay edercesine:

— Kim bu? Bu da kim? diyorduk. Sür'ati intikaline emin bir arkadaş yavaş ve kat'î:

* Eşref Edip, *Mehmet Akif* c. 2, Asarı İlmiye Kütüphanesi, İstanbul 1939, s. 222-226
Ö. Hakan Özalp, *Mehmet Akif'in Talebeleri*, İstanbul 2017, s.

Mehmet Akif'in Darülfünundan öğrencisi Baha Kahyaoğlu, hocası ile ilgili hatıralarını Eşref Edip'e nakletmiş, o da bu hatırayı 1939'da yayınladığı kitabını dercetmiştir. Baha Kahyaoğlu hocası Akif'le ilgili iki sahneyi bilhassa öne çıkarıyor: Birincisi Darülfünun'daki ilk ders günü, ikincisi de Mehmet Akif'in Berlin dönüşünün ardından Medine'ye giderken uğradığı Şam'da Arap üdeba, şua ve ulemanın düzenlediği bir toplantıya iştiraki! Eşref Edip'e yukarıdaki hatıraları nakleden Kumkapı Ortaokulu Müdürü Baha Kahyaoğlu'nun Büyük Harp sırasında Şam'da vazife yaptığı anlaşılmalıdır.

— İrani, İrani! dedi.

— Ha... Edebiyat-ı Farisi'ye müderrisi demek.

Bizdeki bakışların tereddüdünü ve bu sükûttaki mânâyı sezen muallim, boynunu sağa meylettirerek, yüzümüze bakmayarak:

— Bu sene, dedi, sizinle Türkçe -yine küçük, çekingen bir vakfeden sonra edebiyat müzakere edeceğiz.

Dersin hocası Şair Akif Bey olduğunu hepimiz biliyorduk. Ani bir hayret ve hürmetle toplandık, *Safahat* şairi derhâl mütehas-sis oldu, daha ziyade sıkıldı. Kim derdi ki bu basit gibi görünen insanın kafası o derece harikalı ilhamlara makes olabilirdi? Bilgisi kadar insanlığı yüksek bu şahsiyetin böyle başlayan dersi, aylar ilerledikçe kalbimizde samimiyet ve feragatin de erişilmez bir örneği oldu.

Bir kelime

Beni, sınıf arkadaşlarım arasında teveccüh ve iltifatlarına bir kelime mazhar etti. Aynı kelimeyi ölümünden sonra daha hicranlı ve meraretili tatmaktayım: Ağü.

Bir gün derste "zehir" ve "sem" kelimelerinin Türkçesini sordu. Tesadüfen bütün sınıfın bu basit kelimeyi hatırlayamayacağı tuttu. Sıkılarak ayağa kalktım:

— Ağü efendim, dedim.

Dikkatle yüzüme baktı:

— Aferin, dedi, demek kamusla meşgulsünüz.

Ben de *Lehçe*, arkadaşım Reşad da *Kâmûs-i Türkî* vardı. Düşündüm:

— Memlekette bu kelime kullanılır, dedim. Zehirlendim mu-kabilinde "ağulandım" deriz.

— Nerelisiniz? dedi.

Trabzonlu olduğumu söyledim, Akif Bey çok mütehas-sis oldu. Derste, yolda her rastladığımız yerde o günden sonra hususî bir alâka ve iltifat gösterdiler. Bu cevabı o kadar samimî bulmuşlardı.

Kendi şiirlerini okumazdı. Derste kendi şiirlerini rica ettik, okumadılar. Bir gün "Ferîde ile Cemile"yi bir arkadaş okudu, gülerək:

— Öyle ise bana ver, ben de okuyayım, dedi.

Kendisini dinleyenler inşadlarındaki husûsiyet ve samimiyeti bilirler. Bâkî'nin Kanunî'ye ait "Mersiye"sini, Ali Ekrem Bey'in "Feryâd"ını, Namık Kemâl'in "Vâveyla"sını pek büyük heyecanla okurlardı. Muzip arkadaşlarımız çoktu, Nedim'in gazel ve şarkılarını severek, gülerək okurken bu neşvesinden cesaretlendiler:

— Efendim, dediler, bir gün de "Hammamiye"yi lütfetmez misiniz?

Biraz durakladılar, muvafık bulmadılar.

Bir başka gün Divan'ı karıştırırken şimdi Trabzon tarih muallimi Musip, Divan'ı açtı, "Hammamiye"yi buldu ve rica etti. Evvelâ tereddütle başladılar, sonra gülerək devam ettiler. Gariptir ki, aynı manzumeyi Şeref'e okuturken mûnis başını sıranın üzerine koydu, dinlerken hafifçe ağladı... Bir gün, "Kocakarı ile Ömer" okunuyordu. "Abbas'ı bilmeyen var mı?" diye başlayan mısra okunurken:

— Abbas kimdir?" diye bir arkadaşımıza sordu, bilemedi:

— Varmış yahu! diye hem güldü, hem üzüldü.

Vazife gazetesi

Evi Sirkeci tarafında bulunan bir arkadaş Vazife gazetesinde Fikret'in meşhur "Doksan Beş'e Doğru" manzumesini sabahleyin erkenden getirdi. Ders zili çaldı, Akif Bey içeri girince arkadaş gazeteyi gösterdi. Fatih'ten gelen üstat:

— Yolda işittim, fakat görmedim, okuyunuz! dedi.

Her mısraı ehemmiyetle, dikkatle dinledi, takdirkârane başını salladı, kendileri de memlekette hürriyetin ve insanlık şerefine âlemdarlarından bulunduğu için, sevişmedikleri söylenen Fikret Bey'e karşı o dakikada hayran ve takdirkâr olmuş, yazıyı çok kuvvetli ve cesurane bulmuştu.

Akılsız başın cezasını ayaklar çeker. Bu derece büyük çapta zekâ ve fazilet örneği olan üstadı derse gelir giderken görmek de bizler için ayrı zevkti. Tam kapıdan çıkarken müdür odasında unuttuğu geniş mendile sarılı Arapça kitaplarını almak için, kuvvetli adaleleriyle kalabalık arasından, aynı teneffüste, hızla merdivenleri çıkararak tekrar döner, salondan geçerd. Bu sırada dershanenin önünde bizleri görünce, elini başına götürür, bakarak ve tebessüm ederek eğilip dizlerine işaret ederdi. Bu suretle “Akılsız başın cezasını ayaklar çeker” meselini hatırlatmak ister, yeni bir sıcaklık ve samimiyet havası yaratırdı.

İsmarlama şiir

Bir gün sınıfta üstada intizar ettiğimiz sırada, kapının önünde temiz giyinmiş, yakışıklı, fakat üstada pek batan yapma bir eda ile konuşan üç beş hukuklu gördük. Üstat sıkıldı, nihayet bunları iter gibi yapamayacağını söyleyerek hiddetle içeri girdi:

— İsmarlama şiir ömrümde yapamayacağım şey, dedi. Ben Şuayib Bey’i tanımam diyorum, bunlar bana “mersiye acıklı olsun” diyorlar...”

Acı, acı güldü, bütün ders neş’esiz kaldı.

Ye, kürküm ye

Ali Ekrem Bey’e pek derin sevgi ve saygı gösterirlerdi. Bir imtihan günü, kalabalık mümeyyizler huzurunda devamsız bir arkadaşı tanıyamadı. Ortada büyükçe bir koltukta Cezair-i Bah-risefid valiliğinden yeni ayrılan Ekrem Bey temiz ve mükellef bir kürk giyiyorlardı; solda ve sonda Akif Bey oturuyorlardı. Sorulan suallere cevap verememekle beraber arkadaş atılgan ve cüret-kârlıktan hiç şaşmıyordu. Üstat kızdılar:

— Oğlum, bu dersin hocası kim? dedi.

Yine aynı lakayt ve mağrur eda ile herkesin yüzüne baktı, mümeyyiz bulunan Ali Ekrem Bey’i gösterdi. Üstat buna pek güldü:

— Ye kürküm ye, dedi!

Şam'da Arap üdeba ve şuarası arasında

Umumî Harb'de Şam'ın, nüfusu çok kalabalıktı. Sahillerden gelen muhacir kafilesinden başka, Cezayir, Tunus, Fas, Mısır, Çin, Japon gibi ülkelerden de bir çok zevat memleketlerine dönemecek zaruretiyle karşılaşmışlardı.

Bu sırada üstadın Berlin'den dönerek Medine'ye gelecekleri söyleniyordu. Bir gün bütün Suriye matbuatı "Şair-i İslâm"ın teşriflerini hürmetkâr bir lisanla müjdeledi.

Damaskus Palas Oteli'nin mimarisi zengin, geniş salonunda yüze yakın âlim ve şair kafilesi derin bir saygı ile Akif Bey'in huzurunda toplanmışlardı. Samimiyetini rencide edecek şekilde tazimlerini anlatıyorlardı. Üstat hakikaten sıkılmıştı. Bu vaziyette karşılaştık, ellerini öperken geniş bir nefes aldılar.

— O... Siz burada mısınız? dediler.

Biraz görüştükten, gelenlere iltifat ve teşekkürler ettikten sonra çıkıp Şam'ı dolaştık, Sultaniye'ye geldik.

Mutasavver Endülüs seyahati

Üstat öteden beri Endülüs'ü gidip görmek istiyordu. Mısır'da iken bu arzusuna nail olacak bir fırsat hâsıl oldu. 8 mart 1341/1925'te Asım'a yazdığı bir mektup da şöyle diyor:

"Ferit Bey üstadımızdan mektup aldım, cevabını yazdım. İnşallah postayla gidecektir. Bakalım İspanya seyahatine onu da teşrik etmek istiyoruz. Vazifesinden müsaade alabilirse gelip bizi Marsilya'da bulması için rica ettim. Nasip olursa Endülüs'ü birlikte göreceğiz. Bizler mâni zuhur etmezse, nisan'ın yedisinde İskenderiye'den binip Marsilya'ya çıkacağız. Orada üç dört gün kaldıktan sonra vapurla Cebelüttarik'a gideceğiz. İspanya'nın Gırnata, Sesil, Kordo (eski İşbiliye, Kurtuba) şehirlerini dolaşıp gene vapurla Napoli'ye geleceğiz. Napoli'den şimendiferle Brendizi'ye çıkıp oradan deniz tarikiyle İstanbul'a döneceğiz.

"Bu seyahatler vaktiyle benim için bir gaye-i hayâl idi. Ne gariptir ki şimdi o gayelerin tahakkukunu görüyorum da hiçbir

inşirah duymuyorum! Bütün ruhum, bütün mâneviyetim harap!
Hele üç beş gündür, beynim hercümerç içinde. Bâsıt ism-i celili
esma-i hüsnasından olan Mevlâ-yı Kerim bütün ümmet-i Muham-
med'le birlikte ben kuluna inbisatlar, inşirahlar, selâmetler ihsân
buyursun. Âmîn!”

23 mart 1341/1925 tarihli diğer bir mektubunda bu Endülüs
yolculuğunun tahakkuk etmediğini yazıyor, “Mamafih müteessir
değilim” diyor. Bu münasebetle Naim Bey merhumun bir hatıra-
sını naklediyor:

“Ahmed Naim Bey'den duymuştum. Demişti ki: Mekteb-i
Sultanî'de inhilâl eden muallimliklerden birine talip oldum. O sı-
rada müzayakam ziyadece idi. Beni mahrum ettiler, dersimi baş-
kasına verdiler. Tabî müteessir oldum. Sonra ashab-ı keşiften bir
zatın huzuruna çıktım. Yüzüme bakar bakmaz, “Oğlum bir matla-
bın husûlüyle adem-i hûsulü indinde müsavi değilse henüz nâkıs
olduğunu bil ve iktisâb-ı kemâle çalış” ihtarında bulundu. Fena
hâlde mahcup oldum.

“İnsan bütün metâlib-i meşruasının tahakkuku için elinden
geldiği kadar çalışmalı; ancak mesaîsi intac-ı muvaffakiyet etmez-
se feryada başlamamalı...

Ben şimdi buraya doğru bilaihtiyar gitmekte olduğumun far-
kıdayım. Dervişliğe istidadım alabildiğine artıyor. Hoş, Mukalli-
b'ül Kulûb'ün tasarrufatına akıl ermez ki. Yarın vicdanımın üzerin-
de ne suretle hâkim olacağını nereden bileyim.”

Mehmet Akif
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

EN BÜYÜK ÜSTAT*

En büyük üstâddan aldım şâ'iriyet feyzini
Pek açıktır sözlerim, bürhâna minnet eylemem

Mehmed Gazali (Saltuk)

---

* *Balıkesir İlhamları*, Balıkesir Vilayet Matbaası, 1926, s. 9
Ömer Hakan Özalp, *Mehmet Akif'in Talebeleri*, Pendik Belediyesi Yayınları, İstanbul
2017, s. 50

ŞAİR MEHMET AKİF*

Falih Rıfki Atay

Şair Mehmet Akif'i ilk defa, 1911'de Zeynep Hanım Konağı'ndaki Darülfünun Edebiyat şubesinde tanıdım. Eskilerin babayani dedikleri tavırları gözümün önüne geliyor. Sarığı, cübbesi ve şalvarı olsaydı, şüphesiz bu tavırlar ona daha fazla yakışacaktı. Hiç yapmacığı yoktu.

Fecri Atı'nın idadi gençleri arasında itibar kazandığı günlerde idi. Akif hakkında bu edebiyat mektebinin hüremetsizlik hislerinin tesiri altında bulunuyordum. Derste bir aralık yenilerden bahsetti. Genç şairleri manasız olmakla itham etti. Sıramdan doğruldum:

— Fakat bu şiirler de manalıdırlar.

Kayıtsız ve küçümseyen hali ile sordu:

— Ya öyle mi? Bir tanesini tahtaya yazınız da manasını bana anlatınız. Ahmet Haşim'i seviyordum. Onun bir kıtası aklıma geldi:

İsyan-ı mevc-i zahire ettinse vakf-ı gûş
Çarparken ufk-u sahile...

Tahtaya yazdım ve anlatmaya çalıştım. Galiba Ruşen Eşref de sınıfta idi.

---

* Falih Rıfki Atay, *Yedigün*, 20 ocak 1937, c. VIII, nr. 202, s. 4
Hasan Basri Çantay, *Akifname*, (Haz. Necmettin Turinay), Erguvan Yayınevi, İstanbul 2020, s. 503-505
Eşref Edip, *Mehmet Akif Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*, Asarı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, s. 368

Mehmet Akif'in vefatının (27 aralık 1936) ardından kaleme alınan yazıda, hem Akif'in Darülfünun yıllarına dair önemli bilgiler veriliyor, hem de 1936-1937 yılları civarında resmi çevrelerin Akif'e bakışı yansıtılıyor. Akif'in Darülfünun yılları hakkında fikir edinebilmek açısından ilgili hatıraya burada yer verdik.

Bu şiiri yazan Ahmet Haşim'i mi, yoksa onu anlamak iddiasında bulunan beni mi daha sapıtkan bulduğumu bilmiyorum. Benim kendisi hakkında verdiğim hükmü ise hiç sormayınız.

Akif'i okuduğum vakit, Namık Kemal'in meşhur kasidesini, Tevfik Fikret'in Balıkçılar'ını veya Hasan'ın Gaza'sını, Muallim Naci'nin Bedir Gazvesi'ni yahut *Bir Muhacir Çocuğunun Feryadı*'nı hatırlarım. Akif, hakikatte Naci gibi lisancı, Fikret gibi nâzımcı ve Namık Kemal gibi eski tabiriyle hamasî idi. Fakat medresenin şairi idi.

O da Osmanlı medresesi hakkında tarihçi Ahmet Cevdet Paşa'nın fikrindedir. Yani medrese bozulmuştur. Medrese ilim ve ahlâk soysuzluğuna uğramıştır. Onu eski şerefine ve müslümanlığı asli saflığına kavuşturmak lâzım gelir. Garp medeniyetinin iyi nesi varsa, din onları men edemez; dinin reddettikleri ise bu medeniyetin seyyieleridir. Biz Tanzimat'tan beri işte sadece bu seyyieleri yahut zevahiri taklit edip gelmekteyiz. Siz makine yapınız da, isterseniz sini etrafına çömelip elle yemek yiyiniz. Şeri mahkemeleri kaldırmayı değil, şeriatı düzeltmeye bakınız.

Şair Akif'e Arnavut damgasını vurmak isteyenlere bakmayınız. Şair Akif bir müslüman milliyet-perveri idi: Yani Arnavut olduğu kadar Türk, Türk olduğu kadar Arap, Osmanlı, aşırı bir ümmetçi idi. Vatanperverliği müslümanlık âlemi genişliğindedir.

Vatan ne Türkiye'dir Türklere ne Türkistan

Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir: Turan

diyen Ziya Gökalp'ın Turancılığı, onda müslümanlıkla değişiyor.

İslâm Orta Çağ'ının en derin karanlığı içindedir. Bütün müslümanlar onun istediği üzere adam olabilseler, halife imparatorluğunu kurabiliriz. Şark Şark, Garp Garp'tır. İslâm âleminden garp âlemine geçemeyiz. Çünkü bu medeniyetin bütün maneviyatı Hıristiyan'dır. Biz soysal prensipleri ve ahlâkı, müslümanlıktan ayrılmayan bir medeniyete vücut vermeliyiz.

Tevfik Fikret'in *Tarih* (Tarih-i Kadim) şiirini bir küfür saymıştır. Fikret'e verdiği sıfat zangoç idi. Fikret de ona Molla Sırat adını takmıştır.

Akif'in, Darülfünun'dan öğrencisi Falih Rifki Atay
[Beşir Ayvazoğlu Arşivi]

Tanzimatçılığın iki türlü tenkidi vardır. Biri Şarklıların tenkidi, biri Garpçı Türklerin tenkidi: İki taraf da hicivlerimizde ekseriya birleşiriz. Fakat onla Osmanlı inkılâpçılarını, kurtuluş yollarını Şark medeniyetini kurtarmakta aramadıkları için, biz ise Garp medeniyetçiliğini daha iyi anlamadıkları için itham ederiz.

Akif'in yazmış olduğu millî marşımızdaki, *Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar* mısraı, Akif'in Hıristiyan Garp'a karşı bütün müslümancı gayzını gösterir. Akif *Çanakkale*'sinde, marş güftesinde de samimi idi. Onun fedakâr bir müslüman vatanperveri olduğuna şüphe edilemez. Fakat biz ne *Çanakkale*'ye, ne de Anadolu ihtilaline onun gözü ile bakmayız. Bizim iki mücadelemizin ruhunda da Garp emperyalizminden olduğu kadar, Şarklılıktan kurtulmak ihtirası vardır. Biz felâketlerden yalnız Garp'ı değil, kendi Şarklılığımızı mesul tutarız. Kurtuluş yolu, bu asrın medeniyeti içinde, onun bir milleti ve devleti olmaktır.

Birinci Millet Meclisinde, Mustafa Kemal ile bazı arkadaşlarından gayrısı Akif'in ekseriyeti idiler. Mustafa Kemal zafer sonrası hakkında, İzmir'e girinceye kadar susmuştur.

Akif şapka kararı çıktığı vakit, onu eline alarak başı açık rıhtıma geldi ve bir vapura binerek esir ve müslüman Mısır'a gitti. Şüphesiz bütün inkılâplarımızın ve Şark tarihinde ilk defa kurmuş olduğumuz bütün hürriyetlerin, laisizmin, tefekkür ve vicdan hürriyetinin aleyhinde idi. Fakat şurası var ki, doğup büyüdüğü vatanının dünyada kazandığı şeref, ona, sığınmış olduğu yarı- sömürge havası içinde büsbütün kuvvetini hissettirmişti.

Nihayet, başında şapkası, fakat karaciğerinde kanserle Türkiye'ye döndü:

— Onun hasretine dayanamadım, diyordu.

Birçok fikirlerde birleşemediğimiz Akif'in, bizden asla ayrılmayan tarafı, şerefli ve müstakil bir millet görmek olmak davası idi. Akif, kara softaların bin birinde gördüğümüz zilletlerin hepsinden uzak kalmıştır. Bizim fikirlerimize düşmanlığı, onu asla, vatana aykırı bir politika içine sürüklememiştir.

Şerefli ve müstakil bir millet olmamızı, bizim fikirlerimizin zaferi temin etmiştir. Akif millî marş güftesinde hayal ettiği istiklâl Türkiye'sinin mesut ve kuvvetli kalmasından başka hiçbir şey dilemeyerek ölmüştür.

MEHMET AKİF MUALLİM*

Reşat Nuri Güntekin

Sahne meşhur Zeynep Hanım Konağı'nda büyük salon... Zaman Meşrutiyet'in ikinci senesi... Görünüşte burası yediden demeyelim de on yediden yetmişe kadar her yaşta ve her sınıfta insanın toplandığı herhangi bir içtima salonu, bir tiyatro veya mahkemedir. Fakat hakikatte Darülfünun edebiyat şubesinin birinci sınıfındayız.

Ön sıralarda idadilerden gelmiş tüysüz çocuklar, kenarlarda sarıklı sakallı medreseliler, arkada samîler denen kalabalık bir grup.

Meşrutiyet inkılâbı hapishane kapılarından sonra Darülfünun kapılarını açmıştır. Antre serbest ve meccanidir. Yalnız elinde tahsil vesikası olmayanlar samî adıyla içeriye girerler ve sene sonunda o seneki derslerden imtihan vererek asli talebe hakkını kazanırlar.

Adamcağızın belki kılık kıyafetine bakılarak uydurulmuş bir yalandır. Fakat samî talebeden birinin sırık arabacılığından geldiğine dair dahi bir rivayet vardı.

Derken kapı açılıyor; içeriye orta boylu kara top sakallı kalender bir zat giriyor: Şemsiyesiyle lâstiklerini kapının arkasına bıraktıktan sonra, talebe sıralarına gideceği yerde muallim kürsüsüne doğruluyor. O zaman yanımdaki arkadaştan öğreniyorum ki bu zat, bizim edebiyat muallimimiz şair Mehmet Akif'tir.

* Reşat Nuri Güntekin, *Tan*, 2 ocak 1939
Eşref Edip, *Mehmet Akif Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*, Asarı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, s. 111-113

Akif'in vefatının ardından kaleme alınan yazısında Reşat Nuri, 1910 yılında talebeliğini yaptığı hocası Mehmet Akif hakkında önemli bilgiler veriyor. Akif'in Darülfünun dönemi için önem arz eden bu hatırayı, kronolojik sırayı dikkate almayarak burada kullanıyoruz.

Çalıkuşu'nun yazarı Reşat Nuri Güntekin
[Beşir Ayvazoğlu Arşivi]

Hiç unutmam Akif, o gün bize Muallim Naci'nin bir *tevhidini* yazdırdı ve ders sonuna kadar bunun izahı ile uğraştı. Koskoca bir Darülfünun'da bize manzume yazdırılsın!

Bu muamele fena halde haysiyetimizi kırmıştı. Benim gibi ukalalıktan buram buram öten birkaç çocuk, bu eski kafalı hocayı protestoya karar verdik ve dediğimiz yaptık.

Akif'in son günlerde hasta yatağında çekilmiş resmine bilmem dikkat ettiniz mi? Harabe halindeki çehrenin gözlerinde o kadar harikulade bir ateş ve nur güzelliği vardı ki, insana adeta şairin ruhun ebediliği hakkındaki kanaatini kabul ettirecek gibi olur.

Hocamız işte o aynı gözlerle bizi dinledikten sonra:

— Bakalım görürüz, dedi ve ertesi derste bize Namık Kemal'den, Ekrem'den, hatta Fikret'ten bazı mısralar okutarak manalarını istedi. Tabii hepimiz fena halde rezil olduk.

O zaman:

— Çocuklar, bu halle siz nazariyeyi ne yapacaksınız? dedi, ben zaten nazariyeci herif değilim (kelime kendisininindir). Siz bugün Sahaflar Çarşısından yüzer paraya bir *Terkib-i Bend* ile bir *Terc-i Bend* alıp getirin de onu size okutayım.

Bütün senemiz edebiyatımızın, eski ve yeni şiirlerini okumak, manalarını anlamakla geçti. Aradan geçmiş bunca seneden sonra anlıyorum ki Akif, o zaman bizim için yapılabilecek şeylerin en iyisini yapmıştır.

Onun sağlam mantığı, samimi ve pratik zekâsı çürük temel üzerine kurulacak nazariyelerin boşluğunu anlamış, bir hoca için en iyi usulün -plânı, programı bir yana bırakarak- talebeyi hangi seviyede bulursa, oradan alıp yürütmek olduğunu gayet iyi takdir etmiştir.

Otuz seneden beri mekteplerimizde birçok hayırlı değişiklikler meydana gelmiş olmasına rağmen, Akif'in cesur ve realist usulünden bugün de çok istifade edebileceğimiz kanaatindeyim.

**DÂRÜLHİLÂFETİ'L-ALİYYE'DE
SIRATI MÜSTAKİM CERÎDE-İ İSLÂMİYESİ HEYET-İ
TAHRİRİYESİ TARAFINDAN
BİLUMUM MÜSLÜMAN KARDEŞLERE***

11 cemazeyilahir 1328 / 20 haziran 1910

Muhterem ve sevgili kardeşler,

Hamdimizi dünyada müreffeh, ahirette mesûd yaşatacak bir şeriat-ı celîle ile daima kalblerimizi müstağrak-ı füyûzât buyuran Cenâb-ı Rabb-i Rahîme mahsusdur. Salât ü selâmımız firâş-ı intizârında bile bizleri düşünen ve bütün insanların iyiliğine, hidayetine çalışan, hayat-ı şahsiye ve ictimaiyenin saadet-i beşeriyeyi temin eder surette tanzimi için lâyetegayyer, muazzam düsturlar irâe buyuran zat-ı pâk-i Muhammedi'ye, âl-i muhteremine ve peyrevânı olan ashâb-ı kirâmınadır. Duamız, dünyada mevcut milyonlarca müslümanların merkez-i irtibatı olan ve bir velî kadar pâk-tıynet bulunan Halife-i Müslimîn hazretlerinedir. Düşüncelerimiz ise kitaât-ı arzın hemen her noktasına yayılmış bulunan bîçâre müslüman kardeşlerimizin ahvâl-i esef-iştimalidir. Bir za-

* M. Suat Sertoğlu, *Sırat-ı Müstakim Mecmuası Açıklamalı Fihrist ve Dizin*, Klasik Yay., İstanbul 2008, s. 31-32

İlgili beyanname, *Sıratı Müstakim* heyet-i tahririyesi tarafından kaleme alındığı için burada ona özellikle yer verilmektedir. 20 haziran 1910 tarihinde kaleme alınan beyannamenin hem dergi okuyucularına, hem de dergiye aboneliği bulunmayan çeşitli çevrelere ulaştırılmak istendiği ortadadır. İlgili beyanname, *Sıratı Müstakim* dergisinin ve yazı kadrosunun o yıllardaki düşüncelerini tespit noktasında şu ifadeleri bilhassa dikkat çekicidir:

“Çünkü maksadımız siyasi değildir, hiçbir devletin toprağında gözümüz yoktur. Biz yalnız dinimiz için, medeniyet-i hakikiye için, beyne'lbeşer sulh u müsâlemet için, Müslümanların cihan-ı medeniyette nâfi ve gayr-ı kabil-i ihmal bir unsur olmalarını temin için çalışıyoruz.”

Bu arada ilgili beyannameye ilk olarak Rıza Tevfik'in evrakları arasında tesadüf edildiğini, Rıza Tevfik üzerine çalışmalarını ile tanınan Abdullah Uçman tarafından da M. Suat Sertoğlu'na ulaştırıldığını kaydetmek gerekir.

manlar bütün müslümanlar nûr-u marifetle münevver iken, maârif-i İslâmiye bütün cihan-ı marifete neşr-i hakâyık ederken, islâm-ların oturdukları yerler riyâz-ı bihiştî halinde mamur ve âbâdân iken şu son asırlarda her nedense bütün bu mehâsin sönüp gitti; müslümanları bir cehalet kapladı. Sanki o âsâr-ı irfan mahzenlerde çürümek için vücûda getirilmişti, okuyanlar, amel edenler kalmadı. Bütün mecd ü şevketler şimdi zillete, meskenete münkalib oldu. O güzel memleketler şimdi bûm-u gurâba mevâ olacak harâbezâr haline girdi. Ne iken ne olduk? Hangi semûm-u kaza bizim mehâsinimizi yaktı, kuruttu? Hangi girdâb-ı kıyamet bizi bu hale getirdi, hangi yed-i gaddar bizim şîrâze-i uhuvvetimizi parçaladı? Ne için kitab-ı vâhid iken, eczâ-i müteferrika olduk?

Kardeşler, bunları düşünmek lâzımdır. Zira âlem-i İslâmın hâl-i esef-iştimali malûmunuzdur. Sizler ki her biriniz bulunduğunuz memleketlerin ve bütün âlem-i İslâmın en güzide ricalisiniz. Müslümanları bu hal-i atalet ve cehaletten kurtarmak için bütün kuvvetinizle çalışmanız farzdır. Bizim şimdi yegâne maksadımız medeniyet ve maarif-i İslâmiyeyi ihya ile, bütün müslümanları nûr-u marifetle pîrâyedâr eylemek ve bu suretle bilfiil din-i celîlîmizin ulviyet ve kudsiyetini âleme tanıtmak ve *medeniyet-i hâzîra'nın* menşelerini ve necât-ı beşeri temin edecek hakiki medeniyetin medeniyet-i İslâmiye bulunduğunu göstermektir. Siz ister müstakil bir halde bulununuz, ister bir devlet idaresinde bulununuz, bu maksat için çalışmaktan sizi men edecek kimse bulunmaz itikadındayız. Çünkü *maksadımız siyasî değildir, hiçbir devletin toprağında gözümüz yoktur. Biz yalnız dinimiz için, medeniyet-i hakikiyye için, beyne'lbeşer sulh u müsâlemet için, Müslümanların cihan-ı medeniyette nâfi ve gayr-ı kabil-i ihmâl bir unsur olmalarını temin için çalışıyoruz.*

İki senedir *Sırat-ı Müstakim* ile neşriyât-ı müfidede bulunarak tesirât-ı hasenesini gördük ve bütün âlem-i İslâm'ın teveccühlerine mazhar olduk. Şimdi de burada ashâb-ı hamîyyet ve takvadan *dindar bir zat-ı muhterem, Sırat-ı Müstakim'in* faidesini tamîm maksadıyla yüzlerce abonenin posta ücretiyle kağıt ve tab mesarifini temin eylemesinden nâşî (meccânen) irsal imkânı hâsıl olduğundan 83. numerodan itibaren irsâlâta başlanmıştı. Ceri-

demizin memleketimizde bulunan kârîin-i İslâmiye'ye mütalea ettirilmesini ve bu lisandan anlamayanlara lütfen tefhim buyurulmasını, oradaki Müslüman kardeşlerimizin ahvalinden, ihtiyacından ara sıra bizi birer mektupla haberdar eylemenizi rica ederiz. Zira bunun tesirât-ı hasenesini gören ashâb-ı hamiyet, Müslümanların her türlü ihtiyâcât-ı fikriyesinin temini teşebbüsâtında bulunacakları şüphesizdir. Bu gibi umûr-u hayriyeye vasıta olacak da, ancak sizler gibi milletin mümtaz ricali, muhakkak ulemâ-yı kiramıdır. Binâberîn maruf ve mübeccel isimleriniz defterimize kaydedilmiş ve her hafta muntazaman adreslerinize bi-mennihi'l-kerîm ceridemiz takdimi mukarrer bulunmuştur. Bakî sırat-ı müstakiminde cümlemizi pâ-bercâ-yı ihtida buyurmasını, eltâf-ı Kibriyadan tazarru ve niyaz ederek bilumum din kardeşlerimize selâmlar, tahiyeler takdim ederiz.

YENİ BİR DÖNEM

MEHMET AKİF ve SAFAHAT
İSTANBUL BASININDA

TANİN'DE SAFAHAT'IN ÇIKIŞ HABERİ*

Sıratı Müstakim heyet-i tahririyesinden Mehmet Akif Bey'in eş'âr-ı güzidesini hâvi *Safahat* ünvanlı mecmua-i nefise perşembe günü intişar edecektir. Alâ kâğıda gayet nefis bir surette tab olunmuştur. Bütün karilere tavsiye olunur.

* *Tanin*, 30 mart 1327/ 12 nisan 1911, nr. 937, s. 5
Tanin, 1 nisan 1327/ 14 nisan 1911, nr. 939, s. 6

Gazetenin eserle ilgili duyurusunun asıl başlığı “*Safahat*” şeklindedir. İlgili *Safahat* haberinin özelliği, daha kitap piyasa çıkmamışken verilmiş olmasıdır. Buradan şu anlaşılıyor: Akif’in şiirlerini bir kitaba dönüştüreceği, onun *Safahat* adını taşıyacağı *Tanin* gazetesi çevrelerinin bilgisi dâhilindedir. “Bu bilgi nereden gelmektedir?” diye düşünülebilir. O dönemde *Tanin* gazetesinin İttihat ve Terakki Partisinin yayın organı olduğu, gazetenin başyazarlığını (yayın yönetmeni aynı zamanda) Hüseyin Cahit’in yaptığı hatırlanmalıdır. Ayrıca Mehmet Akif’in ilgili çevrelerle yakın ilişki ile içinde bulunduğu da unutulmamalıdır. Nitekim *Tanin*'de Akif'in şiirini ve sanatını takdir eden önemli bir yazı daha yayınlanacaktır ki, ileri ki sayfalarda onu da görme imkânı bulacaksınız.

Safahat'ın ilanını veren bir başka dergi: Resimli Kitap

RESİMLİ KİTAP DERGİSİNDE SAFAHAT'IN ÇIKIŞ HABERİ*

Şair-i muhterem Mehmet Akif Bey'in *Safahat* ünvanı altında millî, içtimaî ve ahlâkî şiirlerden müteşekkil nefis bir eseri saha-i matbuatı tezyin etmiştir.

Bu ciddi ve müfit mecmua-i eş'ârı gençlere, edebiyatı seven zevata suret-i mahsûsada tavsiye etmeyi lâzıme-i kadir-şinâsîden addederiz.

* Resimli Kitap, nisan 1327/ nisan 1911, c. 5, nr. 29, s. 441

Resimli Kitap dergisinde “*Safahat*” başlığıyla duyuruluyor. *Resimli Kitap*, *Sıratı Müstakim* gibi İkinci Meşrutiyet'in ilânının hemen ardından çıkmaya başlamış, dönemin önemli dergilerinden biridir. Mehmet Akif'in *Sıratı Müstakim*'in başyazarı olması gibi, *Resimli Kitap*'ın başyazarlığını da dönemin önemli eleştirmenlerinden Raif Necdet yapmaktadır. Dolayısıyla bu duyurunun Raif Necdet'in tercihi ile dergiye konulduğu şüphesizdir.

Sabah Gazetesinde SAFAHAT'IN ÇIKIŞ HABERİ*

Sıratı Müstakim heyet-i tahririyesinden Mehmet Akif Bey'in millî, ahlâkî, içtimaî birer maksat takip etmek suretiyle meydana getirilen eşâr-ı güzîdesi, bu kere *Safahat* ünvanı altında intişar etmiştir. Güzel kâğıda gayet nefis bir surette tab olunmuştur. Fiyatı on kuruştur. Taşra için posta ücreti iki kuruştur. Merkez-i tevzîi, Bâbîâli Caddesi'nde İttihâd-ı Ticaret Kütüphanesidir.

---

* *Sabah*, 15 cemaziyelevvel 1329/ 14 mayıs 1911

MUSAHABE-İ EDEBİYE*

Raif Necdet Kestelli

İki seneye yakın bir zamandan beri *Resimli Kitap* için yazdığım musahabelerde en ziyade nazarı dikkate almak istediğim nokta, memleketimizin bir aylık cereyan-ı edebîsini takip etmek, bu bir ay zarfında neşir olunan şâyân-ı tetkik ve tenkit âsâr-ı edebiye hakkında muhterem karilere mücmel bir fikir vermek ve icabında edebî içtihatlarımı, itikatlarımı arz eylemektir. Hattı hareketimi şu yolda tayin etmiş olmak istiyordum ki, *Resimli Kitap*'ı muntazaman takip eden zevat, her ay memleketimizin edebî eserlerinden ve hadiselerinden haberdar olabilsin. Bunda ne dereceye kadar muvaffak olduğumu bilemiyorum. Yalnız bildiğim bir şey varsa o da üç seneden beri milletin, hususiyle ziya ve nura mütehasşir şebâbının heyecanlı intizarlarla beklediği parlak ve mesut bir ufk-u ilmî ve edebînin siyasiyat girdapları altında elan tulû ve inkişaf edemediğidir.

Vakıa her memlekette inkılâplardan sonra hayat-ı edebiye ve ilmiye, politika kasırgalarıyla bir müddet melûl ve bîtap kalmıştır. Fakat zannederim, hiçbir memlekette bu hayat, bu hayat-ı

* Raif Necdet, *Resimli Kitap*, nisan 1327/ nisan 1911, c. 5, nr. 29, s. 357-363.
Raif Necdet, *Hayat-ı Edebiye* (1908-1922), İkbâl Kütüphanesi, İstanbul 1922, s. 177-184
Necmettin Turinay, *Resimli Kitap/Edebiyata Dair Yazılar ve İndeks*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (basılmamış yüksek lisans tezi) Erzurum 1980, s. 156-160

Raif Necdet (1881-1937), İkinci Meşrutiyet döneminin en önemli eleştirmenidir. *Serveti Fünun* döneminin tıksız eleştirmeni Ahmet Şuayip'in ardından böylesine berrak, ele aldığı esere kolaylıkla hâkim olabilen, dile hâkim bir eleştirmenin ortaya çıkması enteresandır. Onun en önemli özelliği, kendi döneminde edebiyatın içine düştüğü açmazdır. Fecri Atı'ci çevreleri bu yüzden ağır eleştirilere tabi tutar. Bu yönüyle de Mehmet Akif'le yakın bir tutum içinde görülürler. Daha önemlisi de Fecri Atı akımının sona ermesinde Raif Necdet'in büyük payı bulunduğu gerçeğidir. İlgili *Safahat* eleştirisi dikkatle okunmaya değer görülmektedir. Nitekim Raif Necdet'in eleştirisi, *Safahat*'a yönelik dikkatleri harekete geçirmiş ve ardından sayısız yazılar sökün etmekte gecikmemiştir.

nur u ziya bizimki kadar alîl ve sönük sürüklenmemiş; bizimki kadar zalimane bir ihmal ve lâkaydiye maruz kalmamıştır.

Yevmî gazetelerimiz baştan başa siyasiyat ile dolu. Fikrimce yevmî gazeteler, hususiyle terakki yolunda geri kalmış memleketlerde intişar eden yevmî gazeteler, sütunlarını yalnız siyasi hadiseler, cinai vakalarla doldurmakla hiçbir zaman vazifelerini ifa etmiş sayılmazlar. Gazeteler, bütün bunlarla beraber mütehasıslarına, -dimağ-ı millete ziya ve intibah saçacak- içtimaî, edebî, felsefi, iktisadî, tıbbî ve zirâî makaleler yazdırmakla, şuûn-u medeniye ve ilmiyeden karilerini günü gününe haberdar eylemekle ancak vazifelerini yapmış addolunabilirler.

Keza diğer taraftan mevkut mecmualarımız da maatteessüf kendilerinden beklenen hizmeti ifa edememektedir. Değil yevmi gazetelerde, aylık ve haftalık mecmualarımızda bile şebâbın, istikbalin ihtiyacına cevap verebilecek bir zindegî-i şiiir ve irfan yok.

Fakat şuna da emin olmalıdır ki, siyasiyat kasırgalarının zalim ve haşin nevâzişleriyle muhitimizin lâkayt sinesinde uyuyan şu hazin sükût-u edebî ve ilmîyi idame ettirmekte yalnız gazete ve mecmua müdürleri, yalnız muharrirler ve edipler değil, aynı zamanda kâriiler de mesuldür. Artık bilmeli ki politika iptilâsına, siyasî dedikodulara ilân-ı harb etmeksizin istikbalin zapt ve teshîri, sevgili vatanımızda mesut ve pür-zafer bir hayat-ı edebiye ve ilmiyenin tenevvü ve inkişafı gayr-ı kabil olacaktır.

*

Bu musahabede geçen ay intişar eden bir mecmua-i eş'âr-dan bahsetmek isterim:

Safahat'ı ilk darbe-i nazarda diğer şiiir mecmualarından ayrıran karakteristik meziyet, şiiirlerin millî ve içtimaî bir manayla süslü oluşu, havâstan ziyade avama hitap edişidir. İtiraf etmelidir ki bizim avama hitap eden, avamın ruhuna incelik, avamın dimağına yükseklik serpen bir edebiyata büyük bir ihtiyacımız vardır. Bu ihtiyacı itiraf etmek, yüksek ve derin fikirler ve hislerle lerzişdâr bedâyi-i şiiir ve sanata perestiş eylemeye hiçbir zaman mâni olamaz.

Avamın, daha doğrusu umumun seviyesine inerek onu -kabil olabildiği kadar- yüksekliklere doğru çekmek pek büyük, pek insanî ve vatanî bir harekettir. Böyle bir hareketi alkışlamak, böyle bir hareket-i edebiyenin inkişafını himaye etmek muhterem bir vazifedir.

Türklerin millî şairi Mehmet Emin Bey'in şiirleri, şiirlerinin mevzûları hakkında hissettiğim hürmet ve meftuniyeti bir dereceye kadar *Safahat* hakkında da duyuyorum. Vakıa, *Safahat*'ta yüksek seviyelere lerzişler verecek bedîalar, hassas ve meâli-perver ruhlara zevkler, heyecanlar dökecek nefis ve sanatkâr şiirler yok; fakat dimağı düşündürebilecek avama, vasat seviyelere ziya ve hakikat reşâşeleri serpecek metin ve ruhdâr parçalar da hiç az değil.

Safahat millî dertlerimizi, gafletlerimizi, cerîhalarımızı bütün çıplaklığıyla gösteren, hayat-ı içtimaiyemizin muhtelif safhalarını ibret-âmiz bir tarzda tasvir eden bir eser; sanatla değil lâkin samimiyetle temayüz eyleyen bir mecmua-i eş'ardır.

Sanatkâr olmadığını bakınız, muhterem şair nasıl samimi bir lisan-ı tevâzu ile itiraf ediyor:

Bana sor sevgili kaari, sana ben söyleyeyim,
Ne hüviyette şu karşında duran eş'ârım:
Bir yığın söz ki samimiyeti ancak hüneri;
Ne tasannu bilirim çünkü ne sanatkârım.
Şi'r için gözyaşı derler; onu bilmem yalnız,
Aczimin giryesidir bence bütün âsârım!
Ağlarım ağlatamam, hissederim söyleyemem;
Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bîzarım.

Mamafih kendi itikadımı, içtihadımı söylemek lâzım gelirse derim ki:

Edebiyatta gaye-i kemal sanatın, şeklin güzellik ve inceliklerini, his ve fikrin derinlik ve yükseklikleriyle mezc edebilmek, ruha zevk ve heyecan dökerken dimağa nur ve ziya sıçratmaktır.

Safahat hakkında ilk ciddi eleştiriyi yazısını yazan
Raif Necdet Kestelli [Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

Ben, yirminci asrın mehîb siması ve sevgili vatanımızın bî-pâyân ihtiyacı muvacehesinde amîk bir lerziş-i endişe ile titrediğim için güzelliği sırf şekle münhasır, fikren ve hissene bir balon gibi boş şiirlere karşı pek bigâneyim. Fakat aynı zamanda, adi bir manzume derekesine inen mahrum-u sanat ve şiiriyet eserlere de, -o eserlerde hatta içtimaî ve felsefî manalar da bulunsa- lâkaydım. Evvelkiler nasıl bir lâfız oyuncağı, tekrar edile edile eskimiş ve modası geçmiş adi birer süs mesabesinde telâkki olunabilirse, berikilere de edebiyatla zerre-i alâkası olmayan kelime ve fikir yığınları nazarıyla bakılabilir.

Akif Beyin şiirleri, kendilerinin itiraf ettikleri gibi, büsbütün mahrum-u sanat değildir. Şu kadar var ki kafiyelerin birbirini takip eden o bî-aman ve müziç tevâlisi ahengi durgun ve yeknesak yapıyor. Ve bu ittirat, şiirde bulunması elzem sanatı, musiki ve cevvaliyeti tarumar etmek için pek yâbis bir darbe oluyor! Lâkin şiirlerin bir çoğunda mevcut ve mahsûs sadelik, tabîlik, milliyet ve samimiyet, onları sevimli ve munis gösteriyor ve yükseltiyor. Mamafih tamamen bitaraf olabilmek için itiraf ederim ki, *Safahat*'ta şiiriyetten, sanat ve ahenkten uzak ve bu uzaklığa mukabil şâyân-ı dikkat bir his ve fikirden de mahrum, manzume derekesine inmiş birkaç şiir de yok değildir.

Fikrimce mecmuayı en ziyade yükselten şiirler, sade ve tabîi bir üslûpla kaleme alınan manzum küçük hikâyelerdir.

Hususiyle en vahim bir cerîhamızı, hayat-ı faaliyetimizi kemiren en müzmin bir derd-i içtimaiyemizi gösteren *Mahalle Kahvesi*, hakikaten pek muvaffakiyet-kârâne tasvir edilmiştir. Cehil ve taassuba, ahlâksızlığa karşı isyan eden, en derin bir cerîha-i içtimaiyemizi keskin bir neşter-i tahlil ile gösteren *Köse İmam* da son derece şâyân-ı dikkat bir şiirdir. Muvaffakiyetlerinden dolayı muhterem şairi burada kemal-i samimiyetle tebrik ederim. *Mahalle Kahvesi* ünvanlı şiirden şu parçayı alıyorum:

Seyyiât içinde mi geçmişti ömrü ecdadın?
Hayır, o cîl-i necibin, o şanlı evlâdın
Damarlarında şehamet yüzerdi kan yerine.
Yüreklerinde ölüm şevki vardı can yerine.

Fakat biz onlara ait ne varsa elde, yazık,
Birer birer yıkarak kahvehaneler yaptık!
Bütün heyâkil-i sanat yetiştiren Şarkın
Zemin-i feyzi nasıl şûrezâra döndü bakın!
Ne hastahanesi kalmış zavallı eslâfın,
Ne bir imareti, bitmiş elinde ahlâfın
Kanalların izi yok, köprüler harap olmuş.
Sebiller kurumuş, çeşmeler serap olmuş!
O kahraman babalardan doğan bu nesl-i cebîn
Ne gîrûdâr-ı maîşet bilir, ne kedd-i yemin!
Azap içinde kalır sa'yi görse rüyada,
Niçin yorulmalı zaten ölümlü dünya da!

Mehmet Akif Bey'in hikâye tarzında uzun şiirleri az değildir. Bu şiirlerde şair bir *realist*, hatta bir *natüralist* gibi hareket ederek hakâyıkı olduğu gibi göstermiş, eşhas-ı vakaya kendi seviyelerine göre, pek tabiî olarak sözler söyletmiştir. *Naturalizmde* muvafak oldukları için Akif Bey'i alkışlarım. Fakat şunu da söylemekten vazgeçemem ki hikâyeler, romanlar için pek güzel, pek muvâfık olabilen *naturalizm*, şiirlerde hadd-i itidalini biraz tecavüz edince pek fena, pek nâhoş bir tesir yapıyor. Onun için *naturalizm* tarzında yazılan manzum küçük hikâyelerde tesadüf edilen bazı müstehcen kelimeler, tabiî olmakla beraber, ruh-u şiiri rencide etmekten hâli kalmıyor.

Sonra eserde, şekil ve üslûp itibariyle mühim bir nokta-i nazar dikkatimi celbetti. Mecmuayı teşkil eden şiirlerin bir kısmı arabî ve farişî kelime ve terkiplerin tantana-i ahengiyle dolu; diğer kısmı sade, munis ve tabiî bir üslûbun samimiyetleriyle mâli. Hemen türkçe kelimeler ve terkiplerle yazılmış şiirler, zannederim, şairin geçirdiği bir devr-i tekâmülün feyyâz bir neticesi olacak. Faraza *Fatih Camii*, *Mezarlık* ile *Mahalle Kahvesi*, *Küfe*, *Köse İmam*'ın üslûpları beyninde ne derin bir fark var. Filhakika anlaşılıyor ki Mehmet Akif Bey'in kalemi, üslûbu son zamanlarda mühim bir inkılâp, mühim bir tekâmül geçirmiş.

Zaten lisan ve edebiyatımız her gün daha emin ve metin bir hatve-i zaferle tekâmüle, yani sadeliğe doğru yürüyor. Fikrimce bu yürüyüş yalnız edebî değil, aynı zamanda içtimaî bir inkılâbın pişdarıdır. Artık arabî ve farisînin müz'ic ve müselsel terkiplerinden tamamen sıyrılmak zamanı hulûl ediyor. Bundan yirmi, otuz sene evvelki üslûb-u tantanadâr ile şimdiki nisbeten tabî ve samimi üslûp mukayese edilince bundan yirmi sene sonra lisanımızın, edebiyatımızın nasıl bir şekil alacağı pek kolaylıkla kestirilebilir. Onun için bu hususta taassup ve muhafazakârlık göstermek, lisanın bu tabî ve tedricî cereyanına karşı isyanlar göstermek daima akîm kalmaya mahkûm bir hareket olacaktır. Güzel lisanımız, güzergâhına emel ve zafer demetleri, terakki ve teceddüt çiçekleri serpererek, bir melîke-i vakar ve sükûnetle daima sadeliğe doğru ilerliyor ve ilerleyecek.

Âsâr-ı Münteşire SAFAHAT*

Hüseyin Cahit Yalçın

Edebiyat-ı Osmaniye yeni bir eser-i nefis ile ziynetlendi. Bu yeni ziyet-i millî-i edebînin ismi *Safahat*'tır. Safahat nazm-ı muktediri Mehmet Akif Bey, ilân-ı hürriyete kadar kendi âleminde, kendi kâinat-ı hissiyatında yaşamış, görmüş ve beklemiş bir kalb-i şairdi.

Sahafat'ı takip eden şiirlerin bazan ulvi, lâhuti, bazan debdebesiz, gürültüsüz, mütevazi sahâif-i fikriye ve hayat-ı hakikiye sahnelerinden müteşekkil olan manzumelerin sadegî-i beyanı, tenevvü-ü mevzûatı, üryânî-i hissiyatı bedâyi-perverân-ı edebi teshir eder. Mehmet Akif Bey, hudûd-u şiirin nâmütenahi olduğuna, onun hudûd-u garâmiyât içinde mahsur bulunmadığına, bilâkis şair için zahiren en hasis zan olunabilecek mevzûat-ı mahrûsenin pek derin şiirler ilham edebileceğine kail olan şairlerdendir.

Her kavmin eş'ârı, an'anât-ı milliyeye ile ruhlarda terâküm etmiş olan hazine-i hissiyattan nebeân etmek itibariyle bir hususiyeti haizdir. Bu cihetle her kavmin edebiyatı, mensup olduğu milletin ruhuna tercüman olur. *Sahafat*'ta nazar-ı memnuniyeti celbeden mehâsinin bir kısmı da bu noktadadır. Yani *Safahat* bir Türk ruhandan, bir Türk kalbinden nebeân etmiş bir Osmanlı şiiridir. Bu nefise-i sanatı müştâkîn-i edebe tavsiye ederiz.

* *Tanin*, 4 nisan 1327 / 17 nisan 1911, nr. 942, s. 5

Bu yazı, *Tanin* gazetesinde *Âsân Münteşire: Safahat* başlığıyla çıktı. Söz konusu eleştirinin üslup olarak, Hüseyin Cahit Yalçın'ın yazış tarzını andırıldığı görülüyor. Bu bakımdan *Tanin*'de imzasız neşredilen yazının Hüseyin Cahit Yalçın'a ait olması ihtimali yüksektir. İlgili *Safahat* değerlendirmesi hacim olarak kısa tutulmasına rağmen, muhteva bakımından son derece önemlidir. Akif'in sanatına bu derecede bir vukuf doğrusu insanı şaşırtmaktadır. Aynı seviyede bir değerlendirme ile ilerleyen sayfalarda karşılaşma imkânı bulacağız ki, onu kaleme alan da Hamdullah Suphi olacaktır. Aynı yıllarda Darülfünun'da Akif'le beraber hocalık yapan Hamdullah Suphi'nin büyük şair hakkındaki kanaatleri hiç değişmeyerek devam etmiş ve bunun yansımaları da *İstiklâl Marşı*'nın Akif'e yazdırılması ve Büyük Meclis tarafından kabulü sırasında kendini göstermiştir.

AKİF ve SAFAHAT*

Ispartalı Hakkı

Bir kaç hafta oluyor ki güzide kardeşim Akif'in *Safahat*'ı, matbu bir cilt içinde ortaya çıktı. *Safahat*'ı teşkil eden safhaların her biri vakit vakit, yer yer açılmış bir takım hazin goncelerdir ki ruhta bitmiş, ruhtan kopmuş oldukları için ruha dikilmeye, ruha takılmaya şâyândır.

Safahat, şiirle sıkı alâkası olanlara bittabi daha ziyade taalluk eder. Ben bunun şiiriyeti üzerine söz söylemeyi başımdan yüksek bulurum. Şu var ki Akif'in şairliğiyle pek kadim ve pek samimi münasebetim olduğundan, şiirine karşı da yabancı kalamıyorum. Nasıl kalırım ki bunların pek çoğuna benim ruhum ilk makes olmuştur. Bunları ben kâh akan bir ırmak gibi çağlayarak, kâh bağrından pınarlar kaynayan bir kaya gibi inleyerek dinledim. Hususa insan aşka liyakati olmasa da hüsnün cazibesine kapılabilir. Musikiden çok anlamamak, bülbül terennümâtıyla mütehassis olmaya mâni değildir.

Bu tasannular geçilse bile beşeriyeti üzen ve ezen dertler benim de derdimdir, çünkü ben de beşerim. Mahaza bu noktalarda kendimi tutup, haddimden dışarı düşen teessürleri içimde saklamak isterim.

* Ispartalı Hakkı, *Sıratı Müstakim*, 21 nisan 1327 / 4 mayıs 1911, c. 6, nr. 140, s. 152-156
Abdulkerim Abdulkadiroğlu/Nuran Abdulkadiroğlu, *Mehmet Akif Ersoy Hakkında Yazılanlar (Sıratı Müstakim ve Sebilürreşat Mecmualarında Çıkan Makaleler)*, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara 1989, s. 10-22

Safahat'nın neşredilmesinden hemen sonra hakkında yazılan üçüncü tanıtım ve eleştiri yazısı olması bakımından Ispartalı Hakkı'nın yukarıdaki metni dikkate değerdir. Ispartalı Hakkı ile Mehmet Akif'in tanışmaları, Akif'in Şam'da bulunduğu döneme rastlıyor. Mehmet Akif'in Ispartalı Hakkı'ya yazdığı 14 mart 1895 tarihli mektuba bakılırsa, birbirlerini henüz o yıllarda giyaben tanıdıkları anlaşılmaktadır. Akif hakkında, şiiri dolayısıyla olumlu bir kanaat sahibi olan Ispartalı Hakkı yukarıdaki metni yazarak, *Safahat* hakkında önemli tespitlerde bulunuyor. Ispartalı'nın üslubunun berraklığını ve

Safahat, ister bir deste gül olsun, ister bir bahçe gülistan olsun... Bunun bana ziyade dokunan bir ciheti var. Bir cihet ki beni bir diken kadar kuşkulandırır, gocundurur. Bu cihet şairi de tazibden hâli değildir. Binaenaleyh o cihet üzerine bir kaç söz söyleyeceğim.

Anlıyorum... Diken kadar demekle, pek büyük bir cürette bulunmuş oluyorum. Ne yapayım, bu cüreti lâzım görüyorum. Bilmem ki bunu nasıl anlatacağım, acaba anlatabilecek miyim?

İnkâr edilemez ki edebiyatımız bir taraftan büyük fakr ü fık-dân içinde bulunmakla beraber, diğer taraftan da hayli bedî eserlere maliktir. Bunlar içinde rengiyle, rayihasıyla ruhları tes-hir eden güller, gonceler eksik değil... İnsan bunları okurken kendini lahûti gülistanlarda görür. Pek ruhani, pek nazenin bir hal! Fakat bunun zımnında Türkçemizin hukuku gasp edilmiş olursa... Yalnız Türkçe bilenlerin bunlardan hisse alması imkânı nez edilmiş olursa... Bu hal ruha dokunmaz mı? Kalbi incitmez mi? Tabiat olmuş; bir güzel eserdeki lügatler ekseriyetle Türkçe değildir Arabidir, Farisidir. Biz bunları ağızımızın alışamayacağı bir suretle telâffuz ediyoruz. Aklımızın alamayacağı bir suretle

daha o yıllardaki temiz Türkçesini de özellikle vurgulamak gerekiyor. Aynı zamanda Mehmet Akif'in sade bir dille yazışına da hayran kaldığı anlaşılan Ispartalı'nın şu cümleleri, onun *Safahat*'ı ve şairinin dilini ne kadar benimsediğini göstermektedir:

“Acaba nasıl olmuş da Türkçenin hukukuna çokluk dokunulmadan, Arabinin Farisinin tagallübüne müracaat edilmeden bu ağır manalar, bu kadar sade bir ifade ile eda edilebilmiş? Bu nazenin tasvirler bu kadar külfetsiz bir tarzda yazılabılmış? Acaba bunlar bir tesadüf eseri mi? Yoksa bu sadelik tumturak yapamamaktan münbais bir çaresizlik mi? Şüphesiz ki bunlar bir tesadüf eseri değildir, bir çaresizlik mahsulü de değildir... Şairin içtihadı semeresidir.”

Mehmet Akif'in Şam'da görevliken Ispartalı Hakkı ile buluşarak dostluklarını pekiştirdiklerini belirtelim. Bir diğer husus Abdulkerim Abdulkadiroğlu/Nuran Abdulkadiroğlu'nun birlikte hazırladıkları *Mehmet Akif Ersoy Hakkında Yazılanlar* isimli eserde, Ispartalı Hakkı'nın yazısının başlığı “Akif ve Sanat” olarak verilmektedir. Oysa yazının asıl başlığı Akif ve *Safahat*'tır. Ertuğrul Düzdağ'ın hazırladığı, *Sıvati Müstakim* dergisinde de yazının tarihi yanlışlıkla 28 nisan 1327/11 mayıs 1911 olarak tespit edilmiştir. Ne var ki, Ispartalı Hakkı'nın Akif ve *Safahat* başlıklı bu yazısı 21 nisan 1327/4 mayıs 1911 tarihini taşıdığı ortadadır. Ispartalı Hakkı'nın *Safahat* eleştirisinin bir özelliği de, şair devamlı Namık Kemal yolunda, marş tarzı eserler yazmaya teşvik etmesinde toplanmaktadır.

yazıyoruz. Böyle olunca yapamıyoruz, anlayamıyoruz. Bu lügatlerin istifi, istenilen manalara yatırılmak için tertibi, terkibi yine Türkçe değildir Arabidir, Farisidir. Niçin? Sanki Türkçede bunları işletecek kuvvet, usul yokmuş!..

Vakıa bugün bir çaresizlik içindeyiz. Bugünkü Türkçemizle ince fikirlerin, nazlı manaların edası gayet güçtür, belki de muhaldir. Hatta bazan bayağı ifadelerde de bir çaresizlik var... Meselâ *gül* demek, *gonca* demek, *taze* demek lâzım gelince; *gül* deriz, *gonca* deriz, *taze* deriz. Çünkü Türkçede bunlara mahsus lügat yok. Bunları telâffuz ederken Farisi ahenge uyarız. Yazarken Farisi ferhengine bakarız. Peki, bunlara şimdilik katlanalım. Fakat *taze gül* ve *taze gonca* yerine *gül-i taze* ve *gonce-i taze* deyip kat kat olmak fazladır. Artık:

Bağ-ı manâ-yı hayalim o kadar naziktir,
Berk-i gülberk ter-i tab'a batar lâfz-ı diken

diyenlerin kurumlarını, kuruntularını kendilerine bırakmak zamanı çoktan gelmiştir. Binaenaleyh şimdilik hiç olmazsa ortada büyük bir mecburiyet ve büyük bir çaresizlik olmadıkça, Arabi ve Farisi terkip yapmamaya gayret etmeliyiz. Ben bunlara serkeşlik etmeyi hamiyet eseri sayıyorum ve Türklük hamiyeti taşıyanları bu mesleğe davet ediyorum. Bir kere bu meslek teessüs etsin, sonrası sonra!..

İşte ben, yeni ve güzel bir eser karşısında bulununca, kendimde böyle bir düşünce ve düşünce neticesinde bir gocunma buluyorum. İşte *Safahat'*a karşı da böyle bir gocunma hissettim. Kitabı açınca başında:

Bana sor sevgili kaari, sana ben söyleyeyim,
Ne hüviyyette şu karşında duran eş'ârım:
Bir yığın söz ki samimiyyeti ancak hüneri,
Ne tasannu bilirim çünkü, ne sanatkârım,
Şi'r için göz yaşları derler; onu bilmem yalnız,
Aczimin giryesidir bence bütün âsârım!

Ağlarım ağlatamam: hissedirim söyleyemem:
Dili yok kalbimin ondan ne kadar bîzârım!
Oku şayet sana bir hisli yürek lâzımsa,
Oku, zira onu yazdım, iki söz yazdımsa.

sözlerini bulup genişledim, okudukça gözüm gönlüm açıldı. Niçin? Bunu izah fazladır. Bunda Arabi ve Farisi tarzında bir tane bile terkip yok. Nasıl hoşnut olmam?

Safahat sayfeleri çevrildikçe buna benzer sade ve revân şiirler, Arabi ve Farisi terkipten ve tumturaktan, ihtişamdan azade bedîalar yer yer kendini gösterip ruh bunları rahat rahat temaşa-ya dalıyor, insan şurada burada tevakkuf edip düşünürken kendi kendisinden soruyor: Acaba nasıl olmuş da Türkçenin hukukuna çokluk dokunulmadan, Arabinin Farisinin tagallübüne müracaat edilmeden bu ağır manalar, bu kadar sade bir ifade ile eda edilebilmiş? Bu nazenin tasvirler bu kadar külfetsiz bir tarzda yazılabilmiş? Acaba bunlar bir tesadüf eseri mi? Yoksa bu sadelik tumturak yapamamaktan münbais bir çaresizlik mi? Şüphesiz ki bunlar bir tesadüf eseri değildir, bir çaresizlik mahsulü de değildir... Şairin içtihadı semeresidir. Hiç:

Cılız bacaklarının dizden altı çırpıplak...
Bir ince mintanın altında titriyor donacak!
Ayakta kundura yok, başta var mı fes? Ne gezer!
Düğümlü alnının üstünde sade bir çember.
Nefes değil o soluklar, birer enîn-i medîd;
Nazar değil o bakışlar, birer büka-yı şedîd.
Bu bir ayaklı sefalet ki yalın ayak, baş açık;
On üç yaşında buruşmuş cebîn-i safı, yazık!

gibi veya:

— Kadın, paşam ne yaparsın?

Paşam mı, nerde paşa?

Şu korkuluk gibi dimdik duran herif mi paşa!
Tasavvur et: İki arşın kazık kadar bir boy!
Getir de üstüne kalpaklı bir kemik kafa koy.
Ocak süpürgesi şeklinde bir sakal yaparak,
"Senin bu, işte yüzün al" deyip o yüzsüze tak.
Ocak süpürgesi lâkin süpürmüyor, yıkıyor;
Nedense bittiği yerden cenazeler çıkıyor!
Budak delikleri tarzında aç da çifte oyuk
Büyükçe bakla kadar, alnının az altına sok.
Bilir misin çalı altında gizli inler olur:
Yılan sabah çıkar, akşam usulcacık sokulur;
Bıyık o kırdaki yetişmiş diken, yemişli çalı;
Ağız da in gibi, asla görünmüyor kapalı.
Bu şekl-i mûhişi mümkünse bir düşün şöyle,
Paşam dedikleri ucûbe işte aynıyle!
Belinde seyf-i sadâkat, elinde bir kamçı,
Ferik nişanları altında gördüğüm umacı,
Ziyâ-yı bedr-i münîrin içinde yâ Rabbi
Dururdu, sîne-i imâna girmiş ukde gibi!

gibi veya:

Bizim mahalleye poyraz kışın da uğrayamaz;
Erir erir akarız semtimizde geldi mi yaz!
Baharı görmeyiz amma lâtif olur derler...
Çiçeklenirmiş ağaçlar, yeşillenirmiş yer
Demekle, şu arsada ot bitse nev-bahâr olacak...
Ne var gidip Yakacık'larda dem-güzâr olacak?
Fusûlü dörde çıkarmaz bizim sokaklarımız!
Kurak, çamur iki mevsim tanır ayaklarımız
Müneccimin bereket versin eski takvimi
Haber verir bize mevsim şehire gelmiş mi?

gibi tasvirler tesadüf eseri olabilir mi? Hiç:

Yıkıldın gittin amma, ey mülevves devr-i İstibdâd,
Bıraktın milletin kalbinde çıkmaz bir mülevves yâd
Diyor ecdadımız makberlerinden: Ey sefil ahfâd,
Niçin binlerce masûm öldürürken her gelen cellâd,
Hurûş etmezdi mezbûhâne olsun kimseden feryâd?
Otuz milyon ahâli üç şakinin böyle mahkûmu
Olup çeksin hükümet nâmına bir bâr-ı meş'ûmu!
Utanmaz mıydınız bir saysalar zâlimle mazlumu,
Siz ey insanlık istidâdının dünyada mahrumu,
Semalardan da yüksek tuttunuz bir zıll-i mevhûmu!

veya:

Müstebid damgası var şimdi bütün ellerde,
Bir fenalık görerek, yapma desen alınına ta
İniyor hatt-ı celîsiyle Hamîdî tuğra!
İşte gördün ya, herif sâye-i Hürriyette
Diyerek, başlayacak her ne desen tehdîde!
Eskiden vardı ya meydanda gezen ipsizler;
Hani bir sâye-i Şâhâne çekip her boku yer!
Onların birçoğu ahrâr-ı izâm oldu bugün,
Müstebid, nah kafa bizler... Kerem et, hâli düşün.
Bu cehalet yürümez, asra bakın: Asr-ı ulûm!
Başlayın terbiyeye ailelerden, oğlum
Sade Hürriyeti ilân ile birşey çıkmaz:
Fikr-i hürriyeti hazmettiniz halka biraz.

gibi bedâialar tesadüf eseri olabilir mi? Hiç:

Dönen muhît-i nigâhımda yâl ü bâlindir,
Bütün hayalim o fevkal-hayâl hâlindir.

Zalâm-ı hayret içinde şînâh ederken ümid
Önünde rehber olan meşalem hayâlidir.
Semâ-güzîn olarak gittin ey İlâhî nûr,
Peyinde şimdi ufuktan geçen zılâlidir.
Bu kâinat senin hatıranla hep lebrîz;
Zemin, zaman bana yâd-âver-i cemâlidir,
Bütün cihanda akseyleyen hemâlidir,
Esîr sanki bir âyîne-i celâlidir!
Nücûm lâmia-zâ bârikât-ı irfanın,
Leyâl, ihâta-i eşyadaki kemâlidir.
Seher o nâsiyeden bir nişân-ı feyzâ-feyz,
Şafakta dalgalanan reng reng-i âlidir,
Ulüv-ü kabını tasvir eder nigâhımda
Semâ olanca vuzûhuyla bir misâlidir.
Cibâl heykel-i sâhib-vekâr-ı azmindir,
Suhûr hiffete düşman olan hisâlidir,
Bulut yemîn-i leâlî-nisâr-ı cûdundur,
Güneş müfekkire-i herdem-iştîâlidir,
Tulû levha-i rengin-i ibtisâmındır,
Gurûb safha-i gam-gîn-i infialidir.
Havada mevcelenir sânihât-ı kudsiyyen,
Riyâh ruhumu pür-cûş eden mekâlidir.
Çemende cilveler eyler bahâr-ı dîdârın,
Sabâ nüvîd-i ümmid-âver-i visalidir.
Şitâ peyinde hurûşan kıyâmet-i Kübrâ,
Rebi, hâtıra-i lâyezâlindir.
Hülâsa, nazra-i imânımın önünde cihan
Senin sahife-i zâtın, senin mealindir.

gibi bârikalar çaresizlik mahsulü olabilir mi?

Şu son parça, şairin istese bârika-i zaferler yazacağını pek güzel ispat eder. Hem de o bir vakitler buna çalışmıştır. Bu eser zannım o özenme, o üzülme zamanlarından kalma şeylerdendir. Fakat ben bu son parça gibi süslü şeyleri bugün bir meziyet değil, bir nakîse sayıyorum. Bir nakîse, fakat ulvî bir nakîse! Niçin? Çünkü bunlarda biz avama gıda olacak şeyler pek az. Türkçe, Türk'ün yaşamak için muhtaç olduğu gıdayı temin etmelidir.

*

**

Gönül, bu sadeliklerin, bu sade güzelliklerin yanında *lemha-i lebrîz-i elem* gibi, *rûh-ı avâlim-i sereyân* gibi, *beyân-ı ukde-güdâz* gibi, *tecellî-zâr-ı nûr-u enver-i Yezdânî* gibi sıkıcı terkipleri,

Her subh gelir nesîm-i dil-cû
Düşünde şemim-i nâz-ı gîsû

gibi külfetli ifadeleri görmemek istiyor. Bu talep, müstakbel itibarıyla muvafiktir. Fakat maziyi, hâli unutmak olamaz. Bu kadar kökleşmiş terkipleri, tabirleri, alışkanlıkları bir günde bırakıvermek mümkün değildir. Hususen şiir lisanı ihtişama, fazlaca tumturağa muhtaçtır. Şüphesiz şiir kuyumculuk gibi, ressamlık gibi ince bir sanattır. Bunun için de yaldızlara, kıymetli taşlara, parlak renklere ziyadece düşkünlük gösterir. Görülmez mi ki şiirlerini göklerdeki yıldızlardan toplayan Hamid bile sırasına göre:

Git, gez derelerde... dağda.. kırdâ...
Buhrân-ı adem, havâ-yı makber,
Ey sûret-i vâpesîn hâlât,
Sahrâ-yı sükûn, yem-i hayâlât!
Ey nehr-i bülend bahr-ı ukbâ,
Serhadd-i cüyûş-u bî-mehâbâ
Ey kisve-i matem ü mesâib,
Ârâm-geh-i ricâl-i gâib!
Ey bürka-i çehre-i semâvât
Pehnâ-yı refî-i rûh-ı emvât!

Ey cümle mükevvenata sipihr
Âyîne-i mâh u perde-i mihr!
Ey hâtime-i dühûr u a'sâr,
Müstakbel sâkinân-ı emsâr!
Ey ka'r-ı meşîme-i havadis.
Efkâr-ı beşerde dûd-u hadis!
Ey zelzele-i sipihr-i vuslat,
Gayya-yı vesî-i mihr-i vuslat!
Ey hande-i inşirâh-ı nîrân,
Subh-dem-i girye-hîz-i hicran!
Ey fecr-i siyâh reng-i hasret,
Mir'at-ı azîm-i büht ü hayret!
Ey meşcere-i ukûl-ı şeydâ!
Ey refref-i şehbâl-i sevda!
Ey nefh-i ahîr-i ömr-ü zâil,
Ey zıll-i mehîb-i mevt-i hâil!
Ey mesken-i âh u vâh u vâveyl,
Ey lânet-i vâlideyn, ey leyl!

tarzında, karalara burç inşa eder gibi ibhamlara, ihtişamlara boğulmuş, tumturaklar yapmıştır.

*

**

Bunları takdir ederiz. Bunlar sanatın, sanattaki inceliğin icabıdır, anlarız. Nefis yemekler, elmaslar, ipekler boş şeyler değildir. Baklava lezizdir, elmas nefistir. Fakat bunlar karnı tok, kibar kimselere elverir. Biz milletin en büyük kısmı köylü, kaba kimseler açız ekmeğe muhtacız... Çıplağız, ipek kumaş isteyecek halde değiliz.

Bakınız, altı yüz bu kadar senelik bir milletiz. Hem de cihanca en müselleme meziyetimiz askerlik. Hani askerlik şiiirlerimiz? *Ey Gaziler Marşı* kırk yıl evvel muaheze edildi. Askeri teşvik etmez, ruhlandırılmaz, belki sınırları gevşetir denildi. Ama ortaya bunun yerini tutacak bir şey konamadı. Hâlâ ordumuz bununla yürüyor.

Osmanlılık âlemi şu kadar zamandır edebiyat velveleleriyle sar-sılmış iken, bu bomboşluk nedir? Sözde, bizde şairden ve şiirden çok bir şey yok. *Kamûs-ı A'lâm* gibi ciddi bir kitabı açarız. Orada herkesi şair görürüz. Hakkâk da şair, dellâk da şair... Recep Ağa da şair, Şaban Efendi de şair. Şu beyit veya kıta onun eş'arı cümlesinden... Oh, ne bolluk! Diyecek yok:

Biz ol âlî-himem erbâb-ı cedd ü içtihadız kim,
Cihangirâne bir devlet çıkardık bir aşiretten

teraneleri gökler kadar yüksek... Fakat bize ve herkese gıda olacak, can verecek şeyler yine:

Top patlasın, ateşleri etrafa saçılsın,
Cennet kapısı can veren ihvana açılsın,
Dünyada ne gördük ki ölümden de kaçılınsın!
Osmanlılarınız can verimiz nâm alırsız biz,
Gavgada şehadetle bütün kâm alırsız biz.
Kan ile kılıçtır görünen bayrağımızda
Can korkusu gezmez ovamızda, dağımızda
Her köşede bir şîr yatar toprağımızda.
Osmanlılarınız can verimiz nâm alırsız biz,
Gavgada şehâdetle bütün kâm alırsız biz,

gibi sadeliğe daha yakın neşideler arasındadır. Koca *Kemal* bu sade nümuneleri niçin daha çoğaltmamış? Bunlardan sanırım, *Kemal*'den ziyade biz mesulüz.

Milletin zuhuru sırasında kılıcıyla, kalemiyle -göklerde gürlük gibi- kendini gösteren büyük mücahidimiz *Kadı Fazıl*,

Rumeli'ye geçmişiz biz bir iki sal ile,
Himmet-i merdân eyleme, gaybdan irsâl ile

gibi,

Allah'dan imdâd umarız merd-i gazayız.
Allah yoluna cism ile can ile fedayız

gibi,

Yol göründü düşmana, rehvâra hay hay eyledim...
Nîzemi teber eyledim, şimşirimi yay eyledim!

gibi parlak neşîdeler söylemiş, ta altı asır evvel bize yol göstermiş
iken, ne olmuş da millette kendini hakkıyla taklit ve takip eden
erler görülmemiş? Ne olmuş da,

Meylimiz râyetedir kaamet-ı bâlâ yerine
Tuğa dil bağlamışız zülf-ü semen-sâ yerine

diyerek şanlı gazimizi taklide heves gösterenler, hemen yarı yol-
da döneklik edip:

Bir peri gördüm alayda yine gitti aklım...
O gidiştir ki gider... Gelmedi hâlâ yerine

diye yoldan sapmışlar. Ne olmuş da hamaset neşîdeleri yerine:

Nice tabur dağıtır ol yosmanın
Saç dağıtıp, eğmesi kalpağını

gibi hafiflikler,

Kız oğlan nâzı nâzın, şeh-levend avazı avazın,
Belâsın, ben de bilmem, kız mısın oğlan mısı kâfir!

gibi azgınlıklar revaç bulmuş? Ne olmuş, ne olmuş da edebiyatta
edepsizlik yolu şâh-râh olmuş? Divanlar devlerle, şeytanlarla, he-
zeyanlarla dolmuş. Öyle hezeyanlar ki:

Gûş etmesin öyle söz kulaklar,
Âlûdesi olmasın dudaklar!

desen de az.

Askerlik yolundaki şiir züğürtlüğü bütün ulvî şeylerde tama-
miyle hükmünü göstermiş. Bugün orduda, kışlada okunacak,
mektepte okunacak, aile içinde okunacak şiirlerimiz yok!

Ha gerçek, ben başımdan yüksek şeyler üzerine söz söyle-
meyecektim.

*

**

İki mülâhaza yürütmek maksadıyla sözü uzattım. Filhakika meselenin çene yormaya da, baş ağrıtmaya da değeri vardır. Ne ise, işi hülâsa edip sözü kesmeliyim.

Biz lisanımızı sadeleştirmeye muhtaç olduğumuz gibi, lisanlarımızda millete gıda olacak sade şiirler yetiştirmeye de muhtacı. İctihatla, ihtimamla az vakitte çok şey yapmak mümkündür. Bilhassa şu zamanda bunu gösteren deliller pek çoktur ki, bahsettiğimiz *Safahat* da onlardan biridir. Bu eseri Türkçe ve Türklük namına takdir etmek, tebrik etmek vazifedir. Şu da bu sırada söylenmeli ki bu yolda himmet ibzâli bir vazife ise, bununla mükellef olan yalnız Akif değildir. Mamafih *Safahat*'ın gelecek kitaplarında bu maksat daima nazarda tutularak yetiştirilmiş neşideler isteriz.

İşte söyleyeceğim bu idi.

ÖRFÎ İDARE TARAFINDAN *SIRATI MÜSTAKİM*'İN 1911 YILINDA KAPATILMASININ HİKÂYESİ*

Dâhiliye Nezâreti
Matbuat İdaresi 229
Sıratı Müstakim Gazetesi Müdüriyeti'ne

Gazetenizle, Divanı Harb-i Örfî'den ahîren vâki olan ihtârât-ı resmiye hilâfına olarak, yine şahsiyâta müteallik ve heyecan-âmîz makâlât neşr edildiğinden, idâre-i örfiyye kararnamesinin altıncı maddesine tevfikân, bilâ-müddet tatiline müttefikân karar verildiği Divan-ı Harb-i Örfî'den sâdir olup, Harbiye Nezâret-i Celîlesi'nden bâ-tezkere tevdî olunan mazbatada beyan kılınmakla, ber-mûceb-i karar *Sıratı Müstakim* gazetesinin bu günden itibâren bilâmüddet tatil kılındığı tebliğ olunur.

5 mayıs 1327/ 18 mayıs 1911

* *Sıratı Müstakim*, 12 mayıs 1327/25 mayıs 1911, c. 6, nr. 142, s. 192-193

Sıratı Müstakim'in kapatılmasına gerekçe teşkil eden şiir, derginin 14 ocak 1909 tarihli 21. sayısında yayınlanmış *İstibdat* başlıklı bir şiirdir. Şiir yayınlandığı sırada herhangi bir dava konusu yapılmamış, bilâhere 1911 yılında *Safahat*'a da dâhil edilmişti. Fakat neden sonra, Ispartalı Hakkı'nın Akif'in *Safahat*'ı üzerine yazdığı *Akif ve Safahat* yazısı dolayısıyla (*Sıratı Müstakim*, nr. 140) derginin kapatılması cihetine gidiliyor. Sebep de Ispartalı Hakkı'nın yazısında, daha önce dergide yayımlanmış, kitaba da dâhil edilmiş *İstibdat* başlıklı şiirden söz edilirken şahsiyat yapılıyor olması.

Bu hadise nasıl izah edilmelidir? Akif ve *Safahat* üzerine çalışanların bir haylisi ilgili kapatma hadisesini, Akif ile İttihat ve Terakki arasında yaşanan bir ayrışma ile izah ediyorlar. Bunun yanlışlığı şuradadır ki, Örfî İdare'nin kapatma kararı aldığı dergi ve gazetelerin en başında, İttihatçıların yarı resmi yayın organı olan *Tamim* gazetesi bulunmaktadır. Dahası bunların arasında *Tanzimat* ve azınlıkların çıkardığı *Neologos* gibi farklı farklı yayın organları da vardır. Dolayısıyla hadisenin dönem iktidarının *Sıratı Müstakim*'in İslami yaklaşımlarından duyduğu bir rahatsızlıkla izahının gerçekçi bir yanı bulunamaz.

Burada yatan husus şudur: İkinci Meşrutiyet'ten sonra ülkede siyasi kutuplaşmalar had safhaya ulaşmış, Balkan Savaşı öncesinde ihtiyaç duyulan sulh ve sükûn için sıkıyönetim ilân edilmiş, bunun üzerine de tarafsızlık gösterisi altında İttihatçıların

Perşembe günü akşam üzeri bu emir-name tebliğ olununca, birden bire hayret ettik, adeta inanamadık: Nasıl olur da *Sıratı Müstakim* “şahsiyata müteallik” makale neşir ettiğinden dolayı tatil olunur?

O *Sıratı Müstakim* ki matbuat şahsiyyât ile alt üst olduğu zamanlarda bile ismetini, nezahatini muhafaza etmiş; hiç kimsenin şahsiyla uğraşmayarak kendi âleminde, kendi meslek-i hâlisâne-sinde müslümanlığa, Osmanlılığa elden geldiği kadar hizmetten geri durmamış, âlem-i İslâm'da tevhîd-i kelimeye gayret etmiş ve bu suretle bütün müslümanların samimi teveccühlerine mazhar olmuştur. Böyle iken, nasıl olur da bugün en menfuru olan bir şeyi irtikap eder?

Bir çok itina ve tetkiklerden sonra dizilmeye verdiğimiz makaleleri, bir daha gözden geçirdik, hiç birinde “şahsiyata müteallik” bir şey bulamadık. Bunun herhalde bir eser-i zühûl olduğuna hükmettik. Mamafih müteessir de olmadık değil, bilâkis mazhar-ı teveccühâtı olduğumuz efkâr-ı umûmiye-i islâmiyeye karşı pek ziyade mahcup ve mahzun olduk.

Hakikat hiç bir zaman kapalı kalmaz, bu devr-i Meşrutiyet'te hak daima âlîdir. Elbet bu yanlış anlaşılır diye kemâl-i itminan ile matbaanın kapısını çektik, Babiâli caddesine doğru yürüdük.

Bize daha vasıl olmadan havadis etrafa yayılmış. İkişer üçer kitapçılar, muharrirler tatil olunan gazetelerin isimlerini sayıyorlar: *Tanin*, *Tanzimat*, *Sıratı Müstakim*, *Neologos*... Vay!.. Demek biz de şahsiyyat ile uğraşanlarla hemhâl olmuşuz.

— Hayrola yahu! Siz de mi onlara imrendiniz?

— Vallahi hiç bir şeyden haberimiz yok.

yayın organı *Tanin*, gene İttihatçılardan yana tutum takınan Mehmet Akif'in *Sıratı Müstakim*'i ve onlara karşı bir politika izleyen *Tanzimat* ve azınlıklara verilen hiçbir tavizle yetinmeyen *Neologos* gibi gazetelerin kapatılması cihetine gidilmiştir. Dolayısıyla ilgili kapatma kararı sulh ve sükûn ihtiyacı ile açıklanabileceği gibi sun'î bir tarafsızlık gösterisi olarak da yorumlanabilir gözükmektedir.

Burada unutulmuş bir şey daha var ki, o da henüz bu tarihlerde İttihat ve Terakki iktidarının tam olarak teşekkül etmediğidir. O yıllarda Türkiye inip çıkan koalisyon idareleri ile yönetiliyor, tam bir fetret manzarası arz ediyordu. Balkan Savaşı mağlubiyetinin altında yatan sebep de burada yatmaktadır.

— Vâkıa ben *Sıratı Müstakim*'i henüz okuyamadım. Fakat niçin siz de o gürültülere, o mâlâyanıyâta karıştınız? Aman bu şahsiyattan, vallahi bıktık usandık. Bu gibi dedikodulardan muhteriz bir *Sırat*'ımız vardı, o da kendini zapt edemedi.

— Aman azizim, ne söylüyorsunuz, *Sırat* için hiç bu mümkün mü? Mesleğini bilmiyor gibi itâb ediyorsunuz. Gazete işte elinizde, açın bakalım neresinde şahsiyat göreceksiniz? Hem yalnız bu son nüshasında değil, yukarı doğru ta ilk nüshasına kadar tetkik ediniz, bakalım şahsiyata dair bir şey bulabilecek misiniz?

Ferdası cuma günü bütün gazeteler İstanbul halkına ilân etti:

"*Tanin, Tanzimat, Sıratı Müstakim, Neologos* gazeteleri tenbihât-ı resmiye hilâfına olarak, şahsiyata müteallik ve müheyyc makâlât neşir ettiklerinden dolayı, Divan-ı Harb-i Örfî kararıyla bilâ-müddet tatil olundular".

Eh, el-hükmü li'llâh. Kaderde bu da varmış, bari gidip de *Neologos*'la dertleşelim.

Sabahleyin arkadaşlar soruyor:

— *Tanzimat "Zühre"* oldu, *Tanin* de "*Cenin*" haline geldi. Acaba *Sıratı Müstakim* ne şekle girecek?

— *Sıratı Müstakim* daima *Sıratı Müstakim*'dir. Kusuru varsa, hatasına vâkıf olursa, memleketin salâhı, milletin saadeti nâmına cezasını çekmeyi, kendisi için bir şeref addeder. Lâkin ümit etmeyiz ki, bu yanlışlık anlaşılmasın. Divan-ı Harb'in adaletine bütün mevcudiyetimizle eminiz. Anlatışa göre fetva verilir. Gidip anlayacağız, anlatacağız. İnşallah haftaya kadar *Sıratı Müstakim*'i küşâde bulursunuz.

Cumartesi günü her şey anlaşıldı:

Tamam bizim tahminimiz gibi, sebep Matbuât-ı Dâhiliye erkânının işgüzarlığı imiş. 140. numarada Akif Bey'in *Safahat* nâmındaki mecmûa-i eş'ârı hakkında yazılan makalede, mecmuada münderic "*İstibdad*" ünvanlı şiirden, istibdadın temâsil-i mücessemesinden biri olan Kabasakal Mehmet Paşayı musavvir nakil olunan bir parça, güya en büyük vatanperver bir zat hakkında tariz imiş! Halbuki bunun için imkân, ihtimal var mıydı?

Sırf hakikat uğrunda yüz bin kasemle söyleriz ki, öyle bir tarz bizim zihnimizden geçmediği gibi, bütün müslümanlar ve Osmanlılar arasında, Matbuat İdaresi kaleminde öyle bir mana çıkarılan zattan başka, hiç bir fert bulunmadığına hükmedebiliriz.

Üçüncü defa sâha-i matbuata çıkan o parçanın, üst tarafı da olduğunu o mütetebbi efendinin malûmu olmak gerekti. *Sıratı Müstakim*'in mesleği, ruhu malûm olduğu halde, nasıl bu kadar şeni bir tarz ona isnat olunabilirdi? Bütün cihanın muhterem tanıdığı bir zâta *Sıratı Müstakim* tarz edecek!.. Öyle mi? Buna kim inanabilirdi? İşte asıl mûcib-i teessüfümüz bu noktadır.

Yoksa biz de adını değiştirir, *Gendâne* der, ortaya çıkardık. Fakat niçin böyle bir sui-tefehümün kurbanı olalım. Anlatışa göre Divan-ı Harp fetvasını verdi. Fakat bizim de Divan-ı Harb'in adaleatine karşı itimadımız ondan aşağı değildi. Tarik-i kanunisi dairesinde müracaat ederek hakikat-i hâli anlattık, biz de şu fetvayı aldık:

"243/ *Sıratı Müstakim* Gazetesi Müdüriyetine,

Divan-ı Harb-i Örfçe bilâ-müddet tatil edilmiş olan *Sıratı Müstakim* gazetesinin tatilini mûcib olan makalenin, *Safahat* nâmındaki mecmua-i eş'ardan naklen dercedildiği anlaşılma, devam-ı intişârına müsâade itâsına müttefik karar verildiği, Divan-ı mezkûrdan sâdir olup, Harbiye Nezaret-i Celîlesinden bâ-tezkere tevdi buyurulan mazbatada iş'âr kılınma, mezkûr gazetenin tekrar neşrine mezûn bulunduğunuz beyan olunur. Fi 10 mayıs 1327/ 23 mayıs 1911".

İşte bu Meşrutiyet'in en büyük mehâsinidir:

"El-hakku ya'lû ve lâ yu'ln aleyh", herkese hakkını müdâfaa için bir selâhiyet verilmiş ve eser-i zühûl olan mukarrerâtın tashihi kanun-u adalet nâmına bütün memâlik-i mütemeddinede bir şeref olarak kabul olunmuştur. İşte bu sayededir ki *Sıratı Müstakim* bir hafta bile geçmeden sevgili kârilerine arz-ı dîdâr ediyor.

SIRATI MUSTAKİM'İ AÇIYORUM *

Edebiyat kısmında Mehmet Akif Bey'in *Tasvir* ser-nameli bir makalesi var ki şairlerin mahsûsat ve hissiyatını tasvirde tatbik edeceği hareketleri bir daire-i tahdit içinde gösteriyor. Bir de burada tetkikine yer bulunmayan bir manzume var.

Sıratı Müstakim'in bir çok sene evvelki şaşaa-ı edebiyesini düşünüp de, şimdiki mukadderât-ı vâpesînine acımamak kabil olmuyor. Bu teessürden diğer resâil-i edebiyemize de az çok his-seler çıkabilir.

* *Rûbab*, 16 Mayıs 1327/ 29 Mayıs 1911, c. I, nr. 4, s. 26-30

Rûbab (7 Şubat 1912-28 Mayıs 1914) tarihleri arasında 114 sayı çıkmış, haftalık bir sanat-edebiyat dergisidir. Cemal Nadir tarafından çıkarılan *Rûbab*'ın ilk dönem müdürlüğünü Feyzullah Sacit, bilâhère aynı görevi Fecri Ati'ci Şahabettin Süleyman yürütmüştür. Buna rağmen de *Rûbab*'ın yayın anlayışı, Fecri Ati'den ayrışma olarak özetlenebilir.

Rûbab'ta özellikle Feyzullah Sacit'in görev yaptığı sıralarda, Mehmet Akif ve *Sıratı Müstakim* dergisine sık sık atıflar yapıldığı görülmektedir. Akif ve şiiri hakkında genelde olumlu yaklaşan *Rûbab*'ın *Sıratı Müstakim*'i şiir ve sanat noktai nazarından zayıf bulduğu, bu yüzden de yeri geldikçe eleştirdiğinin bilinmesi icap eder.

Safahat'ın yayınlamasından sonra eseri savunmak amacıyla canhıraŐ yazanlardan biri Mithat Cemal Kuntay [Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

SAFAHAT HAKKINDA*

Mithat Cemal Kuntay

*Resimli'*nin muharrir-i musâhabe-nüvîsi Raif Necdet Bey var, Mehmet Akif'in *Safahat'*ını tenkit etmiş. Malûmdur ki *Safahat* intişar edeli iki aya karîb oldu. Gazetelerin ilân sütunları, ücretli nüshaların soğuk giriyeyi andıran bir sadâ ve edâ-yı nâşad ile -evet, ancak o ücretli sütunlar- şakk-ı şefe ettiler. *Matbuat-ı Edebiye* sütunları ise maraz-ı hâcet-i millette intişar eden bu mecmua-i eş'arı, sukûtun beyân-ı kîn-efşân tesiri veren şekl-i mütehecciniyle istikbal eylediler. Raif Bey bu kadar maksad-âlud bir sukûtu makalesiyle ihlâl ettiği için insanlığına teşekkür olunur. Sukûtun da, sadânın da pek fevkinde olan mesaîgâh-ı gazevîsinde, milletine *Safahat'*ının ikinci cildini takdim ve tehyie etmek gibi mübarek bir emelle çalışmakta devam ettiği için Mehmet Akif'e nesl-i müstakbel evlâdının henüz bünye-i teşekkül almamış ellerinden bir sadâ-yı tekrîm duymak istediğim şu dakikada mûsikî-i mahiyet-i sukûtlarından dolayı da nesl-i hâzır evlâdına teşekkür ederim.

*Resimli'*nin *musahabe-i edebiyesinde* gördüğüm mahiyet-i hakikiyeyi kalemim ber-engüşte sabî sukutuyla ve raşesiyle göstermek istiyor. Maksadım, arkadaşım Raif Necdet Bey'i zü'l vec-

* *Tanin*, 8 haziran 1327/ 21 haziran 1911, s. 4

N. Ahmet Özalp, *Aklı Kamaştırın Belagat Kasırgası Safahat'ın Yankaları*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2019, s. 63-65

Daha çıktığı ilk ay içinde *Safahat* hakkında önemli bir tenkit yayınlayan Raif Necdet'e yönelik ağır bir cevap. İlgili yazısında Mithat Cemal, *Safahat'*ın iki aydan beri yaygın bir sükût ile karşılandığını söylüyor ve can sıkıntısı içinde Raif Necdet'e sataşacak bahaneler arıyor. Fakat ilgili sükûtun altında yatan sebebe dair de herhangi bir söz söylemiş görünmüyor. Bu sükûtun, döneme hâkim olan Fecri Ati'ci anlayışın yaygın kabulünden ileri geldiğinin ise farkında değil. Mithat Cemal meseleye bu açıdan yaklaşabilse Raif Necdet'i karşısına almaz, onunla birlikte hareket edebilirdi. Nitekim Mithat Cemal'in içine düştüğü ikilem daha ileride kaleme aldığı yazılarda da görülmektedir. Celâl Sahir'in *Safahat* hakkında yaptığı çirkin, saldırgan eleştiriler karşısında Mithat Cemal'in takındığı tutum, bunu ortaya koymaya yeterlidir sanıyorum.

heyn fitratlı cümleler, mütelevvin mizaçlı kelimeler altında techil etmek değildir. Bu bir maksad-ı müstekrehdir. Maksad-ı mayûba mukabilinden münezzeh ve muallâ olduğuma hiç olmazsa Raif Bey itikat eder. Ancak bazı yerlerde acı acı söyleyeceğim, acı söylemek dostluk şîârındandır.

Münekkit Raif Bey'in dehânına has lehçe-i zerafeti vardır. "Asil, necib, lerzişdâr, incelikler, derinlikler, yükseklikler" gibi lügat-ı latifenin iâne-i anâsırıyla ve gıdaya bedel hava teneffüsüyle yaşayan bu bülend bünye-i irfân, bülend lehçe-i zerafet her ay nihayetinde mâh-ı cârinin cenaze-i şuûn-u edebîsine ait bir mersiye-i marifet mahiyetinde bir *musahâbe-i edebiye* tekellüm ve terennüm eder. Bu terennümâtın *Resimli Kitap*'ın eski nüshalarının sımâh-ı sahâifindeki siyah izlerinin enkaz-ı velvelisini her gün muayene edebilmek bendeniz için mümkündür. Bu nimet-i imkânın bâr-ı küfrânı altında şimdi ezildiğimi duyuyorum. Çünkü o yazıları rey-i edebî verebilecek derece-i ciddiyetle ve defaet ile tenebbü edemedim. Ancak lâfz-ı meşhurları hatırımda kalacak derecede, yani bu neşîde-i marifetlerin her birini ancak birer defa tilâvet ettim. Bu hal Raif Bey'in huzûr-u uhuvvetinde irtikap ettiğim bir günahdır. Mithat Cemal'i şâyân-ı afv u merhamet görsünler.

Lakin Mehmet Akif hakkındaki *musahâbe-i edebîyeyi* mütelemmizâne dikkatlerle, basiretlerle okudum. Binaenaleyh eğer her idrak edilmiş hakikatin söylemek tefevvühât-ı lisaniyeden ve eğer her hakikatin söylenmesi lâzım gelmiş cihetini ten-i üryânıyla irâe etmek edeb-şikenlik tezahürâtından addediliyorsa, şu hakikat-i mahzâyı sarâhat-i lâyıkasıyla söyleyeyim ki Raif Beyin bu *musahabe-i edebiyeleri* imza-yı muhteremlerini "hammâl-ı bedîhiyyat" olmak derekesine bir nüzûl-u elîm ile düşürmüştür.

Raif Bey bu iddiamın miktar-ı kâfi delâil-i sübûtunu bendenizden evvel tedarik etmiş: Çünkü *Resimli Kitap*'ın *musâhib-i edebîsi*; *Safahat* hakkındaki makalesine şu cümleleri birer hüküm mahiyetinde derc ve harc etmiş:

Safahat avâma hitap eden süslü bir eserdir.

Safahat millî ve içtimai bir mana ile süslü bir eserdir.

Safahat'ta "yüksek seviyelere lerzişler verecek bediâlar" yoktur.

Safahat "hikâye yolunda manzumeler"i hâvîdir.

Bu hükümler evvelâ hüküm değildir. Bu kabil yazıların ism-i hassı "lâf"tır. Bunlar lâf da değil, tabir-i müfidiyle umumiyât-ı âmiyânedir. Halbuki tenkitte, eserle tenkidi, bir halka-i husûsiyenin birbirine bağlaması lâzımdır. Bu dört hükm-ü edebîyi Mehmet Akif'in *Safahat*'ına değil, mesela Hüseyin Rahmi Bey'in eserlerine de tevcih edebiliriz. Onlar da avama hitap eder. Onlarda da milli ve içtimai bir mana var. Onlar da "hikâye"dir. Halbuki Hüseyin Rahmi Bey'le Mehmet Akif arasında bir *nüans* yok mudur? Bittabi vardır ve bittabi münekkit Raif Bey, bize bu *nüansı* gösterecekti. Raif Bey'in maksadı bililtizam yanlış anlamasından korkarım: İddia etmek istemiyorum ki, Hüseyin Rahmi Bey'le Mehmet Akif arasında bir mukayese yaparak bir musahabe-i edebiye yazmak, Raif Bey'in zimmet-i münekkidânesine terettüp ediyordu. Hayır ben iddia ediyorum ki Mehmet Akif'in *Safahat*'ı hakkında yazılan musâhabe *Safahat*'a ait bir hususiyeti hâvi olacaktı. İşte bu hususiyet musahâbede yoktur. Brunetiére yahut Faguet yahut Sarcey Fransa'ya göre, Raif Necdet Bey kadar muktedir bir münekkittir zannederim. Halbuki mesela şu münekkitlerden biri, yine mesela Daudet'yi tenkit edecek olsa da, *Sapho gaye-i ahlakîyeye* doğru yürümüş ve sahâif-i lerzişdâr sanat ve inceliklerle derinlikleri muhtevi asil ve necip bir bediadır, bedîhesini tefevvuh etse tenkit mi yapmış olur?

Yalnız kendisine denmez mi ki *Sapho*'yu yazan Alphonse Daudet, *gaye-i ahlâkiyeye* yürümüş değildir, mesela *Arpagon* müellifi Moliere de *gaye-i ahlâkiyeye* doğru yürümüş hatta koşmuştur.

Maksat *gaye-i ahlâkiyeye* yürürken hangi yolların takip edildiğini, o *gaye*ye derecât-ı takarrübü adeta adâd ve erkâna yakışan bir vuzûh ile tayin etmektir. Onun için musâhib-i edebîlik güçtür. Ve onun için Raif Necdet Bey'den başka kimse, bu sanatın ser-rişte-i suhûletine destres olamamıştır.

"Akif Bey hikâye-i manzume yazar" buyurmuşsunuz. Buna da hatırı latîfiniz için amenna-hân-ı muvafakat olalım. Fakat Fikret Bey de manzum hikâyeler yazmıştır. Fikret Bey ile Akif arasındaki nükte-i tebâyün nedir? Bu nükteyi irâe ettikçe musahabe-i

edebiyenizle bize bir şey öğretebilmenize kâil olamayız. Akif'in manzumelerinin filvaki hikâye olduğunu, vasî himayesinde yaşayan sabîler de bilir.

Safahat'da *Mahalle Kahvesi* ünvanlı bir şiir var. O şiirde "sübât" diye bir kelime var. Bu kelimenin manasını benzeniz de bilmiyordum. Manzumede görünce kamusa baktım "uyuşukluk" demek olduğunu öğrendim. Fakat Raif Bey benzeniz gibi yapmamışlar. "Sübât"ı gördükleri zaman manasını bilmemişler, kendi havsala-i hafızalarının istiab edeceği bir kelimenin Arap'ın kamusu'l lafzında da bulunamayacağına yani dünyada böyle bir kelimenin mevcut olmadığına hükmetmişler. O halde "sübât" olsa olsa "seyyiât"dır da, sehv-i müretteb olarak "sübât" yazılmıştır demişler. Ve *Resimli Kitap*'a "sübât"ı mütenekkirü'l kıyafe olarak, yani "seyyiat" diye nakletmişler. Fakat "sübât" "seyyiat" yazılınca vezin bozulurmuş, burasının farkında olamamışlar:

Sübât içinde mi geçmişti ömrü ecdâdın
Mefâ'ilün fa'ilâtün mefâ'ilün fa'ilün
Seyyiat içinde mi geçmişti ömrü ecdâdın

"Sübât" *Resimli Kitap*'ta "seyyiat" şeklinde sehv-i müretteb olarak basılmıştır ihtimalini, kendilerinin lehinde istimal etmek hususunda bir imkân icat etmek istedim.

Fakat Mehmet Akif'i şiirlerindeki sadelikten -evet ancak bunu görebilerek ancak bundan dolayı- takdir eden Raif Necdet Bey, "sübât"ı "seyyiat" sanmayıp da "sübât" olduğuna kâil olsaydı "Böyle nâşenîde, nâtırâşide kelimelerin, böyle menus lafızların kullanılması, itiraf edelim ki asil ve necib ruhları, lerzişdâr-ı meâli dimağları, nâfiz ve hassas kalpleri rencide eder". (Raif Necdet Bey) cümlesini maa'l imza musahâbe-i edebiyesine derhal ithal edecekti, itiraz-ı muhikk ve mukadderi buna mani oldu.

SAFAHAT DOLAYISIYLA

[Raif Necdet'ten Mithat Cemal'e]*

Raif Necdet Kestelli

Safahat hakkında yazdığım ve kendimce bîtaraf olduğuna şedîden kani olduğum musâhabe-i edebiyeye yazdığınız itirazı teessüfle okudum. Çünkü sizden çok ümit ediyordum ki itirazâtınızın saiki mantık ve samimiyet olsun. Maatteessüf makalenizde mantık ve samimiyetten hiçbir eser göremedim. Yalnız hod-furuş ve sizin için hiç de mucib-i şeref olmayacak bir tavrı istihza sezdim. Onun için makalenize uzun uzadıya cevap vermeyeceğim. Zaten siz de pekâlâ bilirsiniz ki bizde mübahase ve münakaşaların neticesi -hatta münakaşalar en samimi dostlar arasında bile icra edilse- daima elîm ve muzlim bir boşluğa müncer olur.

Yalnız şunu söylemek ve sizi temin ve müsterih etmek isterim ki "*sübat*" kelimesi mürettip hatası olarak "*seyyiat*" şeklinde dizilmiştir. Bu kelime şimdiye kadar hemen hiçbir şair ve muharrir tarafından kullanılmamış olmakla beraber sadeliği ihlâl eder bir mahiyette değildir. Telâffuzda da sâmiayı tırmalayacak sakalet yoktur. Benim itirazım bu gibi telâffuzu, ahengi sakil olmayan arabî ve farisî kelimelere değil, sizin makale-i itiraziyenizde kullandı-

* Raif Necdet, *Resimli Kitap*, haziran 1327/ haziran 1911, c. 5, nr. 30, s. 462

Raif Necdet, *Hayat-ı Edebiye*, (1909-1922), İktbal Kütüphanesi, İstanbul 1922, s. 196-197

Mehmet Akif'in *Safahat*'ı 1911 yılında yayımlanmasının hemen ardından dikkati çekmiş ve önemli tartışmaların konusu haline gelmekte gecikmemiştir. Bilindiği gibi eser, yayın hayatına girdiği sırada, edebiyatımızda Fecr-i Ati akımının genel bir kabulü söz konusu idi. Bireyci bir sanatı esas alan bu akımın mensuplarının düşünceden ve toplumsal problemlerden uzak durmaya çalışan yanları ağır basmakta idi. İşte o ortamda İspartalı Hakkı ile eleştirmen Raif Necdet'in (Kestelli) *Safahat* değerlendirmeleri önem arz etmektedir. Raif Necdet'in *Safahat* eleştirisini beğenmeyen Mithat Cemal ona bir cevap vermiş, fakat o cevabında kullandığı üslup ile de uygun düşmeyen bir tavır geliştirmişti. İşte Mithat Cemal'in bu tavrına, Raif Necdet yukarıdaki metni ile mukabelede bulunmaktadır.

ğınız faraza “maraz-ı hacet-i millet”, “âmenna hân-ı muvafakat” gibi köhne terkiplere aittir.

Not: Mamafih hakikate hürmetkâr kalmak için şimdi şunu da ilâve etmeliyim ki Mithat Cemal Beyin üslubu son zamanlarda epey tekâmül etmiştir.

Safahat Hakkında Notlar/ 1 *

FATİH CAMİİ TEVHİD MEZARLIK MEYHANE

Mithat Cemal Kuntay

Fatih Camii *Safahat*'ın ilk sahifesindedir. Mehmet Akif'in ve edebiyat-ı münâzaun-fihâmızın "monumantal" manzumesi olan bu eser, *Safahat*'ın yalnız sahifelerine zannedilmesin, şiirlerine de takaddüm edecek mahiyettedir. Kim ne re'y-i edebî dermeyan buyurursa buyursun Akif'in *chef d'oeuvres*'i, *ecell-i âsârı* bu şiiridir. Manzume iki kısımdır:

Yatarken yerde ilhâdıyla haşr olmuş sefil efkâr
mısra-ı müdhişesiyle başlayan kısım tasvir-i şâirânedir.

Bir infilâk-i safadır ki yâr-ı canımdır
mısraını takip eden parça tasvir-i ressamânedir.

"Deskripsiyon" ikiye ayrılır: Biri *tasvîr-i ressamâne* kısmıdır ki şair gözünün önündeki manzarayı hutût-u fârikasıyla çizer. Bu mahiyetteki tasvirin bir gaye-i muvaffakiyeti vardır ki o manzarayı kaarie göstermek değil, o manzarada kaariin göremeyeceği şeyleri göstermektir. Meselâ şair, Fatih Camii'ni *tasvîr-i ressamâne* tarzında yazsaydı, biz kendisinden Fatih Camii'nin kubbelerini,

* Mithat Cemal Kuntay, *Sıratı Müstakim*, 23 haziran 1327/ 6 temmuz 1911, c. 6, nr. 148. s. 283-285

Abdulkerim Abdulkadiroğlu/Nuran Abdulkadiroğlu, *Mehmet Akif Ersoy Hakkında Yazılanlar (Sıratı Müstakim ve Sebülürreşat Mecmualarında Çıkan Makaleler)*, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara 1989, s. 23-33

Mehmet Akif'in yakın arkadaşı ve ömrü boyunca Akif'e bağlılığını sürdüren Mithat Cemal'in, şairin *Safahat*'ı ile ortaya koyduğu sanat tutumunu tahlile yönelik yazılarının ilki. Bu yazılar bir seri halinde devam ederler ve ayrı bir kitap teşkil edecek kadar da genişler. Dolayısıyla Mithat Cemal'in tahlil ve eleştirileri, ayrıca üzerinde durulmayı hak eden metinlerdir. Kuşkusuz dilinin ağırlığı sebebi ile olmalı, onun *Safahat*'a yaklaşımı üzerinde şimdiye kadar herhangi bir çalışma yapılmış değildir.

sütunlarını, mirkatlarını, minberlerini -fakat nükât-ı hafiyeye ve ni-kaat-ı müstetiresiyle- talep ederdik. Diğer tasvir-i şâirânedir ki şâir yazacağı manzarayı musavvirâne değil, mütehassisâne rüyet eder, ihtisasını bize söyler. Müşahede-i mütehassisâne mahsulü olan bu türlü tasvirler şekle ait olmaz. Mahiyete taalluk eder.

Fatih Camiini gören şaire o mazi-mânde taş yığını, meâlî-i Kibriyâyı hitap edebilmiş ise ve o hitabiyât-ı âliyeyi şâir bize isma edebiliyorsa, manzumenin ilk kısmında Fatih Camii'ne ait bir tasvir-i şairane yapabilmiş olur. Aksi halde bir takım kafiyelerin kanına girmiş demektir.

Demek oluyor ki biz Fatih Camii'nin ilk kısmında, "Fatih" binasının şekline ait tasvire ve o tasvire ait bir hususiyete intizar etmeyeceğiz. Nitekim asâ-yı âsâr olan kalemiyle Türbe-i Fâtih'te bir haşr ü neşr-i müthiş halk ve tekvin eden Abdülhak Hamit, o türbeyi tasvir ederken tahassüsâtını tasvir etmiştir. Türbenin manzar-ı hâssını tersim eylememiştir. Hamid'in o şiiri Fatih'in nâtik-i mefâhiri olan bir heykel-i şahanedir ki asırlar makdem-i endamıdır. Mehmet Akif'in Fatih Camii de aynen bu mâhiyettedir ki, o mabedin heykel-i meâlîsi olup tasvir-i hususisi değildir.

Bu nüktenin anlaşılması pek mültezem olduğu için aynı fikri, fakat farkında olarak tekrar ediyorum.

Bir camiye girilince, ulûhiyetin hâke nâzil bir arş tecellisi olan öyle bir binada, ulviyet-i ilâhiye hissi insanı en tabî olarak istilâ eden hissiyât-ı ibtidâiyedendir. Binaenaleyh mabette yalnız bir kibriyâ görebilmek hüner değildir. Bu asumanî kibriyâyı hususi nokta-i nazardan görmelidir. Gördükten sonra da o görülen şeyi bir manzar-ı muazzam-ı manevi şeklinde ve mutlaka bir orijinalite, yani bir garabet-i mümtâze altında göstermelidir. *Fatih Camii'*nde bu istediğimiz şeyler mevcut mudur? Tetkik edelim.

Safahat Hakkında Notlar/2* FATİH CAMİİ

Mithat Cemal Kuntay

Yatarken yerde ilhâdıyle haşır olmuş sefil efkâr
Yarıp edvarı yükselmiş bu müdhiş heykel-i ikrar

Şu ilk beyitiyle şair, Fatih mabedini şahs-ı edebîsine has bir noktai nazardan görmüştür. Fatih Camii'ne sadece heykel-i imân

* Mithat Cemal Kuntay, *Sıratı Müstakim*, 23 haziran 1327/ 13 temmuz 1911, c. 6, nr. 149. s. 283-285

Abdulkerim Abdulkadiroğlu/Nuran Abdulkadiroğlu, *Mehmet Akif Ersoy Hakkında Yazılanlar (Sıratı Müstakim ve Sebülürreşat Mecmualarında Çıkan Makaleler)*, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara 1989, 23-33

Mithat Cemal'in, Akif'in şiirine *Fatih Camii* ile başlaması, ilgili parçanın *Safahat*'ın başında yer alması sebebiyle değil, Akif'in şiirleri arasında en çok onu beğenmesi, başarılı bulması dolayısıyladır. Ayrıca bu şiirle ilgili Mithat Cemal'in önemli bir hatırası da vardır. Nitekim o, Mehmet Akif'le beraber 1903 yılında Recaizade'yi ziyarete gitmişler, Akif orada *Fatih Camii* şiirini okumuştur. Akif'in şiirini büyük bir dikkatle dinleyen Recaizade, sonunda şunları söyleyecektir:

- Ah efendim ah, anlatamıyorum ki!.. Benim istediğim şiir işte bu. Dinlerken doy- dum efendim, diyor. Sonra bana bakarak: “İşte bu şiir beni doyardı” diyor, son- ra Akif'e dönüyordu:
- Siz büyük şairsiniz Akif Bey, çok *descriptiv*'sınız.

Bütün bunlar bir tarafa Mithat Cemal *Fatih Camii* şiirini tahlil ederken, Akif'in sanatı hakkında şöyle bir sonuca ulaşıyor ki, bu hepsinden önemli gözükmektedir: “Yazılarında (şiirini kastediyor) Arap'tan, Acem'den, Frenk'ten, Türk'ten hiçbir şairin üslûbunun tesiri, hatta gölgesi bile görülmez. Halbuki kendisi Asya ve Avrupa edebiyatlarının muannit ve müdavim bir kaaridir.”

Fatih Camii şiirinin diğer bir özelliği de edebiyatımızda mimari bir eser üzerine yazılmış önemli parçalardan biri oluşudur. Kendisinden önce bu alanda Abdülhak Hamit'in *Merkad-i Fatih-i Ziyaret* (1879) ve *Kabr-i Selim-i Evveli Ziyaret* (1883) adlı iki şiiri vardır. Kendisinden sonra da Tanpınar *Bursa'da Zaman*'ı, Arif Nihat Asya *Selimiye*'yi (Edirne), Ahmet Kutsi Tecer *Halilürrahman*'ı ve nihayet Yahya Kemal *Süleymaniye'de Bir Bayram Sabahı*'nı kaleme almışlardır. Bu eserler edebiyatımızda birbirini takip eden büyük abidelerdir.

ve ikrar deseydi, bu sözle müptezel bir umumiyetin hufre-i hüsrânına yuvarlanırdı. Çünkü taş bir bina bir heykele zaten şeklen, tabiaten benzediği için o vücûd-u sengîne heykel demek; güneşe münevvir, geceye muzlim demektir ki bedâhet-nüvîsliktir.

Fakat şair, Fatih Camii'ni sadece heykel-i ikrar olarak tasvir etmiyor. Onu, "mülhid fikirlerin miyâne-i haşr-i meş'ûmundan yükselmiş bir âbide-i ikrar" olarak tasvir ediyor ki, binayı hususi noktai nazardan görmek buna derler. Bu beyitin ikinci nükte-i temayüzü de şudur: Fatih Camii edvârı yarıp yükseliyor. Fatih Camii'nin asırların sîne-i şuûnunu yarararak, azamet-muhât-ı edvar olup yükselmesi bülent bir manzaradır. Fatih Camii bize bir hediye-i asâr ki onun asâr-mânde olduğu ancak bu kadar muhayyir-i ukûl bir tarzda söylenebilir. Şair burada hem camiin yâdigâr-ı asâr olduğunu söylüyor, hem de asâr-ı maziye gibi mücerredât-ı muğteribeye -yarıp kelimesini kullanmak suretiyle- maddî bir şekilde ve Fatih Câmii'nde çarçûbe-i harabı olmak üzere irâe ediyor.

"Asârın ortasından yükselmiş bir heykel", şairin ulviyet-i muhayyilesinde engüşt-i şehadet şeklinde itilâ ediyor. Mümkünse munsıfâne düşünmeli ki Abdülhak Hamit bile eserinin en çok yükseldiği yerde, ancak şu mısraı söyleyebilmiştir. Yani onun da yaptığı şey Menfis bâdiye-i vahşetlerinin sînesine yaslanmış olan edvâr-ı feraine yadigârı olan bir takım heyâkil-i hâilenin içinde asırları hapsetmiş olmaktır:

Ehrâmın içinde asrı tescîn.

Fatih Camii'nde ve edebiyat-ı Osmaniye'de bir de şu beyit var:

Der-âgûş etmek ister nâzenîn-i bezm-i lâhûtu
Kol açmış her menârı sanki bir ümmîd-i cüretkâr

Şimdiye kadar her şair bir camiin minaresini hayalinin sia-i servetine göre ya amûd-ı sihre, yahut "huzme-i şems"e teşbih etmekle mübâhi geçinmiştir. Yahut *Desenchantées* müellifi kadar son asrın telkinât-ı edebisinin tezâhürat-perverdesi olanlar, bir minareyi nihayet zıll-ı memdûd-ı sefide benzetmek hüner-i basitini ibraz edebiliyor. Minarenin beyazlık ve uzunluk gibi nigâh-ı

muzlim-i avâmdan bile kaçmayan iki adet vasf-ı mümeyyizi göz önünde dururken, minareyi uzunluğundan dolayı huzmeye yahut amuda, yahut "zıll-i memdûd"a, beyazlığından dolayı da huzme-i şemse yahut amud-ı sihre, yahut "zıll-ı memdûd-u sefid"e benzetmek kolaydır. Bu türlü teşbihler muhayyele-i şaire derhal ve bi-eyyihal gelir. Fakat minareyi "*lâhût* bezmlerinin nazenini kucaklamak isteyen cüretkâr bir ümmit" gibi bir şey'-i mücerred arasında, felsefenümâ-yı mehâsin bir cihet-i camia bulmak için, kuvve-i hayaliyenin anâsır-ı azîmesinden olan "*tecrîd*" ve "*teşmil*" ve sanayi-i nefîsenin vicdanı demek istediğim "zevk-i edeb ve muhakeme" kuvvetlerine Mehmet Akif gibi ifrat ile malik olmak lâzımdır. *Fatih Camii*'nin mevcûdiyet-i mahallede-i edebiyesini temin ve tedârik eden beyitler arasında şu iki tanesi mühimdir:

O revzenler nazarlardan nihan didâra müstağrak
Birer gözdür ki sıyrılmış önünden perde-i esrar

Tabiat perde-pûş-u zulmet olmuş hâbe dalmışken
O güya kalb-i nûrânîsidir leylin durur bîdâr

Camiin pencereleri ilk beyitte "göz", ikinci beyitte de camiin heyet-i mecmuası "kalb" oluyor. Şair Fatih Camii'nin pencerelerini mahza toparlak oldukları için göze benzetmiş olsaydı, bu teşbihini, miktar-ı kâfi bedihî olacağı için beğenmezdim. Çünkü daire şeklindeki bir deliği göze benzetmek, mâderzâd amâların bile muvaffakiyetle yapabileceği teşbihlerdendir. Bu eşkâl-i eşyayı umumi ve adi bir noktai nazardan görmek, daha doğrusu eşkâl-i eşyaya karşı ancak "nazar"a malik olup, noktai nazar sahibi olmamaktır. Deskripsiyon yapmak isteyen şairler icap eder ki, kafalarından ve kalplerinden evvel gözleriyle şair olsunlar. Yoksa hakayık-ı eşyayı, asâb-ı tahassüsü, kalbe ve dimağa müntehî olmamakta, adeta "güzellik"e benzeyen adese-i züccaciye mahiyetli câmid ve bârid iki gözle seyretmek edebiyat için "amâ"dır. Eşkâl-i eşyayı âriyet gözlerle değil, yed-i fitratın nâsiye-i hüviyetine nakşettiği iki çeşm-i hâs-ı hassas ile görenler şairdir. Mehmet Akif, Fatih Camii'nin pencerelerini yalnız göze benzetmiyor. "Ulûhiyetin didârına müstağrak birer göz" olarak irâe eyliyor ki, bir mabet penceresi için bu teşbih

şiiir-i mahzıdır. “Didara mazhar” yahut “didara makes” demeyip de “didara müstağrak” demesinde, kelimelerin istimâline ait bir incelik vardır ki bunun hüsn-ü hafisini anlamak için Türkçe edebiyatın selîka-şinası olmak behemehal lâzımdır.

“Tabiatı uyur” tasvir ettikten sonra, Fatih Camii’ni “gecenin bîdâr bir kalbi” olarak tersim etmek, Mehmet Akif’e Emile Zola kaari-i müdavimliğinin hediye-i mağbûtudur. Avrupa edebiyatını bu kadar hâzımâne ve münferidâne tetebbu edebildiğinden dolayı, Akif’in şiiirlerinde Şark’ın muhît-i milliyetini rencide edecek tuhafıklar, acemilikler zerre kadar yoktur. Bu bahsi ileride faslı-müstakil şeklinde takip edeceğim.

Fatih Camii’nin ilk kısmında şu beyit, husûsiyet-i mümtâzeyi mutazammın olmadığı için gayet bâriddir:

Bu kudsi mabedin üstünde tâbân fevc fevc ervah
Bu ulvi kubbenin altında cûşân mevc mevc envâr

Bendeniz bu beyti Fatih Camii’nin zıdd-ı mükemmeli olan *Tour Eyfel* için de tahrif-i hafif ile irad edebilirim:

Bu âlî heykelin üstünde tâbân fevc fevc ervah
Bu sâmit hey’etin koynunda cûşân mevc mevc envâr

Görülüyor ki Mehmet Akif’in yukarıdaki beyitini Fatih Camii’ne ancak “kudsî mabed”, “ulvî kubbe” terkipleri rabt edebiliyor. O terkipler kalkınca beyitten de Fatih Camii’ne ait olmak sıfatı kalkıyor. Ve herhangi bir binaya, herhangi bir abideye kabil-i ilbâs oluyor. Bu beyit *Safahat*’tan mutlaka tayy u tard olunmalıdır.

İşte Abdülhak Hamit edebiyatını şaşaa-ı mazi-muhâtıyla iade edecek bir beyit:

Bu bir mabed değil, Mabûd’a yükselmiş ibâdettir
Bu bir manzar değil, dîdâra vâsıl mevkib-i enzâr.

Birinci mısra fevkalâde yüksek olmakla beraber, ikinci mısra da “manzar değil, kabile-i enzârdır” bedîasındaki incelik, birinci mısraın hüzme-i itilâsını ukde-yâb-ı husûf kılıyor.

Fatih Camii'nin "Bir infilâk-ı safadır ki yâr-ı canımdır" mısraıyla başlayan kısmı, Mehmet Akif'in şahsiyet-i edebiyesini gösterdiği için birinci kısımdan daha yüksek olmamakla beraber daha mühimdir. Bir şairin şahsiyetini vücuda getiren avâmil-i azîme "üslûb-u beyan, üslûb-u tefekkür, üslûb-u tahayyül, üslûb-u tahassüstür. Zaten üslûb-u beyanda "esâlîb-i selâse-i maneviye" tabiatıyla mündemiç olacağı için, yalnız üslûb-u beyandan ve badehû Mehmet Akif'in mehd-i tulû şahsiyeti olan üslûb-u beyânından bahsetmek isterim. İnsanlar hayvanlardan natika ile temayüz ederlerse, şüphe yok ki sanayi-i nefise ashâbı da insanlardan üslûb-u hâslarıyla ayrılırlar. Uslûptan maksadım selika değildir. Maniere'in medlûlü olan *selika* bir hükümet kâtib-i adîsinde de bulunabileceği için, *sytile* kelimesinin medlûl-ü muhteremi olan "üslûp" ile karıştırılmaması ehass-ı efkârımdır.

Bir şairin imzasını, mükerrer söylenmiş bir hakikattir ki nisanın pençe-i elîm-i tahribinden, üslûbunun bâzû-yı metîn-i siyaneti çeker kurtarır. Eserlerini kaarilerine üslûplarıyla tanıtmaya muvaffak olamayıp da imzalarıyla hatırlatmaya mecbur olan şairler, ketm-i ademden dünyaya şairden başka her şey olmak istidadıyla gelmişlerdir. Şairin imza-yı sahihi üslûbudur. Bu imzayı eserinin altına değil her yerine derc eder. Fakat imza-yı hüviyet-i ihtivayı esere derc etmek müşküldür. Eğer üslûp muayyen kelimelerin, muayyen terkiplerin, muayyen şekilde istimâli olsaydı, o zaman bu kolay bir meleke olurdu. Fakat üslûp için bu iddia ve telâkkî nasıl doğru olabilir ki heykeltıraşlıkta abidenin üslûb-ı nahtı, musikîde nağmenin üslûb-ı inikâsı, resimde tablonun üslûb-u tasviri vardır. Musikide negamâtın her zerre-i ihtizazında, resimde elvanın her katre-i tenevvüründe tecellî ve teâlî eden bu mâhiyet, edebiyatta kelimat ve terâkibin mâfevkinde ve ancak fikirlerin, hislerin, hayallerin amâk-ı hüviyetinde mevcut görünür.

İşte *Fatih Camii*'ni yazan şairde, her bir şiirinin dâmân-ı hüviyetine imza-yı şahsiyetini vaz etmeye muvaffak olan bir karîha-i zî-üslûb var. Mehmet Akif'in en büyük muvaffakiyeti buradadır. Yazılarında Arap'tan, Acem'den, Frenk'ten, Türk'ten hiç bir şairin üslûbunun tesiri, hatta gölgesi bile görünmez. Halbuki kendisi Avrupa ve Asya edebiyatının muannit ve müdavim bir kaaridir. Acem şairi Sadi'yi ve Fransız şair Alphonse Daudet'yi tercihen se-

ven Mehmet Akif küçük hikâyelerden, hurda fıkralardan netâyic-i azîme-i içtimâiye çıkarıp irâe eden kalemiyle Sadi'nin taht-ı tesir ve teshirinde kalmıştır. Hikâyât-ı manzumesine tertîb-i mantikî vermek, şiiirlerinin tûl-ü tabiisini ihlâl edecek itnâb-ı müzicden tevakkî eylemek, menâzır ve eşhasın icap eden, evet ancak icap eden cihetlerini yazmak hususunda kendisinin üstâd-ı gıyabîsi Alphonse Daudet'tir. Yalnız ne vardır Arap, Acem ve Frenk edebiyatının meshûr-ı mehâsini olmakla iktifa edip o üç lisanın selîkasını, şivesini, muhitini şiiirlerine ithal etmemiştir. Mesela *Ber şîre-i hofte ber-âhû-yı çerende* gibi Acemistanı hatırlatmakta nargile gürültüsüne benzeyen bir mısra-ı müdhiki söylemekten tenzih-i nefsi natika edemeyen şair-i rengârenk Cenap Şehabettin beye, Mehmet Akif katiyyen ve katibeten benzememiştir.

Frenklerin selikasını ise hiç bir manzumesinde zerre kadar taklit etmemiştir. Hiç bir şiiirinde "ve" ile başlayan tek bir mısra yoktur. Garp edebiyatından hissien, fikren, hayalen istifade edip de onların selikasına mağlûp olmamak mahdud bir kaç şaire nasip olmuş bir lûtf-ı tâlidir ki onlardan biri Mehmet Akif'tir. Bunu ise bir nakise şeklinde görmek isteyenler galat-ı rüyet girîvesine düşerler. Mîlel-i mütemeddine şairlerinin ve kendi milletinin eâzım-ı şuarâsının müstefîd-i kirâet-i âsârı olmamak hangi şaire müyesserdir? Cahiliye şuarâsından başka kimler vardır ki kitab-ı tabiattan başka bir eser okumayarak, fıtrat-ı sanatkârânelerine güncâyış-i tamını vermiş olsunlar? Akif'in Garp edebiyatından istifadesine ise *Hasta* ve *Seyfi Baba* isimindeki iki manzumesi delîl-i nâtiktir. Bunlardan ayrı bir bend-i edebîde bahsedeceğim. Şairin kendisine has meziyetlerinden biri de bir *program* dahilinde, yahut kendi tabir-i vecihi ile bir *plan* tahtında şiiirlerini yazmış olmasıdır. Meselâ isimlerini söylemek istemediğim ve vadileri muhtelif iki şair vardır ki, kendilerinin kaariin-i kesîreleri mevcuttur. Fakat şiiirleriyle bize hayalât-ı âlîye söyleyen, hissiyât-ı rekika tegannî eden bu iki şair şiiirlerine maatteessüf bir tertîb-i mantikî veremezler. Manzumelerinin altındaki imzaları, meselâ manzumelerinin ortasına yahut *sonelerinin* ilk kıtasının zîrine de vaz etmek mümkündür. Halbuki Mehmet Akif'in imzasını manzumesinin bir mısraının yukarısına koysak, yahut şiiirinin ünvanını ilk mısraının aşağısına indirsek ihtimal-i evele göre temelsiz bir bina, ihtimâl-i diğere göre de binasız bir temel gibi manzume bir manzar-ı münkesir alır.

Safahat Hakkında Notlar/ 3* FATİH CAMİİ-II

Mithat Cemal Kuntay

Fatih Camii'nin hikâye kısmına geçiyorum:

Bu kısımda evvelâ şu beyit sabâ'ya "hâb-ı sükûn" isnat etmek inceliğini, o incelik de nâşenideliği ihtiva ettiği için güzel:

Ridâ-yı leyli henüz açmamıştı dest-i sema
Sabâ da hâb-ı sükûndan ayılmamıştı daha

Saniyen sokakları yere serilip yatmış olarak tasvir ettiği, hem de lihâfını zulmetten, firâşını zemîn-i mezelleten intihap eylediği için şu mısra nefis:

Zalâmı sîneye çekmiş yatan sokaklardan

Öteki mısralarla beyitler bu incileri birbirine rabtirmek için istimâl edilmiş, fakat ipekten mamûl ipliklerdir. Bu rişte-i rakîkin sine-i harîrî-i ensâcındaki imtidâd-ı revân ve süheyli hiç bir ukde-i ta'kid** rahnedâr etmiyor. Bu da nazma ait muvaffakiyettir.

Şu beyitleri okuyalım:

Fezâ-yı mabedin encüm-nüma meşâilini
O lem'a lem'a dizilmiş ziya kavâfilini
Görünce geldi çocukluk zamanlarım yâda...
Neler düşündüm o saatte bilseniz orada!*

* Mithat Cemal Kuntay, *Sıratı Müstakim*, 30 haziran 1327/ 13 temmuz 1911, c. 6, nr. 149, s. 299-302 Abdulkerim Abdulkadiroğlu-Nuran Abdulkadiroğlu, *Mehmet Akif Ersoy Hakkında Yazılanlar (Sıratı Müstakim ve Sebilürreşat Mecmualarında Çıkan Makaleler)*, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara 1989, s. 35-45

**Takid kelimesi zaten ukdeden mehuz olduğu için ukde-i ta'kid terkinin bir galat olduğunu iddia etmek isteyen olan zevata derim ki ukde lügatten, takid istlâhattan olduğu için ukde-i takid terkihi yanlış olamaz (Mithat Cemal).

Bu beyitlerden anlaşılıyor ki şair, Fatih Camii'ni görünce çocukluğunu ve pederini hatırlamış. Burada, dikkat ederseniz bâsıra-giriz bir lâmia-i perrân-ı muvaffakiyet görürsünüz ki in'ikâsâtında safvet ve samimiyet görünür. Şair camiye girdiği zaman meâlî-i mabedin mehâsin-i maneviyesine müstağrak görünüp de azim azim laflar söylemeye, cesim cesim cümleler telasüm etmeye kıyam etseydi, şiirinin tertib-i mantiki ve tedric-i tabiî mahiyetli iki meziyetini temin edemezdi. Hatta bu söylediği şeyler mahiyetçe müteali bir takım meâlî-i meani bile olsaydı, bu meani-i âliyenin tepeleri cibâl-i mürtefia zirveleri gibi berf ü bürüdetle muhat olurdu. Çünkü çocukken amâma-güzîn peder-i münevveriyle Fatih Camii'ne her sabah namazı devam etmiş olan bir çocuk, aradan zamanlar geçip de otuz sekiz yaşına vasıl olduğu halde, yine bir gün bahusus yine bir sabah Fatih Camii'ne giderse, mabedin kapısına girer girmez pederiyle kendisini el ele -velev ki hayâl-i şairanesinin mazalle-i lûtfuna iltica etmiş olarak- mutlaka görür.

Bunu görmek itibariyle de şair sanatkâr olmak şahikasından, insan-ı hassas olmak vadisine sukût yahut itilâ eder. Bu intikal ve itilâ ise mutlaka lâzımdır. Fatih Camii'ne girdiği zaman, mabedin ruhaniliğe has olan zulûmât-ı mehîbesinin muhât-ı mutlakı olarak kalsaydı, kendi çocukluğu ile pederini yani daima birbirine refik olan o tulû u gurubu, o mehd ü lahdi görmeseydi; yalnız Fatih'in kubbe-i muallâsını, yalnız minber-i mehibini görüp tasvir etseydi, bana "Mehmet Akif şair değildir, sanatkârdır" hükmünü -müdellemen- ita etmek hakkını bahşederdi. Fakat Akif cümle-i asabiyesinin müfrit meleke-i hassasiyeti ile dema-perver bir şair olduğu ve şairliği sanatkârlıkta aramak tuhafılığına* tenezzül edemeyeceği için gözlerini Fatih Camii'nin der ü divar-ı muhteşemine değil, girye-meşhûn olan gözlerini iki berk-i hâtıra-perver gibi mazisinin karanlıklarına tevcih ederek, o gözlerin nûr-u nazar-ı tetkik ve

* Akif, sanatkârlığa münkad ve mültefit olamayacak derecede serâzad bir fitrat-ı şairaneye malik olduğunu tevâzu kadar sevimli, mahviyet kadar sade ve cazibeli olan şu sözleriyle zaten ima ve müdellemen iddia ediyor (M. Cemal):

Bana sor sevgili kaarı, sana ben söyleyeyim,
Ne hüviyyette şu karşında duran eş'arım;
Bir yağın söz ki samimiyyeti ancak hüneri;
Ne tasannu bilirim çünkü ne sanatkârlım!

eşk-i teessür-ü amik mahiyetli huzme-i ziyâsıyla yirmi, yirmi beş sene evvelki zamanların zulmetleri içinde, bir ihtiyar ile bir çocuğun çehre-i mensîlerini tenvir etmiştir.

Garb'ın eâzım-ı akl ü idrâkinden birinin dediği gibi, "Şair o kimsedir ki çocukluğundaki gözlere büyüdükten sonra da malik" olur. Bendeniz buradaki "göz" uzvuna bir de uzv-ı diğer ilâve ederek diyeceğim ki, dünyada birtakım insanlar vardır ki sinnleri terakki ve ikâd ettikçe uzuvları tagayyür eder. Fakat her uzvunun geçirdiği bu istihale devam ettikçe, alâiminden iki tane uzvu müstesna kalır. O iki *uzvun* ismi kalb ile göz olduğu gibi, o kısım insanların da ünvan-ı tekrimi şairdir. İşte Mehmet Akif gözü ve kalbi çocuk kalabildiği, yani mana-yı malûmuyla şair olduğu için camiye gidince Fatih mabedinde gözünün önüne gelen levha kendi sabaveti ve bir de kendi seyyare-i sabâvetinin peyk-i sefîdi olan ak sakallı pederi olmuştur.

İhtar ve iddia ederim ki bunu görmek için çocukluğundaki gözlere malik olmak, gördükten sonra da bu zîkıymet-i rüyetten mütehassis ve müteessir olmak için, yine ihtar ve iddia ederim ki çocukluğundaki kalbe malik olmak; böyle bir göz ve kalbe malik olmak için de ihtar ve iddia ederim ki şair olmak lâzımdır.

Edebiyatta incelik bunlardır. "*Kadın*" nakaratıyla bir takım manası madûm, fakat musikî-perver kelimeleri fevâre-i enfâsının üzerinde adeta avam kahvehanelerinin hıyâz-ı havâikindeki fiskiyelerin üzerinde sıçrayıp duran cihan-nüma camları gibi zıplatıp durmak bir incelik değildir. Bunlar akl-ı avâmdan rikkat ve dikkat tese'ül edebilecek ince şekilli kaba mahiyetli tuhafılıklardır. Bu manzumelerin bize tasvir ettiği kadınlar eğer nuha-ı şevkîye hitap etmek için tasvir ediliyorsa, *Zenânnâme-i Fâzıl* bunlara belki müreccahtır. Yok, eğer Havva'nın değil de bedenlerindeki nesc-i nerminin rikkati itibariyle ab ü hevânın benât-ı bedîası demek istediğim, kadın dediğimiz cins-i latifin elvan-ı rakika-i hüsnünden demet demet çiçekler toplayıp; bunların sâk-ı müşterekine âh-ı hûnîni kırmızı bir kurdela gibi düğümleyerek o şükûfe-desteden de bize rûh-u istinas bir nûkhet-i nihan duyurmak için bu manzumelerin külfet-i tahriri deruhte buyurulursa, o zaman da arzına

mütecasir olurum ki Samain gibi, Verlaine gibi, Musset gibi, Neditim gibi, Hâmid gibi nisvan-nüvis eâzımın yazıları muvacehesinde bunlar şiir değil, enfâs-ı manzume izdihamlarıdır.

Evet, yine tekrar edeyim: *Fatih Camii*'nin şu kısmı, şairin tufûliyetine iade-i enzâr ederek yazdığı bir şiir-i hissidir ki ötesinde berisinde, katre katre göz yaşları seçilmek itibariyle bir çocuk çehresi kadar samimidir:

Sekiz yaşında kadardım. Babam gelir "Bu gece
Sizinle camie gitsek çocuklar erkence.
Giderseniz, gelin amma namazda uslu durun;
Meramınız yaramazlıksa işte ev, oturun!"
Deyip alırdı beraber benimle kardeşimi.
Girince camie haliyle koyverir peşimi.
Namaz kılardı. Ben artık kalınca azade
Ne aşikâne koşardım hasırlar üstünde!
Hayal, otuz sene evvelki hâli pîşimden
Geçerdi, başladım artık yanımda görmeye ben:
Beyaz sarıklı, temiz, yaşça elli beş ancak;
Vücudu zinde, fakat saç sakal ziyadece ak;
Mehîb yüzlü bir âdem, edeb-güzîn-i namaz.
Yanında bir küçücük kızcağızla pek yaramaz
Yeşil sarıklı bir oğlan ki başta püskül yok,
İmâmesinde fesin...

Burada mezar-ı mazinin zâir-i siyah-muzlimi olan Mehmet Akif, bu parçayı yazarken mutlaka ağlamıştır. Akif'in kaarileri, *Hasta* manzumesindeki müteverrim çehreye tekabül edince müttefiken ağlıyorlar. Benim ise maziye tahatturlardan daima nasib-i elem olan harabe-berdûş gönlüm, o müteverrim çehrenin karşısında da ağlamakla beraber, *Fatih Camii*'nin şu kısmında yani şairin şimdiki lihye-dâr nâsiyesinin o zamanki çehre-i tufûliyeti ile levha-i tekabülünde önünde ağlarım. Bu giryemin esbabını yukarıdaki maruzatımda görmeyecek derecede bu perişan-müfad yazıları lâkaydâne oku-

yanların, gözyaşımında bir *pedantizm* şaibesi görmelerinden sûret-i mahsûsada korkarım. Manzumeye devam edelim:

Sarık hemen bozulur, sonra şöyle bir dolanır
Biraz geçer yine râyet misâli dalgalanır!
Koşar koşar duramaz, akıbet denir âmin
Namaz biter... İlh.

Şu beyitlerin hafif ve latif ironisi ile Mehmet Akif burada, Alphonse Daudet'ye tekrar ve pek benziyor. Zaten *Safahat* şairinin kitab-ı şiirini serapa tetkik eden her nazar-ı hayret -eğer musırran teami etmek istemiyorsa, görür ki Mehmet Akif'in faciat-ı beşer-i elvahına karşı gelince her dem giryan olmakta, yetimlerin samîm-i kalbine benzeyen bir nazar-ı rahîm hayatın handan ve mudhik hakayıkı önünde de bulununca, tebessüm bir leb-i istihza olmakta gamze-i nisvâna benzeyen bir dehân-ı rakîk sahibidir.

Mehmet Akif'le Alphonse Daudet'nin cihât-ı câmia-i müşâbehetinin tafsilâtını ileriye talîk etmek üzere, burada muhtasaran haber vereyim. Daudet ile Akif üç noktada ittihat eden muhtelifü'l muhît mâhiyet-i edebiyedir.

1. Avâm-perverlik,
2. Fecâyî-i insaniyete karşı tatlı tatlı ağlayan bir göz,
3. Rezâil ve nekâis-i beşeriyeye karşı acı acı gülen bir dudak!..

Henri Berenger'nin *La France Intellectuelle*'nin Daudet'ye inhisar eden sehâif-i tedkikindedir ki, avamın nekais ve rezailine karşı gözleri lem'a-dâr-ı nüfuz u dikkat oluyorken, yine o avamın fezaile karşı kirpiklerine münevver katreler asılırdı. Berenger'nin yine o eserinde Daudet'ye ait olan şu iki terkip-i tavsifi pek kıymettardır: "Rezailin handan bir müstehzî-i hayır-kâr ve hayır-hah!"... "Fezâilin giryân bir müştâk-ı şeydâsı!.."

İşte Daudet ile Akif bu iki sıfatın, bu iki girye-i incizâbın, bu iki hande-i haşîn-istihzânın mev'id-i mülâkatı olan birer cebhe-i sanattırlar.

Şairin ve Daudet'nin avâm-perverliğini bahs-i aidine terk ediyorum.

*Fatih Camii'*ndeki şu neyyir nâsiye-i şebabların melâhat-ı müfriteleri, dehşet-i mehîb derecesine varan nefâis-i müheykeledendir:

Sufûf ayakta, müselsel cibâl-i velvele-dâr
Gibiydi. Her birisinden duyuldu sîne-i fikar
Birer enîn-i tazarru, birer niyâz-ı hazîn
Ki kalb-i rahmeti sızlattı şüphesiz o enîn!

İnâyetiyle Hüdâ kaldırınca her birini,
Semaya doğru o dağlar da açtı ellerini.

Akif, şu beyitteki rûh-u itmînân terkib-i şiiir-âmîzini Kur'an-ı Kerim'in bir ayet-i âliyesinden mülhem olarak yazmakla, *Fatih Camii'*nin rûhânî mâhiyetine sanatkârâne bir mûraat ibraz etmiştir:

Evet, hurûşa gelip bahr-ı rahmet-i Subbûh,
Kulûba indi semâdan da bir ilâhî rûh: Rûh-u itminan.

Her manzumenin bir mevcudiyet-i mecmuası, bir de mevcudiyet-i müteferrikası vardır. Mevcudiyet-i müteferrikasındaki güzellikler her beyitin yahut her kıtanın, yahut her mısraın mahiyetlerini tetebbu etmekle kabil-i rüyettir. Mevcudiyet-i mecmuanın harîr-i nefaset ve sadâ-yı muvaffakiyeti kelimelerin, terkiplerin, cümlelerin yani *eşkâl-i cümlenin* ve mısraların, beyitlerin, kıtaların yani *eşkâl-i nazmın* arasında musikî-i muazzam-ı mütekabilde ve âheng-i metîn-i mütevâzinde mevcut olan meşîme-i esîrîden tabîî olarak tevellüd eder.

Musikîde diyapazon ne kadar nisâb-ı ehemmiyeti haizse, şiiirde de bir manzumenin heyet-i umumiyesine ait güzellik ve manzumenin miyâr-ı mahiyeti olmak hususunda o mertebe mühimdir. Bir şair ki manzumesinin bazı beyitlerinde harikalar izhar ve ibraz edebilmiş, fakat bu harikaları -miyâne-gâh-ı ihtilâtına miyâr-ı kimyevî konulmuş bir mahlût-ı kimyevînin müteferrik eczâ-yı ecnebiyesi gibi- gayr-ı mültaşık bırakmıştır, o manzume tefessuha yüz tutmuş eczâ-yı azâsı ile inhilâle başlamış bir ölü gibidir ki ya-

şayamaz. Kalem-i tedkikimin ucuna gelen şu teşbih-i kimyevîyi teşrih etmekle, maruzatımı daha ziyade tasrih edeceğimi iltikat ediyorum.

Malûmdur ki kimyada da bir *mahlût*, bir de *mürekkeb* tabiri vardır. İki madde-i kimyeviye havadaki müvelidü'l humûza ile azot gibi imtizaç edemeyip de, her madde kendisine ait havass-ı husûsiye ile kalırsa yani bir hâssa-i müştereke almazsa, bu türlü halita-i kimyeviyelere mahlût ve mesela bildiğimiz tuzdaki klor ile sodyumun ittihad-ı kimyevisi gibi ikisi de hassasını kaybeder. Bir hassa-i müştereke irâe ederlerse, buna da mürekkeb-i kimyevî derler. İşte manzumelerde de hissin, hayalin, fikrin imtizacı o mâhiyette bulunmalı ki, manzume bir mürekkeb mahiyetini almalı. Yoksa his bir tarafta hayal bir tarafta temevvüc ve teferrüd eder durur, bunlar arasında bir iltisâk-ı mütekabil bulunmazsa manzume sanatkârâne tertip edilmemiştir. Adeta hayalî ve hissî bir iki beyiti teşhir ve irâe etmek için koca bir manzumenin külfet-i tesvîd ve tebyizi ihtiyar edilmiş olur ki lağv-perverliktir. Şu halde o iki beyiti ayrı ayrı ve *müfred* ünvan-ı eslâf-mândesi altında yazmak, daha muvafık bir iş görmüş olmak değil midir?

*Fatih Camii'*nde ilk kısım sırf hayalidir. İkinci kısım hem hayali hem hissidir. Fakat hissi olan beyitlerle hayali olan beyitler o kadar imtizaç ile tertip edilmiştir ki, bunlar manzumede bir nâhiye-i umûmiye teşkil edip, birer dîdâr-ı münferid manzarasını irae etmiyorlar. Bu noktai nazardan da *Fatih Camii'*nde şair muvaffak olmuştur.

Manzumenin hikâye kısmını ise artık şair değil demeyelim; sanatkârın tahrir değil adeta tekellüm etmesi, şekle ait bir muvafakiyet-i mühimmedir.

Fatih Camii'nin bir meziyet-i maneviyesi de loşluğudur. Camiin tersîminde münir ile muzlimin imtizacından husule gelen bu zulmet-i rûşen, bu loşluk, manzumenin ve mabedin haline muvafık bir reng-i ruhanîdir. Chateaubriand'ın, o *Dernier Abencerrage'*nda mabedler, René'sinde harabeler tasvir eden mânend-i nâpezîr teessür-i azîmin karîhasındaki zulümât-ı âliye mahşerinden *Fatih Camii'*nde de renkler, gölgeler, mevc-i zulmetler var.

Akif'in hayat-ı edebiyesinin bir cihetidir ki, Akif Chateaubriand'ı muhabbet ve dikkatle ve müdavemetle okur.

Fatih Camii'nin dört *mefâilün* vezninde olan ilk kısmında Akif, Hamid'i hatırlatır. Eğer Hamid'e benzeseydi bu müşabehet-i maneviyeyi, şahsiyet-i edebiyesine hâle îrâs edeceği için bendeniz nakise olarak göstermekte tereddüt etmezdim.

Fakat Hamid'i hatırlatmakla kalmaya muvaffak olup, nazarı tedkik önünde kurtulmuştur.

Manzumenin ikinci kısmında şu parça var:

Gelip düşer eve yorgun, dalar pek âsûde
Derin bir uykuya...
Derken bu hatîrât-ı latif
Çekildi aslına, artık hakikatin o kesif
Likası başladı karşımda cilve eylemeye

Bu mısraları okuduktan sonra, bir de *Zılâl-ı İlham*'daki *Tabut* manzumesinin şu mısralarına atf-ı fikr-i nazar buyrulsun:

Bu bir cihan maâli semâya yükseliyor
Bu bir hayat-ı müebbed Hûda'ya yükseliyor
Bu bir... Garib tesadüf aman sukûtu hayal
Hayal şairi mecruh eder hakikat-i hal

Kemalzade'nin bu mısralarına Mehmet Akif'in o mısraları şeklen, mealen ve Akif'in aleyhine olarak benziyor. Şair burada şahsiyeti tamamiyle yed-i tasarrufundan çıkarmış ve Ekrem Bey'in şahsiyetinin tesiri altında kalmıştır. Manzumesinin burası güzeldir. Fakat ne çare ki kendi malı değildir. İşte Akif manzumesinin şu dört mısraına imza-endâz olmaya muvaffak olamamış. Ben o mısraların altında, manadan evvel A. Nadir'in imzasını okuyorum. Şu mısralardaki şahsiyetsizlik manzumenin ayb-ı azîmidir. *Fatih Camii* hakkındaki tahassüsât ve tefekkürâtım bundan ibaret.

Tevhid'e geçiyorum.

Safahat Hakkında Notlar/4* TEVHİD

Mithat Cemal Kuntay

*Safahat'*taki *Tevhid'*e nakl-i bahis etmeden evvel, edebiyat-ı Osmaniye *tevhidatı'nın* ne mahiyette şeyler olduğunu bir defa da burada ben söyleyeyim: Her *tevhid'*de ulûhiyetin atabesine karşı şu sözler -adeta semaya karşı tasaudât-ı merzagiye gibi- refce-nümâ-yı suûd görünür:

1. Nazîrin yok,
2. Her zamanda ve her mekânda sen mevcutsun,
3. İnsanları dalâle mekr-i muazzamın atmış,
4. Pey-i sevâda meş'al-i irşadın çekip götürmüş,
5. Sana iman etmeyenler tebâh olmak muhıkk,
6. Eserden müessire intikal,
7. Cemâl ve celâl, cennet ve cehennem nazariye-i muta-savvifâneleri,
8. Cennetten fârig oldum, dîdâr-ı ulûhiyetini mütecellî kıl!

gibi sathiyât-ı sade-meâl ki, insan bu mükerreratı tekrar edecek kadar sersem-fitrat bir nâzımsa, kalemini ulûhiyetin serâperde-i gaybına taslit etmesinde mana bulunamaz. Bu ağızla, dâmân-ı ekabiri öpecek kasâid-i rezîle söylenir. Bu hükmün Ziya Paşa'nın *Harâbat* mukaddimesinde ve Hamid'in şimdi ismini tahattur edemediğim manzum bir risalesinde, Fuzulî'nin de *Divan'*ındaki üç *tevhid*, Ziya Paşa'nın Hamid'inkine müreccah olmak ve Fuzulî'ninki hepsine mütefevvik bulunmak suretiyle edebiyatımızın yegâne üç eseridir. Zaten Ziya Paşa'nın hayat-ı edebiyesindeki

* *Sıratı Müstakim*, 7 temmuz 1327/ 20 temmuz 1911, c. 6, nr. 150, s. 312-315
Abdulkerim Abdulkadiroğlu/Nuran Abdulkadiroğlu, *Mehmet Akif Ersoy Hakkında Yazılanlar (Sıratı Müstakim ve Sebülürreşat Mecmualarında Çıkan Makaleler)*, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara 1989, s. 47-55

icraatı, Âli Paşa gibi bir mahlûk-u münevvere hicv-i azîm, bir de Hallâk-ı kâinata medhiye-i tekrîm yazmış olmasıyla tadad edilir.

Ben şimdi *Safahat* kaarilerine ifham etmek isterim ki Mehmet Akif'in *Tevhid*'i, heyet-i mecmuasında mütecellî olan münferit bir mahiyet itibariyle, bu üç tevhidin üçüne de ayrı ayrı müreccahtır. Binaenaleyh yegânedir. Çünkü evvelâ yukarıda söylediğim bedihiyat, Akif'in *Tevhid*'inde -ekser yerlerinde- yoktur. Saniyen mevcut olduğu yerlerde bu bedihiyat ya felsefe-i ulûhiyet-nikâtının, yahut hiss ü hayal kâinatının ziyalarıyla haledâr olarak mevcuttur. Misal arz edeyim: Mehmet Akif de, Allah'ın yukarıda bedihiyat-ı a'dâdında gösterdiğim mekr-i muazzamından bahs etmemiş değildir. Lâkin bakınız ne suretle:

Bir şahsa esir olmayı bir koskoca millet,
Mekrinle mi yâ Rab sanıyor kendine devlet?
Dünyayı yakıp yıkmaya bir seyf-i teaddi
Emrinle mi yâ Rab ediyor böyle tasaddî?
Zalimlere kahrın o kadar verdi ki meydan:
"Yok âdil-i Mutlak" diyecek, ye's ile vicdan!
Yerden çıkıyor göklere bin âh-ı şererbâr,
Gökler ediyor sade çıkan naleyî tekrar!
Bir yanda yanar lânesi bir hane-harabın
Bir yanda söner lem'ası milyonla şebâbın.
Kalmış eli böğründe felâket-zede mâder;
Evlâdını gömmüş kara topraklara, inler!
Ağlar beriden bir sürü âvâre-i tâli,
Nan-pâre için eyliyerek ırzını zayı
Bükmüş oradan boynunu binlerce yetîman,
Me'vâ arıyor aileler lâne perişan!
Mazlum şikâyette, nedamette sitemkâr;
Hûnâbe-i maktule garîk olmada hunhar!
Bîmârı, felâketliyi, üryânı, sefili,
Meflûcu, amel-mandeyi, miskîni, zelîli
Gaddarı, cefa-dîdeyi, mahkûmu, esiri

Heyhat, şu pâyânsız olan cemm-i gafiri
Teşhîr ile şöhret kazanan sahne-i dünya
Gelmez mi İlâhî sana bir kanlı temâşâ?

Südre-i Kirdigâr'ın müntehâ-yı hane-i gaybına kadar vasıl olan bu feryat, yerden semaya düşmüş bir saikadır ki kaza ve kaderin dâmân-ı mehîbini parçalar.

Tevhid en güç şube-i şiidir. Ulûhiyet ki şukka-i serâirini akd-i asâr ile mezc ederek, milyonla cebhe-i itikadın fevkine amâme-i münevver, yine milyonla endâm-ı inkıyadın beline zünnâr-ı muavec olarak bağlamak; bu ser-sema çehrenin huzur-u celâlinde şair o kadar yükselmeli o kadar yükselmeli ki, nasiye-i idrâki sütun-u arş ile müsademe ederek oradan cezebat-ı vicdan saikaları yağdırmalı. Yahut ulviyet-i ulûhiyet önünde o kadar alçalmalı ki kalb-i hassası kürrenin merkez-i ateşini ile çarpışarak, vicdan-ı şaire zelzele-i tazim arız olmalı. Adeta hareket-i arz zamanlarında yerin altından çıkan ve kof gürültülere benzeyen sözleri, hani şu manası değil mçhiyet-i müdhişesi anlaşılabilen sözleri şiiiriyle söyleyebilmeli:

Ey nûr-u ulûhiyyetinin zilli avâlim
Zillin bile esrâr-ı zuhûrun gibi muzlim

İşte bu beyit tasvir ettiğim zelzele sadalarına benzer. Söz hüviyetli değildir de, ancak ses mâhiyetli mübhemât-ı aliyyededir. Zaten şiiir-i hakikinın bazen öyle yerleri olur ki, mehîb ve bir ucu namütenahiye vasıl sesler çıkarır. Zaten benim akvâl-i âliye demek istediğim şeyler bu nâmütenahi nevrede seslerdir. Düşünül-sün ki yıldırım akisleri, fırtına sadaları bütün bu kelimât-ı pür-vel-vele-i tabiat sestten yaratılmamış mıdır? Şu beyiti okuyalım ki bir ayetin meal-i âlîsidir:

Kürsî-i celâlin ki semalarla zeminler
Bir nokta kadar sahn-ı muhitinde tutar yer!

Tevhid şairi manzumesini yazarken, hem ulûhiyet şiiri olan *Kur'an-ı Kerim*'den, hem de ulûhiyet şairi olan Lamartine'den müstefit olmuştur.

Şu dünya-yı denîde bir takım zevat mevcuttur ki, şiir için prensip vazıı geçinirler. Bunlar iddia ederler ki hadis-âyet telmihâtı şiir ve edebiyatın bina-yı nefaisine girse, bâb-ı kabulünden değil revzen-i istiskalinden girer. Hele edebiyatta tasavvuf-perverliği, na'ş-ı idrâklerinin adalî bir seng-i mezarı olan çınçınlarla karşılarlar. Halbuki bu iddiaları serdetmek, bugünkü Avrupa edebiyatının mahiyetine kulaktan aşık olup, çeşm-aşına bile olmamak demektir. Lamartine'î daima lâhut hadîkaları ve ulûhiyet şahikaları fevkinde ârâm ettiği için bırakalım da, meselâ Musset'yi alalım ki şûh ve nisvân-nüvis bir şairdir. Yine mesela onun *Jacques Rolla* isimindeki manzumesini okuyalım ki en hissi eseridir. Görürüz ki bu şiir bütün esâtir-i evvelîn telmihâtiyle dolu. Müteahhir şairlerin mühimlerinden ve muhteremlerinden olan Paul Heredia ise, Yunan mitolojisi ile şiirleri lebrîz-i zulümât olmuş bir şairdir. Acaba edvâr-ı evvelîn hurâfâtı kadar olsun bizde tasavvuf, tağdiye-i rûh-u şiir edemez mi? Akif'in buradaki Kur'an telmihâtı, *Tevhid*'inde olduğu ve mesela bir neşîde-i muhabbette olmadığı için pek muvafıktır.

Tevhidâtın güç yazılabilmesine bir başka sebep de -içtihad-ın kimseye mütecasir-i isnadı değilim, kendi idrakimce demek istiyorum-şudur:

Ulûhiyet bir manevî-i muazzamdır ki künh-ü keriminin önünde, şua-i fikir ve nûr-u nazar taalluk edecek maddî nokta bulamaz; feza içinde, boşluk içinde, nâ-muayyenlik içinde, nâ-mütenahilik içinde, nâ-merîlik içinde çırpınır durur. Vusn-ı taalluk bulamayan bir kuş kanadının kürre-i havaya mütemadiyen çarpıp kırılmasından mütehassıl kanar gibi, bu nûr-u nazarla şua-ı fikirde, Kibriyâ fezalarında uçarken ümit ettiği nokta-ı ârâmı bulamayınca çırpınmaya başlar da, o ziya ile o nurun şehbâl-i münkesir gibi kanadığı ve fakat kan katrelerinin ziya zerrelere şeklinde şairin kâğıdına döküldüğü görülür ve bittabi ancak fikrin ziya-yı mecrûrundan ve nazarın nûr-u münkesirinden akan bu hûn-u münevver şiirdir. Fa-

kat bir *tevhid* tasavvur buyurunuz ki seksen beyitten müteşekkil olsun da, hep böyle kan katreleriyle yazılmış olsun, mümtendir. İşte bu imtina-ı tabîinin muvacehe-i müşkilâtında kaldığını re'yü'l ayn gören şibh-i şuarâ-yı ümmet, *tevhîd-nüvîslîk* ettikleri zaman işi hep Allah'ın büyüklüğünü söylemek, hem de mükerreren söylemek yoluna dökmüşler ve maatteessüf Yunus Emre ve Mısırî-i Niyazi ilâhîlerine yakın bir şey olsun söylememişler. Zaten ulûhiyete karşı mutlaka bir şey söylemiş olmak değil, bir şey söylemiş olmamak da bazen şiiirdir. Fakat bu sükûn, sadânın pek fevkindedir. Bu tela'süm-ü tekellüme bâlâ-yı sermediyetten bakar.

Mehmet Akif'in *Tevhid*'ini öteki tevhitlerden derin bir hufre-i esbâb ayırıyor. *Safahat*'taki *Tevhid*'in bazı yerlerde vicdan-ı muvahhiden çıkan katarât-ı hûn imtidâdlarıyla yazılmakla beraber, manzumede öyle beyitler var ki adeta ulûhiyetin fezâ-yı mücerredâtı içinde maddi manzaralar, maddeler, maddiyatlar böyle nûr-u nazarın serseri serseri uçup gittiği boşluklarda manzara göstermek muhâlâtın mertebe-i imtinâna vasıl güçlüklerdir. Şu beyitler bize mücerredât fezalarında manzaralar gösteriyor:

Ey rûh-u fezâ-gerd, giran-seyr-i harîmin
 Ey nâtıka, dembeste-i esrâr-ı azîmin
 Cevalânına yetmez gibi pehnâ-yı avâlim.
 Gâhi seni bulmak için âvâre hayalim
 Bir şevk ile lâhûta kadar yükseleyim der,
 Lâkin nasıl olsun ki bu miraca muzaffer?
 Nâsût muhitinde henüz çalkalanırken,
 Bir dest-i tecebbür dayanıp göğsüne birden;
 Medhûş ve muhakkır serilir esfel-i hâke!..

Bu beyitlerde evvelâ terkiplerin, kelimelerin hemen hepsi pek çok güzel. Natıka, dembeste, esrâr-ı azîm, rûh-u fezâgerde, giran-seyr-i harîm kelimelerinin her biri, Akif'in bir imza-yı müte-nekkirü'l kıyafesidir. Hele "*giran-seyr-i harîm*"i, Hasta manzumesindeki "*lemha-i lebrîz-i elem*" terkibi gibi, en evvel milletin lehçesinden istihsâl ve edebiyatında istimal eden Mehmet Akif'tir.

Şimdi beyitlerin tazammun ettiği levhalara, manzaralara gelelim: Birinci mısraında fezâ-pervâz olan bir rûh-u mütemevvic var. Buraya kadar fikirde mümtazlık yok. Rûh-u ulûhiyetin atabe-i harîmine yaklaştıkça yavaşlıyor.

İşte bu bir harika-i tasvirdir. Çünkü Akif ruh gibi mücerredâtan olan bir şeyi o kadar maddi tasvir edebiliyor ki, fezada kendisine derecât-ı seyr ü pervaz bile tayin ediyor. Bu tasvir yalnız bu şiirin değil, şiir-i mutlakın incelikleridir. Fakat bu kabil tarz-ı tefekkürata itiraz edecek zevat bulunurlarmış, Akif'i beğenmezlermiş ne beis var.

A'dâ mermisinden sûtûn-ı mefahir de teşkil olunur. Seng-i taarruzla bazı nâmlara heykeller de rezk ettirilir. "Colon Vendome" düşman gülleleriyle bina ve tezyin edilen bir âbide-i şeref değil midir?

Bir dest-i tecebbür dayanıp göğsüne birden.

mısraı da bir levhadır. Ulûhiyetin galebe-fermâ-yı her-müteharî olan serâirini, fezanın mâverâ-yı gaybına muallak bir pençe-i tecebbür şeklinde tasvir ve tersîm etmek Akif'e mahsus bir hüner-i hâildir.

Tevhid, tevhidât-ı saireden bir noktada, bir kere daha ayrılır. Bütün tevhidlerde mülhidlere ait tan u teşni-i bârân-ı tûfan-nüması var. Akif'in *Tevhid*'inde ise mülhitlere ait bir merhamet-i muazzama hissi mevcut ki şairin Allah'a derece-i irtibatını gösteren en samimi kısım *Tevhid*'de budur:

Bir mülhidi lâkin kim eder tesliye heyhât?
Sığmaz onun âfâkına ferdâ-yı mükâfat!
İndinde semavât ü zemin bir koca boşluk
Feryadını gûş eyleyecek gûş-u kerem yok!
İlcâ-yı tesadüfle şu boş âleme düşmüş.
Etrafına binlerce şedâid gelip üşmüş,
Her lâhza boğuşmakla geçip devr-i hayatı
Birşey olacak gaye-i hüsrânı: memâtı!
Varlıktan onun inleyerek ölme nasîbi:

Buraya kadar mülhid, kendi kanaat-ı muzlimeleriyle ne güzel ve ne tabîi olarak söyleniyor, devam edelim:

Bunlar beşerin işte en âvâre garibi,
Müminlere imdada yetiş merhametinle,
Mülhidlere lâkin daha çok merhamet eyle:
Gümrâhlarındır ki amâ leyline dalmış,
Bir rehber olur necm-i emel yok da bunalmış!

Şimdiye kadar hiçbir şair “müminlere merhamet-i ilâhiyeyi” istiham ettikten sonra, “mülhidlere de bir hadd-i azamî-i merhamet” istemeyi hatırlayacak kadar ulüvv-ü cenâb ile müterâfik bir ulüvv-ü iman gösterememiştir. Şu mısra şimdiye kadar başka şekillerde, başkaları tarafından da söylendiği için güzel değil:

Her zerrede âheng-i celâlin duyulurken
Nağmede lisânlar intâk

Şu mısra-ı muazzam okunduğu zaman, insan namütenahiden akıp gelen bir ummân-ı asvat içinde kalıyor:

Her nağmede binlerce lisan nâtık olurken

Şu beyitteki “tayy” ve “şey” kafiyeleri fena:

Hükmün ki tahakküm edemez seyrine birşey;
Bir anda bu pâyânsız olan cevvi eder tayy.

Tevhid hakkındaki mütâleat-ı âcizanem de bu kadar. Şimdi *Mezarlık* manzumesine geçiyorum.

SAFAHAT*

Hamdullah Suphi Tanrıöver

Etrafında istihkak ettiği velvele-i sitayişî uyandırmakta geciktiğimiz bir kitap!.. Edebiyat-ı milliyenin gençler arasında en ziyade mevzu bahis olduğu bir zamanda *Safahat*'ın intişarı, başlı başına mesut bir hadise ve anlamak isteyen dimağlar için ne belîğ bir cevaptır. *Safahat*'ın saha-i rü'yete girmesinde bile bizi onun lehine mütehassis edecek şâyân-ı dikkat bir sadegîsi, bir tevâzuu var. Daha intişar etmeden aylarca evelden beri gazeteleri kendilerinden bahsettiren, edebiyatı firîftelerinin lisanını inhisara alan âlâyışkâr, yaygaracı mecmualar yanında *Safahat* itikaf içinde yaşamış hâşi, kâni bir âdem gibi sessiz adımlarla seyahatine ibti-

* Hamdullah Suphi Tanrıöver, *Serveti Fünun*, 10 temmuz 1327/ 23 temmuz 1911, nr. 41 s. 117-129

Hamdullah Suphi'nin yaptığı *Safahat* eleştirisi, Mehmet Akif şiirinin derin bir kavramasına dayanıyor. Bu bakımdan Hüseyin Cahit'in *Safahat* değerlendirmesinin ardından önemli bir merhale teşkil etmektedir. İlgili metnin en önemli yanı Akif şiirinin geleceğini, edebiyatımız üzerindeki uzun vadeli tesirini keşfetmeye dayalı oluşudur. Hamdullah Suphi'nin bu öngörüsünün benzerini, Mütareke yıllarında Abdülhak Şinasi Hisar gerçekleştirmiş ve Türk şiirinin ileride Haşim çizgisinde devam edeceğini öngörmüştü. Dolayısıyla Haşim şiirinin istiskal edildiği bir dönemde, bu tür bir öngörude bulunabilmek her bakımdan önemli idi. İşte Hamdullah Suphi'nin Akif ve şiiri hakkındaki düşüncesinin önemi de buradan ileri gelmektedir. Nitekim onun, Akif şiiri hakkındaki düşüncesi hiçbir zaman değişmemiş, bunun sonuçları da *İstiklâl Marşı*'nın yazdırılması ve kabulü sırasında kendini göstermiştir.

Hamdullah Suphi'nin tenkidinin bir başka yanı daha bulunmaktadır ki, o da şudur: Hamdullah Suphi bu değerlendirmesini yaparken, Fecri Ati akımının önde gelen mensuplarından biri idi. Ayrıca yazısını da Fecri Atici'lerin temsilcisi olan *Serveti Fünun* dergisinde yayınlamıştı. Dolayısıyla ilgili metin Fecri Ati çevrelerinde ciddi bir rahatsızlığa yol açmış, gene Fecri Aticilerden Celâl Sahir'le Hamdullah Suphi arasında tartışmalara meydan vermiştir. Daha doğrusu da *Safahat* ve Mehmet Akif etrafında cereyan eden bu tür tartışmaların sonucunda, Fecri Ati yavaş yavaş can vermeye başlamıştır. Bu bakımdan Hamdullah Suphi'nin metninin dikkatle okunması ve tartışmanın devamının da takip edilmesi gerekmektedir.

dâr etti. Öyle bir seyahat ki pek uzun süreceğine, bu günlerden başlayarak pek uzak bir atıye kadar imtidat edeceğine eminim.

Şiirin tarzı telâkkisi günden güne düçâr-ı teşevvüş olarak, bazılarına göre semada uçan bir şeyi yakalamak, bazılarına göre yalnız aşkı terennüm etmek ve daha bunun gibi yüzüne baktıkça gülünçlüğü artan bir takım nazariyelerin yol aldığı bir zamanda, *Safahat* bunlar karşısında ne kadar mütebayin bir sima ile ortaya çıkıyor.

Safahat'in muhterem sahibi, lisan-ı nazm ile tahkiyenin bizde ilk müessisidir. Şimdiye kadar Abdülhak Hamit Bey'in bazı mukallitlerinin yazdıkları manzum temaşalar, lisanı alelâde tekellümden pek uzak olduğu için, onlar kaidelerinin de taht-ı itirafında olarak oynamak kabiliyetinden tamamıyla mahrumdu. Halbuki *Safahat*'in en muvaffak parçaları, mükâlemeleri ihtiva eden sahi-felerde münderiç bulunuyor.

Kitabın başında, muhterem şairin pek haklı olarak söylediği üzere, eş'ârının başlıca meziyetleri çok tasannusuz, çok samimi olmasıdır. İddia edebilirim ki sahiplerinin meşrep ve ruhuna *Safahat* kadar yakın olan, babalarına bu kadar vuzuh ile benzeyen çocuklar nadirdir. Akif Bey'i biraz yakından görmüş olmak, onun ruh-u lâubalisiyle attarlara, *Köse İmamlara*, *Seyfi Babalara* dost çıkan sanatkâr arasında en küçük bir ihtilaf bulunmadığını, onun hakikaten kavmin sunûf-u fakr u sefaleti de dahil olmak üzere bütün bir kavmin muhibbi olduğunu itiraf etmeye kifayet eder. Akif Bey kariyelerinin karşısına süslenerek, bir eda-yı temkin ve vakar olarak çıkan, yani dakikanın icabatına tevfik-i hareket eden bir adam değildir. O, tahrik ettiği eşhâs gibi sade bir ruh, endişesiz bir mişvâr ile rahim ve serazat bir kalp ile halkın arasında dolaşmanın yolunu biliyor. Burada bilhassa düşünülmesi lâzım bir nokta olduğuna kailim. Bizde zümre-i mütefekkirini halkın diğer kısmından ayıran korkunç bir uçurum var. Biz onları içimizden istihkar ettiğimiz gibi, onlar da bize karşı içlerinden bazen açıktan açığa istikrah gösteriyorlar. Biz ve Ruslar gibi çok geri kalmış milletlerin fikren genç olan evlâdı ile, mazi-perest olan evlâdı arasında mevcut olan bu azim mübayenet gençlerin aleyhine olarak bir noksan teşkil eder.

Safahat ve Mehmet Akif hakkında en
orijinal değerlendirmeyi yazan büyük hatip
Hamdullah Suphi [Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

Sanatkârı mevzularının intihabında serbest bırakmamanın bir hata olacağını düşünmekle beraber, insanlığımızın saha-i muhabbetimizin vüsatıyla ölçülebileceğine kaniim. Akif Bey'in sanatının pencerelerini İstanbul'un mensî hücre köşelerine, kollarını kendilerini bütün kalbimizle sevmemiz lâzım gelen ve bizim büsbütün unuttuğumuz bir sınıf hemşehrilerimize açmış olması ayrıca şâyân-ı dikkattir.

Rusların "halka gitmek" diye ifade ettikleri maksadı bizim de nihayet anlamış olmamız ve edebiyatımızın şimdiki dereke-i tasannu ve pestîden kurtulmasını, onun bir alet-i fuş ve sefahat olacak yerde sağ, erkek, hakikatiyle yüksek, mürşit, münci bir kuvvet olmasını intaç edebilir.

Büyük şairler zamanlarının peygamberleri olmak kabiliyetine maliktir. "*Halka gitme*"nin yolunu bir fikr-i mahsus ile değil fakat tabiatının sevki ile öğrenen bu şair, karşımızda hiçbir hiss-i ihtiraz ve tereddüt duymaksızın, birbirine galiz sözlerle söven kahve sakinlerini, mensup olduğu kavmi hiddet esnasında "bu öküz millet" diye yad eden imamı; döşeme tahtalarına tükürdüğü daire şeklinde balgama mûmâslar çizen ihtiyarı, bir şafak, bir deniz, bir aşk tarif eder gibi kolaylıkla, cebri değil fakat mutat bir kolaylıkla anlatıyor. Görülüyor ki onun nazarında hakikat, herhangi bir şekilde olursa olsun, lüzumunda zikredildiği takdirde sanatın meşher-i mutenasında ahz-ı mevki etmeye lâyıktır. Avâm-ı nâsı maatteessüf muasırlarında görülen meyalân-ı umumi hilâfına olarak, kendisi için mucibi şeref olacak bir surette sevdiği gibi, onların hususiyetlerinin hiçbir nev'ine karşı eser-i istikrah göstermiyor. Zaten eserini bî- taraf bir gözle okumaya muvaffak olanlar, ihtiva ettiği kelimât-ı galize ile kitabın en zengin manzumesi olan *Mahalle Kahvesi*'nde bile her şeyin yerli yerinde olduğunu, onun bazı gençlerde görüldüğü üzere temayülât-ı umumiye hilâfına giyinmeyi başlı başına değerli, cesur bir hareket addetmediğini gösterecek kadar her kelimenin bir lüzum-u mahallisi olduğunu itiraf ederler.

Victor Hugo'nun "Fena mevzu yoktur, fena şair vardır" sözünü burada ihtar ederek, Akif Bey'in en pis sözleri, pek kâr-güzar bir mevkide tutmak neticesi onları adilikten kurtarabildiği, onlara bir sıfat-ı edebiyeye vermeye muvaffak olduğu zannındayım.

Lâyemut beyitlerini manzumelerine tac-ı iftihar olarak geçirdiği Sadi'nin koltukları çürük yumurta kokan rahipleri, Tolstoy'un uzun uzun tarif ettiği nasırlı ayakları, Zola'nın osuruk müsabakası eden erbab-ı keyfi, Loti'nin cüzamlıları, uyuzları, Maupassant'ın kadının çıplak vücuduna sürttüğü tüylü çıplak bacakları, bunlar kendi kendine müstekreh oldukları halde, onları bize irâe edenlerin sihr-i teması sayesinde çirkinliklerini kaybetmişler, şâyân-ı irâe bir mahiyet ihrâz etmişlerdir. *Safahat*'ın bu cihetle şaibedâr olduğunu iddia edenler hâlâ edebiyatı, büyük salonlar gibi bir sınıf-ı güzide-i züvvâra açık farz etmek hatasında bulunuyorlar. Sanat, İngiltere'nin en büyük şairinin bize söylediği üzere her şey, çirkin ve güzel kendi yüzünü gösterebilir bir makes-i hakikattir. Kifayet eder ki halkın karşısına çıkardığımız mülevvesât bir maksad-ı muayyene, mevzuun gayesine müfit olsun.

Safahat'ın nazarımda en büyük kıymeti, mütehassir olduğumuz benliğimizi bize parça parça göstermeye muvaffak olmasındadır. Onda İstanbul'un en eski yani en Türk kısmı, Türklük ve İslâmlık ne ibâdi, ne sahih bir şekilde ahz-ı mevki etmiş duruyor. Şimdi ismini hatırlamaya muvaffak olamadığım bir İtalyalı bizden bahsederken: "Bir Türk akşam evine ekmeğini getirip kapısını kapadıktan sonra etrafını, memleketini kolay kolay unutabilir" diyor. Biz, adeta halkalı böcekler gibi gayet dağınık bir şahsiyâta malikiz. Bizde her fert, bir zerresi olduğu küllü, bazen en büyük tehlikeler karşısında bile duymaya muvaffak olmuyor. Geçen Karadağ Muharebesi'nden avdet eden bir yaralı, Beyazıt'tan sıra sıra inen arabaların Kâğıthane'ye müteveccih olduğunu öğrendiği vakit, "Hudutlarda memleketin bir kısım evlâdı ateş, duman içinde ölümle boğuştuğu dakikalarda bunlar eğlencelerine devam ediyorlar" diye eşk-rîz olmuş. Her hangi eser ki, iltizamî ve gayr-ı iltizamî bize kendimizi öğretir, en büyük hürmete kesb-i istihkak etmiştir. Biz kendimizi tanıdıkça, bütün aşinası olduklarımıza karşı perverde ettiğimiz muhabbet gibi bir muhabbet bizi, etrafımıza rabt edecek, bize muhtacı olduğumuz hiss-i millîyi, hatta hiss-i kibr ü vakarı temin edecektir. İtalya'ya kendini öğreten, vicdan-ı millîsine intibah ve vuzûh bahşederek ve hiddetini ihrâz ettiren erbab-ı sanattır. Lehistan'ı nisyân-ı ebediye karışmaktan kurtaran

yine o milli edebiyatı, Rusya'nın sehâb-ı mazi gibi hal-i teşekkül üzere olan kasırgalar içinde çırpınan ruh-u umumisine, nihayet en asil şekl-i insaniyi verecek, üstüne yığılan karanlıkları şafak darbe-leriyle tarumar edecek yine o dinç ve hakiki edebiyattır.

Yusuf Akçura'nın Tolstoy'a dair *Resimli Kitap*'ta yazdığı bir makalede, "Biz yalnız esvaplarımızı, ayakkabılarımızı, levâzım-ı maddiyemizi Avrupa'dan almıyoruz, hatta yazdığımız eserleri bile muayyen, malûm kitaplardan parça parça istihsal ediyoruz" diyordu. İçimde, edebiyatımızı derbeder sâiller gibi Şark'a-Garb'a başvurduran, kapı kapı dolaştıran sürü sürü mukallitlere karşı nefret ve husumet var. Ne şâyân-ı hayrettir ki biz bir Loti kadar İstanbul'un menâzırını teşhis etmeye, bir caminin azametini anlamaya, Allah'ın karşısında başlarında duaların buhurları tüterek hiss-i huşû içinde dizilmiş müslümanları hissetmeye bir türlü fırsat-yâb olamıyoruz. Sonra aramızda hemşehrilerimizden biri, gözümüzün önünden, bir perde çekerek, bize kendi köşelerimizi gösterdiği vakit, ben onun önünde senelerden beri tarafgiri olduğu bir fikrin nâgehân tahakkukunu görmüş bir adam tavrı minnetiyle, bir vaz-ı inhina-yı teşekkür olmaya elbet şitap ederim.

Yirminci asırda edebiyat-ı milliye fikrimizin ancak edebiyat-ı avâm sözüyle eda edilmesi lâzım geleceğini iddia edenler, beş altı bin senelik bir zamandan beri sanayi-i nefisenin beherinde, muhtelif milletlerin gösterdikleri hususiyetlerden haberdar değil midir? Avrupa'da daha Yunan, Roma medeniyetlerinin ilk taşları kurulmadığı bir zamanda, Amon mabedinin nîm-ebedî eşkâlini tespit eden Mısırlılar, kendi memleketlerinden kendi dinlerinden mülhem olarak, semalarının mahşer-i hücumuyla muvaşşah tavaneler, endişe-i ebediyetle daima meşgul olan dimağlarını tatmin için en payidar binalar vücuda getirmemişler mi? Niçin onların tarz-ı mimarisi, Yunanlıların tarz-ı mimarisinden pek mütebâriz hutût ile ayrılıyor? Bugün akvam beyninde ittisalatın pek ziyade olduğunu nazarı itibare alarak, hususiyle muhtelif akvamın tabaka-i havassı birbirine pek ziyade yaklaştığını zannedenler, Alman musikisiyle İtalyan musikisinin, Hollanda mekteb-i resmi ile İngiliz mekteb-i resminin farklarını ne ile izah edecekler? Yoksa bu

musikilerin matla-ı kâinat-ı esrarı olan Vagnerler, Beethovenler, Verdiler tabaka-i avâmdan mı madud olacak?

Sözlerim bu cereyana dâhil olmuşken, bütün insanıyetin müşterek olduğu hislerde, fikirlerde edebiyatın yine her veçhile makbul ve muteber olacağını ilâve etmeliyim, çünkü edebiyat-ı milliye edebiyatın ancak bir kısmıdır. Cenap Şahabettin, Darülmualimin'de tarih-i edebiyata dair verdiği bir konferansta, bizde de nihayet edebiyat-ı milliye'nin başlayacağını ityân etmişti. "Kendisi gibi son devrenin en derin, en vâsi sanatkârı olan biri, bu sözün netice-i tabiisi olarak bizden sonra, edebiyatların geçirdiği istihâlâtın en son şeklini, adeta bir tetvici demek olan edebiyat-ı milliyeye intizar ediniz" demiş oluyordu. Bu lüzumun büyük küçük birçok kişi tarafından anlaşıldığı bir zamanda, *Safahat'*ı daha vâsi, daha hakiki bir edebiyatın müjdecilerinden olduğu için hürmetle telâkki etmekte haklı olmam gerekir.

Şimdi eserden bazı parçalar ifraz ederek, mahiyeti hakkında bir fikir vermeye ihtimam edeyim:

AHİRET YOLU

Sokakta sade bir âmin! sadasıdır gidiyor
Mahalle halkı birikmiş, imam dua ediyor.
Basık bir ev, kapının iç yanında bir tabut,
Başında çınlayan âvâzı dinliyor, mebhût.
Denildi "*Fatiha*", amini kestiler bu sefer,
Göğüsler inledi, derken açık duran eller,
Hazin alınları bir kerre okşayıp indi;
Deminki zemzemeler bir zaman için dindi.
Duyuldu sonra imamın nida-yı mağmûmu,
Diyordu:
— Söyleyin Allah için şu merhumu,
Nasıl bilirsiniz ey müslümanlar?
— İyi biliriz!
— Yarın huzuru İlâhi'de toplanıp hepiniz,

Bu yolda hüsnü şehadet edersiniz ya?

— Evet!

— İmam efendi helâllik de iste, merhamet et...

— Helâl edin hadi öyleyse şimdi hakkınızı.

— Helâl edin, hadi bekletmeyin adamcağızı!

Cemaatin yüreğinden kopup "helâl olsun!"

Nidâ-yı saffeti, birden cenaze âh-ı derûn

Misâli uğradı evden; fezada yükseldi.

İçerde başladı bir cûş-u nevhadır şimdi;

Baş örtüsüyle kadınlar gözüktü pencereden:

— Bıraktın öyle mi; en sonra kardeşim, bizi sen!

— Yıkıldı dostlar evim barkım... Ah gitti kocam...

— Dayım melek gibi insandı; ben nasıl yanmam!

— Tamam otuz senedir komşuyuz da bir kerre,

Kızıp da "ey!" demiş insan değildi hemşire!

— Zavallı Remziye! Boynun büküldü evlâdım...

— Babam ne oldu?

—Baban... Öldü.

— Etme Ayşe Hanım,

Bu söylenir mi ya? Hicran olur zavallı kıza...

Ayol, şu öksüzü bir parçacık avutsanıza...

Açın da cumbayı etrafa baksın ağlamasın...

Göründü cumbada baktım ki tombalak, sarışın,

Sevimli bir küçücek kız... Beşinde ancak var.

Donuk yanakları üstünde parlayan yaşlar,

Zavallının eriyen rûh-u bî-günâhı idi.

Benim o mersiye yâdımda ağlıyor ebedi.

Sefîne-pâre ki sırtında mevc-i bî-hissin,

Yüzer... Önünde ademden nişane bir engin,

Çeker durur onu sâhil-cüdâ açıklarına.

Bunda ne kadar zavallılık, insanlık ve müslümanlık var? Biçarelerden başörtüsüyle görünen kadınlar, cumbadan dışarı çıka-

rılan çocuk, sonra en sonra omuzların dalgaları üstünde sahilsiz umman... Ebediyete doğru açılan sefine-pare, sefine-tabut! Ne güzel bir lisan-ı nazım, ne hakiki, ne müessir bir hikâye... Size bir hikâye daha zikredeceğim:

KOCA KARI İLE ÖMER

Var mı Abbas'ı bilmeyen, yoktur
O sahâbiyi dinleyin şimdi:
Bir karanlık geceydi pek de ayaz...
İbni Hattab'ı görmek üzre biraz,
Çıktım evden ki yollar ıpıssız.
Yolcu bir benmişim meğer yalnız!
Aradan geçmemişti çok da zaman.
Az ilerden yavaşça oldu âyân,
Zulmetin sinesinde ukde gibi,
Ansızın bir müheykel arabî!
Bembeyaz bir ridâ içinde garib,
Geliyor muttasıl, mehîb mehîb.
Ben sokuldum o geldi, yaklaştık;
Durmadan karşıdan selâmlaştık.
Düşünürken selâm alan sesini,
O heyûla uzandı tuttu beni:
Bir de baktım, Ömer değil mi imiş!
— Yâ Ömer! Böyle geç zaman, bu ne iş?
— Şu mahallâtı devre çıkmıştım...
Gel beraber, benimle üç beş adım.

*

**

Ne sada var, ne bir yürür bidâr;
Uhrevî bir sükûn içinde civar.
Ömer olmuş gezer, sıyânet-i Hak...
Şu yatan beldenin huzuruna bak!

O semalar kadar yücelmiş alın,
Çakarak sinесinden âfâkın,
Bir zaman sönmeyen nigâhıyla,
Necm-i sâhirde sanki bir hâle!
Duruyor her evin önünde Ömer,
Dinliyor, bî-haber içerdekiler.
Geçmedik en harâb bir yapıyı,
Yokladık sağlı sollu her kapıyı.
Geldik artık Medine haricine;
Bir çadır gördü, durdu kaldı yine.

*

**

Ocak başında oturmuş bir ihtiyarca kadın.
"Açız, açız!" diye feryad eden çocuklarının,
Karııştırıp duruyorken pişen nevalesini;
Çıkardı yuttuğu yaşlarla çırpınan sesini:
- Durundu yavrularım, işte şimdicek pişecek.
Fakat ne hâl ise bir türlü pişmiyordu yemek!
Çocukların yeniden başlamıştı nâleleri...
Selâmı verdi Ömer, daldı akıbet içeri.
Selâmı aldı kadın pek beşûş bir yüzle.
— Bu yavrular niçin ey teyze, ağlıyor söyle?
— Bugün ikinci gün, aç kaldılar.
- O halde, neden
Biraz yemek komuyorsun?
- Yemek mi? Çömleği sen,
Tirid mi zannediyorsun? İçinde sade su var;
Çakıl taşıyla beraber bütün zaman kaynar!
Ne çare! Belki susarlar dedim, ayıplamayın.
- Peki! Senin kocan, oğlun, ya kardeşin, ya dayın...
Tek erkeğin de mi yok?
— Hepsi öldü... Kimsem yok.

— Senin midir bu küçükler?

— Torunlarım.

— Ne de çok!

Adam Emîr'e gidip söylemez mi halini?

— Ah...

Emîr'e öyle mi? Kahretsin an-karîb Allah!

Yakında râyet-i ikbâli ser-nigûn olsun...

Ömer belâsını, dünyada isterim bulsun!

— Ne yaptı teyze Ömer, böyle inkisar edecek?

— Ya ben yetim avuturken, Emir uyur mu gerek?

Raiyyetiz, ona bizler vedîatu'llâhız;

Gelip de bir aramak yok mu?

— Haklısın, yalnız

Zavallının işi pek çok, zaman bulup gelemeyiz;

Gidip de söylememişsen ne haldesin bilemez

— Niçin Hilâfeti vaktiyle eylemişti kabul?

Sonunda böyle çürük özü kim sayar makbul?

Zavallının işi çokmuş... Nedir muharebe mi?

İşitme sen de civarında inleyen eleme,

Medine halkını üryan bırak, Mısır'da dolaş..

Gaza gaza diye git soy cihanı, gel paylaş!

Çocukların bu sefer yükselince feryadı,

Kadın tehevürü artık cünûna vardırdı:

— Şu nevhalar ki çıkar tâ bulutların içine;

Ömer... Sevâik-ı tel'in olur, iner tepene...

Yetimin âhını yağmur duası zannetme!

O sayha ra'd-ı kazadır ki gönderir ademe!

Açız... açız... Bize bir lokma olsun ekmek ver...

Susundu yavrularım işte oldu, şimdi pişer!

Gidip de söyleyeyim hû?.. Dilencilik yapamam!

Ömer de kim? Benim ondan kerîm adamdı babam,

Ölür de yüz suyu dökmem sizin Halifenize...
Ömer vuruldu bu son sözle...

— Haklısın, teyze!

Avut çocukları, ben şimdicek gider gelirim.

*

**

Halife önde bitik, suçlu, münfail, nâdim;
Ben arkasında perişan, çadırdan ayrıldık.
Sabaha karşı biraz, başlamıştı aydınlık.
Köyün köpekleri ejder misâli saldırıyor,
Bırakmıyor bizi yoldan, fakat kim aldırıyor!
Medine'nin dalarak münhanî sokaklarına;
Dönüp dönüp, hele geldik zahire anbarına.
Halife girdi açıp, ben de girdim emriyle.
Arandı her yeri, bir mum yakıp alalacele.
— Şu tek çuval unu gördün ya! Haydi yükle bana;
Bu testi yağ doludur, elverir o yük de sana.
Çuval Halife'de, yağ bende çıktık anbardan;
Kilitleyip geri döndük deminki yollardan.
Mesafe baktım uzun; yük yaman Ömer yaralı;
Dedim ki:

— Ben götürüydüm... Verir misin çuvalı?

— Hayır yorulsa değil, ölse yardım etme sakın,
Vebali kendine aittir İbni Hattab'ın.

Kadın ne söyledi Abbas, işitmedin mi demin?
Yarın huzûru İlâhî'de, kimseler Ömer'in
Şerîk-i haybeti olmaz, bu günlük olsa bile;
Evet, Hilâfeti yüklenmeyeydi vaktiyle.
Kenar-ı Dicle'de bir kurt aşırırsa bir koyunu.
Gelir de adl-i İlâhî sorar Ömer'den onu!
Bir ihtiyar karı bikes kalır, Ömer mesûl!
Yetimi girye-i hüsrân alır, Ömer mesûl!

Bir âşiyân-ı sefalet bakılmayıp göçse:
Ömer kalır yine altında, hiç değil kimse...
Zemine gadr ile bir damla kan dökünce biri,
O damla bir koca girdâb olur boğar Ömer'i!
Ömer duyulmada her kalbin inkisarından;
Ömer koğulmada her matemın civarından!
Ömer Halife iken başka kim çıkar mesûl?
Ömer ne yapsın İlâhî, beşer zalûm ü cehûl!
Ömer'den isteniyor beklenen Muhammed'den...
Ömer... Ömer... Nasıl aldın bu bârı sırtına sen?

— Sen almasan acaba kim gelip de senden iyi,
İdare eyleyecek düştüğün bu ma'rekeyi?
Evet adaleti "mutlak" hayal edersen eğer,
Ömer değil ya ne olsan, bırak ki hepsi heder!
Beşer, adaleti "mutlak" tahayyül eylerse,
Görür ümidini mahkûm, her zaman ye'se.
Sen ey Ömer, ne meleksin, ne bir emîr-i zalûm...
Fakat elinde ne var? Fıtraten beşer mazlum!
Görür burûc-u semanın bütün sitâreleri,
Zalâm içinde, yük altında inleyen Ömer'i!
Huzûr-u Hakk'a çıkarken bu unlu cebhenle,
Değil zemini, getir şahit âsumânı bile!
— Uzak mı yol? Daha çok var mı?

— Ancak üç beş adım.

Mecali kalmamış artık zavallının... Baktım
Olanca azmini cebr eyleyip, nefes nefese;
Yavaş yavaş yürüyor. Geldi bin belâ ne ise!
Sokuldu haymeye, indirdi arkasından unu:
- Bırak da testiye yerleştirin kenara şunu.
Hemen çakılları çömlekten indirip attı;
Uzandı testiye yağ koydu, sonra un kattı.

Oturmak istedi, lâkin belâya bak ki ocak,
Hemen sönüp gidecek...

— Teyze, yok mu hiç yakacak?

Kadın getirdi beş on parça yaş diken Ömer'e;
Ömer de yakmak için büsbütün serildi yere.
Ocak tüter, Ömer üfler zefir-i hârîyle;
Zemini lihye-i beyzâ-yı târumârîyle,
Sücûd tavr-ı huşû'unda, muttasıl süpürür;
İçinde ruhu yanar, cephesinde ter köpürür!
Döner muhit-i nigâhında tûde tûde duman;
Bulut geçer gibi necmin hıyât-ı nurundan!

Ocak tutuştu, yemek pişti;

— Var mı teyze kabın?

Getir de indirelim...

— Var büyükçe bir kap, alın.

Yemek sıcaktı, fakat kim durup da bekleyecek!
Ömer çocuklara bir bir yedirdi üfleyerek!
Kesildi haymede matem, uyandı rûh-u sürûr;
Çocuklar oynuyorlar, kadın ferîh ü fahur.
Ömer bu âlemi gördükçe gaşy içindeydi...
Dedim:

— Sabah oluyor kalkalım...

— Evet, haydi!

Yarın Emaret'e gel teyze, öğleyin beni bul;
Emîr'e söyleriz, elbette hayr olur me'mul.

*

**

Yüzü gülmüştü teyzenin baktık
Biz de çıktık veda edip artık.
Hiç görünmeksizin gelip geçene,

Doğru indik Halife'nin evine.
Şimdi nerdeyse gün doğar, kaliver
Diye, koyvermiyordu çünkü Ömer.
Etti az sonra subh-u velvedâr
Uyuyan şehri kâmilten bidâr.
Öğle geçmişti, çıktı geldi kadın.
- Galiba teyze, uykusuz kaldın!
İşte bağlanmak üzredir nafakan,
Alacaksın her ay gelip buradan.
Şimdi affyledin değil mi beni?
— Böyle göster fakat adaletini.

Hastada feryat kesiliyor. Ömer kadına, "yarın Emâret'e gel" ...
"Söyleyeyim, senin için hayır memuldür" diyor. Ve Abbas'la beraber evine avdet ediyor. Öğleden sonra kadın, Ömer'i görmek için Emâret'e geliyor ve gece kulübesine giren adamın yanına çıkarıyorlar. Ömer'i tanıyor. Ömer soruyor:

Teyze affyledin değil mi beni?

Buraya kadar kitabın hikâye kısmını tetkik ettim. Kitabın ziyadâr parçalarını teşkil eden bu manzumeler yanında, gölgede kalan ve adedi pek mahdut olmayan hayalî ve romantik şiirler var. Bazı defalar şair hikâyelerine romantik bir girizgâh ile geçiyor. İtiraf etmeliyiz ki bunların çoğu, kitap için ayrı ayrı sebep-i zaaf teşkil ediyor. Mesela *Meyhane*'nin ilk kısmı:

Hurûşan bâd-ı süfliyyet derûnundan, kenarından;
Fürüzân rûh-u ulviyyet harîminden, civarından.
Çıkar bin nâle-i nevmîd hâk-i ra'şe-dârından,
İner bin zulmet-i makber feza-yı şeb-nisârından.
Gelir feryâtlar ebkem duran her seng-i zârından:
Yıkılmış hanümanlar sanki çıkmış da mezarından,
Dehân-ı hasret açmış, rahnedâr olmuş cidarından!
Çöker bir dûd-u matem titreyen kandil-i nârından:

BAYRAM

Afâk bütün hande, cihan başka cihandır;
Bayram ne kadar hoş, ne şetaretli zamandır!
Bayramda güler çehre-i masum-u sabâvet.
Ümmit, çocuk suret-i sâfında ayandır.
Her cebhede bir nûr-u mücerred lemeândır;
Her dîdede bir rûhu demâdem cevelândır.
Âlâm-ı hayatın iki kat büktüğü ecsâd
Feyzindeki tesir ile asûde revândır.

Mersiyeler de bu nevidendir. Arada *Tevhid yahut Feryat* gibi mülhid ve muvahhid herkesin bir hiss-i diyanetle okuyabileceği yüksek parçalar var. Arada, bu kadar dindar bir manzume içinde, ne alicenap fikirlere tesadüf ediliyor:

Mülhid de senin, kalb-i muvahhid de senindir
İlhâd ile tevhid nedir, menşei hep bir.

Sonra:

Yarab bu serâir gün olur da açılır mı?
Bir leyl-i müebbed olarak yoksa kalır mı?

*Serveti Fünun'*ün on yedinci cildinde Tefik Fikret Coppe'den bahsederek: "Coppe'ye kendi memleketinin gençleri, "kapıcılar şairi" yahut sadece 'kapıcı' diyorlar. Niçin? Yazdığını herkes anladığı için" diyor. Mehmet Akif'in etrafında da bazı gençler arasında, şekl-i kati almamış bir fikir olmakla beraber, buna benzer bir şey düşündüklerini biliyorum. Evvelce ona "kapıcılar şairi" diyen gençlerin, şimdi ne düşündüklerini bilmiyorum. Fakat Fransız edebiyatında Coppee'nin daima muhterem büyük bir şair, hikâye-nüvis olarak meziyetini muhafaza edeceğinde ben şüphe etmiyorum.

Akif Bey'e gelince, muvacehesinde ben kendi fikrimi, suret-i telâkkimi tayin edeyim.

Akif Bey'i edebiyatımızda yeni, makbul bir tarzın muvaffak bir müessisi olmak üzere selâmlarım ve ona, benim ellerimin üstünde kemal-i tebci ile tuttuğum kitabınız, sizin ayaklarınızın altında yüksek bir kaide-i şan ve şereftir, diyebilmekle memnunum.

Mithat Cemal'in imzalı bir fotoğrafı
"Aziz dost Taha Toros'a, selamlarımla"
[Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi]

Safahat Hakkında Notlar/5* MEZARLIK

Mithat Cemal Kuntay

Mezarlık manzumesini tetebbu edeceğim: Ben bu manzumeyi *Safahat*'ta okumadan evvel, Akif'in dehân-ı inşâdından sâ-mia-i hayretle dinlemiştim. O vakit kirpiklerimin ucuna haftalarca bir seng ü türâb âlemi, bir mahşer-i mehîb levhası asılı kalmıştı. Evet, o vakit garip bir aks-i sadâ samîm-i sımâhıma haftalarca samt-ı mekabir tekellüm etmişti.

Mezarlık'ın inşâdından bir kaç sene sonra *Safahat* intişar etti. Dünyada herkes ve her şey öldüğü gibi, bu şiirin hâtıra-ı kıraati de hâfıza-hâne-i dimağımda vefat etmişti. Manzumeyi okudukça mevcuda yetmek, şiirin bir sene evvelki hâtıra-ı kıraatinin naş-ı esirisi üstüne adeta bir kefen-i adalî-i nisyan gibi örtülen mevcudiyetimin mahvolduğunu, parçalandığını hissettim. Bir hayat-ı uhrevî ile yaşayan bir mezar-ı manevi oldum. Evet, bir mezar-ı müteharrik gibi, bir makber-i mahz gibi Akif'in *Mezarlık*'ında hayat-ı saniye ile yaşamaya başladım. Galiba zulümat söylüyorum, farkındayım. Hakk-ı sarihiniz var. Ben *Mezarlık*'ı tetebbu edecek tim halbuki mütefevvh-i mübhemât oldum...

Mezarlık manzumesi bana azamet ve ulviyet hissiyatı verir. Yunan kavm-i kadîmlerinden "Pelaj"ların yaptıkları binalar o kadar metin imiş ki görenler bir takım ifritler, "cyclope"ler dağlar-

* Mithat Cemal Kuntay, *Sıratı Müstakim*, 14 temmuz 1327/ 27 temmuz 1911, c. 6, nr. 151, s. 334-336
Abdulkerim Abdulkadiroğlu/Nuran Abdulkadiroğlu, *Mehmet Akif Ersoy Hakkında Yazılanlar (Sıratı Müstakim ve Sebülürreşat Mecmualarında Çıkan Makaleler)*, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara 1989, s. 57-63

Mithat Cemal Kuntay, *Fatih Camii* şiirinden sonra *Mezarlık*'ın tahliline geçiyor. Ona göre *Mezarlık*, *Fatih Camii* kadar yüksek bir şiirdir. *Sıratı Müstakim*'de 1908'de yayınlanan *Mezarlık*'ı Mithat Cemal, bizzat Akif'in okuması ile kendi sesinden dinlemiş ve çok etkilenmiştir.

dan kayalar kopararak bu heyâkil-i hâileyi bina etmişler... zehabını hasıl ederlermiş.

İşte ben *Mezarlık* manzumesinde “Pelaj” kavminin binaları kadar mehabetli parçalar gördüm: Bu parçalar Akif’teki ifrit-i mütehevvir dehanın üstühan-ı emvât-ı beşer cebellerinden kopardığı seng-i sermedîler, sahra-i müdhişlerdir.

İşte size izâm-ı na’ş-ı beşer cebellerinden koparılmış birkaç tane kaya:

Ey mezaristan, nihan ka’rından yüz binlerce mâh,
Fıskıran pâk-i remîminden bütün nûr-u nigâh!
Nazenînler yâl ü bâlinden nişan her bir giyâh...
Serviler Mevlâ’ya yükselmiş bir berceste âh,
Hufreler Mevlâ’dan inmiş en emin bir hâb-gâh.
Ey şebistan, ey adem, ey perde perde kibriyâ,
Sendedir ümmidler, senden doğar fecr-i beka.
Her hacer-pâren okur bir şi’r-i lâhûtî edâ;
Her neşîden ruhu eyler sermediyyet-âşına
Benden ey hâk-i semavî bin selâm olsun sana.

Mehmet Akif’te “diskripsiyon”culuğunun mahâret-i müfritesi adeta mevcudiyet-i edebiyesinin sevk-i tabiisi yahut tabiat-i şi’r-i mahz olan yerleri bile diskripsiyon şekli-katısında değilse bile ekseriyetle tasvir-âmîzdir. Nitekim *Mezarlık* manzumesinin şiir olan şu kıtası resimdir:

Bakma kabristanın ancak sâha-i medhûşuna,
Dur da bir müddet kulak ver nâle-i hâmûşuna!
Kalbi hiç benzer mi bak simâ-yı heybet-pûşuna?
Kim kapılmışsa hayatın seyl-i cûş-â-cûşuna,
Can atar bir gün gelir yorgun düşüp âgûşuna!

Bu kıtada mezarlık bir şahs-ı müdhiş, bir insan-ı muzlim oluyor; çehresi çirkin ve haşin, fakat kalbi gayet rakik. Hayat bir seyl-i beşer-i ber-endâzdır. O seylin cûş-i mevcâtına katılıp yorulan binlerle has ü hâşâk-i uzvîye, binlerle kadîd-i münkesire mezarlık, o müşfik mâder-i muzlim sîne-küşâ-yı sıyânet. Bu levha bir hârîka-i tasvirdir.

Akif'in ufk-u edebiyata manzume-i şemsiye şaşalı birer küre-i kamer hediye eden bu manzumelerinin etrafında, enfâs-ı bâride-i gayz u garaz cereyanları mevcut. Emin olsunlar, eşhâs-ı mütehevvere enfâsıyla yed-i beşer masnûatı olan ziyalar söner. Enfâs-ı tehevürlerini son nefeslerine kadar sarf etseler meşal-i meşiyeti söndüremezler. O enfâs-ı bâridenin cumûdet-gâhlarını Akif'in manzumelerindeki ziya-yı müstesna bir istikâmet-i âliye ile yarıp geçtikçe, tıpkı yüksek bulutları teşkil eden menşûr şeklindeki buz parçalarından ziya-yı mâhın hîn-ı cereyanında tahallül ederek hâlenin husule gelmesi gibi, o şiirleri de dâiren mâdâr bir hâle-i cûş-a-cûş-u şeref derâgûş eder durur. Zemin-i mezellet perverdeleri asumanın meşâil-i iclâline musallat olmamalıdır.

Safahat'in hafızamla yek-vücut olan yetmiş dördüncü sahnesindeki şu kıtayı okuyalım:

Şanlı bir tarihsin mâzi-yi millet sendedir.
Varsa ibret sendedir, hikmet de elbet sendedir
Devr-ı istilâ durur yâdında, devlet sendedir;
Çünkü hürriyet, hamaset sende, gayret sendedir,
Zindegî zillettir artık bence izzet sendedir!

Muhtevası mazi-i millet olduğu için mezarlığı tarih-i zîşân olarak şimdiye kadar hiçbir ferd-i mütefekkir tasavvur ve tasvir etmedi: Akif'in bu infıradı lâyı-ı tebrik.

Varsa ibret sendedir... ilâahirihî

mısraı, fevkat-tahammül ve fevkat-tekellüm denecek kadar fena. *Mezarlık*'ın mevâiz-hân-ı ibret ve hikmet olması adiyât-ı edebiyedendir.

Devr-i istila durur yadında, devlet sendedir.

Bu mısradaki yükseklik ve derinlik var. Yükseklik var. Çünkü devr-i istila mezarlığın koynuna girmek suretiyle Mezarlık'ta devlet tasvir ediliyor. Mezarlık ise nisyan, harabî, harabe, seng ü türâb, zill ü zalâm, leyl ü magrib odalarıyla lebriz bir mahşer-i mahuf olduğu için, mezarlığı gören yalnız mezarlığı görür ve hiçbir

zaman onda ihtişam-ı dünyevîsiyle bir devlet-i maziye kadîdinin serilip yattığını göremez.

Binaenaleyh mezarlıkta devlet görmek âlî-nazarlıktır. Derinlik de var: Çünkü Akif mezarlığa hitap ederken “Devlet sinenedir, hâkindedir” falan gibi bir şey söylemiyor. Devr-i istila-yı devleti mezarlığın yâdına sokuyor. Mezarlık gibi nisyanın hükümet-fermâ olduğu zevâl-i âlem muhitlerine hafıza isnat etmek ve binaenaleyh hafıza-i hane-i mekabirde bir devlet yaşatmak tarz-ı tefekkürde fevkalâdeliktir.

Safahat’ın şu kıtasındaki bu bedîa şâyeste-i tahrir olmasaydı şâyân-ı tebriktir derdim.

Bir zekâ-yı afîf, *Safahat*’a ait olan bir makale-i tekriminde, “Mehmet Akif Bey’de kafiye ait sakatâtın çokluğunu” iddia ediyor. Halbuki bendeniz olsaydım Akif’te kavâfi-i leng çoktur demezdim. Bütün *Safahat*’ta mahdut birkaç kafiye sakatlığı Akif için çoktur derdim. Çünkü Akif kadar kavâfisini müntehip nâzımımız ya hiç yok, ya pek çok az. Meselâ *Mezarlık*’ın hikâye kısmındaki kafiye lügatlerini tetkik edelim:

hayât-emvât,
zindegânînin-sâninin
pâkinde-hâkinde
sâmitini-merâretini.
hayalimden-ben.
ukde-âsûde.
zemin ister-âhenîn ister.
çıkıştım-adım.
cihan-kabristan.
idi-müneccimdi.
yerine-birine,
yemin-zemin.
deniz-sessiz.
likâ-yı muhît-kibriyâ-yı muhit...

Görülüyor ki Akif’in adeta kendi kariha-zâdı olan bir lehçe-i kavâfi var. Ve kafiyelerinin ekseri mukayyed. Bu kadar muntazam

bu kadar mukayyed kafiyelerin huzûr-u negamât ve âhenginde “diyor” ve “yoktur” kafiyesi, ahengin aks-ı seklîye ait bir hata-yı hâil addedilemez.*

Atideki beyitler de Akif'in heykel-i hüviyetini teşkil eden birer seng-i semavîdir.

O serviler müteheyyiç cemâat-ı kübrâ
Kesildi.. Her birisinden duyuldu aynı sadâ.
Mekabir inledi, taşlar birer lisan oldu.
Kitabeler de o taşlarla hem-zebân oldu.
Görünce zinde bütün mahşer-i heyûlâyı,
Mezara ruh veren nefh-ı pâk-i Mevlâyı,
Hayale daldım.. O fûshat-serâ-yı dûrâ-dûr
Göründü dîde-i medhûşa bir cihân-ı nüşûr!
Kefeni be-dûş-u bekâyı nihâye ecsâdın,
O dehri hiçe sayan, kârbân-ı ecdadın,
Akın akın geçerek pişgâh-ı izzette,
-Muhît-i havf ü recâdan makam-ı hayrette-
Kıyâm-ı aczini seyreyledim... Ne dehşetmiş
Sücûd-u hilka-ti görmek huzûr-u kudrette!
Çocuk hayata, o makber de mevte bir levha
Tezâd-ı kudreti gör: Bak şu levh-i zîrûha

Mezarlık manzumesinin Fatih Camii'nden sonra, Akif'in ikinci bir şiir-i azîmi olduğu kanaatindeyim. Şimdi *Meyhane* manzumesine geçiyorum.

* Hamdullah Suphi Beyefendi *Serveti Fünun*'a birkaç sütun-u bitaraf bahşeden *Safahat* ünvanlı makalesinde, Akif'in hüviyet-i edebîyesini asır-dîde bir necabetin lisan-ı nezihî ile teşrih ve tenkit ederken, *Ömer* manzumesindeki:

Var mı Abbas'ı bilmeyen? Yoktur
O sahabi-yi dinleyin ne diyor

beyitinin “diyor” ve “yoktur” kafiyelerini tecviz etmemişti. Makale Akif'e hitaben şu cümlelerle hitam buluyordu: “Benim ellerimin üzerinde tuttuğum kitabımız sizin daima ayaklarımız altında bir kaide-i şereftir” (Mithat Cemal).

SAFAHAT HAKKINDA*

Celâl Sahir Erozan

İnkılâb-ı siyasînin husûlüyle dünyanın en az zararsız meşgalesi olan edebiyat bir cürm-ü azim olmaktan kurtulunca, bizde de ümit ve intizar olunduğu kadar parlak olmamakla beraber, herhalde ihsâs-ı mevcudiyet olmaktan hali kalmayan bir hayat-ı edebiye başladı. Ve bu hayat-ı edebiye bazen bir uyku, bazen mahmur bir bidarî ile devam ediyor. Mamafih onun hiç galeyanlı devreleri

* Celâl Sahir Erozan, *Serveti Fünun*, 21 temmuz 1327 / 3 ağustos 1911, nr. 1052, s. 272-279

Celâl Sahir bu tenkidinde, Hamdullah Suphi'nin *Safahat* hakkında kaleme aldığı yazısını ağır eleştiriye tabi tutuyor. *Serveti Fünun* dönemi ve bilhassa 1908 sonrası edebiyat ortamı hakkında genel bir değerlendirme yapan Celâl Sahir, sözü Hamdullah Suphi'ye getirerek onun görüşlerini sırası ile cevaplandırmaya çalışıyor. İlgili makalenin *Serveti Fünun* gibi, Fecri Ati çevrelerinin görüşlerini yansıtan bir dergide yayınlanmasına mana veremiyor ve bu husustaki rahatsızlığını ziyadesiyle öne çıkarıyor.

Nesir dili ve sağlam cümleleri ile dikkati çeken Celâl Sahir, niçin böyle bir yazı kaleme almış olabilir? Onun asıl rahatsızlığı *Safahat*'ın getirdiği yeni şiire mi dönüktür? Yoksa o sıralarda Fecri Ati'ye yakın bildiğimiz Hamdullah Suphi'de ciddi bir kanaat değişikliğine şahit olması mıdır? Daha ötede *Safahat*'ı kendine merkez edinen Hamdullah Suphi'nin ileri sürdüğü fikirler karşısında kendi sanatının eleştirildiği, yargılandığı duygusu mudur? İşte bu soruların cevaplandırılması için Celâl Sahir'in yukarıdaki tenkidinin dikkatle okunması gerekmektedir. Fakat burada şunu söylemek yerinde olacaktır: 1911 yılının bahar ve yaz aylarında, edebiyat âlemini ziyadesiyle meşgul eden *Safahat* tartışmalarının Fecri Ati'nin dayandığı ilkeleri büsbütün boşa çıkardığı gerçeğidir.

Burada şunu da ifade edelim: *Sıratı Müstakim*'in çıktığı yılın sonbaharında, Celâl Sahir, Demet adıyla bir dergi neşrediyor ve orada Mehmet Akif'in şiirlerini yayınlıyordu. Nitekim Akif'in Bebek yahut Hakk-ı Karar adlı şiiri Celâl Sahir'in Demet'te yayınlanmış, bilâhère ilgili şiir *Sıratı Müstakim*'de de tekrar edilmişti. Celâl Sahir'in o sıralarda Mehmet Akif'e itibarı o kadar yüksektir ki, Demet'te eski *Serveti Fünun*'cu Fecri Ati'nin yeni reisi Faik Ali'nin İstasyonda şiirinin hemen ardından Akif'in o uzun şiirine yer veriyordu. Celâl Sahir'de görülen bu değişmeyi daha iyi kavrayabilmek için ileride okuyacağımız Mithat Cemal'in "Celâl Sahir Beye Hem Sual Hem Cevap" yazısına bakılabilir (*Sıratı Müstakim*, 17 ağustos 1911, nr. 154).

Edebiyatımızda kadın şairi olarak tanınan ve Edebiyat-ı Cedide topluluğunun en önemli isimlerinden Celâl Sahir Erozan [Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi]

olmadığını, hiçbir eser-i hareket ve faaliyet göstermediğini iddia etmek kabil olamaz. Filhakika lisan, edebiyat-ı içtimaiye, gaye-i sanat, dünküler-bugünküler meselelerinden başlayarak millî edebiyat, yeni lisan münakaşâtı, sonra *Halûk'un Defteri*'nin neşri mü-nasebetiyle teati olunan efkâr ve mütâleat ile sair mübâhasât-ı mümâsile, hep birer hareket-i edebiye addine sezadır. Fakat bu hareket-i edebiyenin ekseri fikrimce hedefi muayyen bir meşiyet-i muntazamadan ziyade, avare bir koşuşma mahiyetindedir. Ve bunda biraz da bu son hareket-i edebiyeyi vücuda getiren erbab-ı kalemin gençlere mahsus olan ifrat ü galeyana ve sürat-ı hassasiyetle mecbûl olmalarının tesiri olduğu bence muhakkaktır.

Eğer kendimizden sonra yetişecek neslin bu neşriyat ile tag-diye-i fikir etmediğine emin olsaydım, nihayet herhalde muntazaman bir yolunu bulup takip edeceği muhakkak olan bu adımların şimdiki dolaşmasına ehemmiyet vermezdim. Fakat o neslin bütün genç dimağlarının bu müşevveş izlerde yollarını şaşıraraklarını düşünmek azabı, her türlü lâkaydiyi de veren bir darbe oluyor. Onun için ara sıra ben de söze karışmak, doğru bildiklerimi söylemek ihtiyacını hissediyorum. Gerçi kendimi doğru yolun yegâne kâşifi addedecek kadar cüretkâr değilim. Fakat mütâleatım her zaman şehrâh-ı müstakîmi gösterir bir sirâc-ı hakikat olmasa bile, daima bir bârika-i samimiyet olduğu için herhalde bir küçük şule-i hakiki ihtiva edeceğine eminim. Ve beni bugün de ihlâl-i sükûta sevk eden ancak bu gayrı mülezelzil emniyettir. Yoksa mübâhasat-ı edebiyenin karşısındakine sahtekârlık tevcihine müsaade edecek kadar nezahetini kaybettiği, tenkidin mevzubahis olan eseri methederken âsâr-ı saireyi alet-i fuhuş ve sefahat addedecek, yahut memduhunu bir tumturak ve ihtişam, bir tûde-i iltifat ile "*asumanın meş'al-i iclâlîne*" teşbih ederken muarızlarının "*zemin-i mezellet-perverdeleri*" diye telkîb, onun asarını gariplik ve şâyân-ı terahhum bir galat-ı rüyetle "*manzume-i şemsiye şaşaalı kürre-i kamerler*" hüviyetinde görürken "*enfâs-ı barîde-i gayz*" diye levh ve tayip eyleyecek kadar teksir -en hafif tabir ile nezaketsizliklere meşher olduğu bir zamanda, bu çirkin sözlere kulaklarımı tıkamak elbette daha temiz bir iş olurdu. Lakin kari-

lerim emin olabilirler ki yukarıda söylediğim gibi, hakikat aşkıyla ve bu memlekette her şeyde olduğu gibi edebiyatta da terakki ve teceddüdün rehzen-i tekâmülü olan *mazi-perestlik* cereyanlarının hâsıl ettiği bir isyan-ı ruh ile muhafaza-i sükût edememekle beraber herhalde kendimi, nezahet-i hissiyemi cerihadâr edecek mübahaselerden de vikaye edeceğim. Ancak karilerimin bilhassa mütaleat-ı edebiyeye yeni başlayıp, birbirinin tamamen zıddı fikirleri okuyarak şaşırان genç karilerimin tenvîr-i fikri için yazdığım şu satırlar şâyân-ı mukabele bir tarz-ı edibanede düçar-ı itiraz olmadıkça yeniden ihlâl-i sükûta lüzum görmeyeceğim.

*

**

Serveti Fünun'un evvelki nüshasında, Mehmet Akif Bey'in *Safahat* isimindeki mecmua-i manzûmatı hakkında Hamdullah Suphi imzalı bir makale vardı. Şiddetle prensip taraftarı bazı gençler, bu makalenin neşrinden dolayı *Serveti Fünun*'u *mesleksizlikle* itham ettikleri gibi, bazıları da "*Serveti Fünun*'a birkaç sütun-u bî-taraf bahşeden" ve "asır-dide bir necâbetin lisan-ı nezihî ile" yazılmış olan bu makaleyi alkışlıyorlar. Ben iki tarafın mütâleatına da iştirak etmekte mazurum. Çünkü *Serveti Fünun* hayatı mevcudiyetinin hiçbir anında, aza-yı tahrirîyesinin nisbeten daha mütecanis anâsırdan mürekkep gibi gözüktüğü eski *Edebiyatı Cedide* devresinde bile muayyen bir meslek-i edebiyenin naşir ve müdafaa-i efkârı olmadığı gibi bilhassa şimdi hiç böyle bir iddiada değildir. O, daima muhit bir naşir-i edebiyattır; sütun-u bî-taraf tabirine gelince, eğer bir makale-i tenkidîyenin bî-taraf olması hakikaten kabil ise bile, herhalde Hamdullah Suphi Bey'in makalesi bu unvanı istihkak etmekten çok uzaktır.

"*Serveti Fünun* bir *meslek-i edebî* gazetesi olmadı" dedim. Bu noktayı bilhassa tarih-i edebiyat meraklılarının nazarı dikkatine arz ve irâe etmek isterim. Acaba *Serveti Fünun*'un üdeba-yı cedide namı altında tevhid olunan zevâtın eserleriyle neşredildiği zamana irca-i nazar etmekle, bu iddiamızı cerh edecek bir delil bulabilir miyiz? Hayır, çünkü *Edebiyatı Cedide* denilen zümre-i güzide hiçbir zaman evsaf u şemail-i müşterekeye malik şahsi-

yet-i edebiyelerden mürekkep bir *mektebi-i edebî* vücuda getirmemişlerdir. Her biri ayrı meziyetler, vasf-ı hususiyelerle mücehhez birer şahsiyet-i edebiyedir. Ve aralarındaki yegâne nokta-i ittihat nazarlarının samimiyetindedir. Garb'a in'itâf Osmanlı Devleti'nin hayat-ı siyasiyesinde son zamanlarda, bazı ilcâat ile vaki olan inkılâbat neticesinde husule gelen idarî, içtimaî bazı tahavvülat, dünyasını göremeyecek bir istiğrak içinde Şark ufuklarında şümûs-u maziyenin envâr-ı pesmândesini temâşâ eden nazarların yerine, istikamet-i rüyeti değişen yeni nazarlar ikame etmişti.

Bunların ekseri, hâlâ hadîkalarında Şark ufuklarının şaşaa-i elvânı parlayan gözlerdi ki, ara sıra Garb'a da bakmakla beraber, onun envârını tuhaf bir surette tahlil eden bir menşûr içinden seyrediyorlardı. İşte ilk teceddüd-ü edebiyi yapanlar bunlardır. Onu takip eden nesil yani *Serveti Fünûn* üdebası ise muhit-i içtimailerindeki, tahsillerindeki fark-ı küllînin tesiriyle, bütün bütün gözlerini Garb'a dikmişlerdi. O zaman bu Garb'a dikilen gözlerin massettği envar-ı fikriyyeyi dudaklar terennüm etmeye başlayınca etrafta garip bir isyan hâsıl oldu. Alışmadığı şeyler karşısında lüzumsuzdan fazla açılan gözlerle itiyadâtına muhalif şeylere karşı sıkılan yumruklar ve güzelliğini anlamadığı şeylerin yeniliğine köpüren dudaklar meydana çıktı. İşte üdebâ-yı cedideyi evsaf-ı farikâlarına rağmen bir kütle-i mütecânise şeklinde gösteren sâik, hepsine aynı şiddetle tevcih olunan bu hücum-u mazi-perestane idi. Onlar, bu hücumun karşısında yek-vücut oldular. Esasen nokta-i itirazı en ziyade şekil ve üsluba ait olarak tecelli edip fikre nüfuz edecek siham-ı tenkit mevcut olmadığı için, daha doğrusu en birinci itham Garp mukallitliğinden ibaret olup yapılan yegâne şey eslafa kaside-han olarak yeni başlayan *edebiyat-ı hakikiyeyi* ecnebilik, Garp'tan ithal gibi şeylerle lekelemek olduğu için, üdeba-yı cedidenin bunlara karşı verdiği cevaplarda fikir ve meslek ayrılıkları tezahür edemedi. Sathi nazarlar için onların bir meslek-i edebî erkânı gibi telâkki olunmasına imkân hâsıl oldu. Halbuki söylediğim gibi onların âsârını dikkatle mütalea eden bir müntesib-i edebiyat için hepsini aynı mekteb-i edeb erkânından addetmek muhaldir. Ve bilhassa içlerinden bazılarının gitgide diğerlerinden ne kadar ayrıldıkları kemâl-i vuzûh ile aşîkârdır.

Nesl-i ahîr namı altında tanıdığım *Feci Ati* erkânına gelince, bunların da hiçbir zaman bir meslek-i edebî teşkil ettikleri iddia olunamaz. Vaktiyle manasını anlamakta güçlük çektiğim “*sanat şahsi ve muhteremdir*” cümlesini düstur-u edebîleri olmak üzere kabul eden gençlerin hepsinde sanatı az çok, ekseriya çok farkla hususi bir noktai nazardan müşahede ve telâkki meyl-i mütebârizi vardır. Ve fikrimce *Fecri Ati*'nin müttehit ve mütecanis bir heyet-i edebiye şeklinde devamını imkânsızlaştıran bu sebep, muvaffakiyetsizliğin de sâik-i yegânesi olmuştur. Binaenaleyh *Serveti Fünun*, *Fecri Ati* erkânının yazılarına vasıta-i intişar olduğu zaman da bir meslek gazetesi olamamıştır. Hatta *dünküler* ve *bu günküler* mesele-i edebiyesinde *Fecri Ati* azasının tahriren ve şifâhen vaki olan mülâhazatı bu vahdetsizliğe en aşikâr bir delildir.

Bugün ise, vaktiyle *Fecri Ati*'ye mensup olan Hamdullah Suphi Bey'in makalesi, bize ikinci bir delil hazırlamış olmaktan başka bir şey yapmıyor. Yalnız asıl şâyânı hayret olan cihet, şiirlerinde bazen oldukça ince bir şair-i aşk olan ve millî, mahallî bir rayihayı haiz olmak üzere inkişaf ettirdiği yazılarında, mesela *Annemin Derdi* manzumesinde de rakik bir sadegî ile memzuç, zararsız güzellikler göstermeye muvaffakiyet kazanan Hamdullah Suphi Bey'in hâyideğî ile mümtaziyeti, millilik ile adiliği pekala fark etmesi lâzım gelen, faraza A. Nadir Bey'in âsârı hakkında arkadaşlarıyla hem-fikir olan Hamdullah Suphi Bey'in bir tezat nümunesi olmak üzere garip bir sima-yı itizal ile bu makalenin muharriri olarak tecelli edişindedir. Ve daha ziyade de şâyânı hayret olan vaktiyle sanatın, şiirin faide-i içtimaiye ve ahlâkiyesi taraftarı olup *Fecri Ati*'nin o zaman bütün erkânı tarafından tasdik olunduğuna zahip olmak gafletinde bulunduğum (!) “*sanat için sanat*” nazariyesine muteriz olan ve doğru-yanlış hâlâ bu kanaat-i fikriyesini muhafaza eden Raif Necdet Bey bile bu mecmua-i manzûmata bir eser-i şiir ve sanat namını vermekte tereddüt ettiğini makale-i tenkidiyesinin bütün aheng-i cereyanıyla ihsas ettiği halde, eski bir *Fecri Ati* azasının buna muarız mevkide bulunuşudur. Dünyaya verilen isimlerden fikrimce en güzeli “âlem-i mümkinât” sözüdür; binaenaleyh ben de bütün hayretlerime rağmen bu garibenin de imkân-ı tekevününü istib'ad edenlerden değilim. Çünkü yukarı-

da söylediğim gibi gençlik daima ifrat ve galeyana mütemayildir. Ve bunun için bazı mühim istisnalarla ekseriyetin kabiliyet-i edebiyesi henüz hal-i inkişafta bulunan *nesl-i ahir* erkânın telâkkiyât-ı edebiyelerinin hâiz-i sebat ve istikrar olamaması pek kabildir.

*

**

Şimdi bu mühim makaleyi tahlil edeceğim. Hamdullah Suphi Bey söze, "etrafında istihkak ettiği velvele-i sitâyîşi uyandırmakta geciktiğimiz bir kitap" diye başlıyor. Bu ilk cümleyi okur okumaz insanın dudaklarına bilâ-ihhtiyar bir soru geliyor: Kimin geciktiği? Hamdullah Suphi Bey'in namlarına itiraf-ı kusur etmeye kendisinde salâhiyet gördüğü kabile-i müteahhirin kimlerden mürekkeptir? Bana verdikleri birçok sukutu hayallere rağmen *nesl-i ahir* arkadaşlarımın içinde, *Safahat'*ı bir velvele-i sitâyîşe müstahak görecektik kadar telâkkiyat-ı edebiyesi celî bir surette değişmiş birini tanımıyorum. Üdeba-yı cedideye mensup tanıdığım zevâtta da hiç biri, bu kitabı bu kadar hararetle karşılayacak temayülde değildir. Sanatta faide-i içtimaiye ve ahlâkiye taraftarları nâmına, Raif Necdet Bey daha evvel fikrini söyledi. Mehmet Akif Bey'i gelmiş geçmiş ve belki gelecek geçecek bütün şairlerin fevki-ne çıkaracak kadar mağlûb-ı evham olanlar, haftalardan beri her manzumenin her mısraında güneşler, inciler bulup göstermekle meşgul oluyorlar. Kim kaldı? O halde bu ilk cümleyi, pek fena bir başlangıç olarak addedersem ümit ederim ki Hamdullah Suphi Bey bana gücenmez ve karilerim hak verirler.

Hamdullah Suphi Bey, bu mukaddimeden sonra bir türlü affedemediği bu gecikmek kusurunun azab-ı vicdanîsini tenvim için yalnız kitabın meşîme-i tıbbâatten âlem-i edebiyata tevellüd-ü sâdegî-i perestânesini alkışlamakla da iktifa etmeyerek, son zamanlarda neşr-i âsâr eden diğer zevâta da ve bilhassa ifadesinin nezahet-i müphemese altında dekayık şinasâna tasrih ve ifham etmek istediği bir iki kişinin eserine de bir kelime-i iltifat fırlatmaktan, onları "daha intişar etmeden aylarca evvelden beri gazeteleri kendilerinden bahsettiren, firîftelerinin lisanını inhisara alan alâyışkâr edebiyat, yaygaracı mecmualar" nam-ı mü-

bahât-âveriyle yad etmekten kendini alamıyor. Âsâr-ı edebiyenin ilân-ı intişarı bir kabahatse, bununla *Safahat* muharriri de dahil olduğu herkes müttehemdir. Bazı eserlerin fazla mevzû-u tenkit edilmeleri bir cürümse, bundan da o âsâra bir günah terettüp etmemek lâzım gelir. Âsâr-ı edebiyenin böyle bir itham-ı garîbe maruz olduğunu daha ilk defa görenlerin hayret-i muhikkasıyla mütehasis olmakla beraber bu sözlerin sarf-ı şaşaaasına kapılarak yazılmış şeyler olduğuna kani olmasam ve şahsiyetinden içtinap etmesem, bu mantıksız ve nezaketsiz hücumu hedef olan eserlerin isimlerini Hamdullah Suphi Bey'den sorarım.

Bu garip iltifattan sonra yine tarz-i zımnî tarikiyle bazılarının şiir hakkında tarz-ı telâkkisi günden güne düçar-ı teşevvüş, bazılarına göre "semada uçan bir şeyi yakalamak", bazılarına göre "yalnız aşkı terennüm etmek" şiir telâkki edilmiş ve daha bunun gibi yüzüne baktıkça gülünçlüğü artan birtakım nazariyeler yol almış. Ben de Hamdullah Suphi Bey gibi "asır-dîde bir necâbetin lisan-ı nezîhi ile ifade-i meram etmek kabiliyetinde olsaydım, şiirin bu tarz-ı telâkkileri kendilerine isnad olunan kimseler namına cevap verirdim yahut hiç olmazsa bunların kimler olduğunu sorardım. Fakat o kabiliyetten baid ve bilhassa "*Serveti Fünun'a* birkaç sütun-u bî-*taraf bahşetmek*" emel-i mümtazından mahrum olduğum için bu necip iltifatları meskût bırakıp yalnız sırası geldikçe kendi maksad ve garazını bast etmekle iktifa edeceğim.

Hamdullah Suphi Bey, *Safahat* muharririni lisan-ı nazım ile *tahkiyenin* bizde ilk müessisi telâkki ediyorlar. Çünkü şimdiye kadar Abdülhak Hamit Bey ve bazı mukallitlerinin yazdıkları manzum parçalar alelâde, lisanı tekellümden pek uzak olduğu için onlar kaillelerinin de taht-ı itirafında olarak oynanmak kabiliyetinden tamamıyla mahrum imiş. Ben, *Safahat* muharririnin avâm-ı nâsın tekellümünü pek iyi taklide muvaffak olduğunu ve gayet sehil ve seyyal bir lisan-ı nazma malik bulunduğunu tasdik etmekle beraber kendisinin lisan-ı nazm ile tahkiyenin bizde ilk müessisi olduğunu kabul edemem. Manzum âsâr-ı temaşa mukayesesi yapmadığımız için, burada oynanıp oynanmamak bahsi mevzû-u münakaşa değildir. Alelâde lisan-ı tekellümden uzaklaşmak bahsine gelince, bundaki

fark, Abdülhak Hamit Bey'in kitaplarında konuşan adamların başka olmasının da taht-ı tesirindedir. Tevfik Fikret Bey'in bazı manzumelerinde, Mehmet Akif Beyin ismini tanımadığını söylemeye lüzum gördüğü Mehmet Emin Bey'in'nin ekseriyetinde pek muvaffakiyetle tahkiye-i manzumeye muvaffak olduğu meyanında iken, bu kadar semâhatle müessislik tevcihi doğru olamaz.

Mehmet Akif Bey'in manzumelerinin ekserisinin tasannusuz oldukları pek vâzih bir hakikattir. Fakat zaten bu eserlerin muhteviyatına bu noktadan itiraz etmek kimsenin aklına gelmeyen bir şeydir. *Safahat* nazımının sunûf-u fakr u sefaleti de dâhil olmak üzere kavmin bir muhibbi olması, ruhunun sadeliği, besâteti hepsi şâyân-ı kabüldür. Bilhassa sade bir ruha malikiyeti o kadar aşikârdır ki, bunun aksini tasavvur o eserlerin müellifine bir bühtan olur.

Hamdullah Suphi Bey'in bundan sonraki mütâelatında kısmen isabet görmekte beraber istintâcımızda ayrılıyor. O:

"Bizde zümre-i mütefekkirini halkın diğer kısmından ayıran korkunç bir uçurum var. Biz onları içimizden istihkar ettiğimiz gibi, onlar da bize karşı içlerinden bazen açıktan açığa istikrah gösteriyorlar. Biz ve Ruslar gibi çok geri kalmış milletlerin fikren genç olan evlâdı ile maziperest olan evlâdı arasında mevcut olan bu azîm mübâ-yenet gençlerin aleyhine olarak bir noksan teşkil eder.

Sanatkârı mevzûlarının intihâbında serbest bırakmamanın bir hata olacağını düşünmekle beraber insanlığımızın saha-i muhabbetimizin vüs'atiyle ölçülebileceğine kaniim. Akif Beyin sanatının pencerelerini İstanbul'un mensî, hücre köşelerine, kollarını, kendilerini bütün kalbimizle sevmemiz lâzım gelen ve bizim büsbütün unuttuğumuz bir sınıf hemşehrilerimize açmış olması ayrıca şâyân-ı dikkattir.

Rusların "*halka gitmek*" diye ifade etikleri maksadı bizim de nihayet anlamış olmamız ve edebiyatımızın şimdiki dereke-i tasannu ve petsiden kurtulmasını, onun bir alet-i fuhuş ve sefahet olacak yerde sağ, erkek, hakikatıyla yüksek, mürşit, münci bir kuvvet olmasını intaç edebilir."

diyor.

Filhakika Ruslar ve bizim gibi geri kalmış milletlerde zümre-i müteffekîrin ile avâm-ı halk arasında müthiş bir uçurum vardır. Ve milletin heyeti umumiyesinin terakkisi namına onların da hisseyab-ı intifa olacakları bir edebiyatın tesisine çalışmak büyük bir faide-yi içtimaiyeyi temin eder. Ben şiir ve sanatın istiklal-i tâmmı, hiçbir şeye alet ve vasıta olmaması taraftar-ı şedîdi olmakla beraber, daha şamil bir manayı ihtiva eden bir edebiyatın avâmı da müstefit edecek şubelere malik olmasını arzu ederim. Halkımızın cehalet-i kesîfesini mucip olan esbâb-ı mudile-i içtimaiyeye yalnız bununla zaferyâb olmak imkânsız bulunsa bile bu da faidedir. Bu tarzda yazılanlar da olsun. Akif Bey'in yazılarının bu noktadan ne dereceye kadar muvaffak olduklarını bırakarak yalnız Hamdullah Suphi Bey'e şunu sormak isterim ki, avâm-ı halkın terbiye-i fikriyesine hasr-ı iştigal eden bir muharrir, bir nazım yalnız bu fedakârlığının delâlet ettiği hubb-u millî ile sanatkâr ünvanına istihkak edebilir mi? İtiraf etmeli ki, Mehmet Emin Bey de aynı yolu takip ettiği halde bazen pek sanatkârane eserler vücuda getiriyor. Ve daha millî bir hususiyeti haiz olan eserleri en basit adamların kalplerine de bir şeyler söyleyecek mahiyette olmak, ekseriya bizim içtimai cerihalarımızı acı, müessir bir surette teşrih ve irâe etmekle beraber Akif Beyin eserleriyle bir tezat teşkil edecek kadar cinsen başkadır. Her iki silsile-i âsârı okurken insan, sözlerin arkasında bütün bütün başka ruhlar görüyor. Evet, Emin Bey de sanatın pencerelerini yalnız İstanbul'un mensî, hücre köşelerine değil Anadolu'nun zavallı, yetim ve mahrum-u nur ufuklarına açıyor. Fakat o pencereden dökülen ziyada başka bir feyz-i necâbet, başka bir aheng-i mümtaziyet görüyoruz. En açık ifade ile birinde bulduğumuz yeni, basit olmakla beraber mümtaz, yüksek fikirler yerine, diğerinde en hayide efkâr buluyoruz. Onun için biri eserleriyle, benim fikrimce sanatkâr oluyor, diğeri olamıyor, bir nazım kalıyor. Edebiyatımızın şimdiki derece-i tasannu ve pestîsine ve bir alet-i fuhuş ve sefahat olmasına gelince, genç bir şair ağzından çıkması ben de elim bir intiba-ı hüsrân ve nevmidi hâsil eden bu sözleri işitmemiş olmak için pek çok fedakârlık etmeye razıydım. Üç hafta evvel *Serveti Fünun'*da beyaz ve üryan sevgilileri müterennim bir neşîde-i garam neşreden, arkadaşlarının

hissiyat-ı aşkı terennüm eden mevlûdât-ı edebiyesinden çoğunu bir takdir-i samimi ile karşılayan Hamdullah Suphi Bey'in şimdi aynı mevzular üzerine yazılmış âsâr-ı hâzıra-i edebiyeyi mutasannı, pest ü fuşş ve sefahate bulması bir gariptir ki, ben karşısında gülmeye muvaffak olamıyorum. Demek her şeyden evvel bir aşk lisanı olan şiir, içtimaiyata hasru'lhan etmediği zaman fuhuş ve sefahat aleti öyle mi? Gençler iftihar etsinler, şimdiye kadar başkalarının ağızlarından işitip bir hande-i istihfaf ile karşıladıkları bir fikr-i tahkiri, bugün eski bir arkadaşları cephe-i sanatlarına fırlatıyor. Ve bütün dünyanın kadınları ve aşkı terennüm eden ve ancak o menbai semavi-i ilhamdan topladığı elhan-ı kudsiye ile kulaklarda ebedî bir *tanin*-i vecd ü perestiş bırakan büyük şairleri, musikişinasları ve sanatkarları mezarlarında gülsünler.

Bundan sonra Mehmet Akif Beyin nezahet-i lisanıyesi bahsi geliyor. Mehmet Akif Bey'e en çok taraftar olanların bile müdafaa-faalarında en zayıf noktayı teşkil eden bu bahiste de Hamdullah Suphi Bey'i *Safaha't*'taki tabirat-ı müstehceneyi mazur gösterici değil, takdir edici bir vaziyete buluyorum. Fakat burada Hamdullah Suphi Bey kavli-i mücerretle değil, birçok emsâl ve vesâikle serd-i iddia ediyor. Ve asıl acınacak gafleti yahut kızılacak mahareti buradadır. Çünkü bilmiyor yahut bilmek istemiyor ki, hakikati bütün şekli-ü ryanıyla göstermek romanlarda bazan temin-i muvaffakiyet edebilir, fakat lisan-ı şiir bu gibi müstehcenattan daima rencide olacak kadar rakîk bir nesce maliktir. Zola, Maupassant, Loti, romanlarında tasvir-i hakikat için bazen galiz levhalar çizebilirler, bu onların eserlerini şaibedar etmeyebilir. Fakat bir şair, tafsilat-ı müstekreheyi meskut geçmek mecburiyetinden kurtulamaz. Sadi'nin bahis olunan sözü eğer şiir ünvanını almaya layık bir eserinde ise, ma'yûb bir nakisedir ki lisan-ı tenkid, muahezinde, layemut beyitlerinin hatırasına bile hizmet etmeyecek kadar sert davranır. Bütün edebiyat-ı Şark ve Garp meydanda. Şâyânî takdir olmuş böyle bir tek müstehcen şiir göstermeye muvaffak olan varsa hemen adını söylesin. Bazı büyük muharrirlerin eserlerinde geçen bir çirkin kelimenin büyük mübahaselere, tenkitlere zemin olduğunu görüyoruz. Halbuki Akif Bey'in eserinde

bu cins kelimatın, tabiratın en galizleri mevcuttur. Bunlardan faraza Mehmet Akif Bey'in en çok beğenilen şiirlerinden biri olan *Mahalle Kahvesi* manzumesiyle, *Köse İmam* ve *Meyhane* manzumelerinden birkaçını naklediyoruz:

Mahalle Kahvesi'nden:

— Asıldı bey koza!
— Besbelli, bak sırttı aval;
— Bacak elinde mi?
— Kır, Hamdi sen de dağlıyı al.
— Ulan kapakta imiş dağlı... Hay köpoğlu köpek!
— Köpoğlu kendine benzer, uzun kulaklı eşek!
.....
Zamane piçleri! Gördün ya hepsi besmelesiz
Ne saygı var, ne haya var. Eğer bizim işimiz,
Bu *kaltabanlara* kalmışsa vay benim başıma!
— Herif belâya sokarsın dırıldanıp durma!
— Mezarıcı Mahmud'a git ha? Bakın *it oğluna bir!*
Küfürbaz, alçak, edepsiz... Bu söylenir mi Bekir?
— Yolunca terbiye verdin ya aferin Hasan ağa.
— Bıraksalar beni, çoktan *marizlemiştim* ya...
— Mezarıcı Mahmud'a ha? *Vay babasının canına!*

Tasvir'den:

Seyircilerde de ses yok, umûmu müstağrak
Nedir ki tarz-ı tefekkürde var büyük bir fark
Kiminde el, ayak asla karışmıyorken işe,
Kiminde durmadan işler benân-ı endîşe!
Nasıl ki, burun olmuş da fırçayâb-ı hulûl"
Taharriyât ı amîkayla muttasıl meşgul!
Mühendis olmalı mutlak şu ak sakallı adam:

Muhit-i dâire şeklinde yaydı bir balgam;
Mümâslar çekerek koydu belki yüz şekle!
Ayak teriyle cilalanma tahta peykelere,

Köse İmam'dan:

— Haremin geldi demin ağlayarak, sızıyarak...

— Gözü çıksın domuzun, patlasın isterse bırak!

.....

Tek kadın çok, sana emsâl olan erkekler için.

Hani servet? Hani sıhhat? Ne ararsan mefkûd;

Tamtakır bir kese var ortada, bir sıska vücut!

Sen dua et ki şariat demiyor evde karın!

Yoksa boynunda bugün zorca gezerdin yuların!

Karı iş görmeyecek; varsa piçin bakmıyacak;

.....

Eskiden vardı ya meydanda gezen ipsizler:

Hani bir "sâye-i Şâhâne" çekip her boku yer!

Onların bir çoğu ahrâr-ı izam oldu bugün.

.....

Meyhane'den:

- Hasan, ne dedin?

- Bırak, köpoğlu kadın amma çal-çeneymiş ha!

.....

- Cehennem ol seni hınzır orospu, git boşsun!

.....

Mehmet Akif Bey'in asalet-i beyana kat'iyen riayet etmediğini ispata bu misaller kifayet eder. Bunları okudukça, avâm-ı nası kendisi için mucib-i şeref olacak surette seven", onların hususiyetlerinin hiç bir nev'ine karşı istikrah göstermeyen *Safahat* muharririnin karilerinin de hiçbir şeyden istikrah etmemelerini tasavvur ettiğine kani oluyorum. Sonra bu müstehcen kelimelerin ekserisinin Hamdullah Suphi Bey'in zannı gibi lüzum-u mahallisi de yok. Yani hazfıyla eserlerin kıymeti tahkiyeleri de eksilmeyeceği muhakkak. "En büyük kıymeti, mütehassir olduğumuz benliğimizi" bize parça parça göstermesinde olan *Safahat*'ın bize, kendimizi mutlaka parmağımızla burnumuzu karıştırırken yahut yere balgam fırlatıp bastonumuzla ondan resimler yaparken irâe etmesi lâzım değildir zannederim. Mütehassir olduğumuz benliğimizin, büyük ve güzel Türklüğün zemin-i şiiir olacak başka evsaf ve hâlâtı da elbette vardır.

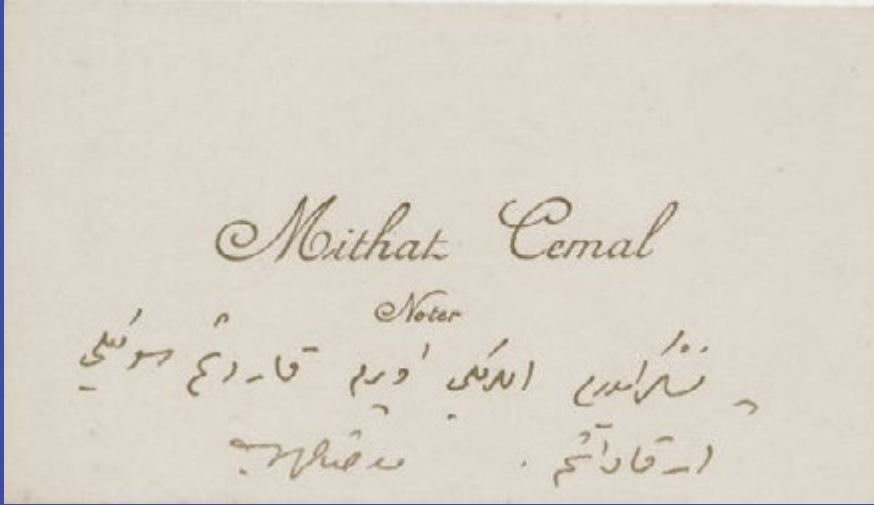
Safahat muharririnde asalet kadar mümtaziyet de azdır. Burada misallerle sütun doldurmaktan çekinmesem, birçok manzumeleri aynen almak mecburiyetinde kalırdım.

Hamdullah Suphi Bey, bunlardan sonra Garp mukallitliğinden bahsederek, Yusuf Akçura'nın "Tolstoy" makalesinden de istişhad ediyor ve müteâkiben "Yirminci asırda edebiyat-ı milliye fikrimizin ancak edebiyat-ı avâm sözüyle eda edilmesi lâzım geleceğini iddia edenler" diye, Köprülüzade Fuat'a tevcih-i itiraz ederek *estetik* kitaplarının en basit hakayık sırasında zikrettiği şeyler yazmaya lüzum görüyor. Burada Fuat'ın bu husustaki makalelerini tekrar okumasını tavsiye etmekten başka bir cevap vermeye hacet yok zannediyorum.

*

**

Hamdullah Suphi Bey, *Safahat*'ın mahiyeti hakkında bir fikir vermek için ondan bazı parçalar naklediyor; *Ahiret Yolu* bunlardan biridir. Ve diğer hikâye manzumelerinin ekseri gibi, bu da seyyal ve revan bir lisan-ı nazm ile yazılmıştır. Fakat işte o kadar... Daha sonra *Kocakarı ile Ömer* hikâyesi geliyor, bu da daha az iyi olmakla beraber öbürü gibi... Lakin bilmiyorum ki, böyle Arap-

Mithat Cemal'in kartviziti.
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

ça kitaplarda mevcut veyahut muhayyel bir hikâyeyi mevzûn bir suretle ve en basit ve sade bir ifade ile yazmak, vücuda gelen eserin şiiriyetini temin eder mi? Bir cenaze, kapının önünde dua, kadınların mükalemesi, pencereden bakan bir kız... Şiir asıl bundan sonra başlayacak ve asıl burasını -acaba neden?- Hamdullah Suphi Bey almıyor. Çünkü o da hissediyor ki, Mehmet Akif Bey, nazımdan şiire yükselmeye özendiği vakit bütün muvaffakiyeti kendisini terk ediyor, adi bir A. Nadir mukallidi derecesine iniyor. Zaten Hamdullah Suphi Bey bunu sarıh bir suretle itiraf etmekten de çekinmiyor. Onun nazarında *Safahat*'ta adedi pek mahdut olmayan hayalî, romantik şiirler, şairin hikâyelerine girerken yaptığı romantik girizgâhlar, bütün bunlar kitap için sebebi zaaftır. Demek ki, kitabın yegâne şiir ile münasebeti olmak lâzım gelen yerleri hüsün, hayal ve fikir yerleri fenadır. O halde, kitabın şiir nesindedir? O halde şiir nedir? Geçende dostlarımdan muhterem bir zat ile yine şiir ve nazma dair konuşuyorduk. Arapların böyle şiir, nazım farklarını ayırmadıklarını ve şiiri "kelâm-ı mevzûn mukaffaun kasden" diye tarif ettiklerini söylemişti. Eğer Hamdullah Suphi Bey nazarında da şiir bu ise, -bu lütufkâr münekkidin bazı müfrit taraftarlarının hiddetini celbedecek surette itiraf ettiği ve chile- kafiyelerin çok sakat olmasına rağmen ben de *Safahat*'taki manzumelere şiir ve sahibine büyük şair derim.

Fakat maatteessüf şiiri bu seviyeye indirmek Hamdullah Suphi Bey için de gayr-ı kabildir. Ve kendisi ne kadar cebr-i nefis ederek -başkalarının edebiyat-ı Osmaniye içinde yegâne adde-dilecek kadar bâlâ-pervane takdir-i kıymet etmelerine karşı pek sönük bir surette- *Tevhid Yahut Feryat* manzumesini tahsin ve birkaç alelâde beytini nakil etse bile, yine *Safahat* ile şiir-i hakiki arasında bir münasebet bulamaz. Balsa da bize irâe edemez.

Coppée misaline gelince: Mehmet Akif Bey onun kadar bile şair olmamakla beraber, belki lisan-ı nazmda *hikâyecilik* noktai nazarından ona yeryüzünde benzer bir nazımdır. Fakat Coppée'nin büyük bir şair olmadığı da o kadar aşikârdır.

Safahat muharriri tarz-ı tahayyülünü A. Nadir Bey modeline göre tanzim etmiş ve halk arasındaki müşahadat-ı edebiyesi ile

Arapçada mütalea ettiği bazı hikâyâtı suhulet-i nazmiyesi sayesinde güzel, kolay, fakat şiir için lâzım ahenkten, revnak-ı hayalden mahrum bir üslup ile tevizin ve ifade etmiş iyi bir nâzımdır o kadar. Bütün *Safahat*'ın içinde muvaffak ve mümtaz bir makes-i hayal olmuş ancak parçelerde birkaç mısraa tesadüf olunabilir. Binaenaleyh Hamdullah Suphi Bey'in makalesine hâtime olan resm-i selâma iştirakte, itiraza mecburum.

Safahat Hakkında Notlar/6* MEYHANE

Mithat Cemal Kuntay

Fatih Camii, Mezarlık, Tevhid gibi mukaddesat-ı muhteşeme ve muzlimeden sonra *Meyhane*, piyâle-i müteaffinleriyle tezat teşkil eder. Fakat *Meyhane* manzumesiyle *Fatih Camii* ve manzumât-ı mümasileyi birbirinden ayıran piyale ile kandil farkı değildir. Mehmet Akif bu manzumesinde bir levha-ı hayat çizdiği için bu şiir öteki üç manzumedan hayata mahsus alâim-i fârîka ile ayrılır.

Fatih Camii hikâye kısmındaki tasvir-i maddîlerle bizim edebiyatta adeta "arplâstik" ibda etmişti. *Meyhane* manzumesinde de bu sıfat-ı kâşife bittabi -hikâye kısmında- var. Fakat *Meyhane* içtimai bir şiir ki ömr-ü avâmın büyük bir karha-i müntinini deşiyor. *Fatih Camii'nde, Mezarlık ve Tevhid'de* bu sıfat-ı fârîka yok. Zaten mezarlık, tevhîd, cami ünvanlarının zîr-i şumûlündeki şiirlerin mevzûu böyle bir sıfat-ı kâşifeye muhtemel olamazlar.

Meyhane manzumesine vukuat-ı zabıta nazarıyla bakan insanların mevcudiyetinden haberdar edildiğim zaman, hayret-i gayr-ı mütenahiye içinde kalmıştım. Edebiyatla hayat-ı hâriciye arasında nikat-ı temasın çoğalmasını -vazih söyleyim- edebiyatta her mevzuun cây-ı tevkir ve tahrir bulabileceğini kabul etmek, mâzi-i edebin mâ-kabl-i zulümâtına defn-i nefis etmek demektir. Eslâfın "bûse"den "dîde"den ve mülevvesât-ı ma'lûmeden ittırad-ı elîm ile bahsettikleri kifayet etmemiştir ki bizde hâlâ bu mülevvesâtı ağıza almakta hazm olunmuş yemek yercesine bir hâyide-hârlık gösterelim. Hani yeni edebiyat bünye-i beyanını yalnız yeni kelimelerden değil yeni mevzulardan alacaktı?

İşte *Meyhane* manzumesi bu sualin cevabıdır.

* *Sıratı Müstakim*, 27 temmuz 1327/9 ağustos 1911, c. 6, nr. 153, s. 359-361
Mehmet Akif, "Meyhane", *Sıratı Müstakim*, 9 teşrinievvel 1324/22 ekim 1908, c. 1, nr. 9, s. 134-135.

Meyhâne'nin "dört mefailün" ile başlayan ilk iki kıtasının her biri "on bir" mısradan ibaret ve her mısra ayrı kafiyede. Kıtaların uzunluğuna ve kafiyelerin tekerrürüne itiraz edenler yani bu uzunlukla bu tekerrürdeki nükte-i nühüfteyi anlamaya muktedir olamayanlar maatteessüf var. Bir defa bizde nedendir bilinemez yahut nedendir pek güzel ve pek vâzih bilinir ki, illet-i itiraz killet-i akl ile li-ebeveyn kardeş bir maraz-ı mevt-i ahlâkidir. Bu hastalık ekseriyetle "mod" ilcaâtına muvafık gittiği için her mahfei-i şifahî ve tahrîrîde sadr u sedir bulmakta güçlük çekmez. Gözler haka-yık-ı celîye elvanı önünde daima kapalı, ağızlar itirâzat ve şütûm ihtiyacâtı önünde daima açık. Bu ağızları zulmet-i nisyan bizden evvel kapayacağı gibi, bu gözlerin perde-i teâmîsini de hakikatin âteş-çehre nûr-u müdhişi yine bizden evvel elbette yakıp açacak.

Kıtalara gelelim: Kıtaların uzunluğuna ve kafiyelerin tekerrürüne itiraz edenler bu uzunlukla bu tekerrürün ancak manzumede "yeknesaklık" tevhit edeceğine düşünebilerek söz söyleyenlerdir.

Şu halde hakikaten bu iki kıtada bir yeknesaklık var mı tetkik edelim:

Hurûşan bâd-ı süfliyyet derûnundan, kenarından;
Girîzân rûh-u ulviyyet harîminden, civarından.
Çıkar bin nâle-i nevmîd hâk-i ra'ş'e-dârından,
İner bin zulmet-i makber fezâ-yı şeb-nisârından.
Gelir feryâdlar ebkem duran her seng-zârından:
Yıkılmış hânümanlar sanki çıkmış da mezarından
Dehân-ı hasret açmış, rahne-dâr olmuş civarından!
Çöker bir dûd-u matem titreyen kandil-i târından:
Sönüp gitmiş ocaklar yükselir gûyâ gubârından
Giren bir kerre nâdimdir hayat-ı müsteârından;
Çıkan âvâredir artık cihanın kâr u bârından.
Dökülmüş âb-rûlar bâde-i pesmânde hâlinde..
Emel bir münkesir peymânedir saff-ı niâlinde!
Boğulmuş rûh-u insanî şarabın mevc-i âlinde.
Nümâyân mel'anet sâkîsinin çirkin cemâlinde

Ne mâzi var, ne âti, bak şu ayyaşın hayalinde..
Tutup bir zehr-i âteşnâk dest-i bîmecâlinde!
Zevâl-i ömrü bekler hem şebâbın tâ kemâlinde!
Merâret ıntıbâ' etmiş cebîn-i infialinde..
Derin bir iltivânın sîne-i zerd-i melâlinde,
Odur ancak hüveydâ ser-nüvişt-i bîmeâlinde,
Müebbed bir de nisyân nazra-i sengîn-i lâlinde.

Malûmdur ki yahut şu bahiste erbabına bir nebze malûm olmak elzemdir ki resimde hatt-ı müstakim yeknesaklık tevlit edeceği, yeknesaklık da göz ve hafızaya hiç bir "distraksiyon" va'd edemeyeceği için hutût-u müstakime makbul değildir. Meselâ Çin pagodları yuvarlak hatların intibagâhları oldukları için, o binalar mehâsin-i mimariyeden addedilmiş. Demek ki tab'-ı televvün-perver-i beşer istikamet-i hutûtu ittirâd-ı müzicinden dolayı sevmez.

Akif'in bu kıtasında kafiyelerin tevalisi, kıtaların uzunluğu acaba o yeknesaklığı tevlit eden hutût-ı müstakime mahiyetinde midir? Delilini şimdi irâe etmek üzere iddia ederim ki değil. Akif bu iki kıtada yaptığı tasvirlik boyalarını, renklerini o kadar parlak intihap etmiştir ki hem basıra hem hafıza bu renklerin fart-ı temevvüc ve taayyününden yoruluyor. İşte o zaman şeklin ve kavâfinin yeknesaklığı bu yekûn-u rengarenk karşısındaki fikr-i nazar yoğunluğunu tadil ediyor. Âdeta kehkeşanlar yıldızlardan, burçlardan, aylardan ibaret avâlim-i âliyesinin melâhat-ı muşşaasıyla nazar-ı temâşâmız hîrelendiği zaman semanın yeknesaklığı bu yorgunluğu tadil eylediği gibi. Daha doğrusu şeklin yeknesakî-i hutûtu manânın televvün-ü iyanı ile itidâlyâb olur da âdeta "Pardenon" mabedindeki hatların hissölunacak derecede münhani olduğunu gören İngiliz mimari gibi karada bu kıtalarda hutûtun fart-ı dikkate iftikar-ı arz edecek surette inhinâ-yı hafif sahibi olduklarını görür. Kıtaların manasına geçelim:

Çıkar bin nâle-i nevmîd hâk-i ra'şе-dârından

mısraı güzel. Çünkü bir defa "hâk"i "ra'şе-dâr" bulmakla meyhanenin zemin-i müntinini Akif mest-i müdâmların nazar-ı mahûfuy-la görmeye muktedir olmuş. Çünkü bir sarhoşun gözüne kendi bacakları değil meyhanenin toprakları mütezelzil görünür.

Topraktan nâle-i nevmid duymak bahsine gelince, bu da pek güzel bir şiirdir. Çünkü topraktan nale çıkmaktaki istihaleye göre şair yerlerde devrilmiş yatan sarhoşlardan çıkan nâleyi toprağa izafe ediyor. Ve şu suretle meyhanenin zemîn-i mülevvesiyle müdavimlerinin vücud-u haramını tefrik etmemiş görünüyor ki bu fevkalâde güzel.

Yıkılmış hânümanlar sanki çıkmış da mezarından
Dehân-ı hasret açmış rahnedâr olmuş cidarından.

Meyhanelerin duvarlarındaki rahneler de yıkılmış hânümanların mezarlarından çıkarak dehân-ı hasret açması bedâyî'den olmakla beraber şu beyit harikulade güzel olmakta yukarıdakine müreccahtır.

Çöker bir dūd-u matem titreyen kandîl-i târından
Sönüp gitmiş ocaklar yükselir gûyâ gubârından.

Bu mısralarda da meâni-i muazzama mündemiç:

Boğulmuş rûh-u insanî şarâbın mevc-i âlinde...
Merâet intiba etmiş cebîn-i infialinde...
Derin bir iltivânın sîne-i zerd-i melalinde
Odur ancak hüveydâ ser-nüvişt-i bî-meâlinde
Müebbed bir de nisyân nazra-i sengîn-i lâlinde.

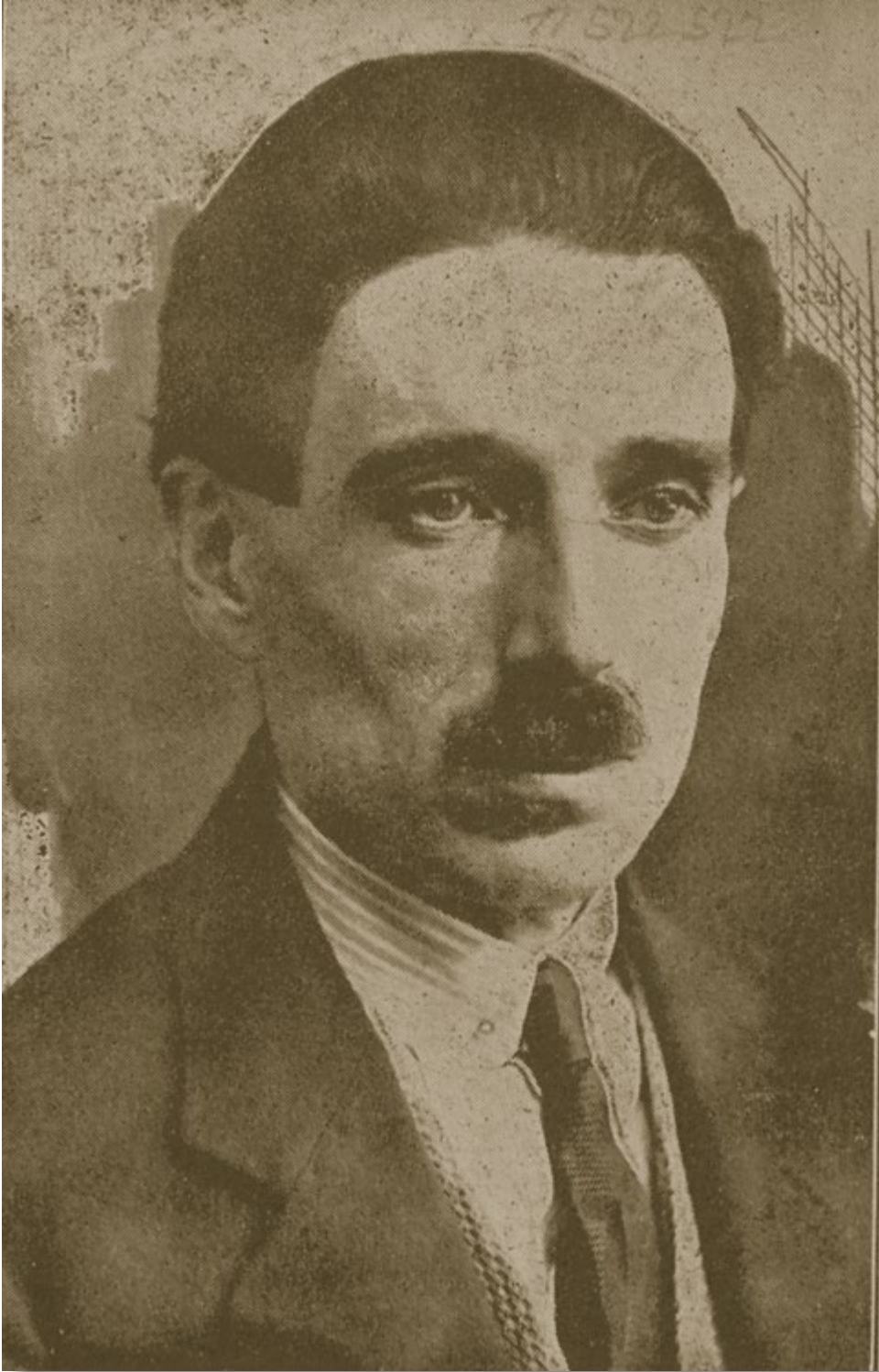
Hikâye kısmının Akif için sehl-i mutad, herkes için sehl-i mümteni olan selâsetini insan şî'r-i mananın fevkinde bir şî'r-i el-fâz olarak okuduğu zaman hayretler içinde kalır.

Zannedilir ki bu manzume hemen oturulup yazılmış. Zaten sühûlet-i beyan-ı edebîden maksad da budur. Okunduğu zaman zannedilmelidir ki şiiri yazmak için pek az emek ve zaman sarf

edilmiş. Hakikatte ise bu zamanın ve emeğin çok olması nefsi-sanayi'-i nefise itibârıyla ehemmiyetli değildir. Flaubert buna iyi bir misaldir. İtalya'nın en büyük ressamı Leonardo da Vinci, "Giocconda" ismindeki kadın resmini "dört" senede yapabilmiştir ki ressamın eli vücûdların resmini değil kendisini lâ-ekser bir senede tevîd edebilen meşîme-i mâder kadar bile faaliyet gösterememiş. Fakat bu betâetten hiç bir sanatkâra hisse-i hicab çıkmaz.

Akif ise şiirindeki sühuleti süratle temin eden bir şairdir. Bu da kendisine şebâbında başlayan *nazım-nüvislik* temrinlerinin mükâfatıdır.

Celâl Sahir Erozan
[Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi]

SAFAHAT DOLAYISIYLA [Mithat Cemal'den Celâl Sahir'e]*

*Servet-i Fünun'*dan Celâl Sahir Beye,

Safahat için yazdığım bendlerden birkaç cümle intihap ederek, *Servet-i Fünun'*un sayfalarında bu cümlelerin iki tarafına işarât-ı mahsûsa izafe ve işaretlerin iki tarafına da cümel-i tariziye ilâve buyuruyorsunuz. *Safahat'*a ait yazılarımın telmihât ve takbîhâtı noktasına, hatta harekât-ı gayr-ı mevcudesine kadar Raif Necdet Beye lâyük ve aittir. *Resimli Kitap'*ın başına, yazıları birer ser-nüvişt-i felâket olan ve her makalesinde “dimağ, asil, hassas” gibi kelimâtın cezr-i mik'abını almayı hüner farz eden, makalât-ı tenkidiyesindeki şişman cümlelerin semen-i kâzibine bakarak her biri bir *karîha-ı aversion'*u olan o bîçare yazılara ömr-ü ebedî tevehhüm eden Raif Necdet Bey gibi bir edebiyat nasipsiziyle sizin aranızda bir irfan ve vicdan münasebeti tasavvur edemediğim için, Raif Beyin vekil maskaralığını deruhte etmenizi hem sebepsiz hem manasız bulurum. Eğer yazılarımın telmihât ve takbihâtı size aittir zannında bulunmuşsanız hatadır. Ben sizin hakkınızda bir takbihât-ı edebi-

* Mithat Cemal Kuntay, *Servet-i Fünun*, 28 temmuz 1327/ 10 ağustos 1911, nr. 1053, s. 303-305.

Safahat üzerine yazdığı yazıdan birkaç cümle alarak Mithat Cemal'i de eleştiren Celâl Sahir'e verilen bir cevap. Buna karşılık Mithat Cemal, Celâl Sahir'e cevap vermek yerine, ilgili makalenin kendisine değil doğrudan Raif Necdet'e yönelik olduğu açıklamasını yapıyor. Daha da ileri giderek “Raif Necdet Bey gibi bir edebiyat nasipsiziyle sizin aranızda bir irfan ve vicdan münasebeti tasavvur edemediğim için” gibi cümleler kuruyor.

Mithat Cemal'de bu derecede bir Raif Necdet alerjisi nereden ileri gelmektedir? Doğrusu bunu anlayamıyoruz. *Safahat* hakkında Raif Necdet'in yazdıkları ortada, Celâl Sahir'in de! Bu hususta Celâl Sahir'in söyledikleri doğrudan bir istiskal teşkil ederken Mithat Cemal'in bunu görmek istememesi, daha önemlisi Celâl Sahir karşısında gösterdiği yılmılık hayret vericidir.

ye silsilesi tutturup da yazmak isteseydim, girîve-i telmihten de-
ğil, tarîka-i tasrihten şahsınıza teveccüh ve hitap etmekten hazer
etmezdim. Yüzüne seng-i tariz ü ikâz atılınca insanı müstağrak-ı
çirkâb edecek eşhas-ı merzagıyye-i mahûfeden değilsiniz ki böyle
bir ihtiyaca mahal olsun! Yazılarıma "bâlâ-pervazâne", "nezaket-
siz", şahsıma da "galat-ı rüyet" kelimelerini mermi-i maharet şek-
linde atıyorsunuz. Nezaket-i nezihenizle mütenasip bulmadığım
bu tabirlere –dostluğumuzun fidye-i necatı olmak üzere- şimdilik
sükûn-ı tasadduk ediyorum azizim.

23 temmuz 1337/5 ağustos 1911

SAFAHAT DOLAYISIYLA

[Celâl Sahir'den Mithat Cemal'e]*

Mithat Cemal Bey'e,

Geçen haftaki makalemde *Sıratı Müstakim* gazetesinde intişar etmiş olan makalât-ı müteaddidenizden naklettiğim cümle ve tabirler iki kısma ayrılır. Birincisi Hamdullah Suphi Beye *Safahat* mâdihi olduğu için ibzal olunan iltifatlar, diğeri alelîtlak *Safahat*'ı beğenmeyenlerin cümlesine lâyıık görülen takbîhat! İltifatlara taaccübümün sebebini, o hayretlerin mevâki-i izhârı izah eder. Takbîhatın bir hedef-i zamînisi bulunduğunu anlamayışımı ise ga-bâvetime bağışlayarak affetmezseniz, sarîhan Raif Necdet Bey'e hücum etmemenize itiraf buyurduğunuz kadar fena bir sebep tasavvuruna, nezahet-i fikriyemin müsait olmadığına haml ile mazur görünüz. Yoksa hiç kimseyi vekâlet-i müsahhareme muhtaç addetmeyecek kadar aczimi idrak edenlerdenim. Bâhusus bunların hedeflerindeki taaddüdü tasrih eden bazı hususiyetleri olduğunu da -sizi tekzip etmek nezaketsizliğinden korkmasam -nazar-ı dikkatinize tavsiye ederdim.

Mermi-i maharet şeklinde atıldığını farz buyurmanıza rağmen, benim hiç maharet sarf etmeden sadece düşündüğümü açık söylemekle yazdığımı zannettiğim bazı kelimâta gelince, bunlar bence bugün de sebep ve mevki-i iradlarına nazaran doğrudur. Ve bunların şerâit-i mersûde dahilinde doğruluğunu tekrar edişimse, hiç kimseden kabul etmediğim "sadaka-ı sükûtu" şimdi sizden kabul etmek mecburiyet-i elîmesinde kalmamak içindir. Binaenaleyh nezaket-i nezihesine kani olduğunuz bir dostun bir sadaka-ı sükûtu hüsn-ü kabul edebileceğini tasavvur edecek kadar garip düşünmeyi terk ederek cevap ve-

* Celâl Sahir Erozan, *Serveti Fünun*, 26 temmuz 1327 / 10 ağustos 1911, nr. 1053, s. 305

rebillrsiniz; makûl ve edibâne olacağına Őpbe etmek istemediğim cevabınızın, geçen hafta yazdđım gibi, mukabele göreceğine emin olabilirsiniz azizim.

26 temmuz 1337/8 ağustos 1911

SAFAHAT DOLAYISIYLA

[Mithat Cemal'den Raif Necdet'e Cevap]*

Mithat Cemal Kuntay

Raif Necdet Bey *Resimli Kitap*'taki musahabesinin *Hamiş*'inde, *Tanin*'e yazdığım ilk makalemle kendisinin istihza olunduğunu söylüyor. Basit fitratlarla istihza etmeyi külfet bilirim. O makalede istihzalar değil, istizahlar vardı; ne kadar istemiştik ki Raif Bey istizahatıma karşı kendinde ita-yı cevap iktidarı hisseder gibi olsun.

“Seyyat” kelimesinin sehv-i müretteb olmayacağını ben evvelâ karine-i hâl ile ispat ettim. Raif Bey muahharen “sehv-i müretteptir” demekle iktifa etti. Demek ki bir dava-yı mücerret Raif Beyin ağzına ferce-i duhûl bulunca bir burhan-ı katı oluyor.

Akif hakkındaki musahabesinin tehîliği, kühen-perverliği, benim delâile iktiran eden itirazım ve kendisinin acze menhî olan sükûtuyla sabit oldu.** Bu defa da Fikret Bey hakkında yazdığım

* Mithat Cemal Kuntay, *Tanin*, 31 temmuz 1327/ 13 ağustos 1911, nr. 1059, s. 4

**Raif Bey esasa taalluk eden itiraz ve istizâhlarıma kat'iyen cevap vermeyerek bahse taalluku olmayan şeylerden ve mesela benim klasik ve köhne kelimeler kullandığımdan bahsetmiştir (Mithat Cemal).

Mithat Cemal, Raif Necdet'ten rahatsızlığımı dile getirdiği bu tenkidi ile kendisini biraz daha açığa vuruyor. Çünkü onun bu tenkidi ile, sahibi olduğu sanat anlayışına biraz daha vakıf olabiliyoruz. Nitekim ilgili makale baştan sona, *Resimli Kitap* muharririnin sanat anlayışının reddine dayanıyor.

Raif Necdet inkılâp geçirmiş, büyük siyasi alt üst oluşları yaşamış bizim gibi bir ülkede, sanatın ve edebiyatın ait olduğu toplumdan bu derecede bigâne kalışına anlam veremeyen bir sanatçıdır. Fecri Atı'nın içine gömüldüğü sun'î tavırlar karşısında acı duyan, nezaketi elden bırakmayarak edebiyatçı çevreleri uyardıya çalışan ciddi bir eleştirmen olarak tanınırken, Mithat Cemal bunu anlamak istemiyor ve durmaksızın

Raif Necdet'e saldırılarda bulunuyor.

Dolayısıyla buradan çıkarılabilecek sonuç, Mithat Cemal, Mehmet Akif'e ne kadar hayran olursa olsun, onun sanat anlayışı bakımından Fecri Atı'ya daha yakın bir tutum

musahabenin insanı müstefit edecek ağdiye-i maneviyeden değil, zamanı imate edecek mükeyyifattan mağdud olduğunu ispat etmek emelindeyim. Raif Necdet Bey *Haluk'un Defteri* için diyor ki:

1. İçtimaî şiirler mecmuasıdır,
2. İlmihal-i edebîdir,
3. Şairlerle siyasiyat ve içtimaiyat arasında münasebet vardır, onun için Fikret Beyin bu şiirleri içtimaîdir,
4. Flaubert gibi bu aciz Türk muharriri de, kelimelerin manasından başka, bir de ahengi olduğuna kailim.

Raif Bey yine bir umumîyât-ı müselsele tekellüm etmiş. Hele şu her şeyden evvel şairlerle siyasiyat ve içtimaiyat arasındaki "is-tilzam-ı mutlak" düsturunu anlayamadım. Dünyada inkılâb-ı siyasi hâdimliği etmiş şairler vardır, lakin bilmem ki bir *Vaterlo* müellifinin bir edebiyat-ı siyasiye alemdarı olması, Raif Bey'in böyle bir düstur vâz'ılığ-ı etmesi için kâfi midir? Vakıa Raif Bey bana edebiyat-ı ecânib tarihlerinden bir çok şairler gösterebilir ki, kendilerinin edebiyatıyla milletlerinin siyasetine tesir yapmışlar. Lâkin bundan ne çıkar? Ben de Raif Bey'e lâbüd nasirler, şairler irâe ederim ki siyasetle münasebetleri sebk etmemiş. İşte Chateaubrian, işte şiirlerini nesren yazan bir şair-i nâsir-nümâ ki siyaset inkılâpları içinde yetiştirdi. Hatta hürriyet-perverliğine Napolyon'dan cezâ-yı nefiy ile mukabele gördü. Hatta bu suretle Madam de Staal'e refik-i iğtirâb oldu. Fakat ne *René*'sinde ne de *Les Aventures du Dernier Abencérage*'nde siyaset cereyanları bulamazsınız. İşte size Fikret Bey'in hem takdir hem de takip ettiği bir şair: Leconte de Lisle. Bu zatın eşâr-ı siyasiyesi mevcut olduğundan Raif Bey beni haberdar ederse medyun-u minneti olurum. Fransa'nın bugünkü şairleri içinde *Chanson des Gueux*'yu yazan Jean Richepin mi bir siyaset şairidir? *Chariot D'or*'yu, *Albatros* ismindeki bedîasıyla tacdâr-ı infirad kılan

---

çinde olduğu gerçektir. Celâl Sahir karşısındaki edilgen tutumu da ancak böyle izah edilebilir diye düşünüyoruz. Dolayısıyla Mithat Cemal'in 1911 yılı civarında, ciddi bir ikilem içinde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim Akif, 1912 yılında *Süleymaniye Kürsüsünde*'yi yayınladıktan sonradır ki, Mithat Cemal bazı meselelerin daha iyi farkına varabilecektir. Onda olduğu gibi daha nice sanatçılarda da aynı değişmeye şahit olmak zor olmayacaktır.

Albert Samain mi bir siyaset şairidir? *Fleurs du Mal* müellifi Verlaine mi bir siyaset şairidir? Fransa'ya bir tiyatrosundaki bir nükte ile fidye-i necât mahiyetli bir inkılâb-ı siyasi hediye eden "Bonmarcé" mezar-ı ihtifâsına çoktan çekildi azizim. Frenklerin hâl-i hâzır şairleri içinde mevzularını siyaset tarihinden almış Edmond Rostand gibi mahdût birkaç sahib-i kalem istisna edilince, ötekilerin mekâsıdı siyasetten daha müte'âli, şiir-âmiz bir gaye tahrir ve tasvir eden şairlerden ibaret olduğu görülür. Türklerde ise eş'ar-ı ictimaiyeyi ancak Tevfik Fikret Bey, Mehmet Akif Bey, Mehmet Emin Bey gibi mahdût birkaç şairde bulursunuz. Bu ise bir ekalliyettir ki size, "Hemen her şair siyasetle alakadâr olmuş" düsturunun vâz'ılığ-ı selâhiyetini tedarik ve temin edemez.

"*Haluk'un Defteri* ilmihal-i edebîdir" diyorsunuz. Derîçe-i beyanınızdan, Muallim Naci ve Şeyh Vasfi Efendi merhumların hanikâh-ı edebilerini seyrederek gibi oldum. *Rûbab-ı Şikeste*'yi de tenkit etmek istediğiniz gün ilan edeceğiniz en parlak cevher-i marifetin, *Rûbab-ı Şikeste* asil ve necib bir tecvid-i edebîdir: Müdhike-i giryânından ibaret kalacağına artık kanaatim ber-kemaldir.

"*Haluk'un Defteri* ictimai şiirler mecmuasıdır" diyorsunuz. Bilmem farkında mısınız ki bu sözü söylemekle, edebiyata bir kutb-u mechûl keşfetmiş olmuyorsunuz. Bu mecmuanın eş'âr-ı ictimaiye mecmuası olduğunu gazetelerin ilân sütunu sizden daha veciz ifade ile daha çok evvel millet-i kariye her sabah haber vermişlerdi. Bu türlü adiyât ve umumiyâttır ki musahabelerinizi birer ilan derekesine indiriyor. Raif Bey yirminci asrın bir sıfat-ı kâşifesi de olduğunu, asar-ı maziye insanlarından "taharri" ve "terakki" gibi iki hasletle ayırmış olmasıdır. Bugünün taharri-perver bir şebâbı vardır ki âlemin hareket-i mütemadiye kanununa rağmen, yazılarınızda sükun-u mutlak bulduklarını yalnız imzanızı okuyup makalelerinizi okumamak suretiyle ifham ediyorlar.

Ben ise yazılarınızı eski edebiyatın mahkûm olduğu sükûn-u mutlak şaibelerinden münezze bulmak gibi bir merhamet-i âliye hissiyle tetkik ederken, maatteessüf görüyorum ki o yazılarda sükûndan daha feci bir hareket, açık söyleyeyim azizim çürüyen uzuvların ecza-yı ferdiyelerine has bir hareket-i muzlime var. İşte

ben ilk makale-i itiraziyemde sizinle istihza etmemiş, belki bu hazin hakikati size hayırhâh ve beşûş bir çehre-i uhuvvet ile söyleyip, zaviye-i rü'yetinizin tevessüüne ihtimam etmiştim.

Flaubert gibi aciz Türk muharriri de, kelimelerin hem manası hem ahengi olduğuna kailim diyorsunuz.

Semanın fevkinde nâmütenâhi nişîn birtakım kevâkib varmış ki ziyaları asırlardan beri küremize vasıl olmamış, işte sizin bu cümlelerdeki mana da, benim küre-i dimağıma nisbetle bu'd-u nâmütenahi sâkini olan yıldızlar ziyasına benzedi azizim.

“Ben de Flaubert gibi düşünüyorum” diyecek kadar hadd-i azami-i azamet ibrâz buyuracağınıza ihtimal veremezdim. Bu cümlelerin sehv-i müretteb olduğunu, “seyyat” sayesinde husûle gelen meleke-i ... nesiyle derhal ilan ediniz.

“Ahluta-i azdâd, tılâl-ı lâl sûtûr” gibi terkipler klasik ve köhnedir diyorsunuz.

Şimdiye kadar “ahluta-i azdâd”ı fikrimce Sinan Paşa'ya bile müreccah bir Osmanlı nasir-i azîmi olan *Hadikatü's Süeda* müellifinden tutunuz da *siyerler*, *hamseler*, *hab-nameler* müellifi ve müellifin-i müteahhireden hiçbirini ne terkip halinde ne kelime şeklinde istimal etmedi. Hiç olmazsa şurası malûmunuz olmak icap eder ki, bir kelime köhne olmak için zaman istimalinin pek eski bir maziye ait ve klasik olmak için de bir mana-yı mümtâzı ifade kabiliyetinden mahrum bir lafz-ı bârid olması icap eder. Bu iki terkiplerin ikisini de ilk defa Fikret istimal etti. “Tılâl-ı lâl-i sûtûr” terkiplerinde ise, satırların gölgelerinin ebkemlik isnad etmedeki “*orijinalite*”nin siz bile farkındasınız zannedirim. Çünkü o mertebeye-i sarîh benim istimal ettiğim kelimeleri de klasik bulur musunuz? Nekâyız-ı edebiyemin bundan ibaret olduğunu bilseydim mübâhi olurdu Raif Bey.

SAFAHAT DOLAYISIYLA

[Raif Necdet'ten İsmail Suphi'ye]*

Servet-i Fünun Umum Müdürü İsmail Suphi Bey'e

Bugün intişar eden *Serveti Fünun*'da, Mithat Cemal imzasıyla Celâl Sahir Bey'e hitaben yazılan riyakârâne bir mektupta "Safahat'a ait yazılarımın telmihat ve takbihatı noktasına, hatta hareketât-ı gayr-ı mevcudesine kadar Raif Necdet Bey'e lâıyk ve aittir" denilerek mütefessih bir kin ve garazla şahsıma tariz ediliyor.

Şâyân-ı merhamet bir galat-ı rüyet ile kendisini mubahasette nezahet taraftarı gören ve beni zaten küfürbazlıkla itham etmek isteyen Mithat Cemal Bey'e, bir Celâl Sahir'in yazdığı mektup, bir de benim kendisine 30 numaralı *Resimli Kitap*'ta verdiğim cevap okunacak olursa hangimizin nezahete, terbiyeye riayetkâr olduğumuz tamamiyle meydana çıkar. Ben burada, hakkımdaki tahkiratını şiddet ve nefretle kendisine red ve iade ettiğimi söylemekle iktifa edeceğim.

Bâki ihtiram...

* Raif Necdet Kestelli, *Serveti Fünun*, 4 ağustos 1327/ 14 ağustos 1911, nr. 1054, s. 329
N. Ahmet Özalp, *Aklı Kamaştırın Belagat Kasırgası Safahat'ın Yankıları*, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2019, s. 150-151

Bu ifadelerinde Raif Necdet tamamen haklıdır ve tutumu da daha ahlakidir. Raif Necdet bu yıllarda *Resimli Kitap* dergisinde yazdığı yazılar ile, Fecri Atı akımı ile tatmin olmuyor, daha yeni arayışlara kapı aralamak istiyordu. Mithat Cemal ise, yaptığı Akif savunmalarına nazaran ne Mehmet Akif'i, ne de Raif Necdet'i yeteri derecede anlamadığı duygusunu üretiyor.

SAFAHAT DOLAYISIYLA [A. Hikmet'ten Mithat Cemal'e]*

Tanin'in birkaç gün evvelki nüshasında Raif Necdet Bey'e karşı yazmış olduğunuz bir makale-i cevabiyeyi okudum. Mukadde-
ma kemal-i nefret ve tahkir ile yad ettiğiniz bazı Fransız şairleri
hakkında bir kaside-i tebciî teşkil eden bu makalede ufak bir nok-
tai nazar istiğrakıba çarptı:

Dünyanın her yerinde her müntesib-i edebî malûmu olan
bir eseri, Charles Baudelaire'in *Fleurs du Mal*'ini Paul Verlaine'e
isnat ediyorsunuz. Pek çok karileriniz gibi beni de Fransız ede-
biyatı hakkındaki malûmatınızdan pek haklı olarak şüpheye dü-
şüren bu garip meseleyi teşrih ile, Verlaine'nin bu eser-i gayr-ı
marufunu nerede bulabileceğimi tasrih ediniz. Aksi halde Fransız
edebiyat ve üdebası hakkında dermeyan ettiğiniz mütaleaları bî-
mânâ ve tuhaf bir nida-yı insaf etmeye mazurum efendim.

A. Hikmet

* A. Hikmet, *Serveti Fünun*, 3 ağustos 1327/ 14 ağustos 1911, c. 41, nr. 1054, s. 330
N. Ahmet Özalp, *Aklı Kamaştıran Belagat Kasırgası Safahat'ın Yankıları 1911-1924*,
Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2019, s. 153

Hamdullah Suphi
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

SAFAHAT HAKKINDA*

Hamdullah Suphi Tanrıöver

Safahat hakkında *Serveti Fünun*'da serdedilen bazı itirazları sahiplerinden mümkün olduğu kadar tecrit etmeye ve zât-ı meseleye doğrudan doğruya temas etmeyen nazariyat ve efkârı sâha-i tetkik ve tenkidimden uzak tutmaya ihtimam edeceğim.

İnkılab-ı siyasîden sonra bizde bir hayat-ı edebiye başladığına, *Serveti Fünun*'un bîtaraf olup olmadığına dair mevcut olan mütâleat bir tarafa bırakılır ve asıl *Safahat* hakkında dermeyan edilen itirazlar birer birer nazar-ı dikkat önüne çekilecek olursa, ilk itirazın bu mecmua-i eş'arı "*kafî-i müteahhirîn arasında*" kimsenin benim kadar beğenmediği merkezinde olduğu görülür.

Müteahhirlerden maksat, yalnız genç erbâb-ı kalem olması icap edeceğine kani bulunuyorum. Zira âsâr-ı sanat hakkındaki fikirlerine, zevklerine atf-ı ehemmiyet edeceğimiz zevât, hiç şüphe yok ki sekiz on kişi arasında mahdut ve maksur olamaz. Müteahhir sözü vâsi bir telâkki ile istimal edilmiş ise, *Safahat*'ın bazılarınca zannedildiğinden pek çok fazla taraftarları olduğunu kendim görmüş ve işitmiş olmak dolayısıyla biliyorum. Eğer müteahhirler *Fecr-i Âti* azası, yani genç erbâb-ı kalemin bir kısmı ise, onlar arasında da *Safahat*'ın takdirkârları bulunduğunu isimleriyle muhterem muarızına bildirmiş olduğum için, lüzumsuz yere pek çok kişileri bahse karıştırmamak maksadıyla, onları burada tekrar etmeye ihtiyaç görmüyorum:

* Hamdullah Suphi Tanrıöver, *Serveti Fünun*, 3 ağustos 1327/ 14 ağustos 1911, c. 41, nr. 1054, s. 315-317

"Kafî-i müteahhirîn arasında *Safahat*'ı kimsenin Hamdullah Suphi kadar beğenmediğini" iddia eden Celâl Sahir ile Hamdullah Suphi arasındaki tartışmada önemli hususlara parmak basılıyor. İlgili tartışmayı yerli yerine oturtabilmek için her iki sanatçının konumunun bilinmesi icap eder. Hamdullah Suphi *Safahat* hakkındaki tenkidini yayınladığı sıralarda Darülfünun'da *Hikmet-i Bedâiyi* (estetik) hocalığı yapmakta

“Kafî-i müteahhirîn’in *Safahat*’ı beğenip beğenmemesi nokta-i nazarı müstakîl bir surette mütalea edilecek olursa, bir eseri tenkit hususunda dermeyan edilecek efkâr arasında böyle bir itirazın nasıl karışabildiğine mütehayyir kalmak zaruridir. Başkalarının bir eser hakkında düşündüğü, hissettiği şeyler bizim bu bâbdaki mütaleatımıza ne emin bir istinatgâh ve ne de şâyân-ı ihticac bir vesika teşkil eder. Fikrinden emin olanlar, başkalarının fikirlerine karşı kolaylıkla istiğna gösterebilirler. Muhterem muarızım da pek güzel bilir ki değil Mehmet Akif gibi muasırının pek çokları tarafından hayretle telâkki edilen muharrirler, hatta zamanlarında hiç anlaşılmamış olan meçhul, mensî kalmış birçok sanatkârlar, “müteahhir”lerin adem-i tasvibine rağmen, sonraları istihkak ettikleri tevkiir ve ihtiramı bulmuşlardır. Demek ki müteahhirler beğenmiyorlar demek, hatta bu bir hakikat olsa bile, eser hakkında elde sahih bir mi’yâr ile ortaya çıkmak değildir. “Etrafında istihkak ettiği velvele-i sitâyîşi uyandırmakta geciktiğimiz” sözü,

olup, *Safahat* şairi ile yakın bir diyalog içinde idi. Bu arada 1909’da teşekkül eden Fecri Atî’nin Faik Ali’den sonraki reisi Celâl Sahir’den grubun temsili başkanlığını devralmış bulunuyordu. Yani Celâl Sahir ile halef-selef olan Hamdullah Suphi’nin *Safahat* yaklaşımı grup tesanüdünü zora sokacak sonuçlar doğuracak cinstendi. Dolayısıyla Celâl Sahir’in eleştirisininin *Safahat*’la sınırlı kalmayıp Hamdullah Suphi’nin şahsını da hedef alıyor olması buradan ileri gelmektedir.

Bu arada metinde geçen “Kafî-i müteahhirîn” ifadesi ile Fecri Atî’ci grupların kastedildiği hatırlanmalıdır. Buna karşılık Hamdullah Suphi, yakından tanıdığı grup üyeleri ile görüşüğünü, onların arasında da *Safahat*’ı ve Mehmet Akif’in şiirlerini takdir edenlerin bulunduğunu, onların kimler olduğunu Celâl Sahir’e ifade ettiğini söylemektedir. Fakat onların kimler olduğunu maalesef bilemiyoruz.

Bundan ayrı olarak Hamdullah Suphi yazısında, edebiyatımızda “lisan-ı tekellüm ve tahkiye”nin müessisinin Abdülhak Hamit, Tefvik Fikret ve Mehmet Emin Bey olmayıp doğrudan *Safahat* şairi olduğunda ısrar ediyor ve bunu kanıtlamaya çalışıyor. Son bir husus olarak da Celâl Sahir’in, Akif’in “avam şairi” olduğu yolundaki iddiasına cevap veriyor. Burada da Celâl Sahir’in görüşünü boşa çıkartacak örnekler veriyor ki, onlar da doğrudan Celâl Sahir’in bizzat kendi şiirleri olmaktadır. Bizde “avam şairi” ünvanına, kabul ettiği maksat itibarıyla çok daha lâyık bir zat vardır ki (...) o da Celâl Sahir Bey’in kendisidir demek istiyor.

Sonuç olarak Hamdullah Suphi yazısında kendi ifadesiyle “Akif Bey’e avam şairi dedirtmeyiz” hükmünü veriyor. İlgili *Safahat* tartışmalarının yapıldığı sırada henüz daha Türk Ocağı’nın kurulmadığının, *Türk Yurdu* dergisinin çıkmadığının da kaydedilmesi gerekecektir.

Celâl Sahir Bey'in asla mutabık olmayan suret-i telâkkisine göre bu itirazata yol açmış olduğu için, yine bizzat kendilerinin suret-i telakkilerine cevap olarak yukarıdaki mütaleaları söyledim. Yoksa "geciktiğimiz" sözü, benim birkaç kişi nâmına hareket ettiğimi farz ettirecek bir mahiyette değildir. *Kavâid* kitapları, "ben" yerine "biz" zamirinin ikamesinin, mahviyete delâlet edeceğini ayrıca tasrîh ediyor. Hatta bizzat Celâl Sahir Bey'in "*Mahalle Kahvesi* manzumesiyle *Köse İmam* ve *Meyhane* manzumelerinden birkaçını naklediyoruz" dedikleri vakit, kendileri birkaç kişiye vekâlet etmemiş, her zaman her yerde olduğu gibi, lisanın tevazu lehine vaki olan bir müsâadesinden istifade etmişlerdi. Celâl Sahir Bey bu itirazları için benden gücenmemek ve kâriyelerinden hak istiyorlar! Eserlerin suret-i intişarı bahsine karşı Celâl Sahir Bey'i bu kadar pür-ıncial görünce, kendi kendime, neden havaya sıkılan bütün kurşunları kendine toplayacak kadar büyük bir hedef teşkil ediyor diye soruyorum. Mekteplerde bir kabahat işlemiş fakat mektum kalmış çocukları elde etmek için mubassırların kullandığı bir usûl vardır, irtikab-ı hata etmiş şâkirde matuf olarak herkesin muvacehesinde ağır, hiddet-âver bir söz söylerler. Çünkü o dakikaya kadar kendini gizleyen genç adam, havaya atılan bu eldiveni yakalar ve tarizi reddederek kendini teşhîr eder. Mektep hayatına dün bir tilmiz, bugün bir üstad sıfatıyla hâlâ iştirak eden Celâl Sahir Bey, bu hadiselerin ne kadar zevk-âver olduğunu pek yakından bilirler.

Mehmet Akif Bey bizde *lisan-ı tahkiye*'nin müessisidir demek, istihkak edilmediği halde verilmiş bir ünvan olarak telâkki ediliyor. Abdülhak Hamit Bey'de yalnız İskenderler, Aristolar hakîm, şair, belîğ değil, onda hatta köleler, esirler, askerler herkes, herkes aynı lisan ile, aynı fikirlerle irade-i makâl eden adamlardır. Tefvik Fikret'in *Süha ile Pervin*'i, biri hakikati biri hayali temsil ettiği için *tabîi tekellüm*'den çok uzaktır. Mehmet Emin Beyin "*Kesildi mi Ellerin*" gibi manzumelerinde diğer yazılarında olduğu üzere, bugün herkesin konuştuğu Türkçeye dahil olan Arabi, Farisi kelimeler çıkarılmış ve bu suretle ruha son derece sarîh olmakla beraber, yine lisan-ı alelâde tekellümden irak kalan bir lisan vücuda geti-

rilmiştir. *Safahat*'ın muhterem sahibi yalnız "avâm-ı nâsın tekel-lümünü pek iyi taklide muvaffak oluyor" iddiasının derece-i but-lânını göstermek için, ilk makalemde istinsah ettiğim eserlerden biri başlı başına bu maksada kifayet ederken, daima aynı silâhları kullanıyor görünmemek maksadıyla *Servet-i Fünûn*'un kârilerine diğer bir manzume arz edeceğim:

Dirvas, genç bir hatip, Mülûk-u Emeviye'den Hişam'a, ahali-nin zucret ve sefaletini naklederek taleb-i muâvenet ediyor:

"Üç yıl mütemâdiyen kuraklar,
Emsâli görülmemiş sıcaklar,
Sâmânımızı kuruttu gitti;
Mezrûâtın umûmu bitti.
Binlerce çadır kapandı kaldı,
Çöl, mahşer-i mevt şekli aldı!
Şehrîleri besleyen kabâil,
Köy köy geziyor zelîl ü sâil!
Hâtemlere cûd eden o urbân,
Nân-pâreye can verir bugün, can!
Çıplakları giydiren de urbân,
Gömlüksizdir zükûr ü nisvân!
Açlık ecelin zahîri oldu:
Baştan başa çöl cesedle doldu.
Her kûşede bin acıklı feryâd...
Yok bir yerden sadâ-yı imdâd.
Şubbân bütün ihtiyâra döndü!
Pîrân ber - pâ mezâra döndü!
Yok vâlidelerde sût ki tutsun,
Evlâdını emzirip uyutsun.
Zannım, bize münfail ki Mevlâ:
Bir bâdiye halkı yandı, hâlâ
Bir damla su inmiyor semâdan,
Şebnem bile düşmüyor duâdan!

Binlerce duâya bir icâbet
Göstermedi bârgâh-ı rahmet.
Artık sana ilticâya geldik,
Reddetmez isen ricâya geldik.
Görmekteyiz ey Emîr-i âdil,
İnkârı bunun değil ya kabil
Yok sendeki ihtişâma pâyân;
Bizlerse alay alay sefilân
Bir yanda demek ki fazla var çok;
Hayfâ ki o bir tarafta hiç yok.
Öyleyse biraz tevâzün ister.
Evvel beni dinle, sonra da hak ver:
Nerden buldun bu ihtişâmı?
Halkın mı, senin mi, Hâlık'ın mı?
Allah'ın ise eğer bu servet,
Bizler de onun kuluyuz elbet
Bir pay talebinde hakkımız var.
İnsaf olamaz bu hakkı inkâr.
Halkınsa şu bî-nihâyet emvâl ;
Ver, etme hukûku gayrı pâmâl.
Yok böyle de, olmayıp da kendi
Malın ise -çünkü fazla- şimdi
Bî-vâyelere tasadduk eyle!..
Dördüncüsü varsa haydi söyle!”

“Gayet sehil ve seyyal bir lisan-ı nazma malik” olduğu tasdik edilen Mehmet Akif Bey, avâm-ı nâsı ne kadar muvaffakiyetle konuşturursa, havâss-ı nâsı da o nisbette bir muvaffakiyetle konuşturuyor.

“Mehmet Akif Bey'in tasannusuz olduğu vazih bir hakikattir, fakat zaten bu eserin muhteviyatına bu noktadan itiraz etmek kimsenin aklına gelmeyen bir şeydir.”

Hangi tarihten beri âsâr-ı tenkidiye, vürûdu muhtemel olan itirazlara bir cevap olarak tertip ediliyor? "Avam-ı halkın terbiye-i fikriyesine hasr-ı iştigal eden bir muharrir, bu fedakârlığın delâlet ettiği hubb-u millî ile sanatkâr ünvanına kesb-i istihkak edebilir mi?" Her tarafı yaralı bir adam gibi tutulacak yerini bulamadığım bu cümlelerin karşısında, müşkil bir mevkide kaldığımı itiraf ederim. Avâm-ı nâsın terbiyesiyle iştigalin bir fedakârlık olduğuna, ancak avam-ı nâsı sevmeyenler kani olabilir. Sevilen bir şey için sarf edilen imkânlar, o imkânları yalnız esasen değil, aynı zamanda mucib-i zevk ve telezzüz kılar. Mehmet Akif Beyin efrâd-ı nas ile geçirdiği zamanlarda bir fedakârlık yapıyorum itikadında bulunmadığını, şiipleri delâletiyle onun ruhuna bir yol bulmuş olanlar kolaylıkla itiraf ederler. Sonra Mehmet Akif Beyin bir avam şairi olup olmadığı meselesi kalıyor ki bu noktada muhterem muarızımın, *Safahat'*ı yalnız üç dört manzumesi itibariyle nazar-ı dikkate aldığını ve diğerlerini ihmal ettiğini görüyorum. *Fatih Camii, Hasta, Tevhid, Durmayalım, Geçinme Belâsı, Mezaristan, Selma, Azim, Koca Karı İle Ömer, Ezanlar, Dirvas* gibi avâm-ı nas ile hiç münasebeti olmayan şiiplerle dolu bir kitap sahibine, "avâm şairi" dedirtmeyiz. Nice muhterem muarızımın en büyük hatası bunlarda değil, avâm şairi ünvanını kimlere vermek icap edeceğinde isabet gösterememesindedir. Avâm şairleri mevzûlarını sunûf-u adiyenin, avâmın anlayacağı üzere tertip edenlerdir. Eğer *Safahat'*ı avâm-ı nâsın elleri arasına bırakacak olursak, üç dört manzumenin ancak bazı parçalarını anlayabilecekler, diğerleri kendileri için kapıları mesdûd bir cihân- ı mânâ olarak kalacaktır. Bizde *avam şairi* ünvanına, kabul ettiği maksat itibariyle çok daha lâyük olan bir zat vardır ki, o da Alman müsteşriklerinin bir vakitler, altı asırdan beri Osmanlı edebiyatının beklediği:

O dişlerin ki birer suzen-i hayat-efşân
Açaydı keşke mukaddes cerîhalar yer yer.

Bir kıta sonra:

Dudaklarımda geçen gün ısırıldığı yerler
Bana dudaklarının hissini hikâye eder,
Ve sanki öpmek için bir leb-i hayalîyi
Zaman zaman uzanır leblerim harîsâne
Arar visâl-i tahassürde penbe bir
Ve son tahassürde penbe bir lâne
Fakat tabiat esirger bu hoş teselliyi.

bu gibi şiirleri yazan ve neşreden Celâl Sahir Bey, vekayiin gılzeti-
ne karşı bu kadar müsamahakâr olduğu halde, kelimelerin gılze-
tine karşı isyan ediyor. Ben zannediyorum ki kahvede yerdeki bir
balgamı, sövüşen iki adamı bize gösteren bir şairle dudaklarında
bir kadının diş yaralarıyla kendini teşhir eden şair arasında, ka-
rilerinin hiçbir şeyden istikrah etmediğini düşünen birinci değil,
asıl ikincidir. Böyle şiirlerin yanında kahve döşemelerine savrulan
tükürükler, "denize bir çakıl taşı gibi düşen akşamın semaya sıç-
rattığı yıldızlar kadar pâk ve berîdir.

Sonra benim gençlerin cephe-i sanatlarına bir fikr-i tahkîr
fırlattığını söylüyorlar. Gençlerden maksat yalnız Ahmet Haşim,
Emin Bülent, Refik Halit, Yakup Kadri gibi, memleketimin hey-
kellerden mahrum olan sokaklarında dest-i esrarengiz kudretin
bilinmez hangi köşelerde imal edip meydana çıkardığı harikalar
ise, ben elimde kalemimin asası, onların fecr-i ezeli ile dehâ ile ay-
dınlanmış yüzlerine meftûn ve hürmetkâr bakıyor, onların saf ve
vefakâr bir kalp ile ta yanarında bekliyorum.

Bir de tetkik edilmesi lâzım gelen cihet, *nezahet-i lisaniye*
bahsidir. Romanlarda müstehcen kelimeler, çirkin tarifler kullanı-
labilir. Fakat "bütün edebiyat-ı Şark ve Garp meydanında; şâyân-ı
takdir olmuş böyle bir tek müstehcen şiir göstermeye muvaffak
olan varsa, hemen adını söylesin."

Celâl Sahir Bey'e arzularını yerine getirmek için, istedikleri
tek misali işaret ediyorum:

Victor Hugo'nun *Cezalar*'ı normal bir manzume. Yalnız
ser-levha, Mehmet Akif Bey'in bütün kelimât-ı müstehcenesini
içinde kaybetmeye kifayet eder. Şiiri baştanbaşa tercüme etme-

ye lüzum yok. Yalnız bu manzumede uyuz, pis kokan, miyâseme, veba, alçak, kustumuk, nev-i beşerin içinde aktığı lağım, müteaffin, müstekreh, tekrar pis, çamur, rezil, leş, gebermiş köpek gibi kelimeler var. Celâl Sahir Bey arzu buyurlarsa, bu misalleri namü-tenahi taaddüt ettiririz.

En sonra Celâl Sahir Bey'in dâhil-i ilim ve teveccühleri olmadığımı bana öğreten satırlar gelir ki, bunlara karşı mevzu-u tetkik olan bahsin ben veya Celâl Sahir olmadığını kendime izhar etmekle iktifa ediyorum.

SAFAHAT DOLAYISIYLA

[Celâl Sahir Beye Hem Sual Hem Cevap]*

Mithat Cemal Kuntay

Safahat'a münekitlik edeceğinizi iki hafta evvel bana şifahen haber verdiniz. Ben de zannettim ki imzanızın üstünde ciddiyetle az çok alâkası olan bir muhakeme-nâme-i edebî okuyacağım. İşte tenkit-i vâlânız *Serveti Fünun* sahifelerinde çıktı, hakkınızda hasıl ettiğim bir fikir var, fakat ne lüzumu var söylemeyeceğim. Bu acı hakikati söylersem nezaketsizlikle müterâfık nezâhetsizliğimi yine ber-mûtağ, yine zerâfet-fürûş, yine kâhkaha-âlûd, fakat yine üstü örtülü bir lisanla bağırırsınız. Tarîzât-ı kalemiyenin tesettüre riâyet edenleri ise açık saçık surette ika edilenlerinden ziyade tahrîb-i hissiyât itidarı gösteriyor. Haysiyetimi bu muharebe-i edebiye-nin şühedâ-yı gufrânından görmeye tahammül edemem.

* *Sıratı Müstakim*, 4 ağustos 1327/ 17 ağustos 1911, c. 6, nr. 154, s. 379-382

Mithat Cemal, Celâl Sahir'in *Safahat* ve Mehmet Akif eleştirisine haklı ve yerinde cevaplar veriyor. Yaptığı *Safahat* tenkidinde Celâl Sahir, Mehmet Akif'in müstehcen, şiirde kullanımı uygun düşmeyen kelimeler kullandığını söylüyordu. Kaldı ki aynı iddialarda Raif Necdet de bulunmuş, bu tür bir dil kullanımının Akif'in realizmi ve natüralizmi aşırıya vâdirmasından ileriye geldiğini söylemişti. İşte Raif Necdet ile Celâl Sahir'in bu görüşüne, Hamdullah Suphi ve Mithat Cemal katılmıyorlar. Bir yerde de bu uygulamanın, Akif'in kendisine ait olmayıp hikâye ettiği karakterlere mahsus olduğunu ileri sürüyorlardı. Celâl Sahir bu hususta daha da ileri giderek dünyada kendini kabul ettirmiş hiçbir büyük sanatçının böyle bir dil kullanmadığını iddia ediyordu.

İşte Mithat Cemal'in yukarıdaki cevabı, Celâl Sahir'in bu iddiasını boşa çıkarmaya dayanmaktadır. Nitekim makalesinde Batıllı bazı şair ve yazarların eserlerinden örnekler sergilemesi buradan ileri gelmektedir.

Diğer bir husus var ki, o daha da önemli. O da Meşrutiyet'in ilk yıllarında Celâl Sahir'in nasıl bir Akif hayranı olduğuna dair yaşanmış bazı hatıralardır. Makalenin bazı kısımlarında biraz içeriden verdiğimiz bölüm, bu açıdan dikkatle okunmaya değer görünmektedir.

Tenkidinizin hayran-hârikı olduğum ciheti de var ki, onu da size haber vermeyi bî-tarafılığımla ispat etmek mu'rizinde levâzımdan bilirim: Üç kelime ile telhîs edilebilecek mezâd-ı mantık birkaç zayıf ve nahif cümleyi, demevî ve levend bir makale şekline sokmakta ibrâz ettiğiniz elfazlık melekesidir ki habbe-i mânâyı dağlar kadar büyük gösteren bu kubbe-i kelimât karşısında, el çabukluğunuzun maharet-i pesendânesine aferin-hân oldum.

Zât-ı âlinizden bu kadar bahsetmek kâfi ve vâfidir. Zat-ı meseleye nakl-i kelâm edeyim.

Hatırlamayı pek arzu eder misiniz bilmem, bu günlerde aleyhdâr-ı irfânı olduğunuz *Safahat* sahibinin mebde-i Meşrutiyet'te meddah-ı mebâhisi idiniz. Eğer dimağım vezâif-i fiziolojisini ifadan henüz muattal kalmamışsa öyle hâfıza-güzârımdır ki bundan üç sene evveline ait ve arzu ettiğiniz halde sizce de tahatturu kabil yakın bir mazide bir gece idi, müsâdifiniz oldum. Bana o gece Mehmet Akif'in *Küfe* ismindeki manzumesini hayret ve hürmetle okuduğunuzu -zerrât-ı eseriyesinde ziyâyı masumiyetle titreyen- bir sadâ-yı sâf ile itiraf ettiniz. Namus-u edebiyenize müterettep bir sadakat-ı sarîha ile sizden cevap istiyorum Sahir Bey, bu itiraf vakidir değil mi?

Yine o gece Mehmet Akif'in *Demet*'e şiir yazması hakkında bir defadan ziyade bir arzu-yu müfrit izhar ettiniz. İki hafta sonra müdür-ü münferid-i edebîsi olduğunuz *Demet* risalesi, Akif'in *Bebek* manzumesine bir sütun-u tekrîm takdim etti. Mehmet Akif hakkındaki bu teveccühâtınızın üç sene sonra nefret-i edebiye şeklini iktisap edeceğini o gece yanılıp da bana söyleseydiniz, bunu latîfe telâkki edecek ve şu suretle ne kadar saf olduğumu nazarınızda ispat eylemiş olacaktım. Bugün Sahir Bey artık sübût buldu ki üç sene zarfında meslek ve mişvâr-ı edebiyenizi adeta bir "jile-fantezi" gibi 300 defa değiştirmek hususunda, 300 rakamının bile husle-i vüsatini dâr ve mukassi bulmak sizin için mümkinâttan!..

Bu kadar süratli ve sühûletli tahvavvülât sizin gibi hasta-i hassasiyet olan zevât-ı âliyenin evsâfındandır ki, bundan dolayı size değil fitratınıza hitap ve itâb etmek lâzım gelir. Bu ise muhit, tahsil, terbiye, tevârüs, teşkilât-ı fizyolojiye ve psikolojiye noktalarıyla alâkadar bir ahlâk bahsidir. Binaenaleyh saded-i edebiyeden hariçtir.

Makale-i müstehziyânenizdeki Akif'e ait davaya gelince, mürûr-u zamana çoktan dûçar olan bu deâvi-i âliyenizi üç cümle ile telhis etmek pek çok mümkün. Yani o cesîmü'l-cüsse ve yakışıklı makale ile, şu marîz ve alîl birkaç cümleyi söylemiş oluyorsunuz:

1. Mehmet Akif vekâyi-i adiyeye nâzımı!..

2. Mehmet Akif'in yazılarında müstehcenat var! Şark ve Garp üdebâsından hiç birinin müstehcen bir manzumesi yokmuş ki onda müstehcen kelime bulunsun!..*

3. Mehmet Akif şair değil.

Makalenizin cümle-i asabiye-i mütefekkiye ve mütehassisesi şu lâflardan müteşekkil olup, diğer tarafları *lahım ve şahımdan* ibaret şeylerdir.

Garp üdebası bahsi sinirlerime biraz fazla tesir ve tazyik yaptı. Onun için evelâ onun hakkında zat-ı âlinizle konuşmak isterim. Bir defadan ziyade müşerrefiniz oldum. Hiçbir defasında, -gabâvetimin ne safil bir cezasıdır ki- bir edebiyat-ı milel ulemâsının huzûr-u iclâlinde bulunduğumu anlayamadım. Sözlerinizin sade-gî-i âlimânesinden olsun bu şâmil ve cihan-dîde ihatanızı anlayacak kadar bir fetânet-i cüziyenin mübâhi-i mazhariyeti olsaydım, bugün sizinle böyle efkâr-ı umûmiye mahkemelerinin kapılarında dolaşmak gibi, muvâcehenizde bir müddei-i âliye-i edebî olmak gibi hüsranlı zeminlere hatve-i hatır atmış bulunmazdım. Bu bendeleri, ber-muktezâ-yı cehil, bütün Garp edebiyatını bilmem Sahir Bey. Ancak Fransa'nın mahut muhit-i edebinin biraz şuû-u nişanesiyim. Binaenaleyh arzu ettiğiniz pis kelimeleri meşâm-ı marifetinize takdim-i vâlâ etmek üzere izhar-ı mantikiye şeklinde, an-

* Bütün edebiyat-ı Şark ve Garp meydanda, şâyân-ı takdir olmuş böyle birini müstehcen şair göstermeye muvaffak olan varsa hemen adını söylesin. (*Serveti Fîmün*, Celâl Sahir)

cak o muhitin hadâik-i nefasetinden toplamaya mecburum. Evet, Garp edebiyatında pis kelimât yoktur, diyordunuz. Garbı bilmem beyefendimiz, fakat Fransa edebiyat-ı manzumesinden yalnız bu kavlinizin vâkıf olabildiği kısmında müstehcenât o kadar pek çok ki, sadece bu müteaffin kelimeleri bir araya toplasam *Beyaz Göl-geler* ismindeki defter-i nazmınıza benzer, muâdil bir kitab-ı cesîm vücuda gelir. Bu şairlerin isimlerini ve eserlerini *Sırat* risalesinin sia-ı sahâyifi nisbetinde -müsâde ihsân edin de- size sayayım!..

İşte, Bruant!..

Belki istediğiniz, kim bilir belki de okuduğunuz bu avam-per-ver Fransalı şair, bütün şiirlerini *art-gotik* kelimelerle doldurdu. Bu hali ise, o şair için ayb-ı azîm olmayıp milletince sıfat-ı kâşife bilindi.

Kudûmunuzdan mütevellid raşe-i tahassüs ve tekrîmi hâlâ sene-i hasbisinde vefa-yı muannidle taşıyan hücre-i mesâime bir gün teşrif buyurmuştunuz. O gün Mehmet Akif için yazdığınız makalenin kable't-tabı meâl ve kelimâtı *Serveti Fünun* sahâyifine has bir sadakat-i kırtasiye ile tekellüm ve kırâat etmişsiniz. Bendeniz de doğru söyleyen ahmaklara mahsus sevimsiz bir kabalıkla, o makalede bulunup da evvela o gün sizin ağzınızdan işittiğim iddiâlarınızın hüccet-i hüsrani olmak üzere sizi, Jean Richepin ismindeki şairin mevcudiyetinden haberdar ve *Chansons De Geux* ismindeki mecmua-yı nefise-i işmârının şu beyitiyle nihâyet-yâb olduğunu kırık bir mana vererek birkaç defa sevimli çehrenize tasrîh ve tekrar etmiştim:

Les d'avoir tant marche' triste d'avoir vecu
De mes espoirs de'funts je chauffrai mon cul
"La Chansons De Geux, sahife 295"

Bu beyitteki "kü" kelimesinin hem mânâsını hem müstehcenliğini o gün size kerrâren tefhim ettiğim zaman bir murâkabe-i âlimâne vakfesi geçirdiğiniz, bâdehu hâl-i sahve rücû ile, "Madem ki öyledir azizim, bu zeminde bir mübahase yazarsanız, ben de cevabını o zaman veririm" diyerek, hükmü mâba'dü'l hâle

muzaf olmakta vasiyete benzeyen, oldukça letâfetli bir cevapla mukabelede bulundunuz. Muâriz ilzâmı için zaman iktisabı lüzumuna kail olan politika memurları gibi, ittihaz ettiğiniz bu tedbir-i şûh u zarif, arzu eylediğiniz birkaç hafta-ı tedkik ve tetebbu kazandırdı. Binaenaleyh iki hafta evvelki itirazımın iki haftadan ve küsür saatten beri meşguliyetsiz ve tedârîki olduğunuz cevabına artık bugün muntazırım. “kü” Kelimesini ihtiva eden bu şiir Richepin’in manzumât-ı adiyesindedir gibi, muhâtaralı bir davaya kıyâm etmemenizi rica ederim. Bu istirhamın mutmain olun ki sâiki, hakkınızdaki merhamet-i âliye hiss-i mübarekidir.

Çünkü bu manzume o mecmuanın... beyefendi. Şu bahsin iki noktası daha var ki, hususiyet-i mühimmesine binâen onları sarâhetle bilmeniz emelimdir.

Evvela: Richepin bu “kü” kelimesini, şiirindeki şahs-ı vaka olan ihtiyara söyletmekle beraber, en sonra bizzat kendisi de söylüyor ki yukarıdaki beyit o sözlerden ibaret; birincisi bu.

Sanien: Richepin “kü” kelimesini, hissiyât-ı âliye ile yazılmış bir manzumesinde kullanıyor, ikincisi de bu.

Halbuki *Mahalle Kahvesi*'ndeki “balgam” kelimesi Mehmet Akif'in sâha-i sânihâtına düşmeyip, *Mahalle Kahvesi*'nin türâb-ı râtıbına nüzûl ediyor. Richepin'in şu nazmının hissiyât-ı âliye ile yazılmış bir nefise-i tahassüs olmasına ise şu beyitleri ihtiva etmesi kâfi bir delildir:

Ainsi sur un cadavre uu trou saignouant de plaie,
Sur une tomele en Pierre, ce feu luisait

Mısraen teâmi etmek istemeyen ve alîl olmayan her bâsıra görür ki Richepin “kü” kelimesini ruham kabirlerin meş'alini, naaşların yarasına benzettiği bir manzumede istimal etmiş. Mehmet Akif'in *Mahalle Kahvesi* ünvanlı şiiri ise muhâverât-ı müstehcene-i avâma daha müsâit ve müstaid olmakta bu manzumeye tefevvuk ederken “kü” kadar şenî bir kelimeyi *Safahat* şairi yazmadı.

Yine Richepin'in o mecmuasında *Küçük Çocuklar* ünvanlı bir şiir var. Okumanızı hayırhahâne nasihat ederim. Orada *Chanson* şairi Paris'in küçük çocuklarını birer keriz köpeğine benzettikten

sonra, "Paris ismindeki zî-hayat ekmeğin bu keriz köpekleri olduğundandır ki bir gün Paris, bütün dünyanın francalası olacak" tarzında bir müfadi ihtiva eder.

Mehmet Akif gibi Jean Richepin'in, o akademisyen şairin de şair olmadığını, adi bir nâzım-nüvis olduğunu ispat etmek kaleminizin mahsusât-ı zerafetinden olduğu için nazar-ı tenezzülünüzden başka bir sima-i edebiye emare-i inıtaf niyaz edeceğim:

Edmond Rostan!..

L'aiglon'un müellifi, "Eutriche" ismini "joument fiche" fiiline kafiye yaptı. "juman fiş" o kadar üryân-ten tabirlerden ki, kadınlardan müteşekkil cemiyette tefevühâttan bilinir. Hatta hâzirûnu kaide-i tekellüfe riâyet eden erkekler mahfel-i ülfetinde bile istimal edilmesi cinayet-i cemiyet-şikenâne telâkki-i bil-kabulünü görür. Halbuki azizim Sahir Bey *L'aiglon* kadar, hatta Edmond Rostan kadar, "jumen fiş" kelimesi şöret-i hasene kazandı! Bu neden? Mahall-i mucibinde istimal edildi de ondan!

Rostan'ı da "Rimriş" sahibi ve nazımcı, lâfızcı bir *versifikatör* addedip, şair ünvanını kendisine ihsan edemeyeceğiniz irfân-ı âliyenizden pek umduğum için, yine bir başka sima-yı edebîye nazar-ı tenezzülünüzden emâre-i in'ıtaf niyaz edeceğim.

Victor Hugo...

Belâhatten midir nedir, milletine firâş-ı fuhuş-u muânakad ve serâirini şüh ve zî-ruh bir lisan-ı nısvân-firib ile yazmak varken, maatteessüf vatan-perverlik, maatteessüf hamiyet-nüvislik, maatteessüf beşeriyet-perestlik yolunda kaba kaba nazımlar vücuda getiren Mösyö Victor Hugo *Les Châtiments'* (1863) ünvanlı kitabının *Applaudition* namındaki manzumesinde imparatorlukta şu kelimelerle bahsetti:

De cet empire abject, bourbier, cloaque, egout.
Tu sortiras splendide et ton aile profonde
En secouent la fange eblouir le monde.

Malûm-u ihsanınızdır ki bu manzumedeki imparatorluğu gir-dab'a, bulaşık lâğımına, kerize Hugo benzettili. Mehmet Akif ise, bu kabil mülevvesatı mizan-ı meâli olan kaleminin sakbe-i sânihâtından değil, seviyeleri maatteessüf yerle yek-vücut olan avamın ağzından ısdâr etti. Hugo kelimât-ı mülleveseyi manzumesinde kendisi söylemekle beraber "begu" "burbiye", "kluak" kelimeleri mahall-i mucibinde yazıldığı için, şiirinin *zerrât-ı hase-ne* neden oldu. Hugo'nun *Aplodasyon'*unu "ayıplık kelimeler var" diyerek ve dudağınızda ber-iltivâ-yı münfail izhâr ederek benân-ı nezahetinizin temas-ı müctenibiyle Fransız kavminin şâhika-i ef-kârından istikbal karanlıklarının hufre-i nisyânında vermenizi inayet-güsterliğinizden istirham ederim. Çünkü bendeniz Hugo'nun şair olduğuna kail olaacak derecede, -size söylüyorum kimse işitmesin- sade-dilim Sahir Bey, rica ederim etmeyin.

Hugo'yu benân-ı tenkidinizin ufak bir hareketiyle, mensiyet ve mechûliyet uçurumlarına attığınız gün, perestişkâr bir kariî olduğum için kederimden kahrolurum.

Yine Hugo yine *Les Châtiments'*inde, 253. sahifede *Luna* ismindeki manzumesinde kını, taassubu köpeğe benzettili. Yine o kitapta 254. sahifede: *Kadınlara* ünvanlı manzumesinde, yine Hugo "edepsiz" kelimesini kullandı. Yine Hugo "Şande/Kara Püskül" ismindeki mecmua-i müdhişe-i eş'ârında İkinci Napolyan'a hitap ettiği şiirinde, Fransız milletini bir süvari atına teşbih etti. "Çiçek", "kadın", "şefik" kelimelerini ihtiva eden enfâs-ı manzumenin şiir-i garrâ addedileceği zamanlar muzlim bir mazi olduğunu artık bilmeniz icap eder. Şiiri gürültülü kelimeler ve cicali-bicili ve fakat köpük unsurlu zerafetlerden ibaret zannederek, kendinizi bir Muallim Naci istitâle-i elîmesi olmak derekesine- eğer nüzûl etmemişseniz- tenzîl etmeyiniz. Hususiyle revzen-i haysiyet taslamaktan artık feragat-tâbâne izhâr ederek tahsil-i âlisini bitirmiş, mebâdi-i ulûma vukuf peyda eyleyerek şuûbâtından birinde ihtisas-ı hasr-ı hayat etmiş, doğru düşünür, doğru söyler bir genç gibi olunuz. Kendinize, cebinize doldurduğunuz tarz ve taarruz taşlarıyla değil, başınıza doldurduğunuz görmek iste-diğim cevâhir-i irfân ve ulviyât ile bir âbide-i infirât rezk etmeye

meyl-i ibrâz eyleyiniz. Dâmân-ı haysiyete fırlatılmış çamurlar ve taşlarla namınıza yapmak istediğiniz heykel nefsinizi meşhur kılmaz, teşhir eder.

Size Naci Efendi bu bahiste ders-i hazîn-i ibret değil midir ki, Hamid'in ve Ekrem'in mazalle-i vakarına bârân-ı şûtûm yağdırınca, o rezâil yağmuru içinde "fantasma gâvuru" çehreli birkaç istihza bârikası gösterince kendisini simâ-yı sehhâr-ı edep olmuş kıyas etti. Fakat kemikleri intikam yıldırımlarından, etleri nisyan zulmetlerinden yaratılan istikbal, o biçarenin eserlerini naaşından daha evvel ve daha çok metrûk ve gubâr-âlûd kıldı. *Safahat*'ın yüzüne tükürmekle orada husûle gelecek çamur lekeyi, her nazarı nezîh size ait bir hüviyet-i muzlimenin kara kalem bir tasviri telâkki eder. *Safahat*'ı haysiyetli, vukufu, vakarlı bir lisan ile tenkit etmenizi, hatta Akif'in lehine çıkacağı için beğenmemenizi edebiyat-perverliğimin sabr-ber-endâz ilcâatı önünde istirham bile ederim. Fakat *Safahat*'ı ve sahibini tehzîl ve tezyîf ederken yüzünüzün inhinâat ve ivicacat-ı müstehziyânesi, dikkat ediniz ki nâsiyenizi mudhik bir şekle ifrâğ edip de sizi rîşhand temeshurların amac-ı elîmi yapmasın.

MÜŞÂFEHÂT-I KALEMİYYE*

[Mithat Cemal'den A. Hikmet Bey'e]

Mithat Cemal Kuntay

Ezhâr-ı Elem'in Charles Baudelaire ait olduğunu zat-ı âlînin bana, başkasına ait bir mübahasenin şahs-ı sâlisi sıfatıyla ihbar buyurmazdan pek çok evvel biliyordum. Belki benim bu husus-taki vukufum sizinkinden sinnen de büyüktür. Bununla beraber eğer o Avrupa edebiyatını bilmek ve müellifin ismine vakıf bulunmaksa, bu ilm-i mudhike müntesip görünmekten utanırım ve bu garabetli vukufu uhde-i liyakatinize hediye ederim. *Tanin*'deki makalemin akıbet-i kıraatinde Baha Bey'i buldum ve kendisine rica ettim ki aradaki cümleyi düşürmek suretiyle *Tanin* tabiine ait olan bu sehv-i sathinin emr-i tashihini ita etmesi için *Tanin*'in rükn-ü muhteremi olan Muhittin Birgen Bey'e istirhamımı tebliğ etsin. Ziraat Bankası memureyn-i muktediresinden olup Muhiddin beye uhuvvet-ü münasebet bir yanlışın tashihini hem benim için, hem gazete için bir külfet şeklinde tasvir etti.

Ben de Raif Necdet Bey'e ait bir makaleme ehemmiyet lût-fetmiş olmamak için, talebimde Baha Bey'e karşı ısrar etmedim. Siz şahsiyat ile münasebeti olan mübahaselere merakı olan bir zata benziyorsunuz. Binaenaleyh hemen keyfiyeti ve vakanın vâkıf-ı bîtarafi ve şahid-i sadakı olan Baha beyden tahriren sorunuz. Merakınıza ab-ı teskin serpmiş olmak için şurasını da ilave edeyim: Baha bey ile aramızda bu mesele ve bu mükâleme cereyan ettikten sonra mekteb-i hukukun düvel-ü idare muallimi Selahattin Bey'e tesadüf ettim. Hakkımdaki teveccühünü pek

* Mithat Cemal Kuntay, *Serveti Fünûn*, 8 ağustos 1327/ 21 ağustos 1911, nr. 1055, s. 356

A. Hikmet adı, *Çağlayanlar* yazarı Ahmet Hikmet Müftüoğlu ile karıştırılmamalıdır, fakat kim olduğuna dair de herhangi bir fikrimiz bulunmamaktadır.

zî-kıymet bildiğim bu zat beni *Tanin*'de bu hatanın tashihine davet etti. Ben de dünyada bu kadar küçük bir tab'ı yanlışından istifade edecek kadar sade-dil ve sathi-fıtrat insanlar mevcut olamayacağını kendisine söyledim. Siz mektubumla benim bu zannımı tekzip ettiniz. Bir hususu da o zat-ı muhteremden merakınızın tevhit ettiği salahiyet ve asabiyetle derhal tahkik ediniz. Chateaubriand'dan, Albert Samen'den aynı makalede eserlerinin mahiyetiyle bahseden bir adam *Ezhâr- Elem*'in kime ait olacağını öyle itikat ederim ki bilir.

SAFAHAT HAKKINDA*

Celâl Sahir Erozan

Safahat'ın neşri münasebetiyle Hamdullah Suphi Bey tarafından *Serveti Fünun*'a yazılan makale-i medhiye üzerine ben de beyan-ı mütaleâta lüzum görmüştüm. Bu mütaleâta Hamdullah Suphi Bey bir makale-i cevabiye, Mithat Cemal Bey *Serveti Fünun*'da bir mektup ve *Sıratı Müstakim*'de bir tûde-i tezyifât ile mukabele ettiler. Mithat Cemal Bey'in *Serveti Fünun*'daki mektubuna cevap verdim. *Sıratı Müstakim*'deki sutur-u nezihesine (!) ise sükut ile mukabele etmeyi tercih ettim. Şimdi de Hamdullah Suphi Bey'in makalesi münasebetiyle düşündüklerimi yazıyorum. Ancak her şeyden evvel karilerime bir kusurumu itiraf etmek isterim ki, o da mübâreze-i kalemiye kahramanı olmaya kabiliyetsizliğimdir. Düşündüklerimi açık, katî, müdellel olarak, fakat bir kere söylemeyi severim. Evvelki makalem kâfi derecede sarîh ve kanaat bahş idi. Maatteessüf yine calib-i itiraz olmaktan kurtulamadım. Bugün yine aynı fikirleri tavzih ve tekrar edeceğim. Ve bunu da yaptıktan sonra, artık bir daha ihlâl-i sükut etmeye hiçbir sebeple lüzum görmeyeceğim. Zira evvelce de söylediğim gibi, benim bu mütaleât-ı beyandan maksadım, *nesl-i ahir* erkânından ve sâbıkan *Fecr-i Ati* azasından olmak üzere tanılan bir zatın, *Safahat* ismindeki mecmua-i manzûmatı büyük bir eser-i sanat ve sahibini sanatkâr ve lisanımızda *hikâye-i manzûm* müessisi telâkki etmek suretiyle tezahür eden kanaat-i fikriyesinin, harekât-ı ahîre-i edebiyeyi bir dikkat-i azime ile takip ettiklerini zannettiğim adedi pek az genç dimağlarda hâsıl edeceği teşevvüşü izale etmektir. Zannederim bu maksat, hatta birinci makalemde hâsıl oldu. Bugünkü izahatım ise meseleyi daha ziyade tenvir ederek bir sevad-ı tereddüt bırakmayacak. Ve ondan son-

* Celâl Sahir Erozan, *Serveti Fünun*, 1 Eylül 1327/ 14 Eylül 1911, nr. 1058, c. 41, s. 409-416

ra yazılacak şeyler âlem-i edebiyata “şâyân-ı dikkat bir sadeği ve tevazu ile itikaf içinde yaşamış hâşi, kani bir adam gibi sessiz adımlarla” çıkan *Safahat*’ın hissiyat-ı mahfiyet-kârânesini rencide edecek bir velvele-i ilân mahiyetini alacaktır ki, meselede evvel ve ahir kitab-ı müelliften ve hatta tenkitten ziyade münekkidin -mensup olduğu nesl-i edebiye itibariyle tebarüz eden hüviyeti-ne ehemmiyet atfettiğim cihetle benim bu velveleye asla iştirak etmeyeceğim tabiidir.

Hamdullah Suphi Bey benim makalemın mukaddematını -meseleye kendilerinin noktai nazarından telâkki olmamak hasbiyle- atlayarak, ilk itirazımın bu mecmua-i manzûmatı *kafîle-i müteahhirîn* arasında kimsenin kendileri kadar beğenmediği merkezinde olduğunu söylüyorlar. Ve buradaki kafîle-i müteahhirin tabiri siyak-ı ifadededen anlaşılacağı üzere* velvele-i sitâyîş uyandırmakta gecikenler kafilesi manasına olduğu halde, bundan kâh *Fecr-i Ati* azasını, kâh daha şamil bir mana ile muasır erbab-ı kalemi anlayarak serd-i mütaleât ediyorlar. Ben kendilerine “Bu kitabın etrafında, istihkak ettiği velvele-i sitâyîşi geciktirdik diyorsunuz; sizinle beraber gecikenler kimlerdir?” diye

* Hamdullah Suphi Bey söze, “Etrafında istihkak ettiği velvele-i sitâyîşi uyandırmakta geciktığımız bir kitap” diye başlıyor. Bu ilk cümleyi okur okumaz insanın dudaklarına bilâ-ihhtiyar bir sual geliyor: Kimin geciktiği? Hamdullah Suphi Bey’in namlarına itiraf-ı kusur etmeye kendisinde selâhiyet gördüğü *kafîle-i müteahhirîn* kimlerden mürekkeptir? Bana verdikleri birçok sükûtu hayallere rağmen *nesl-i ahîr* arkadaşlarımmın içinde, *Safahat*’ı bir velvele-i sitâyîşe müstehak görecektik kadar telâkkiyat-ı edebiyesi celî bir surette değişmiş birini tanımlıyorum. Üdebâ-yı cedîdeye mensup tanıdığım zevattan da hiç biri bu kitabı bu kadar hararetle karşılayacak temayülde değildir. Sanatta *faide-i içtimaiye ve ahlâkiye* taraftarları namına Raif Necdet Bey daha evvel fikrini söyledi. Mehmet Akif Beyi, gelmiş geçmiş ve belki gelecek geçecek bütün şairlerin fevkine çıkaracak kadar mağlûb-u evham olanlar, haftalardan beri her manzumenin her mısramında güneşler, inciler bulup göstermekle meşgul oluyorlar. Kim kaldı? O halde bu ilk cümleyi, pek fena bir başlangıç olarak addedersem, ümit ederim ki Hamdullah Suphi Bey bana güvenmez ve karilerim hak verirler (Celâl Sahir).

Celâl Sahir yukarıdaki yazısı ile Hamdullah Suphi Bey’e tekrar cevap vermek ihtiyacı duyuyor. Fakat verdiği cevapta önceki saldırgan tutumu gitmiş, onun yerine kendini savunmayı esas alan bir psikoloji öne çıkmış görünüyor. Daha garibi de Celâl Sahir’in kendisiyle istihza edildiği duygusuna kapılmış olmasıdır. Bunun altında yatan husus Hamdullah Suphi’nin Celâl Sahir’in şairlerinden verdiği örneklerdir. Ayrıca ilgili makalede önceki görüşler sürdürülüyor olsa bile, Celâl Sahir’in tartışmayı daha fazla devam ettirmek istemediği anlaşılmaktadır.

sormuştum ve edebî zümreleri sayarak herkesin *Safahat*'a karşı kanaatine muvafık bir tarz-ı kabul gösterdiğini söylemiştim. Hamdullah Suphi Beyin bu münasebetle Fecr-i Ati azası arasında *Safahat* takdirkârı olmak üzere bana isimlerini söylediğini yazdığı ve bahse fazla adam karıştırmaktan ihtirâzen makalede tayin-i nam ve hüviyetlerine lüzum görmediği zevata gelince, bunlardan biri hakkında muhafaza-i sükût etmeliğime müsaade etmesi lâzım gelir. Diğer olan Emin Bülent Beye gelince, pek rakîk ve mümtaz bir şairimiz olmak üzere tanıdığım bu zat, *Safahat*'ı bir eser-i sanat diye telâkki ettiğini imzası üstünde beyan ve teyit ederse, onu da Hamdullah Suphi Bey gibi ruh-u sanatının gözü, hassa-i rüyet ve nüfuzunu kaybetmiş addederek müteessir olmakta tereddüt etmem. Muârızımın "görmüş ve işitmiş olmak dolayısıyla" vücutlarını bildiği diğer *Safahat* taraftarlarına gelince, bunların kimler olduğunu merak etmiyorum. Zira evvelce söylediğim gibi, müntesibîn-i edebiyat içinde pek mühim mevkileri olan zevâtın ekseriyetinin bu husustaki hüküm ve kanaatlerini, kendi ağızlarından işitmiş olmak dolayısıyla biliyorum. Bunlar haricinde olan kimselerin hüküm ve kanaatleri ise, Hamdullah Suphi Bey kadar kendi fikirlerine emin ve başkalarının fikirlerinden müstağni bir adam olmamakla beraber, benim için bile ehemmiyetten âridir. Hem ben bu satırları, eserin iyiliğine veya fenalığına bir delil olmak üzere değil, Hamdullah Suphi Bey'in velvele-i sitayişi ikazdaki tehhürü cem sigasıyla, kendisinden başkalarına da teşmil ederek söze başlamasındaki garabete tarizen yazmıştım. Ve lisan hocalığı etmiş veya hâlâ etmekte olan Hamdullah Suphi Beyin iddia-yı mücellidanesine rağmen bütün lisanını bilenleri işhâd ederek beyan eylerim ki, o cümledeki* cemi sigası kat'iyen mahviyete delâlet edemez; çünkü mevki ve tarz-ı îradın hususiyeti manasına sarahat veriyor.

Bundan sonra eserlerin suret-i intişarlarına ait ihâmatı üstüme aldığım için istihzârları hâvi satırlar geliyor. Okuduğu şey-

*"Etrafında istihkak ettiği velvele-i sitayişi uyandırmakta geciktiğimiz bir kitap. Edebiyat-ı milliye'nin gençler arasında en ziyade mevzubahis olduğu bir zamanda *Safahat*'ın intişarı başlı başına, mesut bir hadise ve anlamak isteyen dimağlar için ne belîğ bir cevaptır (Hamdullah Suphi)."

lerden muharririnin maksadını anlamak kabahatse, Hamdullah Suphi Bey bu kusurumu affetsin. Ve havaya attığı halde, bizzat yüzümü uzatarak temas ettiğim eldivenini kendisine nazikâne iade eylediğim için beni bir miskin değil, mübahasat-ı kalemiyeyi başka türlü telâkki eden biri diye affetsin. Ben sade ve samimi bir adam olduğum için birkaç satır yukarıda “muhterem muarızım” hitab-ı tekrîminde bulunanların biraz sonra eldivenleriyle oynamalarını, birbiriyle mütezât hareketler diye kabul ederek ne birinden memnun, ne diğerinden müteessir olurum. Ve böyle lafız oyuncaklarıyla kazanılacak muvaffakiyet tacizlerinden başımı daima yüksek bulundurmak isterim.

Mehmet Akif Bey’i *nazmen tahkiye* lisanının müessisi diye telâkki eden muarızıma Abdülhak Hamit’le Tefvik Fikret ve Mehmet Emin Beylerden bahsederek, bunlar varken *Safahat* nazmının bu ünvanı istihkak edemeyeceğini söylemiştim. Muarızım bu makalede aynı fikri müdafaada devam ediyor. Esasen bu bahis kendisine avdet olunmayacak kadar sarih ve aşikâr bir surette sabit olmakla beraber, yine bu hususta birkaç söz söyleyeceğim. Türklerin en büyük şairi olduğu kanaatinde herkesle hemfikir bulunduğumu zannettiğim Abdülhak Hamit’in âsâr-ı muazzaması mevcut iken, Türklerde nazmen lisan-ı tahkiye yoktu demek nasıl kabil olacağını anlayamam. Eğer Abdülhak Hamit’in manzum temaşalarında herkes -Hamdullah Suphi Bey’in iddiası gibi- aynı lisan ile ve aynı fikir ile irad-ı makal ediyorsa, bu günkü tarz-ı telâkkiye göre bir kusur olabilir. Klasikler ve kısmen romantiklerle hem menbu’l-ilham alan Abdülhak Hamit Bey’in eserlerinin bu kusuru, lisan-ı tahkiyenin Mehmet Akif Bey’den evvel mevcut olmadığına bir delil olmaktan çok uzaktır. Öyle ise İngiltere’de Shakespeare’in eserleri varken Fransızlarda Racin ve Corney’in âsârı varken bizde manzum lisan-ı tahkiye yoktu diye iddia etsinler! Türk nazmını, dehasının kudretiyle şâyânî hayret bir surette tekâmül ettiren, genişleten bir dahi-iazamın -her biri bir şairin namını teyit etmeye kâfi- müteaddit manzum temâşâlarıyla kazanamadığı müessislik ünvanını birkaç tane *Meyhane*, *Kahvehane* mükâlemesiyle alelâde nazmen ve

tevsian tercüme edilmiş iki Arap fıkra-i tarihiyesiyle ihrâz etmek doğrusu şâyân-ı gıpta bir yâver-i tali eseridir. Hamdullah Suphi Bey'in bu nokta üzerinde ısrar etmesine cidden hayret ediyorum. Ben *Tezer, Eşber, Nesteren, Finten, Nazife, Şardana-pal, Liberte, Zeynep* ve *İlhan* müeelif-i muazzımının sahâif-i âsârından, lisan-ı tabîi-i mükâlemeye yakın pek muvaffak parçalar gösterebilirim ki, kemiyet itibariyle Mehmet Akif Bey'in bütün hikâyât-ı manzumesine muadildir. Keyfiyet itibariyle bu iki silsile-i âsârı mukayeseye cüret ise, öyle müthiş bir günah-ı edebiyedir ki azab-ı vicdanisini hiçbir şey izale edemez.

Tevfik Fikret Bey'in *Süha* ve *Pervin*'inden kat-ı nazar faraza *Hasta Çocuk* eseri manzum bir muhavereyi ihtiva etmiyor mu? Mehmet Emin Bey'in zikir olunan manzumesi de pek tabîi bir lisan ile yazılmış olmakla beraber, daha buna mümasil eserleri yok mu? Merhum İsmail Safa'nın, *Safahat* nâzımının birçok noktalarda mukallit ve müktedâsı olan Ali Ekrem Bey'in eserleri arasında manzum hikâyeler, muhavereleler bulunduğu kabili inkâr mı? Muallim Naci Efendi'nin *Musa Bin Ebü'l Gazan* eseri bir hikâye-i manzume değil mi? Mesela "*Safahat* muharriri avâm-ı nâsın tekellümünü pek iyi taklide muvaffak oluyor" sözünün butlânını göstermek için nakledilen Dirvas manzumesiyle, Muallim Naci Efendi'nin bu kitabında Musa'nın bir nazımının başından naklettiğim şu satırlar arasında, *Safahat* muharririnin lehine ne fark bulunabilir?

Fikriniz boştur ey gürûh-u ceban
Sizi temin eder mi istîmân
Mal için mi bu terk-i gayret ediş
Ben eminim vahimdir bu gidiş.
Mert, o namertten ne himmet arar,
Ki, fakat nefesine selâmet arar
Lanet ol nakesin ki tıynetine
Ola kail helâk-ı milletine
Millete biz terahhum etmez isek,
Ona düşmen mi merhamet edecek
Bundan evvel esir olan rüfeka

Bir taraftan olunmada ifnâ;
Onların hali ders-i ibrettir
Giry e fzâ-yı çeşm-i dikkattir
Yandı kül oldu hanümânlarımız
Nerde eski kahramanlarımız?
Göz önünde nihan değil dediğim
Hep hakikat, yalan değil dediğim
Ceng-i a'dâda etmedikçe sebat
Var mı rahat ümid eden? Heyhât!
Nef'i yoktur büka ve efgânım
Kâridir âh u giry e nisvânım
Vermesin merd olan sebata halel
Dökelim kanımız dümû'a bedel
Bezl eder merd-i Haydarî meslek
Kanını katre-i ahireye dek
Millete zül değil mi hâkim iken
Olma mahkum-u düşmen-i pür fen
Şehri teslimden ne hâsıl olur?
Ömrümüz vakt-i mevtine vâsıl olur
Ateş-i gayz-ı düşmenân sönmez
Bu bir ateş ki bir zaman sönmez
Gırnata geçse düşmenin yedine
Çan asar en şerefli mabedine

Musa bin el-Gazan (1882)

Daha geriye irca-ı nazar edersek, mesela İzzet Molla'nın şu:

Mansûr'a gelip ahali-i Şam
Valileri zulmen etmiş i'lâm
Mansûr demiş ki: Lutf-u Bâri
Tâun yok a, beldenizde bari

Etmiş birisi kelâma âğâz
Olmuş bu cevap ile sühân-saz
Bitmekse muradınız ahali
Tâun yerine yeter bu vali
Tâun ola hem de zulm-ü cansuz
Bir koltuğa sığmaz iki karpuz
Ol şahsa Halife eyleyüp kin,
Mecliste eğerçi etti temkîn
Bak zalime kim becâ-yı ikram
Etmiş onu sonra zulmen idam
Ger bana deseydi bu kelâmı
Bahş eyler idim o şahsa Şam'ı

beyitleri zamanına göre mazur olan bazı ihtimalat-ı vezniyesiyle beraber bir hikâye-i manzume addolunmaz mı? O halde *müessis* kelimesinin manasını bilen bir zatın, Mehmet Akif Bey'i bizde lisan-ı nazm ile tahkiyenin müessisi addetmesine ne mana vermek lâzım geleceğinde mütehayyirim.

Hamdullah Suphi Bey, benim makalemden *Safahat* muharri-
rinin tasannusuzluğuna kimsenin itiraz etmediğine dair olan cüm-
leyi alarak, "hangi tarihten beri âsâr-ı tenkidiye vürudu muhtemel
olan itirazlara cevap olarak tertip ediliyor?" سوالini irad ediyor.
Bu suale cevap vermeye ihtiyaç yok; eğer Hamdullah Suphi Bey
benim o cümleyi takip eden satırlarımı okur ve kendisinin tasan-
nusuzluk meziyetinden bahsettikten sonra yazdığı şu "Akif Bey
karilerinin karşısına süslenerek, bir eda-yı temkin ve vakar ala-
rak çıkan, yani dakikanın icabâtına göre tevfik-i hareket eden bir
adam değildir" cümlesini de hatırlarsa maksadımı pekâlâ anlar.

Bundan sonra gelen, "avâm-ı halkın terbiye-i fikriyesine has-
r-ı iştigal eden bir muharrir, bir nazım yalnız bu fedakârlığın delâ-
let ettiği hubb-u millî ile sanatkâr ünvanına istihkak edebilir mi?"
cümlesi de, Hamdullah Suphi Bey'i müşkül bir mevkide bırakı-
yormuş; çünkü bu biçare cümlelerin her tarafı yaralı imiş. Maatte-
essüf bu yaraların yalnız biri teşrih olunuyor. Avâm-ı nâsi sevenler

için, onların terbiyesiyle iştigal bir fedakâr değilmiş. Söylenen şey için emek sarf etmek mucib-i zevk ve telezüz imiş. Mehmet Akif Bey'in efrad-ı nas ile geçirdiği zamanlarda bir fedakârlık yapıyorum itikadında bulunmadığı şiirlerinden anlaşılırmış. Biliyorum ki, Hamdullah Suphi Bey bu sözlerle, benim efrâd-ı nâsı sevmediğim için böyle zannetmek küçüklüğünde bulunduğumu mu göstermek istiyorlar? Söylenen şeyler için sarf olunan imkânların da irca edenler için mucib-i zevk ve telezüz olsa bile başkaları tarafından fedakârlık sıfatıyla yad edilebileceği bir bedâhettir. Her halde, velev en pest seviyede bir müntesib-i edebiyat ile idrak-i avâm arasında bir fasıla vardır; binaenaleyh onun avâmın terbiye-i fikriyesini gaye olarak kabul edip menzile-i tefekkürâtını ona göre tayin ve tecdid ve bu suretle hasr-ı iştigal etmesi -avâmı ne kadar severse sevsin- bir fedakârlıktır. Bunun bir fedakârlık olmadığını iddia etmek, o muharrir ve nazımın seviye-i fikriyesi ile avâmınki arasında hiçbir fark bulunmadığını iddia etmek olur ki, Hamdullah Suphi Beyin *Safahat* muharriri için bunu demek istemediğini zannederim. Mehmet Akif Bey'in avam şairi olup olmadığı meselesine gelince, ben kendisi için hiçbir şey demeyip, yalnız Hamdullah Suphi Bey onu bütün kavmi seven, halk ile arasında uçurum olmayan *halka doğru giden* vasıflarına lâyük gördüğü için ben bunlardan maksatlarını yanlış anlayarak ona göre beyan-ı fikr etmiş idim. Bu sefer verdikleri izahattan anladım ki, *halka doğru gitmek*, halk arasında bir uçurum bırakmamak demek, efrad-ı nasın anlayabileceği gibi yazılar yazmak değil, mevzuatını onların hayatından almak demekmiş!.. Fakat o halde itiraf ederim ki *Safahat*, hatta müfit olmaktan da kalıyor. Zira fedakârlık yapıyorum itikadında bulunmayarak kahveleri, meyhaneleri, bayram yerlerini dolaşip tetkik edip, efrâd-ı nâs ile vakit geçiren, fakat o yerlerin menâzır-ı hariciyesiyle o efradın mükâemat-ı adiyyesini bir fotoğraf, bir gramofon sıhhatiyle nakil ve tespit ve başına sonuna birkaç hikmet-i âmiyane ilave etmekten başka bir şey yapmayan bir muharririn, bu eseriyle havâsa hitap ettiği iddia olunamaz. Bunlardaki "cihan-ı mânanın" kapılarını avâm kudretsizlikten açamıyorsa, havas da içinde yeni ve mümtaz bir şey bulmayacağı için kapalı bırakmayı tercih eder. Avâm ile hiç mü-

nasebeti olmadığı söylenen manzumeler ise, esasen Hamdullah Suphi Beyin ilk makale-i tenkidiyesinde de ikinci derecede haiz-i ehemmiyet gösterilmişti. Binaenaleyh kitabın meziyet-i mümeyyizi onlar da değildir. Mamafih onları da tahlil ettiğimiz zaman, *Safahat* muharririni büyük bir havas şairi yapacak evsafıtan azade buluyoruz.

Muhatabımın her nedense daima bir lisan-ı istihza ile bahsettiği Mehmet Emin Bey'e gelince, kendisini sadece avam şairi addedenlerle beraber değilim. Çünkü avam için yazılmış yazılarının yanında, *Ölü Kafası* gibi havası da mümtaziyet-i beyanı ve umk-u fikriyesi önünde hayrette bırakacak şiirleri vardır. Fakat Emin Bey'e taalluku olmayan makalede, ondan daha ziyade bahsetmek istemem.

Şiirin her şeyden evvel bir aşk lisanı olduğunu, Hamdullah Suphi Bey her şeyden evvel şâyân-ı hayret buluyor. Bu hayretlerini izale etmek için ne yapmak lâzım geldiğini cidden bilmiyorum. Çünkü faraza tulû ve gurub gibi mutat şeyler karşısında engüşt ber-dehân kalan adamların tahayyürüne pek benziyor. Şiirin her şeyden evvel lisan-ı hiss olduğunu kabul eder, insanların hissiyatı arasında aşk hislerinin geniş bir yer tuttuğunu, bâhusus sanat ile güzelliğin ve güzellikle aşkın münasebetini göz önüne getirerek, sanatkâr ruhlarda aşkın nasıl temenni ettiğini düşünürsek hayrette mahal kalmaz zannederim. Bütün bir asrı velvele-i şöhretiyle dolduran Hugo'nun yanında, bütün bir asrın insanlarını aşklarının hümâ-yı heyecanıyla yakan, kalplerini lâhuti bir raşe ile titreten Lamartine ve Musse bulunduğunu unutmamakla beraber, Hugo'nun da -itirafları vechile- aşka bütün bütün yabancı olmadığını daima hatırlamalıyız. Evet, aşktan başka şeyler de terennüm eden şairler vardır; zaten bunu inkâr etmek hiçbir zaman akla gelmedi. Fakat onlar bile ruhlarının en çok yükseldiği dakikalarda, büyük aşka bir terane-i takdis yollamışlardır. Rodenbachlar, Fernande Gregler ve Ahmet Haşim de müstesna olmadığı halde her şair böyledir. Ben lisan-ı şiir ile aşktan başka bir şey ifade olunmaz deseydim, bir itiraz-ı muhikka maruz olurum. Halbuki -şiir her şeyden evvel bir lisan-ı aşk- cümlesinin manasından

çok farklı olduğunu, muarızıma arz ve izaha lüzum yoktur sanırım. Yoksa, ben hiçbir zaman serir-i şiiiri yalnız kendi cülusuma tahsis etmek isteyecek kadar hodgam değilim.

Bunu takip eden satırlardan anlıyorum ki Hamdullah Suphi Bey'in fikrini yanlış anlamışım. Kendisi aşkı ve kadınları ve onlardan bahseden şiiirleri tahkir etmek fikrinden uzakmış. Kadının ve aşkın benim kadar münhemik bir şiiiri olan Cenap Şahabettin Bey hakkında son devrenin en vâsi, en derin sanatkârı diye beyan ettiği hüküm, Hüseyin Siret Beyin *Leyal-i Girizan'ı* hakkında yazdığı tenkit bunu ispat eden vesikalarmış. Fakat onun tahsin etmekte mazur olduğu, Yakup Kadri'nin *Siyah Kitap* için yazdığı tenkitte, benim hakkımda söylediği gibi "Kadını yalnız saç, güzel, ipek zanneden, aşkı duymak kabiliyetinden mahrum olanlar" kendilerinin şâyân-ı hayret bir nezaketle ilâve buyurdıkları gibi, "hatta bunu mesirede şuna buna mektup atmak derekesine indirenler"miş. Hamdullah Suphi Bey'in "muhterem muarızı"na yine kendisine has bir maharetle hedef tayin etmeksizin- fırlattığı bu cümleye cevap vermek istemem. Şiiirliğimin üstünden atlayarak hayat-ı hususiyeme nişan alan bu tezyif ve iftira kurşunları bana kadar yükselemezler, yine atanların başına düşerler. Yine bu tezyine müteallik bir delil olmak üzere Hamdullah Suphi Beyin makalesine naklettiği *Buselerinin Tahassürü** ismindeki şii-

* Celâl Sahir'in (1883-1935), Fecri Atı mensubu ve reisi olduğu sıralarda yayınladığı *Beyaz Gölgeler* (1909) adlı eserinde yer verdiği şiiirlerinden biri. Celâl Sahir bu sıralarda aşktan ziyade sevişmeyi esas alan şiiirleri ile öne çıkıyordu. Kaldı ki aradan fazla bir zaman geçmeyecek, o da sanat ve şiiir anlayışını değiştirecek ve milli edebiyat akımına dâhil olacaktır.

BUSELERİNİN TAHASSÜRÜ

Dudaklarımda geçen gün ısırđım yerler
Senin tahassür-ü büsenle sızlıyor her an,
O dişlerin ki birer suzen-i hayat-efşan
Açaydı keşke mukaddes cerihalar yer yer
Dolaydı sevgilim, onlarla cism-i malülüm
Fakat dimağ-ı marizimde daima kanayan
Bu mültehib, bu şifasız ceriha-i hicran
Benim ilelebed olsaydı âh meçhulüm
Dudaklarımda geçen gün ısırđım yerler
Bana dudaklarının hüsnünü hikâye eder
Ve sanki öpmek için bir leb-i hayalîyi

irime gelince, bunun kendilerinde bir şemme-i ihtiras bulunan mısralarıyla beraber içinde faraza "Her... yer" tabiri bulunan bir manzumeden daha müstehcen addedilip edilmeyeceğini karilerimin insaf ve idraklerine havale ederim. Sonra müsaadeleriyle Hamdullah Suphi Bey'e arz ve temin ederim ki, benim kendimle Mehmet Akif Bey'i mukayese etmek hiçbir zaman aklımdan geçmedi ve geçmez. Eğer Hamdullah Suphi Bey mutlaka benim gılgizet-i tahassüsümü göstermek istiyorsa, son devrenin vâsi ve derin sanatkârlarının şiirlerinden misaller bulup mukayese yapabiliirdi. Ve ben de bugün bu fikrin aksini ispat için mukayese yapmaya muktedir olduğum halde, mübahaseye taallûku olmayan kimseleri ne medih ne de zem suretiyle karıştırmamak için, daha doğrusu kendimi vaktiyle Yakup Kadri Bey'e olduğu gibi bugün de muâriz-ı mütearrızıma karşı müdafaya lüzum görmediğim için bu hususta ihtiyar-ı sükût ediyorum.

Hamdullah Suphi Bey'in aşk şiirlerini pest ü fuhuş ve sefahte alet addetmekle, gençleri tahkir etmiş olacağını söylemiştim. Buna da cevap veriyor ve gençlerin içinden "dört harika" intihap ederek, onlara karşı mütehassis olduğu hürmet ve vefayı tezkâr ve teyid ediyor. Burada genç arkadaşlarımların seviye-i iktidarları mevzu-u münâkaşa olsaydı içlerinde bir senâ-yı edebîye istihkak edenlerin dört kişiden ibaret olmadığını ve bunların da memleketin heykelsiz sokaklarının birer abide-i seyyare-i dehâsı gibi telâkki edilmelerine şimdilik imkân bulunup bulunmadığını muhakeme ederdim. Fakat belki bu mübâhasede bir caize-i muavenet kazanmak için yapılan bu mensûr kasidenin bahse o kadar taalluku yok ki!..

Daha sonra yukarıda da bahsi geçip, benimle *Safahat* muharririn mukayesesine varacak kadar garip bir şekil alan nezahet-i lisaniye bahsi geliyor. Ben bundan evvelki müteleâtım arasında "Bütün edebiyat-ı Şark ve Garp meydanda, şâyânî takdir olmuş

Zaman zaman uzanır leblerim harîsane
Arar feza-yı tahassürde penbe bir lane
Fakat tabiat esirger bu hoş teselli!

Beyaz Gölgeleler (1909)

böyle bir tek müstehcen şiir göstermeye muvaffak olan varsa hemen adını söylesin” dedim. Hamdullah Suphi Bey arzumu is’af ederek Victor Hugo’nun *Les Châtiments* (1853) namındaki eserinde münderiç “*Roma’nın Lâımı*” manzumesini gösteriyor. Bu manzume Roma’nın lâğımını bütün menâzır-ı mülevvesesiyle tasvir ediyor ve toprağın altındaki bu kirlere üstündeki debdebeleri karşılaştırarak, nihayet nasıl o debdebelerin bu kirlere iltihak ettiğini anlatıyor. Hugo’nun bu tarzda eserleri bilhassa *Les Châtiments*’de bir tane değildir. Ve bu eserle unvanı -tekrar ederim- lisan-ı şiirin neşe-i rakîkini bozacak bir gızetle mâli olduğu için şâyânî takdir ve istihsan olamaz. Yani muharririn başka bir eserinde kullandığı “*merde/ gübre ve vomissement, kuma*” kelimeleri etrafında yapılan gürültü hatırlanırsa, hiç olmazsa bir kısım münekkitlerin de bu hususta benden daha mükil-pesent oldukları tasdik olunur. Mamafih bütün bunlara rağmen ben hat-ta müstehcenlikle beraber hiç olmazsa ibret-bahş ve muvafık bir levha-i tezat vücuda getiren bu manzumeyi, *Safahat*’ta kıymet-i tahkiyeye hiçbir şey ilave etmeyen bî-faide ve adi mükalemât-ı müstekrehe yolunda daha az şâyân-ı tenkit bulduğumu söylersem belki Hamdullah Suphi Bey *mütehayyir olur, fakat “Egudorium Roma’nın Lâğımı”* manzumesiyle *Safahat*’ta mebhüsün anı beyitleri okuyanlar tasdik ederler.

Yukarıda tasrih ve tadâd ettiğimiz mevzu bahis ile hiçbir ta-alluku olmayan taarruzları icradan çekinmeyen Hamdullah Suphi Bey, benim geçen sefer söze “Hamdullah Suphi imzalı makale” diye başladığımı takip ederek ve “muhât-ı ilm ü teveccühüm” olmadığımı söyleyerek istihza ediyor. Ve buna karşı “mevzu-u tetkik olan bahsin ben veya Celâl Sahir olmadığını, kendime ihtar etmekle iktifa ediyorum” diyor. Vaktiyle aynı *encümen-i edebî* azası meyanında isimlerimiz yan yana matbu olan bir gazetede, Hamdullah Suphi’yi tanımayan bir vaziyetle idare-i lisan ettiğimi kail olmak garip bir harekettir. En muavveç tarihlerle hakkımda tehakküm ve istihfafın haddi azamîsini izhâr eden muarızımın sırf *eski Hamdullah Suphi Bey’in bugünkü makalesiyle tebarüz eden simasını tanımadığımı göstermek için yazdığım bu küçük ve ma-*

sum cümle-i istihzayı hoş görmesi lâzım gelir. Mamafih mademki bunu benim kastetmediğim bir manada telâkki ediyor, adab-ı münazaraya riayetskâr bir adam sıfatıyla bu sevh-i tevehhümü bir hata-yı ifhâm suretinde kabul ederek, Hamdullah Suphi Bey'i pekâlâ tanıdığımı, şahsiyet-i edebiyesinin bugünkü simasıyla istinas edememekle beraber hüviyet-i edebiyesinin bundan tamamıyla hariç olduğunu ve esasen nazarımda herkesin şahsiyeti muhterem ve masûnü'l taarruz bulunduğunu tasrihe şitâb eder ve hatta kendisinin mevzubahs-i tetkik olmadığını iddia etmekle yanıldığını, bilâkis benim bu uzun satırları *Safahat* mecmuasından bahsetmek şerefi için değil, yukarıda söylediğim gibi *nesl-i ahîr müntesibin-i edebî* arasına dahil olan Hamdullah Suphi Bey'den gayrı muntazır bir suretle sâdır olan mutaleât-ı tenkidiyenin karilerde hasıl edeceği teşevvüşü, mümkünse izale için yazdığımı tekrar ve ilâve eylerim.

A. HİKMET BEYE YAZDIĞINIZ O VAKUR CEVAB-NAME

[Süleyman Necip'ten Mithat Cemal'e]*

A. Hikmet Beye yazdığınız o vakur cevab-nameyi okudum. Hikmet Bey'i, "dünyada bu kadar küçük bir tab'ı yanlışından istifade edecek kadar sathî-fıtrat" buluyorsunuz. *Fileurs du Mal'i* Verlaine izafe, mürettip hatasından ibaretmiş! Esâmisini saydığınız dört beş efendi de, bu yanlışın lüzum-u tashihini ihtar buyurmuşlar. Lâkin aynı makalenizde daha sahif bir yanlış var: Chariot D'or'unu *Albatros* manzumesiyle tacdâr-ı infirat kılan Albert Samen diyorsunuz. Albatros şiirde filhakika bir tacdâr-ı âferîdedir. Lakin maatteessüf *Chariot D'or*'da değil; *Fileurs du Mal'*dedir. Samen'in değil, Baudelaire'indir.

Son mektubunuzda da Chateaubriand'dan, Albert Samen'den eserlerinin mahiyetiyle bahseden bir adam sıfatını alıyorsunuz. Makalenizde başka garâib de vardır. Lakin takındığınız o sıfat karşısında bu kadarla iktifa olundu.

Süleyman Necip

* Süleyman Necip, *Serveti Fünun*, 1 Eylül 1327 / 14 Eylül 1911, nr. 1058, s. 427

Mithat Cemal'in zaafına işaret eden bir başka eleştiri!.. Bütün bunlara yol açan da Mithat Cemal'in hatalarından ziyade kullandığı üslûp olmaktadır.

İŞİ KALMAMIŞ BİR ADAM GİBİ ÇEKİLİP GİTMEK

[Hamdullah Suphi'den Celâl Sahir'e]*

Celâl Sahir Bey *Safahat* hakkında yazdıkları son makalede, kendilerinin bundan sonra hiçbir sebeple sükûtu ihlal ve ifsat etmeyeceklerini ve ben cevap verirsem, bunu *Safahat* lehinde bir ilâncılık telâkki edeceklerini söylüyorlar.

Münakaşât-ı kalemiye, mübarezât-ı seyfiye gibi, ancak mukabele görmek ihtimali mevcut olduğu zamanlarda haiz-i şereftir. Ben vurmayacağım, istersen sen vur diyerek silâhını indiren bir adam, muâriz veya muhâsım mevkiinden düşmüştür.

Muarızların söz söylemeye, inandıklarını anlatmaya lüzum gördükleri bir mevkide, sen artık ağzını açma, yoksa seni ilancı telakki ederim demek ve bir münakaşaya bu suretle hitam vermek istemek, muarız itibariyle çok talihsiz olduğumu bana anlattı.

Tabii ben de işi kalmamış bir adam gibi, çekilip gitmekten başka ne yapabilirim?

* Hamdullah Suphi, *Serveti Fünun*, 28 Eylül 1911, nr. 1060, s. 474

Celâl Sahir'le aralarında çok sert, fakat seviyeli cereyan eden *Safahat* tartışmalarının ardından Hamdullah Suphi'nin son yazdıkları!..

Celâl Sahir tartışmayı sürdürmekten geri çekilmiş olduğuna göre, “Bende işi kalmamış bir adam gibi çekilip gitmekten başka ne yapabilirim?” diyor Hamdullah Suphi! Dolayısıyla Celâl Sahir'in kendisinin başlattığı *Safahat* tartışmasından gene kendisinin çekilmesi câlibi dikkattir.

Gene son derece seviyeli ve vakur bir final örneği!..

O RİSALENİN HATA VE SEVAP CETVELİ OLDUNUZ

[Mithat Cemal'den Hamdullah Suphi'ye]*

Albatros'un Samen'e isnadı zühuldür. Lâyühti olmak için cennet ve cahîmin miftahlarını miyan-ı mukaddesiyetinde taşıyan ruhânîyûndan olmak icap eder. *Albatros*'u yazan Bodler'i yalnız şiirleriyle değil ailesinin hususiyâtıyla tanırım. Mesela bana hiç lüzumu yokken Madam "Upisin" in oğlu olan Bodler ile üvey babası arasındaki münâzâat bile mahfuzumdur. Mesela yine bana hiç lüzumu yokken, Bodler'in İngilizceyi nerede ve ne vesile ile öğrendiği hafızamdadır. Hatta zannedersem *Albatros* manzumesi, Afrika ve Hindistan seyahatlerinden sonra yazılmış olsa gerek. Kayd-ı ihtiyatla söylüyorum, çünkü bunu da bundan yedi sekiz sene evvelki bir münekkidin sütunlarını okuyarak tetkik etmeye atâlet i müzminem mâni oldu. Siz yine ta Paris'ten tashih buyursanız zihî inayet ve gayret!..

Bunları söylemekten emelim, ben şairleri tanırım, hatta şiirlerinin merbut olduğu şuûn ile hatta sanihalarının telâkki edildiği muhit ile tanırım demek değildir. Ben kendi hesabıma kurûn-ı vusta edvârına ait bu azamet-i nefis silahlarıyla mübâhatın teşhiz edilemeyeceği fikrindeyim. Sizi bilemem.

İhtimal bilmezsiniz, bizde Ziya Paşa nam edip var. Onun da *Harabat* nam antolojisi var. Paşa o kitabında Osmanlı, Arap, Acem şairlerini ve şiirlerini birbirine isnat eder. Demek isterim ki

* Mithat Cemal, *Serveti Fünun*, 28 Eylül 1911, nr. 1060, s. 414-415

Mithat Cemal muhataplarına cevap verirken nedense garip bir havaya bürünüyor. Çok bariz şekilde bilgi yanlışlarına işaret edenlere, gönül rahatlığı ile teşekkür etmesi gerekirken bunu yapmıyor ve değişik bir hava takınıyor. Kaldı ki burada cevap verdiği kişi herhangi biri değil, Mehmet Akif'i ve *Safahat*'ı bağrını gere gere savunan biri olduğu halde!.. Buna rağmen de bir takdir ve memnuniyet hissi duymuyor. Bu soğukluk nerden ileri geliyor doğrusu anlayabilmiş değiliz.

benim gibi acezenin değil, ekâbir-i irfanın da zühul muğlakalarına düştüğü vakidir. Hem efendim, benim başım Bodler'in mezar taşı değildir ki ismi alnıma menkûş olsun. Bence maksut bizzat şair değil, şiiirdir. Ben Bodler'in ismini değil *Albatros*'unu okudum.

Edebiyatta Flaubert'i okuduğu gibi hukukta da mesela Kalovi'yi tetkik etmeyi, Acem şairlerini mesela Mehseti-i Gencevi gibi en mehcûr ve meçhul bir kadınına kadar tetebbu eylemeyi, Osmanlı erbab-ı kalemini mesela Nedim-i evvel ve sâniisiyle ihata etmeyi cereyan-ı hayatına hedef-i cazip bilecek derece meşâgili kesîr olan bir kimsenin ceffelkalem yazdığı ve basılmadan evvel bir defa bile okumadığı bir makaledeki bu isim yanlışını tashih ettiğimize müteşekkirim.

Zaten *Safahat*'a ait yazıları kısmen ve yazılarımı tamamen bir risale şeklinde bastırmak tasavvurundayım. Zat-ı dirayetleri o risalenin kablettab bir "hata ve sevap cetveli" oldunuz.

28 eylül 1911

SÂL-İ EDEBÎ*

Mehmet Fuat Köprülü

Siyasiyâtın girdâb-ı levs ü şütûmu arasında sanata, edebiyata, fikre karşı bir kat daha lâkaytlaşan memleketimizde, hayat-ı edebiyenin bir senelik tezahüratını tetkik etmek, yek nazarda zannolunduğu kadar uzun ve müşkül bir iş değildir. Siyasiyâtın bizdeki fena ve meşûm şeklini kendi temayülâtına tamamen muvafık bularak her şeyi ona hasreden, *Mahalle Kahveleri*'ni ufak sistemde birer Meclis-i Mebusan, yahut Meclis-i Mebusanı büyük mikyasta bir *Mahalle Kahvesi* haline getiren bu memleket fikre, edebiyata karşı o kadar derin bir adem-i tenezzül hissi besliyor ki, bunu görüp de *âti-i milliyemiz* hakkında endişeye düşmemek kabil olmuyor. Ben, kendi hesabıma, erbâb-ı tefekkürden addedilen bir takım adamların, siyasiyât ile kesret-i iştigalden sâha-i edebiyata atf-ı nazara vakit bulamadıkları tarzındaki itiraflarını pek gülünç, pek şâyân-ı terahhum buluyorum.

Geçen sene hadisât-ı edebiyeye itibariyle, epey gürültülü ve zî-hayat bir sene oldu. Evvelâ dâhi-i sanatımız Abdülhak Hâmid şerefine verilen bir ziyafet ve *Serveti Fünun*'un ona tahsisen neş-

* Mehmet Fuat Köprülü, *Musavver Salname-i Serveti Fünun*, 1328/ 1912, s. 336-344

Musavver Salname-i *Serveti Fünun*'da yer alan bu değerlendirme, sırf Mehmet Akif bölümünden ibaret değildir. Orada bir önceki yılın edebiyatından, eserlerinden söz eden bölümler de bulunmaktadır. Onlardan sarfinazar ederek, buraya sadece Mehmet Akif ve *Safahat*'la ilgili kısımları alıyoruz.

Son derece işlek ve başarılı cümleleri ile dikkati çeken ve daha o yıllarda insanın üzerine üstün bir münekkitt tesiri bırakan genç Fuat Köprülü'nün değerlendirmesini yaparken önemli bir geçiş anını yaşadığı anlaşılmaktadır. Daha önce mensubu bulunduğu Fecri Atı anlayışından kısmen ayrılmış, millî edebiyat anlayışına da yenice adım atmaya başlamış bir Fuat Köprülü!.. Fakat halen Fecri Atı'ya mahsus bakış açısı ile de konuşabilen biri! Nitekim Hamdullah Suphi-Celâl Sahir tartışmasında, bütünüyle Celâl Sahir'in tezini savunuyor olması bunu ortaya koymaktadır. Diğer bir husus ise Hamdullah Suphi'nin *Safahat* ve Akif savunmasına bir türlü aklının almamasıdır.

rettiği nüsha, memleketimizde şimdiye kadar emsâli nâ-mesbûk bir hadise-i edebiyeye idi. Onu müteakip edebiyat-ı milliye münakaşâtıyla başlayan silsile-i hadisât *Halûk'un Defteri* hakkında, *Safahat* hakkında, "kelime tenkitçiliği" hakkında yazılan ve merkezi *Serveti Fünun* olmak üzere yevmî, siyasî, edebî, haftalık birçok gazetelerin sahâif-i sükûnunda makes bulan birçok makalâtın bâdi-i sünûhu oldu. Nihayet *Yeni Lisan* gürültüleri arasında biten bu sâl-i hadisâtın en mühim iki meselesine, -*edebiyat-ı milliye* ve *Halûk'un Defteri* meselesine- bizzat karıştığım ve o hususta makalât-ı müteaddide neşir ettiğim için burada en ziyade, sırf temâşâ-geri olduğum *Safahat* ve *kelime tenkitçiliği* meseleleriyle, pek az iştirak ettiğim *Yeni Lisan* gürültüsünü şerh ve tetkike çalışacağım.

Safahat meselesi!.. Bu zevkin nisbî olduğuna kani ve mutlakiyet-girîz müfekkireler için o kadar basit ve bedîhî bir şey ki, böyle uzun uzadıya bir mesele şeklini almasına ancak beyân-ı hayret edilebilir.

Safahat Meşrutiyet'i müteakip meydana çıkan yeni ve şâyân-ı dikkat bir nâzımın, Osmanlı Darülfünûn'u edebiyat muallimlerinden Mehmet Akif Bey'in mecmua-ı eş'ârıdır. Avamın tahassüsât ve temayülâtını, rûh-u basitini pek iyi anlayan, ekseriyet-i kariînin zevkini okşamak, onları mahzûz ve hayran etmek sanatını pek iyi bilen Mehmet Akif Bey, *Sıratı Müstakim*'de manzumelerini neşre başlar başlamaz, her taraftan tebrikler, takdirler, alkışlar yükseldi, seviye-i zevkiyeleri dûn ve sanattan pek az nasibedâr birçok adamlar, bu şâyân-ı hayret nâzımını birkaç manzume ile Fikretlerin, Cenapların fevkine çıkardılar. Tâliin bu kadar büyük bir lûtfuna mazhar olan Mehmet Akif Bey, hakiki sanatkârların ve hakiki sanat-perestlerin kendisine karşı ihtiyatkâr ve bir nidâ-yı takdir izhârından muhteriz davrandıklarını hiç nazar-ı itibara almayarak, avamın takdirâtıyla iktifa etti. "Kavmin, sunûf-u fakr u sefâleti de dahil olmak üzere, bütün kavmin bir muhibbi olduğu" söylenen, halk arasında "sade bir ruh, endişesiz bir mişvâr ile, rahîm ve serâzâd bir kalp ile dolaşmak yolunu" bilen bir adam için, bu tarz bir hareket pek makul idi. Fakat onun *müfrit dostları*, perestîşkârları bununla iktifa etmeyerek *Safahat* nâzımının büyüklüğünü,

kudret-i sanatkârânesini herkese bir akide-i esâsiye gibi kabul ettirmek istediler ki, işte bu cidden garipti.

Eserlerine karşı tamamen lâkayt kaldığım Mehmet Akif Bey'e "şâyân-ı dikkat bir nâzım" dedim; buna bütün samimiyet ü vicdanımla kani ve mutekidim. Akif Bey mesela *Mahalle Kahvesi*'ni tasvir etmek istediği zaman, bu manzarayı o kadar sıhhat ü vüsûk ile gösteriyor, oradaki muhâverât-ı adiyeye ve müstehceneyi o kadar muvaffakiyetle daire-i nazma sokuyor ki, buna karşı beyân-ı hayret ve takdir etmemek mümkün değildir. *Safahat*'in müfrit ve ateşin perestişkârları Hamdullah Suphi Bey'in iddiası veçhile, Mehmet Akif Bey'i *lisan-ı tahkiyenin* bizde ilk müessisi olarak kabul etmemekle beraber, nazımdaki kudretine cidden hayranım; tıpkı hezel-nüvîs-i şehir Sürûrî'nin kudret-i nazmiyesine hayran olduğum gibi!..

Safahat'in intişarı sâha-i edebiyatımızda pek garip, hatta kısmen gülünç akisler uyandırdı. Akif Bey'in eskiden beri malum olan perestişkârları, bu eserin edebiyatımızda emsali nâ-mesbûk bir "şems-i sanat ve dehâet" olduğunu ve ancak zemin-i mezellet-perverdelerinin bunun aksini iddia edebileceklerini söyleyerek, onun her mısraında inciler, elmaslar, zebrecetler, yakutlar buldular. Bir fecr-i şimali rüyası gördüklerine zâhip olduğum bu erbâb-ı mestîden, zaten fazla bir şey beklenmiyordu. *Safahat* hakkında beyan-ı mütâleât eden sair birkaç kişi, Akif Bey'i kısmen takdir etmekle beraber, ona büyük bir sanatkâr sıfatını vermekten müçteniptirler. Bunların haricindeki erbâb-ı fikir ve kalem ise, adem-i takdir ve tenezzülü ima eden bir sükût-amîki muhafaza ediyorlardı.

Safahat hakkındaki bu derin ve aleyhtar sükûtu ihlâl eden, Fecr-i Ati aza-yı sabıkasından Hamdullah Suphi Bey oldu. Hamdullah Suphi Bey, bütün arkadaşlarının hayret ve teessüflerine rağmen, *Safahat*'ı büyük bir eser-i sanat olarak, *edebiyat-ı milliyeye* güzel ve parlak bir nümune gibi gösteriyor. Arkadaşlarının şiir ve sanat hakkındaki müteâlarına delâil-i ilmiyeye istinat etmeksizin, şiddetli hücumlarda bulunuyordu. "Etraflarında, istihkak ettiği velvele-i sitayişü uyandırmakta geciktiğimiz bir kitap"

itiraf-ı nâdimânesiyle başlayan bu makalede, *Safahat'*ın edebiyat-ı milliye nümunesi olduğunu, Akif beyin bir lisan-ı tahkiye tesis ettiğini, edebiyatın terbiye-i avâma hizmet etmesi ve aşk ve şehvet terennümünden ibaret kalmaması gibi, Hamdullah Suphi Bey'den hiç beklemediğimiz pek çok şeyler vardı. Bilhassa edebiyat-ı milliye hususunda bana delâil-i ilmiyeye müstenit cevaplarını makalât-ı sâbıkamda tafsilen yazmış bulunduğum birçok vâhi itirazlar tevcih ediliyordu.

Bu garip ve nâ-me'mûl makalenin hasıl ettiği tesir-i müşevveşi izâle etmek ve meseleyi biraz tenvir ve tazvih eylemek maksadıyla Celâl Sahir Bey mufassal ve müdellel bir cevap verdi. Arkadaşları arasında ciddiyet-i mütaleatı ve efkâr ve muhakematının mantika muvaffakiyetiyle maruf olan Celâl Sahir Bey, uzun bir mukaddimeden sonra Hamdullah Suphi Bey'in mütaleatını birer birer red ediyordu.

Burada bu iki makale ile onu takip eden diğer iki makaleyi yekdiğeriyle mukayese etmek istemiyorum. Merak edip onları takip etmiş olanlar, hangi tarafın haklı ve hangisinin haksız olduğunu vâzıh bir surette anlayabilirler. Ben esas itibariyle Celâl Sahir Bey'le tamamen hem-fikir bulunuyorum. Evvela Akif Bey'in *lisan-ı tahkiye* icat etmiş olması, kabul edilemez bir iddiadır. Abdülhak Hamit'in kütle-i muazzama-i telifanesi: *Eşber'i, Tezer'i, Finten'i, Sardanapal'ı, İbnü'l Musa'sı* dururken; *Fikret'in*, İsmail Safa'nın, Mehmet Emin Bey'in, hatta *Safahat* şairinin üstad-ı mübecceli zavallı Ali Ekrem Bey'in eserleri meydanda iken, Akif bey *lisan-ı tahkiyenin* müessisi değil, hatta mükemmeli bile addedilemez:

Asıldı Beykoz'a,

— Besbelli bak sırttı aval.

-Bacak elde mi?

— Kır Hamdi, sen de dağlıyı al.

— Olan kapakta imiş dağlı... Hay köpoğlu köpek.

— Köpoğlu kendine benzer urun kulaklı eşek

....

— Zamane piçleri!.. Gördük ya hepsi besmelesiz...

- Ne saygı var, ne hayâ var, eğer bizim işimiz bu kal-
tabanlara kalmışsa vay benim başıma!
— Herif belâyâ sokarsın, dırıldanıp durma.
— Mezarıcı Mahmut'a git ha! Bakın it oğluna bir küfür-
baz, alçak, edebsiz...
— Bu söylenir mi Bekir?
— Yolunca terbiye verdik ya, aferin Hasan ağa!
— Biraksalar beni çoktan marizlemiştim ya!..
- Mezarıcı Mahmud'a ha! Vay babasının canına!

....

Seyircilerde de ses yok, umumu müstağrak..
Nedir ki tarz-ı tefekkürde var büyük bir fark:
Kiminde el-ayak asla karışmıyorken işe,
Kiminde durmayıp işler benân-ı endişe.
Nasıl ki burnuna olmuş da ferceyâb-ı dühûl,
Taharriyât-ı amîkayla muttasıl meşgul!
Mühendis olmalı mutlak şu ak sakallı adam:
Muhîti daire şeklinde bir büyük balgam
Tükürdü, sonra boynundan büyük asasıyla
Mümâslar çekerek koydu başka bir şekle!
Ayak teriyle cilâlanma tahta peykelere.

....

Eskiden vardı ya meydanda gezen ipsizler,
Hani bir "sâye-i şâhâne" çekip her boku yer,
Onların birçoğu ahrâr-ı izâm oldu bugün.

Safahat'tan bir misal olarak naklettiğimiz bu parçalar, Mehmet Akif Bey'in cidden büyük bir kudret-i nazmiyeye malik olduğunu, fakat *nezâhet-i lisaniye* denilen ve şiir için elzem olan hadiseden tamamen mahrum bulunduğunu vâzih bir surette gösterir. Celâl Sahir Bey'in pek muhik olarak söylediği gibi galiz manzaratı tasvir edebilir; fakat bir şair hiçbir lüzum-u mahallisi olmayarak bu gibi müstehcenât ile imlâ-yı âsâr etmemelidir. Meşâhir-i

ulemadan Gros'un gayet haklı bir mütâleâsını tekrar ederek söylerim ki, şiirin ruhlar üzerinde o kadar nâfiz olabilmesi, histen te-
raşşuh ederek yine hisse hitap etmesindedir. Hayatın müstekreh
manzaralarını aynen daire-i nazma sokanlar, bu hususta ne kadar
maharet ve kudret gösterirlerse gösterebilirler, yine hakiki bir şair
olamazlar.

Edebiyat-ı milliye hakkında *Serveti Fünun* sütunlarında uzun
uzadıya serd-i efkâr eylediğim için, burada onları tekrar etmek
istemem; "fakat mütehasir olduğumuz benliğimizi, hakiki Türk-
lüğümüzü göstermek" hususunda, Mehmet Akif Bey ve Hamdul-
lah Suphi Beylerin tezyifkâr bir lisan ile bahseyledikleri Mehmet
Emin Bey herhalde daha iyi muvaffak oluyor...

Haddizatında hiç muhtaç u tetkik görmediğim *Safahat* hak-
kında karilerime daha fazla malûmat itâsına lüzum görmüyorum.
Şairlikten, nezâhat-i hissiye ve fikriyeden mahrum, muktedir bir
nâzım olan Mehmet Akif bey, halkın efkâr ve temâyülâtını okşa-
yacak, onların destanlar ve *Köroğlu hikâyeleriyle* meşbu dimağla-
rına, "Ah mine'l aşk" levhalarıyla istinâs etmiş nazarlarına büyük
görünecek ikinci bir Muallim Naci'dir. Fikret'ten, Cenap'tan, Faik
Ali'den, Ahmet Haşim'den bir şey anlamayan büyük bir sınıf-ı
halk, kendilerine, tanıdıkları bir lisan ile, *Mahalle Kahvesi* lisanı
ile hitap eden, daima görmekle zevk-yâb oldukları şeyler gös-
teren bu yeni şairi alkışlarla, gürültülerle karşılamakta haklıdır;
fakat eski Fecr-i Ati azası Hamdullah Suphi Bey bu merasime na-
sıl iştirak etti? Zaif müfekkiremin bir türlü halledemediği bu sırrı,
şimdilik bir muamma telâkki etmekteyim. Fakat diğer cihetten,
kendimi bu mülâhazada haksız görüyorum: Muallim Naci'yi Ab-
dülhak Hamit'e, Mişel Zeveko'yu Halit Ziya'ya tercih edenler yok
mu? Madem ki hisler nisbidir!..

SÜLEYMANİYE KÜRSÜSÜNDE*

Şair-i muhterem Mehmet Akif Beyefendi'nin Müslümanlık-Osmanlılık âlemini tenvir eden bu ünvanlı, uzun şiiri gelecek nüshamızda derc edilecektir.

* *Sıratı Müstakim*, 22 kanunuevvel 1327/ 4 ocak 1912, c. 7, nr. 174, s. 276

Mehmet Akif'in çok okunmuş, çok sevilmiş eserlerinden biri olan *Süleymaniye Kürsüsünde*, 1912'deki ilk çıkışının ardından Cihan Savaşının başında (1914) ve sonunda (1915) tekrar tekrar basıldı. Eserin 1928 yılında, harf inkılabının hemen öncesinde tekrar basıldığı görülmektedir. Eserin yeni harflerle ilk baskısı ise, 1943 yılında gerçekleştirildi.

Süleymaniye Kürsüsünde çıktığı yıl itibariyle, düşünce dünyamız açısından büyük bir sıçrama teşkil eder. Akif bu eseriyle iç siyaset tartışmaları arasında kendini helak eden Osmanlı aydınlarına yepyeni bir perspektif çizer. O da Rusya, Orta Asya ve Doğu Türkistan Türk âlemine doğru geniş bir açılım sergilemesidir. Aynı şekilde Asya'nın kuzeyinde Rus, güneyinde İngiliz sömürgesi altında yaşayan müslüman halklara dikkat çekmesidir. Eser bu haliyle kendi zamanında büyük bir tesirler meydana getirmiş, özellikle de İttihat ve Terakki çevreleri bundan çok etkilenmişlerdir. Dolayısıyla *Süleymaniye Kürsüsünde* bu muhtevasıyla, şairin ilk eseri *Safahat*'a göre oldukça farklıdır ve Akif için de önemli bir geçiş merhalesi teşkil eder. Orada ferdi bir tutum içinde görülen Akif, bu eserinde evrensel sıçramalar gerçekleştirir.

19 Mayıs 1912 - 19 Mayıs 1912

19 Mayıs 1912 - 19 Mayıs 1912

طنین

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

تاریخچه: 1912 - 1912

Süleymaniye Kürsüsünde'nin ilanını veren Tanin'in 1 Temmuz 1912 tarihli nüshası.

SÜLEYMANİYE KÜRSÜSÜNDE*

Şair-i muhterem Mehmet Akif Bey tarafından evvelce neşredilmiş olan *Safahat* nam mecmua-i nefise-i şiiiriyenin *Süleymaniye Kürsüsünde* ünvanıyla ikinci cildi intişar etmiştir. Nezahet-i uslûbu, kudret-i tasviri, selâmet ve safvet-i beyaniyle şuaraya muâsıra içinde bir hususiyet-i mümtaze izhar eden Mehmet Akif Bey, *Süleymaniye Kürsüsünde* dahi aynı kudret-i şairaneyi göstermiştir. Bu güzel eser baştan başa bir hutbe-i beliğai şiiiriyedir. Akif Bey'in temiz uslûbunu, berrak hissiyatını, lekesiz efkâr-ı nazmiyesini bilenler, onun halis bir Türk kalbinden cereyan eden hissiyatını birinci *Safahat*'ında tetkik etmiş olanlar, bu ikinci safha-i sanatı daha büyük bir hürmet ve tehalükle karşılayacaklardır. Nâzım-ı muktediri tebrik ederiz.

* *Tanin*, 18 Eylül 1328/ 1 Temmuz 1912, nr. 1457, s. 5

İttihatçıların yarı resmi yayın organı *Tanin*'de çıkan *Süleymaniye Kürsüsünde* ile ilgili küçük fakat anlamlı bir değerlendirme.

Tanin'de, Akif'in ilk eseri *Safahat* hakkında da böyle bir değerlendirme yayınlanmıştı. *Safahat*'ın ilk çıktığı sırada yapılan o değerlendirme ile bu metnin bir arada okunması faydalı olacaktır. Her iki metnin özelliği şurada toplanmaktadır: Bir sanatkârı ve eserini bütün olarak kavrayabilmek, onun ruhuna ve ortaya koyduğu sanata bütünüyle nüfuz edebilmek! Bu yaklaşım hem bir edebi birikimi, hem de yüksek bir eleştiri kabiliyetini ortaya koymaktadır ki, biz bu yüzden her iki metnin ortak bir kalemden çıktığını ve bu haliyle ilgili tenkit örneklerinin Hüseyin Cahit'e ait olabileceğini düşünmekteyiz. Ayrıca Hamdullah Suphi ve Raif Necdet'in eleştirileri bir yana, diğer *Safahat* yaklaşımlarının kelime kritikçiliği seviyesinde kaldığı hatırlanmalıdır. Edebi eseri bir bütün olarak kavrayamamak ve onu orasından burasından mıcıklayıp durmak!.. Bu noktada Celâl Sahir, Fuat Köprülü ve Mithat Cemal'in birbirinden farkı bulunmamaktadır. Diğer bir husus da *Tanin*'de yapılan değerlendirmenin, mevcut *Safahat* yargılamalarına hiç mi hiç prim vermediği hususudur.

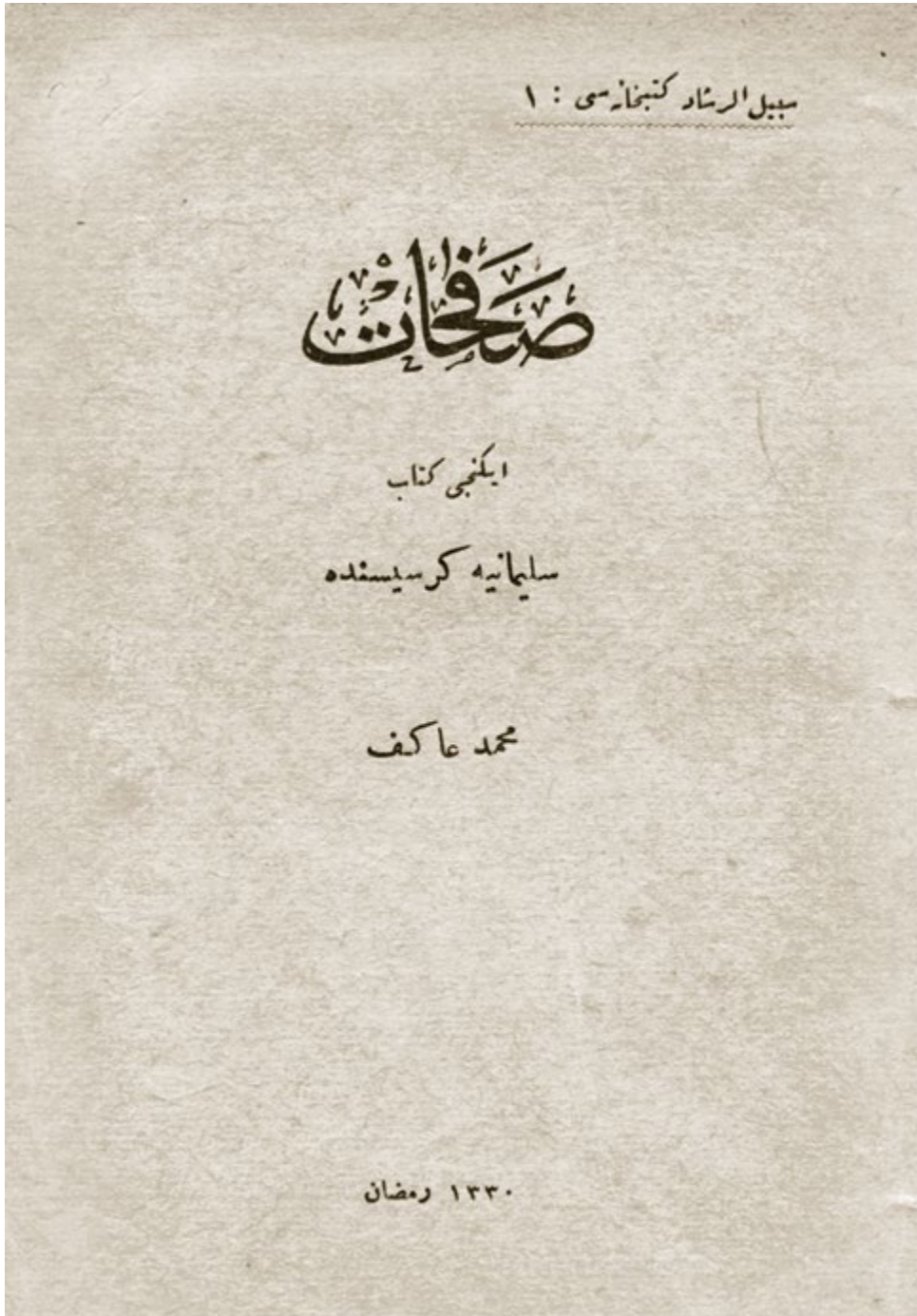
Sabah Gazetesinin Duyurusu: SÜLEYMANİYE KÜRSÜSÜNDE*

Mehmet Akif Beyefendi'nin mecmua-i eş'ârının ikinci kitabını teşkil eden *Süleymaniye Kürsüsünde* nam eserleri de mevki-i intişara vaz edilmiştir. Karilerimize tavsiye ederiz.

---

* *Sabah*, 25 ağustos 1328/ 7 eylül 1912

1912 yılında yayımlanan Süleymaniye Kürsüsünde'nin kapağı
[Mehmet Rıyan Soydan Arşivi]

SÜLEYMANİYE KÜRSÜSÜNDE*

Üdebânız hele, gayetle bayağı mahlûkat...
Halkı irşâd edecek öyle mi bunlar? Heyhat!
Kimi Garb'ın yalnız fuhşuna hasbi simsar;
Kimi İnan malı der, köhne alır hurda satar!
Eski dîvanlarınız dopdolu oğlanla şarab;
Biradan, fahişeden başka nedir şi'r-i şebab?
Serseri: Hiç birinin mesleği yok, meşrebi yok;
Feylesof hepsi; fakat pek çoğunun mektebi yok!
Şimdi Allah'a söver... Sonra biraz bol para ver:
Hiç utanmaz, Protestanlara zangoçluk eder!
O benim en ebedi hasmım olan Rusya bile,

* Mehmet Akif Ersoy, *Süleymaniye Kürsüsünden*, İstanbul 1912.
Süleymaniye Kürsüsünde Akif'in 501 beyitlik manzum, tahkiyeli bir eseridir. Eser 1912, 1914, 1918 ve 1928 yıllarında dört kere basılmıştır. *Sırat-ı Müstakim* dergisinde 1912 ocağında tefrika edilmeye başlanan eserin yayını, verilen uzun bir aranın ardından 29 ağustos 1912'de tamamlanmıştır. Dergide dokuz sayı halinde tefrika edilen *Süleymaniye Kürsüsünde*'nin yayını şu sırayı takip etmektedir:

1. *Sıratı Müstakim*, 21 muharrem 1330/ 29 kanunuevvel 1327 (11 ocak 1912), c. 7, nr. 175, s. 291-295.
2. *Sıratı Müstakim*, 5 sefer 1330/ 12 kanunusani 1327 (5 ocak 1912), c. 7, nr. 177, s. 323-325.
3. *Sıratı Müstakim*, 12 sefer 1330/ 19 kanunusani 1327 (1 şubat 1912), c. 7, nr. 178, s. 339-340.
4. *Sıratı Müstakim*, 26 sefer 1330/ 2 şubat 1327 (15 şubat 1912), c. 7, nr. 180, s. 371-372.
5. *Sebilürreşat*, 18 şaban 1330/ 19 temmuz 1328 (1 ağustos 1912), c. 8, nr. 204, s. 415-416.
6. *Sebilürreşat*, 25 şaban 1330/ 26 temmuz 1328 (8 ağustos 1912), c. 8, nr. 205, s. 434-435.
7. *Sebilürreşat*, 2 ramazan 1330/ 2 ağustos 1328 (15 ağustos 1912), c. 8, nr. 206, s. 459-460.
8. *Sebilürreşad*, 9 ramazan 1330/ 9 ağustos 1328 (22 ağustos 1912), c. 8, nr. 207, s. 476-477.
9. *Sebilürreşad*, 16 ramazan 1330/ 16 ağustos 1328 (29 ağustos 1912), c. 8, nr. 208, s. 485-494.

Süleymaniye Kürsüsünde hakkında fikir edinebilmek için küçük bir bölüm! Asya'yı baştan sona dolaşmış tecrübeli bir gezgin, İstanbul'un fikir ve sanat hayatı hakkındaki gözlemlerini böyle anlatıyor. Eserde konuşan kişi başkası olsa bile, onun doğrudan doğruya Akif'in kendisi olduğu unutulamaz.

Hakkı teslim edelim! Hiç de değildir böyle.
Mütefenninleri tâ keşfe kadar tırmanıyor;
Edebiyatı anıldıkça zemin çalkanıyor.
Kudretim yetse eğer, on yedisinden yukarı,
Üdeba namına kim varsa, huduttan dışarı
Atarım taktırarak boynuna bah-nâme'sini;
Okuyan yaftayı, elbette çıkarmaz sesini.
Sonra bir tarz-ı telâfi bulurum; gerçi garib
Konturat akdederek Rusya'dan on onbeş edib
Getirir, yazdırırım millet için birçok eser!

Galiba bahsi değiştirdi bu müz'ic sözler..
Nerde kaldıktı? Evet, ortada bir pis uçurum,
Var ki, günden güne dehşetleniyor, korkuyorum,
-Kapatılmazsa gelip bir yere şayet efkâr-
Olmasın millet-i merhumeye bir kanlı mezar.
Hem o hüsrân-ı müebbeddeki mes'ûliyyet,
Mütefekirlere râci' kalacaktır elbet.
Başiboş kaldı mı zira şaşırıp bermutad,
Bulamaz kendiliğinden yolu asla efrâd.
Yalınız gösterilen yol tutacak yolsa gider;
Hissidir çünkü onun azmine daim rehber.

Mütefekirleriniz anlamıyorlar sanırım,
Ki çemenzâr-ı terakkide atılmış her adım,
Değişir büsbütün akvama, cemaate göre;
Başka bir kavmin izinden yürümek, çok kerre,
Adeta mühlik olur; sonra ne var, her millet
Gözetir seyr-i tekâmülde birer ayrı cihet.
Bir de hatırlamıyorlar ki, umûmen beşerin,

Daima koştuğu son maksada yükselmek için;
Tutacak silsile, akvama değildir hep bir;
Belki her millet için ancak o "mâhiyyet" tir,
Ki kopar kendisinin rûh-u umûmîsinden.
Şimdi, bir kavmin içinden mütefekkir geçinen
Zümre evvelce bu "mâhiyyeti takdir ederek,
Sonra kaç safhası mevcut ise tenvir ederek,
Çekecek oldu mu önden o İlahî feneri;
Arkasından da cemaat yürür artık ileri.
Ruhudur çünkü karanlıkta elinden yedecek,
Yolcu şaşkın mı ki dursun, mütemâdi gidecek.

Mütefekkirleriniz, dîni de hiç anlamamış;
Rûh-u İslâm'ı telâkkileri gayet yanlış.
Sanıyorlar ki: Terakkiye tahammül edemez;
Asrın âsâr-ı kemâliyle tekâmül edemez.
Bilmiyorlar ki: Ulûmun ezeli dâyesidir,
Beşerin bir gün olup yükselecek pâyesidir.
Mündemiç sine-i sâfında bütün insanlık...
Bunu teslim eder insafı olanlar azıcık.
Müslüman unsuru gayet mütedennî, doğru,
Şu kadar var ki değildir bu, onun mahzuru.
"Müslümanlık" denilen rûh-u İlahî, arasak,
"Müslümânız" diyen insan yığınınından ne uzak!
Dini tedkik edeceksek, dönelim haydi geri;
Alalım neşet-i İslâm'a yakın bir devri:
O ne dehşetli terakki, o ne müthiş sürat!
Öyle bir harika gösterdi mi insâniyyet?
Devr-i fetrette kalan, hem de asırlarca kalan;
Vahşetin, gılgizetin amakına daldıkça dalan;

Gömerek dipdiri evladını kum çöllerine;
Bunda bir neşve duyan hiss-i nedamet yerine!
Önce dağdan getirip yonttuğu taş parçasını,
Sonra halik tanıyan bir sürü vahşi yığını;
Nasıl olmuş da, otuz yılda otuz bin senelik
Bir terakki ile dünyaya kesilmiş mâlik?
Nasıl olmuş da o fâzıl medeniyet, o kemal,
Böyle bir kavmin içinden doğuvermiş derhal?
Nasıl olmuş da zuhur eyleyebilmiş Siddîk!
Nereden gelmiş o Haydar'daki irfân-ı amîk?
Önce dehşetli zıpırken, nasıl olmuş da Ömer,
Sonra bir adle sarılmış ki: Değil kâr-ı beşer?
Hâil olsaydı terakkiye eğer şer'-i mübin,
Devr-i mes'ûdkudûmuyle giren asr-ı güzün,
En büyük bir medeniyetle mi eylerdi zuhur?
Mündemiç olmasa ruhunda onun nâ-mahsûr
Bir tekâmül, o kadar harika nerden doğacak?
Mütefekkirleriniz, anlaşılan, pek korkak,
Yahut ahmak... İkisinden bilmem hangisidir?
Sanıyorlar ki: "Bugün Avrupa tek mil kâfir.
Mütedeyyin görünürsek, diyecekler, barbar!
'Libri pansör' geçinirsek, değişir belki nazar.

Şark'ı baştan başa yıllarca dolaştım, gezdim;
Hem de oldukça görürdüm... Kafa gezdirmezdim!
Bu Arabmış, bu Acemmiş, bu Tatarmış, demedim.
Müslüman unsurunun hepsini gördüm kendim.
Küçük âdemlerinin ruhunu tedkik ettim.
Büyük âdemlerinin fikrini ta'mîk ettim.
İstedim sonra, neden böyle Japonlar yüksek?

Nedir esbâb-ı terakkisi? Yakından görmek.
Bu uzun boylu mesâi, bu uzun boylu sefer,
Bir kanaat verecekmiş bana dünyada meğer.
O kanaat de şudur:

Sırr-ı terakkinizi siz,

Başka yerlerde taharriye heveslenmeyiniz.
Onu kendinde bulur yükselecek bir millet;
Çünkü her noktada taklid ile sökmez hareket.
Alınız ilmini Garb'ın, alınız, sanatını;
Veriniz, hem de mesâinize son süratını.
Çünkü kabil değil artık yaşamak bunlarsız;
Çünkü milliyeti yok sanatın, ilmin; yalnız,
İyi hatırdaki tutun ettiğim ihtarı demin:
Bütün edvâr-ı terakkiyi yarıp geçmek için,
Kendi "mâhiyyet-i rûhiyye" niz olsun kılavuz.
Çünkü beyhudedir ümmîd-i selâmet onsuz.

HAREKET-İ EDEBİYE*

Feyzullah Sacit

Her hafta bu serlevha altında, edebiyatımızın takip ettiği tahavvülâtı görebildiğimiz kadar göstermek, hiç olmazsa hutûtu fârikasını çizmek istiyoruz. Bu itiraf etmek, müfekkireye raşe verir, ağır bir vazifedir; buna bir de *Rûbab*'ın tellerindeki nazik-i tahammül, ihtirâz-ı inkisar takayyüdlere ilâve edilirse, Nefi'nin dediği gibi cüzî ferd üstüne tarh-ı suver etmek, acz-i mizacından daha kolay bir mahiyette görülmez.

Her tahavvül bir hareketin zâde-i temevvücü olduğu, harekât-ı edebiyede de diğer harekât-ı fikriye gibi matbuatın sine-i bîkarârına irtisam ettiği için, sema-yı edebimizin gayr-ı mütenasip ve gayr-ı mütenâzir renklerini, çizgilerini bu perakende ve lerzende sinenin safha-i üryânından tarassut ve tetkik edeceğiz.

Evet, edebiyatımız hareket ediyor, tahavvül gösteriyor. Demek tekâmül ediyor, öyle mi? Mana-yı tekâmülün lûtf-u şumûlü aksine terakkiyi de ihtiva ettiğine göre "evet" demekte tereddüt etmeyiz. Fakat... tarih-i medeniyet müdekkiklerinin zübde-i tetkikatına göre, her devrin kendine has bir cereyanı, cereyan-ı edebîsi, her cereyanın bir tarz-ı mahsûsu varmış ve olmalıymış. Lâkin bizim devrimiz de ne zengin bir feyz-i tecelliye mazhar ki, mihver-i tedevvüründe birkaç cereyan besliyor, çeviriyor. *Fecr-i Atî'nin* pek gayr-ı muhikk benimsediği bu devir, ötede *Genç Kalemler* erkânının sayha-i teceddüdüne, beride *Türk Yurdu'nun* gayr-ı vâzih raşe-i arzına tercüman oluyor, bir cihetten *Serveti Fû-*

* Feyzullah Sacit, *Rûbab*, 9 şubat 1327/ 22 şubat 1912, c. I, nr. 3, s. 18-20
Nâzım Hikmet Polat, *Rûbab Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür Edebiyat Hayatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 241-245

1912 başlarında, dönem dergileri ve edebiyat ortamı hakkında Feyzullah Sacit'in küçük küçük dokunuşları. Feyzullah Sacit ilgili dönemi fetret-i devriye olarak değerlendiriyor ve yeni arayışların peşinde görünüyor.

nun'un ve *Resimli Kitap*'ın bazan sembolik ve daima aristokrat, nakarat-ı sebatını tekrar ediyor. İşte bir âheng-i müzebzeb, bir muhassal-i mevhûme ki mahiyet-i mürekkebesini muhtelif perdelere, makus istikametlere müteveccih kuvvetlerden alıyor.

Vakıa, *Genç Kalemler*'le Türk Yurdu'nun nişân-gâhı edebî olmaktan ziyade içtimaîdir itirazı hatıra geliyor; fakat cevabı da hazır:

Hangi edebiyat var ki efkâr ve hissiyatına tercümanlık ettiği milletin ahvâl-i ictimâyesine tesiri olmamış, yahut hangi millet var ki edebiyatı ahvâl-i ictimâyesinin lisanı, daha doğrusu beyanı değil?

Ya, böyle olunca devre-i edebiyemize hangi cereyan-ı sıfat-ı kâşife tutmalıyız? Oldukça haşin ve insafsız bir sual değil mi? Fikrimce bu sualin huşûnet ve insafsızlığından şikâyet edeceğimize, adese-i tetkikimizi bir girîveden çevirip başka bir sâha-i teşrih aramalıyız.

İnkılap'tan beri mektubatın bâsıra-i zevkimiz önüne ferş ettiği ensice-i sanat, mütevazın bir nazarla süzülürse!.. Ya bu devir yakında dimâğ-ı müstakili muattar edecek bir nefha-i tekâmülü sine-i halecanında saklayan bir *fetret-i edebiye* devridir, itminan ile tekfin ve tedfin ettikleri "*düнкüler*"in hâle uzanmış bir istitâle-i vâpesinidir demek, bir ibrâm-ı tetkik duymamak mümkün değildir.

Bu devre-i sanata devr-i fetret tabir-i mücmel ile idam hükmü vermeye kail olmayanlar; *düнкülerin Haluk'un Defteri* gibi, *Münacat* gibi, *Rûbab'ın Cevabı* gibi ara sıra zerrin ve rengin uçlar gösteren bir istitâle-i feyyazı olduğunu teslimde muztarıp kalmalıdırlar...

Ne hacet, matbuata bakalım:

İşte *Serveti Fünun* 1080 numarası... Açıyorum: Hüseyin Suat'ın *Ninni* ünvanlı zarif, medlûlü kadar lâtif bir şiiri, tesir-i bediîsi *düнкüler*e ait olmak üzere hiss-i zevki, daha doğrusu zevk-i hissi, ne kadar okşuyor! Burada bir de Köprülüzade Mehmet Fuat Bey'in "*Garb Meşâhir-i Sanatkârânından Daudet'nin Efkâr ve Meziyât-ı Sanatına Ait Tettebbu*" başlıklı bir makalesi vardır. Tabii ibda ayrı, nakil ve tezyin ayrı şeylerdir. Hatta *düнкüler*le bugüнкüler arasında fark da hemen hemen budur, zannederim:

İbda, nakil ve tezyin

Yukarıdan beri sıraladığım sözlerde derece-i isabetimi anlamak ve karilerime anlatmak -ki maksat da budur- için, edebî veya bu kıyafetteki resâil ve cerâide birer seri nazar atfedeceğim:

Yine, işte nefaset-i şekil ve ruh ile müftehir iki mecmuamız, mecmua-i bediamız *Şehbal* (nr. 46); *Resimli Kitap* (nr. 35) ... Ne manzum ne mensur, şiire dair bir şemme bile yok; adeta kokusuz güller değil mi? O kadar kokusuz ki renksiz edebiyatımıza, ruhsuz şiirlerimize bundan mütenasip timsal, bundan vâzih vesika-i ikrar bulunamaz... Ne kadar şâyân-ı telehhüf!

Kadın risalesi (nr. 15)

Beyaz Konferans Süleyman Bahri, ne? Yalnız maksadına hâdim; edebiyata teması mühim ve müstetir... Fakat şu:

Giriv bir leb ve gisû-güşâde, dîde-gazûb,
Reşâşe pâş-ı tehâllük, esîr-i kahr-ı hubûb

mısralarını muhtevî, *Tevelleât* serlevhalı şiir ile;

Gezeriz hüzn-ü şâm ü eb'adı;
Gün batarken sükût-u kalbimize;
Akseder eski gözlerin yâdı.
Bir düşün tahlın âciz, âvâre,
Biz sürülmüş vatan evlâdı...

His ve hayal bilmecelerini sisli, ketum beyanında saklayan, yani hem söyleyen hem söylemeyen *Hicran* ünvanlı şiiri acaba *Kadın*, cem-i ezdâd işvesi için mi sine-i zerafetine almış?

Suların Akşamı'nda, şu kıtayı nakil etmeden geçemeyeceğim:

Dalar uzaklara sahilde bekleyen kayalar.
Sular gelirse de yalnız, o beklenen gelmez...
Mesafeler kapanır, gök söner... uzak bir ses,
Yabancı dalgaların kalbi hıçkırır ağlar...

İşte bu haftanın oldukça zengin ve rengîn risalesi... Lâkin câmid, heyecansız edebiyatımızı ne dereceye kadar raşeler?

Türk Yurdu (nr. 6)

Fener, Mehmet Emin!.. Güzel fakat kendi vadisinde ve *Yurd*'un çizdiği istikamete müteveccih.

Gözler, Celâl Sahir!.. Bu da o istikâmete gidiyor ki şâyân-ı dikkattir, aynı zamanda sadeliğe ve Türkçeciliğe doğru lisanımızın nazardan kaçmaz bir hatve-i muvaffakiyettir. Lâkin tekrar edelim:

Edebiyat noktasından tefrikalı bir semt -fâide-i içtimâiye müstesna.

Genç Kalemler (nr. 14)

Bu da aynı, fakat *Türk Yurdu*'ndan biraz farklı bir semte gidiyor. Aralarında herhalde bir zaviye-i hadde var; rengi mütecanis ise de mütefâvit.

Altın Destan: Gökâlp manzumesi, istikametini pek açık çiziyor:

Gündüzlerden sapan geceyi bilir
Bilmeksizin tapan her şeyi bilir
Bilen yapmaz; yapan pek iyi bilir,

parçası ne kadar manalı, ne kadar kıymettar!

Yekta Bahir Beyin *İbtidâiyet* serlevhalı makalesinden bize ve edebiyatımıza taalluk eden şu cümle; rûh-u sanatımızdaki rûkûdet ve cümûdetin sebab-i elîm ve leîmini mücmelen ifşa ediyor. Ve yukarıda fetret namını verdiğim akamete bir çenber-i teb'îd geçiriyor:

"Heyhat, bizim genç şairlerimiz, şiirlerini tekrar ettikleri Fransız *sembolistlerinin* nağmeleri arasında, Trablus için bir manzume bulamadıkları için ebkem kalıyorlar; bu pek feci manzaradır!"

Hakikaten feci!..

Donanma Mecmuası (nr. 21)

Şahabettin Süleyman Bey'in üstat Ekrem hakkında, malûmu ilâm kabilinden cansız ve pek nâ-kâfi bir tetkikiyle, mütercimlerinin bünye-i iştiharına bir zerre-i şeref izafe etmeyecek iki mensur parçayı, *Sıratı Müstakim*'in son nüshası Mehmet Akif Bey'in *Süleymaniye Kürsüsünde* manzumesinin alt tarafını ihtiva ediyor ki, bu mecmualarda da derd-i akamete şifa verecek -istenilen-zinde, heyecan-dâr şiir pareleri bulmak; serap içinde âb aramak mahrumiyetini veriyor.

Edirne'de münteşir *Say ve Tettebbu* mecmuasının son nüshasındaki Kar ünvanlı, *İçtihad*'ın 36. numarasında münderiç ve *Kanad* risâle-i âfilesinden müntakil *Benden Bana* serlevhalı şiirler için de, şurada bir şey demek lâzımsa... Birinci, Tevfik Fikret edebiyatının Rumeli âfâkına inmiş bir reşâşesi; ikincisi âteş-beyân şairin dimâğ-nevâzından fûrûzân bir levha-i şiirdir.

Şu beyitlerde ilâveli, âheng-dâr bir mümtâziyet görünür:

Ruhudur dökülen âsmân-ı hülyanın
Sevâdd-ı hatırına fecr-i iltifatından
Ölen tuyûr-u hayâlâta muntazır lânen
Yanar tebessümü bir gülsitân-ı lânetdir...

Görülüyor ki edebî risale ve mecmualarımız biraz evvel izah edilen iki ihtimalden ki *devre-i fetret* ve *istitâle-i mâzi*'dir, birini bari girîve-i sükuta düşürecek kadar kuvvetli ve heyecân-dâr bir bedâ-i sanat görülmüyor. Fikretler, Halit Ziyalar, Cenaplar devrinde görülen şimdi görülmüyor. Ne âheng-dâr, pürüzsüz ve seyyal bir uslûp, ne derinliklere uzanmış hisler, ne alevlerden ruh, renklerden ferr almış hayaller görülmüyor.

"Görülen başladı görülmemeye" mi deyip geçelim?

7 şubat 1327/ 20 şubat 1912

Âsâr-ı Münteşire: SÜLEYMANİYE KÜRSÜSÜNDE*

Eşref Edip

Sıratı Müstakim'de başlayarak geçenki nüshamızda biten bu içtimaî, dinî manzume kitap şeklinde intişar etti.

Herkesin anlaması lâzım geldiği için, herkesin anlayabileceği bir lisan ile yazılan bu eser evvela hafif, lâtif bir mukaddime ile başlıyor: *Eski Köprü* üzerinden geçerken Haliç'in, İstanbul'un, Yeni Cami'in manzarasını mücmelen tasvir ediyor. Sonra nazarları İstanbul'un, hatta bütün Osmanlılığın en muhkem, en muhteşem âbide-i lâhutisi olan Süleymaniye Camii'ne doğru çeviriyor, şadırvan kapısından başlayarak avluyu, mabedin içini, namazını bitirip tespih çeken cemaatin halini gösteriyor.

Duayı müteakip kürsüye, bütün âlem-i İslâmı dolaşmış muhterem bir pîr çıkıyor:

"Size vaaz edecek değilim, cihan-ı tevhidin hâlini anlatacağım" diye söze başlıyor. Aheng-i beyânıyla ruhları meshûr eden bu ihtiyar, on on beş sene evvel Sibiryâ'dan kalkıp memalik-i Osmaniye'ye gelmiş. Milleti ikaz için bir hayli uğraşmış. Lâkin hükümetin takibatından (*Abdülhamit devrinin kastetiliyor*. N.T.) göz açamayarak tekrar Rusya'ya geçmiş. O zamanlar ise Rusya'da gayet dehşetli bir istibdat hüküm sürüyormuş. O kadar tazyike rağmen bu ihtiyar matbaa açmış, gazeteler, risaleler çıkararak müslümanları uyandırmak için bir çok çalışmış. Nihayet hükümet

* *Sebilürreşat*, 23 ağustos 1328/ 5 eylül 1912, c. 9, nr. 209, s. 20

Eşref Edip tarafından yazıldığını düşündüğümüz metin *Süleymaniye Kürsüsünde*'nin geniş bir özeti niteliğini arz ediyor. 1912 yılı ocağında tefrika edilmeye başlanmış eser, aynı yılın ağustos ayında kitap olarak basılmış ve Eşref Edip de yukarıdaki tanıtım metnini kaleme almıştır. Dikkat edilirse ilgili metin sırf bir özetlemeye dayanıyor ve önceki Safahat'la herhangi bir ilişkisi kurulmuyor. Bundan ayrı olarak Safahat'a yapılmış onca eleştirilere de atf yok. Sadece ve sadece geniş bir özetlemede kalıyor Eşref Edip'in metni.

matbaasını basmış, kendisi Türkistan'a kaçmış kurtulmuş. Buralarını, Rusya'daki müslümanların ahvâl-i içtimaiye ve iktisâdiyeleleriyle beraber gayet etraflı olarak hikâye ediyor. Sonra Buharaları, Semerkantları, daha sonra Çin'i, Mançurya'yı, Japonya'yı gördüğü gibi anlatıyor.

İhtiyar Hindistan'ı gezerken, İstanbul'da *Kanunu Esasi* ilân edildiğini haber alıyor. Artık oralarda duramayarak, kalkıp buraya geliyor, hürriyeti Osmanlıların nasıl telâkki ettiklerini, inkılâptan ne suretle müteessir olduklarını acı bir lisan ile söylüyor. Daha sonra bütün âlem-i İslâm'ı musâb eden felâketin Osmanlı âfâkını da tehdit etmek üzere olduğunu etraflıyla izah ediyor. Bu sırada söylediği sözler cemaati cûş u hurûşa getiriyor.

İhtiyar onları teskin ettikten sonra meydandaki maraz-ı içtimâinin mahiyetini, edvârını, usûl-ü müdâvâtını ber-tafsil bildiriyor. En sonunda gayet müessir bir dua ile kürsüden iniyor. Eserde bütün Osmanlıların, bilhassa müslümanların gözlerini dört açacak intibah levhaları doludur. İki kuruşa satılan bu kitaptan birer tane edinmelerini muhterem kaarilerimize tavsiye ederiz.

SAFAHAT ŞAİRİNE*

I

Mithat Cemal Kuntay

“Hasta kafa, hasta kalb” tevsim ettiğim bizim edebiyatın altına Abdülhak Hamit saadetli bir ser-nüvişt yazdı, şiirin fezâ-ı şuûnuna koca bir levh-i mahfuz astı. Onu bir tarafa bırak; ondan sonra Türkçede lezzetle okuduğum bir kaç şairden biri sensin Akif!.. Öteki erbâb-ı kalemi ancak kıraat ederim; halbuki Hamid’le seni işittiğim, dinlediğim dakikalar olur. Sizlerin kaleminiz, dimağ ve kalbinize kolunuzun asâb ve adalâtıyla değil bizzat merbut. Blaise Pascal insanı tarif ederken, “mütefekkir bir kamış” diyor. Ben de Hamid’in, senin ve mümasillerinin kalemine Pascal’ın nây-ı mütefekkirini diyeceğim.

Eşber’le Safahat’ı okurum, sanırım ki Hamid’le Akif’in karihası dehân olmuş bir ruhtur da, bir şeyler söylüyor. Sen bir piyanonun siyah tahtası arasından çıkan beyaz dişler gibi, gecenin karanlıkları içinden ziyaları uzanan yıldırımlara kaleminle dokunur, istediğin sadâyı istediğin ziyadan çıkarır büyücek bir sanatkâr-ı fitrîsin.

Sen dere kenarlarında tabiattan girye-i yetîm içerek yetişen sazlara temas eden ırmaklar gibi, her mevce-i hafifin o tabiat rebâbı üzerinde bir mevce-i musîkî-i latif hâsıl ederek, mütemadi-

* Mithat Cemal Kuntay *Sebilürreşat*, 30 ağustos 1328/ 12 eylül 1912, c. 9, nr. 210, s. 25-26
Abdulkerim Abdulkadiroğlu-Nuran Abdulkadiroğlu, *Mehmet Akif Ersoy Hakkında Yazılanlar (Sıratı Müstakim ve Sebilürreşat Mecmualarında Çıkan Makaleler)*, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara 1989, s. 70-77

Mithat Cemal, Mehmet Akif’e hitap ederek yazdığı metninde, edebiyatımızın İkinci Meşrutiyet sonrasında içine düştüğü bunalıma, açmazı işaret ediyor. Fakat bu noktada Fecri Atı’ya temas etmiyor, onda gördüğü eksikliğe ve yanlışla vurgu yapmıyor. Bu noktada Abdülhak Hamit ile Mehmet Akif’i farklı görüyor. Batı’dan ise Victor Hugo’yu ziyadesiyle öne çıkarıyor. İlgili metnin ikinci kısmında Mithat Cemal neler söyleyecek? Onu da ayrıca okumak gerekmez mi?

yen akmaya mahkûm bir gözyaşısın. Öyle bir girye ki menbâin kendi gehvâren, mansabın da kendi makberendir.

Hamid ise başka fitrattır; karanlıkları hem mütefekkir hem mütekellim kılar. Şecerlere, hacerlere teâti-i hissiyat ettirir. Sükûn-u medfende ihtizaz, hufre-i zulmette itilâ, kamerde nişîb ü firâz, suûd-u ziyada hufre-i zıll gösterir; mahlûkatı uçurse yıldırım kanatlı, yürüyorsa mihver-i arz ayaklıdır. Hülâsa öyle bir şair ki fesinin altında bir kaç parça kıl ve kemik yerine leyl-i ademler uçar, ihrâm-ı sermediyetler kıyam eder. Bazan o kadar ucûbe olur ki şeytana, cine, periye; bazan o kadar müteali görünüyor ki ilâhelere benzer. Binaenaleyh o dâhi-i şî'rdir, sen şair sanatkârsın. Kehanetim ve kehanete itikadım yok ki istikbali göreyim. Fakat öyle görünür ki bir iki asır sonrasını edebiyatta şeklen, mevzûen hasıl ettiğin inkılap için okurlar. Hamid'i ise şeklinden dolayı değil manasından, şiiiriyetinden dolayı hem okurlar, hem ezberlerler.

Onun için sen ve emsâl-i muhteremen, iki üç asır sonra ancak milletinizin tarih-i edebiyat kitaplarında yaşarsınız. Hamid ise tâ kendinde, ilâ yevmi'lkiyam muammer olur.

Hamid'de Hamid yükselir, sende sanat itilâ bulur. Hülâsa aranızdaki fark şudur: O ibdâ eder, sen yaparsın.

Şimdi biraz da rekîni olduğun halde tevâzuen bir nâzımı, bir müntesibiyim dediğin edebiyatımızın ahvâl -i ahîresinden bahsedeyim, ondan sonra saded-i müttahizime gireceğim.

Hugo benim için yıldırımlardan yapılmış bir dağdır ki, ne kadar taş atsalar bir zerresini yıkamazlar. Müfekkirem ahirete komşu mu yaratılmış, yoksa toprağın mezar-ı kudema enkazından mı alınmış nedir, Hugo ile Hamid için ne kadar öldü, tefessüh etti deseler ikisinden de geçemem.

Edebiyatta bu iki dehaya mülâki olmasaydım, belki bugün edebiyat bana bir şeyler söylemezdi.

Hugo'nun iki hafta evvel *Enlissement* ünvanlı bir parçasını okudum, kum deryalarında mağrûkan ölen bir bedbaht-ı muhayyel tasvir ediyor. Fakat ne tasvir? İnsan okudukça, kendi ayaklarının altında kürenin bütün câzibe-i merkeziyesini, her zerre-i hâkine cem etmiş bir mezarın açıldığını görüyor vehmine düşer.

Vücudunun her mesâmından bir son nefes çıkıyor sanır. Mezar-ı cazibedârın her zerresiyle kendi hûn-u dâfia-nisârının her katresi arasında, bir cazibe ve dâfia muharebesi başladığını duyar! Hülâsa bu kadar canlı bir ölüm tasvirini âsâr-ı edebiye sahifelerinde değil, ecza-yı cism ü ruhum olan akrabamın ölüm yataklarının çarşafı kenarında bile okumadım.

Bir biçare düşün ki bir kum deryasına atılmış; toprak kendine hem maktel, hem makber!.. Muhiti hem kâbız-ı ruhu, hem zâir-ı cesedi! Kum mevcâtı içinde hem cesedi, hem ruhu medfûn!..

Böyle bir ummân-ı rîk şehidine acımaz mısın? Bittabi acırsın. Ben de acıdım. Fakat ben fazla olarak hatve-i terakkisini kendisinin katili olan bu zavallı ile, bizim edebiyat-ı meyyite arasında kara tâli müşâbeheti, sû-i akıbet mukâreneti buldum da daha ziyade teessür hisleri duydum. Edebiyatımız da tıpkı o ummân-ı rîk-i şehittir ki, terakki namına bir hatve attıkça ecel-i kazâ çehreli bir mezara gömülmüş.

Bak Hugo'nun o parçasını, *Edebiyat-ı Osmaniye* ünvanıyla tercüme edeyim de, şu ecel-i kaza levhasının bizim edebiyat-ı münkarızayı ne dereceye kadar hatırlattığını gör:

Edebiyat-ı Osmaniye: "Ayaklarında her adım attıkça bir ağırlık duyar. Birden bire iki üç parmak çöker, çöker. Anlar ki bir zemin-i metin üzerinde değil; etrafını tedkik etmek için durur.

Birden bire ayaklarına bakar, ayakları kaybolmuş, kumlar örtmüş, ayaklarını kumdan çeker, geri döner, o zaman daha derin gömülür. Kum topuklarına kadar çıkar. Bundan kurtulur, sola doğru atılır: Kum yarı dizlerine kadar çıkar; sağa atılır: Kum dizlerinin üstüne çıkar.

O zaman dehşetler içinde kalarak anlar ki bir rîk-i müteharrik ummânına düşmüş, altındaki öyle bir muhit-i mehîb ki içine düşünce insan yürümekten, balık yüzmekten aciz kalır. O zaman omuzundaki yükü, kazazede bir geminin denize hamûle atması kabilinden fırlatıp tahaffüf etmek ister. Fakat artık zamanı geçmiş; kum dizlerinin üzerine kadar çıkmıştır.

Bağırır, şapkasını* yahut mendilini sallar: Kum kendisini o nisbetle a'mâkına doğru çeker. Eğer sahil-i selâmet ıssız ve kimsesiz, eğer toprak uzaksa, eğer civarda fedai-fıtrat kimseler yoksa iş işten geçmiş demektir. O halde *Enlissement'*e mahkûm.

Evet, *Enlissement*e yani o medfûniyet-i muhavvefe-ye mahkûm demektir ki med'ddir, lâyuhtâdır, şifa-yı nâ-pezîrdir, isticâl ve imhâl etmesi gayr-ı mümkündür. Saatlerce devam eden, sizi ayak üstünde gezerken, sağ ve salim iken, serbest iken gelir yakalar, ayaklarınızdan gelip tutar, çeker bir halde ki teşebbüs ettiğiniz her sa'y, izhâr eylediğiniz her istimdat sizi onun amâkına biraz daha çekip sürükler. Sebat ve mukavemetinizi, tazyikini teşdit etmekle cezalandırmak melekesine ve tavrına maliktir. Dağları, ağaçları, yeşil kırları, sayfiyelerin bacalarından çıkan dumanları, denizlerde yüzen sandallardan yükselen yelkenleri, uçan ve öten kuşların nağmelerini, güneşi, gökyüzünü seyretmek için zaman bırakarak insanı toprağa defneder.

Enlissement medd u cezirden yapılmış bir mezardır ki, yerin dibinden bir zî-hayata doğru yükselir. Her dakika, galebesi mümteni bir kefen örer ve giydirir

Zavallı oturmaya, yatmaya, sürünmeye çalışır. Fakat bütün harekâtı kendisini tedfîn eder. Doğrulur, çöker, boğulduğunu hisseder, feryat eder, ağlar, bulutlara bağırır, kolları bükülür, ümidi biter. İşte karnına kadar kumun içinde; kum göğsüne kadar çıkar; artık kendi nâşının nîm bir heykelidir!.. Ellerini kaldırır, mütehevvir enînler fırlatır, tırnakları kumun üzerinde takallüs eder, bu kül yığınının istinad etmek ister, mütehâlikâne hıçkırıklarla ağlar. Kum yükselir omuzlarına varır, boynuna kadar çıkar: Artık şimdi yalnız çehresi görünür.

Ağzı bağırır, kum onu da doldurur: Artık sükût!.. Gözleri hâlâ görünür, kum onu da doldurur: Artık gece!..

* Edebiyatımız bu şapkayı külâh an'anatının izleri henüz silinmeden kafasına geçirmekle, mudhikât-ı dehrden olmuştu (Mithat Cemal).

Sonra alını kaybolur, biraz saç parçası kumların üzerinde titrer. Bir el çıkar, kumun sathını deler, kimıldar, kaybolur. Bir insanın mağmum bir silinmesi!..”

Victor Hugo

İşte bu parça bizim edebiyatın tercüme-i hâlidir. İlerlemek emeliyle attığı her hatve kendi kanına girdi. Bir zaman geldi geri dönmek istedi, o da kabil olamadı. Nihayet kendi merkez-i sıkleti, kendi mezar-ı muzlimi oldu, irtihal etti gitti.

Tabiatın mehâsinine dair bizde bir şeyler yazılmışsa, tıpkı *Enlissement*'la ölen o zavallının mezar-ı maktel-dîdârına nüzûl ederken kuşları, bulutları, yelkenleri, ağaçları, kırları nazar-ı ihtizâr ile seyretmesi gibidir ki, edebiyatımız tabiatın en zî-rûh mehasinini bu kadar meyyitane nazarlarla temaşa etti.

Bu, sana gelinceye kadar olup biten şeyler!.. Sen ne yaptın? Şimdi de onu söyleyeceğim.

Mithat Cemal odasında çalışırken

SAFAHAT ŞAİRİNE*

II

Mithat Cemal Kuntay

Evvela edebiyata *muhâvere-i tabiiyeyi* sokan senin kalemin-dir. Hâlâ bu vadide sana sâni çıkmadı. Senden evvel bu kadar tabîi muhavereler ise kimse yazmadı.

Bana Hamidleri mi gösterecekler? Hamid, şiir-i mahzın harikasıdır, fakat muhavere-i tabiiye bahsinde kırâet-güdâz bir ucubedir. *Eşber*'de ve *Tezer*'de, hülâsa Hamid nâm-ı müstakbel-şümûlüne ait olan manzum ve mensur bir çok eserde, muhavere nâmına mevzûn şaibeler, mukaffa lekeler pek çoktur. Ancak bu lekeler kamerin siyahlıkları gibidir ki, onun cibâl ü enhârıyla bir kâinat olduğuna delildir. Çünkü kusursuzluğun bir hâdimi de mahdûdluktur. Tabiat bile bir kilit-i muhite olduğu için, şahikalarının eteğine hufreler saklanır!..

Ancak ben Hamid'ten bahsederken, garbın mesela Moliere gibi bir muhâvere-i tabiiye dâhisini düşünürüm de, Hamid gözümde onun için küçüldür. Antoine Albal, Moliere'in eserlerinden bahsederken diyor ki:

"Eşhâs-ı vekâyiin söylediği sözler her birinin amâk-ı efkârından, her birinin kar-ı mevcudiyetinden çıkar. Bunlar kendilerine söylenen sözleri dinlemez ve muhataplarına cevap vermezler. Kendi fikirlerini âdeta kendi ilimleri lâhik olmayacak surette, o kadar tabîi olarak takip ve ifade ederler ki Moliere'i unuttururlar. İşte dehâ."

* Mithat Cemal Kuntay, *Sebilürreşat*, 6 Eylül 1328/ 19 Eylül 1912, c. 9, nr. 211 s. 50-53
Abdulkerim Abdulkadiroğlu-Nuran Abdulkadiroğlu, *Mehmet Akif Ersoy Hakkında Yazılanlar (Sıratı Müstakim ve Sebilürreşat Mecmualarında Çıkan Makaleler)*, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara 1989, s. 79-85

Bizde Hamid böyle midir? Perişan-kıyafet bir bedevî kızı bile âsâr-ı Hamid'de söz söyleyecek olsa, insan o çehre-i bedâvetin yanı başında, Hamid Bey'in monocle ile müzeyyen dîdâr-ı kibârını görür.

Bilmem ki "Şiire muhavere sokmakta da ne ehemmiyet olmuş? Edebiyat-ı sahîha böyle şeylerle yürür mü?" diyecek kadar ukalâ fıtratlı ve cevahir kıymetli zevâtı asr-ı ahîr yetiştirebildi mi? Edebiyat âsârında muhaverenin ehemmiyeti, tasvir/diskripsiyon mertebesindedir. Öyle vakalar olur hareket-i tasviriyesini, şiirdeki bir kaç şahs-ı vakanın dudaklarındaki her raşe-i tekellüme medyun olur. Bahusus bir şeydeki kıymet istihsalindeki suûbetle mukayese edilecekse, *muhavere* bu hususça da diğer edebiyat sanayiine faiktir. Çünkü ehemmiyetince her meziyet-i edebiyeden evvel gelen *muhâvere-nüvîslük* sanatı suûbetçe hepsinden sonra gelir.* Senin *Seyfi Baba* kadar tabîî sözleri şimdiye kadar hiç biri söyletmedi. Ama mazinin bu hırmân u hüsrânını âti telâfi edecekmiş; o kadarını bilmem, meşîme-i müstakbelin evlâd-ı muhtemelesine sözüm yok.

Akif değerlendirmesinin bu bölümünde Mithat Cemal, Safahat şairinin başarısını "muhâvere-i tabiiye"ye indiriyor. Bu noktada da Molière çalışmaları ile tanıdığımız ve İkinci Meşrutiyet döneminde çok okunmuş Fransız eleştirmen Antoine Albalat'a (1856-1935) istinat ediyor. Molière piyeslerindeki karakterlere nasıl başarılı diyaloglar yapıyorsa, aynı usulu bizde uygulayan ve bunda da başarı sergileyen sanatçı Mehmet Akif'tir demeye getiriyor. Dahası Akif, *Süleymaniye Kürsüsünde*'ye birkaç kişi daha ilâve etse, onları kendi aralarında konuşursa, Akif'in iyi bir tiyatro yazarı olabileceğini öne sürüyor. Fakat şiir, özellikle de Akif'in şairliği neresinde bu değerlendirmenin?

Buradan sonuç olarak şu çıkıyor: İlk olarak Hamdullah Suphi'nin öne çıkardığı hususu, Mithat Cemal devam ettiriyor. Döneme hâkim olan bu tür değerlendirme ve tartışmalar, Akif şiirini maalesef tahkiyedeki başarısına indirgemekten öteye geçemiyorlar. Neticede de bu ön kabul o kadar yaygınlaştı ki, İttihat ve Terakki, Mütareke ve Cumhuriyet dönemlerinde hâlâ sürdürülmeye devam ediyor. Bu yüzden de ders kitaplarına o yıllardan beri Akif'in mesnevi tarzı hikâyeleri alınmak durumunda kalıyor. Fakat şunu söyleyelim ki Akif şiiri bundan ibaret değildir. Akif'in bu tarafı, onun tahkiyeci yanındır. Onun asıl şairliği burada değil, Safahat, *Hakkın Sesleri ve Gölgeleri*'deki parça parça şiirlerinde yatmaktadır.

Dolayısıyla Akif şiirinin kendi döneminde iyi kavranmadığı, bugün de aynı yüzeyselliğin devam ettiği açıkça ortadadır. Bu yüzeysellik, o gün için de bugün için de hâlâ geçerlidir. Sadece Akif muhalifleri için değil, Akif'i çok sevdiğini bildiğimiz eski ve yakın çevreler için de geçerli bu söylediklerimiz.

* Hiç bir şey diyalog kadar güç değildir. İyi muhavere, en son öğrenilebilen bir meziyet-i edebiyedir. Antoine Albalat, *San'at-ı Tahriir*, s. 301 (Mithat Cemal)

Edebiyatın Fransa'daki hocaları, *muhavere* için indel-istikra iki kısım, iki taksim kabul ederler. Biri şudur: Edebî, muntazam, müretteb muhavereler. Diğeri de şundan ibarettir: Beyne'l halk söylenen sözlerin, fotoğrafik bir temsil ve tasviri. Bu iki kısım iki mün-tehâdır. Bunlar arasında temas değil, çünkü o kolay, fakat tevazun temini çok zorlu bir iştir. Yani muhavereni hem tertip edeceksin, hem kitaba uyduracaksın. Hem intizâm-ı edebîsi olacak, hem yine güya eşhas-ı vak'an onu söylüyor olacak!.. Yani mürettep ve mutarit oluşuna rağmen, perişanlığa ait bir letâfet-i tabiiye arz edecek! Güç değil mi? İşte buna bilfiil ancak sen şu cevabı verdin:

— Arzu edildikten sonra, hiç güç değil!..

Sözlerimden iştibâh edenler *Safahat*'ın birinci kitabındaki *Hasır* manzumesini okusunlar da, bir dilenci öldüğü zaman -muharebât-ı âleme karşı İsviçre'nin mevkii ne ise- bir sail cenazesine karşı da midesi ve kesesi dolu olan insanların o kadar bîtaraf olduklarını, o ölüden ne kadar lâkaydâne ve fakat ne kadar tabîî bahsettiklerini, hasırı satanla alan arasında geçen muhavere-den anlasınlar. Fakat bir takım zevât hakikate karşı mutlaka gözlerini -li-ecli'l-iğmâz- kapayıp, ağızlarını -li-ecli'ş-şetm-açmak isterlermiş. Elden ne gelir? İnsaniyetin gözündeki perde-i a'mâ bile tedavi ediliyor, fakat vicdan-ı beşerdeki ridâ-yı iğmaz hastalığına ilâç yok. Bilmem insaniyet-i alîle hakkındaki bu lütf-u fenni keşfiyat-ı âtiyesinden mi beklemeli? Yoksa malûllerinin haslet-yâb-ı insaf olmalarından mı?

Muhaverenin ehemmiyeti anlaşıldı. Bu ne demek? Senin, Osmanlı nazmına *muhavereyi* sokarak hâsıl ettiğin *inkılâb-ı kebîr* anlaşıldı demektir. Şimdi muhaverenin şerâiti nedir? Sen o şeraite ne kadar riayet edebildin? Biraz da bunlar üzerinde konuşalım.

Muhaverede mühim şart kısıklık. Bunu -bazı zevatı gördüm- karıştırıyorlar; kısıklık bir muhaverenin heyet-i mecmuasında olacak sanıyorlar. Öyle değil, cümleler kısa olacak. Çünkü her muhavere-de her şahıs kendi söylemek ister. Bu böyledir. Ne yapmalı? Muhatabını uzun uzadıya dinlemek tevekkül ve tahammülünü, her insan-ı kâmil ibraz edemiyor. Fakat buna da itlâkı üzere cari olacak bir kaide-i külliye mahiyeti vermek yanlıştır. *Demircilerin*

Tatil İşgali isminde manzum bir risale var: Coppee'nindir. Hatta bir gün seninle beraber okumuştuk. On beş mi, on sekiz mi neyse, tavîlü'z zeyl ve's-sahâif bir risale!.. Böyle iken bu manzumede François Coppee evvelâ "grev", sonra "katil" yapan bir demirci amelesini, mütemadiyen ve muttariden bir mahkemenin salonunda hâkimlere hitap ettirir. Hatta manzume, ünvanından imzasına kadar demircinin hitâbâtıdır. Ama denilecek ki Coppee'nin o şiirinde demirci hak kelâmını cevâz-ı edebîden almıyormuş da, ceza mahkemelerinde her maznûna, cinayet mahkemelerinde her müttehime kanunun itâ ve hakimin ibraz ettiği müdafaa-i nefis salâhiyetinden alıyormuş. Daha iyi ya. Benim de meramım âsâr-ı edebiyedeki bu ilcâ-yı mevki tesirini anlamaktır.

İhtimal ki *Süleymaniye Kürsüsünde* vaaz eden zatın uzun söylediğine itiraz edecekler bulunur. Bu itirâzat-ı mukaddere ashabına sorarım: Mahkûmiyet ihtimalinin içinde, bir heyet-i mehîbe-i hâkimenin önünde sandalî-i töhmetinden raşe-i haşyet içinde kalkan bir demircinin mi sözü kesilmez, yoksa bir mabed-i muazam içinde, bir cemaat-ı hâşia önünde, bir kürsi-i hitabet üzerinde, alnında şaibe-i töhmet değil amâme-i şeriat taşıyan bir diyanet vaizinin mi?

Ama bu zevat bu sözlere de itiraz ederlermiş. Şüphe yok. Bu müsellemdir ki dünyada her şey bir hakayık-ı sâbite-i riyaziye, bir de muarızlarımızın dehâlarından başka her şey itiraz götürür.

Namık Kemal Beyin oğlu Ali Ekrem Beyle bir gün senin *Meyhane*'yi okuyorduk. İkimiz de bir kusur arayıp bulmak istedik. Ben, şiirinde nakîse bulmaktan izhâr-ı acz ettim. Ekrem Bey buldu, meyhane kapısına gelen kadının tatvîl-i kelâm etmesi kusurdur dedi. Ekrem Beyin bu ictihad ve itikadına o zaman olduğu gibi şimdi de musırran muârızım.

Vakıa lisan-ı nazımda Kemal'in dediği gibi, "mufassalat efendilik" tahammül edilir mesâibden değildir. Şiir bir şey-i semavî olduğuna göre, şiirdeki bu nakîse de âfât-ı semâviyedendir. Fakat insaf ile düşünmeli ki senin *Meyhane* manzumesinde söz söyleyen kadın, maîşet ve muaşeretçe dûn seviyelidir. Bâhusus bizim memleket mahallâtından birine mensuptur. Bizdeki mahalle-per-

ver kadınların ne kadar natûk şeyler oldukları malûmundur. Hele tekrar düşünmeli ki zavallı kadının bir ayyaş kocası vardır, her gece zevciyet firâşına meyhanelerin hatırat ve mayiâtını taşıyıp getirir. Kadın maddeten ve manen ateşler saçan bir herifle, yani bir harîk-i hânuman-sûz ile yekvücut olup yatmak mecburiyetindedir. Binaenaleyh o kadın söyler, çok söyler, her şeyi söyler, mütemadiyen söyler. Elhâsıl söyler, söyler, söyler!..

Bilmem içtihadımda muhtî miyim?

Fransızlarda iyi bir vodvilist olan Labiche ile dâhi-i müebbed-i hayat Moliere, muhavere muktedâ-yı münferid mahiyetli iki misal-i imtisâldir. Vakıa sen henüz bize tiyatro âsârı yazmadın. Fakat işte bir perdelik tiyatrolar cesametinde ve onların üç dört perde-liği liyâkatında şiiirlerin var. *Safahat*'ın bu ikinci kitabı ise, bir fâci-a-yı manzume mahiyetindedir. Ancak sahnesi eksik, eşhâs-ı vakası mefkûd. Fakat sen memleketin rezâiline ayrı ayrı şahsiyetler, ayrı ayrı nâtıklar vermiş; memleketin fecâyî-i ahlâkiyesini natûk birer insan gibi söyletmişsin. Ah, o fecâyîin ne vakit dili tutulacak?

Süleymaniye Kürsüsünde tasvir ettiğin vaiz ki başının dışında sarık, içinde Avrupa ve Asya malûmat ve meşhûdâtı olduğuna göre *Abdürreşit İbrahim*'dir. Uzun bir monolog yapmasa da meselâ eşhas-ı vaka ile karşılaşır konuşsa, ki arada senin kalem-i sanatın vasıta olduktan sonra pek kolaydır, kitabın tabiî muhavere misali olan tiyatro mahiyetini alabilecek. Bana öyle gelir ki bizde hareketli, hayatlı muhavere, tiyatro sahife ve sahnelerine de senin kalemin bir gün sokacaktır. Bu hususta milletin istikbâl-i karîbinde bir Moliere, bir Labiche vazifesi ifâ edeceksin.

Kanaatimi sarahatle söylediğim için, muarızlarımın sîne-i ilhamlarındaki mütedahil şütûma ruhsat-ı feverân vermelerinden korkulur. Ne beis var? Âdât-ı beldedendir ki bizde halkın bir kısmı yere, bir kısmı da rast geldiği her cebhe-i ciddiyet-pervere tükürür. Ciddiyeti, hakaretin iskat ettiği bir memleketteyiz. Rezaile cihangirlik, fazilet ve metanete de şehadet rolü isabet eden böyle müt-hiş bir sahne üzerinde susmak daha müfit idi, ama neyse bir defa şakk-ı şefe etmiş bulunduk.

Mithat Cemal Kuntay Venedik'te Zindanlı Saray'ın kapısı önünde.
[Marmara Üniversitesi Taha Toros Arşivi]

SAFAHAT ŞAİRİNE*

III

Mithat Cemal Kuntay

Şiirlerinden biri için pis bir kelimenin mevcudiyeti vesile-i itiraz olmuştur; vakıa *muhaverenin* kaba, sefil, harc-ı âm olması memnûdur. Henri Mounier gibi, meziyeti yalnız her rast geldiği *muhavereyi* yazmaktan ibaret kalan muharrirler okunmaz; fakat bu nükteye dikkat etmeli! Henri Mounier'nin değeri, kıymeti ancak avâmın kaba lisanına tercüman olmasından ibaret kalıyor. Halbuki ben yukarıda iddia ettiğim gibi, aşağıda ispat eyleyeceğim ki senin *Safahat*, "*teşbih*" ve "*tasvir*" gibi iki şube-i edebde de muvaffaktır; hatta bir noktai nazardan münferiddir bile.

Şu pis kelime bahsi ufacık hacmine nisbetle, midede büyücek daire-i ihtilâl hâsıl eden sinekler kabilindedir. Şunu halledelim: Belâgati en ibtidâi kavâid-i edebiye kitapları bile, muktezâ-yı makama göre söz söylemek diye tarif ederler. Frenkler edebiyatı mazîmizde olduğu gibi, nefsi emmâre-i eâzım eğlencesi olmaktan müteâil gören bir nazarla, fenn olarak tettebbu ediyorlar. Öyle iken onlar da bu tarifi tatbikat-ı mütekâmilelerinden başka bir şey göstermiyorlar.

* Mithat Cemal Kuntay, *Sebilürreşat*, 20 Eylül 1328/ 3 Ekim 1912, c. 9, nr. 213, s. 88-89
Abdulkerim Abdulkadiroğlu-Nuran Abdulkadiroğlu, *Mehmet Akif Ersoy Hakkında Yazılanlar (Sıratı Müstakim ve Sebilürreşat Mecmualarında Çıkan Makaleler)*, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara 1989, s. 87-89

Mithat Cemal yazısında, gene Akif'in eleştirilen bir yanına işaret ediyor, fakat bunda onun haklılığını vurguluyor. Eleştiriyi kelime bazında sürdürmek, buradan sanatçının hakkını veya haksızlığını söylemek!.. İkinci Meşrutiyet yıllarının en yaygın eleştiri tutumu maalesef budur. Fakat eleştirisinin ikinci bölümünde Mithat Cemal bunu aşılıyor ve müthiş bir seviyeye yükseliyor:

Akif'in *Safahat*'ında, İstibdat şiirinde kullandığı "avize" imgesini, Batılı sanatçı ve düşünürlerin kullanımları ile mukayese ediyor ve buradan da parlıtlı sonuçlara ulaşıyor:

Waterloo Harbinde Napolyon askerleriyle İngiliz askeri teka-bül ederler. Bir rivayete göre İngiliz generallerinden Kolayıl, riva-yet-i uhrâya göre (Füland) Fransızlara teslim teklif eder, o zaman Napolyon'un maruf generallerinden Camberon:

— Has!.. cevabını verir.

Bu pis kelime, mübeccel muârizlarımızın gayr-ı nezih, edeb-güdâz ve kim bilir ne gibi sıfatlarla tavsif buyuracakları bu kelime, Waterloo harbinden daha ziyade şöhret kazanmıştır. Hele Hugo hâkime-i asâr-ı âtiye olan o talâkatıyla bu kelimenin medhini bitiremez: "Camberon bu kelimeyi bir kılıç gibi arardı" der. "Rouget de Lisle... *Marseillaisesi* nasıl bir nefha-i ilâhiyenin kendisine nüfuzuyla bulduysa, Camberon da bu kelimeyi o suretle ibdâ etti" der.

Düşünmelidir: Hugo mert kelimesi gibi "Has... oradan!" diye tercüme edilebilen bir kelimeyi, mahsûl-ü ilham olmakta bir milletin *Marseillaise* gibi bir neşîde-i hürriyetine teşbih etmiştir.

Hülâsa "Her makamın bir makali vardır". Hakikatlerin bu kadar basitlerini olsun unutmamalı.

Bu muhterem muârizlara göre, acaba General Camberon İngiliz paşasına:

- Muhterem Paşa hazretleri!.. Fransız ordusunun zimâm-ı idaresini yed-i devletinize teslim etmek nâmûs-ı çakerânemize dokunur kabilinden, tahtes-sıfır bürûdetleri hâvi ve bed-mestler mecâlisinde teâtî edilen kelimât-ı hulûs-âyâta müşâbih bir nezâket-i mudhike nümûnesi mi tefevvüh etmeli idi?

İşte *Köse İmam*'ın:

"Hani bir sâye-i Şâhâne çekip her... yer" mısraındaki kelime de Camberon'un sözü kabilindedir. Dört sene evvel sâye-i Şâhâne deyip harîm-i iffetlere giren, ceplere giren, vicdanlara giren, kafaların içine giren ellerin ve ağızların yaptığı şeyler!.. Yemek değildi de ne idi? Atinin *vaka-nüvîsi* bu rezâili yazarken, ihtimal ki bu kadar melânetler karşısında raşe-i isyan göstermeyen tarihin o mukavva çehresine, o kâğıt kalbine tükürür de, o rezâili tasvir için bundan daha şenî bir kelime arar.

Düşün Akif!.. Üç asırlık sevâbık-ı fahire ve üç asırlık da sevâbık-ı fâtıra bizi hâlâ terbiye edememiş. Elimizdeki râyet-i istiklâli isteseler belki vereceğiz de, boynumuzdaki boyun bağıını terk-i edeptir" diye vermeyeceğiz.

*

**

"Teşbih" bahsine gelelim. Teşbih için de şerait var: Calî olmayacak, zevk-i selîme mugayir olmayacak, hakiki teşbih *image vraie* olacak. Hulâsa şekl-i ifadesi bir çok, fakat mahiyeti münferit olan iki şart vardır. Biri "hakikilik", biri de şekli nev'ine münhasırlık orijinal dedikleri.

Senin edebiyatta sanat-ı kâşifen, "*teşbihçilikten ziyade tasvir-ciliktir*". Bununla beraber *teşbih-nüvîs* şairlerimizdensin de. Hele o kadar orijinal teşbihlerin var ki, bir misli Avrupa edebiyatında mevki-i lâyetmût kazanır. *İstibdat* ünvanlı, *Safahat*'ın birinci kitabında bir bedîan var; orada muharrir-i mucidi olduğun şu dört mısraın kariî ol:

Nasılsa bedrin o akşam nigâh-ı sîmîni,
Tarassut etmek için sanki evlerin içini;
Dikildi safha-i mînâda semt-i re'simize.
Tavansız evlere yâ Rabb ne hoş bir âvîze!

Sen de burada ayı âvizeye teşbih ediyorsun. Pascal da, Lamartine.. Leconte de Lisle de güneşi lâmbaya teşbih ediyorlar. Fakat sen kamere "âvîze" diyorsun ki şu sıfat, en evvel hatıra bir sakf-ı taalluk getiriyor; bu hatıra geldikten sonra onu tavansız evlere asmakla misâlsiz bir orijinalite gösteriyorsun. Bir de onların teşbihlerine bak:

Güneş Hakkında

"Bu şaşaa-dâr ziya, kâinatı tenvir etmek için konulmuş, ebedî bir lâmba gibi..." (*Pascal*).

Ay Hakkında

"Ufka asılmış altın bir lâmba gibi kenar-ı ufukta sallanıyor" (*Lamartine*).

“Sarı benizli kamer bulutu tenvir ederek, (mağmum bir lâmba) gibi hazin hazin irticâc ediyordu” (**Leconte de Lisle**).

Ay yahut güneş deyince hatıra münasebet-i nûr ve ziya ile mutlaka lâmba, meşale falan gibi bir şey gelir. Binaenaleyh ne aya, ne güneşe meşale, lâmba demek bir teşbih-i nadirül-vücut sayılamaz. Şimdi ortada dört adam var ki Akif, Pascal, Lamartine, De Lisle, dördü de ayı lâmbaya benzetmiş. Ancak o üç garp sanatkârı teşbihlerine orijinalite bahsetmek için biri lâmbayı mağmum, diğeri zerrîn, bir diğeri de müebbet sıfatlarıyla söylemiş. Sen ise ona hem avize demiş, hem de onu tavansız evlere asmışsın. Seninki “*tavansız bir eve asılmak*” gibi, ilk defa söylenmiş bir tezadı tazammun ettiği için ötekilerin teşbihine fâiktir.

Süleymaniye Kürsüsünde de nazarı dikkate -kariin kalbinden nebeân eden gözyaşı gibi- asılıp kalan pırlantaların var. Onları da gelecek makalemde tetkik edeceğim.

Akif Bey'in Safahat'ı münasebetiyle UNSUR-U İSLAM VE ÜÇ CEREYAN I*

H. Aydın

Memlekette muayyen bir iki cereyan-ı siyasî ve içtimaî vücuda geldi. Evvelâ İttihat ve Terakki cereyanı ki bütün Osmanlı İmparatorluğu'ndan mürûr-u zaman ile aynı lisan ile konuşur, aynı kavânîne ittiba eder, aynı hiss-i ictimaî ile yaşar bir devlet vücudunda getirmek; ikincisi Millî Meşrutiyet cereyanı ki Türklerin bulunduğu mıntika dâhilinde her şeyi Türkleştirerek kuvvetli bir Türk hükümeti vücuda getirmek ve Arnavutlara Rumeli'nde, Araplara Arabistan'da vâsi salâhiyetler bahş etmek.

Üçüncüsü de Osmanlı İmparatorluğu dâhilinde mevcut olan edyân ve elsineye mürûr-u zaman ile mümkün olduğu kadar müsâvat tanıyarak, menfaat ve itilaf üzerine müesses büyük bir imparatorluk vücuda getirmek cereyanı ki bunu da Hürriyet ve İtilaf teşhis etmektedir.

Şimdi bu cereyanlardan hangisi tercih edilirse edilsin, cereyanı idâme edecek kuvvetler meyanında en ziyade müslümanlar mevzûbahis olacağı için, bu unsurun bu gibi teşebbüsleri kuvveden fiile çıkarabilecek bir iktidara malik olmasını temin etmek

* *Vazife*, 20 Eylül 1328/ 3 Ekim 1912, s. 4

İbrahim Öztürkçü, *Edebiyat Mahkemesinde Mehmet Akif (Safahat-Birinci Kitap Tartışmaları)*, Akademik Kitaplar, İstanbul 2017, s. 219-221

İbrahim Öztürkçü, *II. Meşrutiyet Dönemi Mehmet Akif Tartışmaları I*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Yayınları, Burdur 2021, s. 271-273

Bu nefis eser-i içtimai hakkında ayrıca makale yazacağız. (H. Aydın)

İlk defa İbrahim Öztürkçü tarafından Akif literatürüne kazandırılan bu ve bundan sonraki makalenin sahibi hakkında herhangi bir fikrimiz bulunmamaktadır. Fakat H. Aydın rumuzuyla yazan makale sahibinin birikimi ortadadır. Diğer bir husus da makale sahibinin kendi yazısının sonuna düştüğü dipnottur: "Bu nefis eser-i içtimai hakkında ayrıca makale yazacağız" demesidir. Fakat henüz H. Aydın'ın o yazısını görebilmiş değiliz.

icap eder. Hâlbuki maatteessüf memleketimizde unsur-ı İslam'ın terakkisi, İslamiyet'in tesis ve takviyesi için uğraşanlar pek mahduttur. Bugün gayr-ı müslim anâsır gençlerinin kız olsun, erkek olsun hemen nisfından ziyadesi kendi lisanından başka bir ecnebi lisanıyla da tekellüm ettiği gibi para kazandırabilecek bir sanata da sahiptir. Hâlbuki müslüman gençlerinin mühendis, baytar, doktor mekteplerinden çıkabilenlerinin bile büyük bir kısmı devletin muâvenetine muhtaç kalıyor. Lisan bilen gençlerimiz ise hemen parmak ile gösteriliyor. Anâsır-ı gayr-ı müslimenin rüesâ-yı ruhaniyesi dinlerinin teyit ve takviyesi için elden gelen fedakârlıktan geri kalmadıkları halde, bizim acemi neferlerimizin içinde peygamberinin ismini bile bilemeyecek kadar cahil kalanları buluyor. Veyahut dinini öğrenenlerimiz o kadar yanlış fikirlere zâhib oluyor ki dinin esasını diğerine adavet, her türlü terakkiden içtinap, her şeye karşı taassup gibi telakki ediyor.

Din-i İslam'ın felsefe-i içitmeyesinden gâfil kalan bazı münevver fikirlilerimiz de İslam'ın esbâb-ı inhitâtını dine atfederek, dine ve dolayısıyla dindaşlarına hizmet edemez bir hale geliyor ve düşünölmüyor ki Tirol eyaletinin koyu Katolikliği, İngilizlerin şiddet-i taassubu, memleketimizdeki Rum, Bulgar, Ermeni, Yahudi cemiyet-i ruhbanîyesinin vesâyet-i dâimesi mâni'-i terakki olmadıktan sonra!

İslamiyet evleviyetle mâni'-i terakki değildir. O İslamiyet ki asar-ı evvelînde büyük bir medeniyet vücuda getirerek, garp medeniyet-i hâzırasının esaslarını kurmuştur.

Bizim fikrimize göre memleketimizde bir Osmanlı müvâzeneti vücuda getirerek, herkese aynı hukuk ve vezâifi tanıyabilmek için her şeyden evvel unsur-ı İslam'ın terakkisini temin ederek onu gayr-ı müslim anâsırın seviye-i medenîyesine yükseltmek icap eder. Bunun için her şeyden evvel mahz-ı hürriyet ve adalet olan din-i İslam'ı bihakkın talim ve din-i İslam ile İsrailiyyâtı birbirinden tefrik ve temyiz edebilecek hocalar hazırlamak ve anâsır-ı İslamiye'de ilim, fen, terakki muhabbetlerini kökleştirecek esbâb-ı maddîyeye tevessül etmek lazım gelir. Yoksa hâl-i hazırda olduğu gibi anâsır-ı İslamiye cehl ve taassup içinde boğulup kaldıktan,

her türlü esbab-ı medeniyeden mahrum ve bî-vâye yaşadıkdan sonra, memlekette mevcut olan üç cereyanın üçü de nihayet anâsır-ı İslamiye'nin felaketiyle nihayet bulmak muhakkaktır.

Hamiş: Bu üç cereyandan hangisinin en ziyade İslamiyet'in menâfiyle kâbil-i telif olabileceğini ayrı ayrı yazacağız.

Akif Bey'in Safahat'ı münasebetiyle UNSUR-U İSLÂM VE ÜÇ CEREYÂN II*

H. Ayın

Geçen makalemde memlekette vücuda gelen üç cereyandan hangisi tercih ve takip edilirse edilsin unsur-ı İslâm anâsır-ı saireden medeniyette, yani ilimde, fende, ticarete, sanayide teâvün ve tenâsurda geri kalmış buldukça, mücadelenin mutlaka unsur-ı İslâm'ın zararıyla neticeleneceğini söylemiştim.

Kavânin-i tabiiyeye nazaran bu neticenin başta türlü olmak ihtimali yoktur. Mademki hayat, nihayet bir mücadele-i maîşettir, şüphesiz bu mücadelede kim en iyi teçhiz edilmiş, kim bu mücadeleye en iyi ihzâr edilmiş ise onun galebe etmesi muhakkaktır. Maddi esbâba mütevakıf olan bu galebede maneviyatın, fezâil-i ahlâkiyenin tesiri yoktur. Bugün ahlâk-ı ferdî ve içtimaî nokta-i nazarından öyle milletler vardır ki, medeniyetin esbâb-ı maddiyesine malik bulduklarından, diğerlerine rekabet etmekte ve bu rekabette galip de gelmektedirler. Buna mukabil cidden fazilet- i ferdiye ve ictimaiyeye malik olan cemiyât-ı İslâmiye her yerde mağlup olarak, medeniyetin esbâb-ı maddiyesine malik olan akvâmın bâzîçe-i ihtirâsâtı olmaktadırlar. Fas, İran, Cezayir vesair memleketler Müslümanları bunların birer şâhid-i esef-nâkidir. Binâenaleyh cemiyât-ı İslâmiye her türlü cereyanlara kapılmadan evvel gerek ferden, gerek cemiyeten bekâlarının neye mütevakıf olduğunu bi-hakkın idrak ve ona göre bir hatt-ı hareket ihtiyar etmelidir.

* *Vazife*, 24 eylül 1328/ 7 ekim 1912, s. 4

İbrahim Öztürkçü, *Edebiyat Mahkemesinde Mehmet Akif (Safahat-Birinci Kitap Tartışmaları)*, Akademik Kitaplar, İstanbul 2017, s. 222-225

İbrahim Öztürkçü, *II. Meşrutiyet Dönemi Mehmet Akif Tartışmaları I*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Yayınları, Burdur 2021, s. 275-278

Bize göre anâsır-ı İslâmiyenin mücadele-i medeniyede muvaffak olabilmesi medeniyet-i hâzırının ki, şüphesiz beyne'l-beşer bir medeniyet-i müşterekedir ve bu medeniyetin vücûda gelmesinde Yunaniler, Mısırlılar, Asuriler kadar İslâmların da hizmeti sebki etmiştir. Medeniyet-i hâzırının icâbât-ı maddiyesiyle teşhiz etmiş bulunmasına vâbestedir.

Bir Müslümanın tacir veya sanatkâr olması, demir dövmesi veya buğday sevk edebilmesi için, esâsât-ı diniyeden hiç birinin tebeddülüne lüzum yoktur. Nitekim evvelce de söylediğimiz vecihle İngiliz Protestanlığı İngilizlerin pek iyi birer tacir, pek iyi birer kâşif olmalarına; Avusturya, Alman veya Fransız Katolikliği bu milletlere mensup olanların ilim ve fende ve medeniyetin bil-cümle aksamında terakki etmelerine mâni' olmamıştır. Nitekim evâil-i İslâmiyet'te Arap Müslümanlarının ta Hindistan, Çin'den başlayarak bütün Afrika-yı cenubi ve şimali hatta Rusya'nın aksâm-ı şarkıyyesiyle, İsveç ve Norveç'in aksâm-ı cenûbiyesine kadar ticaret maksadıyla ihtiyâr-ı sefer etmelerine mâni olmamıştır. Nitekim bugün Rus Tatarlarının, Rusya'nın bazı vilâyetlerinde büyük ticaret-hanelere malik olmalarına da hail teşkil etmemiştir. Medeniyetin icabat-ı maddiyesiyle amel olmak için medenî bir devlet olarak yaşamak ve müdafaa-i mevcudiyet etmek için mutlaka dini terk etmek, mutlaka mevcut olan an'anâtın aleyhinde hareket etmek, mutlaka filân kisveye girmek icap etmez; şüphesiz dünyanın her tarafında aynı âdete riayet eden, aynı hayatı süren, aynı elbiseyi giyen, aynı suretle ahrârâne düşünen bir hizb-i kalîl vardır. Ve bu hizb-i kalîl arasında, tarz-ı tefekkürden, tarz-ı maişete kadar her şeyde iştirak vardır. Fakat milletleri idare ve sevk eden bu hizb-i kalil olsa bile milliyetleri vücuda getirenler, onların içtimaiyâtını teşhis edenler bunlar değildir. Rus köylüsü, Avusturya köylüsü, Alman köylüsü, İsveç ve Fransa köylüsü, Japon İsveç köylüsü ayrı an'anelere, ayrı elbiselere, ayrı düşünüşlere maliktir ve hepsi de medeniyette müterakkidir. Hepsi de medeniyette birer âmil-i medenîdir.

Bundan anlaşılır ki hâl-i hâzırda mütemeddin olmak demek, mümkün olduğu kadar fazla müstahsil olmak demekten başka bir

şey değildir. Her kim fazla istihsal eder, kesb-i servet edebilirse, en ziyade mütemeddin o olur. Tabir-i diğerle şimdiki medeniyetin esasını servet teşkil etmektedir. Fakir bir millet ebediyen mütemeddin olmamaya mahkûmdur.

Bugün Avrupa'nın, Amerika'nın geniş bulvarları, milyonlara çıkan tiyatroları, milyarlarla vücuda gelen şimendiferleri, limanları, yolları âsâr-ı medeniyet ise, şüphesiz medeniyetin esasını da servet teşkil ediyor demektir.

Hâli hâzırda münasebat-ı ticariye beynelmilel bir şekil aldığı için, rekabet de beynelmilel bir şekle girmiştir. Rus köylüsüyle, Amerika, Anadolu köylüsü ticarete yekdiğerinin rakibidir. Bu cihettendir ki en iyi rekabet eden, işini en iyi bilendir. Binâenaleyh Müslümanların da rekabet edebilmesi için işlerini bilmesi lazım gelir... Yani bir Müslüman köylüsü de bir Avrupalı köylü gibi okumalı, yazmalı, buğdaydan, buğdayın envâından, toprağın suret-i islâhından anlamalı, beynelmilel borsaları olmasa bile en yakın piyasayı bilmeli, piyasa işinden anlamalı, hukukunu, vezâifini idrak etmeli, hükümet ne demektir, vergi ne demektir öğrenmeli. Para ne demektir, nasıl idare edilir, nasıl iktisat edilir?

Köylüler, yekdiğerine nasıl muâvenet edebilir ilh. öğrenmiş bulunmalıdır. Bunları öğrenmek için de Avrupa'ya gitmek, Fransızlar gibi düşünmek, Amerika potini veya Alman şapkası giymek icap etmez; tedrisatı yolunda, muallimi yolunda muntazam bir köy mektebi, bir "nümune çiftliği" veya tarlası, bir muktedir ziraat memuru ve bunların hepsinin fevkinde olarak âdil ve müşfik bir hükümet kifayet eder.

Memleketimizde bunları vücuda getirecek olan yegâne kuvvet, hükümet kuvveti olduğu için gelecek makalede bu hususta hükümete terettüp eden vazifeden ve hükümet vazifesini ifa etmediği takdirde Müslümanlara farz-ı ayn olacak teşebbüsâtan bahsedeceğim.

H. Aydın

BİZDEN OLMAYANLARA DEĞİL*

Hem-derd ü hem-viddânım Akif'e

Çekilmiş şöyle tenhâ bir yere eyyâm-ı nekbette;
Bunalmıştım o mevt-âlûde kabristân-ı kesrette
Ne bir hem-derd ü hem-dem... Varsa uzletgâh-ı vahdette
Enîsi olmayınca, âdeme zindân cennet de.

Vatan mecrûh, ufuklar sarsılır âh-ı müdâmından;
Alevler püskürür, kanlar saçar her bir mesâmından.
O milyonlarla evlâdın havâssından, avâmından
Meded yok... Sanki râzi cümlesi hâlin devamından?

Vatan sevdâsı insanlar için bir hiss-i fitriyken;
O mecnûnâne sevdânın esîr-i bî-karâriyken!
Esaret mi dedim? Yok yok medâr-ı iftihâriyken,
Vatan namusu, ırzı, mâder-i şefkat-nisâriyken.

Vatan dendikçe rûhum gaşy olur fart-ı garâmından,
Geçer o varlığından, kâinâtın subh u şâmından;
Vatan kadri nedir? Çık hârice bâbü's-selâmından:
O hicranlar haber versin sana şevketli nâmından.

* Mehmet Fahrettin, *Sebilürreşat*, 20 kanunuevvel 1328/2 ocak 1913, c. 9, nr. 225, s. 300-301

O mihnet-gehde vicdânım koyuldu şöyle feryâda:
Bu lâkaydi nedir bizde? Vatan çağırırken imdâda.
Vatan elden giderse, yok vatan evlâd ü ahfâda;
Şerefli bir liyâkat (!) haşre dek lanet ile yâda.

Bizim'çün yok mu Allah'ım uyanmak hâb-ı gafletden?
Bizim'çün ibret almak yok mudur bunca felâketden?
Bizim'çün tevbe etmek yok mu zilletten, atâletden?
Kırıp el birliğiyle, kurtulup kayd-ı esâretten.

Değil miydik o biz kim *Doksan Üç harbî*'nde kahr olduk!
Çırıl çıplak edip terk-i diyâr, İstanbul'a dolduk!
Ne açıklıklar, ne mihnetlerle kabristâna yol bulduk!
Bütün milletçe girdik mâteme eyvâh... Saç yolduk.

O Ruscuklar, Vidinler, Sofyalar Bulgar'a mâl oldu;
Büyük bir Bulgaristan şekline girdi ne hâl oldu?
Tutun kim bu felâket bâ'is-i her kıyl ü kal oldu;
Fakat bâd-ı hevâ gitti, bize kanlı vebâl oldu!

O Bulgar işte şimdi adam oldu çıkdı meydâna,
Otuz yılda..? Evet hayret verir elbette insana.
Ne zannettin! Çalıştı iktisâb-ı ilm ü irfâna,
Yetiştî hîlede, her mel'anette fikr-i Şeytân'a!

O günlerde meğer biz kalkmışız, göz açmışız hayret!..
Meğer etmiş teşekkül zulme karşı -etme!- cemiyyet:
Ya isyân-ı umûmî ya ki istihsâl-i hürriyyet;
Eğerçi aslı varsa, doğrusu ya pek büyük himmet!

Evet, endîşe-nâkim aklımız, iz'ânımız nerde?
Tereddüd etmeyim mi? Rüşdümüz, irfânımız nerde?
Bizi birleştiren, millet eden *Kur'an*'ımız nerde?
Bu kansızlık, bu hissizlik içinde cânımız nerede?

Kimi dehrî, tabîi, bazımız meftûn-u kavmiyyet;
Silinmiş mürde kalbinden diyânet, hubb-u milliyet.
Kimi cehl ü taassupla kararmış gözleri: Cinnet!..
Nasıl mümkün olur bunlar için teşkîl-i cemiyet?

Nihâyet işte herkes hürr-i mutlak: Bî-inân oldu,
Yazık bir inhilâl-i ictimâî... Pek yamân oldu!
Cihan güldü bize, bu kavgamız ammâ ne şân oldu?
Zelîl olduk, rezîl olduk da a'dâ kâmrân oldu!

Mehmet Fahrettin
2 ocak 1913

KONYA SAFAHÂT-I HAYATINDAN: ALAADDİN TEPESİNDE*

Safahat sahib-i muhteremi Mehmet Akif Bey'e

Geçende bir hayli sıkıldım. Benimse bir ukde
Sıkınca kalbimi bir türlü evde, medresede,
Medâr-ı tesliye bulmazdı ruh-u bî-zârım;
Çıkar, kederden uzak bir muhit-i şevk ararım.
Fakat bu yerde elemden, sümûm-u gamdan uzak,
Teneffüs eyleyecek bir hevâ-yı sâf aramak
Evet, mûhali temenni demek.. Bizim şehrin
Muhit-i kalbe kasâvet veren bu köhne yerin
Nedense mevkii vâreste her letâfetten,
Hayatı okşayacak neşvezâr-ı hilkatten.

* İbni Hazım Naim, *Sebilürreşat*, 3 kanunusani 1328/ 16 ocak 1913, c. 9, nr. 227 s. 331-332

Sebilürreşat'ın yazı kadrosu içinde yer alan isimlerden biri olan İbni Hazım Naim, Cumhuriyet döneminde yaygın olan adıyla Naim Hazım Onat (Konya, 1889-Ankara 1953) önemli bir filoloji uzmanıdır. Arapçaya derin vukufu ile tanınan Onat, Sami dilleri ile Türkçenin karanlık dönemleri üzerinde çalışmış, Arapçadaki eski, arkaik Türkçe kelimeleri tespit etmiş, Türkiye'de karşılaştırmalı filoloji çalışmalarının öncüsü bir isimdir. Bu alanda *Türk Dilinin Sami Dilleri ile Münasebeti* (1933) ve *Arapçanın Türk Diliyle Kuruluşu* (1944) adlı çalışmalarıyla bilinir. İlgili çalışmaların bugün eskleyen yanlarının bulunması, onların değerini gene de azaltmıyor. Onun diğer bir yanı da Mustafa Kemal'e, "Atatürk" soyadını öneren kişi oluşudur. Buradan ayrı olarak da *Babalık*, *Sebilürreşat*, *TDK Belleten* ve *Ülkü*'de makaleleri yayınlanmış olan Onat, Türk Dil Kurumunda uzun yıllar Derleme Kurulu Başkanlığını yürütmüştür. Bütün bunların dışında Naim Hazım Onat aynı zamanda şairdir. Divan hacmi genişliğindeki şiirleri kitaba dönüştürülmemiş, Türk Dil Kurumu'na emanet olarak bırakılmıştır. Bu arada yukarıdaki şiirin iki özelliği birden dikkatimizi çekiyor. O da mısraları ve beyitleri bölmesi ile *Serveti Fünun* yolunda bir şair oluşu, diğeri de Akif'e olan hayranlığı! Şiirin içeriği de doğrudan Akif yolunda!...

Yukarıda bir tepe vardır ki tırmanıp, yalnız
Onun esintili sırtında, bir hava alırsın.
Soğuktu gerçi fakat bakmadım, biraz tepeye
Çıkar da, hüznümü ta'dil eder miyim ki diye,
Elimde şemsiye çıktım, aman, sokaklardan
Geçilmiyor, ne kadar çok çamur! Düşen, kalkan
Arar mısın? Bereket versin elde şemsiyemin
Dokundu yardımını, zira dayanmasam, mümkün
Değil akan o çamurlardan öyle atlayamaz,
Yuvarlanırdım. Onun işte yardımıyla biraz
İlerledim, tepeye çıktım; orda sanki hava
Alıp ferahlayacaktım! Fakat o yerde, daha
Ziyade ruhumu rencide eyleyen bir hal
Görünce dalmışım artık, garîk-i ye's ü melâl:

Şu yanda camiin altında bir saat uzayan
Mahalleler... Ne dedim, yok o bir mezaristan;
Ki dâr u gîr-i maîşette bî-mecal-i nizâ,
Yatıp durur ederek sa'ye-i hisse, fikre vedâ!
Serâbı deşmeye benzer şu bir yığın toprak
İçinde bir hareket, bir hayat-ı şevk aramak!..
O bir tarafta fakat muntazam, letâfetdâr
Hristiyanlara mahsus olan binalar var
Bakın, şu onların ancak îanesiyle vücud
Bulan müessesese: mekteb, nasıl hayat-efzûd
Ne intizam u tekemmül!.. O bir avuç millet
Bakın, nasıl çalışıp gayret eyliyor... Hayret!..
Neden o mâkbere olsun bizim mebânımız?
Yazık yazık, " iki günlük hayat-ı fânımız
İçin o çok bile" fikriyle böyle makhûruz.

Mezara dipdiri girmek, gömülmek istiyoruz.
Nedir şu bizdeki gaflet, nedir bu süfliyyet,
Şu mehd-i saltanatı kaplamış keder, kasvet?

Bu hasbıhal ile me'yûs idim.. hemen bir adam
Ki bildiğim hâcelerden biriydi.. verdi selâm.
Oturdu, şimdi tabîi kelâma mecburuz,
Aman hocam, nerden böyle? Hiç görüşmüyoruz,
Nasılsınız gibi üç beş lâkırtıdan sonra
Deşildi derd-i siyaset, o bahse geldi sıra:
Ne havadis, ne yalan var yine? Ben hiç gazete
Okumam, hepsi yalan! Doğrusu birkaç hafta
Çıkmadım bir yere, pek rahatım.. insan ne kadar
İhtilât etse, o nisbette merakı artar.
Gazete.. çok şükür Allah'a ki bak bunlara ben
Vermedim şimdiye dek on para olsun, zaten
Onu almak bile caiz değil.. öyle yalana
Vermeyin bir para, hem söyleyiniz de alana!..
Almasın bir daha, zira o bey' bâtıldır.
O âza nedir? Onları birkaç hınzır
Küfre uydurarak, sonra da artık burada
O yalanlar, hezeyanlar basılırmış kâğıda.
İşte bunlar bize hep gösteriyor ki, saat
Pek yakın.. etmeli Allaha ibadet, tâat!..
"Çıkıyor her ne ki gelmişse haberde bir bir."
Bunların hepsi alâmet-i kıyâmettedir.
Bu felâketleri millet, görecekti zaten
Pek yakın çünkü kıyâmet, yalnız mağripten
Doğuverseydi güneş.. bir de!..

-Hocam lûtf ediniz!

Oradan doğdu güneş çoktan, evet görmediniz
Sanırım, hem de diyorlar ki ye'cûc me'cûc
Dabbetü'l-arz denilen şeylerin evâi hurûc
Eylemiş Rumeli' de: Kalmış ahali bî-hoş,
Yerler alt üst oluvermiş de kıyâmet kopmuş.
İçerim titriyor, er geç o belâ-yı me'sûm,
Şu kalan yurdu da çiğner diye pek korkuyorum!

İbni Hazım Naim

NE YAPTIN?*

*"Biz onlara asla zulüm etmedik;
lakin onlar, kendi kendilerine
zulmettiler, durdular."*

Furkan-ı Hakim.

Ne yaptım? Yaptığım şeyler, serapa züll ü hüsrandı;
Basiretler, akıllar bir dalâl-i hisle doğrandı;
Fezâil fitnelerden fıskıran yangınla hep yandı.
Hakikat, bâtılın sehpa-yı idamında sallandı,
Görenler, baktı geçti, hakkı yükselmiş güler sandı.

Çalışmak, oldu çoktan herkesin merdûd u menfûru.
Niçin uğraşmalı, tağyire imkân var mı makdûru?
Yazılmış alna: insan tâli'in makhûr ve mağdûru;
Bu dünya istemezmiş, öyle çokluk merd-i gayyûru;
Ne yapsın çare yokmuş... Bekliyorlar galibâ "Sûr" u!

Bütün efkârımız, a'mâlimiz dinden uzak düştü,
Dalâletler, fezâhatlerle hem-akdâm olup üstü.
Sadakat, istikamet ağlamış dünyaya küsmüştü.
Ta'affüf, inlemiş sima-yı fahşaya tükürmüştü.
Avâkıb-bin olan gözler yaşarmış, çünkü: Görmüştü!

* Nevzat Ayas, *Sebilürreşat*, 23 ocak 1913, c. 9, nr. 228, s. 345-346

Riyalar, mefsedetler, doyma bilmez ihtiraslar var,
Vatanmış, pek azızmış... Öyle şeyden var mı hiç anlar?
"Alırlarmış, olur ya, isteyenler varsa: Alsınlar!"
Diyen haller, tavırlar, şimdi miskinlerle bir ağlar!
Yetiştin bağ-yi te'dibe nihâyet ey büyük Kakhâr!

Nedir hürriyyet anlar zannederdik millet Allahım!
Der oldu bir de baktık, dünkü erzel "Ben de bir şâhım!"
Bugün mahçuptur yükselmeden, yerlerdedir âhım!
– Ne yüzle yalvarır insan da der Ya Rab özür-hâhım!-
Nasıl ben rahm ü şefkat beklerim. Heyhat, gümrahım.

Meğer pek dûr imiş, bizden evet ma'nâ-yı hürriyyet.
Meğer lâfdan ibaretmiş, bütün da'vâ-yı hürriyyet.
Meğer sersem edermiş bizleri enhâ-yı hürriyyet.
Demek beyhûde olmuş, hep bizim kavgâ-yı hürriyyet.
İlâhî! Korkarım derler, bütün iğvâ-yı hürriyyet.

Senin kanunların, sünnetlerin âdildir ey Hallâk!
Bütün münkâd-ı emrin varlığını: Pür vecd ü istiğrâk.
Senin âyâtına mir'âtdır enfüs ü âfâk.
Üli'l-ebâr için yokdur bütün bunlarda bir iğlâk.
İlâhî! Olmasın İslâm için, "mahv olma" istihkak!

İlâhî! Zulmü tervec eylemekden şânı ber-tersin
Sitemkârâne "mü'mindir" demez, la'netler eylersin.
Bak ey bîçâre millet, artık Allah'dan ne beklersin?
Senin ehliyyetin yokken nasıl tutsun zafer versin?
Sen ey kudretli Allahım büyüsun adle rehbersin!

İlim yok hâkimiyet cehle kalmış şer de kök salmış
Sefâhet sa'yi boğmuş üstelik bak sît ü şân almış
Fazîlet mevki'inden düşmüş insâniyyet alçalmış
Diyânetden edebden dem vuranlar varsa abdalmış
İlâhi akl ü iz'ân ver beyinler tam takır kalmış!

Açılsın gözler artık, çıkmasın yollar adem-gâha.
Bugün şunlardır insanı eden îsâl-i şehrâha:
Diyânet, ma'rifet, san'at, tenezzül etmemek câha,
Yakışmaz başka haslet şimdi bir kavm-i meded-hâha.
Zaman, rahm etmiyor, aldanmıyor bin âh ü eyvâha.

Tahammüller gerek tebdil yokdur sünnetullâha!*

Nevzat Ayas

Rübap'ta HAREKET-İ EDEBİYE*

Feyzullah Sacit

Çoktan beri *Rübab*'ın tellerinde bir vakfe-i sükûn, bir vakfe-i tereddüt, bir vakfe-i endişe vardı. Geçen haftadan itibaren teren-nümatıma yeniden başladım. Size hayat-ı edebiyenin bugünkü şeklini, bugünkü sima-yı güzînini gösterebilmek, geçen günlerin bu sima üzerinde bıraktığı tesiri tetkik etmek istedim:

Sebilürreşat (nr. 48)

Nazarlarım bu dinî risalenin sathında bir teselli-i ruh, bir fer-yad-ı elem aradı. Edebiyat kısmında Ahmet Necmettin imzalı bir *Münacat* var:

Yüksek duvarlarında eder secde gölgeler
Mihrabında hasta yanar meş'al-i keder
Dillerde bir cihan-ı muhayyel uzak, derin
Kandiller ince, tatlı birer hüzn-ü gevherîn...

Münacat nihayetine kadar böyle... Nihayetine kadar ruhunun asıl söylemek istediği noktayı bulamadan bitiyor. Halbuki arzdan semaya yükselmek isteyen hitabelerde ruhun bütün şekvaların-dan, ıztıraplarından raşe-nâk hisler bulunmalı, muhayyileyi mane-vi bir kuvvetin tesiri altında bırakmalıdır.

* Feyzullah Sacit, *Rübap*, 31 kanunusani 1328/ 13 şubat 1913, c. II, nr. 45, s. 19-21
Nâzım Hikmet Polat, *Rübab Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat
Hayatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 273-276

Feyzullah Sacit, *Sebilürreşat*'ın 48 numaralı sayısındaki şiirler üzerinde duruyor. O şiirler de Ahmet Necmettin'in *Münacat*'ı, Ali Ekrem Bey'in *Orduya Hitap*'ı! Bir de *Öksüz Cenazeler* adlı bir mensûreye işaret ediyor. Ali Ekrem için yaptığı değerlendirme ise önemli.

Sonra Kemalzade Ali Ekrem Bey'in *Tanin*'den müntakil, *Orduya Hitap* serlevhalı bir manzumesi var. Ekrem Beyin eserleri arasında en ziyade hâiz-i kıymet olanları cenk ve zafer manzumeleridir. Bize *Vasiyet* kadar samimi, *Vasiyet* kadar pür heyecan ikinci bir manzumeyi, görülüyor ki Ekrem Bey artık ihdâ edemeyecek. Mamafih bu son eserlerinin son parçası çok güzel:

Ey asker-i İslâm, iniyor şimdi semadan
Âvâz-ı ömr, gulgule-i sayha-ı Haydar
Ashâb-ı kiram'ın bütün ervâhı beraber
Tekbîr alıyor rûh-u nebî arş-ı Hüda'dan.
Gökler yarılıp iniyor... Ey asker-i İslâm.
Vur, kır, yürü, al! Yerlere geçsin bütün esnâm!
Ey asker-i İslâm, ulu Kâbe'n gidiyor, arş!
Azminde Muhammed sana, Allah sana yoldaş.

Bir de, *Öksüz Cenazeler* serlevhalı bir mensûre var.

Hayat-ı edebiye namına *Sebilürreşat*'ta ikisi soluk, birisi nîm-zinde, üç şükûfeden başka bir şey yok.

Hilvan'da alınmış bir fotoğrafı.
[Ekmeleddin İhsanoğlu Arşivi]

Rübap'ta Hafta-i Edebiyat* ATİYİ KARANLIK GÖREREK

Matbuatta gürültü çok, her gün bir gazete, bir eser, bir roman çıkıyor. Fakat hepsi içinde ne bir terâne-i hakikat, ne bir ifade-i hak-gû var. Bu haftanın edebiyatı da öyle boş, ümitsizdir. Yalnız *Sebilürreşat*'ın son nüshasında Akif beyin vakur sesi işitiliyor. Bunu *Rübap* karileri de kemal-i ihtiramla dinleyebilir:

Atiyi karanlık görerek azmi bırakmak...
Alçak bir ölüm varsa, emimim, budur ancak.
Dünyada inanmam, hani görsem de gözümle:
İmanı olan kimse gebermez bu ölümlle.
Ey dipdiri meyyit... iki el bir baş içindir"
Davransana... Eller de senin, baş da senindir!
His yok, hareket yok, acı yok... Leş mi kesildin?
Hayret veriyorsun bana... Sen böyle değildin.
Kurtulmaya azmin, niye bilmem ki süreksiz?
Kendin mi senin, yoksa ümidin mi yüreksiz?
Atiyi karanlık görüvermekle apıştın?
Esbabı elinden atarak ye'se yapıştın?
Karşında ziya yoksa, sağından ya solundan,

* *Rübap*, 21 mart 1329/ 3 nisan 1913, c. 2, nr. 52, s. 131-132

Mehmet Akif'in Balkan Savaşı ve devamı yıllarda kaleme aldığı önemli şiirlerinden biri. Balkan Savaşı dolayısıyla Rumeli topraklarımızın tamamının kaybı, sonu gelmez Balkan göçleri ve tarihin kaydetmediği derecede külli jenosit politikaları!.. Bu acı döneme şiirleriyle tercüman olan Mehmet Akif'in *Atiyi Karanlık Görerek* adlı meşhur şiiri!

Fecri Ati akımının iddialarının yerle bir olduğu böyle bir dönemde, edebiyatımızda yeni arayışlara kapı aralayan *Rübap* mecmuası yukarıdaki şiiri sayfalarına olduğu gibi iktibas ederek Mehmet Akif'e nasıl bir değer biçtiğini göstermiş oluyor. Daha önce bu tür değerlendirmeleri Feyzullah Sacit yaparken, yukarıdaki metinde herhangi bir imzanın kullanılmadığı görülüyor.

Tek bir ışık olsun buluver... Kalma yolundan.
Âlemde ziya kalmasa, *halk etmelisin, halk!*
Ey elleri böğründe yatan, şaşkın adam, kalk!
Herkes gibi dünyada henüz hakk-ı hayatın
Varken, hani herkes gibi azminde sebatın?
Ye's öyle bataktır ki düşersen boğulursun.
Ümmide sarıl sımsıkı, seyret ne olursun!
Azmiyle, ümidiyle yaşar hep yaşayanlar;
Me'yûs olanın ruhunu, vicdanını bağlar,
Lânetleme bir ukde-i hatır ki çözülmaz....
En korkulu cânî gibi ye'sin yüzü gülmez!
Mâdâm ki alçaklığı bir, ye's ile şirkin;
Mâdâm ki ondan daha mel'un, daha çirkin
Bir seyyie yoktur sana; ey unsur-u iman,
Nevmîd olarak rahmet-i mev'ûd-u Hüda'dan,
Hüsrana rıza verme... Çalış... Azmi bırakma;
Kendin yanacaksan bile, evlâdını yakma!

Evler tünek olmuş, ötüyor bir sürü baykuş...
Sesler de: "Vatan tehlikedeymiş... Batıyormuş!"
Lâkin hani, milyonları örten şu yığından,
Tek kol da "Yapışsam..." demiyor bir tarafından!
Sahipsiz olan memleketin batması haktır;
Sen sahip olursan bu vatan batmıyacaktır.
Feryadı bırak, kendine gel, çünkü zaman dar...
Uğraş ki, telâfi edecek bunca zarar var.
Feryad ile kurtulması me'mûl ise haykır!
Yok yok... Hele azmindeki zincirleri bir kır!
"İş bitti... Sebatın sonu yoktur...deme, yılma
Ey millet-i merhume, sakın ye'se kapılma.

HİNDİSTAN MUHÂBİR-İ MAHSUSUMUZDAN *SEBİLÜRREŞAT*'A*

Mehmet Akif Bey-Bağdat – Kalemiyle konferanslarıyla, efkâr-ı âliyesiyle *Sebilürreşat* ceridesi vasıtasıyla bilumum Osmanlıları daha doğrusu bütün müslümanları hâb-ı girân-ı gafletten uyardırmaya çalışan Mehmet Akif Beyefendi'nin kavmiyet aleyhindeki meşhur şiiri bu kere ceridemizden bil-iktibas *ez-Zuhur* gazetesi tarafından ilâve suretiyle suret-i mahsusada tab' ve meccanen tevzi olunmuştur. Nüshasını gönderiyorum. Bu meşhur şiirin nazmen Arabi ve Farişi'ye tercüme ve tab'ı mutasavverdir.

---

* *Sebilürreşat*, 1 mayıs 1913, c. 10, nr. 242, s. 133-134

الاشياء

دینی، فلسفی، ادبی هفته لقی بجموعه اسلامیہ در

مترجمت

اسرار قرآن : مناقضه قارشى اسلامك نقطه نظرى
توحيدہ دائر : اولاً كتاب ميينه استناداً قواعد دينيه ناصيل تأسس ايتدى؟ - بالآخره اونك دائره منجيه مستندن
چيغمه وحدود مشتله مستندن اوزاقلاشغه جرات ايدن اهل فرقه بك الرنده نه كجى محتاط شكلا
دوشدى؟
مصر مفتيسى مرحوم شيخ محمد عبده
حقوق مائه قرار نامه سنك احكام شرعيه ومصلمت امته منبارتى
خاتمك قياضى مشلهسى - قاديانلر ناصيل باشدن چيقتارلدى؟ مسلمانلرك حكومت حاضرهدن بكه دكلى اجراءات اسلاميه.
مهلك خسته لغمن: دين يقيجىلانى - افكترده دىنى حركتلر
بوملكتى قورناره بى آنجق اسلامى بر تشكيلاندو - ايشدارى مسلمانلرك محبتى قازانان انعام و ترقى بالآخره
مسلمانلر نظر نده نهدن دوشدى؟
نهدن فرقه تشكيل ايدم ميوروز؟
اسلامده ياس كفردو - بويوك ماشى به صاحب اولان ملتزم اولمدهدى و اواز!
داغلى و خارچى اجمال حادثات.

فياق ه غروشدر

باب ملك جاده نده - حقوق مطبعه

Hareket-i Edebiye* SEBİLÜRREŞAT

Abdüllatif Nevzat imzası, bir zamandan beri *Sebilürreşat* sahifelerini işgal ediyor. Şimdiye kadar bu imza üstünde neşredilen yazıların hiç birinde *kudret-i şiiir* ve hayal yaşamadı, bunu ben hissetmedim. Bu defaki manzume de öyle. Ben bu imzanın yazılarında pek şedîd bir *kudemâ-perestlik* buluyorum ki, herkesten çok Muallim Naci'ye doğru koşuyor. Ve bir türlü bugünün lisanından, bugünün muhayyelât-ı rakîkasından kendisine bir organûn-u hayâl vuramıyor. Böyleslerine "*zavallı şairler*" demek pek münasip olur. Hiç olmasa yazılarını neşretmek cüretinde bulunmasalar.

* *Rûbap*, 8 cemaziyelahir 1331/ 15 mayıs 1913, c. II, nr. 58, s. 230-231
Nâzım Hikmet Polat, *Rûbab Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 315

Mehmet Akif'in şiirini takdir eden ve bu husustaki görüşlerini zaman zaman ifade etmekten geri durmayan *Rûbap* mecmuasının aynı olumlu kanaati *Sebilürreşat*'ta görülen şiir ve şairler için taşımadığı anlaşılıyor. Nitekim *Rûbap*'ın, *Sebilürreşat*'ta zaman zaman şiirleri yayınlanan Abdüllatif Nevzat için de kanaati bu yoldadır. Hakkında herhangi bir bilgimiz bulunmayan Abdüllatif Nevzat'ın *Sebilürreşat*'ta çıkan makalelerine bakarak ulema sınıfına mensup biri olduğu kabul edilebilir.

MEHMET AKİF'İN VETERİNER/BAYTAR MÜDÜR YARDIMCILIĞINDAN İSTİFASI*

Devletlü Efendim Hazretleri,

Umûr-u Baytariye Müdürü Abdullah Efendi'nin yerden göğe kadar haklı olduğu bakteriyoloji-hâne meselesinden dolayı azli üzerine acizleri de memuriyetimden sûret-i kat'iyede istifa ediyorum, ol bâbda emr ü ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

Umur-ı Baytariye Müdür Muavini

Mehmet Akif

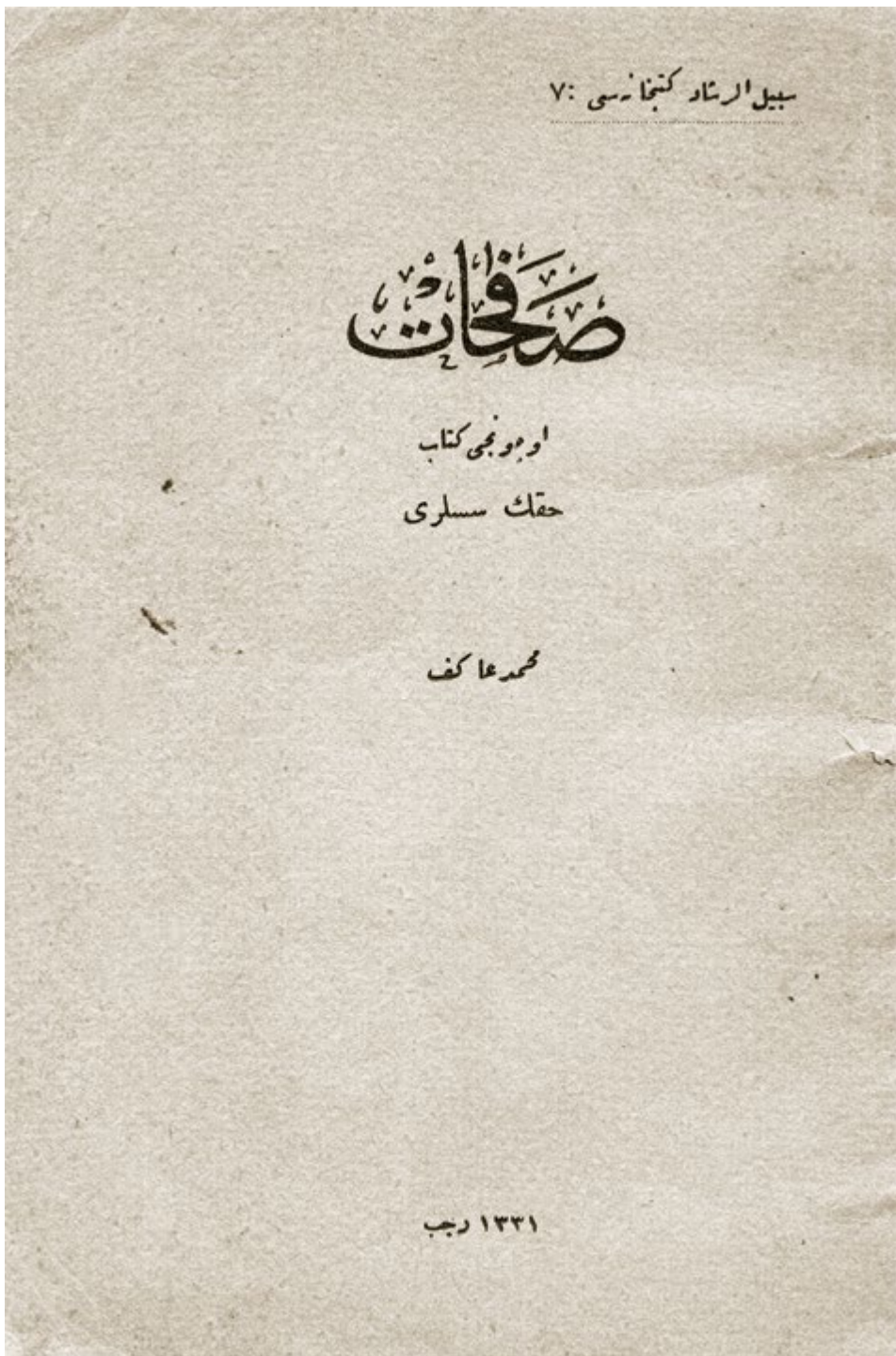
11 mayıs sene 1329/ 24 mayıs 1913

* *BCA*, 250.71.1.12/1.1.2-3, 24 mayıs 1913

Mehmet Akif ve İstiklal Marşı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2021, s. 65

Mehmet Akif'in görev yaptığı Umûr-u Baytariye Müdürlüğü ilgili yıllarda Orman Meâdin ve Ziraat Nezâret-i Celilesine bağlı bir kuruluştur. Adı geçen kuruluşun müdürü Abdullah Bey'in Bakanlık tarafından haksız yere görevden alınması üzerine, bunu onaylamayan Mehmet Akif de yukarıdaki istifa dilekçesini veriyor. Bu dilekçe, Mehmet Akif'in haksızlığa tahammül edemeyen yanını göstermesi bakımından önemlidir.

Dikkat edilirse bu sıralarda Mehmet Akif'in üzerinde üç ayrı vazife bulunmaktadır. Haftalık *Sıratı Müstakim* dergisinin yayını, Darülfünun'da yürüttüğü *Edebiyat-ı Osmaniye*'ye hocalığı ve bir de Umûr-u Baytariye dairesindeki müdür muavinliği!.. Mehmet Akif yukarıdaki dilekçesi ile işte bu son görevinden istifa etmiş olmaktadır.

Âsâr-ı Münteşire HAKKIN SESLERİ*

Eşref Edip

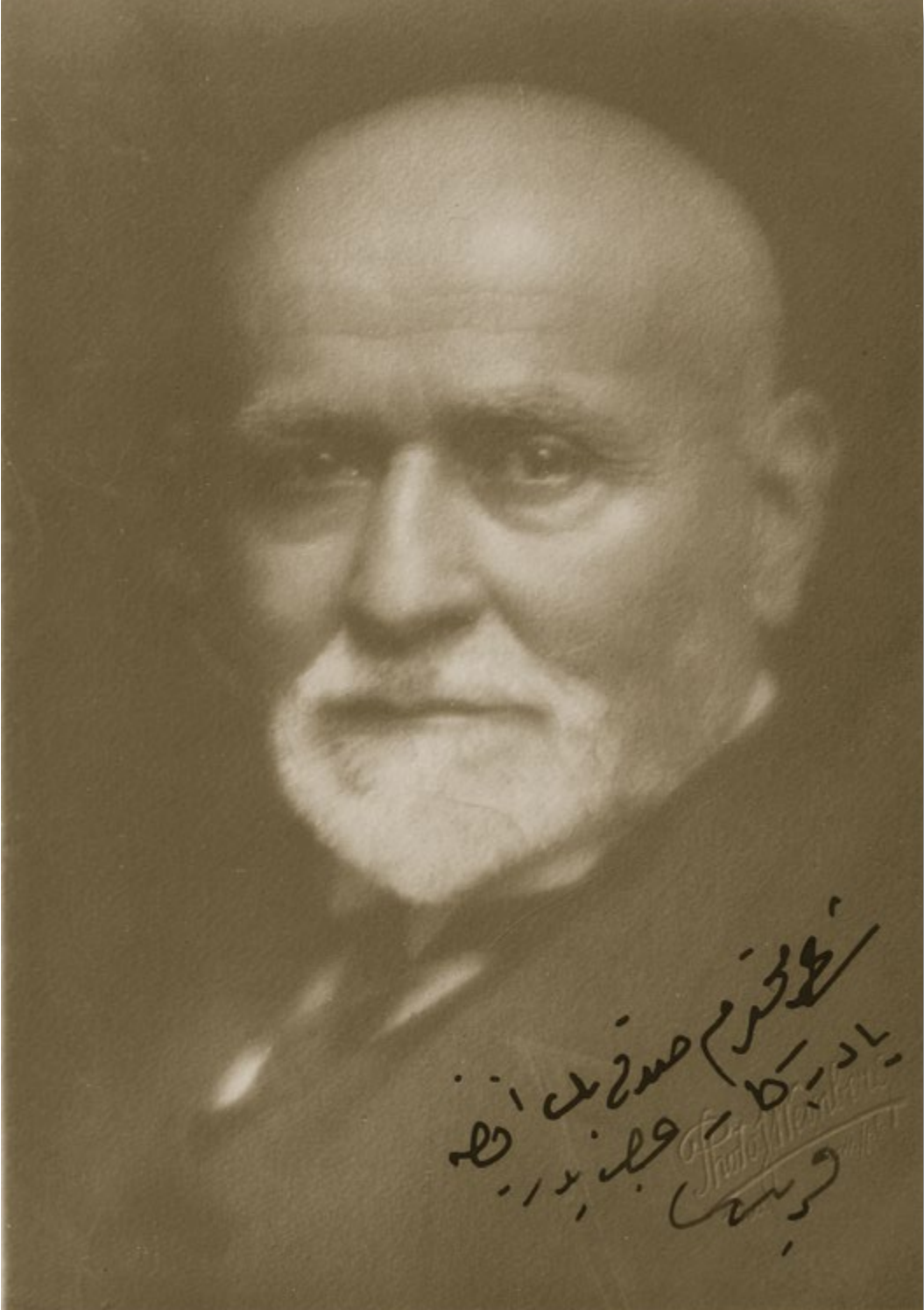
Mesâil-i muazzama-i içtimaiyeyi şiirin rûh-u seyyal beyanına tevdiye zatına has bir maharet ve fazilet göstererek, bu vadide büyük muvaffakiyetler ibda eden ve binaenaleyh tarih-i edebiyatımıza mühim ve mümtaz bir *fasl-ı nevîn* kazandıran müslümanların büyük içtimaî şair-i fazılı Mehmet Akif Beyefendi'nin son şiirleriyle tâbân olan üçüncü *Safahat'*ı intişar etmiştir.

Büyük şairimiz, son felâketlerin hassasiyetine icra ettiği tesirat-ı mehîbeyi istediği gibi ifade edebilmek için pek güzide bir çare bulmuş, cevahir-i tahassüsât ve teessürâtını *Kur'anı Kerim*'in lâyetenahî feza-yı meânisinden iktibas ettiği bir huzme-i nur ile, bir ayet-i kerime ile tetvic eylemiştir. Öyle ki insan, bu şiirlerin saye-i ilhamında dolaşırken, *Kur'an*'ın o feyyâz ve lâhutî muhit-i hikemiyatının fevk-i re'sinde dalgalandığını hisseder. *Kur'an-ı Kerim*'in her harfinde bir şems-i hikmetin fûrûzan olduğunu teyakun eden ulü'l ebsâr o âlem-i fasîhin bazı menâtık-ı ulviyesinde seyeran edebilmek için üçüncü *Safahat'*ın dest-girî-i irşadına müracaat etmelidirler.

* *Sebilürreşat*, 30 Mayıs 1329/12 Haziran 1913, c. 10, nr. 248, s. 236

Mehmet Akif şiirinin, *Safahat* ve *Süleymaniye Kürsüsünde*'den sonra gerçekleştirdiği yepyeni bir aşama! İlgili şiir, *Süleymaniye Kürsüsünde* ile evrensel çapta bir açılım gerçekleştirmişken, Balkanların kaybı karşısında büyük bir hüsrana dönüşüyor. Akif'in şiir dili bu dönemde tamamiyle değişiyor. Onu artık bundan böyle çağdaş bir Fuzûlî olarak dinlemeye başlıyoruz. Vatan, millet, din yolunda bitmez tükenmez feryatlar dolduruyor bu şiiri. Kendini aynen Fuzûlî gibi yapayalnız hissediyor. Feryatlarını sanki kimseler duymuyormuş gibi, isyancı Arnavutlara ve mevcut gelişmelere karşı tamamen lâkayt gördüğü Arap unsurlarına ateşler püskürüyor, neredeyse bütün insanlığa itimadını yitirmiş bir psikoloji ile konuşuyor. Onun bu dönemdeki tek yoldaşı, yalnızlık içinde boğulan ruhunun ürettiği gölgesiz varlıklardan başkası değildir. Yani diyebiliriz ki Akif bu dönemde, hayatının en büyük şokunu yaşıyor. Bu şok dolayısıyla da Akif'in *Hakkın Sesleri* ile başlayan yeni şiir dilini daha iyi kavramak için TBMM yayınları arasında çıkan *Safahat* yayınınımızın ilgili bölümüne müracaat edilebilir.

Akif'in yakın dostlarından Ferit Kam
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

HEMEN FEYYÂZ KALEMİNE İSTEDİĞİ CEVELÂNI VER* [Ferit Kam'dan Mehmet Akif'e]

12 haziran 1913

Enis-i ruhum Akif'e,

Safahat'ın üçüncü kısmını neşre muvaffakiyetinden dolayı seni halisane tebrik eder; diğer kısımların da peyderpey neşrine muvaffak olmanı Cenabı Hak'tan temenni eylerim.

Lisan-ı nazma, mahiyetini tağyir etmeksizin müstâit olduğu inkişafı verdin. Türkçenin nazma gayet elverişli olduğunu, eserlerin ile isbat ettin. Bir müddetten beridir lisanımızda herkes istediği gibi tasarrufâta kıyam eylediğinden, lisanımız hepimizin lisanı olmak derecesinden lisan-ı şahsî olmak derekesine düşmüştür. Filhakika üslûp şahsın malı, tabir-i diğerle sahibinin timsalidir; fakat lisanın ruhuna dokunulmamak şartıyla.

* Ferit Kam'm (1864-1946) "enis-i ruhum" hitabıyla Mehmet Akif'e yazdığı tarihi bir mektubu. Doğrudan Akif'in kendine yazılmış olan bu mektup ile, ilk defa şairin Hakkın Sesleri adlı eserinin sonunda karşılaşıyoruz. Fakat mektubun yazıldığı 12 haziran 1913 tarihi *Hakkın Sesleri*'nin çıkışının ardına düştüğü için Akif o mektubu kitabının ikinci baskısından itibaren eserine ekleyebilmiştir.

Akif, kendi sanatını izah eden Ferit Kam'm mektubunu *Hakkın Sesleri*'nin sonuna niçin dahil etmiştir diye de düşünülebilir. Bunun sebebi her sanatkârda olduğu gibi Akif'in de derinden duyduğu anlaşılacak ihtiyacından başka bir şey olamaz. Nitekim işte şair *Süleymaniye Kürsüsünde*'yi yazmış, yanmış yüreğin feryatlarından oluşan *Hakkın Sesleri*'ni yayınlamış, fakat buna rağmen de umduğu yankılarla karşılaşma imkânı bulamamış. Dolayısıyla Ferit Kam'm mektubu, şairin yüreğine su serper gibi tesirler meydana getiriyor ve onu kitabının ikinci baskısının sonuna koymak durumunda kalıyor.

Bu dönemde Akif'e ve sanatına gösterilen lâkaydinin savaş şartları ile, siyasi kargaşaların fazlalığı ile, ya da Fecri Atı'den beri sürüp gelen alerjik tutumlarla izah edilebilir bir yanı da yok değildir. Fakat öyle olsa bile Mehmet Akif'in çok yakın dost çevresi, dergide yazı yazan sınıflar hani nerede diye sormadan edemiyoruz. Ahmet

Herkesin lisanda bir tasarruf-u mahsûs icrasına salâhiyetdâr olması bir hadde kadar mücâz olabilir; o haddi tecavüz edenlere dur demek lâzım gelir. Halbuki lisanımızda icra-yı tasarrufâta kıyam edenler, teceddüd gösterenler hiç bir hadde riâyet etmiyorlar; hiç bir mikyasa tabi olmuyorlar; onun için lisânımız da günden güne çığrından çıkıyor.

Mesela bir heykeltraş, tasarrufât-ı hayalîyesiyle eserini kemal-i mümkünâ isâle çalışır. Lâkin hiç bir zaman tabiatın tayin ettiği haddi tecavüz edemez. Eserini o had dahilinde kemal-i mümkünâ isâl eder. O haddi tecavüz ettiği anda eseri, bir eseri sanat değil bir nümune-i garabet olur. Zira sanayie has olan kemal-i nevînin zevk-i sahîh denilen bir mikyasa vardır. Âsâr-ı sanatta gösterilecek kemal daima o mikyasa ile ölçülür.

Ressamlık da böyledir. Ressam, eserinde göstereceği kemali, anâsır-ı sanatın nazm-ı tabîîlerini bozmamak şartıyla gösterebilirse maharet ibraz etmiş olur; gösteremez ise tabiatı kaba bir surette istinsah ederek adi bir mukallit derekesinde kalır.

Anâsır-ı sanatı vaz-ı tabîîlerinden çıkaran kimse, kavânîni sanatı ihlâl etmiş demektir. Vakıa bu hâl, ender olarak duhâtтан sudûr eder. Halbuki nazar-ı sahîh ile bakılacak olursa, dehâ-yı hakikin bu hareketiyle kavânîni sanatı ihlâl etmediği, belki sanatın kavânîni mevcûdesine bir kanun daha ilâve eylediği görülür. Dehâya has olan bu tasarrufu taklide kıyam edenler daima aldandılar, daima muvaffakiyetsizlik girdabına düşerler.

Mûsikin de o gibi tasarrufât-ı mübdiâneye asla tahammülü yoktur. Heykeltraş olsun, ressam olsun, musikişinas olsun, daima

---

Naim, Fatîm Hoca, Eşref Edîp gibi daha sayısız yazıcı!.. Dolayısıyla Mehmet Akîf'in sanat yönüyle, çıkardığı dergide bile yapayalnız ve anlaşılmamış olarak kaldığını niçin söylemeyelim? Bu dönemde Mithat Cemal ve Ali Ekrem'in yazdıkları bile Akîf'i yeteri derecede anlatmıyor işte!

Dahası sırf bu dönem ile de sınırlı değil bu söylediklerimiz. Çünkü Akîf'in şiirine ve sanatına karşı lâkaydi hâlâ daha sürüp gidiyor. Akîf'i tematik bir malzeme deposu olarak kullanan sayısız kalemin yazdıkları, onun sanatı, estetiği ve şiir değeri üzerine ne söylüyor, bakmak gerekmez mi?

sanata has olan mikyâs-ı nev'îyi elinde tutmaya, sanatında göstereceği eser-i kemali o mikyâs ile ölçmeye mecburdur.

Bu şarîhtaya riâyet etmeyen sanatkârların eserleri âsâr-ı sanat-tan madûd olamaz. Ne faide ki şiirde bu dakika, asla nazar-ı itibar alınmıyor. Çok kimseler sâha-i nazmı tasarrufat-ı mübdîâneleri için gayet vâsi, gayet müsait buluyorlar. O vadide gösterdikleri garabetleri, herkese birer bed'îa-i marifet suretinde kabul ettirmek istiyorlar. Yeni şiirlerde bunun pek çok nûmuneleri görülüyor.

Çok kimseler de şiirin hakikatini, şiirde gösterilebilecek tasarrufâtın hadd-i tabîîsini tayinden aciz olduklarından bu başlıklara teceddüt, yahut kemâl-i sanat nazarıyla bakıyorlar. Elhasıl öteki sanatların kabul etmedikleri o gibi tasarrufât-ı dâhiyâneyi zavallı şiir kolayca kabul ediyor. Eğer şiirimizde gösterilen keyfi tasarruflar bilfarz heykeltıraşlıkta, ressamlıkta gösterilmiş olsa idi, heykeltıraşın elinden çıkan bir heykel her halde bizim bilmediğimiz bir mahlûk olur idi. Keza bir ressamın böyle bir tasarrufu neticesinde vücuda getireceği eser de bize görmediğimiz, bilmediğimiz bir âlemin menâzırını tasvir eder idi. Şiirimizde bu garabet çoktan taayyün etti. Fakat onun temyizi, diğer sanatlardaki garabetlerin temyizi kadar kolay olmadığından bugün o garabetlere, yukarıda söylediğim gibi teceddüt, yahut kemâl-i sanat nâmı veriliyor. Bakalım bu hal ne zamana kadar devam edecek? Fakat sen *lisân-ı şiiri*, mahiyet-i nev'îyesine has bir tekâmüle namzet kıldın; muvaffak da oldun; daha da olacaksın.

Gelelim ikinci mülâhazaya:

İhtimal ki "*Sanat sanat içindir; sanattan maksat yine sanattır; sanatta dinî, ahlakî, siyasî bir gaye aramak abestir*" diye, senin mesleğine itiraz edenler, onu hoş görmeyenler vardır. Fakat o halde yani sanat hakkındaki bu düstûr kabul edildiği takdirde, onu dinsizliğe, ahlâksızlığa da alet ittihaz etmemek lâzım gelir. Zira sanat, bu suretle kayıttan azade edilmiş olmayıp, belki kuyûdun en berbediyle takyîd edilmiş olur. Ben senin eserlerinde, bu düstura muhalefetini gösterecek bir şey görmüyorum. Çünkü sen de *sanatta gaye aramıyorsun; lâkin gayede sanat arıyorsun*. Mesleğin tamamıyla maksadını temine kâfidir. Hemen feyyâz ka-

lemine istediği cevelânı ver; ciddi eserlere teŖne olanları feyz-i kalemle reyân et. *Safahat*'ın bu kısmını teŖkil eden manzumelerin menbai Furkân-ı Hakim olduğundan, hepsinin *ilhâm-ı mahz* eseri olduğunu söylemek zaittir. Hemen söyle, hemen yaz!..

Tevfik-i Hüda refikin olsun azizim.

12 haziran 1913

Ferit Kam

Âsâr-ı Münteşire HAKKIN SESLERİ*

Osmanlıların necip ve bülend-eda içtimaî şair-i şehîri Mehmet Akif Beyefendi'nin makes-i meâli olan külliyyât-ı eş'ârından yeni bir kitap daha ümmet-i İslâmiyeye ithaf olunmuştur. *Sebilürreşat Kütüphanesi* meyânında *Hakkın Sesleri* namı altında intişar eden *Safahat*'ın bu üçüncü kitabı, şu son zamanlarda maruz kaldığımız fecâyî-i hayatîyemizi tertîl ediyor. *Hakkın Sesleri*, ey-yâm-ı ahîrede uğradığımız müthiş felâketlerin, bî-aman kahırların menâkıb-ı siyahını mevzu ittihaz etmiştir. *Hakkın Sesleri*'nin ne kadar ulvî sanîhalara mücelli olduğunu söylemek için kitabın Akif Beyefendi'nin namına izafesi kâfidir. Edib-i fazıl, rengîn bir uslûb-u bedia-nüma ile âyât-ı Furkaniye'nin bazı parçalarını şiiirin lisan-ı müessir ve belîğiyle tefsir etmiş, felâket-i hâzırardan inleyen mecrûh bir ruhun ateşin ihtisasatını o mısraların sine-i nâliş-dârına tevdi eylemiştir. Kalplerde nur-u intibah doğmak, ruhlarda bir şule-i ümid uyanmak için bu kitabın mütaleasını karilerimize hararetle tavsiye ederiz.

* *İkdam*, /19 haziran 1913, nr. 5865

Şairin Balkan Savaşları ve akabinde yayınlanan, ateşler içinde yanan bir ruhun feryatlarını andıran şiirlerini bir araya getiren *Hakkın Sesleri* hakkında küçük, ama anlamlı bir değerlendirme.

Hatırlanacak olursa Akif'in büyük eseri *Süleymaniye Kürsüsünde*, edebiyat âleminde hiçbir yankı uyandırmadan geçip gitmişti. Bunun sebebi de bir yandan Fecri Ati çevrelerinin Akif'e karşı takındıkları olumsuz tutum olurken, eserin yayının hemen ardından Balkan Savaşlarının başlamış olması da diğer bir sebep olarak gösterilebilir. İşte Akif'in ve sanatının görmezden gelindiği o ortamda, *Rûba* dergisi ile *İkdam* gazetesinin büyük şaire anlayışla yaklaştığı görülebiliyor.

Yukarıdaki imzasız yazının çıktığı *İkdam*, Abdülhamit döneminde yayına başlayan Ahmet Cevdet'in meşhur gazetesidir. 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı sırasında, gazetenin kendisini (siyasi, ilmi, iktisadi Türk gazetesi) olarak tanımlaması oldukça önemlidir. Ali Kemal'in *Paris Musahabeleri* bu gazetede yayınlandığı gibi, Mütareke ve Millî Mücadele yıllarında Yakup Kadri'nin tanınırlığı da *İkdam*'daki yazıları ile vuku bulmuştur.

İntikad ve Takriz: ZULMETTEN NURA*

Kâzım Nami Duru

İslâm âleminin senelerden beri geçirmekte olduğu felâketler, artık intibah yoluna girmesini icap ediyordu. Şu intibahı kim yapabilirdi? Bunun için büyük bir ilim ve vukuf lâzım geliyordu. Öyle bir zat olmalı idi ki, eski yeni bütün İslâm âlimlerinin eserlerini okuduktan, mesleklerini anladıktan sonra fennin son esaslarından da behreli bulunsun. Ve bu şamil vukufa, derin ve sarsılmaz bir iman, hakiki bir İslâm vicdanı inzımam etmeli idi. Bu İslâm âlemine Allah'ın bir inayeti olacaktı.

* Kâzım Nami Duru, *Türk Yurdu*, 3 haziran 1329/16 haziran 1913, c. 3, nr. 42, s. 327-328

Cumhuriyet döneminin önemli eğitim ve düşünce adamlarından Kâzım Nami Duru (1876-1967) makalesinde, Şemsettin Günaltay'ın *Zulmetten Nura* adlı eserinin sağlam bir değerlendirmesini yapıyor. *Genç Kalemler* dergisinin kuruluş çalışmalarına katılmış ve *Türk Yurdu* dergisinde de yazan Kâzım Nami, Cumhuriyet döneminde *Varlık*, *Büyük Doğu*, *Çınaraltı*, *Türk Düşüncesi* ve *Türk Dünyası*'nda yazılarını sürdürdü. İlgili yazısında onun derin birikimine ve kavrama gücünün yüksekliğine şahit oluyoruz. Ziya Gökalp'in yakın arkadaşlarından biri olan Duru, kendini sınırlamayan bakış açısıyla hep dikkati çekmiştir. 1933-1935 arasında Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı yapmış, 1949'da Ziya Gökalp monografisi yazmış, ayrıca üç kitap olarak hatıralarını kaleme almıştır. Bunlar sırası ile *İttihat ve Terakki Devri Hatıralarım* (1957), *Cumhuriyet Devri Hatıralarım* (1958) ve *Anadolu ve Rumeli Hatıralarım*'dir (1959).

Yukarıdaki değerlendirmenin en önemli yanı, Şemsettin Günaltay'la Musa Carullah ilişki kurmasında ve dönem İslâmcılarından farklı olarak milliyet gerçeğini kabul edişinde toplanmaktadır.

Makalede sözü edilen *Zulmetten Nura*'nın yazarı Şemsettin Günaltay'a gelince, o ilk olarak Mehmet Akif tarafından keşfedilmiş olup, 1909'dan itibaren *Sıratı Müstakim* ve *Sebilürreşat*'ın önde gelen düşünürlerindendir. Günaltay, Cumhuriyet döneminin önemli tarihçileri arasındadır. Aynı dönemde Tek Parti iktidarı ile çalışmayı tercih eden Günaltay, yedi dönem milletvekilliği yapmış, Çok Partili hayata geçiş yıllarında da Başbakanlık görevine getirilmiş birisidir (1949-1950). Günaltay'ın *Zulmetten Nura* (1915), *Hurâfattan Hakikate* (1916) ve *Maziden Atiye* (1920) adlı eserleri *Sebilürreşat* Yayınları arasında çıkmıştır. Mehmet Akif'in kendisi hakkında önemli bir yazısı olduğu bilinmektedir. Şemsettin Günaltay'ın diğer bir özelliği de Tek Parti yıllarında ilk defa *Müslüman Çocuğun Din Kitabı*'ni yazması (1948) ve ilahiyat fakültesinin açılışını gerçekleştirmesidir (1949).

Nihayet, *Halk Nazarında Bir Nice Mesele'si, Uzun Günlerde Rûze'si, Kavaid-i Fıkhiye'si* vesair eserleriyle ismini tanıtan Rusyalı ulemadan Musa Carullah Bigiyef zuhur etti. Bu zatın İslâm'da bir müceddid olduğuna şüphe yoktur. Musa Kâzım Efendi, Veled Çelebi Efendi gibi âlimlerimiz, Musa Carullah Efendi hakkında aynı şeyi takdir ile söylüyorlar.

Musa Efendi'nin medenî bir şecaatle bast ve temhid ettiği dinî meselelerden ilham alan muharrirlerimiz arasında, *Zulmetten Nura'yı* yazan Şemsettin [Günaltay] Bey biraderimiz vardır. Bu teceddüt mesleğinin asıl güneşi Musa Efendi Bigiyef'tir. Şemsettin Bey de o güneşin bir pekidir.

Midilli'den *Sıratı Müstakim'e*, sonra da *Sebilürreşat'a* yazdığı dinî ve ilmî makaleleriyle irfanındaki salâbeti, tettebbuundaki ciddiyeti gösteren Şemsettin Bey, bundan bir, bir buçuk ay evvel, Zulmetten Nura ismiyle bir kitap yazmakta olduğunu söylemişti de, "Niçin karanlıktan ışığa değil?" demiştim.

Şemsettin Bey gibi mütefekkir ve mütetebbi bir gencin *Mine'z Zulûmât ile'n-Nur'dan* ve Musa Efendi Bigiyef'in eserlerinden mülhem olarak yazacağı bir eser, zamanın güçlük ve ihtiyacına cevap verecek bir mahiyette olmak lâzım gelecektir. Böyle mühim bir eseri de herkesin ve hususiyile Türk halkının okuması icap edecekti. Bunun içindir ki ben *Karanlıktan Işığa'yı, Zulmetten Nura* tercih etmiş idim.

Hayli sabırsızlıkla beklediğim bu dört yüz beş sayfalık eser, muharriri tarafından bana hediye edilince, sevinçle ve dikkatle okumaya başladım. *Zulmetten Nura* hemen bir birinden müstakil irili ufaklı bir yığın makalelerden müteşekkil olmakla beraber, aralarındaki münasebet dolayısıyla hepsini dört umumi heyete ayırabiliriz: Son devirdeki felâketlerimiz ve sebepleri, İslâmiyet'in kudsiyet ve ismeti, dinî ve içtimaî tereddiler, talim ve terbiye.

Şemsettin Bey gibi dinin esaslarını bilen, memlekette iyi bir tahsil gördükten sonra Avrupa'da da onu cilâlamaya muvaffak olan dini bütün bir Türk mütefekkirinin, bu dört mühim esas dairesinde kalemini muvaffakiyetle izale etmesi kolay anlaşılırsa da, pek derin tettebbular isteyen böyle meseleleri, bu kadar az bir za-

manda tamamıyla tahlile ve müsbet neticeler çıkarmaya muvafak olması istib'âd edilirdi. Fakat vukufa, müsmir ve velût bir zekâ inzınam edince, ortaya böyle ciddi ve istifadeli bir eser çıkıverdi.

Müteyakkız bir nazar, din ve millet aşkıyla titreyen bir ruh, tettebbu melekesini de haiz ise, her gün birbirini velyeeden vakialardan intibah dersleri çıkarmakta çok güçlük çekmez.

Garb'a verdiğimiz kıymet, medeniyetine gösterdiğimiz iştiyak, geçirmiş ve geçirmekte olduğumuz felâketlerle karşılaştırılınca ne acı bir hayal sükûtuna uğradık! Kendi aslimızı, mahiyetimizi, irfan nuruyla parlayan faziletli mazimizi unutarak garbın mütefessih medeniyetini gizleyen muş'aşa setreye meftûn oluşumuz kadar affedilemeyecek bir cünha mı, hatta bir cinayet mi vardır? Bizi düşüren ne idi? Sükutumuzun sebeplerini, Garp medeniyetinin cilasından kamaşan gözlerle tetkik edenler, onları İslâmiyet'te buluyorlar. Şemsettin Bey bu bakar körlere diyor ki:

"Hayır, yanılıyorsunuz!.. Asıl İslâmlık dünya ve ahiret için çalışmak, dünya ve ahiret için kazanmak, dünyada büyülemek, kuvvetlenmek, ilmin her türlü süyle müteallim, dinin en sahihiyle mütemeddin olmak, servet ve ihtişam içinde mesut ve faziletli bir dünya hayatı yaşayarak, Allah'ın ahiretindeki nimetlerine istihkak kazanmaktır."

Ve sözlerine *Kur'an*'dan, hadisten, büyüklerimizin hikmetlerinden, İslâm'ın mazisinden, tarihten yıkılmaz deliller getiriyor.

Bu hakiki islâmiyetle, bizim bu dinimiz arasında ne alâka var? Biz, birkaç yüz yıldan beri hurafelere, batıl fikirlere bürünen kaba ve mutaassıp bir din ile lekeliyiz. Asıl İslâmlıktan bizde, sathi bir ibadetten başka ne kaldı? Şemsettin Bey, bu yeni dinin amillerini iki de bir de önümüze sürüyor: Halkın cehlinden istifade ile, saltanatlarla kadar yükselmek isteyen müteallimler ve müteşeyyihler!..

Sonra da bize büyük, pek büyük fenalıkları dokunan Tanzimatçılar... Bunlar, *Zulmetten Nura*'da güzel tasvir edilmiştir! Hâlâ mütefekkirlerimiz arasında çokluğu teşkil eden bu Garpçıların, "Avrupalılaştırmazsak, bize hayat yok" diyen bu zavallıların ne yaman bir mantıkları var! Onlar için din ve kavmiyet temed-

düne hâildir. Dinden bahsetmeye korktukları için, şimdilik yalnız kavmiyeti ezmeye çalışan Tanzimatçıları, Şemsettin Bey epeyce hırpalıyor ve Şemsettin Bey'in en büyük cesaret ve kıymetini Tanzimatçılığa hücumunda, bir de *İslâm ittihadı* perdesi altında siyaset oyunları çevirmek isteyenlere karşı kavmiyeti müdafaa-sında buluyorum. İslâmiyet'in aşiret asabiyetini nehyettiği, fakat kavmiyet asabiyetine hürmet eylediğini anlamak için *Zulmetten Nura'yı* baştan başa okumak ve hususiyile *Tanzimatçılık Devri ve Netâyici, Asabiyet-i Milliyeyi Uyandırırım* parçaları üzerinde uzun uzun durmak lâzımdır. Kavmiyet hissi neden İslâmiyet'e mugayir olsun? Her kavim, kendi ırkî kabiliyeti ve bu kabiliyetin idad ettiği vasıtaları kullanarak terakki ve tealî yolunda yürürse, ve onları İslâmiyet gibi fevkalbeşer bir camia raptederse, böyle bir vahdetin tevlit edeceği menfaat ne kadar büyük olur!

Şemsettin Bey yaralarımızı pek güzel teşrih etmiş ve umumî hatlarla çizdiği bir takım çareler de göstermiştir. Bir takım hastalıklar vardır ki, biraz gayretle teşhisleri mümkündür. Bazıları teşhis için vukuf ve zamana muhtaçtır. Fakat insan bunların bazıları karşısında şaşırır, acül çareler arar, kolaylıkla bulamaz. Çünkü daha çok bilmeye, daha çok düşünmeye lüzum gösterir. O vakit, durmak olmaz; "Ben dertleri gösterdim, şimdi vukuf ehliyle beraber çareler arayalım." der ve hazırlık olmak üzere umumî hatlar çizer. Bu bir hizmettir, millî hayat aşkı yolunda atılmış bir mukaddes adımdır. İşte Şemsettin Bey *Zulmetten Nura'sı* ile bu hizmeti etmiş, bu adımı atmıştır.

Ben onun acelesini yalnız bu noktadan affediyorum. Öyle mütefekkir ve mütetebbi bir genç daha vuzuhlu, daha müsmir çareler bulabilirdi. Yalnız, daha müteennî ve daha müteammik olsa idi!.. Affedemediğim kabahati ise, Musa Efendi Bigiyefi zikretmemesidir. *Zulmetten Nura*, bence *Karanlıktan Işığa*, bizde son devrin en ciddi ve en faydalı eseridir. Karilerim bunu okusunlar ve derin derin düşünsünler. Şurada meslektaşım Şemsettin Bey'i kardeşçe tebrik etmeyi de vecibeden addeder ve daha muhalled eserler vücuda getirmeye muvaffakiyetini Tanrı Teâlâ'dan dilerim.

HAREKET-İ EDEBİYE*

Sebilürreşat, (nr. 248)

Sebilürreşat'ın bu nüshasında "Edebiyat" klişesinin altına İbn-i Hazım Naim imzalı ve "Ya Râb" ser-nameli bir manzume neşir edilmiş. Bu manzume şöyle başlıyor:

Yâ Rab bize hem: "Düşmeyiniz ye'se" diyorsun,
Hem milleti günden güne me'yûs ediyorsun!
Ye'sin sonu yokdur biliriz ye'se düşenler,
Gayyâ-yı belâyâta düşer, kahrını bekler.

Manzumenin bu kadarını okur okumaz tekrar imzaya baktım: Konya: İbn-i Hazım Naim!.. Her taklide biraz da semere-i şahsiyet karıştırmak lâzımdır. Halbuki Mehmet Akif Bey'in bu mukallid-i bî-misâli bir papağan gibi onun muhtelif sözlerini, muhtelif mısralarını toplamış, onlardan bir manzume vücuda getirmiş gibidir. Taklidin bu kadarı fazla ve bî-lüzûmdur. Bu adeta aciz ve cehilden, şahsiyette yeni bir ufuk bulamamaktan başka bir şey değildir. İşte edebiyatı râh-ı zilâle sürükleyenler böyle "*fena mukallit*" kalemlerdir.

* *Rûbab*, 6 haziran 1329/ 19 haziran 1913, c. II, nr. 63, s. 313-314
Nâzım Hikmet Polat, *Rûbab Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 317

ÂLEMİ İSLÂM'A*

Aşağıdaki manzumeyi iki sene mukaddem, Edirne'nin istirdâdından iki gün sonra söylemiş idim. "Allahu Ekber!" cihan temennisi bugün hakikat olmuştur. Bu kere siyaset-i hâzırâ-ı Hariciye'mizin ilcâsıyla bir iki yerini değiştirdim, vaz'-ı enzâr-ı müminîn ediyorum.

Âlem-i İslâm'a

Şair-i İslâm Mehmet Akif'e Selâm

Vücudun varsa göster, dem bu dem ey âlem-i İslâm
Grey, Askiyet (Scithes) bugün etmektedirler mevtini ilâm

O zalim müntakim, bî-rîş ü mû, meş'ûm simalar
Bugün artık sarîhan söylüyorlar; dünkü imâlar

Vuzûh-u tâmmeye yer verdi: İşit, iman ile dinle
Zemin ü âsmânı titreten bir hışm ile inle!

* Fuat Hulusi Demirelli, 12 temmuz 1329/25 temmuz 1913
Fuat Hulusi, *Harbin Etrafında*, İstanbul 1915

Mehmet Akif'e ithaf edildiği görülen yukarıdaki şiirin yazarı Fuat Hulusi Demirelli (1877-1955) Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminin önemli hukukçularından biridir. 1908 Meşrutiyetinden sonra üç dönem milletvekilliği görevinde bulunmuş, *Kır Menekşeleri* (1912), *Yabancı Güller* (1915), *Harbin Etrafında* (1915) ve *Tanrının Yollarında* (1927) adlı şiir kitaplarını yayınlamış olan Fuat Hulusi'nin yukarıdaki parçasının *Harbin Etrafında* adlı eserinden alındığını hatırlatalım.

Fuat Hulusi'nin bunların dışında *Gönül Dili ve Bir Varlığın Binbir Yüzü* (1934) *Geceler ve İldemliğim* (1937), *Öksüz Dilekler ve Kırk Hayatlar* (1938) ve *Sonsuzluğun Eşiğinde Zavallılığım* (1953) gibi şiir kitapları bulunmaktadır.

Fuat Hulusi'nin yukarıdaki şiirini Balkan Harbi bozgununun hemen ardından kaleme aldığı ve bu yoldaki ilk örneklerini veren Mehmet Akif'in *Hakkın Sesleri*'nden (1913) istifade ettiği kolayca anlaşılabilir.

Bu son bir latma-i tahkîri olsun gayz-ı udvânın
Ya öl, ya birleş, altında livâü'l hamdi *Kuran'ın*

Şehid ettirdiler bir yılda âh, üç yüz bin İslâm'ı
Bu dinin arşı titretmektedir feryâd-ı âlâmı

Bugün İslâm kanı deryasıdır eyvâh *Balkanlar*,
Yine kandırmıyor zalimleri çoşan al kanlar

Grey'le Askıyet'in tehditleri gelsin bütün yâda
Muhammed ümmetinden tek kişi kaldıkça dünyada

Onun da hûnunu içmezse, bulmaz İngiliz ârâm
Bunu ayn-ı hakikat bilsin, artık Ganj ile Ehram

Onun'çün *Times'ın* ki bir yılıdır, gadr-ı sâildir
Bugün indinde Sırb'ın süngüsü takdîse nâildir

O cani süngüsü hâmil kadın şişler, büyük kudret!
Deler ecsâd-ı etfâli, ne dûr-endîş bir gayret!

Beytullah'ı hedm eyler, Salîb'e şanlı bir hizmet!
Eder mâbudları telvîs, dindârane bir himmet!

Ateşler köyleri tedhiş içindir, görmeli mazûr!
Eder irâz-ı pâmâl-ı şenâet, hiç, nedir mahzûr!

Tutar günlerce aç, beş bin esiri süngüler âhir
Bu zaten İngiliz eğlencesi: Görsün, güler sâhir!

Bütün bunlar cinayetler, fezâhatler, şenâatler
Gözünde Askıyet'in âli faziletler, şecâatler

Grey hep Sırp eliyle mest-i hûn ehl-i imandır
Pasiçlerle (?) Manastır'da nedimândır

Bugünkü sen Edirne burcuna döndün *Hilâl'*inle
Humâra uğradı bed-mest olanlar hûn-u âlinle

Kifayet etmiyor viski, humâr-ı müz'ici def'e
Yine masum kanından istiyorlar tatlı bir cur'a

Onun'çündür nutuklar, konferanslar, sa'y ü kûşişler
Onun için hep kıyametler, onun için hep bu cûşişler

Evet artık sarîhan söylüyor Askiyet bu âmâlî
Seni kahr eylemektir zübde-i akvâl ü âmâlî

Sen ey üç yüz kûsür milyon olan dünyada evlâdın
Sen ey din-i Muhammed, din-i Hak! İşte cellâdın

Elinde seyf-i udvânı, bugün karşında tehdidkâr
Bütün bir gayz ile durmakta; artık etmiyor inkâr

Seni tezlîl ve mahvetmek yolunda ettiği ahdi,
Evet Yecüc ve Mecüc işte, sen neredesin *Mehdi!*

Yetiş kurtar bu gafil kitleyi artık bu illetten
Halâs et âlem-i mazlum-u İslâm'ı şu zilletten

Yüz elli milyona yüz şâb-ı emred hâkim-i kâhir
Ebülhevli tutar bir pençesinde bir kadın sâhir

Niçin zincir-i istibadâda gerden-dâdedir Maşrık
Muvahhidler nasıl vahdetteki hayrı değil fârik !

Bugün hep yek-dil olsunlar, ederler Mağrib'i tahvif
Demem zulmü izâle, lâkin eyler hemen tahfif

Ve artık işte son gündür: Ya hürriyet ya izmihlâl!
Sema-yı Şark'ı çınlatsın bugün âvâz-ı istiklâl!

Evet isyan o zalim Garb'a, ey Şark-ı zulüm-dîde!
Cihad ey âlem-i İslâm, o zulümânî sanâdîde

Cihad, ey *ümme*t *merhûmesi* mahbûb-u Rahmân'ın
Cihad ve ittihad, el-Hak iki düstûr-u imanın

Cihad ey sâye-i seyf-i celâdette gören cinnet
Cihad ey Hak yolunda ölmeyi câna bilen minnet

Cihad ey enbiyâullahı yekser hak bilen hak-bîn
Edip İsa'ya hürmet, etmeyen te'lih ya te'bîn

Cihad, Allahu Ekber! Din-i hak elbette âlidir
Senin *Kuran*'ın her harfi bir genc-i meâlîdir

Cihad! *İncil*'i kurtar dest-i tahrîf ü dalâletten
Mesih'in ruhunu tahlîs et âsâr-ı melâletten

Cihad ey ehl-i iman, en büyük a'dâ-yı İsa'ya
Eden onlardır ancak iftira İsa'ya, Musa'ya

Cihad-ı iman ile olsun müeyyed urduğun darbe
Ateş kavm-i zulûma, harb her nâhak olan harbe!

Şişli, 12 temmuz 1329/25 temmuz 1913
Fuat Hulusi Demirelli

Kütüphâne-i Millîde Zenginlik HAKKIN SESLERİ*

Emin Hâki

Bir milletin edebiyatı derece-i ilm ü irfan ve efkâr u hissiyatının miyarıdır. Bugün üdebâ-yı sâlifenin âsârından birini açalım: Mesela Sultanüşşuara Fuzulî'nin *Divan'ı*, edebiyat ile az çok alâ-kadar olan her ferdin manzûru olmuş bir eserdir. O muazzam divanın her sayfasında Fuzulî'yi, Fuzulî'nin ihtisâsât-ı âşıkânesini, yeknesak feryatlarını dinleriz. Başka hiç değil mi? Ben bu sözle-rimle -hâşâ- Fuzulî'yi, Mithat Cemal Bey'in tabiri veçhile "hem mazi, hem hâl, hem de istikbal şairi" olan Fuzulî'yi, tahtie etmek küstahlığında bulunmuyorum. Şunu söylemek isterim ki Fuzulî, hiç olmazsa bize yaşadığı muhitin ufak bir krokisini, bulunduğu heyet-i içtimaiyenin biraz ahvâl-i rûhiyesini, o devrin tarz-ı hayat ve idarisini terennüm etseydi, bittabi Fuzulî'den ettiğimiz istifade daha çok ve daha değerli olurdu.

Sonra Nefî; büyük şair-i âteş-zebânımız; bize yalnız mutan-tan ve ahenktar medhiyeler, galiz ve nefret-âver hicviyelerden başka ne yadigâr edebildi?

* Emin Hâki, *Mektepli*, 13 haziran 1329/ 26 haziran 1913, nr. 5, s. 73-74
Erdoğan Erbay-Selahattin Tozlu-Tacettin Şimşek, *Potin ve Şiir* (Emin Hâki'nin Hayatı ve Eserleri), Suna Yayınevi, Erzurum 2005, s. 113-114

Emin Haki (1889-1921) gönüllü olarak Balkan Harbine katılmış, Birinci Dünya Savaşı'na çağrılmış, savaşın acılarını derinden duymuş birisi olarak Mehmet Akif'in *Hakkın Sesleri*'ni (1913) değerlendiriyor. 1921 yılında veremden vefat eden Emin Haki, Mütareke ve işgal acıları arasında Mevleviliğe sığınmış bir şairdir. Ayrıca 1913'te çıkan *Mektepli* dergisinin başyazarlığını yapmıştır. *Taassubun Neticesi yahut Farmason Çocuk* (1914) adlı çalışması ise dikkat çekicidir. Bu arada Erdoğan Erbay ve Tacettin Şimşek'in Emin Haki ile ilgili, *Potin ve Şiir* (2005) adlı bir çalışma yaptıklarının bilinmesi gerekir. Onun bir özelliği de, Mehmet Akif'in şiirinden etkilenen şairler arasında oluşudur.

Nedim! O İstanbul'un yegâne andelîb-i hoş-elhânı Nedim! üslûb-u beyanındaki latif ve zarîf teşbihlerinden, âşıkane ve rindâne parçalarından başka ne terk edebildi?

Hele isimleri hatırdâ olan ve olmayan sahib-i divan şairlerimiz!..
Hazreti Akif'in:

Eski divânlarınız dopdolu oğlanla şarâp...
Biradan, fahişeden başka nedir? Şî'r-i şebâp...

tariz-ı muhikkına, ne derecelere kadar kesb-i istihkak ettikleri de hakikat-perverân-ı ümmet nazarında hüveydâdır.

Bize dilhâhımızca ihdâ-yı âsâr eden ve sâha-i edebiyata ebedî âbideler rekz eden Kemâl'den başka, başlıca kimi gösterebiliriz. Haydi maziyi bırakalım da hale bakalım:

Bugün memleketimiz bir müntesibîn-i edeb ordusu teşkil edecek kadar üdebâyâ mâliktir. Belki ben bile birkaç seneden beri, bir çok gazete ve risaleler ile neşr-i âsâr etmek cüretini görmüş olduğumdan bu orduda bir dümen neferi bulunuyorum.

Evet itiraf etmeliyiz ki eslâfımız bir şey yapamadılar, fakat biz ne yaptık? Sâha-i matbuatı "dans salonu" menzilesine ve âheng-i edebiyi "opera"ya çevirdik.

Kütübhâne-i millîmizi "*Zanbaklar, Safiyeler, Sevmek Sanatları, İzdivaç Mektupları*" gibi bah-nameler ve "*Yeşil Rüyalar, Pembe Hülyalar*" gibi hezeyan nâmelerle imlâ ettik. Ahlâk-ı millînin sükutuna ve dolayısıyla vatanın harâbîsine pek büyük hizmetler ettik. Teşrih ve tafsile lüzum görmüyorum, yalnız "İşte Rumeli" demek kâfidir.

Evet Rumeli, Rumeli o mübarek topraklar düşmanın pâ-yı hakaretinde çiğnenirken, binlerce yetîm, yüz binlerce müslüman kılıçtan geçirilirken bizim mutaarrız ve genç ediplerimizden boğuk bir nevha-i iştikâ; acı bir vaveylâ yükselmedi.

Biz yine bermutat "âh matmazel" terâne-i şehvet-perestanesini ayyuka çıkardık, lâkin Akif; sen ey muhterem ve büyük üstat!

Sen bize *Safahat-ı hayatı* açtın. Orada en derin yaralarımızı gösterdin, sen bize *Süleymaniye Kürsüsünde*'den hitap ettin.

Bütün emrâz-ı içtimâiyemizi, mesâvî-i siyâsimizi okudun, şimdi de *Hakkın Sesleri*'ni ismâ ediyorsun. O sesler âlem-i illiyînden sâha-i süfliye, bizlere birer hitâbe-i ateşîn, birer bârika-i hakikattir. Akif; sen bu zemîn-i pestîden o kadar yüksesin ki, muarızların güneşi balçıkla sıvamak isteyen budalalardan ibarettir.

Var ol ey âlî-haslet ve muazzam şair!

Her hususta iflâs eden bu zavallı millet, hiçbir şeyiyle iftihar etmesin, yalnız evet, yalnız seninle, senin eserlerinle!

HAREKET-İ EDEBİYE*

Sebilürreşat, (nr. 251)

“Müslümanlık huyun güzelliğinden ibarettir” hadisi şerifinin lisan-ı şiir ile teşrihini hâvi Mehmet Akif Bey'in manzumesiyle, Kemal-zade Ekrem Beyefendi'nin “*Oluvermek, Edivermek*” ser-namesini mutazammın diğer manzumesini muhtevidir.

---

* *Rûbap*, 27 haziran 1329/ 10 temmuz 1913, c. I, nr. 66, s. 365-366
Nâzım Hikmet Polat, *Rûbab Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 321

Ali Ekrem Bolayır
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

Sahaif-i Tenkid MEHMET AKİF*

Ali Ekrem Bolayır

Mehmet Akif'in âsârını perestişkâr-ı şiir olan her bedîa-per-ver gibi ben de tetkik eder dururum. Bu müslüman ruhlı, Osmanlı yürekli şairimizi millete hakkıyla tanıtmak da öteden beri emel-i vicdanım idi. Fakat şimdiye kadar hususi, resmî bir çok gavâil ve meşâgilden baş alıp da emelime nail olamıyordum. Şimdi ise yazı yazabilecek hal ve mevkide bulunuyorum. *Sebilürreşat'ta* ve *Sahâif-i Tenkit* ser-namesi altında bazı naçiz müta-leat neşir edebileceğim.

Tenkidin evvelin faidesi müessirleri ikaz ve irşat ise de, gayesi eserleri halka tanıtmak, neyyîr-i bedâyiin sîmâ-yı hârrına karşı bir adese-i meslek tutarak, elvânını enzâr-ı umûma teşrih ve tahlil etmektir. Ferište-i sanat ne kadar bârik ve şeffaf bir lihâf-ı eşkâle bürünürse bürünsün, vücûd-u nâzının hutût-u fârikası, hele güzide fitratının şemâil-i mübeccelesi her nigâh-ı bîgâne için inkişaf edemiyor. Onun, aşına-dîdegân-ı bedâyie has olan ervah-ı atşânı bütün serâir-i melâhatiyle nüfuz ettikten sonra, ummanlara düşen envâr-ı beyzâ-yı âfitâb gibi bütün şaşaa-ı lemeât-ı hüsnüyle nazar-gâh-ı tahayyürde ikinci bir âlem-i zuhûr göstermesi lâzım gelir.

* Ali Ekrem Bolayır, *Sebilürreşat*, 25 temmuz 1329/ 7 ağustos 1913, c. 10, nr. 256, s. 354-355
Abdulkerim Abdulkadiroğlu/Nuran Abdulkadiroğlu, *Mehmet Akif Ersoy Hakkında Yazılanlar (Sıratı Müstakim ve Sebilürreşat Mecmualarında Çıkan Makaleler)*, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara 1989, s. 93-96

Namık Kemal'in oğlu olan Ali Ekrem (1867-1937), Mehmet Akif'in örnek aldığı şairlerden biridir. Nitekim *manzum hikâye* tarzında kaleme aldığı ve *Safahat-ı Hayattan* başlığı ile sunduğu şiirleri bu yoldadır. Akif'in kendisi durumu böyle açıklasa bile, Mithat Cemal bu görüşe katılmamakta, Akif'in şiirinin çok daha yükseklerde seyrettiğini ifade etmektedir.

Eski Serveti Fünuncuların olan Ali Ekrem, 1913 yılında Darülfünun'a hoca olarak geçmiş, Mütareke yıllarında görevine son verilmiş, 1923'te tekrar ataması yapılmış,

Avrupa milletleri mesâil-i bedîiyede kademât-ı âsârı geçerek tilâl-i vukufa takarrüp etmişler. Garbın her mamuresinde dekaik-i sanata aşına bir ekseriyet bulmak kabildir. Hele Fransa, Almanya, İtalya gibi mevlid-i bedâyi olan memleketlerde, huzemât-ı sanatın hâle-i nevvârından tamamen hariç kalmış muhitler görülemez. Hal böyle iken bu meşâhir-i mehâsinde, hatta bilhassa buralarda hâiz-i nisâb-ı hayat olan her eser-i sanat sahifeler, risaleler dolusu efkâr-ı tenkidiyenin isârına bâdî oluyor.

Paris'in şöhret-şîâr olmuş her temaşa-gâhında mazhar-ı kabul olabilen ne kadar tiyatro oyunu varsa, kâffesi hakkında bir çok mütaleat yazılıyor. Güzelce bir roman neşir edilmiyor ki, derhal saha-i tenkit idmancılarının ellerinde uçmasın. Bir şiir, hokkabazların dest-i maharetinde fırlayan yuvarlaklar gibi, hevâ-yı tenkitte bir çok devirler icra ederek sukût etmezse, ancak o zaman payidar olabiliyor. Zuhur ettiği günden beri ruûd-ı tenkidiyenin gird-bâd-ı velvele-dârına tutulmuş kalmış olan Wagner musikisi, âlem-i medeniyetin her taht-gâh-ı nefâis-perverânesinde saltanat-ı kat'îye ihrâz eylemiş olduğu halde, yine evreng-i ikbâlinin ezyâlinde binlerce bârika-i tenkidin iltimaatı görülüyor. Mülkü-

---

fakat 1934 üniversite reformu sırasında tekrar tasfiyeye maruz kalmış bir öğretim üyesidir. Üniversitede *Nazarîyat-ı Edebiye* dersleri okutan Ali Ekrem'in bir önemli yanı da güzel sanatların icrası ile ilgili kuruma Darülbedâyi adını önermesi ve bunu kabul ettirmesidir.

Bundan önceki sayfalarda, Mithat Cemal'in Akif ve şiiri hakkında yaptığı tahlil ve eleştirilerde olduğu gibi, aynı işe bu sefer de Ali Ekrem'in soyunduğu görülmektedir. Ali Ekrem'in *Sebilürreşat*'ta sürdürdüğü Akif eleştirisi ve tahlilleri on bir hafta boyunca devam etmektedir. Nitekim onun bu ilk yazısı giriş mahiyetinde olup, kendi eleştiri anlayışının izahı mahiyetindedir.

“Fransa gibi Batılı ülkelerde oynanan her oyunun, yayımlanan her romanın ardından sayısız eleştiriler yapılır. Bizde henüz böyle bir adet gelişmemiştir. Bu işin amacı eseri halka tanıtmak, onun güzelliğini umuma teşrih etmektir. Fakat bunu yapacak olanların kendine göre bir “adese-i meslek” tutturmaları şarttır. O halde ülkemizde de tenkidin lüzumu artık idrak edilmelidir. Benim burada amacım “Akif’in kalbini göstermek, ruhunu tahlil etmektir” diyen Ali Ekrem, bunun kolay olmadığına da işaret ediyor. Fakat o, “lisan-ı nazmın” şâyânı hayret bir tekâmül geçirdiği bir dönemde yapılacak işin önemini müdrik bir kalem olarak konuşuyor, konuşmak istiyor. Ne var ki bunda muvaffakiyeti de tartışılmalı. “Kelimecilik” seviyesinde kalan bir eleştiri ve Akif’e göre kendini daha üstün gösterme gayretini arasında gidip gelen bu yazılarda, şairin *Selma, Hasta, Meyhane, Seyfi Baba* şiirleri üzerinde durulmaktadır.

müz gibi hîç-i bediînin cilvegâh-ı muzlimi olan bir muhitte, tenkidin derece-i lüzumu artık tasavvur olunsun.

Biz, şitâ-yı edebimizin leyâl-i yeldâsında bir iki necm-i zahirden lem'â-rübâ-yı bedâyi olabilirsek, huzemât-ı enzârımızı bütün vatandaşlarımızın dîde-i iştiyakına isâr etmeliyiz. Halkımız göstermiyor göstermeye; anlayamıyor anlatmaya çalışalım. Hele işine gelen, zevkine hoş görünen cereyanlara kapılmayarak, mesâil-i bediiyeyi lâyük olduğu kadar hadis ve ehemmiyetle tamik etmeye taraftar olduğunu bildiğim şebâb-ı mütefekkiye râh-ı sa'b ikdâmâtında, delâlet bizim gibi bedâyi-perestân için bir vazife-i mukaddesedir.

İşte ben şu *Sahaif-i Tenkidi* açmakla böyle bir vazife deruhte etmiş oluyorum. Vazifenin ağırlığını itiraf ederim: Mehmet Akif kudret ve meziyetinde bir şairin kalbini göstermek, ruhunu tahlil etmek, anlamak kadar duymaya mütevakıftır. Kendimde bu kabiliyet-i tahassüsü az çok mevcut farz etmesem, şu cüretkârlığı gösteremezdim: Ben Akif'in enin-i ruhunu duyarım, lisan-ı kalbini anlarım. Çünkü o benim için yalnız bir sima-yı şiir ve edep değil refik-i vicdan, hatta ezeli bir aşina-yı revândır; fakat anlamak müşkül ise, anlatmak daha müşküldür. Tenkit denilince hatıra kimin tenkit edileceği değil, kimler için tenkit yazılacağı gelmemek mümkün olamaz. Bugün memleketimizde yüksek bir noktai nazardan tenkidat yazmak âsâr-ı tenkidiyeyi edebiyat-ı Garbiyeye aşina olanların istifadesine hasr etmektir. Halbuki biz bir kaç satır evvel dediğim gibi göremeyen, anlayamayan halkımıza göstermeye, şübban-ı edebe talim-i nefâis eylemeye muhtacız. Bu halde tenkidatımızı *edebiyat dersleri* derecesinden tutturarak, *felsefe-i tenkid* mertebesine çıkarmaya çalışmalıyız. Tâ ki fevâidi, bedâyi-perestânın her sınıfına şamil olsun. Lisan-ı nazmımızın şâyân-ı hayret bir tekâmül geçirmekte olduğu da nazar-ı itibara alınırsa, bugün yeni şiirler hakkında en ibtidai addolunabilecek tetkikatın bile fâide-bahş olmaktan hâli kalmayacağı kabul olunur sanırım.

Mehmet Akif *Safahat* ünvanıyla üç kitap neşretti. Evvelden beri yazdığı şiirleri câmi olan *Birinci Kitap* kendisinin asıl mec-

mua-i eş'arı, diğer ikisi de birincinin birer zeylidir. Bu üç kitapta bulunan şiirlerin her birini, bütün mehâsin ve nevâkısıyle tetkik ve tahlil edeceğim zannolunmasın. Böyle bir teşebbüs biraz uzun sürer, nevrestegân-ı şiir ü edep için kelâl-âver olmaktan da hâli kalmaz.

Zaten bir şairin tarz-ı beyanını, nazımda derece-i muvaffakiyetini, hatta şiirlerinin ehemmiyetini takdir için, birkaç şaheserini görmek kâfi olabilir. Onun külliyat-ı âsârına yüksek bir noktai nazardan bakmak; meslek-i mahsûsunu tahlil, tâbi olduğu tesirâtı tayin etmek; mefkûre-i bediyesi nedir, kendisi o mefkûreye ne kadar takarrüp edebilmiştir? Bütün bunları tetkik ve teşrih ile uğraşmak ise, şairin mahiyet-i hakikiyesine, ruhuna nüfuz etmeğe çalışmaktır. Hele evvel emirde birkaç şiirini görelim, anlayalım; sonra şairin ruhuna infaz-ı nigâh etmeye gayret ederiz.

Sahaif-i Tenkid HAKKIN SESLERİ I*

Ali Ekrem Bolayır

İlâhî, emrinin âvâre bir mahkûmudur âlem;
Meşiyet sende, her şey sende.. Hiçbir şey değil âdem!
Fakat hâlâ vücud isbat eder, kendince hey sersem!
Bugün üç beş karış toprakta varlıktan vururken dem;
Yarın, toprak kesilmiş varlığından fıskırır matem!

Pek müşkil-pesent olursak, kıtanın ikinci mısrası da üç "şın"ın içtimaindan tenafüre yakın bir sıklet; üçüncü mısrası da kendine vücut ispat etmek denilemediği için, kendince vücut ispat etmek şekli ihtiyar olduğundan dolayı ufak bir noksan ifade bulabiliriz. Mehmet Akif müthiş bir nazzâmımızdır. Müthiş diyorum, çünkü bu şair-i bülend-iktidarın nazımda irtika ettiği burc-u muvaffakiyeti başka bir kelime ile tavsiften acizim. Eş'âr-ı Akif'i *tertibat-ı lafziyesi* itibariyle tenkit edeceksek, gayet müşkül-pesent olmaktan başka çare yoktur. Dördüncü ve beşinci mısralarda *matem* lâfzından başka hiç bir kelimenin memdut olmaması, imalâta tâbi olan *mefâilün* vezninde yazılmış bir nazım okunurken lisana az çok rekâket bahş oluyor; fakat bu zaruridir: Hem gayet tabîi, hem de ahengin mukteziyatına tamamen muvafık beyitler, mısralar muttariden birbirini vely edip duramaz.

Kıta bir mukaddimedir, bir şiir olmaktan ziyade bir nazımdır. Her eser-i sanatın her kısmı bir şiir olamaz. Hatta serâpa şiir-i

* Ali Ekrem Bolayır, *Sebilürreşat*, 25 temmuz 1329/ 7 ağustos 1913, c. 10, nr. 256, s. 355-357
Abdulkerim Abdulkadiroğlu/Nuran Abdulkadiroğlu, *Mehmet Akif Ersoy Hakkında Yazılanlar (Sıratı Müstakim ve Sebilürreşat Mecmualarında Çıkan Makaleler)*, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara 1989, s. 96-104

mahz olarak, bir eser-i sanat ibda etmek kabil olsa bile, bunda tabiiyet bulmak mümkün değildir. Mamafih son mısraın kuvvetli bir söz olduğunu görerek, bir mukaddimede bu kadarlık hassa-i şiir bulmakla iktifa edebiliriz.

İlâhî, Mâlikü'l mülk'üm diyorsun... Doğru, amennâ.
Hakiki bir tasarruf var mıdır insan için? Asla!
Eğer almışsa bir millet, edip bir mülkü istilâ;
Eğer vermişse bir millet bütün bir mülkü bî-perva;
Alan sensin, veren sensin, senin hükmündedir dünya.

Birinci mısradaki *doğru* kelimesi biraz çirkin. *Sadakallâhü lâzîm* yerine yazılıvermiş olduğu farz edilse bile hoş değil. Hakikat-ı halde ise bu kelime vezin doldurmak için yazılmıştır: Mademki *amenna* deniliyor, bir de *doğru* yazmaya hacet var mıydı? Fakat şurası muhakkaktır ki zâid kelimeler yazmadan, yani "doldurma" usulüne müracaat etmeden nazım tertip edilemez. En büyük şairlerin, en muazzam eserlerinde kelimât-ı zâide görülüyor. Yalnız bu "doldurma" usulünün de bir miyârı, bir düstûr-u mahareti vardır: Meâl-i aslîye nazaran zâid olan tabirât ve kelimât, o meale başka bir kuvvet, başka bir letafet ifâza etmek şartıyla mergûp olur. Şiirlerini tetkik ettiğimiz zaman görürüz ki Mehmet Akif, "doldurma" usulünü fevkalâde bir maharet ve muvaffakiyetle tatbik eden şairlerimizdendir.

Bu ikinci kıtada bir şiir bulamayacağımız gibi, kıtaya kuvvetli bir nazım bile diyemeyeceğiz, ayeti kerîmenin bir tefsirinden ibarettir.

İlâhî, en asil akvâmı alçaltırsın istersen;
Dilersen en zelil eşhâsa izzetler verirsin sen!
Bu haybetler, bu hüsrânlar bütün senden, bütün senden!
Nasıl tâ Arş'a yükselmez ki me'yûsâne bin şiven?
Ne yerler dinliyor yâ Rab ne gökler, ruhum inlerken!

İlk üç mısradaki "sin"lerin tehâcümünden hâsıl olan sıklet gayri-kabil-i inkârdır. Böyle meziyet-i hakikiyesi aheng-i nazımdan

ibaret kalan sözlerde insicam-ı elfaza ne kadar riayet edilmesi lâzım geleceğini ihtara bile hacet göremem.

Bu üçüncü bend de bir şiir değildir. Son beyit güzel olmakla beraber, kıtanın heyet-i mecmuası şiir-i hâlis derecesine irtika etmemiş. Şair bu parçasıyla da ayeti kerimeyi tefsire devam ediyor.

Şu sessiz kubbenin altında insandan eser yokmuş!
Diyorduk "Bir buçuk milyar!.." Meğer tek bir nefer yokmuş!
Bu hissiz toprağın üstünde mazlûmîne yer yokmuş!
Adalet şöyle dursun, böyle bir şeyden haber yokmuş!
Bütün boşlukmuş insanlık: Ne istersen, meğer yokmuş!

Nazım mükemmel, bir tarafında en ufak bir kusur bulmak, ne kadar müşkül-pesent olsak kabil değil. Şair şiirine de bu bendiyle başlıyor:

Muhammes'inin ilk üç kıtasını azamet ve kudret-i İlâhiyeye karşı, kemâl-i huzû-u vicdanını arza hasrettikten sonra vatanın tâli-i siyahına bakıyor, İslâmiyetin düçâr olduğu hakaret-i elîme ruhunu inletiyor, o inilti bir şiir oluveriyor! Bu sözlerde parlaklık, yükseklik ararsak bulamayız; fakat bir müslüman kalbinin acı fer-yatlarını duyarız; en güzel şiirler de işte böyle samimi feryatlardır.

İlâhî, altı yüz bin müslüman birden boğazlandı...
Yanan can, yırtılan ismet, akan seller bütün kandı!
Ne masûm ihtiyarlar süngüler altında kıvrandı!
Ne bîkes hanümanlar işte, yangın verdiler, yandı!
Şu küllenmiş yığınlar hep birer insan, birer candı!

İkinci mısırda tertib-i tabîi gözetilememiş. Bunu meselâ "yanan can, yırtılan ismet, akan derya kadar kandı" şeklinde yazıvermek âsân iken, bilmem şair ne için tashih külfetini ihtiyar etmemiş?

Dördüncü mısırda "doldurma" usulüne müracaat edilirken pek de muvaffakiyet gösterilememiş: "İşte yangın verdiler" ilâvesi, bîkes hânümanları yakanların zulmünü, lâyıık olduğu kadar şiddet ve kuvvetle tasvir edemiyor. Son mısırda yukarıda geçen "can" lafzının bî-lüzûm tekrarından ise, küllenmiş yığınların insan

olduklarını söylemek ve araya, manaya bahş-ı kuvvet edecek bir iki tabir ilâve ederek “insandı” kafiyesini ihtiyar etmek mürec-cah olurdu. Görülüyor ki bu bend evvelki parçalar kadar cezâlet-i beyânı hâiz değildir; manâ itibarıyla de, mezâlimi tasvir etmesine rağmen, öyle güzel bir şiir addolunamaz. Bundan evvelki bend o kadar sadeliğiyle beraber, bu bendden elbette güzeldir.

Sabâhü'l hayr-ı Hürriyyet İlâhî, leyl-gûn oldu;
Karanlık bir hezimet her taraftan rû-nümûn oldu!
Şehamet gitti, gayret söndü, kudretler zebûn oldu.
O mevcâ-mevc sancaklar ne müdhiş ser-nigûn oldu!
Sükûtun dehşetinden kalb-i rahmet, belki hûn oldu

Selis ve zî-hayât bir nazım, kuvvetli bir tasvir, güzel bir şiir. Artık şair vatanın hengâme-i felâketini hissetmekle de kalmıyor, onu “karanlık bir hezimet” halinde görüyor. Gözünün önünde şehâmet gidiyor. Gayret sönüyor, asırlardan beri dünyayı titreten kudretler zebûn oluyor, o mevca mevc Osmanlı sancakları müthiş elvâh-ı ızdırab halinde ser-nigûn oluyor. Sukut Osmanlılıkta, müslümanlıkta görülen şu acı sukût öyle dehşet-âver-i vicdan ki, şair artık kalb-i rahmetin bile kan ağladığına ihtimal veriyor. Bu bendi okuyup da kan ağlamayacak bir müslüman kalbi tasavvur edilemez.

Ezanlar sustu... Çanlar inletip durmakta âfâkı.
Yazık: Şark'ın semâsından Hilâl'in geçti işrâkı!
Zaman artık Salib'in devr-i istilâsı, ilhakı.
Fakat, yerlerde kalmış hakların ferdâ-yı ihkâkı,
Ne doğmaz günmüş ey âcizlerin kudretli Hallâk'!

Elfâza ait olmak üzere üçüncü mısra “ilhakı” lâfzının kafiye ibrâmiyle yazılmış olduğunu söylemekten kendimi alamayacağım. Mamafih bu kafiye de katiyyen bî-lüzûm değildir: Salib bugün yalnız istilâ değil, hayfâ ki ilhak ediyor! Bendin meâli gayet güzeldir. Birinci mısra, “Nâkûs yerlerinde okuttun ezanları” diyen büyük Bâki'nin rûh-u İslâmiyetini girye-bâr eylemiştir. Aman yâ Rabbi, üç buçuk asır evvel bir şâirini “Nâkûs yerlerinde okuttun ezanları” kavli-

sâdık-ı belîğiyle padişaha mersiye-han edecek bir millet-i muazzamanın nasîbe-i ezeliyesi, bugün diğer bir şairini “Ezanlar sustu... Çanlar inletip durmakta âfâkı” nevha-i müellimesiyle ağlatmak mı olmalı idi? Bâki ile Akif’in şu iki mısraı, Osmanlıların zuhûrundan sonra bütün tarih-i İslâmiyeti telhis ediveriyor; heyhat!

Şark’ın semasından Hilâl’in işrâkını geçirmek hazin bir tasvir-i şairanedir; son beyit güzeldir. Şair bu beyitle bârgâh-ı ulûhiyete arz-ı şikâyet etmeye başlıyor. Kulun Halik’ına Allah’ından şikâyet etmesi, acz-i mahz içinde, arz-ı tahiyât ve temenniyâttan başka bir şey değildir. Bu tarz dua, bütün edebiyât-ı İslâmiyede mer’î ve müstahsen idi. Lisân-ı tasvufu ise, derecelerinde belki daha ziyade cüretkârlıklar göstermiş durmuştur.

İlâhî, Şer-i ma’sûmun şu topraklardı son yurdu...
Nasıl te’yîd-i kahrın en rezil akvâma vurdurdu?
Evet, milletlerin en kahbesinden, üç leîm ordu
Gelip tâ sinemizden vurdu, seyret hem nasıl vurdu:
Ki istikbâl için çarpan yürekler ansızın durdu!

Nazım fevkalâde. Kafiyele bilhassa nazar-ı dikkati celb ederim. Nazarımızda “kafiye sem’e aittir” kaidesi takarrür ettikten sonra en nâ-şenîde, fakat en tabiî kafiyele ihtiyar ile, lisân-ı nazmımızı zenginleştiren şâirlerimizden biri de Mehmet Akif’tir. Akif’in kafiye bulmakta ibraz ettiği mahâret-i sanatkârane, bazen şâyân-ı hayret derecelere çıkar. Bu muvaffakiyeti, ileride sırası düştükçe göstereceğiz.

Bu bentte büyük şiir yok, fakat müessir bir feryat var. Bugün ruh-u millette inleyen nevâ-yı meyûsiyet, işte böyle samimi feryatlardan duyulur.

Tecelli etmedin bir kerre, Allah’ım cemâlinle
Şu üç yüz elli milyon ruhu öldürdün celâlinle!
Oturmuş eğlenirken senin -hâşâ- zevalinle,
Nedir ilhâdı imhâlin o sâmit infialinle?
Nedir İslâm’ı tenkilin bu müstacel nekâlinle?

Nazım yine fevkalâde. Ya şiir? Bence şiir de yüksek. Bu bendi okuyunca derin derin düşünüyorum: Şairin kudret-i ilâhiyede tasavvur ettiği "sâmit infial", "müstacel nekâl" ruhumu lertzân ediyor. Böyle sünûhât-ı kalbiyeden ibaret şiirler kalb ve vicdan ile anlaşılır. Şair bu kıtasıyla huzur-u ilâhîye ilâ ettiği nevâ-yı feryadın son perde-i tîzine kadar çıkıyor; o derecede ki esrâr-ı ezeliye-i Rabbanîyyeye infâz-ı nazar edememekten mütevellit nevhât-i acz ü hayretten kendi de ürpererek, derhal dereke-i beşeriyete sukût ediyor: "Sus ey divâne" hitabıyla kendi cüretine tan ederek son kıtasını yazıyor:

Sus ey divâne... durmaz kâinatın seyr-i mutadı.
Ne sandın? Fıtratın ahkâmı hiç dinler mi feryadı?
Bugün, sen kendi kendinden ümid et ancak imdadı;
Evet, sen kendi ikdamınla kaldır, git de bîdâdı.
Cihan kânûn-u sa'yin, bak nasıl bir hisle münkâdı!
Ne yaptın? "Leyse li'l insâni illâ mâ-se'â" vardı

Bu son bent, nazm-ı sarftan ibarettir. Burada bir şiir aramağa da lüzum yoktur: Şair bir ayet-i kerimeyi tefsir ederek yazdığı manzumedeki hissiyatını terennüm etti, bizi düşündürdü, ağlattı; şimdi neticeye vasıl oluyor. Cenab-ı Hakk'ın ilhâdı imhâl; İslâmiyeti tenkil buyurması bizim kanun-u sa'ye adem-i itaatimizden, bizim ataletimizden ileri gelmiştir; biz düştüğümüz hufre-i mezellete kendi kendimizi ilka ettik! Mehmet Akif son mısraıyla, yine bir ayet-i kerimeyi pîrâye-i lisân ederek, bu hakikati ne müessir ve muciz bir talâkatle tebliğ ediyor. Son mısra, son *muhammes*'e bir ilâvedir. Manzume yukarıdan aşağı *muhammes bentler*'den müteşekkil iken, son bendin bir "*müseddes*" oluvermesi, yeni lisan-ı nazmın kabul ve tatbik ettiği teceddütlerdendir ki burada olduğu gibi, lüzûm-u hakîkiye müstenit buldukça pek mergup ve lâtif olur.

Elfâzına, meânisine ait mehâsin ve nevâkısı göstermeye çalıştığım bu manzume, *Safahat* şairinin birinci derecede güzel şiirlerinden değil, belki ikinci, hatta üçüncü derecede eserlerindedir.

Şairin pek ulvi, pek müstesna şiirlerinden bir kaçını, *Sahâif-i Tenkid* için ileride yazacağım makalelerde teşrih ve tahlil edeceğim.

Sahaif-i Tenkid HAKKIN SESLERİ II*

Ali Ekrem Bolayır

Bismillahirrahmanirrahim

*İşte sana onların kendi yolsuzlukları
yüzünden ıpissız kalan yurtları...*

Geçenler varsa İslâm'ın şu çiğnenmiş diyarından;
Şu yüz binlerce yurdun kanlı, zâirsiz mezarından;
Yürekler parçalar bir nevha dinler reh-güzârından.
Bu matem, kim bilir kaç münkesir kalbin gubârından,
Hurûş etmekte, son ümmidinin son intişarından!
Evet, son inkisarından ki yoktur cebrin imkânı:
Batıp gitmiş nazarlar beklemekten fecr-i nâzânı!
Nasıl ey yolcu, bin lânet gelip ezmez ki vicdanı?
Dudaklar çâk çâk olmuş, içerken zehr-i hüsrânı,
Uzaktan baktı, koşmak nerde! milyonlarca yârânı!
Bu ıssız aşyanlar bir zaman gayet muazzezdi;
Bu damlar böyle baykuş seslerinden çin çin ötmezdi!
Şu kurbağalar seken vadide ceylânlar koşup gezdi!
Şu coşmuş ağlayan ırmak ne handan gölgeler sezdi!
Fakat bir bâd-ı nekbet ansızın hep kıldı hep ezdi!
Vefasız yurd, öz evlâdın için olsun, vefa yok mu?
Neden kalbin kararmış, bin ocaktan bir ziya yok mu?
İlâhî, kimsesizlikten bunaldım âşinâ yok mu?

* Ali Ekrem Bolayır, *Sebilürreşat*, 8 ağustos 1329/ 21 ağustos 1913, c. 10, nr. 258, s. 386-389
Abdulkerim Abdulkadiroğlu/Nuran Abdulkadiroğlu, *Mehmet Akif Ersoy Hakkında
Yazılanlar (Sıratı Müstakim ve Sebilürreşat Mecmualarında Çıkan Makaleler)*, Mehmet
Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara 1989, s. 105-116

Vatansız, hânümânsız bir garibim mültecâ yok mu!
Bütün yokluk mu her yer? Bari bir yok der sadâ yok mu?

Nasıl bir nakkad-ı bî-insaf olsak, şu mükemmel nazımın bir noktasında noksan-ı sanat bulamıyoruz, şu selsebil ahengin bir katresine zerre-i gubâr karıştığını göremiyoruz. Mutlaka bir zill-ı kusur olsun bulmak istersen birinci bendin ikinci mısraında, *zâir-siz mezar* terkinin ufak bir tenâfürü câmi bulunduğunu söyleriz. Fakat bilmem bu derecede müşkil-pesentlik Akif'in nazımını tahlil ederken bile caiz midir? Üçüncü bendin kafiyeleleri ne kadar yeni ve güzel. İnsan bu bendi okurken üçüncü mısraa gelince kafiye bulunamayacak, tükeniverecek sanıyor; sonra birbirinden güzel iki kafiye daha bulunca adeta seviniyor. Nazım ile uğraşanlar sanatta, sanatkâr olmayanlar için sehl ü bî-külfet görünen, tabiiyetin ne ezici, öldürücü bir muvaffakiyet olduğunu bilirler. Lâfzı manasıyla beraber sünûh edivermiş sözler, nücûm-u leyle-i yeldâ kadar nadirdir! Demek âsâr-ı bedîiyede ekseriyet üzere meâni elfâza feda ediliyor. Hayır, her nefîse-i sanat mübdiinin bir maşûka-i vicdanıdır; şair onun riyaz-ı tabiattan bedia-rüba-yı tezehhür olmasına çalışır, onun güzelliklerini elvâh-ı gûna-gûnuyla görmek ister; fakat hüsnüne arız olabilecek şevâib-i tezeyyünden tüyleri ürperir.

Her nazım, melîke-i mealin hüsn-ü üryanına atıvermiş bir lihaf-ı bârîk ü nâzândır. Şair, o sîmîn nikab-ı zuhuru, maşukasının bâria-i letafetine nasıl bir levha-i tecelli teşkil etmek isterse, öyle ihzâr ve tezyin eder. Lâkin onun için bu vazife âdeta bir mücadeledir: Bütün şekillerine, en ince kırmalarına müstesna güzellikler vermek istediği o bürka-i harîri nâzân asabiyetleriyle, sevimli hırçlıklarıyla şairin hâif ve lertzân ellerinden süzülür, düşer; kendine verilmek istenilen eşkâl hissini beğenemez, sevemez. O da kendi fıtratına göre şekiller almak için çırpınır. Biçare şair, maşûka-i bedîasının huzûr-u kemâlinde olduğu kadar da ona örtmek istediği perde-i nazik muannit ve müstehzi pervazları karşısında aciz ve hayran, nihayet onu tutar, ona bir şekl-i taayyün verebilir. Çocukların ahularla oynamasını andıran bu mücadele-i bedîa-cûyânede şairin kalbi çocuk yüreği kadar saf, fikri çocuk zihni kadar şeffaf

ise, gazâl-i sanatın nihayet kendisine râm olmaması kabil değildir. Şu kadar çocuğun ceylanına meftun olmaması da mümkün olamaz. Şairin tersim edeceği levha-i bedîi, maşukasına vermek istediği şekl-i nâzeninden her halde az çok farklı olacaktır. Yalnız o farklar, sehabe-i sanatta görülecek o ince izler, evrak-ı hadrâya süzölmüş ceylan nazarları kadar güzel olmak lâzım gelir. O kadar ki avâriz-ı sanat hüsn-ü vakûr-ı aslîye bir nevîn-i letâfet ifâza edebilmelidir. Bakınız bu nazariye üçüncü bendin:

Şu coşmuş ağlayan ırmak ne handan gölgeler sezdi

mısraında nasıl inkişaf ediyor? Şüphesiz ki bu mısra "sezdi" kafiyesini getirebilmek için yazılmıştır. Lâkin o kafiye, o bir kelimecik, ne ruh aşır bir bedîa-i hayalîyenin sünûhuna bâdi oluyor. Şimdi coşkun coşkun ağlayan ırmak vaktiyle mesut ve handan, sermest-i muhabbet, kenarlarında dolaşan gençlerin, o timsal-i aşk ve vefa vücutların gölgelerine cilvegâh olmuş, onları "sezmiş". Bütün bir levha-i tasviri, böyle bir kelimenin manâ-yı nâzânına derc edivermek ne büyük muvaffakiyet-i şairanedir.

Şiirin, şu dört *muhammesten* ibaret küçük manzumenin kıymet-i manevîyesine gelince!.. Bunu ben pek yüksek buluyorum. Güya ki İslâmın "çiğnenmiş diyarından" kopan nevhât-ı mazlumâne şairin kalbine toplanmış, ona katre katre, ateşin sümûm-u ye's ve hirman dökmüş. O feryatlar, o acı zehirler şairin yüreğini ezmiş, ezmiş... Nihayet o yürek bir lisan-ı feryat oluvermiş, çırpına çırpına bütün acılarını söylüyor.

Öyle söylüyor ki merâret-i enîninden zehirlenmeyecek, için için ağlamayacak bir insan yüreği tasavvur edilemez. Hele ben bu şiiri okuduğum zaman o kadar derin bir acı hissettim ki, vatanın hengâme-i felâketi bütün fecâyî-i meşumesiyle Mehmet Akif'in lisan-ı ızdırabından ruhuma tekattur ediyor sandım. Şiirde muazzam bir karîhanın mahsulü olan büyük bir hayal, azametli bir tasvir mi var? Hayır! Fakat bu şiir bir hissî mücessem, bir hissî zî-hayattır! Bir feryad-ı ruhtur ki kalbi tutar, yayılır. Şair "*Batıp gitmiş nazarlar beklemekten fecr-i nâzânî*" mısraıyla başladığı nevhâ-i meyûsaneye, ye's ü ducretin son mertebesine vasıl oluyor da:

Bütün yokluk mu her yer bari bir yok der sada yok mu sözüyle hatime veriyor. Şiir burada tamam olmuş, artık lisan-ı feryat ebkem kalmıştır; lâkin şair yalnız değil: Mesaib-gâh-ı vatanda kendisiyle beraber dolaşan bir *yolcu* var; bu *yolcu* kimdir acaba? Kimdir ki şairin cûşîş-i hissiyatından bîzâr oluyor, onu bırakıp gitmeye kalkışıyor? *Yolcu* yine şairin kendisi, hiç başkası değil!.. *Yolcu* şairin kuvve-i muhakemesinden ibaret. Güya o kuvve-i muhakeme bu galeyan-ı hissiyattan teneffür ediyor. Şaire "Ne feryat ediyorsun? Vatanı bu girive-i inkıraza düşüren vatanın öz evlâdı değil midir?" demek istiyor. Acılığını umk-u ruhunda duyduğu bu itâb-ı sâil, şairin yüreğini yerinden oynatıyor ve hemen yolcusundan, yani kendi kuvve-i muhakemesinden:

Gitme ey *yolcu* beraber oturup ağlaşalım
Elemim bir yüreğin kârı değil paylaşalım

beyitiyle istimdada başlayarak feryadına, fakat bu defa daha mukni ve müeyyid bir lisan ile tekrar girişiyor:

Gitme ey *yolcu*, beraber oturup ağlaşalım:
Elemim bir yüreğin kârı değil paylaşalım!
Ne yapıp ye'simi kahr eyleyeyim bilmem ki?
Öyle dehşetli muhitimde dönen matem ki!
Ah, karşımda vatan namına bir kabristan
Yatıyor şimdi... Nasıl yerlere geçmez insan?
Şu mezarlar ki uzanmış gidiyor ey yolcu,
Nereden başladı yükselmeye bak nerde ucu!
Bu ne hicran-ı müebbet, bu ne hüsrân-ı mübîn,
Ezilir ruh-u semâ, parçalanır kalb-i zemîn!
Azıcık kurcala toprakları, seyret ne çıkar:
Dipçik altında ezilmiş, paralanmış kafalar!
Bereden reng-i hüviyyetleri uçmuş yüzler!
Kim bilir hangi şenâetle oyulmuş gözler
Medeniyyet denen alçaklığa lânetler eder

Nice yekpare kesilmiş de sırtmış dişler!
Süngüden kalbura dönmüş nice binlerle beden,
Nice başlar, nice kollar ki cüda cisminden!
Beşiğinden alınıp parçalanan mahlûkât!
Sonra namusuna kurban edilen bunca hayat.
Bembeyaz saçları katranlara batmış dedeler!
Göğsü baltayla kırılmış memesiz valideler!
Teki binlerce kesik gövdeye ait kümeler:
Saç, kulak, el, çene, parmak... Bütün *enkaz-ı beşer!*
Bakalım yavrusu uğrar mı deyip karnından,
Canavarlar gibi şişlerde kızarmış nisvân!
İşte bunlar o felâket-zedelerdir ki, düşün
Kurumuş ot gibi doğrandı bıçaklarla bütün!
Müslümanlıkları bîçârelerin öyle büyük
Bir cinayet ki: cezalar o nisbetle küçük!

Nazımdan evvel şiiri mevzû bahis etmekten kendimi alamayacağım. Aman ya Rabbi, bu ne müthiş tasvir-i hal, ne kanlı levha-i helâk! Sarsar-ı zulm ü vahşetin hânümânlardan, beyabânlardan, bütün müslüman yurtlarından, Osmanlı bucaklarından koparıp sürdüğü "*enkaz-ı beşer*" işte şu manzumenin, bu şelâle-i pür-cûş u hurûşun feveranlarına kapılmış geliyor, vuruyor, ezip kırıyor! Şiirde öyle canlı bir tedric-i sâid var ki!.. Şairin pençe-i sehâr-ı sanatı:

Ah karşımda vatan namına bir kabristan
Yatıyor şimdi nasıl yerlere geçmez insan

beyitini pûlâd bir kerpeten gibi kalbe uzatıyor, kalbi vücuda rabt eden habl-i canı yakalıyor, sıkıyor. Gittikçe sarsa sarsa, çevire çevire sıkıyor. Nihayet bir harhara-i feryat içinde onu yerinden söküyor, kanlı kanlı fırlatıyor. İşte netice, işte:

Bakalım yavrusu uğrar mı deyip karnından
Canavarlar gibi şişlerde kızarmış nisvan!

beyitinin tasvir ettiği levha-i fecâatten hasıl olan tesir!

Bu kuvvette bir tasvire şiiirlerimiz arasında pek nadir tesadüf olunur.

Tasvirin ruh-u mebdei kuvve-i muhayyeledir. İşte şu parçada da o ruh-u sâniin tecelli-i nevârını görürüz. Fakat Rumeli'nin tarih-i âlâmımıza ebediyen intikal eden dâsitân-ı fecâyii de böyle canlı, kanlı elvah-ı mesâib ilhamına hayfa ki pek müsaittir. Demek isterim ki mevzûun mahiyet-i elîmesi şairin kuvve-i hayaliyesine pek vâsi mikyasta ifâza-i kudret eylemiştir. Mamafih şairde o kuvve-i hayaliye yüksek bir derecede mevcut olmasaydı, böyle bir şiiir, bu feyezân-ı ilham ile kendisinden sünûh edemezdi. Hayali solgun çiçekler gibi bîtab ü şaşaa ne kadar şair vardır ki elvah-ı nura, nûr-u tabiattan bir lema-i zîhayat alıp da nazar-gâh-ı bedâyi-perestânda onu temsil etmeye muvaffak olamaz.

Şiirden nazma nakl-i bahis edelim: Bu kuvvette bir şiiirin kisse-i zî-ruhu olan nazım da doğrusu fevkalâde! Zaten başka türlü olamaz ki:

En tayyar ve vahşî bir kebûter-i ilhamı mensûce-i dâm-ı nazımının hayat-ı şule-dârına râm eden Mehmet Akif, böyle tehevüründen kükremiş fakat her tarafından mecrûh olmuş bir gazanfer fikir ve hayali mi selâsil-i elfaz ile bağlayamayacak? Bu ikinci parçada vezin değiştirilmiş, çünkü fikirde bir tahavvül var. Şair manzumesinin ilk bentlerinde kalbiyle ağlayıp dururken, nihayet fikriyle düşünmeye başlıyor. Kendisini biraz zaman hâl-i ye's ü hicranına bırakmış olan "yolcu" ile muhatebeye bir ihtiyaç hissediyor, bir başka vezin ihtiyariyle aheng-i nazmına bir cereyan-ı nevin veriyor. Burada vezni değiştirmek o kadar tabiidir ki, insan bu şiiiri okuduktan sonra lüzumuna göre iki, hatta üç vezin ihtiyar edilmeden -hele evzân-ı arûziye ile- selis bir şiiir, lisan-ı meâli-ne muvafık bir manzume yazmak nasıl kabil olabileceğini adeta idrak edemiyor. Bir makalede daha söylemiş idim: Bir manzume veznin tebdili, burada olduğu gibi, mealin tebdiliyle müterâfik olmalıdır. Yoksa keyfe me'ttefak bir kaç vezin ihtiyariyle şiiir yazmak tertib-i nazımda acizden başka bir şeye delâlet etmez.

Ey bu toprakta birer na'ş-ı perişan bırakıp
Yükselen mevkib-i ervâh! Sakın arza bakıp,
Sanmayın şevk-i şehadetle coşan bir kan var,
Bizde leşten daha hissiz, daha kokmuş can var!
Bakmayın, hem tükürün çehre-i murdarımıza!
Tükürün: belki biraz duygu gelir arımıza!
Tükürün cebhe-i lâkaydına Şarkın, tükürün!
Kuşkulansın görelim gayreti halkın, tükürün!
Tükürün milleti alçakça vuran darbelere!
Tükürün onlara alkış dağıtan kahpelere!
Tükürün Ehli Salibin o hayâsız yüzüne!
Tükürün onların asla güvenilmez sözüne!
Medeniyyet denilen maskara mahlûku görün!
Tükürün maskeli vicdanına asrın, tükürün!
Hele ilânı zamanında şu melun harbin,
"Bize efkâr-ı umumiyyesi lâzım Garb'ın;
O da Allah'ı bırakmakla olur" herzesini
Halka iman gibi telkin ile dinin sesini
Susturan aptalın idrakine bol bol tükürün...
Yine hicran ile çılgınlığım üstümde bugün
Bana vahdet gibi bir yâr-ı müsait lâzım
Artık ey yolcu bırak ben yalnız ağlayayım!...

Bazen bir kelime bütün bir şiirin ruhu oluverir. O kadar ki şair manzumesini, ne derecede güzel tesmiye ederse etsin, kendisinin kabul ettiği ser-nâme kaale alınmaz şiiri onda hâkim olan kelime ile yâd olunur. Mesela Nefi'nin naat-ı meşhûru "Sözüm" kasidesi, Namık Kemal'in *Cezmi*'de münderiç şiiri "Yüksel" manzumesi ünvanlarıyla meşhur olmuştur. İşte Mehmet Akif'in bu şiiri de "Tükürün" manzumesi namıyla şöhret-şiâr olup kalacaktır. Çünkü kelime kuvvetlidir, canlıdır, yenidir. Şair bu kelime ile bütün Osmanlıların nefret-i vicdanını söylüyor, bu kelimeyi hezimetimizi hazırlayanların, alkışlayanların suratlarına yapıştırıyor. Bu

kelime bir manzumenin değil, bir tarihin ünvanıdır; bu kelimeyi bulan, çehre-i seyyiatımıza çarpan şairin değil, milletin vicdanıdır.

Kelimeyi sâkil yahut *müstehcen* görmek acaba kabil midir? Hayır. Samimi bir heyecanı, hakiki bir buhran-ı kalbi tasvir eden kelimât, -haddizatında pek ziyade müstehcen olmamak şartıyla- o samimiyet ve hakikatin derecesine irtika eder. Hatta mahiyet-i meâle kuvvet verir, celâdet-bahş olur. İşte "*Tükürün*" lafzı, şu on bir beyitten ibaret son parçada, on iki defa tekrar olunuyor. Fakat lisan-ı şiiir nezahat-i necibesini muhafazada ifrat-ı itina, hatta taassup gösteren bir şair bile -ne kadar rikkat-ı hisse malik olursa olsun- bu lafızdan bir şemme-i istihcan alamaz. Bilakis kelimenin manzumeye ruh-u şiddet ifâza ettiğini görür, kelimeyi sever, tekrar ettikçe daha ziyade sever. Bu bir hakikat-i bediyye olmakla beraber, Mehmet Akif'in "*Tükürün*" lafzını yazmakta nasıl bir maharet-i sanatkârane ibraz ettiğine de nazarı dikkati celb ederim: Onun hitabı "*mevkib-i ervâh*"a aittir; insanları değil ruhları kuvvetli, canlı kelimesinin medlûlüyle çehre-i lâkaydimize hakaretler, nefretler yağdırmaya davet ediyor. Muhatap mücerrettir, hitabın kendisine tevdi ettiği vazife-i tahkir bittabi her türlü maddiyattan tecerrüt eder.

Şu bendin cezâlet-i beyanını tasvir için kelime bulamıyorum, nazım o kadar hâiz-i kemâldir. Son parçayı anlamak için "*hicran*" ve "*vahdet*" kelimelerine biraz dikkat etmek ve *lisan-ı tasavvufa* pek bigâne olmamak lâzım gelir: Hicran, tefekkür-ü ulûhiyetten tebâüd demektir ki, beşer akliyatına itimat ettikçe bu akabeye giriftar olur; vahdet de azamet-i Rabbanîye'nin teemmülüne vakf-ı nefis etmektir. Şair "yolcuya" yani kendi aklına diyor ki: "Düştüğün girîve-i ıztırabda boğulup kaldın, bir nur-u hakikat görmedin, beni çıldırttın, artık ey pençe-i idrak, girîbân-ı aczime yapışma! Beni bırak, bırak ki ben Allah'ıma teveccüh edeyim, Allah'ımla yalnız kalarak ağlayayım!"

Kıymet-i şiiiriyeye gelince: Acaba manzumenin şu son parçası, birinci ve ikinci parçaları kadar güzel midir? Denilebilir ki: "Şair kuvvetli bir kelime bulmuş, onu muttasıl tekrar etmiş; bu tarz-ı beyanda bir ruh-u şiddet bulunduğu inkâr olunamaz ise de,

“şiiir-i hâlis” olmak itibariyle son parça evvelkiler gibi güzel değil!” Böyle bir mütalea varit olursa şu cevabı veririz:

Evvelâ bir kuvvetli kelimenin tekrarıyla da pek müheyyic, pek güzel bir şiiir, bir “şiiir-i hâlis” yazılabilir. Nasıl ki burada yazılmış: Şair manzumesinin birinci parçasında İslâm’ın çiğnenmiş diyarını, ikinci parçasında beşerin enkazını tasvir ediyor. Üçüncü parçasında da bu kanlı tasvirlerin, müthiş levhaların âlâmına boğulan kalbinden, milleti inkıza sürükleyenlere karşı kemâli heyecan ve şiddetle nefretler yağdırıyor. En güzel şiiirler en hissî olanlardır.

İşte bu şiiir de hissiyat-ı şedîdenin bir feveran-gâh-ı şaşaa-dâridir. Bu şiddet ve azametiyle beraber, samimiyetine de insanı hayran ediyor. İnsanları, Şark ve Garb’ı, kahpeleri, Ehli Salibi, medeniyeti... Hâsılı bütün asrı hakaretlere boğduktan sonra şîrâne tehevürlerinden bîtâb ü tüvân kalan şair, acz-i insaniyetle ne güzel sükût ediyor, son beytinde nasıl hazin hazin ağlıyor.

Saniyen son parçada şiiir, yalnız bir kelimenin tekrarıyla değil, belki her beyitte bütün samimiyet ve ulviyetiyle bârizdir. Bilmem bunu tahlil etmeye lüzum var mı?

Ey bu toprakta birer na’ş-ı perişan bırakıp
Yükselen mevkib-i ervah!...

İşte size bir levha-i pür-azamet!

Bizde leşten daha hissiz, daha kokmuş can var.

İşte bu da acı, gayet acı bir şiiir, bir şiiir-i hakikat!

Medeniyet denilen maskara mahlûku görün,
Tükürün maskeli vicdanına asrın tükürün!

İşte bu da bir şiiir-i hakikat ki, asrın vicdanındaki maskeyi parçalayıveriyor.

*

**

Mütaleat-ı nâçizânemize artık netice verelim:

Mehmet Akif'in bu şiiri, eş'âr-ı muhallemiz arasında kalacaktır, asırlarca yaşayacaktır. Çünkü büyük bir müslüman yüreğinin, büyük bir Osmanlı yüreğinin büyük bir feryadıdır. Bu şahdâne-i vicdan ve irfanın ebediyet-i karîn olduğuna, ben onu inşat ettiğim zaman iltimaatını etrafımda bulunan masumların bile gözlerinde görmekle iman eyledim. Mehmet Akif'in bu şiirini büyüğümüz, küçüğümüz hepimiz ezberleyeceğiz. Evlerde, mekteplerde, sahnelerde, meydanlarda okuyacağız, okutacağız; hıçkırığa hıçkırığa, boğula boğula inşat edeceğiz. Bir milletin vicdanını hazîz-i mezelletten burc-u mekremete ilâ edebilecek kudret-i teshiriyeyi hâiz ve bir ayet-i kerimenin tefsiri itibâriyle âdetâ mertebe-i kudsiyete nail olan böyle bir şiir-i alâ-hikmetin nâzım-ı muhteremi için en samimi, en ciddî tebrikât-ı vicdaniye, ancak vatanın füyûz-ı âtiyesini yine bu kadar âlî, fakat bunun giryanı olduğu kadar handan bir manzume ibdâ ederek tasvire muvaffak olması temenniyâtıyla ifa edilebilir.

Sahaif-i Tenkid SAFAHAT/ SELMA I*

Ali Ekrem Bolayır

"Hemşîrezâdemdir, dört yaşında öldü."

Bütün gün işte boğuştum, biraz da dinlensem...
Yarın da aynı mezâhimle uğraşıp duracak
Değil miyim? Bana öyleyse şimdi pek elzem
Ferağ içinde düşünmek, dimağı yormayarak,
Hayat ceng-i maişet, cihansa marekedir;
Zaman zaman bu sükûnlar birer mütarekedir.

Deyip de yaslanıverdim. Fakat bizim bu huzur
Beş on dakika ya etmiş ya etmemişti devam:
Bir eski komşu gelip "validen selâm ediyor,
Diyor ki "hasta ağırlaştı, durmasın, akşam
Hemen bizim eve gelsin" deyince davrandım,
O âşiyâne-i gamgîne doğru yollandım.

Sarıldı boynuma annem girince ben içeri.
Diyordu ağlayarak: Görme Akif'im, çocuğu!
Senin değil, yedi kat ellerin yanar ciğeri,
Ölüm döşekleri üstünde görse yavrucuğu.

* Ali Ekrem Bolayır, *Sebilürreşat*, 5 Eylül 1329/ 18 Eylül 1913, c. 11, nr. 262, s. 21-23
Abdulkerim Abdulkadiroğlu/Nuran Abdulkadiroğlu, *Mehmet Akif Ersoy Hakkında
Yazılanlar (Sıratı Müstakim ve Sebilürreşat Mecmualarında Çıkan Makaleler)*, Mehmet
Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara 1989, s. 117-123

Şükür, bugün azıcık farklıdır diyorduk dün...
O pembe pembe yanaklar kireç kesildi bugün.

Filân hekim dediler geldi, baktı, anlamadı.
Hayır, filân daha anlayışlıdır dediler.
Meğer yalan yere çıkmış o sersemin de adı!
Bırak ki anlasalar var mı çare hiç? Ne gezer!
Hekim ilâçları oğlum, bütün tesellidir.
İlâç yeyip iyi olmak o bir tecellidir.

Kesildi kardeşin artık yemekten, içmekten;
Lakırdı dinlemiyor, kendini helâk ediyor.
O hastadan daha şâyân-ı merhamet... Görsen...
Dedikçe "Anne çocuktan ümidi kes... Gidiyor"
Telâş içinde kalıp büsbütün şaşırmadayım.
Eğer yetişmese imdada yok mu komşu hanım...

- Görünmüyor, hani hemşire nerededir? Gelsin.
Benim sözüm ne kadar olsa başkadır, belki
Biraz bulurdu teselli...

-Nasıl da söylersin!

Lâkırtı kâr edecek kim? Duyar mı hiç beriki?
Kolay bir iş mi? Senin anne olduğun var mı?
Çocuk o halde iken anne sözden anlar mı?

Bu hem kaçınıcı felâket? Beşinci! Yâ Rabbi,
Tamam beşinci seferdir ki kız ölüm görecek!
Bu son ümidi de şayet giderse dördü gibi,
Zavallı kendini vaktinden evvel öldürecek.
Çıkıp da gör hele bir kerre şimdi Selma'yı...
Ne hâle koydu felek sevdiğin o simayı!

Sabahleyin dili baktım biraz ağırlaşıyor
Melil melil bakıyor şimdi bülbül evlâdım!
Ne zalim illet imiş: Bir çocukla uğraşiyor!
O olmasaydı da ben keşke hasta olsaydım.
Şikâyet olmasın amma tahammülüm bitti...
Günaha girmedeyim durmuşum da bak şimdi!
Ne manzaraydı ki bir kuş kadar uçan o melek
Dururdu bî-hareket, kol kanat kımıldamıyor!
Gözünde nûr-u nazar titriyor hemen sönecek...
Dudakta nâtıka donmuş: kulak söz anlamıyor!
Türâb rengine girmiş cebîn-i sîmîni;
Ölüm merâreti duydum, öpünce leblerini!

Başında annesi-mâtem tecessüm etmiş de
Kadın kıyafeti almış gibi-durur mebhût;
Yanında komşu kadınlar hurûşa âmâde,
Eğerçi ortada dönmekte bir mehîb sükût,
Girince ben odadan hepsi kalktılar ayağa,
Dedim: Kızıyla annesi mihliydılar fakat yatağa!
Dedim: Nedir bu senin yaptığın, düşünsene bir..
Bırak şu hastayı artık biraz da kendisine.
Ne çâre, hükm-ü kader âkıbet zuhûra gelir,
Cenâze şekline girmekte böyle fâide ne
Senin bu yaptığın Allah'a karşı isyandır;
Asıl felâkete sabreleyenler insandır...
Şu yolda başlayan âvâre bir talâkatle,
Devam edip gidiyordum ben ictihâdımda...
Ne oldu, hastaya bir şey mi oldu, anlamadım...
O beht içindeki kızıdan kemâl-i şiddetle,
Şu sayha koptu ki hâlâ enîni yâdımda.
- Ne taş yüreklisiniz... Âh gitti evlâdım!...

Bu şiir nedir? Pek ufak bir vaka, gayet ehemmiyetsiz bir hâdise-i tabiiye: Küçücük bir çocuk annesinin kolları arasında ölüveriyor, işte bu kadar. Bu bir şiir olabilir mi? Evet, hadizat-ı tabiiye ve ictimaiyenin hemen hemen kâffesinden bir şiir çıkarılmak mümkündür. İnsanlara göre en büyük, en korkunç bir hâdise-i tabiiye olan mevt, her zaman şairler için bir mevzû-u müellim olmuştur ve her zaman olacaktır. Tabiatın bir züheyre-i zî-hayâtı olan çocuk da şiirin ebedî mevzûlarından. Demek bir çocuğun ufûlü, iki mühim mevzûdan müteşekkil bir hâdise-i şiiriyedir. Elvâh-ı mevt, sima-yı etfâl ne kadar namütenahi ise, bu hâdise-i şiiriye de o kadar nâmütenahi şekl-i taayyün ve zuhura tabi kalır. Bütün bu eşkâle az çok tatbik olunabilecek, fakat hiç birinin şekl-i taayyününü nazar-gâh-ı irfanda temsil edemeyecek şiirler bir kıymet-i bedîiyeyi haiz olamaz. İşte eşâr-ı kadime'mizle yeni şiirlerimiz arasında en esaslı fark budur: Kudemanın en yüksek, en parlak şiirlerini okuyunuz, bir takım umumi güzellikler bulursunuz. Onlar ne tasvirlerinde hususiyet, ne tahassüslerinde katiyet ve şahsiyet gösteremezlerdi. Kendi gördüklerini, kendi hissettiklerini değil, herkesin görebileceği, herkesin hissedebileceği güzellikleri yazarlardı. Hatta başka türlü şiir yazılamayacağına kani idiler. Nef'i, Fuzuli gibi, hele bilhassa Nedim gibi dehâ-yı tabîilerinin şevkiyle "husûsât-ı bedîiye" izhârından kendini alamayan şairlerimiz bile, eserlerinde "umumi" kalmak noksanından kurtulamamışlardır.

Mesela Nedim'in meşhur bahçe tasvirinden bir parça okuyalım:

Zemîninde göster de dîbâc-ı hûr

Fezasında cârûb gîsû-yı hûr

Güneş hâke üftade bir jalesi

Mehin hâlesi bir kızıl lâlesi

Bahar öyle etmiş fezasında cûş

Sanırsın ki gerdûne ermiş hurûş

Dizilmiş nihâlân-ı gül sû-be-sû

Katarıyla gelmiş meğer reng ü bû

Biribirin etmiş çü hûbân kenar
Gülistan u bustân vü bâğ u bahar

Leb-i havzı mâh-ı nevin paresi
Süreyya-feşân âb-ı fevvâresi

Bunu şüphesiz pek güzel buluruz; fakat acaba bu tasvir hangi bahçeye aittir? Daha doğrusu bütün bahçelere şamil değil midir? İşte böyle bir şiir, bizim bugün zevk-i bediîmizi tatmin edemiyor. *Tasavvurî* değil, *meri*; *hayali* değil, hakiki güzellikleri arıyoruz. Eş'ârımızda heyet-i umumiyesi itibariyle "*mehâsin-i tabiatı*" tasvire çalışmaktan artık feragat ettik, o mehâsine tecelligâh olan *elvâh-ı mahsûsâyı* yazmaya çalışıyoruz. Bu, gayet mühim bir eser-i tekâmül, pek esaslı bir terakkidir. Bize Fransız edebiyatından intikal eden şu tarz-ı tefekkür ve ibdâda daha pek çok ilerlemeye muhtacız, daha yüz binlerce "*eş'âr-ı hususiye*" yazmalıyız. Eşar-ı Garb tetkik edilirse görülür ki, en umumi mevzûlara bile bir reng-i hususiyet verilir. Fransızcadan mensur olarak tercüme etmeye çalıştığım şu küçük şiiri (*Beyaz Güvercin*) ufak bir misal olarak gösterebilirim:

"Hay çamurlara batmış beyaz güvercin! Kendini bu kıyafete koyduğun için mihman-nüvazlık görmeye değil, kapıdan kovulmaya lâıksın. Sen adi bir ördek palazı gibi çamurlarda yuvarlandın ha! Kanatlarının melek kanadı olduğunu düşünmeden, çukurlara düştün öyle mi! Kuyruğun çamura batmış. Tüylerin alaca bulaca kesilmiş; yine geliyorsun da gözümün önünde yelpaze gibi kuyruk açıyorsun. Aferin sana doğrusu!

Sen ki istersen lemha-i basarda fezayı tayy edebilirsin, nasıl oldu da bir saksının çamurlu suyuna ayaklarını batırdın? Gel bakalım buraya, seni yıkayayım; hakkında gösterdiğim lutf u mürüvveti de takdir et: Bu hâlinle esarete müstehaksın, ben sana hürriyetini iade ediyorum.

Gayet sade, ehemmiyetsiz bir şiir: Buna bir "*nazm-ı sarf*" demek de kabil. Mamafih inkâr olunamaz ki külfetsiz, bu pek sade

şiiirceğizi seve seve okuruz. Çünkü bir hususiyeti haizdir, çünkü bize her güvercini değil, "bir güvercini" tasvir eder. Muallim Naci'nin bir zamanlar fevkalâde iştiyhâr eden "*Kebûter*" manzumesi de işte şu okuduğumuz parçanın zıdd-ı kâmilidir: Bir çok istiarat ve teşbihâtî câmi olmakla beraber, bizde hiç bir hazz-ı bediî tevlit edemez.

Şimdi "*Selma*"ya atfı nazar edelim; derhal anlarız ki şiiirin kıymeti hususiyetinden münbaisdir. Hatta "*Selma*"da hususiyet belki de lüzumundan biraz fazla mevcuttur. Lâkin Mehmet Akif'in mesleğini tahlil ettiğimiz zaman göreceğiz ki, bu şair eserlerinde doğrudan doğruya mevzûunu ihata etmez, o mevzûa bir takım mukaddemât iradıyla vasil olur. Tabiri caiz ise Mehmet Akif şiiirlerini "*yaşadığı gibi yaşatmak*" emelindedir. Böyle bir meslekte nasıl ihrâz-ı muvaffakiyet edilebileceğini ve mesleğin şerâit-i muvaffakiyetine Mehmet Akif'in ne derecelerde riayet gösterdiğini yine ileride söyleyeceğiz. Şimdilik şunu beyan edelim ki *Selma* yaşanıldığı gibi yaşatılmış bir şiiirdir; *Selma* bir tahayyül değil, bir vakadır. *Selma*'nın facia-ı vefatını şair o kadar samimi bir meraretle hissetmiş ki, o hissini bize olduğu gibi tasvir etmekten kendini alamıyor, vakayı aynen yazıyor. Fakat ne kadar haiz-i samimiyet olursa olsun uzun mukaddimeler iradı, bu kuş kadar küçük şiiirin ruh-u nâziklerini ürperteceği için, şair *Selma*'cığın yanına davet bulunduğu zaman, kendi bulunduğu hâli üç dört beyit ile tasvir ediveriyor, mukaddimeciği gayet tabii oluyor.

Sahaif-i Tenkid SAFAHAT/SELMA II*

Ali Ekrem Bolayır

Şu küçük mukaddimeye tahsis olunan ilk iki bentten sonra, büyük validenin mecrûhane feryatlarıyla hikâyeye başlıyor. Acıklı, pek acıklı bir hikâyeye. Bunda ne ufak bir tasannu var, ne bir külfet olunmuş. Kudret-i tasviriye, "O pembe pembe yanaklar kireç kesildi bugün" mısraının gösterdiği levhaya ancak irtika edebilmiş. Çünkü musavvir şairin kendisi değil, musavvir büyük valide. Kadıncağız, Selma'nın halini daha müessir bir lisan ile de tasvir edebilirdi. Fakat hissiyatına kapılmazdan evvel kendisine mürettip bir vazife var: Oğluna hesap vermek. Hemen bu vazifesini ifa ediyor: Hekimler çağırılmış, tedavide kusur edilmemiş, lâkin heyhat:

Hekim ilâçları oğlum bütün tesellidir,
İlâç yiyip iyi olmak o da bir tecellidir!

Biçare büyük valide, bu sûzişli hükmü verir vermez asıl mak-sadına geliyor: Oğluna Selma'cığın halini göstermek, onun der-dine derman aramak için davet etmemiş, Selma'nın validesi için çağırılmış. Selma artık peri-i mevtin âgûşuna düşmüş bir melek, o perinin bir darbe-i cenahıyla yükselip gidecek, dâmânına bütün annelerin yürekleri asılsa yine uçacak eyvah! Fakat Selma'nın annesi var, onu helâk olmaktan kurtarmalı. İşte valide oğlundan bunu bekliyor, oğluna kardeşini kurtar diyor. Oğlu bu vazifeyi deruhte ediverdiği dakikada ise, ona nasıl bir bâr-ı girân tahmil etmiş olduğunu düşünerek:

* Ali Ekrem Bolayır, *Sebilürreşat*, 12 eylül 1329/ 25 eylül 1913, c. 11, nr. 263, s. 38-41
Abdulkerim Abdulkadiroğlu/Nuran Abdulkadiroğlu, *Mehmet Akif Ersoy Hakkında Yazılanlar (Sıratı Müstakim ve Sebilürreşat Mecmualarında Çıkan Makaleler)*, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara 1989, s. 125-130

— Nasıl da söylersin?

Lakırdı kâr edecek kim? Duyar mı hiç beriki?

sözleriyle yine feryada başlıyor. Hususiyle bu felâket birinci de değilmiş, Selmacığın annesi dört evlâdını gömmüş. Zavallı büyük anne, Selma da giderse, artık kızının kendini vaktinden evvel öldüreceğine kani, ye's-i küllî içinde yine Selma'ya rücu ediyor, yine onun halini göz önüne getiriyor. Birinci tasvir ne kadar bî-tekellüf, sade ise ikincisi de öyle. Yalnız "*melil melil bakıyor şimdi bülbül evlâdım*" mısraı, hem kadın lisanıyla söylenilmiş bir şiir, hem de daha ziyade câzib-i ruh ve müessir. Bu levhayı tersim eden kadın yüreği hissini son katresini dökmüş oluyor. Bundan sonra ne yapabilecek? Şikâyet mi etsin? Buna da müslümanlığı mâni. Biçare kadın ancak:

Şikâyet olmasın amma tahammülüm bitti

diyebiliyor. Büyük validenin şu hikâyeciği, şu feryadı o kadar samimi, öyle hakikidir ki insan bu hikâyenin aynen vaki olduğuna derhal kanaat eder. O halde şairin, sanatkârın burada yaptığı ne, suali irat olunabilir. Buna cevaben deriz ki "Şair vakayı aynen yazmış. Şu kadar ki sözler aynen büyük annenin sözleri değildir: Sözlerde, manzum oluşundan kat-ı nazar fazla, eksik bir şey yoktur, gayet tabii münakkahiyet hüküm-fermadır. Tertib-i kelâmda da pek sanat-perestâne bir maharet gösterilmiştir: Büyük valide hikâyesine bila-fasıla devam etmiş olsaydı, nazmın cezâlet-i beyanına rağmen, yeknesakî bâis-i kelâl olabilirdi. Nâzım bunu pek iyi bildiği için, şiirinde büyük validenin sözüne karışıyor, kendisi de bir kaç lâkırdı söylüyor. *Tabîi şiirler* tabiatı olduğu gibi değil, bize göre olması lâzım geldiği gibi tasvir eden sözlerdir.

Şimdi büyük validenin hikâyesi nihayet buldu, lisan-ı feryadı ebkem kaldı. Artık şairin uhdesine terettüp eden vazifeyi ifa etmesi, hemşiresine metanet bahş edebilecek bir kaç söz söylemesi icap ediyor. Şair Selmacığın yattığı odaya girecek, mini mini masumu ölüm döşeğinde görecektir. Demek artık biz şiirde pek müessir, pek mükemmel bir tasvir arayacağız? Mademki şimdi

musavvir şairin kendisidir, tasviriyesi ne kadar zî-hayât ve merâret-engîz olursa bizi o kadar meftun eder.

Halbuki şiirde iki kıta'cık buluyoruz. Vakıa ikisi de güzel; fakat âmâde-î ufûl olan bir kevkeb-i hayat, daha ne güzel tasvir edilebilirdi? Yavrucuğu ölüm döşeğine vakf-ı mevcudiyet etmiş bir annenin hali daha ne acıklı gösterilmek mümkün idi. Acaba Mehmet Akif'in kudret-i tasviriyesi de, semada bir kadının kabiliyet-i şiiriyesi kadar mahdut mu? Hayır. Böyle olmadığına okuduğumuz iki bend-i bürhan kâfidir. O iki bendi yazan şair, diğer bir çok şiirlerinde fevkalâde bir kudret-i tasviriyeye göstermemiş olsa bile, bu eserinde birbirinden güzel daha bir kaç bent yazabilirdi. Lâkin şiirin samimiyeti, şiirin ruhu uçardı. Mini mini bir vücudun küçücük levha-i memâtı bir gevher-pâreye aks ettirilmiş, açılmadan solmaya başlayan bir gonceye bir şebnem-i nur taktîr olunmuş. Kuvve-i hayaliyeyi tabiiyet ve samimiyetin âgûş-u nüvâzişinde teshir edebilmek, bazen ona büyük bir fezâ-yı tayerân bulmaktan daha müşkildir. İşte itikadımca Mehmet Akif burada tasvirini tahdit etmekte, böyle bir müşkülü iktihâm etmiş oluyor.

Şair hemşiresine verdiği nasihatlerde de küçük ruha, küçük vücut nazariyesini iltizam ederek sözü kısa kesmiştir. Kendisi "âvâre talâkatiyle eski hikmette" devam edip gideceğinden bahsediyor ise de, hakikat-ı halde talâkatine bir feyzan-ı medîd vermek istemediği aşikârdır. Bunun aksini iddia ediyor; çünkü sözünü netice-i mahûfenin zuhuruyla kestiğini anlatacak, yani o neticeye yine en tabii bir yoldan vasıl olacak. Sanatkârın bu maksadı ne güzel anlaşılıyor. Son kıtadaki:

Ne oldu? Hastaya bir şey mi oldu? Anlamadım...

mısraı, bir çocuğun ölümü bir kuşun gözünü kapaması kadar ani, bî-ızdırıp, adeta ruhanî bir hadise olabileceğini insanın yüreğine nasıl için için söylüyor, derin derin anlatıyor. Hayır koca şair!.. Sen ne oldu diyorsun ama, ne olduğunu pek âlâ anlıyorsun. Bu teca-hülû arifane, kalbimize son tîğ-i şiirini saplamak için ihtiyar ettiğin hücum vaziyetinden başka bir şey değildir! Biz bu muhaceme-i

belâgatine göğsümüzü açarız. Anne yüreğinin kanına boyanmış bir hançer kadar müessir olan senin şu:

Ne taş yüreklisiniz... Ah gitti evlâdım

mısrainı ruhumuza kadar çekeriz, son katre-i zehrini doya doya, mısrainı ruhumuza kadar çekeriz, son katre-i zehrini doya doya içeriz! Bu tesir-i can-rübâyı hasıl etmek senin için bir hakk-ı ilâdır, hakkını tamamen aldığından emin olabilirsin!

Mütaleatımızı icmâl edelim: *Selma* gayet tabii ve samimi bir şiirdir, bir vakanın lisan-ı şiir ile aynen tasviridir. Şair bu eserini bir "vaka" olarak yazmak istemiş, endişe-i sanatla titreyerek plânını çizmiş. Plân pek mükemmeldir: Mukaddimesi, tahkiyesi, tasviri, neticesi mevzua gayet muvafıktır. "*Selma*" küçük bir şiirdir; fakat nâzımının hassasiyet-i fevkalâdesinden doğan, tabir-i evzâhiyle yüreğinden kopan bu eser için "küçüklüğüyle büyük" demek en güzel tavsîf olur sanırım.

Bu kadar hiss olunmuş, böyle güzel tasvir edilmiş bir eserde hiçbir kusur-ı sanat bulunamamalıydı. Lâkin böyle değil: Nazma atf-ı dikkat edince şayanı müsamaha addedilemeyecek iki üç nakise buluyoruz: Birinci bendin üçüncü mısraında bir "*pek elzem*" var; bilmem bu ufak kaide-şikenlik tecviz olunabilir mi? Dördüncü kıtanın sonunda gelen:

Telâş içinde kalıp büsbütün şaşırmadayım.

Eğer yetişmese imdada yok mu komşu hanım

beytinin kafiyesi icbar-ı tabiatle bulunmuş, ifadesi de güzel değil. Altınca bentteki "*Bu son ümidi de şayet giderse derdi gibi*" mısraı, kadın lisanına yakışacak kadar tabî bir ifade olamamış. Bu bendin sonundaki:

Çıkıp da gör hele bir kere şimdi Selma'yı

Ne hale koydu felek sevdiğin o simayı

beyti de çirkin: Kafiyenin icbârıyla ikinci mısraında gayrı tabî bir ifade ihtiyar olunmuş.

Dokuzuncu bentte bir "eğerçi" tabiri var ki, bugün lisanımızda metruktur. Gösterdiğimiz şu nekâis başka bir nazımda bulunsaydı, belki de nazar-ı dikkatimizi celb etmezdi. Fakat *Selma* gibi cenah-ı sürûşandan dökülmüş, refrefeleri ruha isma eden bir eser-i sanatta semavî nağmeler en ufak ahenksizlikle ihlâl edilmemeli idi.

Sahaif-i Tenkid SAFAHAT/ HASTA I*

Ali Ekrem Bolayır

“Vaka Halkalı Ziraat Mektebinde geçmişti.”

— Bence doktor, onu siz bir soyarak dinleyiniz;
Hastalık çünkü değil öyle ehemmiyetsiz.
Sade bir nezle-i sadriyye mi illet? Nerde!
Çocuğun hali fenalaştı şu son günlerde:
On gün evvel ameliyata çıkarken talebe;
O da gelmişti, fakat yolda nöbetler galebe
Ederek vermedi biçâreye bir dem rahat.
Dedim: “Oğlum, neye geldin! Hadi git mektebe, yat!”
O zamandan beridir za’fı tezâyüd ediyor;
Şüpheler doğrusu gittikçe teyyüt ediyor.
Uyku yokmuş; gece hep öksürüyormuş; ateşin
Oluyormuş azıcık dindiği...

— Ben zaten işin,
Bir ay evvel biliyordum ne vahim olduğunu...
Bana ihtara ne hacet a beyim şimdi bunu?
Mamafih yeniden bir bakalım dikkatle:
Hükmü kati verebilmek için olmaz acele.
Çağırın hastayı gelsin.

* Ali Ekrem Bolayır, *Sebilürreşat*, 3 teşrînevvel 1329/ 16 ekim 1913, c. 11, nr. 266. s. 87-89
Abdulkerim Abdulkadiroğlu/Nuran Abdulkadiroğlu, *Mehmet Akif Ersoy Hakkında
Yazılanlar (Sıratı Müstakim ve Sebilürreşat Mecmualarında Çıkan Makaleler)*, Mehmet
Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara 1989, s. 131-140

Kapının perdesini
Açarak girdi o esnada düzeltip fesini
Bir uzun boylu çocuk.. Lâkin o bir levha idi!
Öyle bir levha-i rikkat ki unutmam ebedî:
Rengi uçmuş yüzünün, gözleri çökmüş içeri;
Elmacıklar iki baştan çıkıvermiş ileri.
O şakaklar göçerek cepheyi yandan sıkılmış;
Fırlamış alını, damarlar da beraber çıkmış!
Bet beniz kül gibi olmuş uçarak nûr-u şebâb;
O yanaklar iki solgun güle dönmüş, bîtâb!
O dudaklar morarıp kavlamış artık derisi;
Uzamış saç gibi kirpiklerinin her birisi!
Kafa bir yük kesilip boynuna, çökmüş bağı,
İki değnek gibi yükselmiş omuzlar yukarı.
-Otur oğlum, seni dikkatlice bir dinliyelim...
Soyun evvelce fakat...

Siz soyunuz yok halim
Soydu biçareyi üç beş kişi birden, o zaman
Aldı bir heykel-i üryân-ı sefalet meydan!
Bu kemik külçesinin dinlenecek bir ciheti
Yoktu. Zannımca tabibin çoşarak merhameti,
"Bakmasak hastayı nevmîd ederiz belki" diye,
Çocuğun göğsüne yaklaştı biraz dinlemeye:
Öksür oğlum.. Nefes al... Alma nefes... Oldu.
Giyin, Bakayım nabzına... Alâ sana yavrum, kodein
Yazayım; öksürüyorsun o, keser pek iyidir..
Arsenik hapları al, söylerim eczacı verir,
Hadi git kendine iyi bak..

— Nasıl ettin doktor?

Edecek yok, çocuk artık yola girmiş, gidiyor!
Sol taraftan rienin zirvesi tekmil çürümüş,
Hastalık seyr-i tabiîsini almış yürümüş.

Devr-i sâlisteki âsârı o mel'un marazın
Var tamamıyla, değil hiç biri eksik a'râzın.
Bütün a'râzı, şehîkiyle, zefîriyle...

— Yeter!

Hastanın çehresi meydanda ya, insanda meğer
Olmasın his denilen şey... O değil; lâkin biz
Bunu tebdil-i hava der de nasıl göndeririz?
Şurda üç beş günü var.. Gönderelim: Yolda ölür..
"Git!" demek hem düşünürsek ne büyük bir züldür!
-Hadi göndermeyelim.. Var mı fakat imkânı;
Kime der de anlatırız? Bulsana derd anlıyanı.
Sözünüz doğru müdür bey; ne yapıp yapmalı tek
Bu çocuk gitmelidir. Çünkü yaşarsa pek pek
Daha bir hafta yaşar; sonra sirayet de olur:
Böyle bir hastayı göndermede mektep mazur.
-Bir mubassır çağırın.

— Buyurun efendim.

— Bana bak:

Hastanın gitmesi herhalde muvafık olacak.
"Sana tebdîl-i hava tavsiye etmiş doktor.
Gezmiş olsan açılırsın.." diye, bir fikrini sor.
"İstemem!" der o, fakat dinleme, iknaa çalış:
Kimbilir, belki de bîçâre çocuk anlamamış:
-Şimdi tebdîl-i hava var mı benim istediğim?
Bırakın hâlîme artık beni rahat öleyim!
Üç buçuk yıl bana katlandı bu mektep, üç gün
Daha katlansa kıyamet mi kopar? Hem ne için
Yıllarca barındırmış olan bir yerden,
"Öleceksin!" deyi koğmak? Bu kovulmaktır..
Ben kimsesiz bir çocuğum, nerde gider yer bulurum.
Etmeyin, sonra sokaklarda kalır mahvolurum!
Anam ölmüş, babamın bilmiyorum hiç yüzünü;

Kardeşim var o da lâkin bana dikmiş gözünü;
Sanki âtideki mevhum refahım giderek,
Onu çalkandığı hüsrânlar içinden çekecek!
Kardeşim, kurduğun âmâli de vermekte ölüm;
Beni göm hufre-i mensîyete, âtini de göm!
Hangi bir derdim için ağlıyayım, bilmiyorum.
Döktüğüm yaşları mazur görün: Mağdurum!
O kadar sa'y-i belîğın bu sefalet mi sonu?
Biri evvelce eğer söylemiş olsaydı bunu,
Çalışıp ömrümü çılgınca heba etmezdim;
Ben bu müstakbele mazimi feda etmezdim!
Merhamet bilmeyen insanlara bak, yâ Rabbi,
Koğuyorlar beni bir sâil-i âvâre gibi:
Seni bir kerre koğan yok, bu sözün pek haksız.
"İstemem, yollamayın" dersin eğer, kal. Yalnız
Hastasın...

— Hem veremim: Söyle ne var saklayacak?
Yok canım öyle değil...

Öyle ya herkes ahmak!
Bırakırlar mı eğer gitmemiş olsam acaba!
Doğrudur gitmeliyim... Koşturunuz bir araba.

Son sınıftan iki vicdanlı refikin koluna
Dayanıp çıktı o bîçâre sefalet yoluna.
Atarak arkaya bir lemha-i lebrîz-i elem,
Onu teb'îd edecek paytona yaklaştı "verem!"
Tuttu bindirdi çocuklar sararak her yerini,
Öptüler girye-i matem dökerek gözlerini:
— Çekiver doğruca istasyona...

— Yok yok, beni tâ
Götür İstanbul'a bir yerde bırak ki: Gurebâ
Kimsenin onlara aldırmadığı bir sırada-
Uzanıp ölmeye bir şilte bulurlar orada!

Bir şiirin güzelliğine, hasıl ettiği tesir miyar-ı hakiki olabilir, şu kadar ki teessür-yâb olacak muhit-i muvafık bulunmalıdır. *Safahat*'ın birinci kitabı, İstanbul Mektebi Sultanis'inde edebiyat muallimi bulunduğum sırada neşir olundu. Mektepte derslere başlayalı henüz üç dört ay olmuş idi. Bu kadcark bir tedris talebeme, gavâmız-ı edebiye ve mehâsin-i şiiriyeyi talim etmek nerede kalır, henüz eş'arı mevzûn olarak okuyabilmek melekesini bahşedemiş idim. Biz daha elfâz ve esâlîbe ait bahislerle uğraşıyorduk. Mesail-i bedîyeye, o da bir kaç şiiri inşat ederken pek az temas edebilmiş idik. Talebemin arasında tab'an edebiyat heveskârı olanlar, şiiri sevenler de nadir idi. Mamafih *Safahat*'ta pek ziyade beğendiğim şiirlerden *Hasta* manzumesini mektebin dördüncü sınıf şâkirdânına inşat ederek, şiirin kabiliyet-i tesiriyesini anlamak istedim. Fikrimce bu manzumenin güzelliğini tahkik için, mektep muhitinden muvafık bir muhit olamazdı. Mekteplilere, mektep hayatı kadar hiçbir tasvir müessir olamaz. Mehmet Akif'in *Hasta* şiirinde ise mektep hayatı da değil, daha hususî olarak bir mekteplinin pek elim bir safha-i hayatı tasvir ediliyordu. Şair eserinde ihrâz-ı muvaffakiyet edebilmiş ise, yani bu şiir inşat olunca ona herkesten ziyade muhatap olan mektepliler kendileri gibi bir mekteplinin akıbet-i faciasını "gayet tabîi ve samimi" olarak anlayabiliyorlarsa, şiir enâfis-i âsâr-ı sanattan olacaktı. *Hasta* manzumesi için bir mektep muhiti, bir meclis-i şuara muhitinden bile muvafıktır. Hususiyle şiirde ancak erbabı ihtisasın fehm edebileceği rakîk ve hafi mehâsin-i bedîyeden ziyade, doğrudan doğruya kalbe, kalb-i şebâba hitap eden mehâsin-i tabîiye mevcuttur. Böyle bir mektepliye ait hakiki bir faciayı gayet samimi olarak tasvir eden bir şiir için, marifetgâh-ı mektepten mükemmel makes-i zuhur ve inkişaf olabilir mi?

"Efendiler, dedim, size bugün Mehmet Akif'in bir şiirini okuyacağım. Biraz dikkatlice dinlerseniz bu şiiri pek güzel anlarsınız. Lisanı sadedir, anlayamayacağınız kelimelere tesadüf etmeyeceksiniz. Bu manzumede öyle parlak, yüksek hayaller yahut müphem, muzlim tasavvurlar, hatta incelikler, gizli güzellikler yoktur.

Adeta bir hikâyedir. Fakat... Fazla söylemeyeyim, bakalım şiiri nasıl bulacaksınız.”

Sınıftan bir şehbâl-i dikkat geçer gibi oldu, bir hevâ-yı hareket yükseldi, küçük başlar biraz ileriye uzandı, sıraların üzerine birkaç defter açıldı, bir kurşun kalem düşürülüp yine alındı... Ni hayet sükûnet ve sükût!.. Başladım:

“Vaka Halkalı Ziraat Mektebi’nde geçmişti.”

Bu ser-nameden sonra ufak bir tevakkufla karşımdaki küçük âlemi intizara baktım. Çehrelerde başka bir halâvet, gözlerde pek bariz bir lema-i dikkat belirdi. Mektebe ait bir vaka dinlenileceği işitilince, mekteplilerin kalbi yüzlerine gelmişti. Şu ilk teessürü en ufak bir ibhâm ile rencide etmemek için dedim ki, “Mektebin müdürü ile doktoru konuşuyorlar, söze başlayan müdür beydir”. Sonra şiiri okudum. “*Çağırın hastayı gelsin*” sözlerine gelince durdum. Sanki sınıfın hayatı da benim sesimle beraber duruverdi. Küçük başlar bilâ-ihiyar kapıya doğru çevrilmiş, hemen hemen sınıfın kapısından hasta giriverecekmiş gibi bekliyorlardı.

Kapının perdesini

Açarak girdi o esnada düzeltip fesini

Burada kanun-u inşâda nazaran tevakkuf etmek lâzım gelmiyordu, fakat ben kanun-u tetkike inkıyat ile yine biraz durdum. Şu tasvir-i hakikinin tesir-i mahsûsunu görmek istedim. Karşımdaki simalarda bir tebessüm-i memnuniyet belirdi. Müdür beyin huzuruna fesini düzelterek girmek her mekteplinin itiyad-ı terbiye-kârânesi değil midir? Talebe aynen kendi hallerini görmüş oldular, şairin mektepliler hakkında şu takdir-i zımnîsinden pek memnun oldukları anlaşılıyordu.

Şiiri ağır ağır her kelimeye hakk-ı tasavvutunu vererek, sadada lüzumuna göre tahavvülât iltizâm ederek inşâd ettim.

Hadi git kendine iyi bak

Sözlerine gelince yine durdum, karşımdaki çehreler sapsarı kesilmişti. Gözlere bükaya mukaddime-i zuhur olan baygınlıklar dolmuştu. Mana-yı hüznü, meal-i merhameti, dest-i feyâz-ı ta-

biatın tersim ettiği elvah-ı zî-hayatta görmek için şu sınıf halkına bakmak kâfi idi. İnşada devam ettim:

Kim bilir belki de biçare çocuk anlamamış.

Mısraını okuduktan sonra, muhataplarımı bir kere daha tetkike lüzum gördüm. Şimdi sınıftaki çehreler, birbirinden bütün bütün başka iki mana ifade ediyor gibiydi. Talebenin bir kısmı müdürün tereddütlerini pek haklı görüyor, hatta bu tereddütlerin bir şekli-i takarrür almasını, hastanın mektepten gönderilmesini temenni ediyor, diğer kısmı da doktoru haklı görmek istiyordu. Simalardan pek bariz inkişâfat gösteren şu iki mana-yı mütezaaddın üstünde de bir elem-i umumi, müheyya-yı feverân bir ıztırab-ı ruh temevvüç eder gibiydi.

Şiiri son parçasını da tamamen okuyarak bitirdim. Artık sınıfın halini görmeli idi. Feryad-ı ruhunu ağlamakla teskin edebilmek saadetinden mahrum olacak kadar fitratın bukl-i mürüvvetine uğramış bir kaç bedbaht ile, hissiz iki üç ruhâmpâre-i beşer-simâdan başka herkes ağlıyordu. Ben de ağladım.

Bu samimi hengâme-i teessür bir kaç dakika devam etti. Belki de daha ziyade sürecekti. Ara sıra duyulan hıçkırıklar arasında sordum:

— Bu şiiri nasıl buldunuz?

Umûmi bir savt-ı bülend:

— Pek güzel, cevabını verdi.

Dedim ki:

— Size ben bundan çok güzel şiirler okudum. Daha geçen derste Abdülhak Hamit'in eserinden bir parçayı tetkik ettik. Aca- ba niçin o eserlerden hiç biri size bu kadar tesir etmedi? Şimdi ağlıyorsunuz, fakat neden dolayı ağlıyorsunuz, anlamak isterdim?

Nazarlar ilk sırada oturan Kemâleddin efendiye teveccüh etti. Sınıf halkı suale cevap vermeyi ona havale ediyordu. Kemâleddin efendi bu vazifeyi hemen bilâ-tereddüd ifa etti:

— Bu şiir bize kendi hâlimizi tasvir ediyor, mektepli hayatını gösteriyor. İçimizden biri Allah esirgesin, verem olsa da mektep-

ten çıkarılsa biz ne hale gireriz? İşte siz şiiri okurken biz bir arkadaşımızı karşımızda görür gibi olduk, onun için ağladık.

Diğer bir sada duyuldu:

— Sonunu iyi anlayamadık.

— Beni Gureba hastahanesine götürün demek istiyor.

Anlaşılmıyor değil mi efendim?

Anlaşıyor ama, tabî bir ifade değil.

Sahaif-i Tenkid SAFAHAT/ HASTA II*

Ali Ekrem Bolayır

Hasta şiirinin kıymeti bediiyesini söylemek için, mekteplilerin ruhunda hâsıl ettiği tesir-i azimi göstermek kâfidir sanırım. Vakıa muhitin pek muvafık olması şiire, mertebe-i hakikiyesinden fazla bir yükseklik verebilirdi. Fakat şiir güzel olmasaydı; hatta pek güzel olmasaydı, onun inşadından heyecana gelmeyecek, asla müteessir olmayacak, muhit de yine mektep muhiti idi. Şiir gayet *tabii*, bütün manasıyla *hakiki* bir tasvir teşkil etmeseydi, yine mekteplilere bu kadar tesir edemeyecekti. Son iki beyitin tabiiyetten inhıraf edivermiş olması, derhal “anlayamadık” telâkkisine mazhar olmadı mı? Eserin heyet-i umumiyesi hakkında muhatapların şu gördüğümüz fart-ı teessürüyle de bir fikri kati hâsıl etmiş olmakla beraber, yine *Hasta*'daki güzellikleri tahlil edeceğiz. Çünkü bu kadar kendilerine ait bir eser-i sanatı bu kadar iyi hisseden mekteplilerin bile, o eser-i edebî hakkındaki tahlilattan yine bazı istifadeler temin edebileceklerine kaniiz.

Mehmet Akif'in bu şiiri de *Selma* manzumesi gibi, nasıl yaşanılmış ise öyle yaşatılmış bir eserdir. Şair Halkalı Ziraat mektebinde muallimdir, mektep hayatını pek iyi bilir. Hastasını hayal-hanesinde değil, mektepte buluyor. Müdür ile doktorun muhaveresini tasavvur etmiyor, onu işitiyor. Hasta çocuk muayene olunurken kendisi bizzat hazır bulunuyor, müteverrimin hırçınlıklarını görüyor. Vaka muhayyel değildir ve olamaz. Bu halde şairin deruhte edeceği vazife haddizatında bir levha-i elem, bir şiir-i zî-hayat olan “*vaka-i hariciye*”yi, kendi vicdanında hasıl ettiği bütün tesir-

* Ali Ekrem Bolayır, *Sebilürreşat*, 10 teşrînevvel 1329/ 23 ekim 1913, nr. 267, c. 11, s. 101-1033
Abdulkerim Abdulkadiroğlu/Nuran Abdulkadiroğlu, *Mehmet Akif Ersoy Hakkında Yazılanlar (Sıratı Müstakim ve Sebilürreşat Mecmualarında Çıkan Makaleler)*, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara 1989, s. 141-149

rat ile tasvir etmekten ibarettir. Acaba şair bunda muvaffak olabilmiş mi? O derecelerde ihrâz-ı muvaffakiyet etmiş ki Hasta şiirine, eş'âr-ı Osmaniye'nin en güzellerinden biri demekte tereddüt etmeyeceğim.

Mektepte bir hasta çocuk bulunduğunu, müdür ile tabibin muhaveresinden anlıyoruz. Bunda fazla, eksik bir söz yok. Lâkin hastanın hastalığı nedir? Muhavereden bu da anlaşılıyor. Şu kadar ki kariye hastalık hakkında bir fikri katî verecek derecede değil, onu şüpheye düşürecek, "bu hasta çocuk bir müteverrim olmalı" dedirecek kadar anlaşılıyor. Çünkü şair bizzat gördüğü müteverrimi kariye gösterecektir, bunu iltizam etmiş. İlk muhavere ile kariîni göstereceği levha-i fecâatin temâşasına hazırlamış bulunuyor. Derken müdür, "çağırın hastayı gelsin" emrini veriyor, hasta da:

Kapının perdesini
Açarak girdi o esnada düzeltip fesini
Bir uzun boylu çocuk lâkin o bir levha idi
Öyle bir levha-i rikkat ki unutmam ebedî

sözleri okununca odaya girmiş oluyor.

Şiirde bir tasvirin şeraiti, muvaffakiyeti nedir? Bir levha tersim olunurken eşya-yı hariciyenin, meşhûdâtın hangileri ihtiyar ve kabul olunarak o levhada yaşatılır, hangileri nazarı itibara alınmaz? Bunlardan yine ileride bahis edeceğiz. Mehmet Akif'in tasvirlerinde hikmet-i bedâyie göre muayyen olan düsturlara ne kadar mütâbaat edebildiğini, bu kâvânin-i tabiiyeden ne zamanlar inhihaf ettiğini de yine ileride, şairin hüviyeti mahsûsasını tetkik ederken göstereceğiz. Şimdilik şu kadarcık söyleyelim. Hastanın odaya girerken fesini düzelttiğini yazmak mektep hayatını, mektep terbiyesini göz önüne getirmek için pek üstadane bir muvaffakiyettir. Bu, mahir bir ressamın levhasında en can alacak noktayı bir fırça darbesiyle göstermesine benzer. Böyle bir muvaffakiyetin hasil edebileceği tesir-i mahsus-u da yukarıda beyan etmiş idik.

Şimdi şairin unutamadığı levha-i rikkati görürüz, burada tekrar yazmaktan kendimi alamadığım şu beş beyti bir kere daha okuyoruz:

Rengi uçmuş yüzünün, gözleri çökmüş içeri;
Elmacıklar iki baştan çıkıvermiş ileri.
O şakaklar göçerek cepheyi yandan sıkılmış;
Fırlamış alını, damarlar da beraber çıkmış!
Bet beniz kül gibi olmuş uçarak nûr-u şebâb,
O yanaklar iki solgun güle dönmüş, bîâtâb!
O dudaklar morarıp kavlamış artık derisi
Uzamış saç gibi kirpiklerinin her birisi!
Kafa bir yük kesilip boynuna, çökmüş bağı;
İki değnek gibi yükselmiş omuzlar yukarı.

Şiirimizin yirmi otuz senelik son devre-i teceddüdünde, "verem" bir mevki-i mahsûs ihrâz etmiştir. Veremden büyük küçük bir çok şairlerimiz bahseder. Hatta mahzunluk için verem, parlaklık için güneş teşbihi kadar mezbûl olmuştur; fakat bunların hiç biri itikadımca Mehmet Akif'in şu verem tasviri kadar haizi ehemmiyet değildir. Ararsak, o şiiirler arasında pek güzellerini belki bulabiliriz, yalnız görürüz ki onların hepsinde tabiri caizse veremin "maneviyat"ı tasvir edilmiştir; halbuki Mehmet Akif veremin "maddiyat"ını tasvire muvaffak olmuş. Bize bir müteverrimde görülebilecek evzâi, eşkâl-i hüznü değil, müteverrimin kendisini, aynını gösteriyor.

Sarı bir güldün ey adem çiçeği
İstemezdim sana verem demeği

beyitini okuduğumuz zaman beğeniriz. Bir müteverrimin çehresini sarı bir güle benzetmek pek güzel bir tahayyül, sonra ona âdem çiçeği demek pek müessir, gayet lâtif bir tasvirdir. Fakat bu beyit her müteverrimine ait olabilir, bir müteverrimi göz önüne getirmez. Yine umumi ve hususi tasvirler arasındaki farktan bahis etmek istiyorum. İşte Mehmet Akif'in şu hususu tasviri sıhhat ve katiyet itibariyle bir harikadır. O derecede ki: Şu beş beyite bir *tasvir-i fennî* denilse şayan olur. Etibbâya sorulsa, eminim ki şu tasviri, bir müteverrimin haline pek muvafık bulurlar.

Tasviri takip eden muayene parçası da gayet tabîidir, pek güzeldir. Şair bunda müteverrimin vücudunu bir kaç sözle göz önüne getiriyor, iltizam-ı ihtisar ediyor. Sima tasvirinden sonra bir de vücudun tasvirine girişseydi, belki de güzel bir parça yazamayacaktı. Bunu takdir etmek, ehemmiyetsiz bir muvaffakiyet-i sanatkârane değildir. Bu muvaffakiyeti pek kolay bir şey de zannetmemeli: Şiirde iltizam-ı ihtisar etmek, tatvîle düşmekten güç olur. Mehmet Akif'in başka manzumelerini tahlil ederken, nasıl her zaman ihrâz-ı münakkahiyet edemediğini göreceğiz.

Hasta odadan çıkınca müdür ile doktorun arasında cereyan eden musahabe tamamen mevzua muvafıktır. Bu mükâleme ile mevzu-u şiir nihayet buluyor, artık söylenecek bir söz kalmıyor. İşte hastanın mektepten çıkarılmasına karar verildi. Artık başka ne söylenilebilir? Olsa olsa şiire bir netice vermek, eseri bir hüsn-ü hatime ile tetvic etmek için hastanın mektepten nasıl çıkarıldığı tasvir olunur, yani son parça yazılır. Biçare müteverrimin arkadaşları yüzünü gözünü öperler, onu bir arabaya korlar, mektepten gönderirler. Lâkin şair hiç de böyle düşünmemiş, o mevzuunu bütün kudret-i ibdâiyesiyle ihata etmiş. Müteverrimi hiç beklenilmediği halde birden bire tekrar göz önüne getiriyor. Çünkü veremin maddiyatını nasıl tasvir etmiş ise, maneviyatını da öyle tasvir etmek istiyor. Burada şairin maksudu olan maneviyat yine bir maneviyat-i şiiriye değil, belki bir maneviyat-i fenniye. Müteverrimler gayet asabî, pek ziyade hırçın olurlar, zaman olur ki en sevdiklerine bile hakaretler yağdırırlar. Onları hiçbir şeyle memnun etmek, ne yapılırsa ne söylenilse hiddet ve şiddetlerine nihayet vermek kabil olamaz. Hatta etibba nazarında veremin ârâzından biri de bu hâl-i asabiyettir. Fakat biçarelerin bu hırçınlıkları, bu şiddetleri çok zaman devam edemez. Asâbda husule gelen o yalancı galeyan-ı şiddet, vücuttaki zaaf-ı küllînin tesiriyle, müteverrimin çehresi gibi soluverir, pek çabuk söner. Hastada bir sukût-u nâdimâne, bir teslimiyet-i kâmile âsârı görünür. Ah bu inhitat-ı kuvva, bu sukût-u ruh ne kadar acıklıdır. İşte Mehmet Akif müteverrimlerdeki şu arâz-ı ruhiyyeyi yakından tetkik etmiş, kalb-i hassası cerihadâr-ı teessürat olarak bize gördüğünü yazıyor,

bize veremin “*maneviyat-i fenni-ye*” sini şiirin “*kudret-i ibdâiyesi*” ile gösteriyor. Ortada bir müteverrimi değil, en sahihü'l bünye bir genci bile pek ziyade ızdıraplara düşürecek, adeta çılgınlıklarına badî olacak bir hadise de var. O genci mektebinden çıkarıyorlar, hayat-ı maneviyasını durduracaklar. Artık ne yapsa, ne kadar hırçınlık etse mazurdur. Müteverrimde ise bu galeyan-ı hissiyat bittabi muzaaf olur. Demek ki tabîi olmakla beraber, hâiz-i müm-taziyet bir şiir mevzûu ancak bu kadar intihap olunabilir. Hem tabîi, hem “orijinal” olabilmek de, şiirde münteha-yı merâtib-i muvaffakiyettir. Bir noktai nazardan düşünülürse denilebilir ki, Mehmet Akif'in *Hasta* manzumesi şiirlerinin en güzelidir. Faide-yi içtimaiye itibariyle de *Hasta* şiiri, *Tükürün* manzumesinden sonra Akif'in en yüksek eseridir. O manzume bütün milleti ağlatacaksa, bu şiir de bütün mekteplileri ağlatacak, hususiyle bütün şairleri hayran edip duracaktır.

Hasta'yı nazım nokta-i nazarından tetkik etmek istemezdim. Bu kadar mümtaz ve müstesna bir şiirde nekâis-i sanat nasıl bulunabilir? Hayfa ki *Hasta*'nın bence büyük bir kusuru var. Sonu, sınıfta okuduğum zaman talebenin anlaşılmıyor hükmüne mazhar olan bu intiha, hakikaten pek gayr-ı tabîidir. Şair müteverrimi Gureba hastanesine göndermek istiyor. Daha doğrusu onu Halkalı Ziraat mektebinden Gureba Hastanesine göndermişler, vakayı aynen hikâye etmek emeline düşüyor; Gureba Hastanesi şairin ihtiyar ettiği “*Feilâtün*” veznine girer, sıgar şeylerden değil, yalnız “*gurebâ*” kelimesini alarak, hastaneyi kimsesizlere tahsis olunmuş bir mahall-i mevt olmak üzere anlatmaya kalkışıyor. Bu iltizam, şairin kendi sözleriyle hikâye edilmiş olsaydı bile pek garip olurdu: Halbuki:

— Yok yok, beni tâ
Götür İstanbul'a bir yerde bırak ki Gurebâ
— Kimsenin onlara aldırmadığı bir sırada-
Uzanıp ölmeye bir şilte bulurlar orada!

parçası, arkadaşlarının koluna girerek kendisini ilelebet mektebinden ayıracak, belki de habgâh-ı ebedîsine götürecektir araba-

ya giren hasta çocuğun lisanından duyuluyor. O halde bulunan bir biçare, bir nîm-mürde Gureba Hastanesine gideceğini böyle çetrefil bir ifade ile nasıl söyler? Bu garabet iltizam edileceğine, hastanın arabaya kadar götürüldüğü, yerleştirildiği nazmen söylenebilir de şiire, "Arabanın içinden bir ses duyuldu" manasını müfit ve gayet tabii bir ifade-i nazmiye ile nihayet verilerek, bu ifadeye neşren Gurebâ hastanesine sözleri ilâve ediniverseydi acaba daha iyi olmaz mıydı? Sanırım ki o zaman şiir gayet tabii olurdu. Hatta bu manzumenin sonuna iki üç kelime de nesir ilâve olunabileceği gösterilerek, şiirin mümtaziyet-i mahsusası gibi nazım da bir "orjinalite" ihrâz eylemiş bulunurdu.

Bu esaslı kusuru gördükten sonra, nazımda şayanı tenkit ve muâheze daha bir iki nokta bulabiliriz. Birinci mükâleme parçasında rahat ile yat kafiyesi, rahat kelimesi daha evvel geldiği için arabî şivesiyle okunabildiğinden hoş düşmemiş. Muayene kısmında doktor kodein yazayım diyor, sonra da arsenik hapları verilmesini eczacıya söyleyeceğinden bahis ediyor. Acaba arsenik haplarını da yazamaz mıydı? Sakın "eczacı verir", birinci mısraın sonundaki "iyidir" lafzına kafiye olmak için yazılı vermiş olmasın?

Sözünüz doğru müdür bey, ne yapıp yapmalı, tek
Bu çocuk gitmelidir çünkü yaşarsa pek pek

beytinde görülen tek lafzı bilmem o kadar şivemize muvafık olarak yazılmış mıdır? Bu beyti takip eden beytin "*Olur, mağdur*" kafiyeleri de hoş değil. Hastanın sözlerinde tabiatı muhayyel add olunabilecek şu mısra var:

Onu çalkandığı hüsrânlar içinden çekecek

Bu mısradan sonra gelen beytin "*ölüm, göm*" kafiyeleri de hiç iyi değil. Kafiyenin *semaî* olduğunu kabul eden bir nâzım, bunu nasıl tecviz edebilir?

Keşke *Hasta* manzumesinin yukarıda gösterdiğimiz esaslı kusuru olmasaydı da, böyle ufak tefek nakîseleri daha ziyade bile görülseydi. Bu cidden fevkalâde nazımın ötesine berisine düşen benekler, serv-i sîmînlere boğulmuş ummanlara sehâb-pârelerden akis gölgelikler gibi kalıyor.

Hasta yatağında Mehmet Akif, yorgun ve bitkin
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

Sahaif-i Tenkid MEYHANE I*

Ali Ekrem Bolayır

Hurûşan bâd-ı süfliyyet derûnundan, kenarından;
Girizân ruhu ulviyyet harîminden, civarından;
Çıkar bin nâle-i nevmîd hâk-i ra'şedârından,
İner bin zulmet-i makber feza-yı şeb-nisarından;
Gelir feryatlar ebkem duran her seng-i zârından:
Yıkılmış hanümanlar sanki çıkmış da mezarından,
Dehân-ı hasret açmış rahne-dâr olmuş cidarından!
Çöker bir dūd-u matem titreyen kandil-i târından!
Sönüp gitmiş ocaklar yükselir güya gubârından!
Giren bir kerre nadimdir hayat-ı müsteârından,
Çıkan avaredir artık cihanın kâr u bârından.

Dökülmüş ab-rûlar bade-i pesmânde halinde..
Emel bir münkesir peymanedir saff-ı niâlinde.
Boğulmuş ruhu insanî şarabın mevc-i âlinde..
Nümâyân mel'anet sâkisinin çirkin cemalinde
Ne mazi var ne âtî, bak şu ayyaşın hayalinde
Tutup bir zehr-i ateş-nâk dest-i bî-mecâlinde,
Zeval-i ömrü bekler hem şebabın tâ kemâlinde!
Merâret intiba etmiş cebîn-i infialinde..

* Ali Ekrem Bolayır, *Sebilürreşat*, 24 teşrînevvil 1329/ 6 kasım 1913, c. 11, nr. 269, s.133-135
Abdulkerim Abdulkadiroğlu/Nuran Abdulkadiroğlu, *Mehmet Akif Ersoy Hakkında
Yazılanlar (Sıratı Müstakim ve Sebilürreşat Mecmualarında Çıkan Makaleler)*, Mehmet
Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara 1989, s. 151-161

Derin bir iltivânın sine-i zerd-i melâlinde
Odur ancak hüveyda ser-nüvişt-i bî-meâlinde,
Müebbed bir de nisyan nazra-i sengin-i lâlinde.

Canım sıkıldı dün akşam, sokak sokak gezdim;
Sonunda bir yere saptık ki önce bilmezdim.
Bitince bir sıra ev, sonra bir de virane,
Dikildi karşıma bir han kılıklı meyhane:
Basık tavanlı, karanlık, sefil bir dükkân..
İçinde bir masa, yahut civar tabutluktan
Atılma çok ölü görmüş acıklı bir teneşir!
Yanında hurdası çıkmış bir eski püskü sedir.
Sakat, bacaksız on on beş hasırlı iskemle,
Kırık dökük şişeler, bir de çinko tepsiyle
Beş on kadeh, iki üç testi.. Sonra tezgâhlık
Eden yan üstüne devrilme kirlî bir sandık.
Sönük sönük yanıyor rafta isli bir lâmba..
Önünde bir küme: Fes, takke, hırka, salta, aba
Kımıldanıp duruyorken sefil bir sohbet
Bu isli zulmete vermekte büsbütün vahşet:
— Kuzum Dimitri, bu akşam biraz ziyadece ver..
— Ziyade, anladık amma ya içtiğin şişeler?
Çizersin...

Öyle mi? Lâkin silinmiyor çetele!
Bakın tavan tebeşirden görünmez oldu...

-Hele!

— Bizim peşin paramız.. Almadın mı dün kuruşu?
— Ayol, tükendi mezen... Bari koy biraz turşu.
Arattı kendini ustan.. Dinince dinlensin...
— Hasan be! Sen de nasıl nazlı nazlı söylersin!

Nedir o türkü... Aman başka yok mu? Hah söyle!

—Ömer, ne nazlanıyorsun? Biraz da sen söyle.

— Nevazil olmuşum Ahmet, bırak sesim yok hiç..

Sesin mi yok? Açılır şimdi: bir imam suyu iç!

—Yarın ne iştesin Osman?

— Ne işteyim.. Burada!

-Dimitri çorbacı, doldur! Ne durmuşun orada?

-O kim gelen?

-Baba Arif.

-Sakallı, gel bakalım..

Yavaş.

-Selâmünaleyküm.

- Otur biraz çakalım...

—Dimitri hey, parasız geldi sanma, işte para!

— Ey anladık a kuzum...

-Sar be yoldaşım cigara..

—Aman bizim Baba Arif susuz musuz içiyor!

—Onun bi dalgası olmak gerek: tünel geçiyor.

— Moruk, kaçınıcı kadeh? Şimdilik sızarsın ha!

— Sızarsa mis gibi yer, yatmamış adam değil a.

Yavaş yavaş kafalar, kelleler kızıışmıştı,

Ağız, burun, hele sesler bütün karışmıştı.

Dikildi ağzına, baktım, açık duran kapının,

Fener elinde bir adam, yanında bir de kadın.

Beş on dakika süren bir düşünceden sonra,

Kadın da girdi o zulmet-serâ-yı menfura.

Gözünde ebr-i teessür, yüzünde hûn-u hicab,

Vücudu ra'şe-i nâçâr-ı ye's içinde harab,

Teveccüh eyleyerek sonradan gelen Babaya:

-Demek, taşınmalı artık çoluk çocuk buraya!
Ayol, nedir bu senin yaptığın? Utan azıcık...
Anan da, ben de, yumurcakların da aç kaldık!
Ne iş ne güç, gece gündüz içip zıbar sade;
Sakin düşünme çocuklar aceb ne yer evde?
Evet, sen el kapısında sürün işin yoksa;
Getir bu sarhoşa yutsun, getir paran çoksa!
Zavallı ben.. Çamaşır, tahta her gün uğrar da
Sonunda bir paraları yok, el elde baş başta!
O tahtalar, çamaşırlar da geçti: Yok hâlim..
Ayakta sallanışım zorladır Huda âlim!
Çalışmadın, beni hep bunca yıl çalıştırdın;
O yavrucukları çıplak, sefil alıştırdın.
Bilir mahalleli kim, aldığın zamanda beni;
Çehiz çimenle donatmıştı beybabam evini.
Ne oldu şimdi o eşya? Satıp kumarda yedin..
Evet, kumarda yedin, hem de karşılarda yedin!
Kızın yetişti, alan yok, nasıl olur ki? Soran
"Şu sarhoşun kızı İffet değil mi? Vazgeç aman!"
Diyen kadınlara "Pek doğru, pek.." deyip gidiyor.
Bu söz zavallıyı bilsen ne türlü incitiyor!
Benim güzel meleğim, hiç de tâliin yokmuş:
Anan benim gibi sersem, babansa bir sarhoş!
Necip de minderi koltukta geldi mektepten..
Demiş ki kalfa: -Sekiz aydır almadım hele ben
Ne haftalık, ne de aylık.. Senin baban olacak
Kumarcı, oğlu için az yesin de tutsun uşak!
Koğuldum anne! deyip ağlıyor zavallı çocuk...
Ne yapsın annesi? Dünyada bir güvendiği yok!
O bari bir adam olsun da kalmasın cahil,

Demiştım olmadı... Lâkin kabahat onda değil:
O her sabah okuyordu gürül gürül cüzünü;
Ayırmıyordu kitaptan ne olsa hiç gözünü.

Üç akşam oldu ki yoksun. Necip: Babam nerde?
Ben isterim onu mutlak, demez mi? Bak derde!
Sular karardı; bu saatte hiç gezer mi kadın?
O, sarhoşun biri. Tut kim sokak sokak aradın...
Nasıl bulursun a yavrum? Yarın gelir belki
Dedim. Fakat çocuğun durmuyordu. Baktım ki
Avutmanın yolu yok; komşunun Hüseyin ağayı
Alıp dolaşmadayım yatsı vakti dünyayı.
Anam benim gibi evlât doğurmaz olsaydı,
Bu hali görmeden evvel gözüm yumulsaydı!
Herif, şu halime bak, merhametli ol azıcık
Bırak o zıkkımı, içtiklerin yeter artık.
Efendiler, ağalar, siz de bir nasihat edin,
Sizin de belki var evlâdınız...

— Hasan, ne dedin?

— Bırak, köpekoğlu kadın amma çalçeneymiş hâ!

— Benimki çok daha fazlaydı.

— Etme!

— Elbet ya!

Onun için boşadım. Sen işitmedin mi Halim?
Kadın lâkırdısı girmez kulağıma zati benim.
Senin kadın dediğin adeta pabuç gibidir:
Biraz vakit taşınır sonradan değiştirilir.
Kadın bu sözleri duymaz, tazallüm eylerdi;
Herif mezar taşı tavrıyla sade dinlerdi;
Açıldı ağız nihayet, açılmaz olsa idi!
Taşıp döküldü içinden şu lânet-i ebedî:

— Cehennem ol seni hınzır orospu, git boşsun!
Ben anladım işi: sen komşu, iyice sarhoşsun!
Ayıltınız şunu yahu!
— İlişmeyin!
— Bırakın!
Herif ayıldı mı bilmem, düşüp bayıldı kadın!

Mehmet Akif'in şiirleri, ekseriyet-i azîmesi itibariyle "*tasvir*" ve "*tahkiye*"dir. Gerek tasvirde, gerek tahkiyede hâkim olan düstur-u üslûp ise tabiiyettir. Tabiiyetten maksut sadelik olmadığını izaha lüzum göremem. Tabiiyet kanun-u üslûbîde elvâh-ı tabiat kadar mütefavittir. Yıldırımlarla bülbül teraneleri, yıldızlarla şeb-tâblar arasında ne kadar fark varsa *esâlîb-i tabîiye* arasında da öyle farklar bulunmalıdır ki ifadeler mevzularla mütenasip olabilsin. Mehmet Akif bu dakika-i sanatı yalnız bir nazariye olarak anlamış değildir. Onu bütün şümûlüyle, en ince derecât-ı temâyüz ve ihtilâfıyla ihâta ederek eserlerinde tatbik eder ve cidden fevkalâde muvaffakiyetler gösterir. Hatta esâlîb-i nazımın fevkalâdeliğinden dolayıdır ki şiirlerindeki ehemmiyetsiz kusurlar, küçük nakîseler göze ilişir, batır kalır. Münekkit bunları görmekten adeta müteazzi olarak müşkül-pesentliğe düşer. Bu hal, aynen ter ü taze çiçeklerden bağlanmış bir demette çürük yapraklar görmeye benzer ki, onları ezhâr-ı nevîn-i hayat arasından söküp koparmak meftun-u mehâsin olanlar için mukavemet-sûz bir ihtiyaçtır. Bugün tetkik edeceğimiz *Meyhane* şiiri de nazım noktai nazarından bir harikadır. Bu şahdâne-i bedîiyi bütün şa'şaaısıyla kaarilerime temâşâ ettireceğim, o son kısmında görülen şevâib-i siyahı da silmeye muktedir olamadığım için, göstermekle çaresiz iktifa edeceğim:

İlk iki kıtanın bir kelimesine, bir harfine ilişmek kabil değildir. Nazımda fevkalâde muvaffakiyet işte bu kadar olur. Fakat bu nazmı tertip etmek nisbeten âsân olduğunu unutmamalı: Şair teferruat ve cüz'iyâtiyle meşhûdâtını değil, kendi hissiyatını tasvir ediyor. Bu iki parçayı okuyunca biz bir meyhane görmüyo-

ruz, bütün meyhanelerin nasıl müstekreh bir maktel-i beşeriyet olduğunu anlıyoruz. Bizde bu hissi, umumi tasvirlerle tevlid etmek mümkündür. Daire-i hususiyete girmedikçe de nâzım için füşhat-serây-ı mekalde tayerân o kadar âsân olur ki, cenah-ı sanatı hiç bir maniâya ilişmeden, yorulmadan uçar, süzülür, yükselir, burûc-u muvaffakiyetin en yükseğine vasıl olabilir. Her darbe-i bâli nazarlara bir mevce-i nûr döker. Şu iki parçanın her mısra-ı bercestesinde olduğu gibi; nâzım vazifesinin bir bâr-ı giran olmadığını pek iyi bildiği için, şiirini müselsel olarak yazmaktan bile çekinmemiş, gayet ahenktar bir vezin ihtiyar etmiş, en güzel kafiye bulmuş. Nazım fevkalâdedir, şu kadar ki Mehmet Akif fevkalâdeliği ufak bir himmetle istihsal edebilir.

Şiirin ikinci kısmı hakkında bunu söyleyemeyiz: Burada gördüğümüz muvaffakiyet, Mehmet Akif için bile büyük himmetler sarfına tevakkuf eder. Çünkü şimdi meyhane aynen yazılacaktır; daire-i tasvir "mahdûd ve münhasır"dır. Aheng-i elfâz, selâset-i beyân-ı eşyanın "aynîyet"ini gösteremez; o aynîyeti temsil edecek eşkâl-i mahsûsa bulmalıdır. Şair bunu pek âlâ takdir ettiği için hemen vezin-i ahenktarını, kafiye-i nağme-bârını terk ediyor, tabii bir vezin ve kafiye ile yazmağa başlıyor. Tasvirini iki kısma ayırmış: Birinci kısım pis bir meyhaneyi, gayet süflî bir dâr-ı nekbeti hudûd-u eşkaliyle, mülevves eşyasıyla, süflî müdâvimleriyle altı yedi beytin içinde gösteriveriyor; gayet selis ve tabî bir nazım. İkinci kısım sarhoşların *mükâlemesini* naklediyor. Lisan-ı nazm ile *mükâleme* yazmak ne kadar güçtür, bunu şiir ile uğraşanlar bilir; hususiyle böyle ipsiz sapsız bir takım herifleri kendi lisanlarıyla görüştürmek lâzım gelince vazife bütün bütün ağırlaşır; mamafih işte ne kadar müşkil-pesent olsak, hangi noktai nazardan tedkik etsek bu parçanın da en ufak bir kusurunu bulamıyoruz. Hele sarhoş külhanbeyi lisanı, sâhihen fevkalâde bir muvaffakiyetle taklit edilmiştir. Lâkin nâzım bu muvaffakiyetinden pek mağrur oluyor, sarhoş Arif'i aramak için meyhaneye kadar gelen karısına da uzun uzadıya sözler söyletiyor. Sarf ettiği bütün mesaiye rağmen, nazmında tabiiyeti her zaman muhafaza edemiyor. Mehmet Akif bu son parçayı yazarken, kendi meslek-i muhtarına muhale-

fet etmiştir: Yeknesak ve mütemâdi bir parçanın tab'a kelâl-âver olduğunu, hele uzun bir lâkırdının dinlenemeyecek kadar sâkil düşeceğini "Selma", "Hasta" gibi şiirler yazan Mehmet Akif, bilmem bu *Meyhane* şiirinde nasıl unutmuş? Sarhoş Arif'in karısı yirmi beyitten fazla söz söylüyor! Acaba hâzırûndan biri, yahut meyhaneci, bir aralık bu karının sözünü kesemez miydi? Bu yirmi yirmi iki beyit serâpa tabîi, bir kadının ağzına tamamen muvafık sözlerden ibaret olsaydı nazmın uzunluğu selâset-i beyâna bağlanabilirdi; lâkin öyle de değil:

Evet, sen el kapısında sürün işin yoksa,
Getir bu sarhoşa yutsun, getir paran çoksa.

.....

O tahtalar, çamaşırlar da geçti... Yok halim
Ayakta sallanışım zorladır Hüdâ alîm

.....

Çalışmadın, beni hep bunca yıl çalıştırdın.
O yavrucukları çıplak, sefil alıştırdın.
Bilir mahalleli kim, aldığın zamanda beni
Çehiz çimenle donatmıştı beybabam evini.

.....

Kızın yetişti, alan yok, nasıl olur ki? Soran
Şu sarhoşun kızı İffet değil mi? Vazgeç aman
Diyen kadınlara "Pek doğru pek" deyip gidiyor
Bu söz zavallıyı bilsen ne türlü incitiyor!

Demiş ki kalfa: Sekiz aydır almadım hele ben
Ne haftalık ne de aylık... Senin baban olacak
Kumarcı oğlu için az yesin de tutsun uşak

O, sarhoşun biri tut kim sokak sokak aradın
Nasıl bulursun a yavrum? Yarın gelir belki
Dedim. Fakat çocuğun durmuyordu. Baktım ki

Avutmanın yolu yok; komşunun Hüseyin ağayı
Alıp dolaşmadayım yatsı vakti dünyayı

beyitlerini okurken hiç de beğenemiyoruz. İfadeler selis, tabîi olamamış; sözler kadın sözü olamamış, nazımda bî-lüzum takdim ve tehirler, fazla ibareler, gayrı mümteziç rabitalar; hatta ki yerine “kim” gibi metrûk tabirler kabul edilmiş.

Bu parçadan sonra gelen ve şiiri itmam eden son kısım yine mükemmel bir nazım, sarhoşlar söz söyledikçe nazım da fevkalâde oluveriyor. Acaba bunun sebebi nedir? Sarhoşları o kadar tabîi lisanlarıyla konuşturan nâzım, kadının lisanına da öyle bir tabiiyet ve kemâl ifaza edemez miydi? Öyle zannediyorum ki iki lisan arasındaki fark, mevzûun esasından neşet etmektedir: Şair bir meyhane yazmak istemiş; çünkü meyhaneyi görmüş, tedkik etmiş, o levha-i sefaletten ruhu teessür-yâb olmuş. Bu teessür hakiki ve sahih olduğu için onu bize tebliğ eden lisan da samimi ve binaenaleyh mükemmel oluveriyor. Halbuki bir kadının meyhaneye gelerek kocasını o âlem-i sefaletten kurtarmağa çalışmasını şair görmemiş, o bîçârenin sözlerini işitmemiş; bu kadın “hakiki” değil, “tasavvuri”dir. Kadın hikâyeyi ikmal için mevzûa bir “ekleme”dir. Bunu şair gayrı muayyen hutût ve eşkaliyle ancak bir ekleme kadar yazabiliyor. Asıl maharet-i nazmiyesini ise, kendi ruhuna bütün merâret-i sefilânesiyle intiba etmiş olan meyhane âlemini tasvirde gösteriyor.

Sahaif-i Tenkid MEYHANE II*

Ali Ekrem Bolayır

Meyhane şiiri Mehmet Akif'in güzel eserlerinden biridir. Bunu *Hasta*, hatta *Selma* derecesinde güzel addedemeyiz; mamafih *Meyhane*'yi okurken pek müteessir oluruz, beşerin bir sefâlet-hâne-i sukûtu bütün menazır-ı fecaatiyle gözümüzün önüne gelir. Anlarınız ki şair meyhane âleminin gösterdiği elvâh-ı sefaletten derin derin ızdıraplar hissetmiştir. O ıztırabât-ı elîme şiiri inşâd ettikçe bizim de ruhumuza dökülür. İki bentten müteşekkil olan birinci parçanın heyet-i umumiyesi müstesna bir şiir teşkil eder. Hele bir kaç beyti gayet yüksektir:

Yıkılmış hânümanlar sanki çıkmış da mezarından
Dehân-ı hasret açmış rahnedâr olmuş cidârından!

.....

Çöker bir dūd-u matem titreyen kandil-i târından:
Sönüp gitmiş ocaklar yükselir güya gubârından.

.....

Boğulmuş ruh-u insanî şarabın mevc-i âlinde
Nümayan mel'anet sâkisinin çirkin cemâlinde.

.....

Merâret intiba etmiş cebîn-i infialinde
Derin bir iltivânın sine-i zerd-i melâlinde.

* Ali Ekrem Bolayır, *Sebilürreşat*, 31 teşrînevvel 1329/ 13 kâsım 1913, c. 11, nr. 270, s. 150-151
Abdulkerim Abdulkadiroğlu/Nuran Abdulkadiroğlu, *Mehmet Akif Ersoy Hakkında
Yazılanlar (Sıratı Müstakim ve Sebilürreşat Mecmualarında Çıkan Makaleler)*, Mehmet
Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara 1989, s. 163-167

İşte bu kadar canlı, böyle müessir sözlerle pîrâyedâr olan şu iki bent, bir tasvir olmaktan ziyade bir feryattır. Şair meyhaneyi tasvir için bu iki bendi yazmakla iktifa etseydi, meslek-i muhtarı olan "*tasvir-i hakiki*" nazariyesine muhalefet etmiş olurdu; fakat o böyle yapmıyor. Meyhanelerin elvâh-ı sefaletinden hissettiği âlâmı, muhatapların ruhuna ilka edecek iki parça yazar yazmaz, kendi gördüğü meyhaneye geliyor, "*tasvir-i hakiki*"sine başlıyor. Umumiyetten hususiyete intikal Mehmet Akif'in meslek-i muhtarına muhalif değil, bilâkis onu müeyyittir. Bir kere de daire-i hususiyete girdi mi, şair yükseldikçe yükselir, meşhûdâtından ihtiyar edeceği eşyayı her zaman iyi intihap edemezse bile, intihap ettiği şeyleri her zaman iyi yazar. *Meyhane*'nin ikinci kısmında ise hem eşyâ-yı hariciyeden müntehâbat, hem tasvirat fevkalâde güzeldir:

Dikildi karşıma bir han kılıklı meyhane

mısraıyla başlayan ve beş beyitte hitam bulan tasvir, öyle canlı bir levhadır ki okuyanların tüylerini ürpertir... Şair bu levhayı en mümtaz ve müstesna hutût-u fârikasıyla tafsilata girişmeden, aynen bir kaç rengi birbiriyle imtizaç ettirivermekle, küçük bir saha-i tersimde büyük bir levha-i zî-hayat gösteren sahib-i kemal ressam gibi çizmiştir. Bu levhayı tersim ederken ihraz ettiği muvaffakiyet-i harikulâdeyi kendisi de pek iyi takdir ediyor ki hemen tasvirden mükâlemeye geçiyor. Canlı levhasının eşhâsına aralarındaki musahabeti hikâye ederek ruh-u sâni ifaza ediyor. Musahabette eksik ziyade bir şey yok. Bir güruhun sıfat-ı mümtazesini tamamen gösterir bir mükâleme ki, o güruhun ipsiz sapsız külhanbeyi takımı olduğu her kelimesinden anlaşılıyor. "*Sar be yol-daşım cigara, imam suyu iç, onun bir dalgası olmak gerek, moruk gibi külhanbeyi...*" tabirat ve kelimatı da mükâlemenin ötesine berisine lüzumu kadar serpiştirilmiş. Şu mükâlemeyi tabii tasvirler arasında gayet mükemmel buluruz.

Yavaş yavaş kafalar kelleler kızıışmıştı.

Ağız burun, hele sözler bütün karışmıştı!

beyti ise, âlem-i âbın üzerine tutulmuş bir pertavsız gibidir. Ona bakınca bütün müstekrehat-ı mestî beş on kat büyür de, nazar-gâh-ı ibrette tecessüm eder.

Kadını meyhaneye getiren iki üç beytin de güzel ve tabı-selîme göre miyâr-ı ihtisâra muvafık olduğunu söyledikten sonra, kadının sözlerine geçelim. Bu biçare, babasını arayan çocuğunun ısrarlarına tahammül edememiş, gece yarıları alçak kocasını aramak için meyhaneye kadar gelmiş. Namuslu bir kadın, evlâdını seven bir valide için dünyada bundan elîm bir mecburiyet olamaz. Böyle bir bâr-girân-ı ıztırâb altında ezilen, meyhanenin, o cehennemî ömrün kapısına kadar sürüklenen bir zevce, bir annenin ruhundan kopacak feryad-ı tuğyân olabilir. Şair acaba hangisini ihtiyar etmiş? Kadın, alçak kocasının merhametini celb etmek, onu meyhaneden çekip götürmek için hazin hazin ağlıyor mu? Yoksa artık çektiği meşakkatlere, uğradığı belâlara tahammül edemeyerek, o cellât herife karşı isyan ediyor da başına feryat yıldırımları mı yağdırıyor?

Okuduğumuz parçadan bu iki şıkkın hiç biri muayyen ve mu-karrer bir surette anlaşılmadığını söylemek mecburiyetinde miyiz? Şair rica ve serzeniş arasında bir lisan ihtiyar etmiş. Tabiiyete olan meyil ve incizabı, meyhaneye getirdiği kadını, sarhoş Arif'in zevceliğine lâıyk bir mahalle karısından yukarı tutamamış. İtikadımca kadını mahalle karısı olarak tasvir etmek şiirin mukaddematına, mevzuuna göre pek muvaffak ise de, mahalle karısının hissiyat-ı rakîka yahut hissiyat-ı şedîde ibrâzında yükselemeyeceğini, daima küçük kalacağını tasavvur ve kabul etmek doğru değildir. Her halde kadın, sarhoş kocasının seyyiâtını daha şedit ve müessir bir lisan ile yüzüne vurmalıydı. Yahut daha müellim bir lisan ile ağlamalı idi. Şairin ihtiyar ettiği gibi hem ağlayacak, hem ateş yağdıracaksa, bunlar da ne kadar tabîi olursa olsun, daha ziyade müessir ve müheyyiç olabilmeli idi. Halbuki kadın başına gelen belâları, çocuklarının uğradığı ıstırapları döküp saçıyor da yine ruhta elîm bir teessür, amîk bir merhamet uyandıramıyor. Nazmın yukarıda gösterdiğimiz rekâketleri de, bu maksadın husule gelememesine hayliden hayli yardım etmiştir. Hasılı *Meyhane* şiirinin lâfzı da manâsı da kadının

bu feryadıyla bir şey kazanmıyor, bilakis kaybediyor. O kadar ki bu parça nihayet bulup da sarhoşların mükâlemesi tekrar başlayınca, kaari bil-mecbûriye takip ettiği yabancı bir fikirden ayrılıp da yine mevzû-u hakikiye rücu ettiğinden dolayı adeta memnun oluyor.

Böyle yirmi beyit temâdî etmekle beraber müessir ve müheyyic olamayan bir hitabe yazılacağına, yukarıki tasvirler kadar zî-hayât beş altı beyit feryad nazım edilsen, şiir elbette daha ziyade elîm ve rûhdar olurdu.

Netice pek iyidir: Sarhoşun karısını boşaması, kadının bayılması intizar olunan bir netice-i tabiiye; fakat:

Herif ayıldı mı bilmem düşüp bayıldı kadın

mısrarını beğenemeyiz: Son mısradaki böyle bârid bir tezat bulunması tabii bir neticeye kisve-i sun'iyet ilbas edivermiş.

Sahaif-i Tenkid SEYFİ BABA I*

Ali Ekrem Bolayır

Geçen akşam eve geldim. Dediler: Seyfi Baba
Hastalanmış, yatıyormuş.

— Nesi varmış acaba?

— Bilmeyiz, oğlu haber verdi geçerken bu sabah.

Keşki ben evde olaydım.. Esef ettim, vah vah!

Bir fener yok mu, verin.. Nerde sopam? Kız çabuk ol..

Gecikirsem kalırım beklemeyin.. Zira yol

Hem uzun, hem de bataktır..

— Daha âlâ, kalınız:

Teyzeniz geldi, bu akşam değiliz biz yalnız.

Sopa bir elde, kırık camlı fener bir elde;

Boşanan yağmur iliklerde, çamur ta belde!

İki üç yüz sene evvel döşenen kaldırımın

Câbecâ yâd-ı nihânisi olup, bastonumun

Nadiren yoklayarak bulduğu ahcâr-ı remîm

Üzerinden sekerek hayli zamanlar gittim.

Daha seyrekleşivermez mi o taşlar giderek?

Düştü artık bize göllerde seyahat etmek!

Yakamozlar yaparak her iki yandan fenerim,

Zevrak-âsâ yüzüyorduk o yüzer, ben yüzerim!

* Ali Ekrem Bolayır, *Sebilürreşat*, 28 teşrinsani 1329/ 11 aralık 1913, c. 11, nr. 274, s. 211-213
Abdulkerim Abdulkadiroğlu/Nuran Abdulkadiroğlu, *Mehmet Akif Ersoy Hakkında
Yazılanlar (Sıratı Müstakim ve Sebilürreşat Mecmualarında Çıkan Makaleler)*, Mehmet
Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara 1989, s. 169-178

Çok mu yüzdük bilemem toprağı bulduk neyse;
Fenerim başladı etrafını tek tük hisse.
Vâkıa ben de yoruldum, o fakat pek yorgun..
Bakıyordum daha mahmurluğu üstünde onun:
Kâh olur, kör gibi çarpar sıvasız bir duvara;
Kâh olur, mürde şuââtı düşer bir mezara;
Kâh bir sakfı çökük hanenin altında koşar;
Kâh bir mabed-ı fersûdenin üstünden aşar;
Vakt olur pek sapa yerlerde, bakarsın, dolaşır;
Sonra en korkulu eşhâsa çekinmez, sataşır!
Gecenin sütün-i yeldâsını çekmiş, üryan,
Sokulup bir saçağın altına güya uyuyan
Hânümân güm-şüde binlerce sefilân-ı beşer;
Sesi dinmiş yuvalar, hâke serilmiş evler;
Kocasından boşanan bir sürü nisvân-ı zelil;
Lânesinden atılan bir alay etfâl-ı sefil;
Lücce-i zulmet içinden kabaran mezbeleler!
Evi sırtında, sokaklarda gezen aileler!
Gece rehzen, sabah olmaz mı bakarsın sâil,
Serseri, derbeder, âvare, haramî, katil,
Ne kadar manzaralar varsa nazar-sûz u rezil
Bana göstermeden olmazdı bizim kör kandil
Ya o bîçare de rahmet suyu nûş eyleyerek,
Hatm-ı enfâs edivermez mi heman "cız!" diyerek?
O zaman sâmianın, lâmisenin şevkiyle
Yürüyen körlere döndüm, o ne dehşetti hele!
Sopam artık bana hem göz, hem ayak, hem eldi..
Ne yalan söyleyeyim kalbime haşyet geldi.

Hele yâ Rabbi şükür, karşıdan üç tane fener
Geçiyor... Sapmayarak doğru yürürlerse eğer,
Giderim arkalarından. Yolu buldum zaten.

Yolu buldum diyorum, gelmiş iken hâlâ ben!
İşte karşımda bizim yâr-ı kadîmin yurdu.
Bakalım var mı ışık? Yoksa muhakkak uyudu.
Kapının orta yerinden ucu değnekli bir ip
Sarkıtılmış olacak, bir onu bulsam da çekip
Açıversem.. İyi amma kapı zaten aralık..
Galiba bir çıkan olmuş.. Neme lâzım artık
Girerim ben diyerek kendimi attım içeri
Ayağımdan çıkarıp lastiği geçtim ileri
Sağa döndüm, azıcık gitmeden üç beş basamak
Merdiven geldi ki zorçaydı biraz tırmanmak!
Sola döndüm, odanın eski şayak perdesini
Aralarken kulağım duydu fakirin sesini:
Nerde kaldın? Beni hiç yoklamadın evlâdım?
Haklısın, bende kabahat ki haber yollamadım.
Bilirim çoktur işin, sonra bizim yol pek uzun..
Hele dinlen azıcık anlaşılın yorgunsun.
Bereket versin ateş koydu demin komşu kadın..
Üşüyorsan eşiver mangalı, eş eş de ısın.

Odanın loşluğu kasvet veriyor pek, baktım,
Şu fener yansa deyip, bir kutu kibrit çaktım!
Hele son kibriti tuttum da yakından yüzüne,
Sürme çekmiş gibi nûr indi mumun kör gözüne!
O zaman nîm açılıp perde-i zulmet, nâgâh
Gördü bir sahne-i üryân-ı sefalet ki nigâh,.
Şair olsam yine tasviri olur bence muhal:
O perişanlığı derpîş edemez çünkü hayal!

Çekerek dizlerinin üstüne bir eski aba,
Sürünüp mangala yaklaştı bizim Seyfi Baba.
Ihlamur verdi demin komşu.. Bulaydık şunu bir..

— Sen otur ben ararım

— Olsa içerdik iyidir.

Aha buldum, aramak istemez oğlum, gitme..
Ben de bir karnı geniş cezve geçirdim elime,
Başladım kaynatarak vermeye fincan fincan,
Azıcık geldi bizim ihtiyarın benzine kan.
-Şimdi anlat bakalım neydi senin hastalığın?
Nezle oldun sanırım, çünkü bu kış pek salgın.
-Mehmet Ağanın evi akmış. Onu aktarmak için
Dama çıktım, soğuk aldım oluyor onbeş gün.
Ne işin var kiremitlikte a sersem desene!
İhtiyarlık mı nedir, şaşkınım oğlum bu sene.
Hadi aktarmayayım, Kim getirir ekmeğimi?
Oturup kör gibi nâmerde el açmak iyi mi?
Kim kazanmazsa bu dünyada bir ekmek parası:
Dostunun yüz karası, düşmanının maskarası!
Yoksa yetmiş beşi geçmiş bir adam iş yapamaz,
Ona ancak yapacak beş vakit abdestle namaz.
Hastalandım bakacak kimseciğim yok; Osman
Gece gündüz koşuyor iş diye, bilmem ne zaman
Eli ekmek tutacak? İşte saat belki de üç
Görüyorsun daha gelmez.. Yalnızlık pek güç.
Bazı bir hafta geçer, uğrayan olmaz yanıma!
Kimsesizlik bu sefer tak dedi artık canıma!
Seni bir terleteyim sımsıkı örtüp bu gece:
Açılırsın sanırım terlemiş olsan iyice.

İhtiyar terleyedursun gömülüp yorganına..
Atarak ben de geniş bir kebe mangal yanına,
Başladım uyku taharrisine, lâkin ne gezer?
Sızmışım bir aralık neyse yorulmuş da meğer.
Ortalık açmış uyandım. Dedim artık gideyim

Önce amma şu fakir âdemi memnun edeyim.
Bir de baktım ki tek onluk bile yokmuş kesede,
Mühürüm boynunu bükmüş duruyormuş sade!
O zaman koptu içimden şu tahassürü ebedî:
Ya hamiyetsiz olaydım, ya param olsa idi!

15 kanunusani 1323/ 28 ocak 1908

Ben bu şiiri okuduğum zaman hayretler içinde kalmıştım. Eser bana hem pek mümtaz ve müstesna, hem de oldukça garip göründü. Halbuki *Seyfi Baba* da Mehmet Akif'in diğer bir çok şiirleri gibi bir hikâyeden ibaret; hem belki bütün hikâyelerinden sade bir şiir *Seyfi Baba*. Biçare, fakir bir ihtiyar hastalanıyor; şair onun mihnetgâhına kadar gidiyor, biraz zaman dertlerini dinledikten sonra ihtiyarı terletiyor, uyutuyor; kendi de geceyi fakirin yanında geçiriyor, işte bu kadar!.. Mevzua ilâve olunan netice şu:

Bir de baktım ki tek onluk bile yokmuş kesede:
Mühürüm boynunu bükmüş duruyormuş sade!

Mevzuyu, neticesi bu kadar sade, bu derecelerde tabii bir şiir acaba neden dolayı, Akif'in diğer âsârından ziyade nazar-ı dikkatimi celb etmiş idi? Bu sorunun cevabını verebilmek için, şairin anlayabildiğim kadar meslek-i mahsusunu izah etmeliyim. O mesleğin derecât-ı muvaffakiyetini, esbâb-ı sükût u suûdunu, bir kelime ile söylemek lâzımsa *felsefesini*, şimdiye kadar âtiye ta'lik ettiğimiz tetkikâttan anlayacağız; fakat mesleğin neden ibaret olduğunu burada söyleyebiliriz: Mehmet Akif'in şiirde meslek-i muhtarı "*tasvir ve tahkiye*"sidir; bir tasvir veya bir hikâye olmayan, hatta ikisini de cem etmeyen ehemmiyetli bir şiirini görmedim. Hikâye ve tasvirde ise şairin iki usulü vardır: ya *Selma, Hasta, Meyhane* şiirlerinde gördüğümüz gibi doğrudan doğruya mevzûa taalluk eden elvâh ve menâzır-ı eşyayı, ihtisâsât-ı zâtiyeyi yazar; yahut *Fatih Camii*, hususiyle *Süleymaniye Kürsüsünde* şiirlerinde görüldüğü gibi mevzû-u aslîden mütebâid, hatta bazen pek bâid meşhûdât ve hissiyat ve muhakemata girişerek, mev-

zu-u muhtarına bir çok iv'icâc-ı efkârdan sonra rücû eder. İşte *Seyfi Baba* Mehmet Akif'in bu ikinci mesleğine muvafık bir şiir dir; bilhassa nazarı dikkati câlib olması da mesleğin hem muvafık, hem merdut addolunabilecek *Safahat*'ını câmi bulunmasından neşet ediyor. Maksudımızı izah edelim:

Şairin bir *Seyfi Baba*'sı varmış. Bu adamcağızın kendine göre hâiz-i ehemmiyet olduğunu size şiirinin mukaddimesinde anlatıyor: Evine gelip de *Seyfi Baba*'nın hastalandığını haber alır almaz sokağa fırlıyor. Fakat bastonunu, fenerini almayı unutmuyor. Size yoldan bahsedeceğini de:

Gecirsem kalırım beklemeyin... Zira yol
Hem uzun, hem de bataktır

sözleriyle ihtar ediyor. Şimdi şu mukaddimeciğe göre, şiirin ter-tib-i tabîi ve mantıkîsi ne olmak lâzım gelir? Muhataba *Seyfi Baba*'yı, o mühim "*levha-i şiir*"i bir an evvel göstermek; nâmı nihayet bir *Seyfi Baba* olabilen bir fakirin hastalığını bütün biçareliğiyle, bütün perişanlığıyla tasvir etmek. Muhatap bittabi buna muhtazırdır. İntizarı tatmin olunmazsa ıztırahlara düşer, mevzûdan hariç tafsilâtı dinlemekten rencide-hatır olur. Muhatapı *Seyfi Baba*'ya yetiştirecek yol hakkında bir kaç söz söylenileceği, kendisine şiirin mukaddimesinde ihtar edildiği için, muhatap o bir kaç sözü dinlemeye amadedir. Fakat ister ki yol bahsi uzayıp gitmesin, mevzûa irtibatı olmayan bu bahsi şedîdü'l-lemeân, iki üç beytin âgûşunda görünüp geçiversin. Lâkin işte böyle oluyor, bilakis mevzû-u hakiki unutuluyor, başka bir mevzû tasvir ediliyor. Muhatap:

Sopa bir elde, kırık camlı fener bir elde;
Boşanan yağmur iliklerde, çamur ta belde!

beytiyle *Seyfi Baba*'nın hayalinden cüda düşmeye başlıyor ve şiiri okudukça, o hayali zihninden bütün bütün silmek mecburiyetinde kalıyor. Böyle bir mecburiyet münkad-ı kavânîni sanat olan bir fikir için pek elim olmak lâzım gelir. Halbuki şiirin şu parçası elim olmak nerede kalır, itikadımca fikr-i sanatı güzelliğine çırpına

çırpına hayran edecek bir bedîadır. Evet, yol tasviri *Seyfi Baba* şiirinde bir muterize, hem de muhiti gayet vâsi bir muterizedir; fakat o muteriza hâle kadar güzeldir. Böyle mevzû-u aslıden harîç ilâveler musikin caddence/Kadans'lerine benzer. Musikide imtidâdı itibariyle fazlaca olmakla beraber güzel kadanslar yazmak ne kadar müşkül ise, şiirde de böyle azamet-i nûrâniyesiyle mu'şşa muterizeler çizmek o kadar güçtür. Bu kadar müşkil bir vazifeyi şair şirâne bir hamle ile deruhte etmekten çekinmemiş, suhûr-ı mevâniden enhâr-ı şelâle-feyezân gibi aşmış taşmıştır! O kadar ki şiirde yabancı olan bu tasvirin yabancılığı hatıra bile gelmiyor; parça, bârân tufanları arasında amâik-i asmânda parlayıveren bir kavs-i kuzâh gibi nazar-rûba-yı ruh oluveriyor. Aynen kavs-i kuzâhın elvânı gibi tasvirin de elvânı kesir, mütebeddil, hele birbirinden lâtif: Şair fenerinin sönükçe nurlarını evvelâ eşya-yı hariciyeye, maddiyata döküyor; size duvarları, mezarları, sakfları, mabetleri, elektrik ziyasını perdeye lâyıkiyle aks ettiremeyen bir sinematograf süratiyle müşevveş nurlar, aydınlıkça gölgeler içinde aksettiriyor. Saniyen o donuk ziyaların mehâbit-i mübhemesinde maneviyatı tecelli ettirmek emeline düşüyor. Bu emel şairin ahvâl-i vicdâniyesinden inbias etmiştir: O kör kandili elinde, gâh batarak gâh çıkararak uzun, uzun olduğu kadar da kasvet-engîz yolculuğunda devam ederken, beşeriyetin âsârından ahvâline, eşya-yı hariciyeden mesâib-i rûhiyeye intikal ediyor. Fenerin gölgeli nurlarında hayal meyal seçilen binalar, şaire oralar da sâkin olan bîçaregânı ihtar etmekten hali kalmıyor. Korkunç manzaralar, korkunç hayaller tevlit ediyor.

Fenerin sönük ziyaları duvarlarda, sakflarda seyrettikçe siz, saçak altına sokularak uyumuş kalmış hânümân-ı gümüşüdeler, sesi dinmiş yollar, hâke serilmiş evler, zelil kadınlar, sefil çocuklar, muzlim mezbeleler, serseri aileler, rehzenler, katiller, haramîler görüyorsunuz.

Ne kadar manzaralar varsa nazar-sûz u rezil hepsi, hepsi şairin:

Bana göstermeden olmazdı bizim kör kandil

mısrasıyla anlattığı bütün o levhalar, şairle beraber sizin de nazarinızdan geçiyor, daha doğrusu ruhunuza yapışıyor. Bütün bu korkunç levhaları teressüm eden donuk fener, o müzevir refik-i râh, o muannit rehber-i mefsedet de şairin kudret-i tasviriyesinden hissemend olmuş: Hem bu hisse o kadar zîhayattır ki fener hakkında okuduğumuz iki üç beytin, musavvirâne şiirler arasında nazirini pek nadir buluruz. Lâkin evde, o kör kandil bile rahmet suyu içerek hatm-ı enfâs ediveriyor. Şair karanlıklara boğuluyor, haleyî bir siyah bulut örtüveriyor, muterize infisah ediyor!

Ne yalan söyleyeyim kalbime haşyet geldi, netice-i tabiiyesine vasıl oluyoruz.

Sahaif-i Tenkid SEYFİ BABA II*

Ali Ekrem Bolayır

Bu neticeden sonra müfekkirenin asıl mevzu-u şiiri, Seyfi Baba'yı aramaması kabil değildir. Hayfa ki şair böyle düşünmemiş. Mevzuuna birden bire rücu eylemek istemiyor, bir takım mukaddemât iradına kalkışıyor, adeta bir ikinci muteriza açıyor. Böyle ikinci bir muterize çizmek, dairesi nûrânî bile olsa, nigâh-ı dikkati tenvir edemedikten başka göze batır. Çünkü artık müfekkire birinci muterize ile seyrâb-ı melâhat olmuştur, mevzu-u aslî olmayan diğer bir bedîayı bile temaşaya kudreti yoktur.

Kaldı ki mevzuya vusul için temhit edilen mukaddematta güzellikten eser bulamıyoruz, yazılan bir kaç beyit tafsilat-ı zâideden ibaret kalmış: "İşte yâr-ı kadimin yurdu; bakalım ışık var mı? Yoksa uyumuştur. Kapının orta yerinde ucu değnekli bir ip sarkıtılmış olacak. Şunu bulsam da çekip açıversem..." yolundaki hikâyeler, sonra "Ayağımdan lastiği çıkardım, sağa döndüm, merdivenden çıktım, sola döndüm..." mealindeki ilâveler hep haşviyattan ibarettir. Şair ihtimal ki "*tasvirde iltizam-ı hakikat*" daiyesiyle böyle tafsilâta giriyor. Fakat tasvirde "*hakiki, sahih*" olmak hatıra gelebilecek bütün teferruat ve cüz'iyatı sıraya dizmekle değil, onların arasında tab-ı selimin, hüsn-ü tabiatın intihap edeceği bazı şeyleri hüsn-ü tebliğ edebilmekle kaimdir. Bu mesele "meşhûdât-ı hâriciyeden ne gibi şeylerin bir eser-i sanatta cây-ı kabul bulabileceği" bahsidir ki, hikmet-i bedâyie göre fevkalâde hâiz-i ehemmiyettir. Mehmet Akif'in hikmet-i bedâyii nasıl anlamak istediğini ileride tetkik ettiğimiz sırada bu bahsi ta'mîka çalışaca-

* *Sebilürreşat*, 12 kanunevvel 1329/ 25 aralık 1913, c. 11, nr. 276, s. 245-246
Abdulkerim Abdulkadiroğlu/Nuran Abdulkadiroğlu, *Mehmet Akif Ersoy Hakkında Yazılanlar (Sıratı Müstakim ve Sebilürreşat Mecmualarında Çıkan Makaleler)*, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara 1989, s. 179-185

ğız. Şimdilik şu kadar söyleyeyim: Fikrimce bu mukaddemât pek ziyade ihtisâr edilmeli idi, parçanın yalnız şu iki beytini yazmak kâfi olurdu:

Hele yâ Rabbi şükür, karşıdan üç tane fener
Geçiyor, sapmayarak doğru yürürlerse eğer,
Giderim arkalarından... Yolu buldum zaten
Yolu buldum ne demek gelmiş iken hâlâ ben.

Bu beyitlerden sonra Seyfi Baba'nın sözleri pek alâ başla-yabilirdi. Şair mevzua girmeden evvel iki beyitlik mukaddimeyi kâfi görememiş; şu kadar var ki fenerin sönük nurlarında gördü-ğü levha kadar zinde ve müessir *elvâh-ı hakikiye* yazamayacağını kendisi de anladığı için yine tasvirinde iltizam ihtisar etmek, mu-terizesini küçültmek istemiş. Yoksa kapının ipini çekmek, bir sağa bir sola dönmek, lastiği ayağından çıkarmak, merdivenden tır-manmak, odanın perdesini açmak gibi tafsilâta girişen bir sanat-kâr daha yazmak için neler bulurdu: Evin manzara-i hariciyesini, avlunun karanlığını, merdivenin sallanışını, tahtaların ses verme-sini, duvarların gölgelerini, elhâsıl meşhûdatının daha bir çoğu-nu yazabilirdi. Mademki bunların hiç birini yazmamış, ihtisarında daha ziyade şümûl ve katiyet iltizam etmiş olsaydı da, şimdi söy-lediğim gibi mukaddimesini iki beyte hasretseydi, bence elbette bin kere daha büyük bir muvaffakiyet-i sanatkârane göstermiş olurdu. Mutlaka iki beyitten fazla söz söylemek lâzımsa mevzu-u hakikiden evvel müfekkireyi yolculuk muterizesine rücû ettirerek o menâzırı bir şimşek ziyasıyla ân-ı vahitte tekrar göstermek için bütün o *elvâh-ı dehşet-nâke* ifâza-i hayat etmiş olan feneri, o kör kandili güzel bir beyitle mevzû bahis edivermek mümkün değil miydi? Vakia fenerden mevzu-u hakiki meydana çıktuktan sonra tekrar bahsediliyor, hem de pek güzel bahsediliyor; mamafih evin kapısından girebilince de fener gayet güzel bir iki beytin ruh-u sünûhu olabilirdi sanırım.

Şu izahattan hayretimin esbabı anlaşılmıştır: *Seyfi Baba* şiirini okuduğum zaman bir şiirde mevzûdan inhiraf edildiğini affetti-recek, hatta mevzûunu unutturarak insanı yeni bir bedianın mef-

tunu edecek kadar lâtif ve mükemmel bir ikinci şiir-i enfes mündemiç bulunmasına sonra da bu fevkalâde tasvire ehemmiyetsiz, adi bir takım tafsilâtın terdîf edilmesine bakarak, muvaffakiyet ve sükûtun arasında müfekkirem taaccüplere giriftar olmuş idi. Bilmem haksız mıyım?

Şiirin mükâleme ile başlayan son kısmı gayet sade olmakla beraber pek latiftir. Denilebilir ki bir fakirin hâlini olduğu gibi yazıvermekten bir-şiir çıkar mı? Bana göre çıkar: Böyle sade bir eserde büyük bir şiir; parlak bir bedîa-i hayaliye ararsak bulamayız, fakat âsâr-ı sanatın güzellikleri de tabiatın güzellikleri kadar mütefâvittir. Mehmet Akif her zaman ulvî, fevkalâde müstesna ve mümtaz, gayet bârîk ve nâzân şiirler yazmıyor, hatta ihtimal ki yazmıyor; fakat sade, mahviyetli, rakik ve hazin şiirler yazıyor, hem pek güzel yazıyor. Bu az muvaffakiyet değildir. Ben öyle zannediyorum ki *Seyfi Baba* gibi bir şiir bir milletin define-i eş'arı arasında payidar olur. Sadeliği, tabiiyeti beğenemeyip de müstesna şiirler, yüksek bedialar arayanlar da *Seyfi Baba*'da fenerin ziyalarıyla titreyen elvâh-ı leyle nigâh-endâz olsunlar, bütün bir cihan-ı şiir temâşâ ederler. *Seyfi Baba* manzumesinde "şah beyit" itlâkına sezâ-vâr olan sözler de vardır:

Yakamozlar yaparak her iki yandan fenerim,
Zevrak-âsâ yüzüyorduk, o yüzer ben yüzerim!

Ne kadar manzaralar varsa nazar-sûz u rezil
Bana göstermeden olmazdı bizim kör kandil

Kim kazanmazsa bu dünyada bir ekmek parası:
Dostunun yüz karası, düşmanın maskarası!
Hele son kibriti tuttum da yakından yüzüne,
Sürme çekmiş gibi nur indi mumun kör gözüne!
Bir de baktım ki tek onluk bile yokmuş kesede
Mühürüm boynunu bükmüş duruyormuş sâde!

Hele şu son beyit sadeliğiyle beraber ne kadar güzeldir. Manzume bu beyit ile nihayet bulmalıydı. Bir fakire bezl-i muavenet için imkân bulunamamasından kalbin hissettiği yeis ve ıztıraba mührün boynunu bükerek, kese dibinde tek ü تنها kaldığını söylemek kadar güzel bir tasvir ile tercüman olmak kolay istihsal olunan muvaffakiyetlerden değildir. Şair böyle bir muvaffakiyete vasıl oluyor, bu kadar beliğ ve hazin bir beyit yazıyor da yine manzumesini o beyit ile bitiremiyor, bu canlı levha-i şiire:

O zaman koptu içimden şu tahassür-ü ebedî:
Ya hamiyetsiz olaydım, ya param olsa idi!

beyti gibi nazm-ı sarftan ibaret, manası, lafzı ehemmiyetten ârî bir beyit ilâve ediyor. Acaba niçin? Acaba neden dolayı Boileau'nun "Bazan ilâve, fakat ekseriyet üzere tayy ediniz" nasihatine şairler her zaman ittibâ edemiyorlar? Bu nakîsa, bu ibtilâ-yı iksâr en büyük şairlerin en muazzam eserlerinde bile görülür: Abdülhak Hamit gibi bir dâhî-i şiir meselâ "*Fatih'i Ziyaret*" manzumesini:"

Titrerdi secde-gâhın oldukça sen cebîn-sây
Hâlâ gelir zeminden tekbîr-i zâr zârın..

beytiyle bitiremiyor, bu kadar ulvî bir hayal ile kanaat edemiyor da bu *şah beyitten* sonra:

Ecr-i azîm-i vafın kaydında gönlüm ey şah
Afv eyle bu kusurun sen ol günahkârın
Medhinde şairâne ilhamlar ki gör
Tarifi yerde bitmez arşa çıkan kibarın

sözlerini yazıyor. Tevfik Fikret gibi ruh-u sanata hakkıyla vâkıf bir üstad-ı şiir Nef'î manzumesinde:

Öyle bir şehir-i muazzam gibi cûş etmişsin
Fakat eyvâh çorak yerde akıp gitmişsin

beytine, Nef'î'nin ruhundan kopmuş kadar zinde ve manidar olan bu söze:

Sana bir başka zemin, başka zaman lâzımdı
Sana bir âlem-i lâhût-ı nişan lâzımdı

beytini bu kadar kuvvetsizliğiyle beraber ilâve etmekten çekinmiyor. Daha aranılırsa pek güzel şiiirlerde bu kusurun bir çok misalleri bulunabilir. Bilmem mütaleam musib midir, bana öyle geliyor ki şu hata-yı sanatın başlıca iki sebebi var:

Birincisi, yazılı vermiş şeyleri çizmeğe kıyamamak. Şair bir çok kafiyeler buluyor, o kafiyeleri yerleştirmek için beyitler yazıyor. Bir kere de beyitler yazıldı mı, onlara evlâdı imiş gibi dokunmaktan ihtiraz ediyor. İşte gösterdiğimiz misallerde Hamid'in son beyitleri bu kabildendir. İkinci şair kendisinin pek güzel anladığı mealin başkalarına karanlık kalmasından çekiniyor, onu tefsire, teyide kalkışıyor. Tevfik Fikret'in, Mehmet Akif'in Nef'i ve Seyfi Baba manzumelerinde son beyitlerde işte bu lüzum-u muhayyelle binâen yazılmıştır.

Seyfi Baba şiiirinin lisanını tetkik edersek, nazmın bir harika-i muvaffakiyet olduğunu görürüz: Hiç bir kusuru yoktur. Mehmet Akif'in bu nazmında *yeni lisan-ı şiiirimizin* ruhuna infaz-ı nazar ettiğini delâil-i müteaddidesiyle isbat ediyor; hele hüsn-ü itnaba en güzel nûmuneler gösteriyor, bunları irada hacet görmüyorum: Ufak bir dikkat-i nazar bu dekaik-i sanatı ihata için kifayet eder. *Seyfi Baba* manzumesi Mehmet Akif'in diğer bir çok şiiirleri gibi manen, lafzen şebâbın hâtıra-i ihtirâmını tezyin edecek âsâr-ı miliyemizdendir.

Donanma Mecmuası kapağında
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

MEHMET AKİF BEY'İN MISIR VE MEDİNE'YE SEYAHATI*

Başmuharririmiz Mehmet Akif Beyefendi salı günü berây-ı seyahat Mısır'a azimet buyurmuşlardır. Avdetlerinde Medine-i Münevvere'ye uğrayarak, aleyhisselatü ve'sselâm Efendimizin leyle-i mukaddese-i veladetlerinde orada bulunacaklardır. Cenab-ı Hak tevfikler, selametler versin.

* *Sebilürreşat*, 26 kanunuevvel 1329/ 8 ocak 1914, c. 11, nr. 278, s. 288

Sebilürreşat'ın çıktığı ve piyasa sürüldüğü günler perşembe olduğuna göre, Akif'in seyahati bundan iki gün önce başlamış demektir. İki ay kadar devam eden seyahati sırasında Mehmet Akif'in oralarda *El-Uksur*'da adlı şiirini kaleme aldığı bilinmektedir. Nitekim şairin Hatıralar adlı eserine de giren şiirin altına konulan tarih bunu doğrulamaktadır (28 ocak 1914). Fakat ilgili şiirin *Sebilürreşat*'ta bir yıl sonra (nr. 326, 11 şubat 1915) yayımlandığını da kaydedelim.

Mısır seyahati için 5 ocak 1914'te İstanbul'dan ayrıldığı bilinen şairin tekrar geri dönüşü ise 5 mart 1914'ü bulmaktadır. Dergide yer verilen bu kısa duyurunun Eşref Edip tarafından yapılmış olması gerekir.

MEHMET AKİF BEY*

Başmuharririmiz Mehmet Akif Beyefendi hazretleri Mısır ve Medine-i Münevvere'den sıhhat ve selâmetle avdet buyurdular. İnşallah gelecek haftadan itibaren *Fatih Kürsüsünden* ümmet-i İslâmiye'ye hitabelerine devam buyuracaklardır.

---

* *Sebilürreşat*, 26 şubat 1329/ 5 mart 1914, c. 11, nr. 286, s. 426

REÇETE*

Üstad-ı zî-irfanım Mehmet Akif Bey'e

Bonsuvar! Sevgili doktor,
— Ne haber böyle beyim?
— Bir büyük derde tutuldum, durunuz söyleyeyim.
— Yoksa bir “enflüanza” gibi bir şey mi?
— Hayır!
— Hastalık bende değil!
— Ya!..
Hele gel, şimdi ayır.
Evde mahdum yatıyor, ben iki gündür Mecnun
Gibi, dert etmedeyim her yeri yorgun yorgun.
Gidelim, bir görünüz yavrucağın ateşini
Hastalık pek de çabuk terk edemiyecek peşini
— Siz merak etmeyiniz bir göreyim, sonra kolay!
— Arabam hazır efendim gidelim mi?
Hay hay..
Belki en son moda mefrûş odanın bir yanına
Kurulan karyolanın yünlü ipek yorganına
Sarılıp heykel-i bî-ruh gibi biçare çocuk
Uzatılmış yatıyor bir hareket, bir ses yok

* Emin Hâki, *Mektepli*, 10 nisan 1330/ 23 nisan 1914, nr. 39, s. 723-724
Erdoğan Erbay-Selahatın Tozlu-Tacettin Şimşek, *Potin ve Şiir (Emin Haki'nin Hayatı ve Eserleri)*, Suna Yayınları, Erzurum 2005, s. 174-176

Mehmet Akif'e yüksek takdir duyguları ile ithaf edilen şiirde büyük şairin tesirini görmek, doğrusu zor olmuyor. Mehmet Akif'in *Hasta* adlı şiiri burada hareket noktasıdır.

O dudaklarda uçan nazlı tebessümler yok
Öpülen okşanılan penbe, pamuk eller yok
Hani bülbülleri dem-beste eden dilber ses?
Hani bir parça hayat? Hani bir parça nefes?
Daha dün neşe saçan nâsiye-i nûr u zekâ
Bir hazân-dîde gülistan gibi mahrûm-u ziya
Yatıyor, nuhbe-i âmâl-i peder pejmürde
Yatıyor, gonca-i gülzar-ı emel efsürde
Yatıyor, pençe-i hûnîn-i ecel altında
Gözünün yaşları, gözlerde değil alnında
Handeler şimdi bütün hıçkırıyor her köşeden
Konağın cevfi elemnâki dehân-ı medfen
Yatağın baş ucunda validesi
O da bir başa hasta abidesi
İki hizmetçi kız hazîn-i mebhût!
Hane güya ki eski bir tabut!
Her nazar bir nigâh-ı istimdad
Her sadâ bir figân-ı bî-imdad...
Müşteki hepsi bir felâketten
Çünkü bir zerre yok saadetten
O salonlarda mûsiki vardı
Bir zaman zevk ü hande çağlardı.
Tablolar levha-i mekâbirden
Veriyor bir nişân-ı sûz-efken
— Gidiyor sevgili yavrum, yetişin doktor bey!
— İstirahat buyurun! Gayet ehemmiyetsiz şey...
Kadının; sade kadınlardaki tavr-ı asabi
Tavr-ı şefkat ü meveddet ile vâki talebi
Doktorun kalb-i metîninde derin tufanlar
Sonu gelmez heyecanlar, acılar, isyanlar.

Feveran eyledi birden bire lâkin meslek
Heyecanâta kapılmak ile olmaz lâ-şekk
Bunu derpîş ederek hastaya yaklaştı:
— Beyim!

Veriniz nabzınızı! Söyle durun dinleyeyim.
Çevirin!
Öksürünüz,
İşte yeter; şimdi biraz:
Marazın mebdeini söyleyiniz!
— Âh yaramaz:

İki gün evveli erkence çıkar, hayli gezer
Koşar, oynar yorulur, terleyerek bir su içer
Çocuk öksürmeye başlarsa da biz nezle dedik
İhlamur kaynatarak kendisine vermiş idik
Bu sabah karyoladan kalkmadı dalgın yattı
Kaldırıp yorganı her şeyi bütün fırlattı
— Sinni kaç?
— On iki.
— Ya! Mektebe gitmez mi?
— Hayır
— Ne için?
— Çünkü zayıf, hem asabî, hırçındır:
Sıkılır derslere serpmez, büyümez hasta olur
Diye pek korkuyorum; kendi de hiç istemiyor

İstemek istememek anlayamam bir babanın
Borcu evlâdını bir mektebe vermekle onun
Hâl ü atîsini temine çalışmaklıktır.
Aksi, mazur görünüz fikrimi, ahmaklıktır.
Bu cehalet daha bin türlü marazlar doğurur

En nihayet çocuğun bâdî-i berbâdı olur
İyi olsun; veriniz mektebe, gitsin okusun!
Bâri atîsini temin ederek kurtulsun!
Acırım bâr-ı felâket ile zira bunalır
Sonra kendinden ağır yüklerin altında kalır.

Emin Haki
mart 1330/ mart-nisan 1914

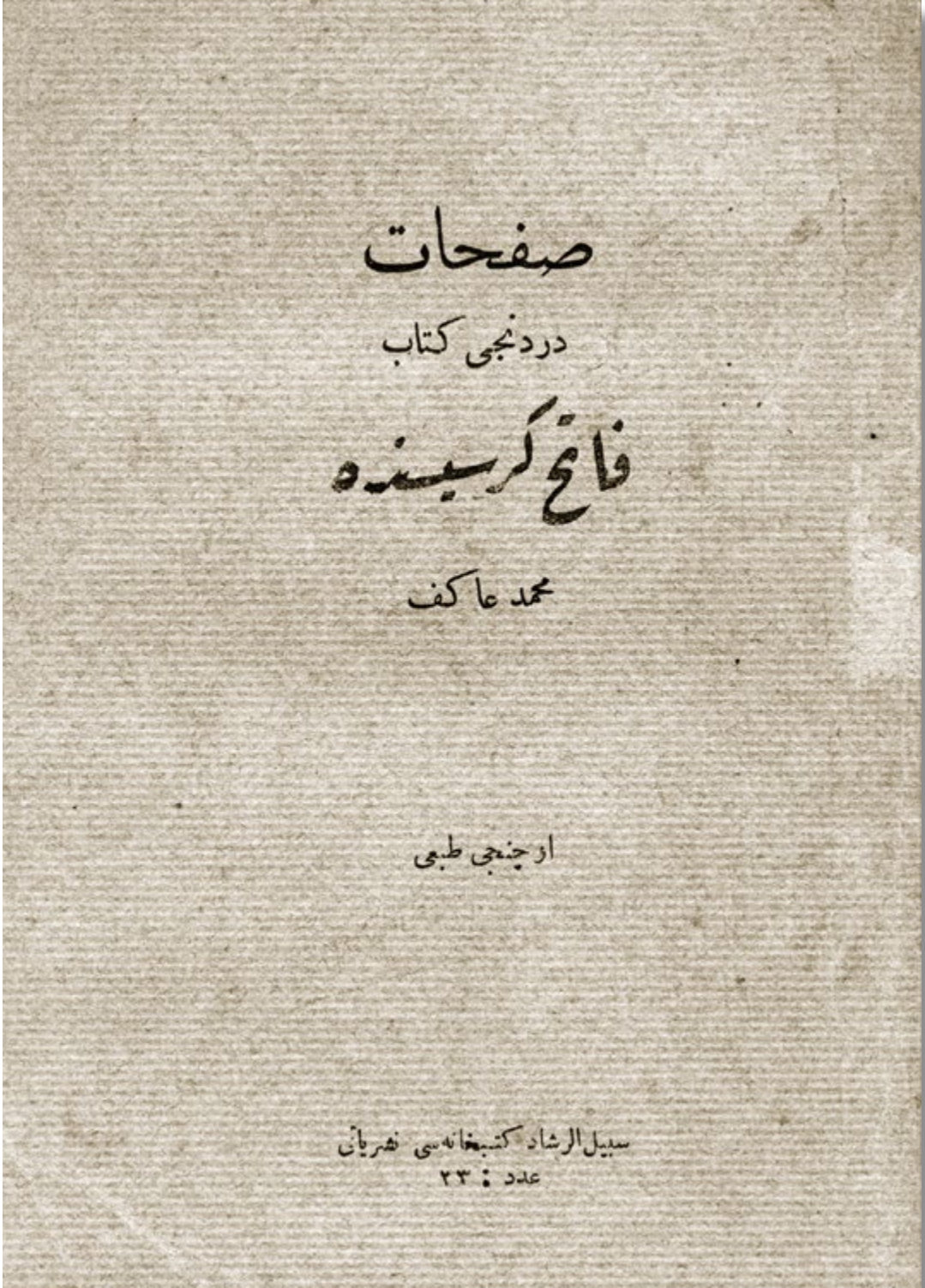
Balkan Dâstân-ı Fecâyii: FATİH KÜRSÜSÜNDE*

Baş muharririmiz Mehmet Akif Bey'in Balkan mezalimini olanca dehşetiyle tasvir eden hazin bir şiiri inşallah gelecek nüshamızda derc olunacaktır ki, bu destan-ı fecayi *Sebilürreşat*'ın üç dört sahifesini işgal edecektir.

---

* *Sebilürreşat*, 3 temmuz 1330/ 16 temmuz 1914, c. 12, nr. 305, s. 340

Balkan mezalimini dile getiren Mehmet Akif'in şiiri, derginin bir sonraki sayısında yayınlanmıştır. Eşref Edip tarafından kaleme alındığı sanılan yukarıdaki parçada işaret edilen uzun şiir, *Fatih Kürsüsünde*'nin en son bölümü olduğu görülmektedir.

FATİH KÜRSÜSÜNDE*

Eşref Edip

Fatih Kürsüsünde, Süleymaniye Kürsüsünde vadisi takip edilerek yazılmıştır. Lâkin kemiyet itibariyle onun iki hacminde olduğu gibi, keyfiyet itibariyle de daha yüksektir. Zira âlimane, hakimane birçok mebahisi ihtiva etmektedir. Bu eser iki kısım üzerine müretteptir. Birinci kısmı, Köprü başından Fatih camii şerifine kadar, konuşa konuşa gelen iki arkadaşın muhaveresinden ibarettir. Bu muhavereler latife şeklinde olduğu sıralarında bile gerek tatlı, gerek acı bir çok hakikatlere tercüman oluyor. İkinci kısmı sırf mevize kısmıdır ki bu mevizede bir ayeti kerimenin meal-i bülendi, tam seksen sahifelik bir şiir ile tefsir ve izah ediliyor. Evvelâ sa'y hakkında zeminden, asumandan, enfüsten, afaktan, maziden, hâlden birçok deliller irad olunmak şartıyla hakimane, âlimane bir bahis yürütülüyor; sa'yin, faziletin âsârı en yüksek bir lisan ile tasvir edildiği gibi ataletin neticesi de en acıklı bir beyan ile gösteriliyor. Sonra felâketlerimizin esbabı birer birer izah ediliyor. Dine sokulan hurafelere acı acı hücumlar tevcih olunuyor. Kader, tevekkül, itaat gibi manaları anlaşılamamak, daha doğrusu büsbütün makûs anlaşılacak yüzünden müslümanları felâket uçurumlarına sürükleyen hakikatlerin mahiyet ve hüviyet-i asliyeleri güzel hikâyelerle en vazih bir surette anlatılıyor. Eserin nihayetinde ise Balkan mezalimi yürekleri parçalayacak, en kayıtsız sinelere en şedit intikam hislerini zorla sokacak bir surette tasvir ediliyor. Fiyatı üç kuruştur. Taşra için kırk para posta ücreti vardır.

* Eşref Edip, *Sebilürreşat* (iç kapak), 3 temmuz 1330/ 16 temmuz 1914, c. 12, nr. 305

İmzasız yayımlanan değerlendirmenin Eşref Edip'e ait olabileceği düşünülerek onun adı ile kayda geçirildi. Buna rağmen de ilgili özetlemeyi önemsemek gerekmektedir. Çünkü Cihan Harbi'nin hemen arifesinde yayımlanan *Fatih Kürsüsünde*, savaşın karmaşık ortamında lâayk olduğu derecede anlaşılammış ve hakkında da fazla yazı yazılamamıştır. Ne var ki aynı şansızlığın, hâlâ daha sürüp gittiğinin kimseler farkında değil görünüyor.

Ahmet Ağaoğlu
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

Babanzade Ahmet Naim Bey'e Cevap BÜYÜK İSLÂM'DA DÂVA-YI MİLLİYET İ*

Ahmet Ağaoğlu

Zannediyorduk ki muhterem Süleyman Nazif Bey'le aramızda aylarca uzamış olan kalem mübahaselerinden sonra, artık Türkçüler hakkında beslenilmek istenilen sui-tefehümmler izale edilmiştir. Türkçülerin maksat, gaye ve meslekleri tamamen kesb-i vuzuh ettiğinden bu yolda şüphelere, tereddütlere tesadüf et-

- * Ahmet Ağaoğlu, *Türk Yurdu*, 24 temmuz 1330/ 6 ağustos 1914, c. 6, nr. 74, s. 372-376
Ahmet Naim, İslâm'da Dava-yı Kavmiyet, *Sebilürreşat*, 10 nisan 1330/23 nisan 1914, c. 12, nr. 293, s. 114-129

Balkan Savaşlarının doğurduğu büyük toprak kayıpları ve bunun sorumluluğunun kime veya hangi fikri-siyasi gruba tahvil edilebileceğine dair tartışmaları arasında, dönemin İslamcılar ve Türkçüleri de birbirinden ayrışmaya başlamışlardı. Kaldı ki Fransız ihtilalinin tesirlerinin iyice arttığı ve her kavmin milliyetini derinden duymaya başladığı böyle bir ortamda, Türkçü ve İslamcı kesimlerin bu tür gelişmelerden etkilenmemesi zaten mümkün değildi. Nitekim ülkenin duyduğu birlik-bütünlük ihtiyacı içinde Ahmet Naim Bey, *Sebilürreşat*'ta kavmiyet/milliyet cereyanı aleyhine yazılar yazıyor, daha düne kadar *Sıratı Müstakim* ve *Sebilürreşat*'ın yazı kadrosu içinde yer alan Ağaoğlu Ahmet de *Türk Yurdu* dergisinde ona cevaplar veriyordu.

Dolayısıyla Ağaoğlu Ahmet Bey'in Ahmet Naim Bey'e karşı ne tür itirazlar geliştirdiği ve cevaplar verdiğini tanımak bakımından bu iki yazısı bayağı bir önem arz etmektedir. Ahmet Naim Bey'in "İslamiyet'in milliyet hissini kabul etmediği veya men ettiği" yolundaki görüşüne katılmadığını gördüğümüz Ağaoğlu, bu tür fikirler ileri sürüyor: İslam kaynaklarında men edilen asabiyet kavramı, milliyet altı gruplar mesela kabile ve aşiret gibi unsurlar için geçerlidir. Naim Bey'in ileri sürdüğü hadis ve ayetlerde kınanan, reddedilen asabiyet vurgusu bu alt gruplara yöneliktir. Mesela Evs ve Hazreç kabileleri arasındaki ihtilâflarda olduğu gibi.. İslamiyet'in arzu ettiği insanların kabile ve aşiret hislerinin üstüne çıkmaları, kendilerini bir vahdet-i milli olarak algılamalarıdır. İslam tarihi ve özellikle de Asr-ı Saadet tarihi iyi okunursa bunun farkına varmamak mümkün değildir. Dolayısıyla toplumların aşiret ve kabilecilik hissini üstüne çıkmaları, kendilerini kavim bütünlüğü içinde algılamaları için üst bir idrake ihtiyaçları vardır ki, o da dinden başka bir şey olamaz. Dolayısıyla sosyolojik bir realite olarak din, milliyet gerçeğini öldürmediği gibi onu tesis ve itilâ eder demektir. Ayrıca İslam öncesi dönemlerden kalma Muallakat'üs Seba metinlerini okumak nasıl yasak değilse, her kavim de kendi tarihini ve edebiyatını topluca okumak ve öğrenmek hakkına da sahip demektir. Bu makalenin ikinci bölümü ile ileride karşılaşacaksınız. *Türk Yurdu*, 10 aralık 1914, c. 72

meyeceğiz. Maatteessüf şu zannımızda aldanmış olduğumuz tahakkuk ediyor. Anlaşıyor ki bizi tenkit edenler, milliyet cereyanlarını ahali nazarında herçi bâd-â-bâd düşürmek isteyenler bizi okumak, anlamak, takdir eylemek ve tenkitlerini vesaik üzerine istinat ettirerek hatalarımız varsa madde madde tasrih ederek, bizi irşat eylemek tenezzülünde bulunmak istemiyorlar. Tenkitler, itirazlar, hücumlar hep dedikodular üzerine yapılıyor. Hep “böyle işitiliyor, şöyle deniliyor” üzerine yürütülüyor.

Bizce pek muhterem, tanınmış Babanzade Ahmet Naim Beyefendi'nin de aynı hata yoluna sapmış olduğunu maatteessüf söylemek mecburiyetindeyiz. Bu zatı muhterem *Sebilürreşat* mecmuasının 293'üncü numarasında, yukarıda makalemiz için serlevha ittihaz etmiş olduğumuz ünvan ile, on beş büyük sahifeyi ihtiva edecek kadar gayet uzun ve vâsi bir makale neşretmiş ve bu makaleyi milliyet cereyanlarını ve bilhassa Türkçülüğü tenkit etmeye hasreylemiştir. Lâkin bütün makalesinde, Türkçülere atfederek şiddetle tenkit ettiği maddeleri tek bir vesika ile bile teyit etmemiştir. Elyevm Türkçüler tarafından birçok mecmualar, gazeteler neşredilmektedir. Bundan birisini alıp da, “İşte efendiler, siz bunu söylüyorsunuz, şunu iddia ediyorsunuz, halbuki bunlar doğru değildir, hatadır, muzırdır” dememiştir. Kendilerinin de ikrarına nazaran Türkçülere ait malûmatlarını, yalnız Türkçüler ile vaki olan münazarat ve münakaşattan kesbeylemişlerdir. Şifahî ve binaenaleyh kaçıcı, muhtasar, mütelevvin münazaralar üzerine muharrer tenkidât yürütmenin ne kadar esaslı ve muvafık-ı hakikat olabileceğini herkes sathî bir düşünce ile bile takdir edebilir.

Mamafih Naim Beyefendi gibi kanaatine iman eden, İslâmiyet gibi muazzam ve ulvî bir esası kendilerine gaye tayin etmiş ve bilâ-tereddüt o yolda azm ü sebat ile yürüyen zevatın kâffesi yine Türkçülerce pek muhterem olduklarından onlarla mübahaseye girişmeyi, Türkçülük hakkında taşıdıkları yanlış zehapların tashihine çalışmayı, kendimiz için hem bir vazife ve hem de bir şeref addederiz. Keşke bütün muârizlarımız Naim Bey gibi olsaydı. Yani kendi iddialarına, kendi fikirlerine iman etmiş olsaydılar!.. Muayyen ve samimi bir fikir taşıyarak o fikrin hâkim olmasına ça-

lışıydılar! O vakit anlaşmak ve fikirlerde ihtilâf bâki kalsa bile, yekdiğere karşı mütekâbil-i hürmet beslemek kabil olurdu.

Naim Bey asıl tenkidâtına girişmeden evvel Türkçüleri iki zümreye ayırıyor. Birisine *Halis Türkçüler*, diğerine *Türkçü-islâmcılar* ünvanını takıyor. Birincilerini, "Telkih etmek istedikleri şey açıkça dinsizlik mefkûresidir", ikincileri de "Ne serden ve ne yardan geçemiyorlar" diye tarif ediyor.

Naim Bey, şu taksimatı nereden aldı? Hangi vesika üzerine tesis etti? Türkçülük gibi artık teessüs ve tebellür etmiş olan bir cereyanda bu gibi taksimatı yapmak için, mutlak elde taksimatı teyit edecek vesikalar bulunmalıdır. Acaba hangi Türkçü nerede "dinsizliği telkih eylemek" istemiştir? Hangi Türkçü nerede İslâmiyet'le dinsizlik arasında mütereddit bulunduğunu ve bunlardan hangisini tercih edeceğini bilmediğini söylemiştir? Bu suallere cevap verilmedikçe ve verilen cevaplar, senetler ve vesikalar üzerine istinat ettirilmedikçe yapılan taksimatın indî, keyfî ve gayrı vârid kalacağı tabîdir. Biz ise Türkçülük cereyanına Naim Bey'den behemehal ziyade yakın olduğumuz için, mezkûr cereyan içinde dinsizlik mefkûresini değil taşıyan ve hatta nazar-ı müsamaha ile gören hiçbir mezhebin, fırkanın, şubenin bulunmadığını kati bir surette iddia ediyoruz! Tek tek şahıslara gelince, bunlar arasında eğer gulûv edenler var ise, bunun Türkçülük cereyanına atfedilmesi vicdanen doğru olamaz. Acaba Türkçülükten evvel bu gibi şahıslar yok muydu? Ta bidâyet-i İslâmiyet'ten beri bu gibi şeyler daima mevcut değil mi idi? Türkçülük cereyanını munsıf ve müdekkik bir nazarla takip ve mütalea edenler, Naim Beyefendi'nin fikrinin tamamen aksini görüyorlar. Bu gibiler ikrar ederler ki, dört beş sene bundan akdem dine karşı büyük bir mübalâtsizlik, İslâmiyet hakkında pek bariz bir lâkaytlık gösteren Türk gençleri bugün dine takarrüp etmişlerdir. Dindar olmuşlardır, zaten başka surette de olamazdı. Aşağıda izah edileceği vecih üzere din, kavmiyetin en mühim esas ve erkânından olduğu için kavmiyet cereyanını anlayarak, bilerek takip edenler için dinden uzaklaşmak kabil bile değildir.

Demek ki Naim Beyefendi'nin Türkçülüğü, "dinsizlik mefkûresini takip edenler" ve "ne yârdan ne de serden geçemeyenler" arasında taksim etmesi muvâfık-ı hakikat değildir. Türkçülük gayr-ı kabil-i taksim bir vâhid-i külldür. Onun takip ettiği gaye, yürüdüğü yol bir olduğu için ikiye inkısamı gayrı kabildir. Tek tek şahıslar bu gibi mesâilde asla nazarı dikkate alınamaz. Bunlar ya Türkçülüğün ne olduğunu asla anlamamışlardır ve yahut başka bir maksatla Türkçülük içine sokulmuşlardır. Behemehal Türkçülüğe manen yabancıdırlar. Türkçülüğü temsil etmek hassasından mahrumdurlar.

Şimdi geçelim Naim Beyefendi'nin asıl tenkidâtına:

Sebilürreşat'ın on beş büyük sahifesini ihtiva eden şu tenkidât, fikir ve esas itibariyle üç noktada telhis edilebilir:

1. Din-i mübin-i İslâm, kavmiyet cereyanlarını tasvip etmiyor. Bu gibi cereyanlar onun esas ruhuna, ahkâm ve kavâidine muhaliftir.
2. Milliyet cereyanları muzırdır.
3. Milliyet cereyanları, müslümanlar içinde Avrupa'yı taklitten mütevellit olduğu için gayr-i tabî ve masnûdur.

Şu noktaları birer birer, ayrı ayrı mütalea edelim:

Naim Bey birinci ve esas fikrini yani din-i İslâm'ın milliyet hissini kabul etmemiş ve bu hissi men eylemiş olduğunu ispat etmek için birçok hadisler, rivayetler ve hatta âyât-ı kerime zikrediyor. Anlaşıyor ki müşarünileyh, şu senetleri toplamak için pek çok zahmet çekmiştir. Elde edebildiği bütün menâbie müracaat ve bulabildiği bütün vesâiki cem eylemiştir. İslâmiyet'in sûret-i zuhur ve intişarı hakkında başka bir fikre sahip olduğumuz için, biz şu senetleri kemâl-i dikkat ve merakla mütâlea eyledik. Fakat o fikrimizi tezelsüle uğratacak ve Naim Beyefendi'nin fikri için ciddi bir istinatgâh teşkil edebilecek hiçbir şey bulamadık. En evvel göze çarpan bir husus, irat olunan hadis, rivayet ve ayetlerden tek birisinde bile "kavim" kelimesinin istimal edilmediğidir. Kâffesinde yalnız asabiyetten bahis olunuyor. Anlaşıyor ki muhterem Naim Beyefendi, asabiyet kelimesini milliyet kelimesi ma-

nasına alıyor. Bu doğru mudur? Biz burada Naim Bey gibi, Arap lisanının gavâmızına bizden pek ziyade vâkif olan ve behemehal Arapçaya ait mesâilde bizden daha ziyade salahiyettâr olan bir zata lûgat dersi vermek iddiasında bulunmaktan pek uzağız.

Fakat kavmiyet kelimesinin bugünkü manası hakkında aramızda ihtilâf olabilir. Belki bizim bu kelimededen murat ettiğimiz mana kendilerince kesb-i vuzûh ederse ihtilaf bertaraf edilmiş olur. Milliyet/nation fenn-i içtimaiyâtın son ve muhtasar tarifine göre, aynı surette hisseden bir kitle-i efrâda denilir. "La nation c'est le groupe d'n-dividus semblables par la manière de sentir". Müşterek hissiyatın tevellüt, intişar ve taammümü de iki âmilin tesiri ile oluyor: Lisan ve din! Bunlardan sonra ırk, tarih, anane, âdât, edebiyat vesaire geliyor. Fakat biraz teemmül olduğu halde bu âmillerin kısm-ı azamı da o iki âmilin neticesi olduğu tezahür eder. Dünyada bir kavim, bir millet yoktur ki onun âdâtı, edebiyatı, anane ve tarihi, onun dininden müteessir olmasın! Bütün bunların mücmeli ve rüknü ise lisandır! Binaenaleyh diğer sosyologların milliyet hakkında vermiş oldukları: "La nation c'est la culture, la nation c'est la mentalité" gibi tarifler, bizim yukarıda kabul ettiğimiz tarifi nakz değil teyit eder. Çünkü onun başka bir surette izhârından hariç bir şey değildirler. Biz aşağıda Türkçülerin milliyet kelimesi ile neyi ifade etmek istedikleri hakkında mufassal beyanatta bulunacağımızdan, şimdilik bununla iktifa edelim ve asıl maksada rücû edelim:

Bedîhidir ki milliyet kelimesi, yukarıda tarif ettiğimiz mana itibariyle, asabiyet kelimesi manasına kat'iyen alınamaz. Hatta bu iki kelime arasında gayr-ı kabil-i telif bir tezat ve ihtilâf vardır. Asabiyet bervech-i malûm, bir kişinin babası tarafından merbut olduğu efrâd-ı aileye, ecdada denilir. Asabiyet insanı maddî ve mahdut bir daireye rapt ve o dairenin hayatı, menâfi ile yaşattığı gibi onun gayretini, hamiyetini, namusunu, ananesini gütmeye, taşımaya sevk eyler. Milliyet ise insanı, dairesi pek vâsi ve gayr-ı kabil-iecessüs manevî bir kitleye rabt eyler. Asabiyet, aşiret halinde yaşayan, vahdet-i milliyesini duymamış, kendini bilmez, nereye doğru yürüdüğünü anlamaz muhitlere mahsustur. Milli-

yet ise bunun aksidir. Yani kendini bilir bir vicdan-ı millîye malik muhite hastır. Kable'l İslâm eyyâm-ı cehalette aynı kavmiyete mensup, velâkin aşiret hâlinde yaşayan ve binaenaleyh asabiyet zihniyetini taşıyan iki Arap şairinin yekdiğeri ile münazarası, muhasemeleri, iki kabile arasında bazen bir deve, bir at için senelerce kanlı müsademelerin, husumetlerin devamı hep şu asabiyetten mütevellit hallerdir.

İslâmiyet'in zuhuru esnasında, Hazreti Resulu Ekrem'e karşı çıkmış olan kuvvetler arasında en müthişi şu asabiyet idi. Tarih-i İslâmiyet tetkik olunduğu halde İslâmiyet'in gerek ahkâm, gerek kavâid ve gerek ahlâk noktai nazarlarından en ziyade pençeleşmiş şeyin asabiyet olduğu tebeyyün eder. "El-A'râbu eşeddü küfren ve nifâkan" buyuran ayeti kerime şu mübâreze ve muhasemenin ne kadar şedid, ağır ve bazen tahammül-fersâ olduğunu pekâlâ irâe ediyor. Bedîhîdir ki şu ayetin kastettiği şey Arabilik yani asabiyet, aşiret hâlleridir. Maazallah Arap kavmi değildir! Bilâkis İslâmiyet'in en birinci, en büyük maksadı şu Arabiliği def ederek, asabiyeti kaldırarak Arap kavminin vahdetini temin eylemek, Araplıkta bir vicdan-ı umûmi, bir gaye-i müşterek husule getirmekten ibaretti. Şu vicdan, şu gaye ve vahdet-i millîsini bulmuş, asabiyet belâsından halâs olmuş Araplar için İslâmiyet'ten ibaret olacaktı. Hazreti Muhammed aleyhisselam ve ashâbı kiram pekâla takdir buyurdular ki Arap vahdeti, Arap vicdan-ı umumîsi teşekkül etmedikçe, İslâmiyet'in intişarı kabil olamaz. Sağlam ve kavi bir bünyeye, hassas bir kalbe, gayet yüksek ve keskin bir dimağa malik Araplar, neden o zamana kadar tarihe bîgane, hayat-ı beşerden sanki bîhaber, dünyanın bir köşesinde sıkılıp kalmışlardır?

Çünkü asabiyet belâsına müptelâ idiler. Çünkü vahdet-i milliyeye malik değildiler. Çünkü vicdan-ı millî teşekkül etmemişti ve şu vicdanın istikametini tayin edecek bir mefkûre, bir gaye-i emel sahibi değildiler. Şimdi ise en birinci şey şu vahdeti temin eylemek, şu vicdanın ve gaye-i emelin esasatını vaz eylemekten ibaretti. İşte bunun için ki Kur'an-ı azimüşşan bir taraftan Arabiliği telin ve tefrik ettiği gibi, diğer taraftan da kable'l İslâm Arap

vahdet-i milliyesini, hissiyat-ı müşterekesini az çok terbiye eden mevcut müesseseleri kabul ve muhafaza ediyor. Kible'nin Beytül-mukaddes tarafından Mekke-i muazzama tarafına tebdilini bir lisan-ı istihza ve istihkar ile karşılayan muhaliflere, Kuran-ı azimüşşan "Leyse'l-birrü en tüvellû vücûheküm kable'l maşrıki ve'l mağrib..." ayeti kerimesi ile cevapta bulunuyor. Peygamber-i zîşânımızın en birinci ve en büyük mucizelerinden birisi Kur'an'ın o âlî lisanı değil midir? Bu hususu yalnız iman değil, tarih de ispat eder. Tarih de diyor ki, evet Kuran-ı Azimüşşan lisanının belâgat ve fesahati karşısında bütün Arap şuarâsı ser-be-zânû-yu teb-cil oldular. Vahdet-i milliyenin o unsur-u kadimi olan lisan, artık mahallî aşiret muhitlerinden mülhem olarak asabiyete, tefrikaya hizmet değil, teşekkül ederek derece-i kemale vardığından vahdet-i milliyeye, vicdan-ı millînin taşımak üzere olduğu gayenin tecelliyâtına hizmet edecektir! Ve bu münasebetle Kur'an yalnız ahkâmı, esasâtı ile değil lisanıyla bile Arap vahdet-i milliyesinin teşkili için azim ve muciz-nümâ bir amil oldu. Artık Arap âlemin-den lisan ayrılıklarını ebediyen kaldırdı. Bugün bile Merakeş'ten Irak'a kadar vaziyet, zihniyet, irfan itibariyle müteferrik olan Araplar arasında bu muazzam amil aynı rolü oynamıyor mu?

Şimdi geçelim siyaset sahasına:

Burada da aynı hali görüyoruz. Medine'de ilk hükümet temeli vaz edilir edilmez, gerek zat-ı Hazret-i Risalet-penâhî'nin ve gerek ashâbı kiramın bütün mesailerini fikir, his, gaye itibariyle birleştirilmelerine bunca gayret olunan Arapların o hükümet etrafında toplanmalarına sarf olunuyor. Şiar, "Arabistan dairesinde yalnız Arap ve yalnız müslümanlık olacaktır"tan ibarettir. Bu şiarın gayet tabii ve mantikî olarak neticesi, Arabistan şibh-i cezîresi dairesinde başka bir din ve başka bir kavmiyet için hakk-ı hayat tanınmamasından ibaretti. Bu esasa istinadendir ki Arabistan şibh-i cezîresi dairesinde sakin Araplara velev tebâiyet, velev itaat ve cizye kabulü şartı ile başka dinde bulunmaya müsaade olunmuyordu. Arabistan Arap'ı mutlak müslüman olacaktı! Eski putperestlikte ve yahut İslâmiyet'ten evvel az çok intişar bulmuş olan Nasraniyet'te, Yahudilik'te kalamayacaklardı! Arabistan Arap'ının

dini, şiarı, vicdan-ı millîsi İslâmiyettir. Bundan maada Arabistan dairesinde başka milliyet de kalmayacaktı. Orada tâ öteden beri sakin olan Yahudiler ya İslâmiyet'i, yani Arap'ın vicdan-ı millîsini teşkil eden, Arap vahdetinin en bariz tecellisi olan dini kabul edeceklerdi ve yahut terki diyar eyleyeceklerdi! Bunlar hakkında Arabistan şibh-i ceziresinin haricinde sakin akvam ile yapılmış olan muameleler, yani cizye kabulü ile din-i kavmiyetlerine riayet esası gayr-ı mer'îdir! Ne kadar derin ve yüksek düşünölmüş bir siyaset!.. Yeni teessüs etmekte olan İslâmiyet'in bütün istikbali, bütün talihi, arkasında mütecanis ezher-çihet muvahhit, müttehit, aynı amale doğru yürüyen, aynı hissiyatı taşıyan bir Arap kitlelerinin teminine vabeste idi. İşte bunun içindir ki "*Lâ ikrâ-he fi'd-dîn*" esası celîlini ilk evvel tarih-i beşeriyette bunca sarahat ve vuzuh ile vaz etmiş olan ve vakıan da Arabistan haricinde nereye yürümüş ise, yerli dinler, kavmiyetler hakkında emsâli o zamana kadar görölmemiş fevkalâde bir riayet ve hürmet göstermiş olan bir din, Arabistan dairesinde başka bir dinin, başka bir milletin mevcudiyetine tahammül etmiyor ve edemezdi!

Medine devletinin suret-i tevsiiine gelince, yine aynı siyasetin hüküm-fermâ olduğunu görüyoruz. Yani şibh-i cezire dairesinde sakin bütün Arapları kendi etrafına toplamak ve kâffesini aynı ruh, aynı gaye ile canlandırmak, yani vahdet-i kavmiye ve milliyeyi temin eylemek! İşte bunun içindir ki devlet biraz kuvvet bulur bulmaz, Yemen'in en hücre köşelerinden başlayarak bir taraftan İran hududunda ve diğer taraftan Roma hududunda mevcut nîm-müstakil Arap hükümetleri Benî Münzir ve Benî Gassân üzerine seferler icra olunuyor ve bu seferler Arabistan şibh-i ceziresinin haricinde icra olunmuş seferler gibi, "Ya İslâm, ya cizye veya harp!" mukaddimesi ve teklifi ile başlamıyordu. Doğrudan doğruya İslâmiyet'in kabulü talep olunuyordu. Zira Arabistan Arapları için başka bir şart tasavvur bile edilmiyordu. Bunlar Arap oldukları için mutlak Arap vahdet-i kavmiyesine, Arap vicdan-ı millîsine ister istemez iştirak edeceklerdi!

Müellefetü'l Kulûb usûlü de aynı esastan, aynı duygudan, aynı düşünmeden mütevellittir. Maksat Araplık vahdetini temin ederek, şu vahdet üzerine İslâmiyet'i ilâ etmekten ibaret olduğu

için Arap rüesâsını ezmek, Araplar arasında mütemeyyiz simaları yükseltmek icap ederdi. Ve işte bunun içindir ki İslâmiyet'e son nefeslerine kadar mukavemet etmiş ve hatta bazan Uhud gazvesinde olduğu gibi İslamiyeti bir felâket uçurumu karşısında bulundurmuş ve İslâmiyeti yalnız bütün vesait ve vesail-i mücadeleyi tecrübe ettikten sonra kabul etmiş olan bazı zevat hakkında, son derece müsamaha ve nüvazişle muamele olundu. Ebû Sufyan, İkrime, Halid bin Velid ve emsali hakkında, ibzal buyrulmuş lütuflar cümlece malûmdur.

Bazan bu hal daha mühim içmaz-ı aynlara kadar varıyordu. Arabistan dairesinden çıktuktan sonra, biz bu gibi usûlün tatbiğine artık tesadüf etmiyoruz. İslâmiyet'e karşı mücadele etmiş olan Arap rüesası bu yolda bir istisna teşkil ediyorlar. Ve bu da gayet tabiidir. Çünkü gerek Hazreti Resulü Ekrem ve gerek ashâbı kiram, bu zevatın ne kadar yüksek dühât olduğunu pekâlâ biliyorlardı. Binaenaleyh yalnız elverirdi ki, bunlar zahiren olsun İslâmiyet'i kabul etmiş olsunlar, Arap vicdan-ı millîsine iştirak etmiş bulunsunlar! O harikulade dehalarını bundan sonra, artık İslâmiyet'in itilâsı yolunda sarf edeceklerinde şüphe olunamazdı! İşte bunun içindir ki feth-i Mekke, Halid İbni Velid'in yalnız başına mukavemetine rağmen vuku bulur bulmaz, Hazreti peygamber bu dâhiyi kumandan tayin ediyor ve maiyetine kimi veriyor? Hazreti Ebu Bekir'i!

Bir kere bu mühim teşebbüs vücud-pezîr oldu mu, yani Arap vahdet-i milliyesi teşekkül ederek vicdanını, istikametini buldu mu, artık Arap dehâ-yı azîmi kendini binlerce senelerden beri ezen, dar mudîk bir daire içinde tutan o asabiyet-i cahileden ve vicdan-ı millî mefkudiyetinden halâs edilmeyi hissetti. Harika-nümûn bir kuvvet ve haşmetle saha-i cihana atıldı. Ve bütün cihanı hayrete sevk edecek, bütün tarih-i beşeriyete başka bir istikamet verecek harikalar ibraz etti.

Fakat bütün bunlardan istihraç edilecek gayr-ı kabili inkâr ve tevil bir hakikat vardır ki, o da İslâmiyet'in kavmiyet esasını yıkarak değil onu temin ederek itilâ etmiş olduğundan ibaret-tir! İslâmiyet'i saha-i cihana atmadan evvel, İslâmiyet'in başında

bulunan Araplık vahdet-i milliyesini, Araplık bünye-i milliyesini kurmak icap ettiğini takdir ettiler! Ve İslâmiyet milliyeti ezmekle değil, onu tesis ederek, ona istinaden yürüdü. Ve bu yolda İslâm bânilerine karşı çıkmış en birinci, en metin mânia asabiyet idi. Araplar arasındaki aşiret, kabile belâsı idi ki, Arapların uhuvvet-i milliyelerine mâni olmakla beraber, Arap vicdan-ı millîsinin şu-uûî bir surette teşekkülüne bir sed teşkil ediyordu. Gerek Hazreti Resûlü Ekrem ve gerek ashâbı kiram için en birinci ve en büyük mübareze şu hal ile uğraşmak ve Arap vahdet-i milliyesini teşkil eylemekten ibaretti! Mübareze bazan öyle tahammül-fersâ bir hal kesb ediyordu ki, Kur'an-ı azimüşşan bile Arabiliği, asabiyeti telin, tekfir ediyor!

Binaenaleyh asabiyet-i kavmiyetle milliyetle karıştırmak, İslâmiyet'in düşman-ı canı olan kabile ve aşiret hâllerini yine İslâmiyet için istinatgâh teşkil etmiş olan milliyet ve kavmiyetin aynı zannetmek, İslâmiyet nokta-i nazarından bile azim bir hatadan başka bir şey addedilemez.

Babanzade Ahmet Naim Bey'e Cevap BÜYÜK İSLÂM'DA DAVA-YI MİLLİYET II*

Ahmet Ağaoğlu

Milliyet ve vahdet-i kavmiye üzerine teessüs etmiş olan İslâmiyet asabiyete karşı galebe çalarak bir müddet Arapları şu-urî bir vicdan-ı millî etrafında toplamakla Arap dehasına azîm bir saha açtı ise de maalesef asabiyet belâsını tamamen kaldıramadı. Hazreti Resulü Ekrem ve ashâb-ı kiram şu belâyâ karşı iki türlü silâhla mücadele ediyordular. Birisi telkinât, diğeri kuvvet!.. Bir taraftan âyât-ı kerime, nesâyih ve mevziz diğeri taraftan cihat, bu emniyenin husulü için istimal olunan vesileler idi. Fakat hususiyet, asabiyet belâsı o kadar kökleşmiş idi ki, bu silahlar bile kâfi olmadı. Asabiyet başını kaldırmaya her daim müheyya idi. Kendisi için müsait hiçbir fırsatı geçirmede.

Ezcümle meselâ Hazreti Resûlü Ekrem'in vefatı münasebeti ile, şu beliyenin iki surette yeniden tezahür ettiğini görüyoruz. Hazreti Resulün vücud-u mübarekleri meydanda iken bile, Saki-fe-i Benî Saîd'de *Muhacirler* ile *Ensar* veyahut tabir-i diğeri Mekkeliler ile Medineliler arasına düşmüş nizâlar ve aynı zamanda Arabistan'ın muhtelif noktalarında mütenebbîler'in, *irtidatların* zuhuru eski asabiyetin, kabile ruhunun yeni vahdet-i milliye cereyanına karşı zuhûrundan başka bir şey değildi. Zât-ı Hazreti risalet-penahî bu yeni cereyanın, yeni ruhun ve vahdet-i millîyenin mümessil-i zî-hayatı idi. Onun vefatı, eski temâyülât ve hissiyatın iade edilebilmesi ümidini teyid etti. Fakat İslâmiyetin başında Hazret-i Muhammed'in (a.s.) ruhu ile ruhlanmış, bütün imanları, kalp ve dimağları ile aynı gayeye sarılmış azîmkâr, muktedir dühât bulunuyordu. Hazreti Ebu Bekir'in, Faruku Azam'ın seri ve

* Ahmet Ağaoğlu, *Türk Yurdu*, 27 teşrinisani 1330/ 10 aralık 1914, c. 6, nr. 72 s. 388-392
Ahmet Naim, *İslâm'da Dava-yı Kavmiyet*, *Sebilürreşat*, 10 nisan 1330/23 nisan 1914, c. 12, nr. 293, s. 114-129

azimkar tedbirleri ile asabiyet yılanının başı yeniden ezildi. Yeniden gerek telkinat ve gerek kuvvet sayesinde Arap vahdet-i milliyesi temin olundu ve binlerce senelerden beri iddihâr-ı kuvvet etmiş olan Arap dehâ-yı millîsi, vicdan-ı millînin sevk ve tahriki ile dünyanın bir ucundan öbür ucuna kadar yayıldı. Hazreti Faruku Azam zamanında -ki Arap vahdet-i milliyesinin en yüksek zamanıdır- fütühât-ı İslâmiye bugünkü İslâm âleminin hemen hududunu buldu. Fakat asabiyet ejderhasının canı alınmamıştı. Arap hayatının muhtefî köşelerinde saklanarak, zuhur etmek için fırsat arıyordu. Hazreti Osman zamanında İslâmlar içine sokulan nifak, Benî Ümeyye ve Benî Haşim kavgaları, o ejderanın yeniden zuhur-u âsarındandır. Eski Arabîlik yeni ve başka bir şekil ve surette ricat ediyordu. Maatteessüf Hazret-i Zinnureyn'de şu asabiyet ejderhasını ezmek için, Faruku Azam'da olduğu kadar ne kuvvet-i kalp, ne tedâbir-i musabe buluyoruz. Bundan dolayı kesb-i kuvvet eden eski asabiyet tamamen ihyâ ediliyor, yeni ruh ve esasla pençeleşmeye koyuluyor. Artık vahdet-i milliye bozulmuş, Arap kavmiyeti asabiyet sâiki ile parçalanmış, intizam-ı âheng yerine azim, feci, kanlı bir anarşi, bir hercümerç devri kaim olmuştur. Şöylece bozulmuş olan Arap vahdet-i milliyesi, İslâm tarihinin ne kadar kanlı ve elim sahifelerini vücuda getirdi? Hazreti Osman'ın şehadeti, Cemel, Siffîn, Nehrevan muharebeleri, Hazret-i Ali'nin şehadeti, aşere-i mübeşşere ricalinden bazılarının yekdiğerlerini tahkir ve tehdit etmeleri, Âl-i Abâ'nın Kербela diyarında susuz ve kefensiz kesilmeleri, itret-i Resulün çıplak develer üzerinde sokak-pazar dolaştırılmaları, hep rücu etmiş olan asabiyetin tecelliyatından idi. Ölen, öldüren, tahkir olunan, tekfir ve tel'in edilen hep müslümanlar idi, hep Arap idi. Ve hatta İslâmiyet'in başında bulunmuş, vaktiyle İslâmiyet'e pek büyük hizmetler ibraz etmiş olan zevâtı! Lâkin mefkûre değişmişti. Vahdet-i kavmiye ve milliye yerine asabiyet-i kadîme, vicdan-ı millî yerine *kabile, aşiret vicdanı* kaim olmuştu.

Kalpler ve dimağlar üzerine hâkim olan sâik Araplık değil, benî filân ve benî falan mefkûresidir. Filhakika bu benî filânlar da İslâmiyet için çalıştıklarını ileri sürüyorlardı. Ve iddialarında sami-

mi ve sadık idiler. Lâkin sâik ve müessir Araplık olmayıp kabile olduğu için, mesâileri işte yukarıda arz ettiğimiz kanlı sahifeleri tevlîd eden anarşiye münce oluyordu. Vakıa gerek Benî Ümeyye ve gerek Âl-i Abbas kendilerini o mevki-i bülend-i Hilâfete götürmüş olan asabiyete karşı çıkmak lüzumunu bilâhere hissettiler ve hatta bu yolda en şedit tedabire bile müracaat eylediler. Haccac İbn Yusuf, Ziyad Ümeyyeler bu umniyenin husulü için Kâbe-i muazzamayı mancanığa tutmaktan, Medine-i Münevvere'yi yağma ettirmekten ve çok ashabı kiramı katlettirmekten, zindanlarda çürütmekten bile tevakkî eylemediler. Lâkin beyhude yere bunlar kendilerini mevki-i ikbâle götürmüş olan esasa karşı mücahede ettiklerinden mesaîleri semeredar olmadı. Hercümerç ve anarşi gittikçe tezayüt etti ve bilahere Arap hâkimiyetine nihayet verdi. Bütün müverrihlerin şهادeti ile sabittir ki, hatta hudut üzerinde mücahede eden Araplar bile bu asabiyet belâsını, oraya kadar kendileri ile beraber taşıyordular. Bir kabileye mensup fırka efradı, diğer kabile efradını çekemiyordu. Onunla karışamıyordu, ona mensup zatın kumandasına tahammül edemiyordu! Müverrihîn-i İslâmiye arasında isabet-i fikriyesi, nüfuz-u rey ve kuvvet-i malûmatı ile temüyyüz etmiş olan İbn Haldun o meşhur *Mukaddime*'sinde, bu asabiyet belâsının Arap ve İslâm mukadderatı üzerinde icra etmiş olduğu netâyic-i elîmeyi uzun uzadıya tetkik ve mütalea eylemiştir. Bedihi ve aşikârdır ki Araplar, İslâmiyet'in her şeyden evvel tesis ve temin etmek istemiş olduğu o vahdet-i milliye, o kavmiyet mefkûresine sadık kalmış olsaydılar, tarih-i İslâm tamamen başka bir vadide cereyan etmiş bulunurdu.

Zannediyoruz ki, inkârı gayr-i kabil olan vekâyi-i tarihiyenin tahlilinden istihraç ettiğimiz şu netâyici, Naim Beyefendi cerh ve redde kalkışmayacaktır. Mesele gayet vâzıhtır. Müslüman Araplar vahdet-i milliye esaslarına sadık kaldıkça aralarında azîm bir ahenk, bir intizam, bir devam olmakla beraber, dehâ-yı millînin en yüksek ve en vâsi tezahüratına nail oldular. Fakat şu esas bozulur bozulmaz yine aynı müslüman Araplar, o dehanın feyiz ve bereketinden mahrum kalmaya başlıyorlar. İslâmiyet'in en birinci teşebbüsü, şu vahdet-i milliye esasını temin eyleyerek, onun sa-

yesinde feyizdâr olan Arap dehâ-yı millîsini din-i mubinin ilâsında istihdam eylemekten ibaretti. İslâmiyet, ibtidâ-yı emirde şu maksadına nail olarak, harikalar gösterdi. Fakat bilâhère düşman-ı canı olan asabiyet yine kendisine galebe çalarak vahdet-i milliye füyuzâtından mahrum ettirdi.

Naim Beyefendi'nin kendi fikirlerini teyit maksadı ile zikrettiği ayet ve hadisler, bizce o fikrin tamamen hilâfını isbat ediyor. Yukarıda da arz ettiğimiz gibi mezkûr ayet ve hadisler arasında zem ve nehiy ifade edenlerin hiç birisinde "kavim" kelimesi kullanılmamıştır. Kavim yerine asabiyetten bahis olunuyor. Naim Beyefendi şu iki kelimeyi karıştırmak istemiş ise de, İslâmiyetçe bile aralarındaki azîm farklar aşikâr iken, bunun fahiş bir hatadan ibaret olduğu bedîhîdir. Zikrettiği ve "kavim" kelimesini muhtevi bulunan diğer ehâdis ve âyâtta ise, zem ve nehiyden eser bile yoktur. Bunlarda yalnız İslâm akvâmı arasında asabiyet ve husumetin câygîr olmaması, İslamların bir uhuvvet-i diniye ile yekdiğerlerine merbut olduğu zikir ve emir olunur. Lâkin hiç birisinde İslâmiyet'te kavmiyet ve milliyet yoktur denilmiyor. Bilâkis mezkûr ehâdis ve âyât bu kavmiyetleri zikretmekle bile onların mevcudiyetlerini, hakk-ı hayatlarını itiraf etmiş oluyor. Zaten başka surette olamazdı. Din-i mübîn-i İslâm, tabiat-i eşya hilâfında hareket etmemiştir. Tabiatta bunca muhtelif kavimlerin, lisanların mevcudiyeti elbette bir kelimeye müstenittir. Buna İslâmiyet karşı çıkmamıştır ve çıkamazdı.

Taht-ı tâbiyyet-i İslâmiyeye dâhil olmuş bulunan gayr-ı müslimler hakkında şer-i şerifin ahkâmı malûmdur. Bunların ne dinlerine, ne lisanlarına ve ne sair hususât-ı kavmiyelerine tecavüz caiz değildir. İslâmiyet'i kabul etmiş olanlara gelince, bunlar hakkında evvelkilerden daha şedîd bir muamele etmek elbette Şâri-i mukaddesin hatır ve hayaline bile gelemezdi. Bunlar İslâmiyet'i kabul etmekle, kendileri ile Araplar ve sair müslümanlar arasında bir iştirak-i vicdan, bir uhuvvet-i diniye zaten husule gelmiştir. Bu rabıtayı teşdîd eylemek, onu ihlâl edecek hiçbir fiil ve harekette bulunmamak o vicdanın zaten mukteziyâtındandır. Fakat İslâmiyet'i kabul edenlerin aynı zamanda da kavmiyetlerinden, lisanlarından ve sair hususât-ı milliyelerinden de vazgeçeceklerle-

ri hakkında şer-i şerifte hiç bir emir yoktur. Mesela hiçbir ayet, hadis ve rivayette Farisîler Farisi lisanından, Farisî tarz-ı tefekküründen, tarz-ı maişetinden; Türkler Türk lisanından, Türk tarz-ı tefekküründen, Türk tarz-ı maişetinden vazgeçecekler diye bir işaret mevcut değildir. Var ise muhterem Naim Bey gösterebilir! Hâlbuki yukarıda izah ettiğimiz üzere, lisan tarz-ı tefekkür, tarz-ı tahassüs ve maişet-i kavmiyetin mühim esaslarındandır! İslâmiyet, İslamlardan dine sadık ve uhuvvet-i İslâmiyeye merbût kalmalarını talep eder. Fakat kendi kavmiyetlerinden, kendi hususât-ı zâtîyelerinden vazgeçmeyi hiç bir zaman talep etmemiştir ve edemezdi. Çünkü böyle bir talep, tabiatın hilâfında olduğu için teklif-i mâlâ-yutak olurdu!

Burada biz, Naim Beyefendi'nin ikinci esas noktasına temas ediyoruz. Müşarünileyh diyor ki: Mademki uhuvvet-i İslâmiyeye riayet vazifedir, kavmiyet fikir ve hissi şu vazifenin hilâfı ve aksidir. Çünkü akvâm-ı İslâmiye arasına ihtilâf salıyor, müslümanları yekdiğerinden ayırıyor, vahdet-i İslâmiye bozuluyor!

Garibi şudur ki muhterem muterizimiz şu fikrini ispat için, hayat ve vekâyie müracaat ederek istişhâdâtda bulunmak yerine yine hadislere ve rivayetlere, ayetlere müracaat ediyor. İttihat ve ittifakı, uhuvvet ve yegâneliği emir ve tavsiye eden ayetleri, hadisleri zikrederek, kavmiyetin şer'an ve İslâmiyetçe men olduğuna hüküm veriyor. Ekser ayetlerin, hadislerin böyle indî, keyfi tefsirlere tahammülü olsaydı, hayatın çok şûûnatını her hangi bir ayete rabtederek garip garip istihracâta bulunmak pek sehîl olurdu. Meselâ denilebilirdi ki: Ey Müslümanlar, zengin olmayınız! Çünkü servetleriniz ihvân-ı dininizin hasedini celb edebileceğinden aranıza nifak düşer. Halbuki dinimiz uhuvveti, müsâvatı emreylemiştir. Ey müslümanlar âlim olmayınız, giydiğiniz, yediğiniz, içtiğiniz şeyler arasında fark olmasın. Çünkü yine hasedi celbeder, nifaka sebep olur. Hülâsa uhuvvet-i İslâmiye nâmına her şey söylenilebilir.

Muhterem muarızımız kurduğu kaziyyede mantikî neticelere varmak için, bize evvelâ kavmiyet cereyanlarının zuhuruna kadar bütün akvâm ve efrâd-ı İslâmiye arasında bir uhuvvet-i tâmmenin

mevcut olduğunu ve badehu mezkûr cereyanların zuhurundan sonra şu uhuvvetin mübeddel nifak olduğunu ispat etmeliydi ve işte biz de o zaman kendisiyle beraber hakikaten kavmiyet cereyanları İslâmlar arasına nifak ilka etti, bu ise uhuvvet-i İslâmiyeye mugayirdir. Binaenaleyh yalnız Şer'an değil, vicdanen ve irfanen de mezmûmdur derdik.

Halbuki muhterem Naim Bey işte şu noktayı ispat edemez ve binaenaleyh bütün kaziyeleri mecruh ve sakîmdir. Kendileri de pekâlâ bilirler ki uhuvvet-i İslâmiye bir gaye-i emel, bir mefkuredir. Bu gaye-i emelin saha-i hayatta tecelliyât-ı fiiliyesi pek mahdut ve yalnız bir zihniyetin teşekkülünden ibaret kalmıştır. Bu zihniyet de, bilhassa İslâm'dan başka âleme ait mesâilde tezahür eder. Meselâ bir müslüman ne kadar frenk-perest olsa, Merakeş'in Fransızlar tarafından istilâsını gördükçe ister istemez içinden müteessir olur, teessüf eder. Lâkin Frenklere karşı bile şu zihniyet, bir Çin müslümanını, meselâ Merakeşi müdafaa etmek için sevk edecek derecede değildir. Müslümanların kendilerine gelince, hayatın cilveleri ve mukteziyatı karşısında şu zihniyet pek zayıf, pek akîm kalmıştır. Hazreti Osman'ı şehit eden Süleyman, zannediyoruz ki uhuvvet-i İslâmiye hakkındaki âyât ve hadisleri bizden daha iyi bilirlerdi. Keza yüz binlerce İslâm kanının dökülmesine sebep olan Cemel, Siffin, Nehrevan, Kerbelâ muharebelerinin başında bulunan Hazreti Aişe, Talha, Zübeyr, Muaviye, Amr İbnül Âs ve sâir rüesâ-yı İslâm, hakayık-ı İslâmiyeye elbette bizlerden pek ziyade vâkif idiler ve o günlerden bu güne kadar bütün İslâm hükümetleri, kavimleri birbirleri ile çarpışa çarpışa gelmişlerdir. Hangi İslâm hükümeti ve kavmi vardır ki diğer bir İslâm hükümeti ve kavmi ile muharebe etmemiş olsun. Mefkûre, gaye, emel başka şeydir, hayat başka!.. Hayatın mukteziyatı karşısında mefkûreler, emeller zebûn kalıyorlar. Binaenaleyh uhuvvet-i İslâmiyeyi kavmiyet cereyanları ihlâl ediyor demek doğru olamaz. Bilâkis hakikî milliyet cereyanlarının, uhuvvet-i İslâmiyenin takviye ve teşdidi ve amelî bir şekil kesbetmesi için gayet mühim bir âmil olacağına bütün imanımızla kanaatimiz vardır.

Ve filhakika evvelce zikretmiş olduğumuz tarif mucibince kavmiyet, milliyet/*nation* aynı tarzda hisseden kitleye denilir. Müşterek kavmi ihtisasatın en müessir âmili ve menbaı ise, yine arz etmiş olduğumuz veçhile lisan ile dindir. Bu, mahiyet-i beşeriyenin en mühim ve en esaslı noktalarına temas ettiği için, hayat-ı beşerin şekil ve sureti ihtisasât-ı beşeriyenin tevellüt ve tekevvünü üzerine pek azîm tesirat icra eder. İşte bunun içindir ki elyevm bile küre-i arzda mevcut insanlar tarz-ı maişet, usûl-u hayat, hülâsa medeniyet itibariyle üç kısma taksim olunabilir: İslâm, Hristiyan ve Buda-Konfiçyus medeniyeti! Şu üç âmili yekdiğerinden ayıran, onlara ihtiva ettikleri akvam arasındaki ırk, lisan ve derece-i irfan farklarına rağmen, birer şahsiyet-i mahsûsa bahşeden âmil elbette dindir. Bir Fransız, kendisine ne kadar dinsiz derse desin, ne kadar Hristiyanlıktan ayrılmak isterse istesin, yine Hristiyanlıktan müteessirdir. Yine Hristiyanlık, o iki bin senelik hâkimiyeti, tesirâtı, izleri ile onun üzerine icra-yı tesir eder, bütûn hayatını ihâta eyler. Demek ki kavmiyet, milliyet mesleğini iltizam etmiş olan herhangi bir zat, kavmiyetin sûret-i teşekkül ve tekevvünü üzerine bunca azîm tesirât icra eden bir âmili nazar-ı dikkate almak mecburiyetindedir. Bed'îhîdir ki bu âmil, ne kadar ziyade müessir, faal, feyznâk, bereketdâr olursa, aynı nisbette kavmiyet tekâmül, teâli etmiş olur, aynı derecede kavmiyet inbisât bulur. Demek ki kavmiyet mesleğini iltizam etmiş olanlar için- ister istemez şu âmili iltizam ederek onu mümkün merteye faal, müessir, feyznâk ve bereketdâr ettirmek mesleğin vezâif ve tekâlifi cümlesindedir.

İslâmiyet Türk'ün dinidir, din-i millîsidir. Türk, İslâmiyeti cehren mahkûm ve mağlûp olarak değil, hâkim, galip olarak kabul etmiştir. Bin seneden beridir ki İslâmiyetin en ağır yüklerini omzuna alarak taşımaktadır. İslâmiyet yolunda Türk her şeyi unutmuştur. Lisanını, edebiyatını, iktisadiyatını ve hatta bazan mevcudiyet-i kavmiyesini bile!.. Türk'ü meşiyet-i ezeliye Altay dağlarından kaldırarak, İslâmiyet'in en felâketli günlerinde o tarikat-ı ilâhiyenin imdanına sevk eylemiştir ve zannediyoruz ki Türk şu vazifesini beleğa mâ-belâğ ifâ etmiştir. İslâm ve İslâmiyet karşısında alnı açık, başı yüksektir. Biz bu sözleri söylerken, bize müfâhere ediyorsu-

nuz diye itiraz olunuyor. Fakat diğer taraftan bizi bu sözleri söylemeye aynı muterizler icbar ediyorlar. Zira Türkçüler, kable'l-İslâm Türk tarihinden, Türk hayatından bahsetmeye koyuldukları zaman, muterizler "Eski Türk dini olan Şamanizme avdet ediyorlar" diye bağırımağa başlıyorlar. Bu gibi istinadât, en menfûr iftirallerdir. Bir Türkçü nasıl Şamanizme avdet etmek ister ki -Türk tarihinin en şanlı sayfaları İslâmiyet yolunda isâr ettiği kanından teşekkül etmiştir. Bir Türkçü nasıl eskiye ric'at eylemek ister ki elyevm bile, İslâmiyet havza-i medeniyeti dairesinde bulunan Türk akvamı arasındadır ki, lisan, hissiyat, tarz-ı maişet, yani kavmiyetin en metin esasları itibariyle vahdet-i kavmiye muhafaza edilmiştir. Türklük hissi, Türklük âsârı yalnız şu havza-i medeniyette sâkin ve o medeniyetin sayesinde bâkî kalmıştır. Mütebakisi bizden o kadar uzaklaşmıştır ki aramızda bir karabet bulmak için ilm-i mukayese-i elsinenin en derin tahlilâtına müracaat etmek lâzım gelir. Binaenaleyh bütün bu tarihî ve hayatî mütaleata istinadendir ki, Türkçüler İslâmiyet'i bir din-i millî, bir din-i kavmi addediyorlar. Şöyle ki, elyevm bile Turan ırkına mensup herhangi bir fert İslâmiyeti kabul ettiği anda, Türklük için kazanılmış addolunabilir. Aksi hâlde Türklükten ayrılmıştır. *İmriü'l Kays'dan, Âd ve Semûd'dan, Hübel, Lât ve Menât'dan bahseden bir Arap, ne kadar putperestliğe avdet ediyorsa; Oğuz Han'dan, Cengiz'den, Tanrı'dan ve perilerden bahseden bir Türk Şamanizme o nisbette avdet eder.*

İşte vicdan-ı millînin, esâsat-ı kavmiyenin en metin zeminini teşkil eden İslâmiyet'in itilâ, inbisât, tekâmülü hakikî ve kendini bilir bir kavmiyet olduğunu bihakkın takdir eden bir Türkçü için, en yüksek gaye-i emellerden birisidir ve Türkçülerin bugünkü en mühim mesailerinden birisini de şu gaye teşkil ediyor. Bu nokta hakkında takip ettikleri mesleğe ait serdedeceğimiz beyanat sırasında mufassalan izahatta bulunacağımızdan şimdilik yalnız bununla iktifa ediyoruz ki, İslâmiyet ne kadar inbisât bulursa, ne kadar yükselirse, ne kadar teâlî ederse, Türklük de o nisbette inbisât bulacağına, teâlî edeceğine Türkçüler kânidirler.

Muhterem Naim Bey'den sorarız: Bu günkü Türklerin binde kaç hakâyık-ı İslâmiyeye vâkıftır? Binde kaç o uhuvvet-i İslâmiye

hakkındaki evâmîr ve ahkâmı bihakkın idrak etmiştir? Değil yalnız Türkler, Araplar, Kürtler, Hindular arasında kaçınılmaz idrak etmiştir? El-yevm bu gibi cehalet içinde boğulan şu efrâdı birbirine karşı çıkarmak için Türk'ü Türk'le, Arap'ı Arap'la veyahut bunları yekdiğeri ile pençeleştirme için pek çok zahmete ihtiyaç var mıdır? Halbuki aşağıda izah edeceğimiz veçhile Türkçülerin en esas vezâifinden birisi de İslâmiyet'in ihtiva ettiği o yüksek, feyznâk, bereketdâr ahkâmı, evâmîri birer birer senelerin terâküm etmiş olduğu hurafât altından çıkararak, Türk kavminin kalp ve dimağına sokmaktan ibarettir. Kavmiyetçiliğin şerait-i esasiyesinden birisi de, vicdan-ı millîyi şuurî bir hale getirmektir. Vicdan-ı millînin esasatından birisi İslâmiyet'tir. Keşke bu hareket, bu cereyan kaç batın evvel bütün İslâm akvamı arasında başlamış olsaydı. Herkes kendini tanımış bulunsaydı! Emin olunuz ki o zaman Arnavutluk'u bugünkü musibetlere, felâketlere sokabilecek hiçbir kuvvet bulunamazdı. Demek ki kavmiyet cereyanı mahiyeti itibarı ile, akvâm-ı İslâmiye arasında nifak ve ihtilâf ikâ edebilecek hiçbir esası ihtiva etmiyor. Bilâkis kavmiyet cereyanı -bütün akvâm-ı İslâmiyenin müşterek buldukları aynı dinin itilâsı üzerinde yürüdüğü için, uhuvvet-i İslâmiyenin hakiki ve fiilî bir surette tesisi için en mühim ve en esaslı amillerinden birisidir. Bunu böyle telâkki etmelidir ve indî tevilâtla ezhân-ı avâmî tedhiş ettirmeye kalkmamalıdır.

TEVFIK FİKRET BEY

Photographica

Tevfik Fikret'in gençliği
[Mehmet Ruyan Soydan Arşivi]

TARİH-İ KADİM'E ZEYL*

Molla Sırat'a

Ben ki üç, beş pulu tercihinden,
Protestanlara zangoçluk eden
Şâirim. Zîver-i kürsî-i yakîn,
Şâir-i müctehid-i dîn-i mübîn,
Hazret-i Molla Sırat'a, edebî
İhtirâmâtımı takdîm ile bî-
Tereddüd diyorum: Zangoçluk
Lûtf-ü tavsifine şâyân olduk.

* Tevfik Fikret, *Rûbab-ı Şikeste*, (Haz. Abdullah Uçman-Hasan Akay), Çağrı Yayınları, İstanbul 2005, s. 441-444

Tevfik Fikret, Abdülhamit döneminde meşhur *Tarih-i Kadim* şiirini yazıyor (1905), fakat şiir herhangi bir yerde de yayınlanmıyor. Ne var ki özel, mahrem bazı okuyucular vasıtası ile elden ele dolaşiyor. Fikir ve sanat çevreleri, dergi ve gazete muhitleri buna dâhil!.. Sonunda Akif ve *Sebilürreşat* çevresinin de bundan haberi oluyor. Tevfik Fikret'in din karşısında takındığı olumsuz, pozitivist tutumu tezahür ettiren şiir, ister istemez Mehmet Akif'i küplere bindiriyor. Dolayısıyla *Tarih-i Kadim*'in yazılışından yedi yıl sonra Akif, *Süleymaniye Kürsüsünde* (1912) adlı eserinde Tevfik Fikret'e şu mısralarla cevap vermeyi deniyor:

Şimdi Allah'a söver, sonra biraz para ver
Hiç utanmadan Protestanlara zangoçluk eder

1911 yılında Safahat'ın ilk çıktığı sıralarda Akif'e ve şiirine reaksiyon gösteren Fecri Atı çevreleri, ilgili mısraları Fikret'e taşırlar ve adeta onu tahrik ederler. O şartlarda Tevfik Fikret, Galatasaray müdürlüğünden ayrılmış ve Robert Kolej'e geçmiş (1910) ve İttihatçılara aşırı derecede muhaliftir. Mehmet Akif ise İttihatçı çevrelerle daha bir içli dışlıdır. Özellikle de İttihatçıların *Babali Baskını* (23 ocak 1913) sıralarında bu muhalefet zirvelere yükselecektir.

Balkan Savaşı bozgununun ardından kimsenin kimseyi duymadığı, herkesin birbirine kıyasıya muhalefet ettiği bu fetret yıllarında, şeker hastalığının ve etrafına toplanmış Akif aleyhtarlarının tahriki ile yukarıdaki *Tarih-i Kadim'e ZeYL* şiirini kaleme alır (kasım 1914). Akif'in, Robert Kolejde çalıştığı için "zangoçluk"la suçladığı Tevfik Fikret de

Lâkin aldanma sakın üstadım,
Ben de bir parça muvahhid-zâdım.
Bana anlatma o ra'nâ dîni,
Bilirim ben de senin bildiğini.
Okudum ben de kitâb-ı gaybı;
Dinledim ben de hitâb-ı gaybı.
Ben de zâtın gibi câmi câmi
Dolaşıp Hâlik'a oldum râki
Şevk-i cennetle hayâlim meşgul,
Yüreğim havf-ı cehennemle melûl
Ben de tırmandım ulu Tuba'ya,
Ben de çıktım Mele'-i a'lâya.
Ben de âşıktım ezan nağmesine;
Ben de koştumdu o Allah sesine;
Ben de tesbîh ü duâ, savm u salât
Hepsini, hepsini yaptım, heyhat!

Çünkü telkinlere, aldanmıştım,
Kandığın şeylere hep kanmıştım;
Bilmeden, görmeden imân ettim.
Sevdim Allah'ı da, peygamberi de,
O alay kaldı bugün hep geride.

ona, "Molla Sırat" diye hitap etmeye kalkışır. Molla Sırat suçlamasında geçen "Sırat" kavramının Akif'in başyazarlığını yaptığı *Sıratı Müstakim*'e telmih olarak kullanıldığını düşünmek yanlış olmayacaktır.

Tevfik Fikret'in vefatından (19 ağustos 1915) bir yıl önce yazılan yukarıdaki şiirin ardından, edebiyatımızda tarihi bir ayrışma yaşanmış, Akif'e ve eserlerine karşı umumi bir boykot uygulanmaya başlamıştır. Nitekim Akif'in Safahat sonrasında yayımladığı eserler hakkında fazla yazı çıkmamasının sebebi burada yatmaktadır. Ne yazık ki Akif ve çevresi bunu zamanında fark edememiş, eserleri gündemde tutmak yolunda yeterli yazı desteği üretmemişlerdir. Halbuki fikri tartışmak başka, şiiri ve sanatı, eserleri yazmak, onların dönem edebiyatında iz bırakacak şekilde yerini tayin daha başka bir şeydir. İşte bu hususta Sıratı Müstakim ve *Sebilürreşat* çevrelerinin Akif'i yeterince kavramadığı ve ona lazım gelen desteği vermediği anlaşılmaktadır.

Anladım çünkü hakikat başka,
Başka yoldan varılırmış Hakk'a.
Saydığın hârikalar, mucizeler
Birer efsûn-u zekâdır ki, beşer
Bî-tevakkuf açıyor sırlarını;
Mucizât ehli unutmuş yarını.
Muğfil ü muğfel o İsâ, Mûsâ;
Köhne bir kizb-i mutalsamdır asâ.
Beşerin böyle dalâletleri var,
Putunu kendi yapar, kendi tapar
Ara, git deyrini, gez Kâbe'sini,
Dinle tekbîri, işit çan sesini.
Göreceksin ki bütûn boşluktur
Umduğun, beklediğin şey yoktur
Düzme Allah'ı gibi şeytanı,
Buda'sı, Ehrimen'i, Yezdan'ı;
Topunun halıkı bir vehm-i cebîn!
Gölgeler gölgeler! Onlarda derin
Bir karanlık sezerek çevrildim,
Acı bir darbe yeyip devrildim.

Şimdi bî-kayd-ı cinân u yezdân
Süzerim fıtratı hayran hayran.
Ben ne mabud, ne mubid bilirim,
Kendimi hilkate âbid bilirim.
Gökte binlerce mesâcid görürüm.
Onda vicdanımı sâcid görürüm.
Bu sücûd işte benim tââtım,
Bu ibâdette geçer sâtim,
Bu ibâdette fahûr u hurrem,

Beni ben bir kayadan fark edemem.
Bir küçük kuşla birim tapmakta;
Ben de tehlîl ederim ishak da.
Doğruluk, hubb u vefâ, mahviyyet
Merhamet, hayr ü muhabbet, nasfet,

Sonra, bir şâire zangoç dememek...
İşte vicdanıma bunlar mahrek.
Düşünüp işlemek âyînimdir,
Yaşamak dini benim dinimdir.
Müminim, varlığa imanım var,
Her kanat bir melek eyler ikrar.
Enbiyâdan yaşarım müstağni,
Bir örümcek götürür Hakk'a beni.
Kitabım sahn-ı tabîat kitabı,
Bendedir hayr u şerrin esbabı.
Varırım böylece merkade dek;
Ba's ü ukbâya mahal görmem pek.
Taşırım kalb-i şegaf-peymâda
Beşerin aşkını, âlâmını da.
Dîn-i hak bence bugün dîn-i hayat
Sen ne dersin buna ey *Molla Sırat!*..

14 teşrinisani 1914

Tevfik Fikret

AHMET AVNİ KONUK'TAN TEVFİK FİKRET'E TARİH-İ KADİM ZEYLİNE CEVAP*

Şair-i Muhterem Akif Bey'e hitaben
Tevfik Fikret Bey'in yazdığı hezeyanlara cevabımdır:

Tevfik Fikret Bey diyor ki:

Bana anlatma o rânâ dîni
Bilirim ben de senin bildiğini
Okudum ben de kitâb-ı gaybı
Dinledim ben de itâb-ı gaybı
Ben de sizler gibi câmi câmi
Dolaşıp Halika oldum râki
Şevk-i cennetle hayâlîm meşgul
Yüreğim havf-ı cehennemle melûl

Ben de tırmandım ulu Tûbâ'ya
Ben de çıktım Mele-i âlâya
Ben de âşıktım ezan nağmesine

* Ahmet Avni Konuk, *Tevfik Fikret'e Cevap*, Osman Ergin Yazmaları, İstanbul 1334/ 1915
Ahmet Sevgi, "Ahmet Avni Konuk'tan Tevfik Fikret'e Cevap", *Türk Edebiyatı*, aralık
2007, nr. 410, s. 49-53

Tevfik Fikret'in Mehmet Akif'e, "Molla Sırat" olarak hitap ettiği *Tarih-i Kadim Zeyl*'ine reddiye yazan büyük âlim. Musiki nazariyatına hâkim büyük bir bestekâr. Musikide İtrî ekolünün son temsilcisi olarak kabul edilmektedir. Klasik kültür ve tasavvuf alanında da emsalsiz bir birikim. Muhittin Arabî'den yaptığı *Fütuhât-ı Mekkiye ve Füzûsü'l Hikem* tercümeleri çok meşhurdur. Mesnevi tercümesi ve şerhi ile *Fihri mafih* tercümesi de aynı derecede emsalsizdir.

Ahmet Avni Konuk (1868-1938) mensubu olduğu Mevlevî ekolü dolayısıyla Mehmet Akif'e ve onun temsil ettiği şiire ve sanata son derece bağlı gözükmüyor. Ayrıca yaptığı iş, ilgili yıllar adına büyük bir medeni cesaret örneği olarak kabul edilebilir. Reddiyesinde *Tarih-i Kadim Zeyl*'i beş ayrı noktadan eleştiren Konuk'un yaptığı manzum izahlar son derece haklı ve başarılı gözükmektedir.

Bir koşardım ki o Allah sesine
Ben de tesbîh ü dua, savm u salât
Hepsini hepsini yaptım, heyhat.

Ahmed Avni Bey'in cevabı:

Aferin şâir-i şâh-ı mânâ
İşte bak böyle olur fart-ı zekâ
Okumuşsun o kitâb-ı gaybı
Dinlemişsin o itâb-ı gaybı
Şevk-i cennetle namaz kılmışsın
Nâr-ı dûzahdan ise yılmışsın
Hakk'a ücret ile sâcid olmak
Nefsinin hazzına âbid olmak
Bu mudur anladığın fermanı
Böyle mi bilmiş idin Rahman'ı
Bu biliş, anlayış imân-ı avâm
Böyle imân reh-i idrâke haram
Bu sebepten o kitâb-ı pür-tâb
Ediyor hep ulü'lalbâba hitâb
Sana *Kur'an* dedi ki ol agâh
Yapma Allah'la beraber bir İlâh!
Sen ise vehmini Allah yaptın
Nefs-i mevhûmunu sevdin taptın

Sanma ki doğru bir imân ettin
Dinini nefesine kurban ettin
Böyle imân beğenilmez elbet
Getirir âdeme bir gün nekbet
Böyle din tutma mukallitlikdir
Müteşebbisleri hep hâlîktir

Çünkü bir püfle esası yıkılır
Bu soğuk tapmadan elbet bıılır
Başka bir şeydir o imân-ı yakîn
Edemez kimse ona şek telkin

Sen de vehminden usandın bıktın
Bu sebepten ki o dinden çıktın
Yıktın amma yerine hak mı kodun,
Ne gezer? Gitti odun, geldi odun.

Tevfik Fikret Bey diyor ki:
Bilmeden görmeden imân ettim
Nefsime dinime kurban ettim
Çünkü telkinlere aldanmış idim
Kandığın şeylere hep kanmış idim.

Ahmet Avni Bey'in cevabı:
Bu ne söz ey mütefekkir üstad
Görünür onda me'ânî-i tezad
Bil ki ahabâradır ancak imân
Kuvvet ü za'f ile mevsûf bir şân
Görülen şeye ne hacet imân
İster inkâr et onu, ister inan

O, odur sıdk-ı vücûdu zahir
O görüş şekk ü zunûn-u kahir
Bilmeden görmeden imân etmek
Bu esaslarla döner çarh-ı felek
Gayba imânla nizâm-ı âlem
Gayba imânla yaşar bir âdem

Meselâ tacir olan bir insan
Gayba imânla açar bir dükkân
Çünkü gâibdeki ribha imân
Etti elbet çalışır pây-zenân

Var kıyâs et bunu, hepsi böyle
Sözü artık düşünüp de söyle
İşitirsen haberi, bir kavli
Sıdka da, kizbe de mümkün hamli
Göz görünce gider imân artık
Sıdka ya kizbe gelir bir varlık
İşte *Kur'an* da haberdir üstad
Sıdkına hangi görüş verdi fesâd
Sana *Kur'an* dedi ki Allah var
Bu avâlim hep o Allah'la yaşar
Zahir ü bâtın u evvel âhir
Akılın çeşmine günden bahir
Zât-ı pakı bütün eşyayı muhit
Kudreti suret ü ma'nâyı muhît
Öyle kayyûm-u cihan ki o latif
Andan oldu bütün eşyâ-yı kesif
Ne görüp bunları tekzîb ettin
Niye sen cânib-i küfre gittin
Fen mi? Fen âkili idlâl etmez
Bu esâsâtı o ihlâl etmez
İftira bu hezeyanlar fenne
Bilir erbâb-ı ferâset fen ne?
Müslümanlık fen ile tev'emdir
Dahi eden fenne, o bir sersemdir
Kişi olmaz ise sâhib-temyîz

Ne okursa okusun şûr-engîz
Hangi bir fen dedi ki cüz külden
Ekmel ü efdal olurmuş bazen
Böyle hükm etti fakat maddiyyûn
Çünkü temyizi harâb etti zünûn.

Misal

Biri ferzend-i fûnûn-dâidesine
Böyle sormuş ki şu avcumdaki ne?
Delikanlı kalemi almış ele
Dalmış endîşe-i cifr ü remele
Demiş o gizlediğin şey benden
Sarıdır ortası, boştur maden
Pederi beht ile sormuş o nedir
Böyle bir şey ne olur hükmünü ver
Humku bî-çâreyi etmiş mecbur
Bi'l-bedâhe deyivermiş kalbur
O zavallı peder etmiş feryât
Vasfın alâ idi hükmün berbât
Nereye gitti o temyiz a çocuk
Zâhir oldu doluluktan boşluk
Niye sen bilmedin ey fen-dâide
Koca kalbur sığamaz keff nide

Tevfik Fikret Bey Diyor ki:

Sevdim Allah'ı da peygamberi de
O alay kaldı bugün hep geride
Anladım çünkü hakikat başka
Başka yoldan çıkılmış Hakk'a.
Geride durdu ararken fehmin

Yerde ya gökte ararken humekâ
Onu kendinde bulur ehl-i zekâ
Çünkü mevcûd-u Hakiki dedi biz
Âdeme şah damarından yakınız
Ata bindin at ararsın gafil
Dolaşırsın yine cahil cahil
Bilirim anlamadın sen bu sözü
Kâle sığmaz bu meâninin özü
Çünkü dostum bu meâni zevki
Vermiyor zevk-i kelâmın şevki
Bir misâlden bunu telmih edeyim
Mümkünü lafz ile tavzîh edeyim
Bulut olmazsa buhârât-ı hevâ
O letâfetle görünmez ebedâ
Bulutlu hiss edemez lâmisemiz
Su olunca ederiz hep temyiz
Su donunca katılıp şekle girer
Eriyip sonra yine asla erer
Evvelâ yoktu buzun eşkâli
Nereden çıktı onun ahvâli
Sıfat-ı ârıza-i zât-ı buhar
Oldu her mertebesinde seyyar
Sıfat-ı ârızada asl-ı adem
Bak düşün işte hudüs işte kıdem
İşte mevcûd-u hakiki-i latîf
Eyledi kendini böyle teksif
Bir su fışkırır ondan daim
O vücuttur bu nizama hâkim
Hep onundur bütün evsâf-ı suver
Zann edersin ki suverden bu hüner

Topunun Halik'ı bu nûr-u mübîn
Gördü vehmin onu bir vehm-i cebin
Sen onu madde mi sandın sade
Yarı yoldur bunu bil ki madde
Akl-ı vehmi ile bundan fazla
Gidemezsin o hakiki asla
Fen seni madde içinde çevirir
Sonra zulmetler içinde devirir
İşte dostum bu sebepten yandın
Vehmini ayn-ı hakikat sandın
Sana gösterdi o vehmin biri çok,
Doluyu boş, boşu mâli, varı yok.

Tevfik Fikret Bey diyor ki:

Şimdi bî-havf-ı cinân u nîrân
Süzerim fitratı hayran hayran
Ben ne mabûd u ne mûbid bilirim
Kendimi hilkate âbid bilirim
Gökte binlerce mesâcid görürüm
Anda vicdanımı sâcid görürüm
Bu sücûd işte benim tââtım
Bu ibâdetle geçer sâtim
Bu ibâdette fahûr u hurrem
Ben beni bir kayadan fark etmem.

Ahmet Avni Bey'in cevabı:

Aferin safsata-perdâz üstâd
Yine bir safsata ettin icâd
Evelâ hilkate Hâlık lâzım
Onu nefy etmiş idin üstadım

Hâlık olmazsa nasıl hilkat olur
Ona tapmak ne büyük gaflet olur
Saniyen âbide mabûd ister
Sen ona yok dedin üstâd-ı hüner
Bu ibâdet kimedir ey şaşkın
Ne kadar kuvvet-i vehmin taşkın
Her taraf sence bütün boşluktur
Boşluğa tapma ne sarhoşluktur
Bâde-i vehm ile sermest oldun
İşte ondan bu kadar pest oldun
Türrehât oldu kelâmın böyle
Hiç düşünme hezeyanlar söyle
Sâlisen uymadı fi'lin sözüne
Bu niçin çarpmadı bilmem gözüne
Kaya sözden müteessir olmaz
Ne desen hiç mütegayyir olmaz
Sana zangoç denilince lertzân
Hakk'a peygambere ettin hezeyan
O zavallı kaya mahviyyetle
Ayak altında gezer zilletle
Sen seni bir kayadan fark ettin
Sana zangoç diyeni incittin,
Bil ki dostum kaya senden efdal
Böyle insan da behâimden edal.

Tevfik Fikret Bey diyor ki:

Bir minik kuşla biriz tapmakta
Ben de tehliil ederim ishak da
Doğruluk hubb u vefâ mahviyyet
Merhamet hayr u hamiiyyet nasfet

Sonra bir şâire zangoç dememek
İşte vicdanıma bunlar mahrek.

Ahmet Avni Bey'in cevabı:

Kuşla bir olsan eğer tapmakta
Öyle müstağrak olurdun Hakta
O minik sevk-i tabîatla yaşar
O tabiat ki bütün Hakla coşar
Hâli tefviz ü tevekkül daim
İv'icâcât u fesâddan sâlim
Nefsini Halik'a etmiş tevdi
Müsterihâne yaşar gönlü vesî
Yaşıyor kimselere yok zararı
O zavallı yer içer mâ-hazarı
Nağme-i Hak, Hakk'ı tesbih ü salât
İşî dâim bu ibâdetinde sebat
İki üç türlü görünmez o minik
Sadedir hâli onun yok ikilik
Bir düşün sen de böyle misin
Bence sen bu beşerin bir gamısın
O açıktır görünür, sen kapalı
Sâf u yek-pâre kumaşsın yamalı
Kalbini Hakk'ına peygamberine
Rabt edenlerden a zâlim sana ne?
Nâm-ı şî'r altına koydun zehri
Onu nasfet diye sattın cehrî
Bu mudur halka senin merhametin
Bu mudur mefharetin, marifetin
Bu mudur hayr, senin indinde
Buna şerler de eder hep hande

Hayr u şerri edemezken temyiz
Hâme-i ta'nını ettin tehzîz
Hakk'a peygambere tatvîl-i zebân
Nice bin müslime karşı hezeyan
Bu enâniyyet-i Firavnâne
Seni fırlattı çeh-i hızlâne
Halk mahviyyete bîgâne iken
Dem urursun yine mahviyetten
Buna dostum şımarıklık derler
O ne fendir, ne edeptir, ne hüner
Boşluğa düştün ise var sen düş
Türlü evhâmın ile orda döğüş
Çekme hem-cinsini ye's-i ademe
Sen düş ancak o gamınla nedeme
Var ise hubb u vefâ vü yâri
Şerrini nefsine hasr et bârî.

Hükm-ü Muhakkik

Bir tefekkürden ibaret insan
Mütebâkisi anın et ile kan
Fikr ü temyîzi olunca fâsit
Olur insanlığı artık kasit.
Ve'sselâmü 'alâ men ittebaa'l-Hüdâ

1334/1915

Ahmet Avni Konuk

İNDEKS

Eser, şahıs, süreli yayınlar ve yer adları gösterilmiştir.

A

- Abbas Halim Paşa 33
Abdulkadiroğlu, Abdulkerim 117, 118,
141, 143, 157, 183, 291, 297,
303, 363, 367, 373, 383, 389,
395, 403, 411, 421, 425, 433
Abdulkadiroğlu, Nuran 117, 141,
143, 149, 157, 183, 291, 297,
303, 363, 367, 373, 383, 389,
395, 403, 411, 421, 425, 433
Abdülhatif Nevzat 335
Abdürreşit İbrahim 17
Ahmet Cevdet Paşa 88
Ahmet Haşim 10, 87, 88, 231, 251, 269
Ahmet Hikmet Müftüoğlu, 71
Ahmet Mithat Efendi 14, 39, 71
Ahmet Mithat Efendi Armağanı 39
Ahmet Necmettin 327
Ahmet Samim 30
Akay, Hasan 471
Akıfname 87
*Aklı Kamaştırın Belagat Kasırgası Sa-
fahat'ın Yankıları*, 135, 221
Akşam 285
Âlem-i İslâm 290, 353, 356
Ali Kemal 31, 345
Ali Nusret 75
Âli Paşa 158
Anadolu ve Rumeli Hatıralarım 347
Ankara 4, 5
Antoine Albala 297, 298
Asım 16, 35, 61
Atatürk, Mustafa Kemal 5
Atay, Falih Rıfkı 18

B

- Baban-zade Ahmet Naim 14
Babanzade Ahmet Naim XIII, 451,
452, 461

- Balıkçılar* 88
Bedir Gazvesi 88
Bereket-zade İsmail Hakkı 14
Berlin Hatıraları VIII, 32
Beyath, Yahya Kemal VIII, 10, 13
Birgen, Muhittin 241
Bir Muhacir Çocuğunun Feryadı 88
Bir Zambağın Hikâyesi 75
Bolayır, Ali Ekrem 14, 23, 60, 71, 247,
267, 300, 327, 328, 342, 362,
363, 364, 367, 373, 383, 389,
395, 403, 411, 421, 425, 433
Bostan 61
Bölükbaşı, Rıza Tevfik 30, 31, 32, 33,
34, 35, 47, 55, 95
Bursalı Hafız Emin 61
Bursalı Mehmet Tahir 16

C

- Cenap Şahabettin 10, 35, 36, 75, 171, 252
Cenin 131
Cezalar 231
Charles Baudelaire 223, 241
Cumhuriyet Devri Hatıralarım 347
Çağlayanlar 241
Çantay, Hasan Basri 2, 24, 87

D

- Damat Ferit Paşa 30
Demet 49, 189
Demirelli, Fuat Hulusi 353
Derviş Vahdeti 29
Diyorlar ki 322
Donanma Mecmuası 287, 438
Duru, Kâzım Nami 347
Düşünce 11, 12, 14, 36, 119, 271,
293, 347, 452
Düşünsel, Lütfi Fikri 30

E

- Edebiyat-ı Osmaniye* 144, 157, 204, 293
 Edirne 3
 Emin Hâki 357, 443
 Emrullah Efendi 47, 71
 Erbay, Erdoğan 357, 443
 Erişirgil, Mehmet Emin 109, 197, 198, 219, 226, 227, 246, 247, 251, 267, 269, 286
 Erozan, Celâl Sahir XI, 24, 49, 135, 165, 189, 190, 212, 213, 215, 218, 221, 225, 226, 227, 231, 232, 233, 235, 243, 244, 252, 254, 259, 263, 267, 268, 273, 286
 Ersoy, Mehmet Akif 11, 117, 118, 141, 143, 149, 157, 183, 277, 291, 297, 303, 307, 311, 363, 367, 373, 383, 389, 395, 403, 411, 421, 425, 433
Ey Gaziler Marşı 125

F

- Fatıma Nigâr 43
Fatih Kürsüsünde VII, 447, 448, 449
 Fatma Âliye 43
Fecri Atı 22, 23, 24, 25, 26, 87, 107, 133, 135, 165, 189, 194, 217, 221, 226, 252, 263, 291, 331, 341, 345, 471
 Fergan, Eşref Edip 14, 17, 87, 91, 289, 339, 342, 439, 447, 449
 Ferit Kam VIII, XII, 340, 341, 344
 Feyzullah Sacit 133, 283, 327, 331
Firak-ı Irak VIII
Fuzuli 9, 157, 339, 357, 386

G

- Genç Kalemler* 283, 284, 286, 347
 Güntekin, Reşat Nuri 91
 Gürpınar, Hüseyin Rahmi 137

H

- Hakkın Sesleri* 35, 298, 339, 341, 345, 353, 357, 359
Halk Nazarında Bir Nice Mesele 348
Haluk'un Defteri 218, 219, 284
Harâbat 157
 Hasan Fehmi 30
 Hisar, Abdülhak Şinasi 165
Hurâfattan Hakikate 347
 Hüseyin Daniş 71
 Hüseyin Suat 284

I

- Ispartalı Hakkı 21, 117
 İbn Haldun 463
İçtimaiyat 218
İfham 158, 195, 219
İkdam 345
 İsmail Safa 247, 267
İstiklal Marşı 47, 55, 337
İstiklâl Marşı 1, 2
İttihat ve Terakki Devri Hatıralarım 347
 İzbudak, Velet Çelebi 16
 İzmirli İsmail Hakkı 14, 71

K

- Kamûs-ı A'lâm* 126
 Karaosmanoğlu, Yakup Kadri 231, 252, 253, 345
 Karay, Refik Halit 31, 231
Kavaid-i Fıkhiye 348
 Kerman, Zeynep 75
 Kestelli, Raif Necdet XI, 21, 103, 107, 135, 137, 138, 139, 194, 195, 213, 215, 217, 218, 221, 223, 233, 241, 244, 273
 Kısakürek, Necip Fazıl 10, 13
 Kolaylı, Tevfik 18, 61, 63, 65, 67, 68, 69
 Konuk, Ahmet Avni XIII, 475-484
 Köprülü, Mehmet Fuat 263, 284
 Kuntay, Mithat Cemal 141, 143, 149, 183, 213, 217, 241, 273, 291,

294, 297, 298, 303, 342, 357,
363, 364
Küfe 75, 76, 112

M

Mahmut Esat Efendi 14
Manastırlı İsmail Hakkı 14, 39
Mardinizâde Ebulülâ 14
Mardinizade Ebulülâ Efendi 40
Maziden Atiye 347
*Mehmet Akif Ersoy Hakkında Yazılan-
lar (Sıratı Müstakim ve Sebilür-
reşat Mecmualarında Çıkan
Makaleler* 117, 141, 143, 149,
157, 183, 291, 297, 303, 363,
367, 373, 383, 389, 395, 403,
411, 421, 425, 433
*Mehmet Akif Ersoy Hakkında Yazılan-
lar (Sıratı Müstakim ve Se-
bilürreşat Mecmualarında
Çıkan Makaleler)* 291, 297,
303, 363, 367, 373, 383, 389,
395, 403, 411, 421, 425, 433
*Mehmet Akif Hayatı, Eserleri ve 70
Muharririn Yazıları* 87, 91
Mehmet Akif'in Mektuplar 11
Mehmet Fahrettin 315, 317
Mektep 227
Mektepli 357, 443
Memduh Şevket Paşa 29
Meşrutiyet 11, 13, 14, 15, 18, 21, 22,
26, 27, 28, 29, 31, 39, 57, 67,
91, 103, 107, 129, 130, 132,
233, 234, 264, 283, 291, 298,
303, 307, 311, 327, 335, 351,
353, 361
Mevâiz 40
Mevlâna VII, 12, 63
Muallim 42, 91, 335, 388
Muallim Naci 88, 93, 219, 239, 247,
269, 335, 388
Muhammed Abduh 15
Musa Bin Ebü'l Gazan 247
Musa Carullah Bigiyef 348

Musa Kazım Efendi 40
Musa Kâzım Efendi 14, 348
Musa Sabri Efendi 61
Müftüoğlu, Ahmet Hikmet 71
Mülteka 40
Müslüman Kadını 15
Mütareke 13, 30, 33, 34, 36, 37, 165,
298, 345, 357, 363

N

Namık Kemal 9, 10, 60, 71, 88, 93,
118, 300, 363, 379
Neologos 129, 130, 131
Nizâ-ı İlm ü Din 43

O

Osman Fahri 75
Osman Fahri Hayatı ve Şiirleri 75
Özalp, N. Ahmet 135, 221, 223
Öztürkçü, İbrahim 307, 311

P

Peyam-ı Edebi 35
Polat, Nâzım Hikmet 283, 327, 335,
351, 361
Potin ve Şiir 357, 443

R

Resimli Gazete 14, 69
Resimli Kitap 103, 284, 285
*Resimli Kitap/Edebiyata Dair Yazılar
ve İndeks* 107
Rızaeddin Fahrettin 16
Rıza Nur 30
Rumeli 2, 3
Rûbab'ın Cevabı 284
Rûbab-ı Şikeste 219, 471
*Rûbab Mecmuası ve II. Meşrutiyet
Dönemi Türk Kültür, Edebiyat
Hayatı* 283, 327, 335, 351, 361
Rûbab XII, 133, 283, 327, 331, 335,
345, 351, 361

S

Sabah XI, 105

Sada-yı Millet 30

Safahat X, XI, XII, 2, 9, 11, 14, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 35, 49, 69, 101, 103, 105, 107, 108, 109, 111, 115, 117, 118, 119, 120, 128, 129, 131, 132, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 143, 146, 149, 153, 157, 158, 161, 165, 166, 169, 171, 183, 185, 186, 187, 189, 192, 195, 196, 197, 199, 202, 204, 205, 207, 213, 215, 221, 223, 225, 226, 228, 230, 233, 234, 237, 240, 243, 244, 245, 246, 247, 249, 250, 251, 253, 254, 255, 259, 261, 262, 263, 264, 266, 267, 268, 269, 271, 273, 289, 291, 298, 299, 301, 303, 305, 307, 311, 319, 339, 341, 344, 345, 358, 363, 365, 372, 399, 430, 471, 472

Safa, Peyami 13

Sait Halim Paşa 15, 29, 33

San'at-ı Tahrir 298

Say ve Tetebbu 287

Sebilürreşat 11, 28, 32, 33, 34, 36, 117, 141, 143, 149, 157, 183, 277, 289, 291, 297, 303, 315, 319, 323, 327, 328, 331, 333, 335, 339, 345, 347, 348, 351, 361, 363, 364, 367, 373, 383, 389, 395, 403, 411, 421, 425, 433, 439, 441, 447, 449, 451, 452, 454, 461, 471, 472

Serbesti 30

Serdaroğlu, Emin Bülent 231, 245

Sertoğlu, M. Suat 95

Serveti Fünun 20, 22, 35, 36, 107, 165, 180, 187, 189, 192, 194, 196, 198, 213, 215, 221, 223, 225, 233, 235, 236, 243, 257, 259, 261, 263, 264, 269, 283, 284, 319

Sıratı Müstakim 5, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 25, 26, 27, 28, 29, 33, 39, 40, 42, 44, 47, 49, 57, 75,

95, 101, 103, 105, 117, 118, 129, 130, 131, 132, 133, 141, 143, 149, 157, 183, 189, 207, 215, 233, 243, 264, 271, 277, 287, 289, 291, 297, 303, 337, 347, 348, 363, 367, 373, 383, 389, 395, 403, 411, 421, 425, 433, 451, 472

Sırat-ı Müstakim Mecmuası Açıklamalı Fihrist ve Dizin, 95

Sure-i Şûra 40

Süleyman Bahri 285

Süleyman Çelebi 12

Süleymaniye Kürsüsünde XII, 17, 25, 218, 271, 273, 275, 289

Süleyman Nazif 10, 35, 36, 451

Süleyman Necip 257

Şahabettin Süleyman 287

Şair Eşref 67

Şam 3

Şebâb 60, 365, 396, 405

Şehbal 285

Şehbender-zade Filibeli Ahmet 71

Şehbender-zade Filibeli Hilmi 14

Şeyh Bedrettin 61

Şeyh Vasfi 61, 219

Şimşek, Tacettin 357, 443

T

Tanin 199, 273, 328

Tanrıöver, Hamdullah Suphi 14, 21, 22, 23, 24, 35, 115, 165, 187, 189, 192, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 202, 204, 205, 215, 225, 226, 233, 243, 244, 245, 246, 247, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 259, 261, 263, 266, 267, 269

Tanzimat 27, 88, 129, 130, 131

Tarhan, Abdülhak Hamit 142, 226, 291, 401, 436

Tarih-i Kadim 31, 88, 471

Tarih-i Kadim Zeyli 31

Tercüman-ı Hakikat 39

Tercüme-i Halim 63

Tevfik Fikret X, 14, 31, 32, 33, 34,
35, 46, 47, 88, 180, 197, 219,
226, 227, 246, 247, 287, 436,
437, 470, 471, 472, 474, 475,
477, 479, 481, 482
Tevfik Fikret'e Cevap 475
Tevfik Fikret'e Dair 34
Tolstoy, Lev Nikolayeviç 169, 170,
202
Tozlu, Selahattin 357, 443
Turan 468
Turinay, Necmettin 39, 107
Türk Dünyası 17
Türk Düşüncesi 347
Türk Edebiyatı 475
Türk Yurdu 32, 226, 283, 284, 286,
347, 451, 461

U

Uçman, Abdullah 95, 471
Usta, Recep 69
Uşaklıgil, Halit Ziya 23, 269
Uzun Günlerde Rûze 348

Ünaydın, Ruşen Eşref 18, 87

V

Vakit 301, 350, 415, 428, 453
Vâridat 61
Veled Çelebi 348

Y

Yalçın, Hüseyin Cahit 14, 20, 21, 28,
47, 55, 101, 115, 165, 273
Yedigün 87
Yekta Bahir 286
Yunus Emre 12, 161
Yurdakul, Mehmet Emin 109, 197,
198, 219, 226, 227, 246, 247,
251, 267, 269, 286
Yusuf Akçura 16, 170, 202

Z

Ziya Gökalp 88, 347
Ziya Paşa 157, 261
Zulmetten Nura XII, 347
Zühre 131

100*

İSTİKLAL MARSİ'NİN
KABULÜNÜN YÜZÜNCÜ YILI